

**Univerzita Karlova
Filozofická fakulta**

Disertační práce

2017

Jana Kočíšková

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav Politologie
Doktorský studijní program: Politologie
Studijní obor: Politologie

Disertační práce

*Role a postavení
žen ve vrcholné politice v Československu v letech 1948-1968*

*The role and status of women in top politics in Czechoslovakia in the
years 1948-1968*

Mgr. Jana Kočíšková

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Pernes, Dr.

Praha 2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebylo využito v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 28.února 2017

Jana Kočíšková

Klíčová slova: ženy v politice, socialistické období, Československo 1948-1968, politické instituce, Národní shromáždění, parlament

Keywords: women in politics, Socialist period, Czechoslovakia 1948-1968, political institutions, National Assembly, Parliament

Anotace:

Cílem předkládané práce je komplexně zhodnotit a analyzovat roli a účast žen ve vrcholné politice v Československu v letech 1948-1968. Zvolené období patří z hlediska politické participace žen k těm méně probádaným. Práce se zabývá a zkoumá relevanci tří základních druhů faktorů ovlivňujících podíl žen ve vrcholné politice (institucionální, sociálně-ekonomické a kulturní), s ohledem na specifika daná nedemokratickým typem politického režimu, všeprostopující komunistickou ideologií a vedoucí úlohou KSČ.

Faktory kulturní zahrnují historickou tradici ženské politické participace v Československu, ženskou otázku v komunistické ideologii a její uplatňování v SSSR a v Československu v praxi. Sociálně ekonomické životní úroveň obyvatelstva, úroveň vzdělanosti, úroveň industrializace země a další. Institucionální faktory charakteristiku politického systému, typu volebního systému, volební zákony a další opatření z hlediska jejich vlivu na zastoupení žen v politických funkcích.

Hlavním těžištěm práce je role a aktivita žen v Národním shromáždění v letech 1948-1968 z kvalitativního i kvantitativního hlediska a její proměny v průběhu čtyř následujících volebních období, stručně se věnuje i ženám v ÚV KSČ a ve vládě v tomto období a také válečným zkušenostem političek, které vykazují značnou podobnost.

Podle mé hypotézy bude stěžejní role geopolitického faktoru a monopolní vlády komunistické strany a ideologie, relevance ostatních faktorů významných v demokratických politických systémech nebude zásadní, protože byly zcela v moci, vynucované či zaváděné shora vedením KSČ.

Annotation:

The aim of dissertation thesis is to comprehensively assess and analyze the role and participation of women in top level politics in Czechoslovakia in the years 1948-1968. Selected time period belongs in terms of political participation of women to the less studied. The dissertation deals with and explores the relevance of the three basic kinds of factors affecting the proportion of women in top level politics (institutional, socio-economic and cultural), with regard to the specifics of a given type of undemocratic political regime, the pervasive communist ideology and the leading role of the Communist Party.

Cultural factors include historical tradition of female political participation in Czechoslovakia, women's issues in the communist ideology and its application in the USSR and Czechoslovakia in practice. Socio-economic factors include living standard of population, level of education, level of industrialization of the country and more. Institutional factors then include characteristic of the political system, the type of electoral system, electoral laws and other measures in terms of their impact on the representation of women in political office.

The main focus is on the role and activity of women in the National Assembly in the years 1948-1968 from a qualitative and quantitative aspects and its transformation during the four successive election periods, briefly dedicated also to women in the Central Committee of the Communist Party and in the government in this period and to the war experiences of women politicians which were very similar.

According to my hypothesis the pivotal role will have the geopolitical factor, the relevance of other factors important in democratic political systems won't be essential, because they were influenced by, enforced or introduced from the top leadership of the Communist Party.

Poděkování

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Jiřímu Pernesovi, Dr. za vedení práce, cenné rady, podporu a trpělivost. Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům Národního archívu v Praze, Archívu Poslanecké sněmovny a dalším institucím, za jejich pomoc při sběru informací a výzkumu. V neposlední řadě děkuji své rodině a blízkým za podporu.

Obsah

1. ÚVOD	8
1.1. METODOLOGIE A TEORETICKÁ VÝCHODISKA	17
1.2. STRUKTURA PRÁCE	17
1.3. STAV BĚDÁNÍ	18
2. HISTORIE ŽENSKÉ POLITICKÉ PARTICIPACE V ČESKÝCH ZEMÍCH OD KONCE 19. STOLETÍ DO ROKU 1948 24	
2.1. DO VZNIKU PRVNÍ REPUBLIKY	24
2.2. PO VZNIKU PRVNÍ REPUBLIKY	28
2.3. PRVNÍ VOLBY V ČESKOSLOVENSKU	32
2.4. DRUHÁ REPUBLIKA A DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA	34
2.5. POLITICKÁ PARTICIPACE ŽEN PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE (DO ROKU 1948)	36
3. EMANCIPACE ŽEN V SOCIALISTICKÉ IDEOLOGII A PRAXI 40	
3.1. EMANCIPACE ŽEN V SOCIALISTICKÉ IDEOLOGII	40
3.2. POSTAVENÍ ŽENY V KAŽDODENNÍ PRAXI SOVĚTSKÉHO SVAZU	47
3.3. POSTAVENÍ ŽENY V PRAXI V LIDOVĚ DEMOKRATICKÉM ČESKOSLOVENSKU (1948-1968)	54
4. SPECIFIKA POLITICKÉHO SYSTÉMU A ŽENY V POLITICE 66	
4.1. POLITICKÝ SYSTÉM A KÁDROVÁ NOMENKLATURA	66
4.2. MÝTUS „KVOT“ V ČESKOSLOVENSKU ZA SOCIALISMU	79
4.3. ODDĚLENÍ PRO PRÁCI MEZI ŽENAMI V APARÁTU KOMUNISTICKÉ STRANY	96
4.4. ŽENSKÁ OTÁZKA V NÁRODNÍ FRONTĚ A NA KOMUNÁLNÍ ÚROVNI	97
4.5. VOLEBNÍ SYSTÉM	100
5. ŽENY V NÁRODNÍM SHROMÁŽDĚNÍ PO ROCE 1948 105	
5.1. PŘÍPRAVA NA KVĚTNOVÉ VOLBY 1948 DO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ	107
5.2. PŘEDSEDNICTVO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ, VÝBORY A POSLANECKÉ KLUBY (1948-1954)	121
5.3. OSUDY NEKOMUNISTICKÝCH POLITIČEK V NADCHÁZEJÍCÍCH LETECH	123
5.4. ČINNOST POSLANKYŇ NA PŮDĚ NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ (1948-1954)	125
5.5. PŮSOBNÍ V ŽENSKÝCH ORGANIZACÍCH	140
5.6. VĚKOVÉ SLOŽENÍ POSLANKYŇ V LETECH 1948-1968	144
5.7. PROFESNÍ SLOŽENÍ POLITIČEK	147
5.8. PŘEDPOKLADY PRO POLITICKOU KARIÉRU ŽEN	151
5.9. ZNOVUZVOLENÍ POSLANKYŇ	167
5.10. MIMOPARLAMENTNÍ AKTIVITA A VEŘEJNÉ PŮSOBNÍ POSLANKYŇ	170
5.11. SLADĚNÍ PRACOVNÍHO A RODINNÉHO ŽIVOTA	172
5.12. PŘÍPRAVA VOLEB V ROCE 1954	177
5.13. PŘEDSEDNICTVO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ, VÝBORY A POSLANECKÉ KLUBY (1954-1960)	186
5.14. ČINNOST POSLANKYŇ NA PŮDĚ NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ (1954-1960)	188
5.15. PŘÍPRAVA VOLEB V ROCE 1960	202
5.16. VOLBY DO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ 1960	204
5.17. PŘEDSEDNICTVO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ, VÝBORY A POSLANECKÉ KLUBY (1960-1964)	208
5.18. ČINNOST POSLANKYŇ NA PŮDĚ NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ (1960-1964)	210
5.19. ROK 1964 A VOLBY	219
5.20. PŘEDSEDNICTVO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ A POSLANECKÉ VÝBORY	225
5.21. ČINNOST POSLANKYŇ NA PŮDĚ NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ 1964-1968	226
6. ŽENY VE VRCHOLNÝCH POZICÍCH V ÚV KSČ 272	
6.1. AKČNÍ VÝBORY A VOLBY 1948	287
6.2. CÍRKEVNÍ OTÁZKA A CÍRKEVNÍ KOMISE V ÚV KSČ	291
6.3. ÚČAST POLITIČEK NA SJEDNOCENÍ TĚLOVÝCHOVY A ZÁSAHU V SOKOLU	292
6.4. PODÍL POLITIČEK NA POLITICKÝCH PROCESECH V 50. LETECH	294

7.	VÁLEČNÁ ZKUŠENOST POLITIČEK	296
7.1.	KOMUNISTICKÝ ODBOJ	300
7.2.	POLITIČKY VĚZNĚNÉ BĚHEM DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	304
7.3.	SLOVENSKÉ POLITIČKY A JEJICH ÚČAST NA SLOVENSKÉM NÁRODNÍM POVSTÁNÍ	313
8.	ZÁVĚR	316
9.	BIBLIOGRAFIE	333
10.	SEZNAM ZKRATEK	350
11.	PŘÍLOHY	351
11.1.	SEZNAM PŘÍLOH	351

SEZNAM TABULEK

TABULKA Č. 1.:	JMENNÝ SEZNAM A AKTIVITA ŽEN V REVOLUČNÍM NÁRODNÍM SHROMÁŽDĚNÍ	29
TABULKA Č. 2.:	ZASTOUPENÍ ŽEN V NEJVYŠŠÍM SOVĚTU, PROCENTNÍ PODÍL	80
TABULKA Č. 3.:	ZASTOUPENÍ ŽEN V KSČ	86
TABULKA Č. 4.:	ZASTOUPENÍ ŽEN V ZÁKLADNÍCH ORGANIZACÍCH KSČ	86
TABULKA Č. 5.:	ZASTOUPENÍ ŽEN V OV KSČ – PODÍLY V %	87
TABULKA Č. 6.:	ZASTOUPENÍ ŽEN V KV KSČ – PODÍLY V %	88
TABULKA Č. 7.:	ZASTOUPENÍ ŽEN V NS V LETECH 1945-1968	88
TABULKA Č. 8.:	ZASTOUPENÍ ŽEN V ÚV KSČ V LETECH 1946-1968	89
TABULKA Č. 9.:	POSLANKYNĚ ZVOLENÉ DO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ VE VOLEBNÍM OBDOBÍ 1948-1954	116
TABULKA Č. 10.:	VĚKOVÉ ROZLOŽENÍ POSLANKYŇ V NS	146
TABULKA Č. 11.:	POSLANKYNĚ ZVOLENÉ DO NS VE VOLEBNÍM OBDOBÍ 1954-1960	182
TABULKA Č. 12.:	POSLANKYNĚ ZVOLENÉ DO NS VE VOLEBNÍM OBDOBÍ 1960-1964	204
TABULKA Č. 13.:	POSLANKYNĚ ZVOLENÉ DO NS VE VOLEBNÍM OBDOBÍ 1964-1968	223
TABULKA Č. 14.:	ZASTOUPENÍ ŽEN MEZI DELEGÁTY SJEZDŮ A KONFERENCÍ KSČ-PODÍLY V %	273
TABULKA Č. 15.:	POČETNÍ STAVY ÚV KSČ A PODÍLY ŽEN	276
TABULKA Č. 16.:	JMENNÝ SEZNAM ŽEN V ÚV KSČ V LETECH 1946-1968	282

1. Úvod

Cílem předkládané práce je zaplnit mezeru na historiografickém poli a komplexně zhodnotit a analyzovat účast žen ve vrcholné politice v Československu v průběhu prvního dvacetiletí po komunistickém převratu (v letech 1948-1968). Toto časové období bylo zvoleno jakožto jednoznačně ohraničený úsek mezi dvěma zásadními společenskými událostmi v česko-slovenských dějinách dvacátého století a také z toho důvodu, že patří v naší historiografické literatuře z hlediska politické participace žen k těm méně probádaným, zatímco časové období první republiky věnující se raným počátkům veřejné aktivity žen je odbornými pracemi pokryto výrazně lépe.

Pro uchopení tohoto tématu budu vycházet ze současných výzkumů a dnes používané metodologie pro analýzu postavení žen v politice. Od padesátých let dvacátého století bylo sesbíráno mnoho statistických dat z celého světa mapujících postavení ženy ve společnosti a její účasti na politickém rozhodování. Od uveřejnění slavné knihy Maurice Duvergera z roku 1955 *The Political Role of Women*¹ se výzkumníci zabývali důvody vedoucími k odlišným počtům žen zvolených do národních parlamentů napříč jednotlivými státy světa.

Tyto výzkumy nám dnes již umožňují na základě srovnávacího studia rozpoznat, které faktory jsou pro ženskou politickou participaci ve společnosti rozhodující, či jakou měrou se podílejí na tom, zda snaha o větší začlenění žen a jejich přístup k účasti na politickém rozhodování bude úspěšná. Ovšem možných proměnných je celá řada a relevance každé z nich se v jednotlivých státech zásadně liší.² Z opakovaných statistických výzkumů, stejně jako mnoha případových studií z celého světa vyplynulo, že se jedná o tři hlavní skupiny faktorů. **Institucionální faktory**, zahrnující typ volebního systému, politickou kulturu v zemi či genderové kvóty; **sociální a ekonomické faktory** jako je stupeň modernizace společnosti, či ekonomická úroveň země; a konečně **kulturní faktory**, tedy kulturní tradice, hodnoty

¹ DUVERGER, Maurice. *The Political Role of Women*. France: United Nations, 1955. Jedná se o první nadnárodní srovnání volební účasti žen za použití volebních dat a průzkumů vydané pro UNESCO; Duverger v něm dospěl ke zjištění, že se ženy účastní voleb méně často než muži a zastávají mírně konzervativnější postoje. Analyzoval přitom ženské vzorce volebního chování, jejich politickou kandidaturu a politický aktivismus ve čtyřech evropských zemích (ve Francii, Německu, Norsku a bývalé Jugoslávii) v první polovině dvacátého století (předběžný výzkum ovšem zahrnoval zemí celkem sedmnáct). Ačkoliv se dnes již některé jeho závěry podařilo v novějších výzkumech vyvrátit (například zásadní vliv typu politického režimu či ekonomických faktorů na počet žen v národních parlamentech), přesto šlo o významný počín motivující řadu výzkumníků k tomu, aby se dále zabývali ženskou politickou participací.

² INGELHARDT, Ronald a Pippa, NORRIS. *Rising Tide – Gender Equality and Cultural Change Around the World*. New York: Cambridge University Press, 2003.

a předsudky, převládající náboženství či historická zkušenost. V úvahu je třeba brát i geografické podmínky a geopolitická specifika daného regionu.

Že je účast žen na rozhodovacím procesu potřebná a důležitá, je dnes již všeobecně akceptovaným faktem, neúčast žen v politické sféře či jejich nedostatečné zastoupení je vnímáno jako demokratický deficit či problém legitimacy těchto politických institucí. Mezi nejčastěji zmiňované důvody patří **argument spravedlnosti**, **argument zájmových skupin** a **argument vycházející ze sociálního či biologického hlediska**.³ **Argument spravedlnosti** vychází ze základní premisy, že ženy představují polovinu obyvatelstva a mají tak právo na poloviční zastoupení v politických institucích. Jakožto ženy mají také odlišné životní zkušenosti vyplývající z biologického i sociálního hlediska (**argument zkušenosti**) a mají i specifické zájmy, které mohou být v určitém konfliktu se zájmy mužskými, tudíž muži nemohou dostatečně dobře zastupovat zájmy žen jako samostatné skupiny (**argument zájmových skupin**). Politicky také představují specifické modely rolí, které se mohou stát vzorem dalším ženám v budoucích generacích.

Přítomnost žen v politice usnadňuje artikulaci dalších perspektiv politických témat, přináší odlišné druhy pohledů na ně, i odlišný způsob myšlení.⁴ Političtí představitelé by tak měli nejen hájit zájmy žen, ale přímo „jednat za ženy“ jakožto skupinu. Ženy by měly být přítomné v exekutivním i legislativním procesu.

Nebylo tomu tak však vždy. I politika rovného zacházení či emancipace žen ve společnosti musela projít dlouhým a často bolestivým historickým vývojem, metodou pokusu a omylu, kdy důležitou roli sehrálo i to, zda šlo o proces vyvolaný a vynucený potřebami a měnícím se životním stylem společnosti, či opatření zaváděná shora. Vládní rozhodnutí, zákonná nařízení či různé kvóty a pozitivní akce ne vždy odpovídaly aktuálním postojům obyvatel. Narážely často na předsudky a přetrvávající hodnoty ohledně tradičního rozdělení rolí mezi muži a ženami a svou roli sehrál i stupeň modernizace dané země.

V roce 1979 byla přijata *Konvence pro eliminaci všech forem diskriminace žen* (CEDAW),⁵ která se souhlasně stavěla k principu rovných příležitostí pro ženy ve veřejné sféře, postupně ratifikovaná 163 státy světa. Československo ji ratifikovalo s výhradou v letech 1980 a 1982. V roce 1991 se rozhodlo tyto námitky vypustit. Následně – již po

³ DAHLERUP, Drude. *Kvóty – Skok k rovnosti? Potřeba mezinárodního srovnání používání volebních kvót k získání rovného politického občanství žen*, referát pro konferenci pořádanou Mezinárodním institutem pro demokracii a volební podporu (IDEA) 25. září 2002 v Jakartě v Indonésii, Dostupné online: <http://padesatprocent.cz/docs/kvoty-skok-k-rovnosti.pdf>

⁴ Konceptem reprezentace se zabývala např. PITKIN, Hanna in: *The Concept of Representation*. Berkeley, 1967, či PHILLIPS, Anne in: *The Politics of Presence*. USA: Oxford, 1995.

⁵ CEDAW. Dostupné online: <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf>

rozdělení Československa – se Česká republika ohradila proti námitkám Ománu, Bruneje a Kataru odmítajícím vybrané články této úmluvy jakožto odporující islámu a právu šaría. Odmítnutím těchto článků by podle českého ohrazení byly zpochybněny závěry a smysl této deklarace.⁶

V roce 1995 byla jednotně přijata členskými státy na Čtvrté světové konferenci OSN o ženách *Pekingská platforma pro Akci*,⁷ která obsahovala závazek posilovat postavení žen po celém světě, hlásící se výslovně k rovnému zastoupení žen a mužů ve všech sférách společnosti. Platforma vymezuje v šesti kapitolách dvanáct oblastí, kde vidí hlavní překážky ve vyšším zapojení žen ve veřejném životě. Jejimi tématy jsou například vymýcení chudoby, vzdělávání, zdraví, násilí, ozbrojené konflikty, ekonomická nerovnost či lidská práva. Samostatnou sekcí je i institucionální zabezpečení, tedy aby princip ženské rovnoprávnosti byl začleněn do vládních dokumentů, zákonů a norem. Jednotlivé státy se zavázaly postupně plnit přijaté závazky a zpracovávají zprávy o stavu plnění dílčích oblastí.⁸

V době psaní této práce tvoří ženy v průměru 22,8 % členů národních parlamentů na světě,⁹ 17 % ministryň (s naprostou převahou v čele ministerstev sociálních věcí, školství či ministerstev zabývajících se rodinou), deset žen stojí v čele států, devět žen je předsedkyněmi vlád.¹⁰

Neustále se zmiňuje úspěch severských demokracií v otázce počtu žen v politice, avšak k těmto změnám došlo i ve Skandinávii teprve v osmdesátých letech dvacátého století v důsledku zavedení nejprve dobrovolných stranických genderových kvót. Ve Švédsku ještě v roce 1950 tvořily ženy jen 10 % poslanců v parlamentu (Riksdagu), oproti čemuž je dnešní počet více než čtyřnásobný a více než polovinu ministryň ve švédské vládě zastávají ženy.¹¹

První politickou stranou, která v západní Evropě zavedla 40 % kvóty pro počty žen na stranických kandidátkách, byla Norská strana práce (Det norske Arbeiderparti) v roce 1983, ačkoliv toto opatření ještě nespecifikovalo jejich pořadí na kandidátních listinách. Další

⁶ In: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&lang=en#EndDec

⁷ *Pekingská platforma pro Akci*. Dostupné online: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>

⁸ Úřad vlády. *Zprávy o plnění Pekingské akční platformy*. Dostupné online: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/zpravy-o-plneni-pekingske-akcni-platformy-123750/>

⁹ Inter-Parliamentary Union: *Women in National Parliaments: Situation as of 1st November 2015*. Dostupné online: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>, data ke dni 1.9.2016.

¹⁰ UN Women. *Facts and figures: Leadership and political participation Women in parliament*. Dostupné online: <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures#notes> data k dni 1.6.2016.

¹¹ NORRIS, Pippa: *Electoral Engineering-Voting Rules and Political Behavior*, Cambridge University Press, 2004, s.180.

norské strany vzápětí následovaly – Socialistická levice (Sosialistisk Venstreparti), Strana středu (Senterpartiet,) i křesťanští demokraté (Kristelig Folkeparti). V Dánsku pak sociální demokraté zavedli 50 % kvóty pro volební kandidátky o pět let později, v roce 1988. Teprve v roce 1994 švédská sociální demokracie zavedla „princip zebry“ či „zipu“, který stanovuje podmínku, aby stranické kandidátky byly obsazeny muži a ženami ve střídavém pořadí (vždy jeden muž, jedna žena), podobně jako se střídají černé a bílé pruhy zebry, či zuby na zipu.¹²

V tomto ohledu představovaly 33 % kvóty pro Federální radu a státní Dumu v Sovětském svazu¹³ výrazné unikum mezi ostatními státy světa a státy sovětského bloku se jeho vzoru snažily v nejrůznější míře napodobovat. Předstihly tak v tomto čase prakticky celý zbývající svět. Navzdory často opakovaným tvrzením o existenci obdobných kvót v Československu, však žádné zákonné kvóty pro počty žen v politice v letech 1948-1968 v Československu neexistovaly. Jejich počty se nicméně stranické vedení snažilo systematicky zvyšovat (především od sedmdesátých let 20.století) intenzivní veřejnou kampaní¹⁴ a ke zvýšení počtu žen postupně docházelo. Nejednalo se však o setrvalý stav a rozhodně ženy netvořily onu často uváděnou 30 % menšinu v politických institucích v období, které jsem ve své práci sledovala, v úvodním dvacetiletí vlády komunistického režimu. Nejvíce žen pracovalo na úrovni základních organizací KSČ a dále také v Národním shromáždění.¹⁵ Podobně to fungovalo i v ostatních zemích sovětského bloku, byť v jednotlivostech a místních specifikách se přijímaná opatření lišila.¹⁶

Dle mé hypotézy se v případě Československa v letech 1948-1968 z výše zmiňovaných tří skupin hodnotících faktorů pro míru participace žen v politice v jednotlivých národních státech¹⁷ nejvíce projevil faktor geopolitického specifika regionu (oblast vlivu Sovětského svazu, tzv. východního bloku), protože se jednalo o nedemokratický společenský systém řízený vládnoucí komunistickou stranou, která měla dostatečnou sílu prosadit sociální opatření (jako byl vstup žen do zaměstnání, umístění žen na volební kandidátky a jejich prosazení do vedoucích politických a stranických funkcí) institucionálně a shora, nemusela

¹² Ibid.

¹³ KAPOOR, Nivedita. Women in the Duma: Why Post-Soviet Russia Has Low Female Representation? A View from India. *Comparative Politics*, 2019, Ročník 23, Číslo 2, s.61

¹⁴ BÁRTOVÁ, Eva, BAUEROVÁ, Jaroslava. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*. Praha: Svoboda, 1987, s.233.

¹⁵ Více k početnímu složení jednotlivých úrovní politických institucí mezi lety 1948-1968 v kapitole 4, část 4.2., s.79-95.

¹⁶ Např. v Litvě tvořily ženy v roce 1985 35,7 % poslanců parlamentu a v Lotyšsku v roce 1980 jednu třetinu. Na místní úrovni tomu bylo ještě více: v komunálních volbách v Lotyšsku v roce 1980 byla ženská účast 49,2 %. In: WHITE, Nijole: Women in changing societies: Latvia and Lithuania in: BUCKLEY, Mary (ed.): *Post-Soviet Women: from the Baltic to Central Asia*. Cambridge University press, 1997, s.208.

¹⁷ 1) institucionální 2) sociálně-ekonomické a 3) kulturní

a ani se nechtěla přizpůsobovat kulturním faktorům, tedy tradicím a předsudkům panujícím ohledně rozdělení rolí mužů a žen ve společnosti. Svá opatření navíc prosazovala prostřednictvím intenzivních veřejných kampaní. Není možné ale upřít význam ani dalším skupinám faktorů, jako byla historická tradice ženské politické participace v Československu již od vzniku první republiky (a částečně již ve spolkové a veřejné činnosti žen na konci devatenáctého a počátku dvacátého století), počet let od zavedení všeobecného volebního práva i pro ženy, či stupeň modernizace společnosti, které rovněž přispěly k příznivému společenskému klimatu v Československu na počátku padesátých let dvacátého století, které vedlo k účasti žen i ve vysokých patrech politiky.

Ve své práci se budu postupně podrobněji věnovat jak faktorům kulturním a sociálně ekonomickým (historické tradici ženské politické participace v Československu, ženské otázce v komunistické ideologii a jejímu uplatňování v SSSR a v Československu v praxi), tak faktorům institucionálním (typu volebního systému, volebním zákonům a také existenci či neexistenci genderových kvót v tomto časovém období). A především celkově roli a aktivitě žen ve zvolených volebních obdobích Národního shromáždění z kvalitativního i kvantitativního hlediska, protože se jedná o problematiku dosud nedostatečně popsanou a zmapovanou. Hlavním těžištěm práce je činnost a aktivita žen v Národním shromáždění v letech 1948-1968, ačkoliv se stručně věnuje i ženám v ÚV KSČ a ve vládě v tomto období. Z důvodu významné podobnosti životních osudů poválečné generace vrcholných političek za druhé světové války jsem se rozhodla ke konci práce zařadit i stručnou přehledovou kapitolu o válečné zkušenosti těchto politických představitelk. Jedná se o souhrnný pokus o vyhodnocení role a postavení žen ve vrcholné politice v Československu v letech 1948-1968, každá ze zmiňovaných oblastí by si jistě zasloužila další podrobné rozpracování v samostatných studiích či monografiích, ke kterým by se tato práce ráda stala úvodním příspěvkem.

Koncept genderu a rovného postavení žen a mužů ve společnosti se ve sledovaném období čtyřicátých až šedesátých let dvacátého století ve světě teprve utvářel a do komunistického Československa se mu proniknout nepodařilo. Vzhledem k bipolárnímu rozdělení poválečného světa pak můžeme sledovat zcela odlišný vývoj v okolních státech západní Evropy a ve státech, které spadaly do sovětské sféry vlivu.

Podle některých autorek¹⁸ zabývajících se postavením žen v Československu za socialismu bylo zapojení žen do politiky před rokem 1989 minimální a v naprosté většině pouze formální a symbolické. Zda tomu tak skutečně bylo a jaký byl reálný podíl a role žen na správě věcí veřejných a politickém rozhodování v období let 1948-1968, ukáží následující kapitoly.

Rozpad Sovětského svazu vedl v zemích bývalého sovětského bloku k opuštění systému kvót jako přežitku komunismu, vnímaného jako donucovací opatření. Jako takové byly kvóty a doporučené podíly žen v politických institucích zavrženy a zrušeny. Jednoznačným následkem pak byl rapidní pokles počtu žen ve vrcholné politice v Československu po roce 1989. Pro ilustraci jedno srovnání: v roce 1981 byl parlament tvořen z 28 % ženami,¹⁹ v roce 1990 to bylo jen 7,9 %²⁰ a v roce 1992 tvořily ženy 8,1 %.²¹ Naštěstí se postupně situace přirozeným vývojem opět zlepšovala, až ke stávajícím 19,5 % žen zvolených do dolní komory parlamentu v posledních volbách v roce 2013.²² Průměrným 23 % zastoupených žen v Národním shromáždění mezi lety 1948-1989,²³ se však ještě nepřibližujeme.

V předkládané práci se pokusím ukázat specifický přínos a angažovanost žen ve vrcholných politických funkcích mezi lety 1948-1968, který by neměl nadále zůstat opomenut a ve stínu jejich mužských protějšků, i přesto, že často nebyl na první pohled tolik viditelný. Ukázat, že se usilovnou a dlouhodobou prací také podílely na politickém životě svého národa.

Specifika politické participace žen v lidově-demokratickém a socialistickém Československu v letech 1948-1968 porovnam se závěry longitudinálních studií, kterých od 50. let proběhlo na světě hned několik a pro něž byly i založeny samostatné mezinárodní

¹⁸ Např. Marie Čermáková in ČERMÁKOVÁ, Marie, Navarová, H.: *Ženy a volby '90*. Praha: Sociologický ústav ČSAV, 1990, či HAVELKOVÁ Hana. Jako v loterii: politická reprezentace žen v ČR po roce 1989 in HAŠKOVÁ, H., KŘÍŽKOVÁ, A., LINKOVÁ, M. (eds). *Mnohohlasem: Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: SOÚ, s. 25-42.

¹⁹ BAUEROVÁ, Jaroslava, BARTOVÁ, Eva. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*. Praha: Svoboda, 1987, s. 234-235.

²⁰ *Volby do Sněmovny lidu Federálního shromáždění konané ve dnech 8. - 9.6.1990* na území České republiky. Volby.cz, ČSÚ. Dostupné online:

<http://www.volby.cz/pls/sl1990/u341?xposl=1&xvstrana=00&xkraj=00>

²¹ *Volby do Sněmovny lidu Federálního shromáždění konané ve dnech 5. - 6.6.1992* na území České republiky. Volby.cz, ČSÚ. Dostupné online:

<http://www.volby.cz/pls/sl1992/u341?xposl=1&xvstrana=00&xkraj=00>

²² Oproti předcházejícím volbám z roku 2010 se však jednalo o pokles z 22 % na 19,5 %. *Vývoj zastoupení žen mezi nominovanými a zvolenými do Poslanecké sněmovny PČR*. Dostupné online:

<http://padesatprocent.cz/cz/statistiky/zastoupeni-zen-a-muzu-v-politice/poslanecka-snemovna>

²³ BAUEROVÁ, Jaroslava, BARTOVÁ, Eva. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, c.d., s. 234-235.

instituce, které soustavně mapují postavení a počty žen v politice ve srovnání jednotlivých národních států světa a kladou si za cíl aktivně podporovat zvyšování jejich počtu, alespoň v souladu s minimální hranicí 30 % mandátů obsazených ženami, která byla přijata v Pekingské platformě pro Akci z roku 1995.²⁴ K těmto organizacím patří například *International Institute for Democracy and Electoral Assistance* (IDEA), založený v roce 1995, či pravidelně vydávané zprávy Meziparlamentní unie (*Inter-Parliamentary Union*).²⁵ Dále existuje celá řada dalších nevládních organizací a uskupení, které se snaží sdílet zkušenosti a napomáhat si v práci, jako je například *iKNOW Politics*²⁶ (*International Knowledge Network of Women in Politics*), mezinárodní interaktivní síť žen působících v politice sdílejících své zkušenosti a znalosti.

Při hledání faktorů, které by měly souvislost s větším politickým zastoupením žen v národních parlamentech a vládách, se výzkumníci zaměřovali na vícefaktorové modely s různými skupinami států světa, v různých časových obdobích druhé poloviny 20. století a jejich porovnáním se zjistilo, že míra relevance a význam jednotlivých faktorů se u jednotlivých států liší - výsledky se lišily v závislosti na zemích zařazených do srovnávací studie.²⁷ Nejvíce se vliv zkoumaných faktorů shodoval u studií zaměřujících se na rozvinuté demokracie západního typu, jejich význam naopak kolísal v rozvojových státech, kde jejich vliv není tak snadno předpověditelný a kde do situace vstupuje celá řada dalších proměnných, nevyskytujících se ve stabilních demokratických režimech. To znamená, že institucionální, sociální, ekonomické a kulturní faktory mohou působit více různými způsoby, než dovedou zachytit tradiční statistické metody.²⁸

Vliv volebního systému se však ukázal jako jeden z těch významnějších faktorů. Předpoklad, že více žen je zvoleno do parlamentů v poměrných volebních systémech než v systémech většinových, již prokázaly dvě různé série výzkumů od poloviny osmdesátých let, založené na výzkumech srovnávajících jednotlivé země světa.²⁹ V poměrných systémech je

²⁴ Pekingská platforma pro Akci. Dostupné online: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/>

²⁵ Meziparlamentní unie, zejména sekce Women in Politics. Dostupné online: <http://www.ipu.org/english/home.htm>

²⁶ *iKNOW Politics* (*International Knowledge Network of Women in Politics*). Dostupné online: <http://iknowpolitics.org/en>

²⁷ KROOK, Mona, Lena. Women's Representation in Parliament: A Qualitative Comparative Analysis. *Political Studies*, 2010, ročník 58, číslo 12, s. 886–908. Dostupné online z Research Gate.net: https://www.researchgate.net/publication/227376613_Women's_Representation_in_Parliament_A_Qualitative_Comparative_Analysis

²⁸ Ibid.

²⁹ NORRIS, Pippa. *Electoral Engineering-Voting Rules and Political Behavior*, Cambridge University Press, 2004, s.187 či MCALLISTER, Ian, STUDLAR, Donley. Does a critical mass exist? A comparative analysis of women's legislative representation since 1950. *European Journal of Political Research*, Volume 41, Issue 2, 2002, s. 233–253.

zásadním kritériem velikost volebního obvodu, více žen bývá voleno ve větších, vícemandátových volebních obvodech. Poměrný volební systém je tedy významným prediktorem pro počet žen v parlamentu, i bez ohledu na stupeň lidského rozvoje v dané zemi. Ženská politická participace je téměř dvojnásobná v poměrných volebních systémech, než je v systémech většinových.³⁰

Nutno zdůraznit, že platnost těchto závěrů se podařilo prokázat až od 70. let 20. století, dříve byly rozdíly mezi počty zastoupených žen ve sledovaných zemích s poměrným a většinovým volebním systémem jen minimální.³¹ Tedy v tomto období hrály klíčovou úlohu spíše stále ještě kulturní hodnoty a další potenciální faktory, než institucionální (politická) opatření.

Jednou z badatelek, která se komparativnímu politologickému výzkumu participace žen v politice dlouhodobě věnuje, je původem britská politoložka Pippa Norris,³² aktuálně působící na John F. Kennedy School of Government na Harvardově univerzitě. Ve svých výzkumech srovnávala Pippa Norris modely s více proměnnými, které jí umožnily analyzovat relevanci několika různých faktorů najednou, porovnávala jednotlivé země v souvislosti s typem volebního systému, volebních zákonů či existujících genderových kvót, doby od zavedení volebního práva pro ženy, délky demokratického režimu v zemi, převládajícího náboženství, stupně modernizace dané země, ekonomické úrovně (míry HDP) i geopolitická specifika daného regionu.

Tyto modely jí umožnily analyzovat hypotézy předpokládající, že jestliže je rozhodujícím faktorem například typ volebního systému a volební zákony v dané zemi, potom by se počet žen měl významně lišit v závislosti na jejich změnách. Pokud jsou důležitějším faktorem kulturní hodnoty, potom se ukáží náboženské tradice jako rozhodující. Z výsledků vycházejících z posledních voleb do dolních komor národních parlamentů před rokem 2000 ve sto sedmdesáti jedna zemích světa³³ vyplynulo, že typ volebního systému i délka od zavedení všeobecného volebního práva pro ženy jsou důležitými proměnnými, úroveň lidského rozvoje je naopak téměř nevýznamným kritériem. Žádné z kritérií souvisejících s náboženským režimem se neukázalo jako statisticky významné.³⁴

³⁰ NORRIS, Pippa. *Electoral Engineering-Voting Rules and Political Behavior*. C.d. Tabulka „Women's Representation by Type of Electoral System, 2000, calculated from Inter-parliamentary Union, 2000,“ s.187.

³¹ MATLAND, Richard. Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries. *Legislative Studies Quarterly*, Vol. 23, No. 1, February 1998, s. 109-125; Dostupné online z JSTOR.org: http://www.jstor.org/stable/440217?seq=1#page_scan_tab_contents

³² <https://sites.google.com/site/pippanorris3/>

³³ Data pocházela od Meziparlamentní unie z roku 2000

³⁴ NORRIS, Pippa. *Electoral Engineering-Voting Rules and Political Behavior*. C.d., s.185.

Rovněž úroveň socio-ekonomického rozvoje a délka demokracie mohou být podle jeho závěrů důležitými faktory, ale nejsou pro ženskou rovnost v parlamentu nezbytné.

Dle mého názoru je detailnější pohled na jednu vybranou zemi v pevně uzavřeném časovém období vhodnou cestou, jak se podívat na vliv jednotlivých zkoumaných faktorů kvalitativním způsobem, jako na případovou studii, a sledovat vývoj politické participace žen ve vrcholné politice v průběhu času.

Přestože můžeme oprávněně předpokládat, že Československo za vlády monopolního komunistického režimu bylo výrazně formováno především institucionálními opatřeními zaváděnými „shora“, nebo ještě spíše ze zahraničí (mimo hranice vlastního státu, ze Sovětského svazu), rozvoj země však rozhodně nespočívá pouze na státních institucích, proto je potřeba se zaměřit i na další druhy faktorů. Kulturní hodnoty, předsudky a názory na tradiční rozdělení rolí ve společnosti se mění mnohem pomaleji než státní politika.

Mou hypotézou je, že navzdory značnému vlivu státního a donucovacího aparátu, kontrole nad masovými organizacemi i médií a dalším specifikům totalitního politického systému, se masivní nástup žen z domácností do zaměstnání a do veřejného života a potažmo vrcholných politických funkcí zdaleka neseťkal se stejně rychlou změnou kulturních hodnot v československé společnosti padesátých a šedesátých let. I sociální inženýrství a smělé plánování vytvoření „nového sovětského člověka“ mělo svá omezení a narazilo na své limity.

Při zkoumání postavení žen v politice jsem stále znovu narážela na neuvěřitelnou podobnost životních osudů první poúnorové generace vrcholných političek za druhé světové války, což mě posléze přimělo rozšířit teoretická východiska, ze kterých tato práce vychází, i o teorii generací, se kterou původně přišel sociolog a filosof Karl Mannheim ve třicátých letech 20. století a které se od té doby věnovala celá řada autorů. Konkrétně jím zmiňovaný fakt, že „zvýšené tempo společenské dynamiky podněcuje aktivizaci potenciálu dřímajícího v generačním zasazení až k vytvoření nového generačního impulzu“³⁵ - druhá světová válka zde podle mé hypotézy posloužila jako akcelerační bod společenských a duchovních převratů ve společnosti, určitý „krystalizační bod“, což významně napomohlo nástupu nového politického režimu, vítězství komunistické strany ve volbách v roce 1946 a posléze i kompletní převaze komunistické ideologie po únorovém převratu v roce 1948.

³⁵ MANNHEIM, Karl. Problém generací. *Sociální studia*, 2007, číslo 1-2, Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2007, s.37.

1.1. Metodologie a teoretická východiska

Svým tématem si práce vyžádala multidisciplinární přístup na pomezí klasického historiografického přístupu, komparativní politologie, sociologie generací a genderových studií. Použitými metodami jsou vedle klasických historických analyticko-syntetických přístupů, analýzy relevantních pramenů a české i zahraniční literatury i orální historie a biografický přístup u životních osudů vybraných političek, dále metody užívané napříč těmito obory používané pro výzkum dějin žen a genderovou analýzu. Jde o hraniční problematiku, genderově specifickou analýzu postavení žen ve vrcholné politice v dobovém a politickém kontextu. Přesto však není cílem práce provést analýzu genderového diskurzu, hlavní těžiště práce zůstává v oblasti politické vědy a české politické historie.

Teoretickým rámcem pro analýzu postavení žen ve vrcholné politice v Československu v období let 1948-1968 jsou současné přístupy v oblasti komparativní politologie zkoumající faktory, které vedou k vyššímu politickému zastoupení žen v mezinárodním srovnání jednotlivých národních států (institucionální, socio-ekonomické, kulturní a případně i geopolitická specifika) a z výše zmiňovaných důvodů také sociologický přístup teorie generací vycházející z díla sociologa Karla Mannheima.

1.2. Struktura práce

Struktura kapitol předkládané práce vychází z jednotlivých oblastí zkoumání dané problematiky a tří výše zmiňovaných kategorií faktorů, které je zapotřebí brát v potaz, zabýváme-li se postavením žen ve vrcholné politice, faktorů institucionálních, socio-ekonomických a kulturních.

Druhá kapitola (následující po úvodu) zkoumá jednu část kulturních faktorů, když se snaží zasadit problematiku působení žen ve vrcholných politických funkcích do širšího kontextu vycházejícího z české tradice politické participace žen a v ní převládajících tendencí. Je třeba vzít v úvahu historické pozadí a počátky politické aktivity žen v Československu. Zásadním milníkem pro ni bylo zavedení všeobecného aktivního a pasivního volebního práva pro ženy spolu se vznikem Československé republiky v roce 1918, v platnost vstoupilo nicméně až s přijetím Ústavy Československé republiky 29. února 1920, necelé dva měsíce před řádnými parlamentními volbami.

Mezi kulturní faktory můžeme zařadit i třetí kapitolu, zabývající se vztahem socialistické ideologie k ženské emancipaci v teorii, i žité praxi. Pro analýzu postavení a postojů vrcholných političek čtyřicátých až šedesátých let dvacátého století je určující státní politika komunistického režimu vůči ženám a jeho postoje k rovnoprávnosti mužů a žen ve společnosti.

Na Západě se v 50.-60. letech 20. století začíná výrazně prosazovat tak zvaná „druhá vlna feminismu,“ která požaduje svobodu rozhodování a životní seberealizaci pro ženy včetně možnosti budovat si profesní kariéru. Ve Východní Evropě se však prosadila jiná cesta, a k tomu o celá desetiletí dříve, v Rusku prakticky již od dvacátých let, po revoluci v roce 1917, či výrazněji po vyhlášení Sovětského svazu 30. prosince 1922.

Třetí kapitola se bude zabývat dvěma stránkami problematiky vztahu socialistické ideologie k emancipaci žen, nejprve teorií (v části *Emancipace žen v socialistické ideologii*) a následně pokusy o její aplikaci do každodenní reality v SSSR a v lidově demokratickém Československu v částech nazvaných *Postavení ženy v každodenní praxi Sovětského svazu* a *Postavení ženy v praxi lidově-děmokratického Československa*. Dané téma vysvětluje v kontextu diskrepance mezi komunistickou ideologií a žitou realitou, která se značně odlišovala od oficiální politiky.

Institucionálním faktorům – specifickým politického systému, problematice genderových kvót i volebního systému – se bude věnovat 4. kapitola.

Následující kapitoly se budou věnovat politickým osudům žen ve vrcholné politice v časovém rozmezí let 1948-1968 a analýze jejich projevů, návrhů a další činnosti ve sledovaném období rozdělených podle vrcholných politických institucí, ve kterých ženy působily – na ženy v Národním shromáždění (5. kapitola) a v ÚV KSČ (6. kapitola).

Následuje stručná kapitola o válečné zkušenosti političek (7.kapitola) a závěrečné shrnutí (8.kapitola).

1.3.Stav bádání

Za posledních dvacet let se velmi výrazně změnila situace ve výzkumu ženské politické participace v Československu, z počáteční téměř neexistující odborné literatury z kraje devadesátých let 20. století, k současnému stavu, kdy se právě oblast postavení žen ve společnosti a ženská otázka těší neutuchajícímu zájmu, ať již z pohledu kulturních studií, mediálních studií, dějin každodennosti, genderových studií, či politologie.

Jistě není možné vyjmenovat všechny existující práce a dílčí studie, téma je častým námětem řady akademických prací, studií v odborných časopisech či příspěvků na specializovaných konferencích.

Studie věnující se počátkům ženské emancipace v českých zemích a zastoupení žen v politice poměrně dobře mapují předválečné období do roku 1945, věnuje se jim celá řada autorek, předválečnou politickou aktivitu žen popisuje například monografie Jany Burešové *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*³⁶ či kniha Dany Musilové *Z ženského pohledu-Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*.³⁷ Stejnému tématu se věnuje i Jana Malínská v publikaci *Do politiky prý žena nesmí – proč?*,³⁸ či sborník *Ženy a politika (1890-1938)*³⁹ Marie Bahenské a Jany Malínské vydaný jako závěr historické konference ke stému výročí zvolení Boženy Vikové-Kunětické za poslankyni českého zemského sněmu, vyšlý v roce 2014.

Historickému vývoji českého ženského hnutí se souhrnně věnuje kniha Jany Malínské *My byly, jsme a budeme!: české ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa*⁴⁰ a dějinám ženské každodennosti se věnuje celá řada dalších historických prací.⁴¹

Vyšlo již také několik publikací zabývajících se vývojem českého feministického myšlení od 19. století, jako např. *Ženy na stráž: České feministické myšlení 19. a 20. století*⁴² od Marie Bahenské, Libuše Heczkové a Dany Musilové, či *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*.⁴³

V roce 2007 vyšla studie poválečných sociálních dějin *Společenské proměny v čase socialistického experimentu – k sociálním dějinám v letech 1945-1969*⁴⁴ Lenky Kalinové.

Dobrou shrnující prací zabývajících se ženskými spolky v letech 1945-1952 je také práce Denisy Nečasové *Buduj vlast, posílíš mír!*⁴⁵ či další studie od této autorky.⁴⁶

³⁶ BUREŠOVÁ Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001.

³⁷ MUSILOVÁ Dana. *Z ženského pohledu-Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. Praha: nakladatelství Němec-Veduta, 2007.

³⁸ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?* Praha: Libri-SLON, 2005.

³⁹ BAHENSKÁ, Marie, MALÍNSKÁ Jana (eds.). *Ženy a politika (1890-1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014.

⁴⁰ MALÍNSKÁ, Jana: *My byly, jsme a budeme!: české ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa*. Praha: Lidové noviny, 2013.

⁴¹ Jmenujme například autorky Marii Bahenskou, Janu Burešovou, Pavlu Horskou, Milenu Lenderovou, Janu Malínskou, Danu Musilovou, Marii Neudorfovou, Milenu Seckou, či novinářku Evu Uhrovou

⁴² BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ Libuše, MUSILOVÁ Dana. *Ženy na stráž: České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010.

⁴³ MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011.

⁴⁴ KALINOVÁ Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu; K sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: ACADEMIA, 2007.

Šestého listopadu 2006 proběhl seminář *Emancipace žen za socialismu a dnes*,⁴⁷ který byl věnován životnímu jubileu Aleny Wagnerové, spoluzakladatelky Gender Studies, o.p.s., kde se badatelky věnovaly tomu, jak se žilo ženám za socialismu a jaké byly rysy socialistického modelu ženské emancipace.

V roce 2009 byl zahájen tříletý projekt podpořený Grantovou agenturou České republiky *Proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*. Tématu se věnoval tým čtrnácti odborníků z různých oborů a jeho závěry byly shrnuty na konferenci na půdě Fakulty humanitních studií Karlovy univerzity konané 14. ledna 2011. Výzkumné závěry vyšly ke konci roku 2015 ve formě sborníku nazvaného *Vyvláštěný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*⁴⁸ v nakladatelství SLON.

V Německu vyšla již v 70. letech 20. století přínosná shrnující studie Aleny Köhler-Wagnerové, spisovatelky českého původu, *Die Frau im Sozialismus-Beispiel ČSSR*,⁴⁹ která na základě podrobných sociologických dat rozebírá socialistickou politiku vůči ženám v Československu v průběhu padesátých a šedesátých let dvacátého století.

V české badatelské oblasti jsou zpracovány osudy vybraných komunistických političek v knize Jiřího Pernese *Komunistky s fanatismem v srdci*. Dílčí kapitoly věnující se ženské otázce za komunismu obsahuje i sborník *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu (IV. díl)*,⁵⁰ zaměřuje se však rovněž pouze na první polovinu 20. století v části od Jany Burešové a Evy Uhrové.

K tématu je možné nalézt články v Sociologickém časopise či časopisech věnujících se genderovým studiím. Jen namátkou jmenujme dva články Ivana Vodochodského *Patriarchát na socialistický způsob: k genderovému řádu státního socialismu*⁵¹ v časopise

⁴⁵ NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posílíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Maticе moravská, 2011.

⁴⁶ NEČASOVÁ, Denisa. Proměny obrazů ženy po únoru 1948 (na příkladu ženského hnutí). In: *Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011; či NEČASOVÁ, Denisa. Rok 1948 a jeho vliv na české ženské hnutí in: *České, slovenské a československé dějiny 20. století: Osudové osmičky v našich dějinách*. Ústí nad Orlicí: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2008.

⁴⁷ Více o semináři viz: ORTENOVÁ Alena. *Zpráva ze semináře*. Dostupné online: http://www.cec-wys.org/kontext/9c989817/Emancipace%20zen%20za%20socialismu%20a%20dnes_zprava%20ze%20seminare_Ortenova.pdf z 15.10.2014 .

⁴⁸ HAVELKOVÁ, Hana a OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.). *Proměny genderové kultury české společnosti, 1948–1989*. Praha: SLON, 2014.

⁴⁹ KÖHLER-WAGNEROVÁ, Alena. *Die Frau und Sozialismus-Beispiel ČSSR*. Hamburg: Hoffmann und Campe Verlag, 1974.

⁵⁰ KÁRNÍK, Zdeněk, KOPEČEK, Michal (eds.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek IV., Praha: Dokořán, 2005.

⁵¹ VODOCHODSKÝ, Ivan. Patriarchát na socialistický způsob: k genderovému řádu státního socialismu. In: *Gender, Rovné příležitosti, Výzkum*. 2007, ročník 8, číslo 2/2007, s. 34-42. Dostupné online:

Gender, rovné příležitosti, výzkum oddělení Genderu a sociologie při Sociologickém ústavu Akademie věd ČR.

Existuje také výzkumný projekt *Paměť žen*, který metodou oral history sbírá životní zkušenosti žen za komunismu. Projekt probíhá již od roku 1997 a pokrývá území všech bývalých východoevropských satelitů Sovětského svazu. Tento projekt však není primárně zaměřen na politickou zkušenost žen, spíše se zabývá osobní sférou života a každodenní realitou za socialismu. V rámci projektu vyšla již řada sborníků týkajících se českého prostředí.⁵²

Dějinám politických stran v českých zemích se věnovalo dvousvazkové dílo *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2014*.⁵³ Významným zdrojem informací a pramenů věnujících se politickému vývoji komunistického režimu jsou práce Karla Kaplana⁵⁴ či rozsáhlá edice vydaných pramenů *Prameny k dějinám československé krize 1967-1970*.⁵⁵

Také nesmíme opomenout dobovou literaturu, která se postavení ženy v komunistickém režimu věnovala poměrně hojně. Především však z pohledu jiných oborů – z pohledu sociologie (zejména množství studií publikovaných v *Sociologickém časopise*), hospodářství, ekonomie či demografie. Již ze 30. let 20. století pochází například práce Marie Jurnečkové *Žena, dítě a rodina v SSSR*.⁵⁶

První práce zabývající se ženami v politickém světě v Československu se objevují již bezprostředně po druhé světové válce, v roce 1946 Ministerstvo informací vydalo knihu Ludmily Mužíkové-Nosilové *Naše ženy v historii a ve výstavbě státu*.⁵⁷ Z roku 1956 pochází první systematický výzkum rodičovství, v roce 1961 proběhlo celonárodní sčítání lidu. Více se však začínají výzkumy veřejného mínění opětovně využívat až ke konci 60. let (poté, co byl tehdejší ÚVVM v roce 1950 zrušen jako v novém politickém zřízení nepotřebný), kdy je v roce 1967 znovuzaložen ÚVVM (jakožto ústav při ČSAV) na základě schváleného záměru předsednictva ÚV KSČ z roku 1965. Některé z výzkumů se zabývají i využíváním volného

http://www.genderonline.cz/uploads/dc5b8c7789b2fd34014cf6660ea88c7ab6db276e_patriarchat-na-soc-zpusob.pdf

⁵² Projekt Paměť žen, seznam publikací, dostupné online: <http://www.womensmemory.net/cesky/publikace.asp>

⁵³ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2014. II. díl: období 1938 – 2004*. Brno: Doplněk, 2005.

⁵⁴ Namátkou jmenujme sérii knih *Kronika komunistického Československa*. Brno: Barrister & Principal, 2005-2011; *Proměny české společnosti (1948 – 1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, či *Národní fronta 1948-1960*. Praha: Academia, 2012.

⁵⁵ Edice dvaceti dvou knih vyšla v nakladatelství Doplněk mezi lety 1993–2010.

⁵⁶ JURNEČKOVÁ, Marie. *Žena, dítě a rodina v SSSR*. Praha, 1936.

⁵⁷ MUŽÍKOVÁ-NOSILOVÁ, Ludmila. *Naše ženy v historii a ve výstavbě státu*. Praha: Ministerstvo informací, 1946.

času, vykonávanými domácími pracemi a dalšími tématy souvisejícími s každodenností ženského života ve své době, např. *Žena ve struktuře socialistické společnosti* od Libuše Hákové.⁵⁸

V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let vychází ideologicky ovlivněné práce Miroslavy Šolcové,⁵⁹ které se zabývají postavením ženy a rodiny v socialistické společnosti, či práce Evy Bártové a Jaroslavy Bauerové *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*,⁶⁰ které však i přes svou ideologičnost mohou být cenným dobovým svědectvím a zdrojem informací k postavení žen. Stejně tak další články Evy Bártové ze 70. let zabývající se postavením vedoucích pracovníc, především z pohledu slučitelnosti pracovního a rodinného života.⁶¹

Komunistická ideologie se snažila na ženy výchovně působit i prostřednictvím ženských časopisů jako byla *Vlasta* či *Praktická žena*, které obsahovaly v každém čísle nejnovější informace o státní politice vůči ženám, o povinnostech ženy přispět k budování socialismu či jejím uvědoměném působení na výchovu další generace. Na svých prvních stranách pravidelně otiskovaly například zprávy členek československé delegace ze Světového kongresu žen o průběhu konferencí, jednání či přijatých deklarácí. Pravidelně tu o svojí činnosti informoval Československý svaz žen.

Rozmanitým rolím ženy a jejímu ideologickému zakotvení v komunistické společnosti se věnuje detailněji i zahraniční produkce z oblasti ruských, východoevropských a genderových studií. Vyšla například ucelená řada studií univerzity v Birminghamu v nakladatelství Palgrave Macmillan *Studies in Russian and East European History and Society*, která se významnou měrou zabývá genderovými otázkami (tituly jako *Women in the Stalin Era; Women in the Khrushchev Era, Creating The New Soviet Women* či *Gender in Russian History and Culture*).⁶²

Badatelsky nesmírně přínosnou prací je mohutné dvousvazkové kompendium obsahující bibliografické údaje o všech knihách, studiích či článcích zabývajících se genderovými a ženskými otázkami v Rusku a bývalých sovětských satelitních státech (pokrývající časové období 1900-2000), kterou připravila organizace The Association for

⁵⁸ HÁKOVÁ, Libuše. Žena ve struktuře socialistické společnosti. In: MACHONIN, Pavel. *Sociální struktura socialistické společnosti*. Praha: Svoboda, 1966, s. 547-565.

⁵⁹ In: ŠOLCOVÁ, Miroslava. *Rodina a její funkce v socialistické společnosti*. Praha: Horizont, 1976; *Socialistický způsob života*. Praha: SPN, Knihnice marxismu-leninismu, 1979; či *Postavení ženy v socialistické společnosti*. Praha: Horizont, 1984.

⁶⁰ BÁRTOVÁ, Eva, BAUEROVÁ Jaroslava. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, c.d.

⁶¹ BÁRTOVÁ, Eva. K postavení vedoucích pracovníc. In: *Odbory a společnost*, 1972, č.2, s. 99 či Rodinná problematika vedoucích pracovníc. in: *Sociologický časopis*, 1970, č.5, s. 449.

⁶² Seznam 48 vyšlých publikací dostupný online: <https://www.palgrave.com/in/series/14134>

Women in Slavic Studies (AWSS): *Women & Gender in Central and Eastern Europe, Russia, and Eurasia; a comprehensive bibliography*.⁶³ V prvním svazku se věnuje i tématicky odpovídajícím pracím vyšlým na území Československa.

Významným zdrojem primárních pramenů ke studiu politické aktivity žen ve zvoleném období je *Společná československá digitální parlamentní knihovna*,⁶⁴ kde jsou uveřejněné stenoprotokoly ze zasedání parlamentu, tisky, jmenné seznamy poslanců a další dokumenty týkající se činnosti legislativních orgánů v českých zemích od roku 1848, případně *Archív Poslanecké sněmovny v Praze*, kde jsou uloženy záznamy ze schůzí předsednictva NS či jednotlivých výborů, osobní karty všech poslanců a další dokumenty a pramenné materiály.

Dále *Národní archiv* v Praze, především fondy věnované ÚV KSČ 1945-1989, Předsednictvu a Politbyru ÚV KSČ, Národní frontě, Organizačnímu oddělení Marie Švermové a další. Pro záznamy rozhlasových projevů političek *Archív Českého rozhlasu*, pro kádrové posudky a další záznamy *Archív bezpečnostních složek*, či *Archív ÚV KSČ*.

⁶³ ZIRIN, M., LIVEZEANU, I., WOROBEK, Ch. D., FARRIS, J.P. (Eds.). *Women & Gender in Central and Eastern Europe, Russia, and Eurasia, a comprehensive bibliography (2 Volume Set)*. London: Routledge, 2007.

⁶⁴ Dostupná online: <http://www.psp.cz/eknih/>

2. Historie ženské politické participace v českých zemích od konce 19. století do roku 1948

2.1. Do vzniku první republiky

Jednou z kategorií zkoumaných faktorů při výzkumu ženské politické participace jsou kulturní faktory, zahrnující jak kulturní tradici, hodnoty, přesvědčení a předsudky v dané společnosti, tak historickou tradici, na kterou politický režim navazoval a ze které vycházel. Na počátku zkoumaného období, v roce 1948, za sebou mělo Československo již dvacet let od zavedení všeobecného volebního práva pro ženy a první aktivní politické participace žen. První nesmělé krůčky několika odvážných žen se staly vzorem pro následující generace a historickou zkušeností, ze které mohly ženy čerpat a na kterou mohly navazovat.

Pro pochopení postavení žen ve vrcholné politice mezi lety 1948-1968 je nezbytné znát příběh počátků emancipace žen v politice v českých zemích, z jakého historického pozadí vycházely, na koho navazovaly a s jakým odkazem či tradicemi se musely potýkat. Jde o oblast poměrně dobře pokrytou historickými pracemi různého druhu, ať již knižními či akademickými. Cílem této kapitoly nemá být vyčerpávající popis evoluce účasti žen v politickém životě, nýbrž přehledové uvedení do problematiky pro pochopení kontextu.⁶⁵ Zvolený časový úsek nelze zkoumat izolovaně od předcházejících událostí, zřetelnou návaznost lze pozorovat i přes radikální změnu politického režimu po únorovém převratu v roce 1948, což bude popsáno v následujících kapitolách.

Počátky politické participace žen v českých zemích můžeme vysledovat do poloviny devatenáctého století, do období existence habsburské monarchie. Výrazným impulsem byla revoluce v roce 1848, několik žen se účastnilo již Slovanského sjezdu a s ním spojené politické agitace.

⁶⁵ Pro další studium počátků ženské politické participace zmiňovaných v této kapitole doporučuji například knihy Jany Malínské, Marie Bahenské, Petry Ondřejové či Dany Musilové.

- BAHENSKÁ Marie, MALÍNSKÁ Jana (ed.). *Ženy a politika (1890-1938)*, c.d.
- BUREŠOVÁ Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, c.d.
- MALÍNSKÁ Jana. *Do politiky prý žena nesmí, proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*, c.d.
- MUSILOVÁ Dana. *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1938*, c.d.
- ONDŘEJOVÁ, Petra. *Ženy v Československém parlamentu 1918–1938*. Brno, 2006. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav.

Proti politické emancipaci žen vystupovaly v tuto dobu ještě jak politické strany katolické, tak staročeši, kteří toto hnutí považovali za hrozbu, která by mohla vést k fragmentarizaci společnosti. To narušovalo jejich představu o jednotném národním programu, na který se orientovali.

Katolické strany byly tradičně konzervativní a nejinak tomu bylo i v případě ženské otázky. Žena podle nich neměla mít stejná práva jako muž, její rolí byla podřízenost manželovi a životním posláním pak výchova dětí a péče o domácnost.

V tuto dobu se naléhavějším problémem zdál přístup žen ke vzdělání, založení prvních vzdělávacích spolků, prvního gymnázia a teprve o řadu let později i jejich přístup na univerzity. Významnou úlohu sehrál *Americký klub dam* Vojty Náprstka, který byl založen roku 1865⁶⁶ a kde se po svém desetiletém pobytu v Americe snažil zprostředkovat vzdělání a technologické novinky českým ženám ze středních vrstev. Jednalo se o nejstarší ženskou organizaci na území habsburské monarchie, ale i centrum ženské vzdělanosti díky své bohaté odborné knihovně a pořádaným přednáškám z mnoha vědních oborů (historie, umění, psychologie, ale i techniky, medicíny, či politiky). Přednášejícími byli významní spisovatelé, vědci, cestovatelé, či dokonce i někteří ministři.

Tisíce žen, které za roky těmito kurzy prošly, se podílely na zakládání dalších ženských spolků, veřejné práci i počátečních bojů za volební právo žen. Jedním z nejdůležitějších z nich byl *Ženský výrobní spolek*, založený v Praze roku 1871⁶⁷ Karolínou Světlou, jehož se stala také předsedkyní, a Eliška Krásnohorská pak jednatelkou. Jeho cílem bylo vychovávat a vzdělávat další ženy, aby byly schopné se o sebe samy postarat a uživit se a nebyly již zcela závislé na svých mužích. Probíhaly v něm i jazykové kurzy, kurzy ručních prací či osvětové přednášky. Při spolku byla zřízena spolková škola zaměřená na výuku praktických předmětů, kterou mohly navštěvovat také dívky z chudých rodin.

Svou působností se na rozdíl od *Amerického klubu dam* (zaměřeného spíše na ženy z bohatších středostavovských buržoazních vrstev) zaměřoval více na chudší ženy i na oblast venkova, byl pak také řádným registrovaným spolkem se stanovami, valnou hromadou a řídicím výborem, kdežto *Americký klub dam* byl organizací spíše neformálního rázu. Počet jeho členek se pohyboval přes tisíc a postupně narůstal.⁶⁸ Znamenal významný krok k emancipaci žen, kterým nabízel i možnost uplatnění mimo sféru domácnosti.

⁶⁶ In: LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 241

⁶⁷ Ibid., s. 66.

⁶⁸ Ibid.

Teprve v 90. letech 19. století se dostává problematika ženského volebního práva do politického programu u sociální demokracie, strana již umožňovala ženám se zapojit do práce v její vnitřní organizaci a od roku 1890 prosazovala ženské volební právo i na demonstracích 1. máje. Díky sociální demokracii začal od roku 1892 vycházet i *Ženský list*. K výraznější aktivizaci ženského hnutí však došlo až v boji o všeobecné rovné volební právo na přelomu devatenáctého a dvacátého století.⁶⁹

Roku 1897 se v Praze konal první sjezd českoslovanských žen,⁷⁰ který požadoval stejná politická práva pro ženy jako pro muže. Byl založen *Ústřední spolek českých žen*, který začal vydávat vlastní časopis nazvaný *Ženský svět*.⁷¹ Jeho redaktorkou byla až do roku 1907 Tereza Nováková.

Roku 1904 byl založen *Ženský klub český*,⁷² který se již zásadním způsobem odlišoval od ostatních ženských spolků. Vyučovali a přednášeli v něm přední univerzitní profesori nebo politici. Sám se podílel i na vzniku *Výboru pro volební právo žen*.⁷³ Jeho zakladatelkou a předsedkyní byla Františka Plamínková (1875-1942), pozdější významná poslankyně a senátorka. V listopadu 1905 proběhla rozsáhlá demonstrace za všeobecné volební právo. To se sice touto akcí prosadit nepodařilo, nicméně ženy získaly alespoň volný přístup do politických stran.⁷⁴

I tak měla ale část žen již v této době aktivní volební právo, konkrétně po přijetí nového volebního řádu (č. 41/1873) roku 1873.⁷⁵ Přesto však šlo jen o výjimky. Jednalo se o případy bohatých vdov po velkostatkářích, které po smrti manžela majetek spravovaly samy (statek byl napsán na ně), a proto se také mohly spolupodílet na rozhodování o věcech veřejných.⁷⁶ Mohly volit prostřednictvím zástupce do velkostatkářské kurie, ale pouze do roku 1907,⁷⁷ kdy byl kuriální systém zrušen a kdy volební právo zase ztratily.

V únoru a v březnu 1908 se konaly volby do zemského sněmu, ve kterých již měla část žen právo hlasovat – pokud platily minimálně osm korun přímých daní ročně.⁷⁸ Několik politických stran umístilo ženy i na své volební kandidátky. Mezi nimi též sociální demokracie, která měla boj za volební právo žen ve svém programu již delší dobu. Mezi první

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. c.d, s. 269.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

⁷³ UHROVÁ, Eva. *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Praha: Mediasys, 2014.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Dostupné online: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1873&page=181&size=45>

⁷⁶ VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel. *České právní dějiny*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 233.

⁷⁷ MALÝ, Karel a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2003, s. 232.

⁷⁸ Ibid., s. 270

kandidující ženy, političky za sociální demokracii, patřila redaktorka Karla Máchová (1853-1910), která se ucházela o přízeň voličů ve volebním obvodu Hradčany-Vyšehrad-Holešovice a při volbách 27. února 1908 obdržela téměř pět set hlasů, skoro stejný počet, jako její stranický kolega František Soukup.⁷⁹

Asi dvě stě hlasů získala dcera mladočeského novináře Karla Tůmy, učitelka z pražského Žižkova, Marie Tůmová (ve volebním obvodu Vysoké Mýto-Skuteč-Hlinsko). Za spojené státoprávní strany za obvod Německý Brod-Humpolec-Polná kandidovala také učitelka Božena Zelinková⁸⁰ z Čáslavi, nakonec však svůj politický boj těsně před volbami vzdala.⁸¹ Neměli bychom opomenout ani postavu Olgy Stránské-Absolonové, první ženy kooptované do nejvyššího stranického orgánu, do výkonného výboru České strany pokrokové, v červnu 1908.⁸² V poslední zmíněné politické straně působila celá řada výrazných ženských osobností, dále například Věra Marie Babáková, Pavla Moudrá či Pavla Buzková.⁸³

Se svou politickou činností měly ženy však často mnohé problémy. Roku 1912 byla v doplňovacích volbách do českého zemského sněmu zvolena první českou poslankyní spisovatelka Božena Viková-Kunětická. Měla nahradit Václava Škardu, poslance za mladočeskou stranu, po jehož smrti se jeden mandát uvolnil (za obvod Mladá Boleslav–Nymburk). Český místodržitel kníže František Thun však byl jednoznačně proti tomu, aby ho získala žena. Odmítl udělit potřebná osvědčení.⁸⁴ Přesto musela být nakonec do své funkce rakouským ministerstvem vnitra schválena. Politickou činnost v důsledku obstrukcí německých poslanců nevykonávala, protože český zemský sněm v posledních předválečných letech nepracoval a jeho činnost byla zablokována. Z hlediska účasti žen v politice se však jednalo zcela jistě o průlomový historický okamžik.⁸⁵

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² MALÍNSKÁ, Jana. *České ženské hnutí v zápase o politické zrovnoprávnění žen, Role spolků a politických stran v letech 1890–1914*. Praha, 2007. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav českých dějin, Historické vědy – české dějiny, s.264

⁸³ Ibid.

⁸⁴ KOŘALKA, Jiří. Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912 in: *Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy*. Praha: Scriptorium, 1996, s. 307-319

⁸⁵ Více např. in: ŽELEZNÁ Hana. Božena Viková-Kunětická. Na konci cesty? in BAHENSKÁ, Marie, MALÍNSKÁ, Jana (eds.). *Ženy a politika (1890-1938)*. c.d., s. 203-212.

2.2. Po vzniku první republiky

Situace se radikálně změnila spolu s koncem první světové války. Vznik první republiky byl nejen přelomovým milníkem v historii naší země a završením mnohaletého úsilí o národní emancipaci a samostatný stát, zcela zásadní význam měl i v historii českého ženského emancipačního hnutí. Ve slavné Washingtonské deklaraci napsané T. G. Masarykem z 18. října 1918 se kromě prohlášení nezávislosti Republiky československé objevila i formulka o rovnosti žen a mužů: „Ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně na roveň mužům.“⁸⁶ Tomáš Garrigue Masaryk ženskou emancipaci i vzdělávání osobně velmi podporoval, o pozitivním vlivu žen při jejich zapojení do politiky často mezi svými známými mluvil, nejednou prý sám dokonce prohlásil: „...žena je vůbec lepší než muž...“⁸⁷

V ústavě z roku 1920, paragrafu 106 v hlavě páté zabývající se rovností všech občanů je již výslovně zmíněno, že „výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.“⁸⁸

Atmosféru příznivou pro ženskou otázku pomohla vytvořit první světová válka, kdy ženy dokázaly, že zvládnou zastat i do té doby jim zapovězená povolání. Některé se zapojily svým způsobem i do odboje, kupříkladu Alice Masaryková strávila říjen 1915–červenec 1916 ve vazbě pro podezření, že ukrývá politické dokumenty a deníky svého otce, které měly dosvědčovat jeho vlastizrádnou činnost.⁸⁹

Do Revolučního národního shromáždění (RNS) zasedlo celkem deset političek,⁹⁰ z celkového počtu dvě stě sedmdesáti členů RNS tvořily ženy pouhých 3,7 %. Všichni poslanci však byli do prvního československého zákonodárského tělesa kooptováni na základě tak zvaného Švehlova klíče,⁹¹ zachovávacího počtu mandátů dle posledních předválečných voleb do českého zemského sněmu roku 1911, nikoli přímo zvolení. Proto i ženy –

⁸⁶ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu I., 1918-1919*. Praha: Lidové noviny, 1991, s.47.

⁸⁷ GAŠPARÍKOVÁ – HORÁKOVÁ, Anna. *U Masarykovcov*, Bratislava: Academic electronic press, 1995, s.18.

⁸⁸ *Ústava Československa z roku 1920*. Zákon 121/1920 Sb. Dostupné online:

http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

⁸⁹ Více o tomto období života Alice Masarykové v jejím výboru korespondence z vězení in: *Drahá mama/Dear Alice. Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915-1916*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001.

⁹⁰ Viz tabulka č. 1 na s.29.

⁹¹ Antonín Švehla se zásadní měrou podílel na politických jednáních po vzniku Československé republiky a přišel s návrhem nadále známým jako „Švehlův klíč“ pro poměr zastoupení politických stran nejprve v Národním výboru a posléze, když se jednalo o jeho rozšíření do Revolučního Národního shromáždění, tak byl uplatněn ještě jednou i v tomto případě in: KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky, Díl 1. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 63-64.

poslankyně nebyly do své funkce zvoleny v lidovém hlasování, ale delegovány na základě rozhodnutí svých politických stran (s jedinou výjimkou – výše zmiňované Boženy Vikové Kunětické, zvolené v roce 1912 do českého zemského sněmu).⁹² I z tohoto důvodu se nakonec poslankyněmi staly především ženy již dříve aktivní a činné v ženských či osvětových spolcích, se zkušenostmi z veřejné činnosti a někdy i z práce v ústředí politické strany. Nejednalo se tedy o žádné nezkušené nováčky, kteří by svou funkci vykonávali pouze formálně, ale často o velmi činnorodé a produktivní členky svých stran.

Tabulka č. 1.: Jmenný seznam a aktivita žen v Revolučním národním shromáždění⁹³

Jméno	Členství v x výborech	Tištěné návrhy zákonů	Tištěné dotazy	Počet parlamentních projevů
Božena Ecksteinová-Hniličková ČSSD (Československá sociálně demokratická strana dělnická)	10	0	0	4
Johana Kaňová ČSSD	0	0	0	0
Františka Kolaříková ČSSD	3	0	1	1
Františka Zeminová ČSNS (Československá strana socialistická-roku 1926 přejmenována zpět na Československou stranu národně socialistickou)	3	15	12	4
Louisa Landová-Štychová ČSNS	3	9	2	4
Anna Chlebounová Agrární strana (Česká strana agrární – v dubnu 1919 přejmenována na Republikánskou stranu československého venkova; roku 1922 pak na Republikánskou stranu zemědělského a maloroľnického lidu)	1	0	1	0

⁹² KOŘALKA, Jiří. *Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912*, c.d.

⁹³ Zdroj informací v tabulce vychází z dokumentů a stenografických záznamů Národního shromáždění československého (*RNS, 14. 11. 1918 - 15. 4. 1920*). Dostupné online: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/index.htm>

Ludmila Zatloukalová-Coufalová Agrární strana	0	0	0	0
Eliška Purkyňová Národní demokracie (Česká státoprávní demokracie-v březnu 1919 přejmenována na Československou národní demokracii)	1	1	0	0
Božena Viková-Kunětická Národní demokracie	3	5	0	0
Alice Masaryková Slovenský klub (jednalo se o nestraničný politický klub)	2	3	0	2

Ani jednu ženu do RNS nenominovala Československá strana lidová. Ženské katolické spolky odmítaly účast žen ve vysoké politice s odůvodněním, že je neslučitelná s jejich mateřskou rolí, v čemž zachovávaly politickou linii hlásanou již v polovině 19. století.⁹⁴

Svémi původními profesemi si byly zvolené poslankyně dosti vzdálené, nalezneme mezi nimi tabákové dělnice (Johana Kaňová, Františka Kolaříková), úřednici (Božena Ecksteinová-Hniličková), učitelku a později slavnou spisovatelku (Božena Viková-Kunětická), aktivistku ženských osvětových hnutí (Ludmila Zatloukalová-Coufalová) i političku (Fráňa Zemínová), živnostenskou inspektorku, sociální pracovníci či dceru prezidenta republiky (Alice Masaryková).

Profese však odpovídaly politickým stranám, které poslankyně zastupovaly. Poměrně věrně kopírovaly profesní složení elektorátu těchto stran. Sociální demokracii tak zastupovaly tabákové dělnice, ale i úřednice. Agrárníky selka Anna Chlebounová a ženská aktivistka Ludmila Zatloukalová – Coufalová, která také pocházela ze selské rodiny. Národní socialisty politička a původně účetní Fráňa Zemínová i anarchistka a ženská aktivistka Louisa Landová-Štychová. Českou státoprávní demokracii živnostenská inspektorka odboru sociální péče hlavního města Prahy Eliška Purkyňová a také původní profesí učitelka, později spisovatelka Božena Viková-Kunětická.⁹⁵

⁹⁴ MUSILOVÁ, Dana: Některé aspekty politické činnosti žen v Národním shromáždění 1918-1938. In: LASICOVÁ, Jana (ed.). *Sborník Sféry ženy – právně, politické, ekonomické vedy*. Banská Bystrica: Fakulta humanitních věd Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a Sociologický ústav Akadémie vied Českej republiky v Prahe, 2004, poznámka č.8, s.206

⁹⁵ Problematice žen v Revolučním národním shromáždění jsem se více věnovala ve své Postupové práci, in: KOČIŠKOVÁ, Jana. *Role žen v Revolučním Národním shromáždění 1918-1920*. Praha: 2007. Postupová práce. Univerzita Karlova. Filosofická fakulta, Ústav Politologie.

V některých případech byla poslankyně do RNS delegována až ke konci volebního období a navázala svou činností teprve ve volebním období následujícím. Jednalo se kupříkladu o Elišku Purkyňovou,⁹⁶ jejíž činnost tak zůstává na půdě RNS poměrně skromná, ale již v následujícím volebním období se aktivně angažovala.

Ne všechny poslankyně však nárokům kladeným na novou funkci dostály, což byl příklad Johany Kaňové,⁹⁷ která se do chodu RNS nezapojila. Svůj mandát však získala až ke konci volebního období, pouhé tři měsíce před jeho koncem, po poslankyni Alici Masarykové,⁹⁸ zastupující slovenský klub.

K neaktivnějším poslankyním na půdě RNS patřila bezpochyby Božena Ecksteinová-Hniličková.⁹⁹ Byla členkou největšího počtu výborů, deseti z třiceti pěti možných.¹⁰⁰ Později sice z výboru právního, zahraničního a mírového vystoupila, přesto se však jednalo o značné množství práce. Nebyla to ovšem její jediná pracovní aktivita, působila i na vysokém postu členky představenstva výkonného výboru své politické strany.

Ostatní poslankyně působily většinou ve dvou či třech výborech.¹⁰¹ Johana Kaňová a Ludmila Zatloukalová-Coufalová se do práce ve výborech nezapojily vůbec. Ludmila Zatloukalová-Coufalová se na půdě parlamentu prakticky nevyskytovala, dala přednost své práci v ženských spolcích, na schůzích byla neustále omlouvána pro jiné zaměstnání nebo pro churavost.¹⁰² Z deseti žen pouze polovina využila svého práva pronést projev a vystoupit před ostatními poslanci se svými názory.¹⁰³

Neaktivnější se ukázaly členky strany národně sociální, nejslabší výsledky naopak vykazovaly členky strany agrární a sociálně demokratické. Přitom zrovna sociální demokracie byla první z politických stran, která se aktivně angažovala v boji za aktivní možnost žen se zapojit do politického života, jak bylo zmíněno výše, což byla poněkud paradoxní situace.

Ideologické zaměření strany, jejíž členkou daná poslankyně byla, nehrálo příliš významnou roli při volbě výborů, kterých byly poslankyně členkami. Převažovaly výbory zabývající se zdravotnictvím, sociální pomocí nebo výživou. V některých případech, u strany agrární a sociálně-demokratické, se však vliv stranické příslušnosti přece jen projevil. Anna

⁹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/pa.htm>

⁹⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/ka.htm>

⁹⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/ma.htm>

⁹⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/e.htm>

¹⁰⁰ Viz Tabulka č.1, str. 29-30.

¹⁰¹ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/index.htm>

¹⁰² <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/z.htm>

¹⁰³ Viz Tabulka č. 1.

Chlebounová¹⁰⁴ pracovala i v agrárním výboru a Františka Kolaříková¹⁰⁵ ve výboru pro vyživovací prostředky.

2.3. První volby v Československu

První volby, ve kterých mohly ženy nově nabyté aktivní volební právo uplatnit, byly komunální volby v roce 1919, kde se volili představitelé obecních zastupitelstev.¹⁰⁶ Poprvé se politické strany musely zaměřovat i na ženské voličky a témata, kterými by je mohly oslovit. Zvolené zástupkyně se také poprvé mohly podílet na přípravě legislativy, která se týkala jich samotných. V roce 1920 pak šly ženy poprvé volit do obou komor parlamentu.¹⁰⁷ Získaly rovněž volný přístup do vysokých škol a rok 1919 přinesl i zrušení povinnosti celibátu učitelek z důvodu, „že nikdo nemá práva, aby omezoval přirozená práva člověka.“¹⁰⁸

Ženy se začínají ve výraznější míře poprvé objevovat ve veřejných a politických funkcích, velký rozmach zažívají i ženské zájmové spolky a organizace. Jednou z jejich čelních představitelk byla již zmiňovaná Ludmila Zatloukalová – Coufalová, členka agrární strany v Brně, která byla veřejně činná již v období před první světovou válkou. Ve dvacátých letech se zasloužila o znovuoobnovení *Zemské organizace pokrokových žen na Moravě*,¹⁰⁹ zastřešující instituce četných ženských sdružení v zemi, ke kterému došlo 9. června 1924. Následně byla zvolena předsedkyní jejího ústředního výboru a této práci věnovala veškerý svůj volný čas až do konce první republiky.¹¹⁰

Přestože byla v následujících letech ještě dvakrát zvolena poslankyní (v letech 1920 a 1929), vždy se mandátu vzdala. Do aktivní politiky se vrátila až ve třicátých letech, byť pouze na komunální úrovni. Čtvrtého října 1931 byla zvolena ve své rodné obci Svěsedlice historicky vůbec první starostkou na Moravě.¹¹¹

¹⁰⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/ch.htm>

¹⁰⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/kb.htm>

¹⁰⁶ Umožňoval jim to volební řád, *Zákon ze dne 31.1.1919. Řád volební v obcích republiky československé. Zákon č. 75/1919 Sb., Částka:16/1919*. Dostupné online: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-asp/?Id=976&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹⁰⁷ Po přijetí Únorové ústavy z roku 1920, *Zákon 121/1920 Sb.*, § 9-10. Dostupné online: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

¹⁰⁸ http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

¹⁰⁹ Více in: BUREŠOVÁ, Jana. Zemská organizace pokrokových žen moravských jako představitelka a pokračovatelka liberalizačních a demokratizačních snah žen na Moravě za první ČSR. In: *ACTA UNIVERSITATIS PALACKIANAE OLOMUCENSIS. FACULTAS PHILOSOPHICA. HISTORICA*. 2000, č. 29, s.143-156. Dostupné online: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=33309>

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

Mnoho žen se vstupu do aktivní politiky vyhýbalo, pracovaly však aktivně uvnitř ženských spolků a organizací a zlepšovaly postavení žen ve společnosti z nepolitických pozic. Často se ale právě působnost ženy v zájmové organizaci nakonec stala prvotním impulsem pro vstup do některé politické strany a zahájení stranické politické práce.

Zastřešující organizací mnoha podobných ženských spolků a sdružení byla *Ženská národní rada*, v jejímž čele působila jednatelka Milada Horáková. *Ženská národní rada* ve své existenci navazovala na *Ženský klub český*, který vznikl již roku 1903 a při kterém byl o dva roky později založen i *Výbor pro volební právo žen*.¹¹²

Vedle Milady Horákové byla významnou ženskou funkcionářkou i poslankyně a senátorka Františka Plamínková, která byla zároveň předsedkyní *Ženské národní rady*, místopředsedkyní *Mezinárodní ženské rady* a *Mezinárodní aliance pro volební právo žen*.¹¹³

V roce 1935 sdružovala *Ženská národní rada* padesát členských organizací s dvaceti sedmi tisíci členkami,¹¹⁴ včetně již zmiňované *Zemské organizace pokrokových žen moravských*. Její činnost prakticky skončila v roce 1940, kdy byla začleněna do Národního souručenství spolu s mužskými spolky. Ženy tak přišly o možnost podílet se na činnosti na vyšších než krajských úrovních a v roce 1942 Rada definitivně oznámila likvidaci.

V průběhu první republiky (1918-1938) kolísalo zastoupení žen v parlamentu mezi 3-5 % a v Senátu tvořily ženy průměrně 3,35 %.¹¹⁵ Pro poslance bylo ze začátku poměrně těžké zvyknout si na přítomnost žen v parlamentu. Ženy měly podle jejich názoru zůstat především ženami, a to i na půdě Národního shromáždění. Zůstala jim vyhrazena tradiční „ženská témata“, jako byla péče o rodinu a děti, sociální práce, zlepšování životních podmínek chudých a nemocných, či vzdělávání. Ženy tu byly v této době vždy vnímány spíše jako sociální skupina než jako jednotlivci.¹¹⁶ Příslušnost k ženskému pohlaví tak již předem měla předurčovat oblasti zájmu a činnosti dané poslankyně, alespoň tak tomu bylo nakloněno veřejné mínění.

Přesto si ženy volily i témata blízká zaměření své politické strany. To se projevovalo hlavně u členek strany agrární a sociálně-demokratické, v zaměření na zemědělskou problematiku či na situaci dělníků.

¹¹² BUREŠOVÁ Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. století*, c.d., s. 41.

¹¹³ ONDŘEJOVÁ, Petra. *Ženy v Československém parlamentu 1918–1938*. c.d., s.81

¹¹⁴ BUREŠOVÁ Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. století*, c.d., s. 42.

¹¹⁵ Viz Příloha č. 1, s.351.

¹¹⁶ In: RAKUŠANOVÁ Petra. *Ženy v politice a postoje veřejnosti*. In: *Naše společnost*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, CVVM. 2007, č. 2007/2, Z archívu (2003/1-2), Dostupné online:

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a3909/f11/100011s_Zeny%20v%20politice.pdf

I při následujících volbách se počet žen v parlamentu vždy pohyboval kolem deseti až patnácti. U všech velkých politických stran vznikly ženské sekce, jejich představitelky se však i nadále věnovaly především vytváření zázemí svým mužským kolegům, organizovaly například stranické plesy a zábavy či přednášky pro další členky.

Nejvyšší počet žen v Národním shromáždění a v Senátu byl v průběhu jejich prvního funkčního období (25. 4. 1920 - 14. 11. 1925). V Poslanecké sněmovně zasedlo patnáct poslankyň a v Senátu po celé toto období pracovaly tři senátorky.¹¹⁷ Nejvyšší dosaženou funkci zastávala poslankyně Eliška Purkyňová jako místopředsedkyně zdravotního výboru parlamentu, ve kterém bylo pro ženy tradičně vyhrazeno místo.¹¹⁸

Výjimečně se však i ženě povedlo stát se členkou tradičně „mužského“ výboru, například poslankyně Betty Karpíšková zastupovala sociální demokracii v branném výboru.¹¹⁹

Během první republiky se žádné ženě nepodařilo dosáhnout na vedoucí pozice v Poslanecké sněmovně, Senátu či vládě. Za nejnápadnější úspěch, který se podařilo politikám dosáhnout, bylo možné považovat pozici místopředsedkyně poslaneckého klubu národně socialistické strany, kterou zastávala Františka Zemínová.

2.4. Druhá republika a druhá světová válka

Nucené odstoupení pohraničních sudetských oblastí Německu znamenalo počátek dramatických politických změn pro všechny politiky v Československu. Na přijetí Mnichovské dohody statečně reagovala Františka Plamínková, když v září 1938 zaslala otevřený dopis Adolfu Hitlerovi, kde ho označila za diktátora.¹²⁰

Během druhé republiky přišli o svůj mandát zákonodárci a zákonodárkyně, kteří zastávali své funkce za volební obvody ležící na odstoupeném území. Zbývající poslanci, s výjimkou komunistů, se sdružili v obou sněmovnách do dvou klubů. Sociální demokraté a národní socialisté do klubu *Národní strany práce* a ostatní do klubu *Strany národní jednoty*. Po vyhlášení zmocňovacích zákonů se však parlament stal přebytečnou institucí bez praktického vlivu na probíhající události. Vládní nařízení č. 379/1938 o úpravě některých

¹¹⁷ Viz Příloha č.1, s.351.

¹¹⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/vybory.htm>

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ ONDŘEJOVÁ, Petra. *Ženy v Československém parlamentu 1918–1938*. c.d., s.81.

personálních poměrů ve veřejné správě ze dne 21. prosince 1938¹²¹ navíc znamenalo zásadní změnu postavení žen ve společnosti, když prosadilo propuštění všech vdaných žen ze státních služeb. Delegace političek a ženských funkcionářek vedená agrární poslankyní Marií Tumlířovou se pokoušela proti tomuto opatření agitovat u prezidenta Háchy, avšak nesetkala se s porozuměním.¹²²

Po vzniku *Protektorátu Čechy a Morava* parlament definitivně zanikl, když jej dal prezident Hácha 21. března 1939 rozpustit.¹²³ Mnohé poslankyně a senátorky byly vystaveny riziku pronásledování, především pak členky komunistické a sociálně-demokratické strany. Stejně tak musely uprchnout všechny tři poslankyně za německou sociální demokracii, které byly židovského původu, podařilo se jim dostat se do exilu do Londýna. Do Velké Británie později emigrovalo ještě mnoho bývalých poslankyň a senátorek – například Anežka Hodinová – Spurná,¹²⁴ Elvira Kuhn, Marie Jurnečková-Vorlová, či senátorka Karla Pfeiferová.¹²⁵ Jiné poslankyně si pro místo svého exilu zvolily Moskvu, jako například Božena Macháčová-Dostálová.¹²⁶

Během druhé republiky byla násilně přerušena činnost ženských organizací, namísto nich bylo zřízeno *Ústředí českých žen*. Jeho představitelky se domnívaly, že podpoří-li novou vládu, bude na oplátku vyhověno některým z jejich požadavků, to však byl jen marný pokus.

Některé ženské organizace se však zformovaly v exilu. Například *Klub československých žen*, jehož vznik byl motivován komunistickou stranou, byl ustanoven v Londýně na podzim roku 1939. Věnoval se především sociální, kulturní činnosti a charitě. V jeho čele stanula komunistická politička Anežka Hodinová – Spurná. Mnohé z předválečných političek se zapojily do odboje či exilové politické činnosti. Vedle *Klubu československých žen* vznikl v Anglii v roce 1941 jeho demokratický protipól – Spolek *československých žen*, kterému se však již výrazněji prosadit nepodařilo.¹²⁷ Jako zastřešující organizace všech skupin a organizací žen z celé československé emigrace (tedy i žen německé

¹²¹ *Vládní nařízení ze dne 21.12.1938 o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě.*

Dostupné online: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7437&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹²² JECHOVÁ, Květa. Emancipace shora-Ženské organizace v českých zemích v druhé polovině 20. století. In: *Paměť a dějiny*. 2013, Ročník 2013, č.4, str.4. Dostupné online: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1304/003-018.pdf>

¹²³ TOMEŠ, Josef a kol. *Tváře našich parlamentů. 150 let parlamentarismu v českých zemích 1861–2011*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 30

¹²⁴ HOUSKOVÁ, Hana. *Ženy v odboji*. Edice SPB. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964, s.27

¹²⁵ Více o této političce in: POKORNÝ, Jiří: Odborářka: Příklad Karly Pfeiferové. In: *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.

¹²⁶ HOUSKOVÁ, Hana. *Ženy v odboji*. c.d., s. 24

¹²⁷ PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha: Brána, 2006, s.18

národnosti) se ustanovila *Rada československých žen*, v jejímž čele je rovněž Anežka Hodinová-Spurná a předsedkyní Marie Jurnečková-Vorlová.¹²⁸

Gesto odporu Františky Plamínkové se nevyplatilo, ihned po vzniku Protektorátu byla uvězněna, dosáhla sice ještě dočasného propuštění na základě zahraniční přímluvy, ale po atentátu na Reinharda Heydricha byla zatčena a odvezena do Terezína. Na konci června 1942 byla posléze popravena gestapem na Pankráci.¹²⁹ Další významná prvorepubliková politička, senátorka Betty Karpíšková, zemřela v roce 1942 v Osvětimi. Do koncentračních táborů se dostala celá řada bývalých československých političek a řada z žen se zapojila i do domácího či zahraničního protinacistického odboje. Podrobněji se válečné zkušenosti jednotlivých političek a jejich zapojení do odbojových aktivit bude věnovat samostatná kapitola na konci této práce.¹³⁰

2.5. Politická participace žen po druhé světové válce (do roku 1948)

Po skončení druhé světové války se postupně začínala obnovovat činnost tradičních předválečných institucí a organizací, včetně aktivity ženských spolků. Všechny povolené politické strany¹³¹ měly ženské sekce, které se aktivně zabývaly svými zájmy, jako bylo prosazení rovnoprávnosti žen a mužů pomocí právních úprav či účast žen v politice.

V poválečných letech byla přijata také řada opatření, zákonů a nařízení, která ženám zaručovala pracovní–právní ochranu, či za stejnou práci stejnou mzdu. Dekret prezidenta republiky č. 74/1945 Sb.¹³² pak umožnil opětovný návrat provdaných žen do pracovních pozic ve státní a veřejné správě, které musely za druhé republiky po vstupu do manželství opustit.¹³³

¹²⁸ HOUSKOVÁ, Hana. *Ženy v odboji*. c.d., s. 27

¹²⁹ ONDŘEJOVÁ, Petra. *Ženy v Československém parlamentu 1918–1938*. c.d., s.81.

¹³⁰ V 7. kapitole

¹³¹ Po druhé světové válce byly v českých zemích obnoveny pouze čtyři politické strany, sdružené v Národní frontě Čechů a Slováků. Tři z nich byly levicové – Komunistická strana Československa, Československá sociální demokracie, Československá strana národně socialistická (tvořící tzv. Socialistický blok) a také Československá strana lidová. Povolena nebyla činnost všech ostatních politických stran (nejen těch, které vznikly v období Druhé republiky a které se údajně zapojily do kolaborace s nacistickým Německem), ale také pravicových stran z první republiky, jako byla Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (agrární strana), Československá strana národně demokratická či strany národnostních menšin).

¹³² *Dekret prezidenta republiky č. 74/1945 Sb. o reaktivaci a o opětovném ustanovení provdaných žen ve veřejné službě*. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-74#p1>

¹³³ Na základě vládního nařízení ze dne 21. prosince 1938, č. 379 Sb., o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě, c.d.

Do země se z emigrace vrátila většina bývalých političek. Ne všechny se znovu zapojily do politiky, mnoho z nich se však pokusilo navázat na svou převálečnou činnost. Do parlamentu se vrátila Božena Macháčová-Dostálová, Anežka Hodinová – Spurná, Karla Pfeiferová, Anna Mrskošová, Milena Šmejcová, Františka Zemínová či Jaroslava Batková-Žáčková. V poválečném Prozatímním Národním shromáždění (1945-1946) se vystříдалo za dobu jeho ročního působení dvacet žen.¹³⁴

Jednalo se o zákonodárny sbor, který fungoval od 28.10.1945 do června 1946 a měl provizorně zajistit zákonodárnou činnost, a především připravit první poválečné volby do Ústavodárného Národního shromáždění. Také provedl ratihabici¹³⁵ prezidentských dekretů a znovu potvrdil Edvarda Beneše ve funkci prezidenta republiky.¹³⁶ Jmenováno bylo zvláštním dekretem prezidenta republiky o Prozatímním národním shromáždění z 25. srpna 1945.¹³⁷ Poslanci do něj byli voleni nepřímo národními výbory paritním systémem pouze ze stran Národní fronty (čtyři strany v českých zemích– Komunistická strana Československa, Československá sociální demokracie /později Československá sociálně demokratická strana dělnická/, Československá strana národně socialistická, Československá strana lidová a dvě na Slovensku – Komunistická strana Slovenska, Demokratická strana). Poslanecké mandáty byly územně rozděleny poměrem 2:1, dvě stě mandátů pro české země a sto mandátů pro Slovensko.¹³⁸ Celkem v něm zasedlo tři sta poslanců, stejný počet vyhlášený ústavou z roku 1920.

Levicové politické strany (KSČ, KSS a ČSSD) v něm měly dohromady sto čtyřicet členů ze tří set, komunisté měli početní výhodu i díky zastoupení dvou různých politických stran, jedné komunistické strany české a druhé slovenské – KSČ a KSS.

Předsedou Prozatímního Národního shromáždění byl zvolen Josef David, na pozici místopředsedkyně parlamentu se nově objevuje žena – Anežka Hodinová-Spurná, která tak zastávala dosud nejvýznamnější post svěřený ženě.¹³⁹

¹³⁴ Viz Příloha č.2 a 3, s.355.

¹³⁵ **Ratihabice** (lat. ratihabito, z ratus = pevný + habere = mít) je dodatečné potvrzení platnosti určitého úkonu nebo právního předpisu. Na rozdíl od ratifikace, která úkon platným teprve činí (ratificare – učinit platným), ratihabici se vyslovuje platnost úkonu od počátku (ratihabere – mít za platný). Samotný proces ratihabice se od ratifikace nijak neliší. In: *Iuridictum, Encyklopedie o právu*. Dostupné online: <https://iuridictum.pecina.cz/w/Ratihabice>

¹³⁶ *Ústavním zákonem č. 57/1946 Sb. Národního shromáždění*. Dostupné online: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzq3f6njx>

¹³⁷ *Dekret č.47/1945 Sb.* Dostupné online <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-47#c11>

¹³⁸ BALÍK, Stanislav, HLOUŠEK, Vít, HOLZER, Jan, ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 2004, s.124.

¹³⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/predsedn.htm>

Při pohledu na seznam členů¹⁴⁰ se neubráníme jistému pohnutí – ještě tu vedle sebe zasedla celá řada známých tváří, ze kterých mnohé za pouhých pár let skončí v emigraci, na dlouhá léta ve vězení jako „nepřátelé lidu“ a někteří budou dokonce popraveni, jako například národně-socialistická poslankyně a dlouholetá činovnice ženského hnutí Milada Horáková.

Z dvaceti zastoupených žen v Prozatímním Národním shromáždění jedna zastupovala slovenskou Demokratickou stranu, dvě lidovce, tři sociální demokracii, Komunistickou stranu Slovenska také tři poslankyně, pět mandátů obsadily političky z Československé strany národně socialistické a šest bylo komunistických poslankyň z KSČ.¹⁴¹ Podrobněji se těmto osobnostem a jejich činnosti bude věnovat samostatná kapitola o ženách v parlamentu v další části této práce (5. Kapitola).

První poválečné celonárodní volby proběhly 26. května 1946, na jejich základě pak vzniklo nové *Ústavodárné Národní shromáždění*, které mělo mandát stanovený na tři roky a jeho hlavním úkolem mělo být přijetí nové ústavy. Volby se staly obrovským triumfem pro komunistickou stranu, alespoň v českých zemích, kde komunisté získali většinu 40,17 % a tedy 93 mandátů. Druzí byli národní socialisté s 23,7 % (55 mandátů) a po nich sociální demokraté s 15,58 % a 37 mandátů.¹⁴² Na Slovensku tomu bylo jinak, tam absolutní většinu hlasů získala Demokratická strana (62 % volebních hlasů, 43 mandátů) a slovenská komunistická strana (KSS) se umístila až daleko za nimi, s 30,37 % a 21 poslanci.

Komunisté počítali s tím, že ve volbách v roce 1946 dosáhnou dobrého výsledku a že by společně se sociálními demokraty mohli získat parlamentní většinu.¹⁴³ To se jim skutečně podařilo: Komunistická strana Československa (40,17 procent hlasů a 93 mandátů) a Komunistická strana Slovenska (30,37 procent hlasů a 21 mandátů) obsadily společně s Československou stranou sociálnědemokratickou (15,58 procent hlasů a 37 mandátů) v nově zvoleném Ústavodárném národním shromáždění sto padesát jedna ze tří set poslanceckých křesel. Byla to však většina velmi těsná, značně labilní a případná spolupráce po volbách byla závislá na ochotě sociální demokracie respektovat dominantní postavení komunistů, respektive, jak komunisté říkali, že společenství sociálních demokratů s nimi bude mít „pevné programové základy.“¹⁴⁴

¹⁴⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmenny/index.htm>

¹⁴¹ Viz Příloha č.3, s.352-355.

¹⁴² BALÍK, Stanislav, HLOUŠEK, Vít, HOLZER, Jan, ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*, c.d., s.124.

¹⁴³ HÁJEK, Miloš. *Paměť české levice*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, s. 131.

¹⁴⁴ Ibid.

Do parlamentu se po volbách dostalo již dvacet sedm ženských jmen,¹⁴⁵ celkem třináct poslankyň za komunistické strany (dvanáct za KSČ, jedna za KSS), což tvořilo 14 % ze všech komunisty vysoutěžených mandátů. Dále osm žen za národní socialisty, tři za sociální demokracii, dvě za lidovce a jedna na Demokratickou stranu na Slovensku. Do parlamentu se tak vrátila necelá polovina političek, která se podílela na práci již v Prozatímním národním shromáždění.

Ústavodárné Národní shromáždění (ÚNS) působilo od 18. června 1946 do zvolení nového Národního shromáždění 30. května 1948 již po únorovém převratu v roce 1948.

Obnovila se i činnost ženských spolků. V roce 1945 vznikly dvě hlavní ženské organizace, které zastřešovaly činnost všech ostatních ženských hnutí a spolků – Národní fronta žen (NFŽ) a Rada československých žen (RČŽ). Členy *Národní fronty žen* byly ženské odbory čtyř hlavních povolených politických stran – komunistické strany, sociálně-demokratické strany, národně-socialistické a strany lidové.¹⁴⁶ Vedení fronty představoval *Ústřední výbor NFŽ* tvořený dvanácti členkami, vždy třemi z jedné politické strany. Národní fronta žen byla pod silným vlivem Komunistické strany a vykazovala jasné tendence k ideologizaci svojí činnosti. Z důvodů názorových rozporů mezi jednotlivými stranami se posléze v březnu 1947 rozpadla.

Rada československých žen (RČŽ) navazovala na předválečnou tradici *Ženské národní rady* s předsedkyní Miladou Horákovou.¹⁴⁷ Byla v přímém kontaktu s poslankyněmi a senátorkami, čímž se jí dařilo aktivně prosazovat ženské zájmy i v politické sféře. Rada se snažila zůstat důsledně nepolitickou a nadstraničnou a sama předsedkyně Milada Horáková nikdy neumožnila komunistkám získat v ní rozhodující vliv, který si vydobily alespoň v *Národní frontě žen*. Hlavním orgánem byl *Ústřední výbor*, tvořený dvaceti čtyřmi členkami, se sídlem v Praze a třicet dva místních poboček. V letech 1945–1946 vydávala ženský týdeník *Rada žen*, který se v roce 1947 přejmenoval na *Vlastu*. Informovala zde o své činnosti, kterou zaměřovala na prosazení nové legislativy manželského, rodinného a dědického práva, která by odstranila nerovnost mezi pohlavími.

Milada Horáková se na stránkách časopisu zaměřovala i na zastoupení žen ve vysoké politice, volby do Ústavodárného Národního shromáždění a další aktuality, mezi nimi i na informace o připravované nové ústavě, která měla přinést ženám větší práva. V komisi, připravující její znění, byly zastoupeny pouze dvě ženy. Kromě Milady Horákové

¹⁴⁵ Viz Příloha č.4, s.355.

¹⁴⁶ JECHOVÁ, Květa. Emancipace shora-Ženské organizace v českých zemích v druhé polovině 20. století.c.d., s.5.

¹⁴⁷ Ibid.

a komunistické poslankyně Barbory Škrlantové pak byla za Radu československých žen ještě pověřena právníčkou a rovněž poslankyně Zdenka Patschová.¹⁴⁸

V roce 1947 byla do vlády nominována první žena vůbec. Sociální demokrat Bohumil Laušman, který byl v listopadu 1947 zvolen předsedou sociální demokracie a ministerské funkce se vzdal, si za svojí nástupkyni na ministerstvu průmyslu vybral úřednici z ministerstva Ludmilu Jankovcovou. Do své funkce byla jmenována prezidentem k 25. listopadu 1947. Inženýrka Ludmila Jankovcová (8. 8. 1897 - 5. 9. 1990) byla členkou sociální demokracie a později komunistické strany. Politicky aktivní začala být v průběhu války. Zapojila se spolu s manželem do domácího protinacistického odboje, což manžel zaplatil životem, byl uvězněn a následně popraven. Po válce se stala místopředsedkyní sociální demokracie – patřila k jejímu levicovému křídlu, které podporovalo sloučení s komunistickou stranou.

3. Emancipace žen v socialistické ideologii a praxi

3.1. Emancipace žen v socialistické ideologii

Problematikou ženské otázky se zabývali socialističtí myslitelé již od počátku vzniku této ideologie, objevuje se i v dílech a myšlení utopických socialistů. Neutěšená situace žen odsouzených k existenci pouze v rámci domácnosti a vlastní rodiny se objevuje například u ruského revolucionáře, novináře a filosofa Nikolaje Černyševského, který svými myšlenkami ovlivnil i Vladimíra Iljiče Lenina. Hlavní postava Černyševského románu *Co je třeba udělat?*¹⁴⁹ Věra Pavlovna utíká od rodiny a z dohodnutého manželství a usiluje o získání vlastní ekonomické nezávislosti. Neúnavně poté věnuje svůj život boji za revoluci a osvobození mas. Přestože napsání této knihy přivedlo autora k mnohaletému vězení na Sibiři, její překlady se dostaly za hranice carského Ruska a měly velký vliv na řadu socialistických myslitelů.

Jiný utopický socialista, Francouz Charles Fourier, posuzoval historické epochy podle stupně emancipace žen. Daná společnost byla v jeho očích tím rozvinutější, čím vyššího stupně v ní dosáhla emancipace žen.¹⁵⁰ Ženské otázky se věnovala i Naděžda Krupská,¹⁵¹

¹⁴⁸ HORÁKOVÁ, Milada. Úspěchy žen při tvoření naší ústavy. *Vlasta*, 1947, ročník 1, číslo 47, s. 15.

¹⁴⁹ ČERNÝŠEVSKIJ, Nikolaj Gavrilovič. *Co dělat?* Praha: Rudé Právo, Svoboda, 1975.

¹⁵⁰ FOURIER, Charles. *Velká metamorfóza: (výbor z díla)*. Edice Prameny, sv. 47, Praha: Mladá fronta, 1983.

Klára Zetkinová, či další socialisticky smýšlející ženy. Zetkinová prosazovala zejména potřebu jasné třídní linie v práci s proletářskými ženami, respektovanou i Leninem a Engelsem.¹⁵²

Emancipace žen jakožto nutná součást socialistického přerodu společnosti se objevuje i v klasických pracích Bedřicha Engelse *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*,¹⁵³ či Augusta Bebela *Žena a socialismus*¹⁵⁴ či *Žena v minulosti, přítomnosti a budoucnosti*.¹⁵⁵ Problematice postavení ženy ve společnosti se věnují i některé pasáže z politických spisů Vladimíra Iljiče Lenina.

Bedřich Engels zastává velice moderní stanoviska, zotročení ženy v manželství a její podřízení mužům považuje za první třídní rozpor v dějinách, kterému je nutno věnovat patřičnou pozornost. Stejně jako se zabýval historickým vývojem třídní společnosti, jejími nedostatky a zotročování jednotlivých tříd, tak rozděloval i vývoj rodiny do jednotlivých stádií, paralelně se vyvíjejících společností. Po historicky prvotní promiskuitě následoval model rodiny pokrevní, párové a nakonec monogamní.¹⁵⁶ Vývoj výrobních vztahů tak měl jasnou paralelu ve vývoji instituce rodiny.

V období kapitalismu existuje v jeho pojetí model monogamní rodiny, která v podstatě v malém reprodukuje model stejných protikladů a rozporů, které Engels viděl ve třídní společnosti. Monogamní rodina vyžadovala věrnost a podřízení ženy, nikoli muže, čímž docházelo k jejímu nerovnému postavení a vykořisťování ku prospěchu práv muže. Engels tak srovnání primitivní komunitní společnosti a moderní třídní společnosti využívá jako argument mluvící ve prospěch socialismu.¹⁵⁷

Podle Engelse vášeň pro vlastnictví v raných druzích společnosti neexistovala, byly „přirozeně kolektivistické.“ Společnost ještě nebyla rozdělená do tříd ani do skupin obyvatelstva vykořisťujícího a vykořisťovaného. Všichni dospělí se mohli podílet na účasti na věcech veřejných a zapojit se do komunitního dění. Ekonomika ještě nezahrnovala závislost

¹⁵¹ Je například autorkou předmluvy knihy *Emancipace žen v díle V.I.Lenina* z roku 1933, dostupné online in: <https://www.marxists.org/archive/krupskaya/works/krup1.htm>

¹⁵² Viz např. článek z roku 1896 *Only in Conjunction With the Proletarian Woman Will Socialism Be Victorious*, který je součástí sebraných spisů Kláry Zetkinové in: FONER, Philip ed. *Zetkin Clara. Selected Writings*. International Publishers, 1984.

¹⁵³ ENGELS, Bedřich: *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*. Edice velká knihovna marxismu-leninismu, Svazek 11.Praha: Svoboda, 1949.

¹⁵⁴ BEBEL, August. *Žena a socialismus*. Praha: Tiskový výbor Československé sociálně demokratické strany dělnické, 1909.

¹⁵⁵ BEBEL, August. *Žena v minulosti, přítomnosti a budoucnosti*. Praha : Sociální demokrat, 1896.

¹⁵⁶ LEACOCK, Eleanor Burke. Introduction, *The Emergence of Monogamy and the Subjugation of Women*. In: ENGELS, Friedrich. *The Origin of the Family, Private Property and the State*. New York: International Publishers, 1972, s.29, Dostupné online: <http://www.marxistschool.org/classdocs/LeacockIntro.pdf>

¹⁵⁷ *Ibid.*, s.15.

ženy a dětí na manželovi. Domácnost byla veřejná a společná a rozdělení pracovních povinností bylo reciproční mezi oběma pohlavími. Neexistovalo ještě ani rozdělení na veřejnou a soukromou sféru, protože jak muž, tak žena svou prací přispívali k dobru celé komunity.

To se ovšem s časem změnilo. Monogamní stadium rodiny se vyvinulo z přechodové fáze polygamní rodiny, kdy „muži ovládali ženské otroky“ a podařilo se jim na základě své mužské nadřazenosti a síly vnutit podřízené postavení.¹⁵⁸ Souviselo to s rozvojem obchodu, ze statků se staly komodity, které se začaly směňovat a spolu s tím se rozvinulo vykořisťování mezi jednotlivými lidmi ve společnosti, ale také vykořisťování žen muži. Jde tedy o fenomén, který je neoddělitelně spjat s rozvojem směny a tržních vztahů. A stejně tak i s rozvojem nukleární rodiny¹⁵⁹ jakožto izolované jednotky, která je ekonomicky zranitelná a odkázaná na svůj vlastní výdělek.

Separace rodiny od komunity a rozvoj monogamního manželství byly podle Engelse sociálním vyjádřením rozvíjejícího se soukromého vlastnictví.¹⁶⁰ Monogamní rodina tak byla prostředkem, který umožnil individuální dědění majetku. Důraz kladený na panenství ženy při vstupu do manželství a její věrnost v něm měl zabránit tomu, aby se děděný majetek rozdobil mezi mnoho dědiců a aby potenciální dědictví nepřipadlo nikomu, kdo není pokrevním potomkem obou rodičů (především však otce).

V primitivní společnosti existovaly skupinové rodiny, kde bylo nejisté, kdo je otcem dítěte, zato matka byla vždy jistá. Ačkoliv se ženy staraly o všechny děti komunity společně, přesto věděly, které děti jsou jejich vlastní, rod mohl pokračovat jedinečně po matčině linii.¹⁶¹ Matčina role byla tedy nezpochybnitelná. Aby se i mužům dostalo stejného práva – aby rod mohl pokračovat v mužské linii, museli si ženy přísnými společenskými normami a pravidly podrobit a přinutit je k poslušnosti. Od té doby je možné datovat jak vykořisťování ženy, tak jednotlivé třídní rozpory ve společnosti.

Vzhledem k úzké provázanosti mezi vykořisťováním tříd ve společnosti a žen v rodině je nutné se tímto tématem podrobněji zabývat. Engels sám jednoznačně podporoval zaměstnanost žen, protože zaměstnání kromě jiného umožňuje ve společnosti dosáhnout daleko vyšší míry uznání, než když jsou ženy izolovány od veškeré skutečné práce jako pro ně nevhodné či příliš namáhavé. Podle jeho slov těžce pracující žena některých

¹⁵⁸ Ibid., s.29.

¹⁵⁹ **Rodina nukleární** (také jádrová či základní) se skládá pouze z otce, matky a dětí, kteří žijí pohromadě (definice podle: MÁCHOVÁ, Jiřina. *Duševní hygiena rodinného života*. Praha: Avicenum, 1974).

¹⁶⁰ LEACOCK, Eleanor. Introduction, *The Emergence of Monogamy and the Subjugation of Women*, c.d., s.41.

¹⁶¹ ENGELS, Friedrich. *The Origin of the Family, Private Property and the State*. New York: International Publishers, 1972, s.106.

mimoevropských národů v minulosti požívala mnohem většího společenského respektu a uznání než evropské manželky a byla považována za skutečnou paní domu. Není tedy pravdou, že by žena neměla stejné schopnosti jako muž, které by jí neumožňovaly pracovat, ve skutečnosti šlo jen o další prostředek, jak ji udržet v podřízeném postavení zcela závislou na vůli svého muže. Pro ženu je značně nevýhodné vzdát se možnosti pracovat, jestliže jí je společností umožněna, a měla by jí využít.

Stadium monogamní rodiny, které trvá dodnes, od samého počátku vyžadovalo pouze monogamii a věrnost ženy. Vedlo k podrobení si jednoho pohlaví druhým, znamenalo boj mezi pohlavími, který se v prehistorických podobách společnosti nevyskytoval. „První třídní rozpor, který se v historii objevuje, splývá s vývojem antagonismu mezi mužem a ženou v monogamním manželství a první třídní potlačení je potlačení ženského pohlaví mužským.“¹⁶² Vztahy mezi muži a ženami tak v malém představují stejné rozpory a problémy, jakým čelí společnost ve formě třídního boje.

Dohodnutá manželství, tak běžná pro buržoazní společnost, považuje Engels přímo za necitlivý druh prostituce. Většinou pak opět pro ženu, která se od kurtizány liší pouze tím, že její tělo bylo prodáno pouze jednou, ale zato na celý zbytek ženina života.¹⁶³

V moderní době začíná být takovýto druh manželství považován za nepřijatelný, předpokládá se, že lidé vstupují do manželství ze vzájemné lásky a dobrovolně z *obou* stran. Zaměstnání navíc učiní ženu mnohem méně závislou na svém muži, postupně by tedy z instituce manželství měla být odstraněna mužská převaha a jeho nezrušitelnost. „Jestli pouze manželství uzavřené z lásky je morální, pak morální zůstává pouze to manželství, ve kterém láska stále pokračuje a trvá.“¹⁶⁴

Právo na rozvod by mělo být základním právem všech občanů a nemělo by být limitováno žádnými omezujícími podmínkami ani pro muže, ani pro ženy. V tomto ohledu se Engels zásadně rozchází s názorem Karla Marxe, který rozvody jako takové odmítal, jak uvádí v raném článku v *Rheinische Zeitung*, hlavní je pro něj neporušitelnost rodiny proti individualistům, kteří myslí jen na práva, nikoli na povinnosti. Rodina by podle něj měla být chráněnou a posvátnou institucí a společenské uspořádání by mělo zabránit „roztrhání na kusy“ všech rodinných pout mezi proletáři, ze kterých činí kapitalismus jen výrobní nástroje.¹⁶⁵

¹⁶² Ibid., s.129

¹⁶³ Ibid., s.134

¹⁶⁴ Ibid., s.145

¹⁶⁵ FEUER, Samuel Lewis (ed.). *Marx and Engels: Basic Writings on Politics and Philosophy*. New York: Doubleday Anchor, 1989, s.25.

Dosažení rovnoprávnosti mezi oběma pohlavími je podle Engelse otázkou dalšího vývoje a dokonalejší formy uspořádání společnosti: „Protože se monogamní rodina od počátků civilizace výrazně vylepšila, a velice citelně v moderní době, je přinejmenším možné, že je stále ještě schopná dalšího zdokonalení až dokud nebude dosaženo rovnosti mezi pohlavími. Pokud by měla monogamní rodina v dohledné budoucnosti selhat v naplňování požadavků společnosti...je nemožné předvídat povahu jejího nástupce.“¹⁶⁶

V nutnosti vstupu žen do zaměstnání jakožto prostředku k dosažení jejich větší rovnoprávnosti s muži a získání společenské úcty se Bedřich Engels shodoval s názorem Karla Marxe i Vladimíra Iljiče Lenina. „Žena zůstává nadále domácí otrokyní přes všechny osvobozovací zákony, neboť ji deptá, rdousí, otupuje, ponižuje drobné domácí hospodářství, připoutává ji ke kuchyni a k dětskému pokoji, plýtvá její tvůrčí silou na práci barbarsky neproduktivní, malichernou, unavující, otupující a ubíjející. Skutečné osvobození ženy, skutečný komunismus začne teprve tam a tehdy, kde a kdy začne masový boj (řízený proletariátem, který má ve svých rukou státní moc) proti tomuto malému domácímu hospodářství, nebo lépe řečeno, jeho masové přebudování ve velké socialistické hospodářství.“¹⁶⁷

Komunističtí ideologové zásadně odsuzovali názory západních myslitelů zastávajících teze o ženské méněcennosti dané biologickými odlišnostmi jejich organismu, které hlásal například zakladatel pozitivismu August Comte a jejich užívání řadili do podobné skupiny názorů, jako byly pochybné nevědecké rasové teorie.¹⁶⁸

Zaměstnanost žen nabývala v komunistické ideologii velké důležitosti proto, že podle této ideologie veškerá závislost a útisk lidí v kapitalistické společnosti vycházel z hospodářské závislosti. Ženy jsou v nerovnoprávném postavení a vykořisťované muži proto, že jsou v domácnosti a finančně na manžela zcela odkázané. Pokud by také ony byly schopné finančně zajistit rodinu, pak by jejich role byla mnohem více oceňovaná a zmizela by podstatná část důvodů k jejich podřízenému postavení.

Ovšem zaměstnané dělnice jsou na tom často ještě mnohem hůře než jejich mužští spolupracovníci. Ženská práce je všeobecně hůře placená než mužská a jejich bezbrannosti továrníci zneužívají. Počítají s tím, že ženy – dělnice mají menší potřeby, jsou pevně připoutány k místu, kde bydlí a mají manžela, který je živí. Zpravidla je pak nutí pracovat

¹⁶⁶ Citát z knihy *Ancient Society* antropologa Lewise Henryho MORGANA in: ENGELS, Friedrich: *The Origin of the Family, Private Property and the State*. New York: International Publishers, 1972, s.146

¹⁶⁷ LENIN, Vladimír Iljič. *Spisy*. sv. 29, Praha: SNPL, 1955, s. 423.

¹⁶⁸ BILŠAJOVÁ, Věra. *Postavení ženy za socialismu*. Praha: SNPL, 1960, s. 35.

déle, než bývá běžná pracovní doba a ženy na to přistoupí, protože nemají jiného zbytky ani jiných pracovních příležitostí.

Rozhodným obhájcem rovnoprávnosti obou pohlaví byl i August Bebel, který významu komunistického zřízení pro ženy věnoval samostatnou knihu *Žena a socialismus*. „Hovoří-li se o rovnosti všech lidí, pak jest nesmyslné, chce-li někdo z nich vylučovati polovinu lidského pokolení. Žena má s mužem rovné právo na rozvoj svých sil a jich volné použití; je člověkem jako muž, a má požívatí plné svobody rozhodování o sobě jako její vlastní pán. Že se náhodou narodila jako žena, nesmí na věci měniti pranic.“¹⁶⁹

Měla by se zapojit i do politiky, stav veřejných záležitostí je přece i jejím zájmem, zákony ovlivňují i její vlastní život či život jejích dětí.

Nejvhodnějším politickým zřízením, které umožňuje ženám skutečnou rovnoprávnost, je podle Bebelova socialismus. Chce-li se žena co nejrychleji a nejúčinněji domoci rovnoprávnosti a uznání, musí se zapojit do boje vedle ostatních proletářů a společnými silami usilovat o zrušení vykořisťovatelského kapitalistického politického zřízení a zavedení spravedlivé rovnostářské socialistické společnosti. „Moderní proletariát jest touto třídou, a proto jest jeho historickým posláním nejen osvoboditi sebe, ale i vymaniti z područí všechny ostatní utlačované, tedy i ženy.“¹⁷⁰ A dále: „Budoucnost náleží socialismu, totiž především dělníku a ženě!“¹⁷¹

Těmito názory však socialismus poukazuje téměř výhradně na postavení žen z nejnižších společenských tříd, buržoazními měšťanskými ženami či manželkami z vyšších společenských vrstev se vůbec nezabývá. Třída mu tak vždy zůstává tím hlavním a určujícím kritériem pro emancipační boj proletariátu proti svým pánům a vlastníkům kapitálu, ženská otázka není primárním předmětem zájmu marxistů, ale pouze vedlejším přínosem přidruženým k třídnímu boji.

Toto je také jedna z kritických výhrad Herberta Marcuseho¹⁷² na adresu socialistické ideologie. Nestačí usilovat o vytvoření nových společenských institucí, které formálně a zákonně přiznají ženám stejná práva jako mužům, ale je třeba dosáhnout i změny ve vědomí a vnímání celé patriarchální společnosti, založené na mužské dominanci. Je třeba usilovat o *feministický socialismus* v rámci ženského emancipačního hnutí jakožto nedílné součásti

¹⁶⁹ BEBEL, August. *Žena a socialismus*, c.d., s. 257.

¹⁷⁰ *Ibid.*, s. 320.

¹⁷¹ *Ibid.*, s. 512.

¹⁷² In: MARCUSE, Herbert. *Marxism and Feminism*. In: *Women's Studies*, 1974, Vol.2, s. 279-288. Great Britain: Gordon and Breach Science Publishers, s. 281.

nového projektu. Podle Marcuseho¹⁷³ však i v marxistickém socialismu zůstávají pozůstatky výkonnostního principu a jeho hodnot. I tato společnost je založená na výkonu, neustálém tlaku a důrazu na efektivnější využití produktivních sil, na ještě efektivnějším vytěžování přírody. Socialismus by se měl stát antitezí dravého a patriarchálního kapitalistického systému, osvojit si „ženské“ kvality a vlastnosti: tomuto pak Marcuse říká *feministický socialismus*. Socialistická společnost by měla rozvinout „receptivní senzibilitu“ oproti dravé soutěživosti a výkonnosti. Měla by se stát ideálem „androgynní fúze“ kvalit a vlastností obou pohlaví, místo aby je stavěla oproti sobě jako nesmiřitelné protiklady.¹⁷⁴ „Androgynní společnost,“ respektující a oceňující stejně vlastnosti obou pohlaví, by tak postupně mohla vést k postupnému mizení násilí a konfliktů ve společnosti.

Komunistická ideologie se nezabývá tolik konfliktem „veřejného“ a „soukromého,“ ale spíše tyto vztahy převádí do sféry výroby, jde hlavně o konflikt mezi „produkcí“ a „reprodukcí.“¹⁷⁵ Tím nachází jednotné východisko pro situaci žen i proletariátu obecně - změna politického zřízení má vyřešit postavení všech utlačovaných skupin společnosti, ženě má umožnit vstoupit do zaměstnání a státem zřizované soustavy jeslí, školek, prádelen a vývařoven jí mají umožnit zvládat práci i péči o domácnost. Celkově se taklepší její postavení a bude do značné míry zbavena otrocké dřiny v domácnosti, případně „dvojitě směny“ (v zaměstnání a následně v domácnosti).

Cílem komunismu je nakonec úplné odstranění práce v domácnosti, kterou považuje za neproduktivní a pro rozvoj společenské výroby nevýhodnou. Malovýroba v rodině musí být převedena na velkovýrobu pro socialistickou společnost jako celek. „Zrušení malovýroby uvnitř rodiny také výrazně změní strukturu činností uvnitř rodiny, jejich proporcí i dynamiku. Změní i charakter vzájemných lidských vztahů. Malovýroba tím, že fixuje staré formy práce, zároveň uchovává individualismem obestřené způsoby života. A nejen, že je reprodukuje, ale je schopna plodit stále nové formy individualismu a měšťáctví.“¹⁷⁶

Práci v domácnosti pak komunistická ideologie považuje samu o sobě za neproduktivní činnost, protože nevytváří nic pro společnost, ale pouze udržuje „status quo“ (pořádek, čistotu atd.). Jakožto buržoazní přežitek bude postupně odstraněna a veškerý tvůrčí a pracovní potenciál lidí tak bude převeden ze soukromé sféry na socialistickou, společnou.

¹⁷³ Ibid, s. 286.

¹⁷⁴ Ibid, s.287.

¹⁷⁵ ELSHTAINOVÁ, Jean Bethke. *Veřejný muž, soukromá žena. Žena ve společenském a politickém myšlení*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1999, s. 240.

¹⁷⁶ ŠOLCOVÁ, Miroslava. *Socialistický způsob života*, c.d., s.130.

Půjde o nejefektivnější z možných způsobů života společnosti vedoucího k všeobecné prosperitě socialistických států.

Socialismus tak hlásal úplnou rovnost všech lidí, ženy nevyjímaje. Teorie o třídní společnosti však ženy jako samostatnou třídu nerozeznává,¹⁷⁷ zmiňuje je pouze ve spojení genderu a třídy, mluví tak o „proletářských ženách“ či dělnicích. Ženy jako jednotná skupina zcela neodpovídaly marxistickému třídnímu dělení společnosti. Přesto počítal se zcela jiným postavením ženy ve společnosti, než bylo do té doby obvyklé, dosažení její rovnoprávnosti s mužem bylo považováno za samozřejmý výdobytek nového systému, kde bude žena osvobozena z kapitalistického vykořisťování neplacené domácí pracovní síly. Hlavním cílem marxismu pak bylo využít pracovního potenciálu žen pro službu novému systému a připodobnit je co nejvíce obecným představám o proletářích, kterým se mohly, pokud jim bude dána příležitost, prakticky vyrovnat

3.2. Postavení ženy v každodenní praxi Sovětského svazu

Při zkoumání této problematiky je nutné rozlišit dvě základní roviny problému – komunistickou ideologii a oficiální propagandu věnující se roli „nové ženy“ a na druhé straně realitu každodenního života, která se od slibů komunistické strany značně lišila.

Pro pochopení těchto specifíků je třeba se blíže podívat na vývoj postavení žen v každodenní praxi RSFSR a posléze Sovětského svazu. Výrazné zapojení žen, konkrétně v armádě, se totiž projevilo již za první světové války ještě za existence carského Ruska. Válka si žádá mimořádná opatření a často se tak stává jakýmsi „katalyzátorem“ společenských změn.

Mladé, svobodné ženy vstupovaly do armády, dokonce vytvářely vlastní vojenské oddíly, a bojovaly jako pilotky, ostřelovačky, či v „batalionu smrti.“ „Ženský batalion smrti“ byl vytvořen za souhlasu tehdy ještě ministra obrany Alexandra Kerenského v roce 1917. Vedoucí postavou byla Maria Bočkareva,¹⁷⁸ která sama požádala o vstup do armády již roku 1914 dopisem přímo carovi Mikuláši II., který jí vyhověl.¹⁷⁹ Jde o nejznámější případ ženské participace v první světové válce. Bočkareva se vyznamenala hrdinstvím a odvahou, za což

¹⁷⁷ MARCUSE, Herbert. *Marxism and Feminism*, c.d., s. 280.

¹⁷⁸ Viz Příloha č.16, s.379.

¹⁷⁹ BOTCHKAREVA, Maria. *Yashka: My Life as Peasant, Exile, and Soldier. As told to Isaac Don Levine*. New York: Frederick A. Stokes, 1919, s.151.

obdržela i první Svatojiřský kříž, později další, až se stala jeho plným kavalírem jako jediná žena v historii.¹⁸⁰

V roce 1917 pro svůj nápad založit ženskou bojovou jednotku získala jak ministra obrany Kerenského, tak náčelníka generálního štábu Brusilova. Na její výzvu se přihlásilo přes dva tisíce dobrovolnic, včetně Olgy Kerenské, manželky ministra Prozatímní vlády.¹⁸¹

Armáda rekrutovala mladé ženy mezi třinácti a dvaceti pěti lety. Většina členek batalionu byla zdecimována během Kerenského letní protiněmecké ofenzívy. Bočkareva kladla důraz na disciplínu, protože účel tohoto batalionu byl především obětní. Udržovala morální odvahu a poctivé chování batalionu, říkajíc, že slouží jako příklad jiným vojákům bojujícím za Rusko.¹⁸²

Lenin i Trocký se ji pokoušeli přesvědčit, aby se přidala k jejich revolučnímu boji, to však Maria Bočkareva rozhodně odmítala, místo toho později vytvořila jednotku asi dvou set zdravotnic pro admirála Kolčaka. Po jeho popravě bolševiky se sama vzdala, byla zatčena a nakonec 16. května 1920 ve věku třiceti jedna let zastřelena.¹⁸³

Později bolševici sami přiznali, že během Ruské revoluce přispěly ženy klíčovou úlohou k jejímu úspěchu. Teoretické spisy se staly jedním z pilířů nového systému, avšak hlavní slovo měli přeci jen sami aktéři dějinných událostí. Aktivnější v prosazování nové politické linie byly skupiny bolševiků než spíše konzervativní menševici. Vzhledem k dějinnému vývoji a vítězství bolševiků nastala situace příznivě nakloněná i pro práva žen.

Vladimír Iljič Lenin byl skutečně aktivním propagátorem ženské emancipace, prohlašoval, že úspěch revoluce závisí na účasti žen.¹⁸⁴ Usiloval o zavedení takových změn ve stranické organizaci komunistické strany a v různých institucích, které měly zajistit lepší životní podmínky žen a dosažení větší rovnoprávnosti s muži. Během revolučního boje bylo zapotřebí žen osvobozených od domácnosti, břemene mateřských povinností a častých těhotenství, aby se mohly zařadit do boje za socialistickou revoluci. Po revoluci v Rusku byly zavedeny kvóty 33 % žen pro Federální radu a státní Dumu.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Kavalír Svatojiřského kříže in: DUROV, Valerij Alexandrovič. *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*. Praha: Naše vojsko, 2006, s. 4.

¹⁸¹ BOTCHKAREVA, Maria. *Yashka: My Life as Peasant, Exile, and Soldier. As told to Isaac Don Levine*. c.d., s.162

¹⁸² Ibid., s.154.

¹⁸³ ŠILHÁN, Vladimír. *Marija Bočkareva – velitelka ženského „praporu smrti“*. Dostupné online:

<http://forum.valka.cz/topic/view/22048/Bockareva-Marija>

¹⁸⁴ PICKARD, Jen: *Women in the Soviet Union*. 1988, Dostupné online:

http://www.newyouth.com/archives/theory/women/women_in_soviet_union.asp

¹⁸⁵ KAPOOR Nivedita. Women in the Duma: Why Post-Soviet Russia Has Low Female Representation? A View from India. *Comparative Politics*, 2016, ročník 23, číslo 2, s.61.

Změny se projeví i v otázce legalizace interrupcí. Před revolučním rokem 1917 byly interrupce za jakýchkoli okolností zakázány, a to i v souvislosti s ortodoxní vírou.

V listopadu 1920 schválil dekret *Komisariátů zdravotnictví a justice* provádění potratů ve všech sovětských nemocnicích a zakázal jejich realizaci všem neodborníkům. Provádět je nadále mohli pouze lékaři. Toto rozhodnutí odráželo víru revolucionářů v právo žen samých rozhodovat o svém těle, jak to dokazuje i Leninovo vyjádření o tom, že žádná žena by neměla být nucena mít dítě proti své vůli. Také rozvody byly pro ženy nyní mnohem dostupnější a ženy získaly i právo na soukromé vlastnictví.¹⁸⁶

Novou proklamovanou státní politikou se stalo zbavit ženy břemene domácích prací a starostí o rodinu, díky kterým jim nezbyvalo dostatek času a energie na veřejnou činnost. Zakládaly se veřejné vývařovny, jesle či prádelny.¹⁸⁷

Politická rovnost žen byla zakotvena v první ústavě Sovětů z roku 1918 ve článku 122: „Ženám v SSSR jsou přiznána stejná práva s muži ve všech oblastech hospodářského, kulturního, společenského a politického života.“¹⁸⁸

V listopadu 1918 se konal první celoruský kongres pracujících žen. V roce 1919 bylo založeno dvěma ruskými feministickými revolucionářkami Alexandrou Kollontajovou¹⁸⁹ a Inessou Armandovou¹⁹⁰ ženské oddělení uvnitř komunistické strany – ženské oddělení Sekretariátu Všesvazové komunistické strany bolševiků (zkráceně VKS(b)) - zvané Ženotděl, „ženskij otděl“ - (Женотдел).¹⁹¹ Jednalo se o první oddělení zaměřené na zlepšování postavení žen na světě. Usilovalo o zlepšení životních podmínek a vzdělání žen, bojovalo s ženskou negramotností, což byl v rozlehlém Sovětském svazu velký problém především v odlehlých venkovských oblastech.

Ženotděl vzdělával a informoval ženy o nových zákonech o manželství, pracovních zákonech a dalších opatřeních, která se bezprostředně týkala jejich životů. Podílel se i na vydávání časopisu *Kommunistka*.¹⁹² Zajímavý byl jeho delegátní systém – z každého města byla zvolena jedna žena, která mohla navštívit a probádat jakákoli místa či témata, která jí v Sovětském svazu zajímala. Měla zajištěn volný přístup do soudních síní, úřadů i politických kanceláří hlavního města. Poté, co se dozvěděla a poznala to, co chtěla, se vrátila zpět do

¹⁸⁶ SCOTT, Hilda. *Does Socialism Liberate Women? Experiences from Eastern Europe*. Boston: Beacon Press 1974, s.104.

¹⁸⁷ PICKARD, Jen: *Women in the Soviet Union*, c.d.

¹⁸⁸ *Ústava Sovětů z roku 1918*, Dostupné online: http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/chapter/10/%23block_1010/

¹⁸⁹ Viz Příloha č.19, s.379.

¹⁹⁰ Viz Příloha č.18, s.379.

¹⁹¹ PICKARD, Jen: *Women in the Soviet Union*, c.d.

¹⁹² Ibid.

svého města a podělila se s ostatními ženami o novinky a informace o nově nabytých právech.¹⁹³ Oddělení však bylo zrušeno již roku 1930 na základě argumentu, že ho již není zapotřebí, když všechny ženské problémy v Sovětském svazu byly vyřešeny.¹⁹⁴ I přesto se stihlo zasloužit o dramatický nárůst politické participace žen v Rusku. Ve Velké sovětské encyklopedii bylo možno pod heslem „Ženská otázka“ nalézt informaci, že „vyřešením ženské otázky v Sovětském svazu jsou sovětské ženy osvobozeny navždy.“¹⁹⁵

Po kongresu celoruském následoval i první mezinárodní kongres komunistických žen v létě 1920, druhý pak 8. července 1921 v Moskvě.¹⁹⁶ Socialistické ženy podle něj musí rozhodně a uvědoměle přispět k třídnímu boji a společenské revoluci a být připravené k obětem. Komunistické strany ve všech zemích světa musí brát v potaz závěry III. Internacionály, to jest vážně se zabývat organizací širokých mas pracujících žen do revolučního boje a revoluce jako takové, zapojit je do propagandy a agitace k šíření komunistických ideálů, prohloubit jejich odhodlání být aktivní a bojovat.¹⁹⁷ Při každé komunistické straně musí existovat ženská sekce připojená k výborům strany, řízená členem výboru. Výbory podléhají vedení strany, ale mají být i dostatečně flexibilní a odpovídat specifické pozici žen ve společnosti či rodině. Ženské sekce mají svojí aktivitou podporovat ženy, aby se aktivně zapojovaly do pouličních demonstrací a bojů, zatímco v Sovětském svazu musí hrát aktivní roli ve všech sférách komunistického systému.¹⁹⁸

Bolševici byli ve své podstatě proti rodině jako takové. Jejich ideálem bylo její nahrazení veřejnými jeslemi, školkami, vývařovny a prádelny, všichni lidé měli být jednotní jako jedna velká rodina, bez hranic a omezení daných stávajícím rodinným uspořádáním. Děti byly vnímány především jako budoucí sovětské občanky a hlavní byla jejich socialistická výchova k loajalitě k zemi a k systému. Matky měly děti vychovávat v komunistických hodnotách. Alexandra Kollontajová dokonce požadovala, aby děti byly považovány za společné děti všech žen, nikoli aby se matka starala jen o výchovu svých vlastních dětí.¹⁹⁹

¹⁹³ BRIDGER, Susan. *Women in the Soviet Countryside: Women's Roles in Rural Development in the Soviet Union*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987, s.10.

¹⁹⁴ WOOD, Elizabeth. *The Baba and the Comrade: Gender and Politics in Revolutionary Russia*. Indiana-Michigan Series in Russian and East European Studies. USA: Bloomington, 1997, s.213.

¹⁹⁵ Pojem „ženská otázka“ ve Velké sovětské encyklopedii. Dostupné online: <http://bse.sci-lib.com/article039672.html>

¹⁹⁶ *Theses Resolutions and Manifestos of the First Four Congresses of the Third International*. Ink Links, 1980, Dostupné online: <https://www.marxists.org/history/international/comintern/3rd-congress/women-work.htm>

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ KOLLONTAJ, Alexandra. Communism and the Family. In: *The Worker*, 1920. Dostupné online: <http://www.marxists.org/archive/kollonta/1920/communism-family.htm>

Situace se radikálně mění s novou politickou strategií J.V. Stalina po jeho nástupu do funkce tajemníka ÚV VKS(b) v roce 1924.²⁰⁰ Důvodem byla potřeba zvýšit počty obyvatelstva po válečných letech první světové a občanské války, ve kterých zemřely statisíce mužů. Opět zpřisňuje možnost rozvodů, protože pro svoji politiku považuje rodinu za vhodnou výchozí jednotku. Pokládá za důležité podpořit pevnost rodinných svazků a ruší opatření Leninových bolševiků.

V roce 1936 byly interrupce opět zakázány vyjma případů dědičných nemocí, nebo pokud by těhotenství mělo mít negativní dopad na zdraví nebo život ženy. Výsledek měl dramatický, krátkodobý vliv na míru porodnosti.²⁰¹

Zřetelně tak svým pragmatismem ukazuje, že mu obyvatelstvo slouží především k dosahování jeho vlastních mocenských cílů, k sociálnímu inženýrství, kdy různé společenské aspekty tu podporuje, tu zakazuje podle toho, jaká je momentálně jeho politická strategie a záměr s dalším formováním „socialistického člověka.“ Postavení ženy v sovětské společnosti se tak mění podle toho, kde je v danou dobu považována za nejvíce přínosnou pro budování socialismu a „blaho celku.“ Hlavní je, čím může být prospěšná státu v jeho politickém směřování a budování nových pořádků.

Během druhé světové války se opakovala situace z první světové války, tentokrát ale v mnohem větším rozsahu. Osm set tisíc až jeden milion žen²⁰² sloužilo v Rudé armádě a necelých sto z nich obdrželo válečné vyznamenání Hrdina Sovětského svazu.²⁰³ Sovětský svaz byl první zemí světa, která masově rekrutovala ženy do armády. Většina z nich byly mladé a bezdětné ženy do dvaceti pěti let.²⁰⁴ Ruské ženy byly obzvláště aktivní jako pilotky, nejznámější byla Marina Raskova.²⁰⁵ Stala se první ženskou pilotkou a posléze navigátorkou. Využila svých osobních kontaktů se Stalinem, aby založila ženský bojový regiment.²⁰⁶

Mnohé ženy v ruské armádě sloužily také jako sniperky - ostřelovačky. Byly vnímány jako mimořádně schopné pro tuto bojovou činnost, protože byly precizní, trpělivé a rozvážné.

²⁰⁰ BULLOCK, Allan: *Hitler a Stalin. Paralelní životopisy*. Praha: Kma, 2005, s.181.

²⁰¹ SCOTT, Hilda. *Does Socialism Liberate Women? Experiences from Eastern Europe*. Boston: Beacon Press 1974, s.104.

²⁰² GOLDSTEIN, Joshua. *War and Gender. How gender shapes the war system and Vice versa*. Cambridge 2001, s. 65.

²⁰³ Viz Příloha č.15, s.378. VITÁKOVÁ, Alena: *Ženy v řadách čs. vojenské jednotky v SSSR v letech 1942–1945. Některé aspekty jejich přítomnosti v armádě*. Brno: 2015. Disertační práce. Masarykova universita v Brně, Filosofická fakulta, Historický ústav, s.38.

²⁰⁴ GOLDSTEIN, Joshua. *War and Gender. How gender shapes the war system and Vice versa, c.d.,s.65*

²⁰⁵ Viz Příloha č.17, s.379.

²⁰⁶ VITÁKOVÁ, Alena: *Ženy v řadách čs. vojenské jednotky v SSSR v letech 1942–1945. Některé aspekty jejich přítomnosti v armádě. c.d., s.37.*

Věhlasu se dočkala Ludmila Pavličenko,²⁰⁷ která za svou kariéru zastřelila přes tři sta nepřátelských vojáků.²⁰⁸

Ženy mohly zastávat v armádě prakticky jakoukoliv pozici, ale nemohly být povyšovány a jen zřídka dosáhly vyšší hodnosti. Nemohly se stát důstojnicemi, protože neměly přístup na vojenské a důstojnické školy. U Moskvy nedaleko Šeremetěva však byla otevřena speciální škola pro ostřelovačky, za dobu její existence jejími kurzy prošlo asi dva tisíce čtyři sta žen.²⁰⁹ Běžně také obsluhovaly samopaly či tvořily součást tankových posádek.

Ženské pilotky během druhé světové války využívaly i Spojené státy americké (polovojenská organizace *Women Airforce Service Pilots*,²¹⁰ zkráceně WASP, čítající asi tisíc žen) či Velká Británie (*Air Transport Auxiliary*, ATA),²¹¹ ale pouze pro dopravování nových letounů z leteckých továren na vojenské základny a do přístavů, bojových akcí se účastnit nesměly.

Při této příležitosti bychom neměli zapomenout ani na dvě vojínky v československé vojenské jednotce v SSSR,²¹² Marii Ljajkovou-Lastoveckou²¹³ a Valentinu Biněvskou-Líškovou.²¹⁴ Marie Ljajková při bitvě u Sokolova v roce 1943 zneškodnila pět nepřátelských samopalníků a obsluhu kulometu, za což byla později vyznamenána Československým válečným křížem 1939 i sovětským Řádem rudé hvězdy.²¹⁵

Po válce bylo třeba rychle doplnit stavy obyvatelstva, proto byly potraty i nadále nežádoucí, na právo ženy rozhodovat se o vlastním těle se již nehledělo. Takové sobecké úvahy by si správná sovětská žena neměla vůbec dovolit. Naopak byly státními vyznamenáními, která svým vzhledem výrazně připomínala válečné medaile, oceňovány „matky rodu,“ ženy s mnoha dětmi.²¹⁶

Dva roky po Stalinově smrti, po roce 1955, došlo k návratu důrazu na ženskou emancipaci a k opětovnému zrušení zákazu potratů z roku 1936.²¹⁷ Po doplnění válečných úbytků obyvatelstva byly děti umisťovány do denních jeslí a školek, vaření za ženy započaly

²⁰⁷ Viz Příloha č.21, s.380.

²⁰⁸ VITÁKOVÁ, Alena: *Ženy v řadách čs. vojenské jednotky v SSSR v letech 1942–1945. Některé aspekty jejich přítomnosti v armádě, c.d.*, s.36.

²⁰⁹ Sovětské ostřelovačky 1941-1945. Dostupné online: <http://soviet-aces-1936-53.ru/snipers/abc/l/lobkovsk.htm>

²¹⁰ COLE, Jean Hascall. *Women Pilots of World War II*. Salt Lake City, Utah: University of Utah Press, 1992.

²¹¹ Air Transport Auxiliary museum, Dostupné online: <http://www.atamuseum.org/about-the-ata/>

²¹² Více o československých ženách bojujících v zahraničních vojenských jednotkách za druhé světové války in: <http://www.zeny-bojujici.cz/seznam>

²¹³ Viz Příloha č.23, s.380.

²¹⁴ Viz Příloha č.22, s.380.

²¹⁵ In: TICHÁ, Věra. *Po boku mužů*. Edice: Živá minulost. Praha: Naše vojsko, 1966.

²¹⁶ SCOTT, Hilda. *Does Socialism Liberate Women? Experiences from Eastern Europe*. Boston: Beacon Press 1974, s.104.

²¹⁷ Ibid.

obstarávat vývařovny a praní prádla prádelny a ženy byly někdy i pod nátlakem nuceny k návratu do zaměstnání.

Ženy na plakátech komunistické propagandy byly zobrazovány výrazně mohutných postav a typově podobné mužům, čímž podporovaly vládní ideu o rovnosti obou pohlaví z hlediska pracovního nasazení.²¹⁸ Ideálem se staly komsomolky, jeřábnice, bagristky a údernice v továrnách, které se svou pílí a dřinou vyrovnaly nejednomu muži.

Významnou institucí a zároveň jedním z pilířů komunistického režimu v Sovětském svazu byl *Výbor sovětských žen* věnující se ženské otázce. Vytvořil se po druhé světové válce z *Antifašistického Výboru sovětských žen* vzniklého v roce 1941. Jeho hlavním úkolem bylo udržovat spojení s ženskými organizacemi ve světě a „podporovat mír, přátelství a vzájemné porozumění.“²¹⁹ Výbor hostil mnohé zahraniční delegace žen a aktivně se věnoval svému poslání, nikdy si nedovolil ani v nejmenším vystupovat kriticky vůči Sovětskému svazu, ani se vyjadřovat k často velmi neutěšené situaci žen v zemi. Tato témata byla tabu a nehodila se do oficiální představy o náplni práce této instituce. Pokud se zahraniční návštěvy snažily zavést debatu na ožehavé otázky týkající se životů sovětských žen, kupříkladu na nedostatek antikoncepčních prostředků či vysokou míru prováděných umělých potratů, dočkaly se jen rychlé změny tématu a popírání.²²⁰ Na přelomu 60. a 70. let se Výbor příliš nezapojoval ani do oficiální debaty o možnostech sladění pracovního a rodinného života žen.²²¹ V letech 1968-1987 byla jeho předsedkyní kosmonautka a pilotka, první žena ve vesmíru, Valentina Těreškovová.²²² Po vzniku Ruské federace se Svaz přejmenoval na *Unii ruských žen*.

Navzdory deklarované rovnoprávnosti žen a mužů v Sovětském svazu se však ženy dostávaly jen velice zřídka na nejvyšší rozhodovací pozice ve státě, či v hierarchii politické strany – za Brežněvovy éry tvořily průměrně jen 4,3 % členů stranického vedení (v kontrastu se zastoupením 32,8 % žen mezi členy parlamentu – Nejvyššího Sovětu).²²³

²¹⁸ SIMPSON, Pat. Parading Myths: Imaging New Soviet Woman on Fizkul'turnik's Day, July 1944. *Russian Review*. Vol. 63, No. 2, April 2004, s.205.

²¹⁹ *Soviet Women's Committee*. Moscow: *Soviet Women's Committee*. 1983, s. 2.

²²⁰ BUCKLEY Mary. Adaptation of the Soviet Women's Committees: deputies' voices from “Women on Russia” in: BUCKLEY Mary (ed.): *Post-Soviet Women: from the Baltic to Central Asia*, Cambridge: Cambridge University press, 1997, s.159.

²²¹ In: BUCKLEY Mary. *Soviet social scientists talking: an official debate about women*. London: Macmillan, 1986.

²²² Viz Příloha č.24, s.380.

²²³ SEMENOVA, Elena. Ministerial and Parliamentary Elites in an Executive-Dominated System: Post-Soviet Russia 1991–2009 in: *Comparative Sociology*, 2011, č. 10 (6), s. 908-927.

3.3. Postavení ženy v praxi v lidově demokratickém Československu (1948-1968)

Praktické prosazení emancipační politiky u komunistické strany bylo i v Československu řízeno v hlavní míře utilitaristickými důvody. Ženy tvořily značný společenský rezervoár pracovních sil, který by měl být využit k budování socialismu a přispívat svou prací k růstu bohatství a prosperity celé společnosti. Důkazem pro tvrzení, že důvody byly hlavně účelové, je i fakt, že ženská otázka zdaleka nebyla hlavní prioritou komunistické strany v Československu v meziválečném období, kdy si ještě o hegemonním postavení na politické scéně mohla jenom nechat zdát. Proto se jí také nedařilo získat stoupenkyně mezi textilními a továrními dělnicemi, které se většinou hlásily k sociálně-demokratické nebo národně-socialistické politické straně. Sedmdesát tři procent členek komunistické strany bylo před druhou světovou válkou tvořeno ženami v domácnosti.²²⁴

Za první republiky neměla komunistická strana ani jednu místopředsedkyni, ve srovnání s dalšími politickými stranami: Fráňa Zemínová byla místopředsedkyní strany národně-socialistické a strana sociálně demokratická měla za místopředsedkyni Betty Karpíškovou.²²⁵

Komunistická politička Anežka Hodinová-Spurná se však v roce 1927 stala zastupitelkou pražského městského zastupitelstva za KSČ a v listopadu 1927 se stala členkou pražské městské rady jako radní.²²⁶

Komunistická strana Československa ve své struktuře a politice přejímala rozhodnutí, i doporučení ze Sovětského svazu. Tak byly i zde uvnitř strany zakládány tzv. *ženoděly*, po vzoru ruských *ženoděľů*, které měly působit na ženy především ideologicky a agitačně a jejich hlavním cílem bylo rozšířit stranickou základnu o nové členky. Z komunistických političek se aktivnímu prosazování ženské otázky věnovala především výše zmiňovaná Anežka Hodinová-Spurná. Do vyšších politických funkcí se v komunistické straně před druhou světovou válkou dostalo jen málo žen. Zmínit bychom měli senátorku Karlu Pfeiferovou, poslankyni Boženu Macháčovou-Dostálovou či Gizellu Kolárikovou.

²²⁴ In: PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s. 15

²²⁵ UHROVÁ, Eva. Ženy v KSČ a textilní dělnice v Čechách ve 20. letech. In: KÁRNÍK, Zdeněk, KOPEČEK, Michal (eds.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, Svazek II.*, Praha: Dokořán, 2004, s.31.

²²⁶ PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s. 11.

Za druhé světové války byl v londýnském exilu z popudu komunistické strany ustanoven *Klub československých žen*. Ihned po skončení války v květnu 1945 byla založena *Ústřední komise žen KSČ*, jejíž předsedkyní se stala Anežka Hodinová-Spurná. Jejím hlavním cílem bylo vytvořit síť komunistických ženských organizací po celé republice.²²⁷

Po roce 1948 byla zavedena řada změn týkajících se postavení ženy ve společnosti. Rovnoprávné postavení obou pohlaví bylo výslovně zmíněno v květnové ústavě (Ústava Československé republiky) z 9. května 1948: „Muži a ženy mají stejné postavení v rodině i ve společnosti a stejný přístup ke vzdělání i ke všem povoláním, úřadům a hodnostem.“²²⁸

V Československu byly posty vyhrazené ženám obsazovány především zástupkyněmi dělnických profesí, pouze menšina z nich v měla vysokoškolské vzdělání. Na rozdíl od Německé demokratické republiky, kde stranická a politická místa byla vyhrazena pro zástupkyně ženských organizací,²²⁹ v Československu byl kladen důraz především na reprezentaci zájmů žen z řad proletariátu. Komunistický tisk a propaganda pak zobrazoval ženu především v roli matky či dělnice.

Postavení ženy bylo zakotveno i v pozdější Socialistické ústavě z roku 1960 ve článku číslo 20: „Muži a ženy mají stejné postavení v rodině, v práci i ve veřejné činnosti.“²³⁰ Tato obecná formulace byla ještě podrobněji rozvedena v článku 27: „Rovnoprávné uplatnění žen v rodině, v práci a ve veřejné činnosti je zajišťováno zvláštní úpravou pracovních podmínek a zvláštní zdravotní péčí při těhotenství a mateřství, dále též rozvojem zařízení a služeb umožňujících ženám využít všech schopností k účasti na životě společnosti.“²³¹ Ženám tak byla výslovně garantována sociální péče a státní pomoc v mateřství, což mělo vést k výraznému ulehčení v jejich mateřském údělu a umožnit jim co nejaktivněji se zapojit do práce pro socialistické zřízení.

K zajištění větší participace žen ve veřejném životě byly zřizovány u městských, obvodních i místních národních výborů výbory žen, volené občany na veřejném shromáždění vždy na dva roky. Jejich úkolem byla především „politickovýchovná a osvětová činnost mezi ženami s cílem zvyšovat jejich aktivní účast na řešení a zabezpečování konkrétních úkolů

²²⁷ Ibid., s.18

²²⁸ *Ústava Československé republiky 9. května 1948*. Praha: SNB, 1948, s.11.

²²⁹ KÖHLER-WAGNEROVÁ, Alena. *Die Frau und Sozialismus-Beispiel ČSSR*. Hamburg: Hoffmann und Campe Verlag, 1974, s.79.

²³⁰ In: FLEGL, Vladimír. *Ústava ČSSR*, Orbis, Praha 1974, s. 51.

²³¹ In: Ibid., s. 54

hospodářské a kulturní výstavby, zapojovat ženy do veřejného, hospodářského a kulturního života, zejména je zapojovat do činnosti národního výboru a jeho komisí.²³²“

Zde se však oficiální proklamace a politika zapojování žen do veřejného života setkala s velmi tuhým odporem vycházejícím z přetrvávajících předsudků, kulturní tradice či uznávaných hodnot na místní úrovni v jednotlivých obcích, a především ve venkovských oblastech, kam modernizace a změny pronikaly výrazně pomaleji, než do větších měst. Jednou věcí bylo oslovení té skupiny žen ve společnosti, která sama přirozeně tíhla k veřejné angažovanosti a druhou byla realita každodenního života na počátku padesátých let, v mnohém ještě svázaná s tradičními představami a předsudky o rozdělení rolí mužů a žen.

Změny na venkově byly přijímány mnohem pomaleji a s větším časovým odstupem, než tomu bylo ve větších městech a tak zakládání výborů žen naráželo na velké problémy kvůli odporu k veřejné angažovanosti žen, předsudkům a veřejnému výsměchu ze strany mužských účastníků schůzí, které rozhodně nebyly pouhými excesy a výjimkami z pravidla, ale naopak se v nějaké formě objevovaly velmi často.²³³ Konkrétní příklady uvádí zprávy o ustavování výborů žen při MNV z jednotlivých krajů.²³⁴ Reakce mužů se pohybovaly od pouhého odmítání přítomnosti žen, po výhrůžky,²³⁵ obavy, že brzy vypukne válka, když se začínají „zapracovávat ženy,²³⁶“ bránění v ustanovování výborů žen různými dalšími prostředky, zdržováním či obecnými tvrzeními, že v jejich obci žádné ženy, které by o účast ve výborech žen měly zájem nejsou, či že se tam žádné schopné nevyskytují, až po přímé zákazy veřejné angažovanosti u svých manželek od vybraných mužů.

Jak referovala například soudružka Holušová na plenární schůzi Výboru československých žen 6.zář 1952: „Naše ženy potřebují ve svých počátcích opory a rad od mužů. Jsou ale případy, kdy mužové odmítají poradit ženám s poznámkou, že žena nepatří do veřejného života.“²³⁷“

Někde se dokonce muselo přistoupit k odvolání předsedy místního národního výboru, který zatvrzele odmítal připustit vůbec jakoukoliv aktivitu žen na „svém“ výboru.²³⁸

²³² § 73 odst. 2 nařízení 71/1960 Sb., o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů a uspořádání jejich orgánů. Dostupné online: <http://www.zakony.cz/zakony/1960/1/zakon-071-1960-Sb-vladni-narizeni-o-rozsireni-pravomoci-a-odpovednosti-narodnich-vyboru-a-o-usporadani-a-cinnosti-jeji-SB1960071/>

²³³ Jak podrobně uvádí například Denisa Nečasová ve své studii NEČASOVÁ, Denisa. Výbory žen při místních národních výborech-pokus komunistického vedení o novou etapu „ženského hnutí“ v Československu in: KOCIÁN, Jirí; PAŽOUT, Jaroslav, RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek VII, Praha: 2012, Dokořán, s.67.

²³⁴ NA Praha, f.22, a.j. č.177

²³⁵ Plenární zasedání výboru československých žen. In: NA Praha, f.22, a.j. č.153.

²³⁶ NA Praha, f.22, a.j. č.177

²³⁷ Plenární zasedání výboru československých žen. In: NA Praha, f.22, a.j. č.153.

²³⁸ V obci Slovenská Ves, NA Praha, f.357/2, k.68.

Tyto zprávy jsou jasným důkazem toho, že nálada ve společnosti ani zdaleka nebyla připravená na vstup žen do veřejného života, byť mělo jít jen o poradní orgán při MNV a nikoliv pozice s jakoukoliv rozhodovací mocí a že politická opatření zaváděná shora byla často v příkrém rozporu s tradičními hodnotami a přesvědčením o odpovídajícím rozdělení rolí mužů a žen ve společnosti. Respektive, mnozí občané neměli ani tak problém s účastí žen v politických pozicích, pokud se to ovšem netýkalo jejich manželek a ani právě „jejich“ místních národních výborů, pokud pro ně realizace těchto opatření neměla přímé důsledky a neohrožovala jejich mocenské pozice veřejném životě.

„Mluvíme-li o nedostatcích, pak je třeba říci, že předně nebyly výbory žen ustaveny ve všech obcích kraje. Místní političtí činitelé se vymlouvají na nedostatek času pro přípravu voleb, na nedostatek vhodných kádrů a na různé jiné místní příčiny.²³⁹“

V ideálním případě se výbory scházely dvakrát měsíčně k pracovním poradám a rozdělení úkolů pro jednotlivé členky, které si pak našly v obci další pomocnice k jejich splnění. Na vesnicích se jejich činnost v letních měsících zaměřovala především na výpomoc během žní, dále celoročně na agitaci a organizování dobrovolných brigád, získávání žen pro vstup do zaměstnání, pro vstup do Červeného kříže a plnění „budovatelských úkolů.“ Staraly se také o otázky veřejného pořádku, čistoty či zásobování obchodů.²⁴⁰

Navzdory výraznému zapojení žen do odbojové činnosti za druhé světové války a projevenému hrdinství i odvaze, včetně zapojení se do tradičně ryze „mužských“ profesí, bylo jako místo ženy i nadále v poválečných letech vnímána domácnost a při výchově dětí. To se ostatně právě v letech bezprostředně po skončení války zdálo i nezbytností pro početní obnovu populace výrazně poznamenanou válečnými ztrátami a zároveň odsunem německého obyvatelstva, přičemž odsunutých mělo být podle odhadů přes dva miliony,²⁴¹ počet obětí nacistů z řad československého obyvatelstva během druhé světové války zhruba 343 000.²⁴²

Odsunem Němců došlo také k rychlému úbytku obyvatelstva v pohraničí. Prvořadým státním zájmem bylo nejprve co nejrychleji obnovit počty obyvatelstva nutného k hospodářské obnově válkou vyčerpané země. Ženy byly podporovány k tomu rodit děti a zasloužilé matky s mnoha dětmi byly odměňovány státními vyznamenáními, zcela po vzoru

²³⁹ *Plenární zasedání výboru československých žen. Referát s.Hurtové. In: NA Praha, f.22, a.j. č.153.*

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ Kolektiv autorů. *Československé dějiny v datech*. Praha: Svoboda 1986, s. 471.

²⁴² Z toho většinu obětí, asi 77 % tvořilo židovské obyvatelstvo, podle údajů od dr. Pavla Minaříka, CSc. z Vojenského ústředního archivu v Praze. MINAŘÍK, Pavel. Jak to bylo se ztrátami čs. obyvatel za 2. sv. války. Dostupné online:

[http://web.archive.org/web/20080130210120/http://www.kcprymarov.estranky.cz/clanky/druha-svetova-
valka/jak-to-bylo-se-ztratami-cs-obyvatel-za-2-sv-alky](http://web.archive.org/web/20080130210120/http://www.kcprymarov.estranky.cz/clanky/druha-svetova-valka/jak-to-bylo-se-ztratami-cs-obyvatel-za-2-sv-alky)

sovětské praxe. Za tímto účelem byl vydán samostatný zákon č. 13/1957 Sb. ze 6. března 1957 o čestném odznaku „Mateřství.“²⁴³ Tyto odznaky,²⁴⁴ které byly rozděleny do tří stupňů podle počtu porozených dětí, udělovaly národní výbory při příležitosti Mezinárodního dne žen od roku 1958 ženám, které porodily pět a více dětí.

Zároveň bylo potřeba nahradit chybějící pracovní síly, a proto se oficiální státní politikou stala masivní podpora vstupu žen z domácnosti do zaměstnání. Sovětský svaz se zaměřil na masivní industrializaci, která vyústila v závody ve zbrojení se Spojenými státy americkými, počínající studená válka a mezinárodně-politická situace vyžadovala masivní přesuny pracovních sil na pozice v těžkém průmyslu. Na uvolněných pracovních místech je měly nahradit právě ženy. Celý „východní blok“ měl ukázat světu bohatství a prosperitu socialistického zřízení a k tomu bylo potřeba každé nevyužití pracovní síly.²⁴⁵

Ovšem vládní návrh zákona, jehož součástí byl i plán na vyhrazení určitých profesí a hospodářských oborů pro ženy,²⁴⁶ pochází ještě z předúnorového období, z roku 1947, projednáváný byl na schůzi Ústavodárného národního shromáždění 7. května 1947 a přijatý o dva dny později.²⁴⁷

„Zaměstnavatelé, v jejichž podnicích jsou pracovní místa uvedena ve vyhlášce podle § 18, jsou povinni zaměstnat na takových místech především ženy, jakmile se takové místo uvolní nebo zřídí. Zaměstnavatel si může do 21 dnů ode dne uprázdnění, po případě zřízení pracovního místa (§ 18) nalézt sám ženskou pracovní sílu na pracovní místo vyhrazené ženám, je však povinen oznámito to bez průtahů okresnímu úřadu ochrany práce (pobočce). Nenajde-li si zaměstnavatel v této lhůtě ženskou pracovní sílu sám, oznámí to ihned okresnímu úřadu ochrany práce, který mu zprostředkuje vhodnou zaměstnankyni z řad uchazeček, které má v patrnosti.“²⁴⁸

Při jeho projednávání s ženskými organizacemi (RČZ a Národní frontou žen) byla zřízena speciální komise žen při Ministerstvu sociální práce.²⁴⁹ Ženám měla být vyhrazena pracovní místa například na úřadech, v textilnictví, kovoprůmyslu, potravinářství či

²⁴³ Zákon č. 13/1957 Sb. Dostupné online: http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/archiv/sb09-57.pdf

²⁴⁴ Viz Příloha č. 15 B, s.379.

²⁴⁵ PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s.44.

²⁴⁶ Zákon č. 87/1947 Sb. Část VI. Zvýšení počtu žen výdělečně pracujících. Dostupné online:

<http://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/15561/1/2>

²⁴⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/051schuz/s051003.htm>

²⁴⁸ Zákon č. 87/1947 Sb., § 19, Dostupné online: <http://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/15561/1/2>

²⁴⁹ *Návrh na zařazení žen do výroby*. In: *Sociální revue*. Praha: Orgán ministerstva sociální péče, 1946, ročník 21, číslo 11, s. 307-308.

dopravě.²⁵⁰ Zmiňovaná snaha dostat ženy z domácností do pracovních pozic se soustředila převážně na ženy mladé, dosud bezdětné, nebo naopak již starší ženy s odrostlými dětmi, pro ženy s malými dětmi měly být zřizovány jesle a mateřské školky, či jim umožněn poloviční pracovní úvazek.²⁵¹

Oficiální sovětská politika v ženské otázce tak byla jednoznačně určená. Socialistické instituce měly postupně nahradit většinu ženských činností uvnitř rodiny a umožnit tak ženě se plně zapojit do pracovního procesu. Předpokládala se masivní výstavba jeslí, školek, vývařoven, prádelen či prodejů polotovarů. Praxe však za oficiálně vyhlášenou politikou značně pokulhávala.

Zaměstnanost žen v padesátých letech byla diktována shora. I tak ale přispěla k obrovské změně v postavení ženy ve společnosti a k její emancipaci. Stát a státní politika vždy určují a spoluvytvářejí společenskou atmosféru a působí na vztahy mezi muži a ženami a na vnímání jejich rolí ve společnosti. Určují, jakým způsobem budou tyto vztahy zobrazovány, propagovány a v jakém zákonném rámci se budou v dané zemi konstituovat.²⁵²

Ženám tak státní politika věnovala speciální zájem. Ideálem padesátých let dvacátého století se stala žena dělnice či traktoristka nadšeně pracující pro svou vlast a usilující o co nejvyšší překročení pracovního plánu. Tak byla alespoň nejčastěji vyobrazována v dobovém tisku. Slovy Antonína Zápotockého „ženy dokáží svou emancipaci tím, že budou pracovat stejně jako muži.“²⁵³

Sovětská politika vsadila na sociální konstruktivismus a ideologické konstruování rolí a institucí podle požadavků a potřeb státních institucí.²⁵⁴ Byla vzorem k napodobení i pro politiku ostatních satelitních států SSSR. Přestože země, které do tohoto uspořádání patřily, byly formálně nezávislé, fakticky byly z velké části závislé na politice SSSR, což platilo i v Československu.

V roce 1949 vstoupil v platnost pokrokový zákon o rodině (zákon č. 265/1949 Sb.),²⁵⁵ který obě pohlaví ve všech oblastech rodinného i pracovního práva důsledně zrovnoprávnil

²⁵⁰ 1946, *Komise žen V, Záležitosti sociální*. Všeodborový archiv, ÚRO-Org., k. 24, a.j. 105.

²⁵¹ Podrobněji se procesu vstupu a začleňování žen do zaměstnání věnuje např. PÁNKOVÁ, Veronika. *Ženy a odbory 1945-1952*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu.

²⁵² GAL, Susan, KLIGMAN Gail. *The Politics of Gender after Socialism, A Comparative-Historical Essay*. Princeton paperbacks, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2000, s.5.

²⁵³ Vlasta 1949, citováno z: KÖHLER-WAGNEROVÁ, Alena. *Die Frau und Sozialismus-Beispiel ČSSR*. Hamburg: Hoffmann und Campe Verlag, 1974, s.17.

²⁵⁴ ATTWOOD, Lynne. Rationality versus Romanticism: Representations of Women in the Stalinist Press. In: ed. EDMONDSON Linda. *Gender in Russian History and Culture*. Hampshire: Palgrave and Centre for Russian and East European Studies. University of Birmingham, 2001, s. 159.

²⁵⁵ *Zákon o právu rodiném: Zákon č. 265/1949 Sb.* Dostupné online: spcp.prf.cuni.cz/lex/265-49.doc

(ve Spolkové republice Německo byla žena například zcela zrovnoprávněna před zákonem až v roce 1971). V následujících letech došlo k významnému poklesu počtu žen v domácnosti. Technický pokrok vedl ke snížení namáhavosti práce a ženy tak nastupovaly i na pracovní pozice v továrnách a v průmyslu dříve tradičně vyhrazené pouze mužům.

V průběhu padesátých let dochází ke změně i ve státní politice vůči potratům. Po válce byly potraty jednoznačně nežádoucí, bylo potřeba co nejdříve doplnit válečný úbytek obyvatelstva a oficiální argumentací bylo, že socialismus je natolik vyspělou společností, že se může narodit každé počaté dítě a stát se o ně a jeho matku dokáže postarat. Nemá tedy žádný důvod žádat o potrat.

V polovině padesátých let se atmosféra ve společnosti po smrti Stalina mění a dochází se k opačnému závěru. Socialistická žena má mít k dispozici všechny moderní lékařské postupy, a ne se pokoutně obracet k ilegálním a zdraví nebezpečným cestám. V roce 1958 je přijat zákon (tři roky po přijetí podobného zákona v Sovětském svazu), který definitivně povoluje potraty, přesto však nemá jít o běžné řešení problémové situace, žena musí nejdříve předstoupit před komisi, která její situaci zevrubně zkoumá a teprve pak může vydat souhlasné rozhodnutí.

První fáze emancipace žen za socialismu, která proběhla v padesátých letech, byla spojena s masovou zaměstnaností žen, které měly být rovny mužům a vykonávaly proto i namáhavou práci v průmyslu či v továrnách. Zastávaly však většinou ty nejnižší nekvalifikované profese, ve kterých mechanizace ještě pokulhávala a mnohdy tak šlo o značně fyzicky namáhavé činnosti.

K úspěšnosti kampaně pro vstup žen do zaměstnání jistě přispěla i měnová reforma v roce 1953, která způsobila, že rodiny přišly o značnou část svých úspor a druhý výdělek se pro mnohé z nich stal nutností. V této rané fázi se ženy mohly stát „emancipovanými“,“ jestliže dokázaly, že jejich schopnosti jsou rovny mužům, že stejně jako oni zastanou namáhavou fyzickou práci v továrnách, zemědělství či průmyslu, že zvládnou stejné manuální a dělnické profese.

Od konce padesátých let se shora řízená státní politika vůči ženám dogmaticky kopírující sovětský model začíná více přibližovat československé realitě a přibližovat místním poměrům. V šedesátých letech se objevují první empirické studie o postavení ženy ve společnosti a kvalitě jejich života. Souvisí se to se „znovuobjevením“ sociologie jako vědy. Pozornost se začíná věnovat i sladění pracovního a rodinného života či psychickým deprivacím dětí. Dochází k částečnému návratu oslavování ženy jako matky. Na základě

zákona č. 88/1968 Sb.²⁵⁶ je prodloužena mateřská dovolená z původních čtrnácti na šestadvacet týdnů a jsou zavedeny mateřské příspěvky.

Sociální opatření, technologický pokrok, zavádění služeb ulehčujících práci v domácnosti a moderní vybavení bytů přispělo k výraznému nárůstu volného času žen. Mezi lety 1961 a 1968 vzrostlo množství volného času u žen o pět až deset hodin týdně.²⁵⁷

V šedesátých letech pak ženy začínaly být stabilněji etablovány v zaměstnání, zvyšovala se u nich úroveň dosaženého vzdělání a zastávaly i vyšší pozice. Převažovaly v administrativě, zdravotnictví a službách, zvyšoval se jejich počet i v politických funkcích.

Ve stejné době v průběhu šedesátých let 20. století se na Západě začínala rozvíjet takzvaná „druhá vlna feminismu“ (neboli neofeminismus). Cíle první feministické vlny ve společnosti již byly uskutečněny (zavedení volebního práva pro ženy), avšak rovnoprávnosti mužů a žen stále nebylo dosaženo. Druhá vlna feminismu požadovala zrušení útisku v postavení ženy ve společnosti a svobodu volby v jejím rozhodování o vlastním životě. Sociální determinace žen na Západě v té době byla ještě značná, ženy byly předurčeny pro role manželek a žen v domácnosti, které nepotřebovaly vyšší vzdělání ani budovat kariéru, to zastal manžel. Žena tak mohla žít život pouze prostřednictvím svého muže, sama musela zůstat v pasivním, imanentním postavení.

Za počátek této fáze se považuje publikování práce Simone de Beauvoir *Druhé pohlaví*, která vyšla ve Francii v roce 1948. Heslem tohoto hnutí se stalo „osobní je politické“ a ženská studia se začala studovat i na univerzitách. Česky mohla vyjít až koncem šedesátých let (1967) s doslovem Jana Patočky²⁵⁸ jako důsledek uvolňujících tendencí v kulturní oblasti tehdejšího komunistického režimu a nastupující „fáze uvolnění“ šedesátých let.²⁵⁹

Politické či společenské dění v Československu však druhá vlna feminismu téměř neovlivnila. Komunistický režim byl značně uzavřený a západní trendy sem vůbec nepronikaly, nebo jen velmi pomalu. Zároveň zde byl zřetelný rozdíl mezi situací žen na Západě a ženami žijícími v socialistických státech, kde zaměstnanost žen a jejich rovnoprávnost s muži byla alespoň v oficiální propagandě dávno zavedenou realitou.

²⁵⁶ Zákon č. 88/1968 Sb. o prodloužení mateřské dovolené o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění. Dostupné online: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=88&r=1968>

²⁵⁷ FILIPCOVÁ, Blanka. Volný čas a kultura v průmyslovém městě, Praha, 1974, s. 40, citováno podle: ŠOLCOVÁ, Miroslava. *Socialistický způsob života*. Knižnice marxismu-leninismu, Praha: SPN, Praha, 1979, s. 133.

²⁵⁸ BEAUVOIR, Simone. *Druhé pohlaví*. Edice: Malá moderní encyklopedie, svazek 55. Praha: Orbis, 1966.

²⁵⁹ CIGÁNEK, František. *Národní shromáždění 21.-28.srpna 1968*. Edice Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, Díl 3. Praha-Brno: Doplněk a ÚSD AV ČR, 1995, s.7.

Není se proto čemu divit, že socialistická ideologie feminismus odmítala jako buržoazní přežitek, pro který nebylo v socialistické společnosti místo, ani nebyl aktuální. Navíc toto hnutí bránilo jednotě a spolupráci pracujících žen s třídním bojem proletariátu, když se vymezovalo vlastními, pouze skupinově a nikoli celospolečensky orientovanými zájmy.²⁶⁰ Rovnost všech občanů ve společnosti byla základním postulátem státní politiky a součástí oficiální propagandy.

Podle Lynn Atwoodové²⁶¹ existovaly na počátku dvacátého století v pohledu na roli žen ve společnosti dva hlavní proudy – romantizující a racionalistický. Racionalistický vycházel z toho, že ženy jsou vitálním ekonomickým zdrojem a měly by být zahrnuty do veřejného světa práce. Rozdíly mezi mužskou a ženskou osobností jsou z velké části kulturními konstrukty a ženy nejsou o nic méně uzpůsobeny pro práci mimo domov než muži. Většina z funkcí v rodině, které ženy zastávaly, mohly převzít státní instituce.

Romantický proud oproti tomu trval na striktním ponechání ženy v domácnosti. Rozdíly mezi muži a ženami jsou podle něho jasně dané a jsou dány od přírody. Ženy jsou biologicky spíše něžné, pečující a láskyplné a mají humanizující vliv na muže. Rozdělení sfér vlivu na veřejnou – mužskou a soukromou – ženskou sféru je nezbytné pro harmonické fungování společnosti.

Na Západě se prosadil romantizující pohled až do šedesátých let dvacátého století, kdy feministky začaly pracně usilovat o nápravu této situace, zatímco v socialistickém „východním bloku“ jednoznačně převážil proud realistický.²⁶²

Socialismus přijal realistický pohled především z nutnosti navýšit počet pracovních sil v Sovětském svazu a jeho satelitech a využít každého dospělého člověka v produktivním věku k budování socialismu. Zaměstnanost žen si pak vynutila zavedení rozsáhlejších sociálních a společenských opatření, které v konečném důsledku přispěly ke skutečné emancipaci žen. Emancipace žen tu byla důsledkem utilitaristické státní politiky a sociálního konstruktivismu sovětských sociálních vědců.

Feministické hnutí na Západě se znovu aktivizovalo v takzvané druhé vlně feminismu na počátku šedesátých let. Jeho hlavní snahou bylo zvýšit emancipaci žen ve společnosti a chtělo toho dosáhnout mimo jiné právě návratem žen do zaměstnání. Zaměstnání ženy tu

²⁶⁰ In: BILŠAJOVÁ, Věra: *Postavení ženy za socialismu*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960, s. 35.

²⁶¹ ATTWOOD, Lynne. *Rationality versus Romanticism: Representations of Women in the Stalinist Press*, c.d., s. 159.

²⁶² *Ibid.*

bylo vnímáno především jako prostředek emancipace žen, o který musely ženy bojovat a nejprve si ho prosadit proti společenským konvencím a předsudkům.

Naproti tomu v socialistických státech sovětského bloku byla příznivá atmosféra pro zrovnoprávnění žen s muži podporovaná masivní státní propagandou a ideologickými články v dobovém tisku. Ženy byly ke vstupu do zaměstnání mnohdy nuceny a vstupovaly tam nedobrovolně, což již tolik neodpovídá představě emancipované ženy, která se sama rozhoduje o svém osudu. V každém případě však ekonomická aktivita žen v lidově demokratickém Československu byla jednou z nejvyšších na světě. V roce 1950 tvořila 54,1 %, v roce 1960 70,7 % a v roce 1970 85,3 % z celkového počtu žen v produktivním věku.²⁶³ Ve veřejné sféře se ženy uplatňovaly především v odborech a na nižších politických funkcích, do vysoké politiky se dostaly jen zřídka.

Možné vysvětlení, proč byly tyto funkce mezi ženami tak nepopulární, může spočívat i v tom, že byly neplacené (s výjimkou nejvyšších funkcí). Ženy je tedy musely vykonávat na úkor svého volného času, vedle péče o domácnost a chození do zaměstnání. Větší tlak k participaci na různých veřejných aktivitách byl vyvíjen na ženy v domácnosti, kdy se apelovalo na to, že mají přece tolik volného času. Mnohdy to mělo za účinek pouze to, že žena raději vstoupila do zaměstnání a unikla tak silnému nátlaku.²⁶⁴

Ačkoli ženy byly s muži rovnoprávné z hlediska možnosti pracovat, přesto nebyly stejně odměňovány. Jejich mzdy tvořily v rozporu s vládními prohlášeními a programy zhruba 60-80 % mezd²⁶⁵ jejich mužských kolegů.

S nástupem normalizace v roce 1969 začíná určitá fáze stagnace, kdy se ženy raději vracejí do domácnosti a věnují se dětem, než aby se musely podílet na politickém dění, se kterým nesouhlasily. Získávají tak oproti mužům podstatnou výhodu, možnost, jak se na základě své mateřské role více či méně vyhnout morálnímu dilematu, zda se veřejně přihlásit k normalizaci a vyjádřit souhlas se sovětskou okupací Československa, nebo riskovat ztrátu zaměstnání a další persekuci. Této volbě se však nevyhnuły aktivní politické představitelky země, mezi nimiž se našlo i několik statečných, které odmítly vyjádřit souhlas s dočasným

²⁶³ HAMERNÍK, Emilian. Postavení ženy v rodině za socialismu. In: *Sociologický časopis*, 1976, roč. 12, č. 1, s. 5-15.

²⁶⁴ PEJCHALOVÁ, Jana. *Ženské organizace a společenské postavení žen v českém prostředí v letech 1945–1989*. Brno, 2006. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta, Historický ústav, s. 32.

²⁶⁵ KÖHLER-WAGNEROVÁ, Alena. *Die Frau und Sozialismus-Beispiel ČSSR*. Hamburg: Hoffmann und Campe Verlag, 1974, s.55.

pobytem sovětských vojsk na našem území (Gertruda Čákrtová-Sekaninová a Božena Fuková), či i nadále zastávaly proreformní názory na politické dění, jako Marie Miková, v roce 1968 místopředsedkyně NS. Na to však všechny doplatily během počínající normalizace, když byly posléze jednostranným rozhodnutím NS zbaveny poslaneckého mandátu.

Každodenní realita se značně odlišovala od komunistické ideologie, přesto však přinesla ženám obrovský nárůst práv a skutečnou možnost emancipace. Nárůst jejich společenského přínosu šel ruku v ruce s nárůstem společenského uznání, a tak zaměstnání dodalo ženě sebevědomí a přesvědčení o užitečnosti a smysluplnosti vlastního života. V komunistickém režimu byla vyžadována i značná veřejná a politická angažovanost žen, což ženy ještě více vtáhlo do zájmu o aktuální dění.

Rezervy měla státní politika především v kolektivním zajišťování služeb a institucí, které měly ženě ulehčit v péči o domácnost a postupně ji za ni téměř celou převzít. Ženy tak v konečném důsledku získaly faktickou rovnoprávnost s muži a stejné příležitosti a možnosti, vykoupily to však často permanentní vyčerpaností a životem na tzv. „dvě směny,“ jednu v zaměstnání a druhou v domácnosti.

Vykořenit tradiční rozdělení rolí v domácnosti mezi muži a ženami se nedařilo zdaleka tak rychle jako nástup žen do zaměstnání. Šlo o hluboce zafixované vnímání starých a tvrdošíjně přetrvávajících názorů na funkce muže a ženy v rodině, které se nepodařilo odstranit do dneška. Dnes již víme, že tehdejší idealistické představy o celkové proměně společnosti, ke kterým mělo nevyhnutelně v nejbližších letech po zavedení socialistického politického systému dojít, byly jen zbožným přáním.

Otázkou však zůstává, zda je z toho možné vinit socialistické státní zřízení, které se, alespoň pokud jde o oblast rodiny, skutečně pokusilo tato tradiční přesvědčení překonat a nahradit je jinými.

Hromadný nástup žen do zaměstnání započatý v padesátých letech dvacátého století vedl postupně ke vzniku „tradičně mužských a ženských“ pracovních odvětví. Za mužské profese bylo možno považovat například hornictví, stavebnictví či oblast dopravy, naproti tomu převážně feminizovanými profesemi dodneška zůstalo zdravotnictví či učitelství.

Socialistická politika vůči ženám v průběhu let prodělala podstatné změny. Mnohdy byly na ženy kladeny značně rozporuplné požadavky – měly být vzornými pracovnicemi překračujícími plán, ale zároveň pečlivými a spořádanými matkami a manželkami, které vedou své děti k uvědomělému socialistickému smýšlení.

Přes všechny zmíněné nedostatky není možné popřít výrazný přínos státní socialistické politiky ke zvýšení rovnoprávnosti žen a mužů v Československu.

4. Specifika politického systému a ženy v politice

Následující kapitola se bude po předcházejících dvou kapitolách věnujících se především kulturním faktorům (vlivu komunistické ideologie a historické tradici ženské politické participace) věnovat faktorům institucionálním. Tedy typu politického režimu, druhu volebního systému, kvótám pro počty žen v politice, faktorům, jejichž význam se pro početní zastoupení žen v politice ukázal ve srovnávacích výzkumech jako velmi podstatný. Jaký byl jejich vliv na možnost uplatnění žen v politice a výši jejich zastoupení zkusím ozřejmit na následujících stranách.

4.1. Politický systém a kádrová nomenklatura

Období vlády komunistického režimu v Československu nebylo možné považovat za demokratický politický systém, proto i situace a podmínky pro působení žen v politice nebyly srovnatelné se závěry výzkumů prováděných po desetiletí v liberálních demokraciích západního typu. Projevovalo se řadou specifík daných charakterem režimu, nomenklaturním systémem pro obsazování stranických kádrů i politických pozic, rozhodující rolí politbyra či předsednictva ÚV KSČ (v letech 1954-1962 přejmenované na politbyro či politické byro) a Ústředního výboru KSČ ve vedení státu a následováním sovětské stranické politiky. Jako jeden ze satelitních států Sovětského svazu a součást tehdejšího „východního bloku“ pro Československo platilo, že skutečné mocenské struktury ležely mimo jeho území.

Mocenský monopol jediné strany byl zdůvodňován rozpoznávanými zákonitostmi společenské evoluce a jejich nadřazeností „buržoaznímu formalismu“, což podle stranických ideologů představoval politický pluralismus i boj o moc prostřednictvím volné konkurence politických stran ve svobodných volbách.²⁶⁶ Demokratické procesy byly považovány za přežitky, který by jen bránil dosažení vytyčených cílů a realizace beztržní komunistické společnosti.

²⁶⁶ VODIČKA, Karel, CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha: Portál, 2011, s. 77.

U Komunistické strany Československa tak můžeme mluvit o supremaci,²⁶⁷ absolutním mocenském i ideologickém monopolu ve státě, zasahujícím do všech zásadních oblastí života společnosti. Strana měla rozhodující slovo ve všech záležitostech ovlivňujících chod společnosti, její kulturní, ekonomický i politický život, z deklarované pozice vykonávané „diktatury proletariátu“ čili nejpokrokovější třídy ve společnosti.

Jako taková rozhodovala i o postavení žen ve společnosti, jejich očekávané roli a příspěví k budování nového systému. Jednalo se o opatření přijímaná „shora“, nařízenými a vyhlášenými oficiální politiky, nových závazků a přijatých plánů, přispěla však k výrazně rychlejšímu nástupu společenských změn, než tomu bylo v západních státech. Monopol moci a silná masová centralizovaná strana měla sílu svůj nově nastolený kurs a jednotlivá opatření prosadit a vynutit, prostřednictvím ovládnutí médií i vlivu nad všemi (sjednocenými) společenskými organizacemi i ideologicky působit a utvářet a formovat společenská očekávání, zvyky či předsudky.

Právě tento státní dirigismus však bývá mnohými autory hodnocen výrazně negativně a vede často k tomu, že mají tendenci roli žen, které takto vysoké veřejné pozice obsadily, opomíjet. Richard Matland a Kathleen Montgomery²⁶⁸ například upozorňují, že tato opatření nevedla ve skutečnosti k tomu, že by se mohl konečně veřejně uplatnit zástup schopných a vzdělaných žen, ale naopak byl s jejich sháněním a s obsazováním jim vyhrazených postů problém, nejčastějšími argumenty proti jejich zapojení byl „nedostatek času“ a „nutnost péče o rodinu.“ Také to mělo svůj podíl na vytvoření jistých negativních stereotypů o ženských zastupitelkách a političkách. Nedobrovolnost jejich politického zapojení za socialismu dokládají i výrazným stažením žen do sféry domácnosti po roce 1989, když k tomu údajně konečně měly příležitost a mohly se svobodně rozhodnout. Panuje také poměrně obecná shoda na tom, že odpor žen ke kvótám i k západní formě feminismu v období bezprostředně následujícím po roce 1989 je považován za důsledek zkušeností českých žen z předlistopadového období.²⁶⁹

Považuji tyto poněkud paušalizující názory za příliš zjednodušující a zdaleka ne vždy odpovídající mnohovrstevnaté a proměňující se realitě dlouhého úseku dějin pod nadvládou

²⁶⁷ Svrchovanost, nadvláda, vrchní moc; symbolizuje jak mocenské, tak duchovní podřízení se vládnoucímu subjektu v komunistických režimech, Ibid., s. 78

²⁶⁸ MATLAND, Richard, MONTGOMERY Kathleen. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*, Oxford: Oxford University Press, 2003, s.11.

²⁶⁹ Např. HAVELKOVÁ, Hana: Český diskurz o ženách v politice před volbami 1996 in: *Aspekt*, 1996. Ročník 4, číslo 2, s. 83-88; EINHORN, Barbara: *Cinderella goes to Market: Citizenship, Gender Women's Movements in East Central Europe*. London: Verso 1993; JACQUETTE, Jana a WOLCHIK, Sharon. *Women and Democracy: Latin-American and Central and Eastern Europe*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1998 a další.

komunistické strany. Naštěstí novější literatura zabývající se genderovou kulturou za socialismu se již těmto zjednodušujícím formulacím snaží vyhýbat, i na ně výslovně upozorňuje.²⁷⁰

Přesto to však nic nemění na tom, že ženám, které skutečně měly zájem o politickou aktivitu a byly jen trochu schopné, tato vnitrostranická opatření i státní politika výrazně pomohla k uplatnění a často i k velmi strmému kariéernímu postupu, obzvláště v období padesátých let 20. století, kdy se nově „rezervované“ pozice musely co nejdříve reálně obsadit.

Problém se sháněním politicky zdatných žen mi při rozhovoru potvrdil i Karel Kaplan.²⁷¹ Pokud se žena projevila jako politicky zdatná a nebála se veřejně vystoupit na nějaké schůzi, či byla členkou místního národního výboru v místě svého bydliště, byla velmi často vysílána a jmenována do vyšších pozic na obvodním, následně pak na krajském národním výboru a během příštích parlamentních voleb již mohla být nominována jako kandidátka na poslankyni do Národního shromáždění. Unikla tak dlouhým rokům v místních zastupitelských pozicích a prakticky se vyhnula dvěma zásadním překážkám pro vstup žen do politiky v demokratických politických systémech: problému dostat se na kandidátní listinu a problému být zvolen.²⁷² Nezbytnou podmínkou ovšem bylo komunistické politické přesvědčení a absolutní loajalita k vládnoucímu režimu.

Ne všechny takto oslovené ženy však měly o kariéerní postup zájem, mnohé se chtěly vyvarovat především dojíždějí do krajských měst, které by jim nedovolovala péče o rodinu a děti, mnohdy si to také nepřáli sami manželé těchto žen.

Jestliže se však žena rozhodla (či nechala přesvědčit), že má zájem o politickou aktivitu a splňovala požadavky a představy komunistických představitelů o vhodném třídním původu a obsahu kádrového posudku, pak jí v jejím zvolení do politické funkce, na kterou aspirovala, nemohlo již prakticky nic zabránit. Volby v Československu nebyly v tomto období skutečnou soutěží politických stran a nebylo reálné alternativy, než „zvolit“ jednotnou kandidátku Národní fronty s navrženými kandidáty (v roce 1948 ještě existovala možnost vhození bílého lístku). Stranické vedení se postaralo o výběr vhodných a prověřených uchazečů vycházejících z propracovaného nomenklaturního systému a v jednomandátových

²⁷⁰ HAVELKOVÁ, Hana a OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds). *Vyvláštěný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti v letech 1848-1989*. Praha: SLON, 2015, s.8.

²⁷¹ Osobní rozhovor ze dne 27.1.2009, Praha.

²⁷² MATLAND, Richard. Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems. In: BALLINGTON, Julie, KARAM Azza (eds.). *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Revised Edition. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), 2005. Dostupné online: http://www.idea.int/publications/wip2/upload/WiP_inlay.pdf#page=91, s.98.

volebních obvodech pak bylo zvolení těchto kandidátů do zákonodárného Národního shromáždění jisté. Navíc v komunistickém systému bylo hlavním cílem obsadit politická místa loajálními vykonavateli stranických nařízeních, a ne jejich pravidelná obměna, proto, pokud se v dané pozici osvědčili (hlasovali podle rozhodnutí předsednictva²⁷³ KSČ a nedělali problémy), byli nominováni opakovaně po delší dobu. Častým důvodem odchodu nějakého poslance byla až jeho smrt.

To byl případ dlouholeté členky komunistické strany, ÚV KSČ a poslankyně Julie Prokopové, která působila jako poslankyně i členka ÚV KSČ ve všech volebních obdobích za sledované časové období²⁷⁴ a zemřela 30. 7. 1966.

Pokud však režimu z jakéhokoli důvodu přestali vybraní politici a političky vyhovovat, byli donuceni ke vzdání se mandátu, a k tomu především na počátku padesátých let, v období probíhajících politických procesů, docházelo velmi často. Již během prvního volebního období Národního shromáždění po únorovém převratu, v letech 1948-1954, se mandátu vzdalo dvanáct poslankyň.²⁷⁵ Svou funkci opustila například Vlasta Horklová-Damková,²⁷⁶ Anna Mrskošová,²⁷⁷ Judr. Božena Pátková,²⁷⁸ Jiřina Rainerová,²⁷⁹ Josefa Smejkalová,²⁸⁰ Marie Švermová,²⁸¹ Jarmila Taussigová-Potůčková²⁸² a mnohé další.²⁸³

Během úvodního dvacetiletí let 1948-1968 také prošel politický systém řadou vnitřních proměn, od prvotní nejrepresivnější a prakticky totalitární fáze režimu v letech 1948-1953 ovlivněné vykonstruovanými politickými procesy s nepřáteli jak vně, tak následně i uvnitř Komunistické strany Československa v rámci „zostřeného třídního boje“, po přechodné období v letech 1953-1958 následujících po smrti Josifa Vissarionoviče Stalina i Klementa Gottwalda, přes fázi uvolnění a období politických rehabilitací z padesátých let 1958-1968 až k období Pražského jara 1968, neboli *demokratizujícího se posttotalitarismu*, použijeme-li známou klasifikaci nedemokratických režimů Juana Linze.²⁸⁴

²⁷³ V letech 1954-1962 nazývaného Politbyro.

²⁷⁴ Poslankyní byla již v poválečném Prozatímním národním shromáždění od roku 1945 a v Ústavodárném národním shromáždění, členkou ÚV KSČ od 8. sjezdu KSČ roku 1946.

²⁷⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/b.htm>

²⁷⁶ Mandátu se vzdala 9.8.1949, <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/h.htm>

²⁷⁷ Mandátu se vzdala 4.2.1953, <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/m.htm>

²⁷⁸ Mandátu se vzdala 5.2.1952, <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/p.htm>

²⁷⁹ Mandátu se vzdala 9.1.1953, <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/r.htm>

²⁸⁰ Mandátu se vzdala 6.6.1948, <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/sa.htm>

²⁸¹ Mandátu se vzdala 21.2.1951, <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/sb.htm>

²⁸² Mandátu se vzdala 27.11.1951, <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/t.htm>

²⁸³ Více v 7. kapitole o ženách v Národním shromáždění.

²⁸⁴ In: LINZ, Juan, STEPAN, Alfred. *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. London: The John Hopkins University Press, 1996.

Komunistická strana Československa vznikla původně sloučením radikálně levicových křídel Československé sociálně demokratické strany dělnické, Německé sociálně demokratické strany v Československu, sociální demokracie na Slovensku, Svazu komunistických skupin a dalších uskupení v roce 1921 a již během první republiky patřila mezi nejvýznamnější politické strany v zemi. Jednalo se o tzv. „stranu masového typu.“ Jejími členy se mohl stát kdokoliv, strana se svým zaměřením snažila oslovit co největší množství voličů,²⁸⁵ což se jí i dařilo, pravidelně ji volilo v parlamentních volbách více než 10 % hlasů, na Podkarpatské Rusi dokonce až 25 %.

Během druhé světové války se v moskevském exilu, kam se uchýlilo vedení KSČ, dohodl prezident Edvard Beneš a předseda KSČ Klement Gottwald na vytvoření tzv. *Národní fronty*, limitovaného stranického systému, který zapovídal vybraným předválečným politickým stranám přístup k politické moci. Jednalo se o strany národně-demokratickou, živnostenskou, agrární a další pravicová politická uskupení, stejně jako politické strany stavovské nebo náboženské. Během války měla Národní fronta ztělesňovat národně-osvobozenecký boj proti německým okupantům a po válce odpovídala i dobovému veřejnému mínění, které bylo výrazně negativně nakloněno proti prvorepublikovému modelu stranictví.

Po „státním“ převratu 25. února 1948 se Komunistická strana Československa stala fakticky monopolním vládcem v Československu s mocenskou a vojenskou podporou Sovětského svazu. Celý proces byl řízen sovětskými komunisty z Moskvy. Komunistická strana nastolila totalitní systém, který odpovídal klasifikačním znakům podle Friedricha a Brzezinského²⁸⁶ z roku 1956: totalitní ideologii, jednu masovou politickou stranu (ostatní tolerované nekomunistické strany byly bez praktického vlivu na rozhodovací moc a musely se loajálně podříditi vládnoucímu režimu), systém psychického a fyzického teroru a násilí, monopol kontroly strany nad médii a zbrojním průmyslem, celospolečenské plánování a direktivní řízení.

V prvním období po únorovém převratu v roce 1948 se všechny čtyři indikátory, které Juan Linz používal pro rozlišení různých stupňů nedemokratických režimů, blížily maximu:²⁸⁷

1. **masovou mobilizaci společnosti** dokládá i historicky nejvyšší počet členů

Komunistické strany Československa (více než 2,5 milionu členů na konci roku 1948)

²⁸⁵ FIALA, Petr, STRMISKA, Maxmilián. *Teorie politických stran*. Praha: Barrister & Principal, 2009, s. 78.

²⁸⁶ FRIEDRICH, Carl Joachim, BRZEZINSKI, Zbigniew. *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Praeger paperbacks. Michigan: Michiganská univerzita, 1956.

²⁸⁷ BALÍK, Stanislav, HLOUŠEK, Vít, HOLZER, Jan, ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 2004, s.135-136.

2. **ideologizace společnosti** byla všudypřítomná i díky monopolnímu ovládnutí médií komunistickou stranou
3. **plurarismus** ve společnosti byl důsledně likvidován a prakticky znemožněn, docházelo k rušení a slučování společenských organizací do jednotných organizací, pod dohledem stranických funkcionářů
4. **idea vůdcovství** byla velice silná a postavy Josifa Vissarionoviče Stalina a Klementa Gottwalda se staly doslova symbolickými reprezentacemi celého systému

V roce 1948 po přijetí Ústavy 9. května 1948 (ústavní zákon č.150/1948),²⁸⁸ která přebírala mnohé prvky ze sovětské Stalinovy ústavy z roku 1936, prakticky zanikla dělba moci v Československu. Vláda mohla vydávat nové právní normy formou vládních nařízení. Předsednictvo Národního shromáždění, které čítalo dvaceti čtyř členů (mezi nimi tři ženy, od roku 1952 čtyři),²⁸⁹ pak mělo právo mezi jednotlivými plenárními zasedáními Národního shromáždění samo přijímat „neodkladná opatření.“ K tomu se přistupovalo mezi lety 1948-1960 poměrně často.

Příchod nového režimu přinesl dalekosáhlé dopady pro politiky, poslance a členy vlády z nekomunistických politických stran. Dramatické chvíle čekaly i mnohé z nekomunistických političek. Poličky, které nebyly ochotné spolupracovat s novým režimem, byly zbavovány svých funkcí a pronásledovány, mnohé se nevyhnuly ani zatčení a politickým procesům na počátku padesátých let.

V Československé straně lidové a Československé straně národně socialistické byly ustanoveny akční výbory Národní fronty, ve kterých figurovaly i ženy. Mnozí členové těchto výborů byli tajnými členy komunistické strany. Tak například v Hradci Králové byl krajský akční výbor (KAV) ve straně lidové tvořen čtyřmi členy, z čehož tři byli tajní členové komunistické strany, včetně Marie Haukové. Krajská tajemnice Alena Hnilíčková byla zase členkou pětičlenného KAV v Hradci Králové v Československé straně socialistické. V Havlíčkově Brodě byla místopředsedkyní KAV Československé strany socialistické Milada Čečetková.²⁹⁰

Akční výbory ihned po převratu začaly s nátlakem na poslance a zjišťováním, kdo je na jejich straně, hlavním úkolem parlamentního akčního výboru bylo získat většinu poslanců

²⁸⁸ *Ústava Československé republiky 9. května 1948*. Praha: SNB, 1948.

²⁸⁹ Místopředsedkyně Národního shromáždění Anežka Hodinová-Spurná, Božena Macháčová-Dostálová, JuDr. Viera Mouralová-Úlehlová a od 30.října 1952 i Julie Prokopová-Škrabánková.

²⁹⁰ KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948-1968*. Praha: Academia, 2012. s. 376, dokumenty z: NA Praha, f.101, sv. 26, a.j.184.

pro vyjádření důvěry nové vládě Klementa Gottwalda a získání dvou třetinové většiny pro schválení nové ústavy. Poslancům, u kterých předpokládal výbor loajalitu, rozeslal dopisy, kde měli podpisem stvrdit, že novou vládu podpoří. Mnoho z poslanců, kteří nebyli mezi dvě stě dvaceti devíti „vyvolenými“, začalo samo posílat výboru dopisy, kde se hlásilo k podpoře nové vlády a vyjadřovalo svou ochotu spolupracovat s komunistickou stranou. Tyto dopisy neobdržela například poslankyně Antonie Kleinerová²⁹¹, Jaromíra Batková – Žáčková²⁹² či Jarmila Uhlířová²⁹³ ze strany národně-socialistické.

Poslankyně Kleinerová patřila k těm poslancům, kteří se horlivě snažili dodatečně svoji ochotu ke spolupráci s komunisty vyjádřit a zvrátit zamítavé stanovisko, ať již psaním dopisů výboru, či osobním přesvědčováním jeho členů, avšak bez úspěchu. V dopise z 9. března 1948 přímo uvedla: „Ve své poslancecké funkci považovala jsem za svůj největší úkol odstraňovati škody, které byly napáchány válkou právě na sociálně nejslabších. Pocházím z dělnické rodiny a svým způsobem života a svou prací jsem sloužila vždy socialismu, který jsem od svého mládí považovala za svou určující ideu. Z uvedených důvodů stavím se stejně kladně k programu nynější vlády Klementa Gottwalda a prohlašuji, že nemám naprosto žádného negativního postoje k našemu socialistickému řádu.“²⁹⁴

Jaromíra Batková – Žáčková, která působila jako poslankyně parlamentu v Československu již od roku 1935, se proti svému zařazení do „opozice“, stejně jako ke svému vyloučení ze Svazu českých novinářů také ohradila dopisem,²⁹⁵ volila však nakonec raději emigraci do Anglie, od roku 1952 žila v USA, kde působila jako představitelka Rady žen svobodného Československa, spolupracovnice exilového tisku a rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Stejnou cestu, emigraci, si zvolila i Marie Tumlířová²⁹⁶ či Helena

²⁹¹ **Antonie Kleinerová**, rozená Štainicová (*23. března 1901, Praha – 23. srpna 1982, Praha), pocházela z chudé dělnické rodiny, vystudovala obchodní akademii, vysokou školu nedokončila. Před válkou pracovala na ministerstvu sociální péče. Politička Československé strany národně socialistické a poválečná poslankyně Ústavodárného Národního shromáždění (1946-1948).

²⁹² **Jaromíra Batková-Žáčková** (*16. ledna 1902, Studénka – 23. října 1991, Francie), v letech 1935-1939 poslankyně Národního shromáždění, 1945-1946 poslankyně Prozatímního Národního shromáždění a 1946-1948 Ústavodárného Národního shromáždění za Československou stranu národně socialistickou, více in: MUSILOVÁ, Dana. Činnost poslankyně Jaromíry Batkové-Žáčkové v Národním shromáždění Československé republiky. In: *ACTA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS OSTRAVIENSIS*. Sborník prací FF OU, Olomouc, ročník 2016, č. 244/2009, číslo 16.

²⁹³ **Jarmila Uhlířová**, též Jarmila Anna Uhlířová (*25. února 1902, Ivanovice na Hané – 4. prosince 1988, New York), československá politička Československé strany národně socialistické a poslankyně Prozatímního Národního shromáždění (1945-1946) a Ústavodárného Národního shromáždění (1946-1948). Členkou kulturního výboru, působila v ženském hnutí v Sokolu. Po roce 1948 odešla do exilu.

²⁹⁴ *Záznamy tajemníka Akčního výboru parlamentní Národní fronty Bedřicha Rattigery o rozhovorech s poslanci, březen 1948*. NA, f.93, a.j.21/2

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ **Marie Tumlířová**, (*9. června 1889, Hradec Králové – 8. srpna 1973, Lugano), v letech 1934-1939 poslankyně Národního shromáždění za agrární stranu, více in: BRABENCOVÁ, Jana. Marie Tumlířová (1889–

Koželuhová-Procházková.²⁹⁷ Někdy však ani emigrace neznamenala konec pronásledování komunistickým režimem, někteří politici byli uneseni tajnými službami zpět do Sovětského svazu či Československa (např. bývalý předseda sociálně demokratické strany Bohumil Laušman), kde strávili zbytek života ve vězení, či na ně byl v exilu spáchán atentát. Marie Tumlířová prý v roce 1957 podle studie Jožky Pejskara²⁹⁸ unikla pokusu o únos.

Protirežimně orientované političky, které si ne zvolily exil, mnohdy skončily jako oběti vykonstruovaných politických procesů, probíhajících na počátku padesátých let. Tento osud postihl národně-socialistické političky Františku Zemínovou, výše jmenovanou Antonii Kleinerovou a Miladu Horákovou, které byly během roku 1949 zatčeny a odsouzeny ve vykonstruovaném politickém procesu (tzv. „Proces s Miladou Horákovou a spol.“) za údajné spiknutí a velezradu (před soudem, který se konal 31. května 1950, stanuly tři ženy a deset mužů: osm obviněných, včetně tří výše zmíněných političek, z národně-socialistické strany, dvou ze sociálně-demokratické strany, dvou ze strany lidové a novinář Závěš Kalandra). Žaloba je vinila z přípravy protistátního puče a různých teroristických akcí ve spolupráci se západními a jugoslávskými tajnými službami.²⁹⁹

Při výsleších Milady Horákové byla zpočátku snaha do procesu zatáhnout i vdovu po prezidentu Edvardu Benešovi, Hanu Benešovou, se kterou bývala Milada Horáková v častém a blízkém kontaktu. Spolu s Antonií Kleinerovou ji přišly navštívit i v den ročního výročí úmrtí prezidenta Beneše 3. září 1949, jak později zmiňovala vyšetřovací zpráva k procesu,³⁰⁰ která ale setkání připisovala jako hlavní účel předání vzkazů od „ilegální skupiny“ vedené dr. Václavem Sýkorou, bývalým osobním tajemníkem prezidenta Beneše. Podle Petra Zídka³⁰¹ však pravděpodobně uzavřel Edvard Beneš v roce 1948 ústní dohodu s Klementem Gottwaldem, že se persekuce vyhnou jeho rodinným příslušníkům a pravděpodobně na

1973), vystudovala ČVUT v Praze, zemědělská inženýrka, agronomka. Poslankyně Národního shromáždění ČSR za Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu (agrární stranu). In: *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24.–25. května 2006.* Studie slováckého muzea, Uherské Hradiště. Ročník 2006, číslo č. 11/2006, s. 269-273.

²⁹⁷ **Helena Koželuhová-Procházková**, (*7. května 1907 Brno – 6. května 1967 Boston), československá politička, členka Československé strany lidové a představitelka jejího pravicového křídla, odpůrkyně KSČ. V roce 1946 zvolena poslankyní Ústavodárného Národního shromáždění, mandát však nepřevzala, po roce 1948 odešla do exilu, neteř Karla Čapka.

²⁹⁸ PEJSKAR, Jožka. Poslední pocta. Památník za zemřelé československé exulanty v letech 1948-1989. In: *Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*. Ročník 2002, svazek 4, č. 4, s. 359-361.

²⁹⁹ Více in: KAPLAN, Karel: *Největší politický proces M. Horáková a spol.* Praha: ÚSD AV ČR ve spolupráci s Archivem hl. m. Prahy, 1995.

³⁰⁰ Archiv Bezpečnostních složek, sv. 323-16-11, Direktorium čs. odboje, 25.10.1949. In: ZÍDEK, Petr. *Hana Benešová, Neobyčejný příběh manželky druhého československého prezidenta (1885-1974)*. Praha: Euromedia Group-Knižní klub, 2014, s. 203.

³⁰¹ Ibid.

„příkaz shora“ tak Hana Benešová nikdy zatčena ani obviněna nebyla. Podobné štěstí však bohužel neměly další z vyšetřovaných žen.

Doktorka Horáková byla odsouzena k trestu smrti a 27. června 1950 oběšena. Antonie Kleinerová byla odsouzena k doživotnímu vězení, byl jí zkonfiskován majetek, vyměřen peněžitý trest dvaceti tisíc korun a na deset let odebrána čestná občanská práva. Byla vězněna v několika vězeních (ve Znojmě, Kutné Hoře, v Praze na Pankráci, v Chrudimi) a v nápravně-pracovním táboře Pardubice. Společně s dalšími vězeňkyněmi v tomto pracovním táboře v roce 1954 iniciovala hladovku, za kterou byla kázeňsky potrestána. Doživotní trest jí byl v roce 1955 zmírněn na dvacet pět let.³⁰²

Fráňu Zemínovou zachránil před popravou pokročilý věk (v době procesu jí bylo již šedesát sedm let), přesto však neunikla odsouzení k dvaceti letům vězení, které se jí podařilo přežít (vězněna byla v ženských věznicích Praze, Jihlavě a v Plzni). Antonie Kleinerová i Fráňa Zemínová byly z vězení nakonec propuštěny na prezidentskou amnestii Antonína Novotného v roce 1960.³⁰³

Dlouholeté aktivní političce, a především funkcionářce věnující se práci v předsednictvu Zemské organizace pokrokových žen na Moravě, zastřešující instituce četných ženských sdružení v zemi, Ludmile Zatloukalové-Coufalové byla po komunistickém puči v únoru 1948 zakázána veřejná činnost, přišla také o všechn svůj majetek. Zbytek života prožila v psychiatrické léčebně ve Šternberku, kde v padesátých letech zemřela.³⁰⁴

Další skupina poválečných političek si zvolila cestu spolupráce s komunistickým režimem. Z národně socialistické strany to byla například Milena Šmejcová, Božena Pátková, či Marie Sedláčková, ze strany lidové Anděla Sukupová, Marie Šachová, či ze strany sociálně-demokratické (posléze sloučené s komunistickou stranou) Běla Pažoutová, Anna Jungwirthová či Ludmila Jankovcová.

Ve volbách do Národního shromáždění 30. května 1948 již voliči mohli volit pouze jednotnou kandidátku Národní fronty, jejíž složení určovala komunistická strana. Národní fronta se stala pro komunisty prostředkem, jak získat pod svůj dohled všechny nekomunistické organizace v Československu (které musely být povinně jejími členy), i jak zachovat zdání demokratických prvků pro západní kritiky.

³⁰² ROKOSKÝ Jaroslav. Amnestie 1960. In: *Paměť a dějiny*, 2011, Ročník 2011, číslo 01, Dostupné online: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1101/036-054.pdf>, s.48.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ DRENČKOVÁ, Lýdia: Ženy v parlamentních volbách první Československé republiky. *Vlastivědný věstník moravský*. 2012, ročník 64, číslo 2, s. 113–131.

Komunisté obsadili dvě stě čtrnáct poslancekých mandátů z celkového počtu tři set, což jim zaručovalo jasnou většinu pro přijímání všech potřebných zákonných norem a opatření. Politická rozhodnutí politbyra či předsednictva ÚV KSČ pak byla Národním shromážděním většinou přijímána jednomyslně a dále rozpracována v souladu se stranickými cíli. Národní shromáždění tak již nebylo místem svobodné politické soutěže a demokratické diskuse, ze které vycházely politické kompromisy, ale pouhým přenosným článkem rozhodnutí KSČ do státní moci a zákonů.

Po roce 1948 se exportní hospodářství v Československu přeorientovalo na Sovětský svaz a ostatní sovětské satelitní státy, k čemuž docházelo postupně již od konce druhé světové války. Z důvodu počínající „studené války“ bylo také Československo nuceno zaměřit svou průmyslovou výrobu na zbraně a těžký průmysl. Důrazem na těžký průmysl byla vážně poškozena československá průmyslová struktura, která byla i z důvodu nedostatku vlastních zdrojů tradičně orientována na lehký průmysl. Nová hospodářská a průmyslová politika si vynutila masové přesuny pracovních sil (mužů) do těžkého průmyslu a nástupu žen na pracovní pozice uvolněné po mužích. Zaměstnanost žen se tak stala věcí státního zájmu.³⁰⁵

Centralizovaná politická strana měla sílu opatření prosadit a vynutit, nedocházelo zde k přenášení odpovědnosti na jiné instituce, ani nemusela pro svá rozhodnutí složitě získávat podporu dalších politických stran, koaliční souhlas. Může to znít paradoxně, ale totalitní politický režim a mocenský monopol Komunistické strany Československa přispěl k výrazně rychlejší cestě žen k emancipaci, než bylo možné v jakémkoli demokratickém režimu, kde tyto kroky většinou trvaly celá dlouhá desetiletí.³⁰⁶

Totální ovládnutí společnosti mělo vliv i na rodinný život jeho obyvatel a masový vstup žen z domácností do veřejné sféry a do politických funkcí. Nový režim si zastoupení žen v politice dovedl vynutit a pomohla mu v tom především přítomnost závazných vnitrostranických pravidel a absolutní vliv stranického politbyra na obsazení stranických kandidátek, čímž se zbavil výrazné překážky pro zvolení žen do politických funkcí v systémech, kde funguje svobodná soutěž politických stran. Existence jednotné stranické kandidátky Národní fronty i praktická nepřítomnost konkurenčních politických stran, se

³⁰⁵ PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s.44.

³⁰⁶ in: NORRIS, Pippa. *Electoral Engineering-Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s.198-201.

kterými by se straničtí kandidáti museli v politické soutěži utkat, umožnil mnohem snazší přístup žen do vyšších pater politiky.³⁰⁷

Jedním ze zásadních principů celého systému, který rychlejší realizaci vlastní stranické politiky umožňoval (a v tomto případě měl i zásadní vliv na rychlost vstupu žen do politické sféry v Československu) byl tzv. „**demokratický centralismus**.“ Vycházel z komunistické ideologie, znamenající absolutní nadřazenost rozhodnutí komunistické strany nad svobodnými rozhodnutími či názory jednotlivých členů, absolutní stranickou disciplínu a nadvládu nad všemi oblastmi veřejného života, hospodářství i kultury. Koncept vycházel z ideologie V.I. Lenina o „*straně nového typu*“ a její přísné organizační struktuře. Byl součástí již původních stanov přijatých stranou bolševiků v Rusku v roce 1917, později prohlášen za závazný princip struktury všech komunistických stran na světě a následován i v Československu po roce 1948.

Nadřazený stranický orgán sám určoval, které oblasti budou řízeny přímo jím a které nechá na starost podřízeným institucím a celkům. Centralismus tak byl jedním z nejcharakterističtějších prvků celého režimu.

Od roku 1960 byl demokratický centralismus zakotven i v nově přijaté Ústavě Československé socialistické republiky (článek 18 ústavního zákona č.100/1960 Sb.),³⁰⁸ čímž byl opuštěn princip dělby moci, a naopak posílena kumulace moci komunistické strany.

Ústava z roku 1960³⁰⁹ zakotvila i vedoucí úlohu komunistické strany. Československo se oficiálně stalo socialistickou zemí – Československou socialistickou republikou (ČSSR). Národní shromáždění v ní bylo prohlášeno za „nejvyšší orgán státní moci“ a „jediným celostátním zákonodárným sborem.“ I prezident se stal formálně odpovědný parlamentu. Již nemohl odročit zasedání parlamentu, ani ho rozpustit. Předsednictvo Národního shromáždění nyní mohlo mezi zasedáními NS nejen přijímat „neodkladná opatření“, ale i samo vydávat zákonná opatření (čl.60 zákona č.100/1960 Sb.).³¹⁰ V odstavci 1 článku 2 ústavního zákona č.100/1960 Sb. byla dále zakotvena i formulka o tom, že „veškerá moc v Československé socialistické republice patří pracujícímu lidu.“³¹¹

³⁰⁷ Ve standardních demokratických systémech je výrazným faktorem ovlivňujícím počty žen v politice například typ politického systému (poměrný či většinový), velikost volebního obvodu či počet mandátů v jednotlivých volebních obvodech, což v tomto případě prakticky ztratilo na relevanci. Více např. in: KITTILSON, Miki Caul. *Challenging Parties, Changing Parliaments: Women and Elected Office in Contemporary Western Europe*. Ohio: The Ohio State University Press.

³⁰⁸ Ústava ČSSR z roku 1960. FLEGL, Vladimír. *Ústava ČSSR*, Praha: Orbis, 1974.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Ibid.

³¹¹ Ibid.

Nejvyšší rozhodovací pravomoc v Československu mělo politbyro či předsednictvo ÚV KSČ, které na základě principu demokratického centralismu a kádrové politiky řídilo veškeré státní, stranické i společenské organizace a instituce, které mu byly formálně podřízené a které musely jeho závěry závazně přijmout. Do této vrcholné mocenské skupiny se za dvacetiletí 1948-1968 dostala z žen jen Marie Švermová (v letech 1946-1951) a Ludmila Jankovcová (v letech 1948-1954). V následujících letech (1954-1968) pak zůstala Jankovcová již jen kandidátkou do politického byra ÚV KSČ. Do předsednictva Ústředního výboru KSČ byla na mimořádném vysočanském sjezdu v roce 1968 nakrátko zvolena i Libuše Hrdinová.

Komunistická diktatura byla realizována prostřednictvím administrativní kontroly společnosti a represivním státním aparátem – Státní bezpečností, armádou, stejně jako ideologizací společnosti a ovládnutím médií. Loajalitu občanů si komunistická strana vynucovala i kádrovou politikou, monopolem nad rozsáhlým souborem pracovních pozic, které byly obsazovány pouze se souhlasem komunistické strany a které mohly obsadit pouze straníci, či lidé loajální k režimu.

Kádrová politika byla jedním ze základních nástrojů, kterými si komunistická strana vynucovala loajalitu a poslušnost. Podle Marie Švermové³¹² měla být „soustavnou stranickou výchovou lidí, jejich rozmíst'ováním, vedením a školením.“³¹³

Okruh pozic, na jejichž obsazení strana přímo dohlížela, se postupně rozšiřoval, takzvaný „kádrový pořádek“ obsahoval odhadem dvě stě dvacet až dvě stě padesát tisíc osob.³¹⁴ Tato skupina lidí byla svou existencí přímo závislá na politickém režimu. Nejdůležitějšími požadavky byla absolutní věrnost a oddanost komunistické straně, poslušnost stranickým rozhodnutím a třídní původ.

ÚV KSČ schválil usnesení o kompetencích jednotlivých stranických orgánů v kádrových záležitostech v lednu 1949. V březnu 1950 došlo k rozšíření počtu funkcí, které podléhaly schválení stranickými orgány. Dotvoření kádrového pořádku konzultoval prezident

³¹² Marie Švermová, rozená Šváblová (*17. srpna 1902 Trnovany – 4. února 1992), otec zedník, ze šesti sourozenců, zakládající členka KSČ, od roku 1929 členka ÚV KSČ. Manželka Jana Švermy. Poslankyně (Prozatímního a Ústavodárného Národního shromáždění a Národního shromáždění ČSR) v letech 1945–1951. Od roku 1945 členka předsednictva ÚV KSČ. V 50. letech odsouzená v politickém procesu k doživotí. 1956 propuštěna, později rehabilitována. Signatářka Charty 77.

³¹³ ŠVERMOVÁ, Marie. Poznámky o kádrové politice in: *Funkcionář*, Ročník 1964, číslo 11-12, 7.10.1946, s.22.

³¹⁴ KAPLAN, KAREL. *Kádrová nomenklatura KSČ 1948-1956*. Sborník dokumentů. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny. Svazek 2, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1992, s.9.

Klement Gottwald se sovětskými poradci,³¹⁵ od kterých žádal rady ohledně celkové organizace aparátu ÚV KSČ, jak aparát kontroluje plnění svých usnesení na nižších stranických a organizačních úrovních, jak má být organizován styk ÚV KSČ s ministerstvy a vládou, masovými i dalšími organizacemi či jak řešit disciplinární otázky členů strany. Stejně tak Klement Gottwald konzultoval se sovětskými poradci nové stanovy z r. 1952.³¹⁶

V únoru 1952 pak byl politickým sekretariátem konečně schválen první ucelený kádrový pořádek, který se týkal i orgánů ÚV, krajských a okresních výborů KSČ.

Po dvou letech, v roce 1954, se připravovala další úprava kádrové nomenklatury. Pro obsazování méně významných funkcí byly stanoveny tři úrovně kádrových pravomocí: pravomoc tajemníka ÚV, resortního oddělení ÚV KSČ a pravomoc vedoucího ústředního úřadu, s povinností informovat vedoucího oddělení ÚV KSČ. Tato změna byla schválena 13. října 1954.³¹⁷

Během dalších dvou let již došlo jen k několika menším změnám v kádrovém pořádku týkajících se některých ministerstev, Státního výboru pro výstavbu, Ústřední správy vodního hospodářství a Státního úřadu důchodového zabezpečení.

Zpočátku se kádrové návrhy předkládaly prostřednictvím kádrového oddělení nebo některých komisí ÚV KSČ. Později je podávaly většinou samy instituce skrze tajemníka ÚV KSČ či svého resortního oddělení, s výjimkou funkcí schvalovaných přímo ústředním výborem KSČ a výše postavených funkcí od úrovně náměstků ministrů výše.

Poslanci Národního shromáždění a Slovenské národní rady, předsedové KNV, velvyslanci a vyslanci, členové vlády a členové sboru pověřenců byly jenom některé z vysokých funkcí, které byly obsazovány přímo předsednictvem ústředního výboru KSČ.³¹⁸ Dále i předseda, místopředsedové, generální tajemník Národního shromáždění, předseda vlády, náměstci předsedy vlády, referenti úřadu předsedy vlády, jednotliví ministři a jejich náměstci.

Sekretariát ÚV KSČ v září 1954 schválil obsah kádrového spisu každého funkcionáře, který byl zařazen do kádrového pořádku. Kádrový spis musel obsahovat: dotazník, životopis, posudky příslušných stranických a jiných orgánů o kvalifikaci a pracovním zařazení pracovníka, přehled kdy a kde pracoval a důvod pracovního přemístění, výsledky politického

³¹⁵ *Otázky o organizaci a činnosti aparátu ÚV KSČ VKS (b) připravené Klementem Gottwaldem pro sovětské poradce*, NA Praha, fond 100/24, sv. 29, a.j. 761 in KAPLAN, Karel. *Kádrová nomenklatura KSČ 1948-1956*, c.d., s. 62.

³¹⁶ PERNES, Jiří. *Zprávy z Prahy 1953*. Praha: Academia, 2016, s.16.

³¹⁷ KAPLAN, Karel. *Kádrová nomenklatura KSČ 1948-1956*, c.d., s.64.

³¹⁸ *Rozšířený kádrový pořádek ústředních a krajských orgánů KSČ z 30.1.1949*, in: KAPLAN, Karel. *Kádrová nomenklatura KSČ 1948-1956*, c.d., s.9.

a odborného studia, výpisy z protokolů a usnesení orgánů, jména těch, kteří dávali doporučení či prováděli jmenování do funkce a výpis z kádrového materiálu (včetně chování dané osoby na veřejnosti a v rodinném životě, jeho dobré i špatné vlastnosti, posouzení jeho příbuzenstva a širší rodiny, jeho chování v únoru 1948 apod.).³¹⁹ Sekretariát ÚV KSČ rozhodoval například o tajemnicích největších závodů či vedoucích tajemnicích všech OV KSČ.

Kádrové pořádky, jak již bylo zmíněno výše, zohledňovaly především třídní původ a loajalitu k politickému systému a komunistické straně, úroveň vzdělání většinou zásadní roli nehrála. U většiny politických pracovníků aparátu ÚV KSČ ještě v roce 1961 převládalo základní vzdělání (63,5%), to se však v průběhu šedesátých let poměrně rychle změnilo. V roce 1963 jako nejvyšší dosažené vzdělání základní již uvádělo pouze 46 % členů aparátu, v roce 1968 pak již jen 17 %. Naopak výrazně vzrostl podíl vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců: z 15,3 % v roce 1961, 26,2 % v roce 1963, až na 69 % v roce 1968.³²⁰ Nicméně zde je třeba podotknout, že v naprosté většině se jednalo o absolventy Vysoké školy politické v Praze či v Moskvě.

4.2. Mýtus „kvót” v Československu za socialismu

Předobraz na východě

V SSSR existovala vnitrostranická nařízení o obsazení 33 % mandátů (jedné třetiny) ženami v nejvyšším orgánu státní moci - Nejvyšším sovětu Sovětského svazu³²¹ (Nejvyšší radě SSSR), který existoval v letech 1938–1989. Jednalo se o dvoukomorový parlament přímo volený občany, který jmenoval vládu, měl zákonodárnou moc a jako jediná instituce ve státě měl právo měnit ústavu.

V čele stálo prezídium Nejvyššího sovětu, de facto vláda Sovětského svazu, volená Nejvyšším Sovětem, sestávající z předsedy (zastávajícího funkci hlavy státu), patnácti místopředsedů z jednotlivých svazových republik, sekretáře a dvaceti dalších členů. Prezídium bylo formálně odpovědné Nejvyššímu sovětu.

Volební mandáty do Nejvyššího sovětu byly podle ústavy z roku 1936 obsazovány vždy na období čtyř let. Následně po změně obsažené v Ústavě z roku 1977 došlo k prodloužení volebního období na pět let.

³¹⁹ KAPLAN, Karel. *Kádrová nomenklatura KSČ 1948-1956*, c.d., s.124.

³²⁰ *Přehled o politických pracovnících aparátu ÚV KSČ, SÚA a ÚV KSČ*. In: KAPLAN, Karel. *Kádrová nomenklatura KSČ 1948-1956*, s.149.

³²¹ KAPOOR, Nivedita. Women in the Duma: Why Post-Soviet Russia Has Low Female Representation? A View from India. *Comparative Politics*, 2016, ročník 23, číslo 2, s.61 či MILLAR, James (ed.). *Encyclopedia of Russian History*. Volume 3, M-R, USA: Macmillan Reference, 2004, s.1323.

Zastoupení žen v Nejvyšším sovětu mezi lety 1946 a 1970 se pohybovalo mezi 20,7-28 % jeho členů a soustavně se zvyšovalo, jak uvádí tabulka na následující straně.³²²

Tabulka č. 2: Zastoupení žen v Nejvyšším sovětu, procentní podíl

Zastoupení žen v Nejvyšším sovětu ³²³	
1946-1950	20,7%
1950-1954	21,3%
1954-1958	25,8%
1958-1962	26,6%
1962-1966	27,0%
1966-1970	28,0%

Nejvyšší Sovět však nebyl institucí se skutečnou reálnou mocí, spíše byl loutkovou organizací vykonávající a schvalující rozhodnutí učiněná ústředním výborem komunistické strany a politbyrem. V posledním mnou sledovaném volebním období v druhé polovině šedesátých let (1964-1968) pokračovalo ve své práci poměrně velké množství žen z předcházejícího volebního období (dvacet sedm),³²⁴ u kterých zůstávají původní profese stejné, významnou změnou bylo pokračující zvyšování kvalifikace žen, což se projevilo i v odbornějších profesích zastávaných ženami vyžadujícími minimálně středoškolské ukončené vzdělání. V tomto volebním období prošlo poslanceckými lavicemi celkem šedesát žen, z nichž dvacet dva uvádělo jako svou profesi dělnické povolání (mezi nimi se objevuje i skladnice, instruktorka obuvnické modelárny, mistrová v pletárně, brusička kovů, či mechanička kancelářských strojů) a tři pracovaly jako členky JZD.³²⁵

Ke skutečnému vrcholu rozhodovací moci se dostala za celou dobu existence SSSR pouze jedna žena, ministryně kultury a členka politbyra Jekatěrina Furcevová.³²⁶ Kariéra Jekatěрины Furcevové³²⁷ je přímo ukázkovým případem postupné cesty na vrchol moci, krok

³²² WHITE Stephen. The USSR Supreme Soviet: A Developmental Perspective. *Legislative Studies Quarterly*, Vol. 5, No. 2 (May, 1980), s. 251.

³²³ Ibid., s.251.

³²⁴ Viz tabulka č.7 se složením poslankyň v NS v letech 1964-1968, s.88.

³²⁵ APS Praha, složky jednotlivých poslankyň

³²⁶ CIBOSKI, Kenneth. Woman in Soviet Leadership: The Political Career of Madame Furtseva. In: *Canadian Slavonic Papers*. 1972. Ročník 14, č. 1, Spring 1972, s. 1–14.

³²⁷ Viz obrazová příloha č.20, s.374.

za krokem,³²⁸ bez jakýchkoli zastávek či větších překážek. Byla správného třídního původu, její otec byl textilní dělník a sama se po určitý čas touto profesí živila, ve třinácti letech vstoupila do Komsomolu, vystudovala ty správné školy, včetně nezbytného doplnění stranického vzdělání dálkovým studiem Vyšší stranické školy. Ve dvaceti letech vstoupila do komunistické strany a poté se postupně propracovávala stranickou hierarchií až na vrcholné politické pozice, přes činnost v Komsomolu a různých pozicích stranické tajemnice a úřednice, až k poslankyni Nejvyššího sovětu, kde strávila dvacet let svého života. Osm let působila jako členka Ústředního výboru komunistické strany, dlouhých 14 let jako ministryně kultury a čtyři roky také jako členka Prezidia Nejvyššího sovětu.

V roce 1974 však její zářná kariéra pohlavla, když byla obviněna z „extravagance“ a neoprávněného obohacování na úkor státních peněz a byla vyškrtuta se seznamu kandidátů pro další volby do Nejvyššího sovětu. Zemřela dva měsíce poté, údajně na srdeční zástavu.

V její kariéře jí významně pomohl i osobní vliv Nikity Chruščova, který s ní sympatizoval a paralelně s jeho politickým vzestupem stoupala i její politická kariéra.³²⁹ Ve svých politických pozicích by se však nikdy neudržela tak dlouho, pokud by zároveň nebyla schopnou a vždy loajální političkou, pružně reagující na změny vládnoucího politického kurzu. Svou loajalitu Chruščovovi dokázala i tím, že se v roce 1957, po zavedení celé řady reforem a pokusů o „destalinizaci“ země postavila na jeho stranu a pomohla zabránit pokusu většiny členů Prezidia Nejvyššího sovětu o jeho odvolání.³³⁰

Sovětskému Svazu také po dlouhá léta sloužil její příklad jako nástroj propagandy dokazující, že v Sovětském svazu mohou i ženy dokázat prakticky cokoli. Avšak na skutečně rozhodovacích úrovních se ženy přesto ve větší míře nevyskytovaly, v Brežněvově éře tvořily průměrně jen 3,9 % členů politické elity se skutečnou rozhodovací pravomocí.³³¹

³²⁸ **Jekatěrina Furceva** se narodila 24. listopadu 1910 v ruském městě Vyšnij Voloček a zemřela zřejmě na srdeční zástavu 25. října 1974 v Moskvě. Pocházela z rodiny textilního dělníka Alekseje Furceva. Vystudovala základní školu a střední ekonomickou školu ve Vyšnij Voločeku, v letech 1933-1935 Vyšší Akademii civilního letectví, poté v letech 1937-1942 Lomonosovův institut chemických technologií a korespondenčně Vyšší stranickou školu. Pracovala nejprve jako textilní dělnice (1925-1930), v roce 1930 vstoupila do komunistické strany, kde působila jako stranický instruktor v Komsomolu a organizátorka (1930-1937). Čtyři roky také působila jako stranický úředník v Lomonosovově Institutu (1937-42), poté jmenována tajemnicí ve stranickém výboru distriktu Frunze v Moskvě (1942-50); druhou sekretářkou (1950-54) a poté první tajemnicí (1954-57) Moskevského městského výboru, sloužila jako poslankyně Nejvyššího Sovětu v letech 1950-1962 a znovu 1966-1974; byla nejprve kandidátkou (1952-56), posléze i plnoprávnou členkou (1956-1974) Centrálního výboru komunistické strany, kandidátkou (1956-57) a posléze i plnoprávnou členkou (v letech 1957-1961) Prezidia Ústředního výboru, působila rovněž jako členka stranického sekretariátu (1956-1960) a v letech 1960-1974 jako ministryně kultury Sovětského svazu.

³²⁹ Více např. in: TAUBMAN, William. *Chruščov: Člověk a jeho doba*. Praha: BB Art, 2005, s. 285.

³³⁰ Ibid. s.316-326

³³¹ KRYSHANTANOVSKAY, Olga, WHITE, Stephen. From Soviet Nomenklatura to Russian Elite. *Europe-Asia Studies*. Glasgow: University of Glasgow, 1996. Ročník 48, číslo 5 (July 1996), s. 711-733., s.725, Dostupné online: <http://www.jstor.org/stable/152994>

Československo

Poměrně dlouhou dobu se v souvislosti se zastoupením žen v politických funkcích v komunistickém Československu objevovaly zmínky o zákonných 30 % kvótách po vzoru výše zmíněného Sovětského svazu. Měly být uplatňovány v Národním shromáždění a na úrovni místních, okresních a krajských národních výborů. O zákonných 30 % kvótách psala například Petra Rakušanová,³³² Hana Havelková³³³ či Hana Maříková.³³⁴

Petra Rakušanová zde uváděla, že „již před rokem 1989 u nás byly, po vzoru Sovětského svazu, zavedeny kvóty zajišťující zastoupení třiceti procent žen. Kvóty byly zakotveny v zákoně a byly rovněž součástí politického programu vládnoucí Komunistické strany Československa.³³⁵“ Hana Maříková zase kvóty kritizovala jako nedobrovolné a nucené zapojování žen do politiky, o které neměly ve skutečnosti zájem: „Tehdejší používání kvótní metody v politice nemělo nic společného se skutečnými emancipačními procesy ve společnosti, s uplatňováním demokratických mechanismů v politice. Vysoké zastoupení žen ...bylo výrazem emancipace vnucené, prováděné shora. Je možné ji označit za pseudoemancipaci, neboť nebyla ženami pocíťována a uvědomována jako niterná touha či potřeba. Naopak leckterými ženami byla vnímána jako vnucená a nedobrovolná a mnohdy jimi nebyla ani plně reflektována. Ženy pro ni nemusely samy aktivně téměř nic udělat nebo jen velmi málo.“³³⁶

To však neodpovídá skutečnosti. Minimálně mezi (mnou sledovanými) lety 1948-1968 se žádné zákonné kvóty pro počty žen v politických funkcích nepoužívaly. Rovnost mužů a žen byla zmíněna v obecné formulaci v Ústavě z 9. května 1948³³⁷ a také se často uváděla, především v souvislosti se podporou vstupu žen do zaměstnání, při různých veřejných vystoupeních a proslovech stranických funkcionářů a na stránkách stranického tisku, nejčastěji při příležitosti Mezinárodního dne žen či na plenárních zasedáních ženských organizací.³³⁸

³³² RAKUŠANOVÁ, Petra. Ženy v politice a postoje veřejnosti. In: *Naše společnost I* (1-2), 2003, časopis Centra pro výzkum veřejného mínění, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 25 – 28, či RAKUŠANOVÁ, Petra. *Česká politika: Ženy v labyrintu mužů?* Praha: Fórum 50%, 2006, s.14.

³³³ HAVELKOVÁ, Hana: Politická reprezentace žen v České republice. In: *Hlasy žien. Aspekty ženskej politiky*. Bratislava: Aspekt, 2002, s. 82–100.

³³⁴ MAŘÍKOVÁ, Hana: Ženy ve vrcholových politických funkcích. In: *Sociologický časopis*, 1997, ročník 33, číslo 4/1997, s. 435-443.

³³⁵ *Ústava Československé republiky 9. května 1948*. Praha: SNB, 1948.

³³⁶ MAŘÍKOVÁ, Hana: Ženy ve vrcholových politických funkcích, c.d., s.437.

³³⁷ http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

³³⁸ *Projev ministra Krajčíře na celostátní konferenci čs. žen konané 20.4.1952 v Obecném domě v Praze* in:

Ministr Krajčír tak například na celostátní konferenci československých žen konané 20. dubna 1952 v Obecném domě v Praze poukázal na pozitivní vývoj v zaměstnanosti žen, v souladu s kladným příkladem v Sovětském svazu: „V minulém roce přešlo do zaměstnání v průmyslu 60 000 žen. V průmyslu je dnes zaměstnána 1/3 žen z celkového počtu pracujících. V zemědělství je více než polovina pracujících z řad žen. Přes 110 000 učitelek a profesorek se podílí na výchově našich dětí a mládeže. Téměř 40 000 žen pracuje ve zdravotní službě a také počet lékařek ustavičně roste...v některých odvětvích obchodu mají ženy už naprostou většinu - v prodejních hlavní správy Oděvního obchodu- to jest v prodejních textilií, konfekce, obuvi, galanterie a v obchodních domech - je už dnes zaměstnáno 72 % žen, tedy téměř $\frac{3}{4}$ z celkového počtu zaměstnanců.³³⁹“

V novějších pracích³⁴⁰ se již objevují upřesnění, že „tyto kvóty nebyly zakotveny v právu. Zvýšení navýšení žen tak bylo prováděno skrze stranickou hierarchii, prostřednictvím „opatření a stimulů v oblasti konkrétní realizace.³⁴¹“ Barbara Havelková se tu odkazuje na práci Jaroslavy Bauerové a Evy Bártové z roku 1987,³⁴² která však také o žádných kvótách nemluví a naopak uvádí, že ke zvýšení počtu dochází výrazněji hlavně v sedmdesátých letech po výrazném poklesu jejich zastoupení v předcházejících letech: „Ve čtvrtém volebním období (1964-1968) došlo k poklesu na 19,7 % a v I. Federálním shromáždění dokonce na 16,7 % (žen).³⁴³ Teprve po volbách v roce 1971 došlo - po cílevědomě prováděné kampani ke zvýšení zastoupení žen – k výraznému vzestupu ve Sněmovně národů na 25 % a ve Sněmovně lidu na 26,5 % a po volbách v roce 1981 v obou sněmovnách na 29 %.“³⁴⁴

Informace o 30 % kvótách pro ženy v parlamentu byla přebírána a citována v mnoha dalších pracích,³⁴⁵ ale vždy se jednalo pouze o citaci předcházejících prací, nikdy ne o odkaz na konkrétní dobové dokumenty či prameny.

NA Praha, f.357/2, k.68.

³³⁹ Ibid.

³⁴⁰ HAVELKOVÁ, Barbara. Genderová rovnost v období socialismu. In BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009, s. 179-206, či ŠPRINCOVÁ, Veronika. Postavení ženy v Československu v období let 1948-1989 v dobových sociologických výzkumech a datech. In: HAVELKOVÁ, Hana a OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.): *Vývlastněný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti v letech 1848-1989*, Praha: SLON, 2015, s.107-113.

³⁴¹ HAVELKOVÁ, Barbara. *Genderová rovnost v období socialismu*, c.d., s.195.

³⁴² BÁRTOVÁ, Eva, BAUEROVÁ Jaroslava. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*. Svoboda, Praha, 1987, s. 232.

³⁴³ Moje doplnění

³⁴⁴ BÁRTOVÁ, Eva, BAUEROVÁ Jaroslava. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, c.d., s.233.

³⁴⁵ Např. in: JACHANOVÁ DOLEŽELOVÁ, A., GELNAROVÁ J., SMIGGELS KAVKOVÁ, J., HEJZLAROVÁ E. Postoje veřejnosti se mění, reálná situace nikoliv: aktivity na podporu vyššího zastoupení žen v politice. In: SOKAČOVÁ Linda (ed.). *Gender a demokracie: 1989–2009*. Gender Studies, 2009, s.55, či

Během svého výzkumu jsem se však s existencí konkrétních početních kvót nikde nesetkala a početní stavy zastoupených žen na jednotlivých úrovních politické organizace komunistické strany tomu ani nenasvědčují.

Spíše právě naopak, mezi vnistrostranickými návrhy byly uváděny žádoucí procentní podíly jednotlivých skupin obyvatelstva, které mají být do strany nově náborovány, dosazovány na kandidátky či do různých veřejných institucí, mezi nimi však nebyly ženy jako samostatná kategorie uváděna.³⁴⁶ Záměrem komunistické strany bylo rozšířit svou členskou základnu především o kvalifikované pracovníky, úředníky, mistry či dělnické předáky a odborové funkcionáře,³⁴⁷ bez ohledu na to, zda je daný pracovník muž či žena.

Regulační směrnice pro nábor nových členů strany vyjadřovala také zájem stranického vedení o přijímání mladých lidí do stáří třiceti pěti let, což odporovalo skutečnému zájmu o členství, který byl největší mezi staršími obyvateli.³⁴⁸ Stranické statistiky o početním složení komunistické strany v jednotlivých krajích počty mužů a žen ve svém členstvu rozdělovaly, ale jen jako statistický údaj.³⁴⁹

Ženy byly samostatně zmiňovány pouze jako nevýdělečná „profesní“ kategorie – tedy „ženy v domácnosti,“ spolu s důchodci a studenty, což mohlo být na konci čtyřicátých let 20. století jistě ještě pochopitelné, protože zaměstnanost žen nebyla zdaleka tak masová, jako později v průběhu padesátých let. V roce 1950 tvořily zaměstnané ženy 54,1 %³⁵⁰ všech žen v produktivním věku.

Mezi lety 1948 a 1968 docházelo k postupnému poklesu podílu žen v domácnosti ve struktuře členů KSČ, což souviselo především s rozsáhlým nástupem žen do zaměstnání, čímž žena přestala spadat do kategorie *ženy v domácnosti* a zařadila se podle charakteru své profese mezi dělníky, rolníky, úředníky či další sledovanou skupinu.

O významnější nábor žen v domácnosti již na konci 40. a počátku 50. let nebyl zájem,³⁵¹ prioritou byl nábor kvalifikovaných kádrů, dělníků a úředníků a ženy v domácnosti

v různých akademických pracích, např.: ČERNÁ Alexandra. *Ženy v politice*. Diplomová práce. Brno, 2009. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta Humanitních Studií, Institut mezioborových studií Brno, s.14. Dostupné online: http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/10411/černá_2009_dp.pdf?sequence=1

³⁴⁶ Např. NA Praha, f.100/4, sv.27, a.j.184.

³⁴⁷ MAŇÁK, Jiří. *Komunisté na pochodu k moci-Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948, c.d.*, s.23.

³⁴⁸ MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci-Studie a dokumenty Komunistické strany Československa v období 1945-1968. I.část. Studijní materiály výzkumného projektu Československo 1945-1967*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 1995, s.18.

³⁴⁹ Např. *Sociální rozvrstvení členů KSČ v krajích*. NA Praha, f. KSČ-ÚV 100/4, sv.27, a.j.184.

³⁵⁰ HAMERNÍK, Emilian. *Postavení ženy v rodině za socialismu*. In: *Sociologický časopis*. Ročník 12, číslo 1, 1976, s.5.

³⁵¹ MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci-Studie a dokumenty Komunistické strany Československa v období 1945-1968. I.část. c.d.*, s.18.

tak byly mimo hlavní zájem stranických funkcionářů. V roce 1950³⁵² tak ještě tvořily celých 16,5 % členů KSČ, v roce 1953 10,6 %, v roce 1960 8,6 % a v roce 1968 jen 3,9 % všech členů. Tato skupina však neodlišovala ženy, které v domácnosti byly dlouhodobě, tedy nepracovaly a ženy, které byly v domácnosti pouze v okamžiku prováděného sčítání, z důvodu mateřské dovolené a péče o děti a po jejím ukončení se do zaměstnání vrátily.

Abychom mohli porovnat uváděná tvrzení o počtech žen v politických funkcích se skutečným stavem, podíváme se na početní zastoupení žen v celé struktuře Komunistické strany Československa od základních organizací až po vrcholné politické instituce mezi lety 1948-1968.

Pokud jde o celkové počty žen v řadách členů Komunistické strany Československa po druhé světové válce, pak z tištěné zprávy ÚV KSČ pro VIII. sjezd vyplývá, že k 15.březnu 1946 tvořilo členskou základnu KSČ 21,88 % žen.³⁵³ Po přeregistraci k 31.březnu 1947 to pak již bylo 30 % (308 378) a po dalším náboru nových členů ke konci roku 1947 34,1 % (446 048 členek).³⁵⁴ V únoru 1948 35% (493 tisíc členek).³⁵⁵ K 31.srpnu 1948 pak žen ve straně bylo již 761 926 (34%).³⁵⁶ Mezi novými členy strany náborovanými mezi lety 1947 a 1948 tak byl významný počet žen, v období únorového převratu tvořily více než třetinu všech členů, z toho byla nadpoloviční většina členek v domácnosti (59%).³⁵⁷ Podle předpokladu Jiřího Maňáka šlo především o manželky existujících členů strany.³⁵⁸

Na konci roku 1948 jejich poměr poklesl na 33,5 % (760 tisíc členek). Na Slovensku bylo však ve straně organizováno výrazně méně žen než v Čechách, údaje z jara 1949 uvádí pouhých 11,9 % členů KSS (32 tisíc členek).³⁵⁹

V první polovině padesátých let pak došlo k výraznému celkovému poklesu počtu žen – o celých 206 000, tedy 34 %.³⁶⁰

³⁵² *Srovnání sociálního složení před únorem 1948 a po prověřování*. In: NA Praha, f.100/4, sv.6, a.j.31.

³⁵³ NA Praha, f.00/08, a.j.37.

³⁵⁴ *Průběh náborové kampaně do KSČ podle jednotlivých měsíců*. In: NA Praha, f.100/4, a.j.23, l.138

³⁵⁵ Viz tabulka č. 3 *Zastoupení žen v KSČ* níže, s.86.

³⁵⁶ *Srovnání sociálního rozvrstvení stavu členů ku konci února a konci srpna 1948*. NA Praha, f.100/24, sv.33, a.j.786.

³⁵⁷ MAŇÁK, Jiří. *Komunisté na pochodu k moci – Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948*, c.d., s. 31.

³⁵⁸ Ibid.

³⁵⁹ Viz tabulka č. 3 *Zastoupení žen v KSČ* níže, s.86.

³⁶⁰ Ibid.

Tabulka č. 3: Zastoupení žen v KSČ³⁶¹

	Únor 1948	Prosinec 1948	Jaro 1949	1950	1956	1960	1965	1968
Celkem	493 000	760 000	X	603 700	397 700	429 500	459 400	466 900
Z toho KSS	x	x	32 000	27 300	21 400	30 000	x	x
Podíl v % celkem	35%	33,5%	X	30,5%	28,1%	27,6%	27,3%	27,6%
Podíl v % v KSS	x	x	11,9%	11,6%	11%	12%	x	x

Na úrovni základních organizací byly počty zastoupených žen v souhrnných řadách členstva komunistické strany poměrně nadějně, ženy tvořily mezi lety 1949-1969 průměrně 28,6 %³⁶² členstva základních organizací, mezi předsedy výborů jich však bylo průměrně jen 8,2 %.³⁶³

Tabulka č. 4: Zastoupení žen v základních organizacích KSČ³⁶⁴

	1949	1956	1958	1960	1963	1965	1967	1969
V členstvu	35,1%	28,1%	27,8%	27,6%	27,2%	27,3%	27,7%	27,8%
Ve výborech	10,9%	x	14,8%	15,3%	17,1%	17,0%	16,6%	16,4%
Mezi předsedy výborů	x	x	7,3%	7,7%	8,8%	9,0%	8,4%	8,1%

V řadovém členstvu základních organizací tedy byly zastoupeny více než čtvrtinou, do pozic ve vedení výborů základních organizací se již dostaly jen vzácně. Je třeba zmínit výrazné rozdíly mezi zastoupením žen v českých zemích a na Slovensku, na Slovensku se jednalo zhruba o poloviční stavy (podíly žen).³⁶⁵

Pokud jde o stavy na úrovni okresních výborů, pak ženy tvořily mezi lety 1949-1960³⁶⁶ průměrně necelých 13 % (12,7 %)³⁶⁷ politických představitelů v nich, na Slovensku

³⁶¹ MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci-Studie a dokumenty Komunistické strany Československa v období 1945-1968*, c.d., s.47-48.

³⁶² Vypočteno podle Tabulky č. 9 (*Zastoupení žen v základních organizacích KSČ-podíly v %*) in: MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci II – Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948-1968, Studijní materiály Oddělení pro výzkum stěžejních otázek období 1945-1969/70*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1998, s.41

³⁶³ Chybí údaje z let 1949 a 1956

³⁶⁴ Tabulka převzata z: Tabulka č. 9 (*Zastoupení žen v základních organizacích KSČ-podíly v %*) in: MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci II – Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948-1968*, c.d., s.41; údaje pochází z podkladů v dokumentech NA Praha, f.19/9 a.j.12; f.05/1, a.j.1600, 1601/1 1601/3; f.02/4, a.j.11/1, 42/1,71/2,23/1, 58/16.

³⁶⁵ Ibid.

³⁶⁶ Z roku 1949 nejsou údaje o počtu žen na OV na Slovensku a od roku 1960-1968 nebyla tato kategorie samostatně uváděna.

³⁶⁷ Vypočteno podle Tabulky č. 6 in: MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci II - Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948-1968*, c.d., s.72

pak byly počty žen ve veřejných funkcích dlouhodobě tradičně nižší, průměrně zde ženy v okresních výborech tvořily pouhých 9,32 %.³⁶⁸

Tabulka č. 5: Zastoupení žen v OV KSČ – podíly v %³⁶⁹

	1949	1952	1954	1956	1958	1960	1964
Ženy celkem	13,6%	13,2%	11,4%	10,5%	11,1%	16,5%	x
Ženy na Slovensku	x	10,4%	8,1%	8,0%	8,4%	11,7%	x
Ženy mezi delegáty okresních konferencí KSČ	x	x	14,0%	12,7%	11,8%	9,7%	10,0%

Podobnou měrou jako celkově u OV byly ženy zastoupeny mezi delegáty okresních konferencí KSČ, přičemž ale jejich počet mezi lety 1954-1960 setrvale klesal.³⁷⁰

Za povšimnutí pak také jistě stojí vzdělanostní struktura delegátů okresních konferencí z roku 1964,³⁷¹ tedy již v druhé polovině mnou sledovaného období, kdy stále nadpoloviční většina (52,2 %) všech delegátů mělo pouze základní vzdělání, 37,9 % pak středoškolské a pouze 9,9 % vysokoškolské, navzdory tomu, že právě v průběhu šedesátých let výrazně vzrostl počet vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva v populaci i mezi samotnými ženami.

Na další úrovni, jakémsi mezistupni mezi okresními a krajskými výbory, u městských výborů KSČ, tvořily ženy v roce 1954 8,6 % a v roce 1956 13,4 %.³⁷²

Na úrovni krajských výborů byly počty žen od roku 1955 o něco málo vyšší než na úrovni okresních výborů, do roku 1955 tomu bylo naopak. Mezi lety 1949-1964 tvořily průměrně 14,2 % z členské základny krajských výborů. Podobné poměry byly i v počtu ženských delegátek na krajských konferencích KSČ, nejvyšší stavy zastoupení žen byly dosaženy v roce 1960, pak ale došlo opět k významnému poklesu.

³⁶⁸ Chybí údaje z let 1949 a 1964.

³⁶⁹ Údaje převzaty z: MAŇÁK Jiří. *Proměny strany moci II - Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948-1968, c.d.*, Tabulka č. 6 (*Zastoupení žen a mladých v OV v KSČ-podíly v %*), s.72 (údaje z podkladů v dokumentech NA Praha, f.19/9, a.j.15, f.05/1, a.j.1563, 1599, 1600,1601/1,1601/3; f.02/4, a.j. 42/1) a Tabulky č.15 (*Zastoupení žen a mladých mezi delegáty okresních konferencí KSČ-podíly v %*), s.82 Ibid., (údaje pochází z podkladů v dokumentech NA Praha, f.05/1, a.j.1599,1600, 1601/1,1601/3; f.02/4, a.j.42/1).

³⁷⁰ Viz tabulka č.5 výše.

³⁷¹ NA Praha f.02/4, a.j.42/1

³⁷² MAŇÁK Jiří. *Proměny strany moci II – Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948-1968, c.d.*, s.86.

Tabulka č. 6: Zastoupení žen v KV KSČ – podíly v %³⁷³

	1949	1953	1955	1958	1960	1964
Ženy celkem	13,0%	12,6%	13,5%	14,4%	17,0%	14,4%
Ženy mezi delegáty krajských konferencí KSČ	13,0%	12,8%	12,7%	12,5%	17,9%	x

Zastoupení žen v Ústředním výboru KSČ a v Národním shromáždění se budou věnovat samostatné kapitoly této práce, pro úplnost však uvádím alespoň souhrnné přehledy jejich počtu v jednotlivých volebních obdobích:

Tabulka č. 7: Zastoupení žen v Národním shromáždění v letech 1945-1968³⁷⁴

Počet členů	Prozatímní národní shromáždění 1945- 1946	Ústavodárné národní shromáždění 1946 - 1948	Národní shromáždění 1948 - 1954	Národní shromáždění 1954 - 1960	Národní shromáždění 1960-1964	Národní shromáždění 1964 - 1968
Počet žen v %	20 (6,7%)	27 (9%) ³⁷⁵	37 (52) ³⁷⁶ (12,3%/17,3%)	63 (67) ³⁷⁷ (17,1%/17,9%)	67 (69) (22,3%) ³⁷⁸	60 (20%)

V parlamentu byly ženy po květnových volbách v roce 1948 zastoupeny 12,3 %, s tím že až do roku 1964 (konce třetího poúnorového volebního období) jejich počet setrvale narůstal, až na více než jednu pětinu všech poslanců. V posledním sledovaném období pak ale opět dochází k jejich poklesu, konkrétně se snížení počtu poslankyň o deset, na 20 %.³⁷⁹

Přes poměrně vysoké počty žen v Národním shromáždění, nebyly v Ústředním výboru KSČ odpovídajícím způsobem zastoupeny, jejich počet naopak setrvale klesal, od osmnácti žen v ÚV KSČ zvolených na VIII. sjezdu KSČ (28.03.1946 - 31.03.1946), po pouhých osm žen od XI. sjezdu (18.06.1958 - 21.06.1958). XII. a XIII. sjezd KSČ pak zvolil do vedení

³⁷³ Údaje převzaty z: MAŇÁK Jiří. *Proměny strany moci II - Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948-1968*, c.d., Tabulka č. 4 (*Zastoupení žen a mladých v KV KSČ-podíly v %*), s.95, (údaje z podkladů v dokumentech NA Praha, f.100/4, a.j.10; 19/9 a.j.15; f.02/3, a.j.224/1; f.05/1, a.j.1599, 1601/1,1601/3; f.02/4, a.j. 60/1, 92/7; f.00/12, a.j.320; f.00/13, a.j.333).

³⁷⁴ Údaje vypočteny ze jmenných seznamů in: <http://www.psp.cz/eknih/index.htm>

³⁷⁵ Počítáme-li všech dvacet sedm poslankyň, pokud nepočítáme Olgu Maršalovou, která rezignovala na svůj mandát již v prosinci 1946, pak ženy tvořily 8,7 % všech poslanců v tomto období

³⁷⁶ Ve volbách zvoleno 37 žen, dalších 15 se vystřídalo během volebního období, celkem prošlo poslaneckými lavicemi NS 1948-1964 52 žen.

³⁷⁷ Ve volbách bylo zvoleno 63 žen. Pět se vzdalo během volebního období mandátu, (Jarmila Glazarová, Marie Petrová, Anna Nechybová, Mária Sziglová Winklerová a Júlia Šimudrová). Místo nich byly zvoleny: Alena Bernášková, Jaroslava Mišková, Svatoslava Kernerová a Zdenka Fehérová. V poslaneckých lavicích se během tohoto období tedy vystřídalo celkem 67 žen.

³⁷⁸ Zvoleno bylo 67 žen, zemělrou Anežku Hodinovou-Spurnou posléze nahradila poslankyně Jiřina Turečková, dodatečně zvolená po poslanci Chalánkovi byla poslankyně Veronika Majtanová. Celkem tedy prošlo NS za toto volební období 69 různých poslankyň.

³⁷⁹ Viz tabulka č.7.

komunistické strany o dvě ženy více a další ženy byly členkami Ústřední kontrolní a revizní komise.

Tabulka č. 8: Zastoupení žen v ÚV KSČ v letech 1946-1968³⁸⁰

	Počet žen v ÚV KSČ	Počet žen jako kandidátek ÚV KSČ	Počet žen v předsednictvu/politbyru ÚV KSČ	Počet žen celkem
Od VIII. sjezdu KSČ (28.03.1946 - 31.03.1946)	18	3	1	21
Od IX. sjezdu KSČ (25.05.1949 - 29.05.1949)	17	3	2	20
Od X. sjezdu KSČ (11.6.1954-15.6.1954)	9	2	0 (1 kandidátka do Politického byra)	11
Od XI. sjezdu KSČ (18.6.1958 - 21.6.1958)	8	6	0 (1 kandidátka do Politického byra)	14
Od XII. sjezdu KSČ (4.12.1962 - 8.12.1962)	10 (+2 členky Ústřední kontrolní a revizní komise)	5	0 (1 kandidátka do Politického byra)	17
Od XIII. sjezdu KSČ (31.5.1966 - 4.06.1966)	10 (+4 členky Ústřední kontrolní a revizní komise)	5	0	19
Od mimořádného vysočanského XIV. Sjezdu (22.- 8.1968)	7		1	

Nesmíme také opomenout pozice v exekutivě, ve vládě byly po celou dobu sledovaného období zastoupeny pouze dvě ženy. Po politických změnách v únoru 1948 a sloučení sociální demokracie s komunistickou stranou v červnu 1948 zůstala ve vládě i nadále, jako ministryně výživy, Ludmila Jankovcová.³⁸¹ V roce 1950 bylo ministerstvo přejmenováno na ministerstvo potravinářského průmyslu, v jehož čele Jankovcová pracovala až do prosince 1954. Posléze byla jmenována místopředsedkyní československé vlády, kterou

³⁸⁰ Údaje vypočteny ze jmenných seznamů vycházejících z: <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=1>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=2>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=3>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=4>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=5>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=6>

³⁸¹ <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/094schuz/s094001.htm>

zůstala až do roku 1963.³⁸² Po odchodu z vlády pracovala dále jako členka ÚV KSČ, na pozici poslankyně NS rezignovala.³⁸³

Až do prosince 1954 byla Ludmila Jankovcová jedinou ministryní. Druhou ministryní se stala Božena Macháčová – Dostálová, poslankyně a později i členka ÚV KSČ. V prosinci 1954 byla jmenována ministryní výkupu.³⁸⁴ V roce 1956 bylo ministerstvo výkupu zrušeno a Macháčová-Dostálová přešla na ministerstvo lehkého průmyslu, jehož ministryní byla do roku 1960. Po té se stala ministryní spotřebního průmyslu³⁸⁵ a tuto funkci vykonávala až do roku 1968. Vedle ministerských postů se vysoké pozice ve vládě podařilo dosáhnout i Matyldě Synkové, která byla 1. července 1949 jmenována zástupkyní ministra ochrany práce a sociální péče (avšak umírá již o měsíc později 3.8.1949),³⁸⁶ či dlouholeté člence ÚV KSČ Blaženě Kolmistrové, která byla v roce 1954 jmenována náměstkyní ministerstva státní kontroly (spolu se současným jmenováním Věry Pečené do pozice hlavní kontrolorky ministerstva).³⁸⁷

Za vlády Viliama Širokého (21. března 1953-12. prosince 1954) byla náměstkyní ministra vnitra slovenská politička, právnička JuDr. Viera Muralová-Úlehlová.³⁸⁸

Do skutečně vedoucích politických funkcí s reálnou rozhodovací mocí – tedy do předsednictva či politbyra ÚV KSČ - se po celou dobu dostaly pouze dvě vyvolené ženy - Marie Švermová a Ludmila Jankovcová, které tak získaly mimořádnou důvěru své strany.

Výše uvedené údaje však dokládají, že bude zřejmě třeba radikálně přehodnotit existující představy, že by ženy tvořily 30 % menšinu v politických institucích své doby, protože statistiky a přehledy členské základny ukazují něco jiného.

Ani na jedné politické úrovni počty žen neodpovídaly celkovému podílu žen v KSČ v této době (34 % v srpnu 1948),³⁸⁹ ani zmiňovaným 30 % „kvótám“, “i když se jim alespoň přibližovaly v řadovém členstvu základních organizací strany a na počátku šedesátých let v Národním shromáždění.

Určitá doporučení politbyra se objevila až před volbami v roce 1954, kdy politbyro ve svých směrnících pro přípravu voleb stanovilo doporučený minimální počet žen na 20% z

³⁸² PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s. 64.

³⁸³ <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=5> ;

<http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmennyy/j.htm>

³⁸⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmennyy/m.htm>

³⁸⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmennyy/m.htm>

³⁸⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmennyy/sa.htm>

³⁸⁷ NA Praha, f.02/5, sv.74, a.j.195.

³⁸⁸ ĎURANOVÁ, Eudmila, ŠOURKOVÁ, Anna a TABORECKÁ, Alena (eds.). *Lexikón slovenských žien*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2003.

³⁸⁹ *Srovnání sociálního rozvrstvení stavu členů ku konci února a konci srpna 1948* in: NA Praha, f.100/24, sv.33, a.j.786.

celkového počtu kandidátů na poslance NS.³⁹⁰ Směrnice doslovně uvádějí: „Z navržených kandidátů NF bude nejméně 20 % žen.“³⁹¹ Je možné, že se tak politbyro chtělo přiblížit početním stavům v nejvyšším Sovětu v SSSR, kde ženy v letech 1950-1954 tvořily 21,3 %³⁹² Zvoleno nakonec bylo šedesát tři poslankyň, které tvořily 17,1 % členů parlamentu, tedy „doporučený počet“ nebyl přesně dodržen.

I v následujících volebních obdobích se počet žen pohyboval okolo dvaceti procent, třiceti procentní zastoupení do konce šedesátých let nikdy nebylo dosaženo, ale ani požadováno.³⁹³ Naopak na konci šedesátých let došlo dokonce k poklesu počtu žen v NS, když jejich počet mezi třetím a čtvrtým poúnorovým volebním obdobím poklesl z 22,3 % žen zvolených v roce 1960 na 20 % v roce 1964.³⁹⁴

V polovině šedesátých let bylo při sestavování kandidátky pro volby 1964 dbáno na poměrné zastoupení všech sociálních, profesních, i národnostních skupin, kupodivu se ale vůbec nezmiňují přesné počty pro ženy (na rozdíl od roku 1954).³⁹⁵ Nakonec bylo po projednání finální verze kandidátky předsednictvem ÚV KSČ navrženo sto padesát pět stávajících poslanců NS a sto čtyřicet pět kandidátů nových, z čehož bylo³⁹⁶ šedesát žen, tedy jedna pětina.³⁹⁷ Tento počet se však nikde v instrukcích k volbě kandidátů jako pevně určený neobjevoval, ani nebylo poukázáno na potřebnost jejich vyššího zapojení do politických funkcí. Zůstává tak nicméně zachován 20 % podíl žen stanovený již při přípravě voleb do Národního shromáždění v roce 1954.³⁹⁸

Ve sledovaném období mezi koncem čtyřicátých a šedesátých let dvacátého století počet žen v parlamentu či politických funkcích nebyl žádnou výraznou prioritou, mnohem více se řešil požadavek na masový vstup žen do zaměstnání než jejich formální politická reprezentace.

Aby se ženy do politických funkcí dostaly, musely být především loajální ke komunistickému režimu a jeho ideologii a mít i správný „třídní původ“, tedy ideálně pocházet

³⁹⁰ *Směrnice pro politickou a organizační přípravu voleb do Národního shromáždění v krajích, okresech a v místech.* NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, l.119.

³⁹¹ *Ibid.*

³⁹² *Viz Tabulka číslo 2: Zastoupení žen v Nejvyšším sovětu, procentní podíl, s.80.*

³⁹³ *Viz Tabulka číslo 7: Zastoupení žen v Národním shromáždění v letech 1945-1968, s.88.*

³⁹⁴ *Ibid.*

³⁹⁵ *Ibid.*, l.34.

³⁹⁶ *Ibid.*

³⁹⁷ l.30.

³⁹⁸ *Směrnice pro politickou a organizační přípravu voleb do Národního shromáždění v krajích, okresech a v místech.* NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, l.119.

z dělnické či rolnické rodiny a být bez vyznání.³⁹⁹ Pak mohly do politiky skutečně vstoupit bez větších obtíží a na základě stranické nomenklatury postupovat v politické či stranické hierarchii.

Přesto, že členské přehledy a statistiky vyvracejí tradovaný mýtus o existenci formálních kvót pro počty žen za socialismu, můžeme úvodní dvacetiletí komunistické vlády v Československu (1948-1968) považovat za období výrazného zrovnoprávnění žen ve společnosti. Byly také přijaty významné právní úpravy směřující k větší ochraně žen zejména v jejich mateřské roli, rovnoprávnost byla zakotvena přímo v Ústavě 9. května z roku 1948⁴⁰⁰ a ženy právě v tomto období poprvé masově vstupovaly do zaměstnání, politických funkcí či přijímaly členství v nejrůznějších masových zájmových organizacích.

Byly doslova vtaženy do veřejného dění a komunistický systém práci mezi ženami věnoval patřičnou pozornost, vnímal ženy v rámci své ideologie jako pracovní sílu, matky vychovávající nové občany komunistického režimu či jako mírové aktivistky. Jak se objevuje například v pokynech pro Akční výbory Rady československých žen,⁴⁰¹ které se ustanovily 27. února 1948, mezi jejich nejbližší společné úkoly patřilo „připravovati akce k svátku matek, připravovati Týden dětské radosti, účastniti se pomocných akcí (pracovních brigád) a hlavně působiti, aby předvolební doba se u nás vyznačovala ušlechtilým pracovním soutěžením, které vyjádří jasně naše budovatelské úsilí.” A také „pro světový mír rozvinouti pomocnou akci ve prospěch demokratického Španělska a bojujícího demokratického Řecka.”⁴⁰²

Od konce čtyřicátých let do šedesátých let dvacátého století došlo také k dramatickému nárůstu vzdělanostní úrovně žen ve společnosti, mnohem častěji dosahovaly i vysokoškolského vzdělání (podíl vysokoškolsky vzdělaných žen mezi lety 1959-1973 vzrostl z 11,5 % v roce 1959 na 15,4 % v roce 1973)⁴⁰³ a rostl také podíl zaměstnaných žen.

³⁹⁹ Oficiální členství v církvi bylo nežádoucí charakteristikou nominovaného politika a pokud se u navrhovaných kandidátů objevuje, bylo předmětem dalších diskusí – v seznamech se u těchto jmen objevovaly vedle uvedeného vyznání otazníky a jejich jména byla podtržena, například u *Kádrové přípravy návrhu na nový ÚV KSČ od Antonína Novotného z 8.6.1954*. In: NA Praha, f. KSČ-ÚV 02/5, Politický sekretariát 1951-1954, sv.85, a.j.218/2.

⁴⁰⁰ § 1, bod 2. Dostupné online: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

⁴⁰¹ *Pokyny pro Akční výbory Rady československých žen*. NA Praha, f.22, a.j.117, 1.53-55.

⁴⁰² Ibid.

⁴⁰³ HAMERNÍK, Emilian. Postavení ženy v rodině za socialism. in: *Sociologický časopis*. Ročník 12, číslo 1, 1976, s. 7.

V roce 1950 tvořily zaměstnané ženy 54,1 %, ⁴⁰⁴ v roce 1961 71 % a v roce 1970 84,3 % z celkového počtu žen v produktivním věku. ⁴⁰⁵

Barbara Havelková toto období z hlediska stádií genderu v socialistickém právu dělí na dvě fáze - „období zrovnoprávnění“ probíhající zhruba do roku 1962 a následně na „období reflexe“ do roku 1968. ⁴⁰⁶ V období zrovnoprávnění byl hlavní důraz kladen na akcentaci aktivního občanství, vstup do zaměstnání a veřejného zapojení žen ve službách budování komunistického režimu. *„Bylo to období, kdy (socialistický) „Východ“ předběhl (kapitalistický) „Západ“, co se týče zrovnoprávnění žen s muži (zvláště v právu rodinném) a odstranění některých právních omezení ženských životů (legalizace potratů a liberalizace rozvodu). Této relativní zpozdilosti a nevyvinutosti „Západu“ si všímaly mnohé emigrantky, které opustily Československo po invazi armád Varšavské smlouvy v roce 1968.“* ⁴⁰⁷

V „období reflexe“ pak podle Havelkové docházelo k postupnému opouštění důrazu na emancipaci žen, kdy ekonomové začali vznášet námitky proti efektivitě ekonomické aktivity žen vně rodiny a ekonomické náročnosti zajištění kolektivní péče o děti a domácí práce. Nastolovala se také problematika možné „přezaměstnanosti“ ve společnosti, kdy se již postupně ukončovalo období poválečné hospodářské obnovy země a klesala potřeba každé volné pracovní síly. ⁴⁰⁸ Nejen ekonomové přinášeli své argumenty, vyšly také první studie o možném „deprivačním syndromu“ dětí vychovávaných v kolektivních zařízeních, namísto mateřské péče v rodině a v průběhu padesátých let postupně spolu s nárůstem počtu zaměstnaných žen také opět začala klesala porodnost. V šedesátých letech se tak znovu objevovaly tendence ke snižování důrazu na emancipaci žen. ⁴⁰⁹

Tento názor vcelku koresponduje se snížením početního zastoupení žen, které můžeme pozorovat na úrovni krajských výborů či Národního shromáždění v roce 1964. U Ústředního výboru můžeme první výrazný pokles pozorovat již od roku 1954, po počátečním období vlády komunistického režimu, kdy počet všech členů KSČ dosahoval historického maxima (ke konci roku 1948 bylo v Komunistické straně Československa

⁴⁰⁴ Ibid., s.5.

⁴⁰⁵ MAGDOLEN, Ernest. *Spôsob života zamestnaných žien v nimopracovnom čase*. Bratislava: Výskumný ústav životnej úrovne, 1973, s. 25.

⁴⁰⁶ HAVELKOVÁ, Barbara: Tři stadia genderu v socialistickém právu. in: HAVELKOVÁ, Hana a OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds). *Vyvláštěný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti v letech 1848-1989*. Praha: SLON, 2015, s.46.

⁴⁰⁷ Ibid., s.48.

⁴⁰⁸ Ibid., s.57.

⁴⁰⁹ Ibid.

registrováno přes dva a půl milionu obyvatel Československa, přesně 2 674 838)⁴¹⁰ a i ženy byly výrazněji zastoupeny v ÚV KSČ, k prvnímu poklesu došlo již od následujícího stranického sjezdu (X. sjezd KSČ 11.06.1954 - 15.06.1954), stejně jako došlo k výraznému celkovému poklesu počtu žen v KSČ – o 34%.⁴¹¹

Vnitrostranická opatření a „cílevědomě prováděná kampaň⁴¹²“ vedla v průběhu let k jednoznačnému postupnému numerickému zvýšení počtu politických mandátů obsazených ženami v Československu.⁴¹³ Přesto se však jednalo pouze o Národní shromáždění, nikoliv o Ústřední výbor Komunistické strany Československa, či pozice ve vládě, kde byla koncentrována skutečná politická rozhodovací moc (především v předsednictvu/ politbyru ÚV KSČ). Jednokomorové Národní shromáždění bylo spíše reprezentativní politické těleso, které bylo určitým „politickým převodníkem“ pro právní legalizaci stranických rozhodnutí do oficiální formy komunistického zákonodárství. Tedy aby socialistické rétorice o rovných příležitostech pro muže i ženy bylo učiněno zadost, avšak o skutečné přípuštění žen k moci se nejednalo. Reálnou rozhodovací moc ve státě si stále udržovali vybraní mužští straničtí funkcionáři a za celou dobu sledovaného období mezi sebe pustili jen minimum žen.

Tento postup odpovídá pozdějším genderovým teoriím, které se snažily vysvětlit, proč když se do legislativních politických institucí dostanou ve větším počtu ženy, se reálná moc přesouvá do mimoparlamentních neformálních struktur, nebo daná instituce postupně ztrácí na rozhodovací moci.

V sedmdesátých letech dvacátého století se v Norsku se objevila hypotéza o „smršťujících se institucích“ („*shrinking institutions hypothesis*“), která tvrdila, že přes radikální změny ve společenském uspořádání a vstupu žen do veřejných funkcí, ženy v nich stále zaujímají méně významné postavení a že jim je umožněn vstup především (nebo téměř výhradně) do institucí, které jsou již v procesu ztráty významu. S touto hypotézou přišla v roce 1976 Harriet Holter.⁴¹⁴ Jako příklad uváděla církev, která umožnila existenci farářek až v době úpadku vlivu církví a náboženství jako takového. Stejně tak věřila, že sice došlo k vývoji v ženských právech, ale stalo se tak směrem od sice omezených, ale skutečných práv

⁴¹⁰ MAŇÁK, Jiří. *Komunisté na pochodu k moci-Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948*, c.d. s.66.

⁴¹¹ Vypočteno podle MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci II – Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948-1968*, c.d., s.41.

⁴¹² Viz výše, in: BAUEROVÁ, Jaroslava, BÁRTOVÁ, Eva. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, c.d., s.233.

⁴¹³ Především pak od sedmdesátých let dále.

⁴¹⁴ HOLTER, Harriet. „Om kvinneundertrykkelse, mannsundertrykkelse og herskerteikker“ (O útisku žen, útlaku mužů a techniky vládnutí) in: STØREN, Tordis, SCHOU Wetlesen (eds.). *Kvinnekunnskap (Znalosti o ženách)*. Oslo: Gyldendal 1976.

k rovným, ale vyprázdněným právům.⁴¹⁵ Podle kritiků této teorie jde o strukturální pohled na patriarchální organizaci společnosti, což brání více dynamickému pohledu zaměřenému na aktéra. Považovali ji za determinismus připisovaný institucím, neberoucím v potaz individuální či kolektivní aktéry ve společnosti.

Pokud bychom chtěli tuto teorii aplikovat na reálný vývoj v lidově-demokratickém Československu v letech 1948-1968, pak vnitrostranická opatření umožňující větší přístup žen do politiky a veřejných funkcí se skutečně výrazněji projevila pouze ve formálních politických institucích a na komunální úrovni a v základních organizacích KSČ, ve vládě či v Ústředním výboru KSČ, kde byla kumulovaná skutečná rozhodovací moc ve státě, k významnějšímu nárůstu počtu žen nedošlo. Záměrem komunistického vedení tedy patrně nebylo skutečné otevření všech rozhodovacích politických institucí ženám, ale jen těch s nižší reálnou mocí a vlivem na skutečné rozhodování.

Tuto skutečnost zřejmě lépe odráží tak zvaný „železný zákon o genderované moci“, který tvrdí, že ženy ve veřejných pozicích jsou bez skutečné reálné moci a obsazují především marginální pozice.⁴¹⁶ Případně, pokud již mocenské pozice obsadí, v některých případech mají muži tendenci moc odklánět z „napadených“ mocenských arén do jiných institucí a neformálních struktur, kam mají přístup jen oni, aby si skutečnou moc udrželi výlučně jen pro sebe. Tato „*power escaping women*“⁴¹⁷ hypotéza vycházela například ze zkušenosti ve Finsku po zavedení genderových kvót do parlamentu. Následně se v něm začala vytvářet řada neformálních „přípravných“ či „poradních“ řídicích výborů, kde se kvóty neuplatňovaly. Kvóty (či vyhrazení určitého počtu mandátů ženám) jsou prokazatelně velmi úspěšné z hlediska početních výsledků (deskriptivní dimenze politické reprezentace), ale nikoli z hlediska změn ve skutečném držení vrcholné rozhodovací moci.

Je zřejmé, že ať už prostřednictvím kvót, či v případě Československa intenzivní náborovou kampaní a vnitrostranickými opatřeními, se ženy vstupující do světa politiky nevyhnutelně setkají s tím, že dosavadní držitelé reálné politické moci si budou snažit její vlastnictví uhájit i nadále a nebudou ochotni se o ni dobrovolně dělit s nově příchozími političkami.

⁴¹⁵ CHRISTENSEN, Ann-Dorte: Women in the political parties. in: BERGQVIST Christina (ed). *Equal Democracies?: Gender and Politics in the Nordic Countries*. Oslo: Scandinavian University Press, 1999, s. 71.

⁴¹⁶ ANTONEN, A., HÄIKIÖ, L., STEFÁNSSON, K. *Welfare State, Universalism and Diversity*. United Kingdom: Edward Elgar Publishing, 2012, s.113.

⁴¹⁷ Ibid.

4.3. Oddělení pro práci mezi ženami v aparátu komunistické strany

Pokud jde o vlastní stranický aparát Komunistické strany Československa, práci se ženami se věnoval samostatný odbor, *Odbor pro práci mezi ženami*, který byl součástí Organizačního oddělení. V čele Organizačního oddělení stál vedoucí oddělení, několik oddělení měl pak na starost vybraný tajemník ÚV KSČ.

Organizační strukturu odboru pro práci mezi ženami tvořilo sedm zaměstnanců: úřadující místopředsedkyně, tajemnice odboru, dva referenti, redaktor a dvě písařky. Oddělení spadalo v poválečných letech 1946 - 1950 pod odpovědnou tajemnici a zástupkyni generálního tajemníka Rudolfa Slánského Marii Švermovou. Tento IV. odbor byl tvořen: organizační sekcí, sekcí pro ženy v zemědělství, pro školení žen, pro výběr kádrů a tisk, sekretariát tvořily dvě instruktorky, korespondentka, vedoucí administrace a korespondence.

Prvního října 1951 byly úkoly pro odbor pro práci mezi ženami, tak jak je schválilo předsednictvo ÚV KSČ,⁴¹⁸ vymezeny následovně: „Péče o kádry v ústředních a krajských orgánech Československého svazu žen, pomoc v uplatnění a správném rozmístění kádrů žen v ústředních a krajských orgánech ROH a JSČZ a v krajských a okresních národních výborech; kontrola a pomoc v práci Československého svazu žen; kontrola a zevšeobecňování zkušeností z masově politické a kulturně osvětové práce mezi ženami na závodech a na vesnicích; pomoc při vypracování správných metod práce mezi ženami; kontrola a sledování nábory žen do průmyslu a dopravy; sledování péče o sociální zařízení pro ženy a děti.

V letech 1951-1952 byl V. odbor pro práci mezi ženami součástí Organizačně-instruktorského oddělení o sedmi zaměstnancích tvořených vedoucí odboru, zástupcem vedoucí odboru, třemi referentkami-instruktory (jedna se zabývala otázkami odborově organizovaných žen, druhá otázkami venkovských žen a třetí prací referentek žen v krajských výborech, v ČSŽ a ženami v lidové správě). Oddělení mělo dále přidělené dvě korespondentky.⁴¹⁹

Od roku 1953 pak byl tento odbor nově začleněn do III. Oddělení, do Oddělení masových organizací, jehož složení bylo: vedoucí odboru, referent pro závody a druhý referent pro zemědělství.⁴²⁰ Další organizační změna se objevuje od roku 1955, kdy již odbor

⁴¹⁸ *Stručný popis úkolů oddělení a odborů aparátu ÚV KSČ, schválený předsednictvem ÚV KSČ 1.10.1951* in: KAPLAN, Karel. *Kádrová nomenklatura KSČ 1948-1956*, s. 76.

⁴¹⁹ *Ibid.*, s.95.

⁴²⁰ *Ibid.*, s.111.

pro práci mezi ženami není součástí organizačního sekretariátu KSČ. Nadále existuje již pouze odbor masových organizací v rámci *Oddělení propagandy a agitace* pod vedoucím Slavíkem a pozice instruktora pro otázky výborů žen při NV v rámci odboru národních výborů v *Oddělení státní administrativy a branné* pod vedením Jiřího Salgy. Od poloviny padesátých let tak ženám není věnován žádný samostatný odbor uvnitř KSČ. V šedesátých letech pak existuje pouze souhrnný odbor společenských organizací a státních orgánů v Organizačně-politickém oddělení řízeném vedoucím Janem Svobodou.⁴²¹

4.4. Ženská otázka v Národní frontě a na komunální úrovni

Ženské otázce se kromě speciálního odboru v komunistické straně věnovala i Národní fronta, která sdružovala všechny masové organizace v zemi. Žádná společenská organizace nemohla existovat mimo její strukturu. K řízení „dobrovolných společenských organizací“ ji využívala komunistická strana, jelikož komunisté zastávali vedoucí pozice na všech úrovních její hierarchie.

Společenské organizace nerozhodovaly svobodně ani o svém vedení, ani o programu. Kandidátské listiny funkcionářů, které měly být zvoleny do nějaké společenské organizace, musely být napřed schváleny tajemníkem ÚV KSČ či předsednictvem/politbyrem.

V roce 1950 došlo ke sloučení dvou zastřešujících ženských organizací v Československu - české *Rady československých žen* a slovenské *Živeny - Slovenského svazu žien do Československého svazu žen*, který komunistické straně zajistil centrální dohled nad veškerými ženskými organizacemi v Československu. Jeho prostřednictvím pak mohla strana jednotně působit na ženy a prosazovat svoji politiku týkající se sociálních otázek či zaměstnanosti žen. Zákon č. 68/1951 Sb. „o dobrovolných organisacích a shromážděních“ následně upravoval další fungování, nyní již pouze „jednotných“, společenských organizací.⁴²²

Slučovacího sjezdu se zúčastnila celá řada politiků i političek, kteří na něm přednesli své budovatelské projevy a zdravice, vedle generálního tajemníka Rudolfa Slánského

⁴²¹ Ibid., s.124.

⁴²² *Zákon č. 68/1951 Sb.*, § 9 (1): „Spolky vzniklé před 1. říjnem 1951 (dále jen „spolky“), které vyvíjejí svou činnost ve shodě se zájmy pracujícího lidu, se mohou přeměnit v organizace nebo do nich včlenit; spolek se může přeměnit též v jiný vhodný útvar nebo do něho včlenit. Způsob přeměny nebo včlenění spolků, jakož i zánik zbylých spolků a způsob, jak bude naloženo s jejich majetkem, upraví ministerstvo vnitra v dohodě se zúčastněnými ústředními úřady obecným právním předpisem.“ Dostupné online: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzguyv6nryfuya>

a vedoucí Organizačního oddělení KSČ Marie Švermové, předsedy vlády Antonína Zápotockého, ministryně Ludmily Jankovcové, také třeba Václav Kopecný, Emanuel Šlechta či Alois Petr.⁴²³

Jedním z hlavních témat v plánech práce akčních výborů Národní fronty v letech 1949-1953 bylo také „ustavování výborů žen,” což souviselo s významnou změnou v existenci ČSŽ v roce 1952 - svaz byl v podstatě zlikvidován a jeho nemovitosti přešly prostřednictvím národních výborů do vlastnictví státu.⁴²⁴ Místo něj vznikl osmdesáti - členný *Výbor československého svazu žen*, jehož cílem bylo především reprezentovat úspěchy socialistické emancipace žen v zahraničí a *výbory žen* při místních národních výborech.⁴²⁵ Ženy se měly zapojit přímo do práce místních národních výborů, doplnit nezaplněná volná pracovní místa a podílet se na budování a upevňování komunistického režimu. Především však měly být nástrojem, jak politicky angažovat i ženy, které až doposud zůstávaly mimo vliv komunistické ideologie, nebyly členkami ženských spolků, ani komunistické strany a jak s nimi organizovaně pracovat.⁴²⁶

Řada političek se práci v ženských organizacích věnovala i po dosažení vysokých stranických či politických funkcí, což byl případ i Anežky Hodinové Spurné, která patřila k zakládajícím členkám komunistické strany ve dvacátých letech a poté, co působila roky ve vedení *Československého svazu žen*, byla jmenována i do funkce předsedkyně *Výboru československých žen*, kterou zastávala až do své smrti roku 1963.⁴²⁷

Se zakládáním *výborů žen* při místních národních výborech však byla situace složitější. Inspirací pro jejich zřizování byla existence *Antifašistického komitétu sovětských žen* v Sovětském svazu. Výbory žen při MNV měly sloužit jako pouhé poradní orgány MNV, nikoli jejich politická součást, měly především „přenášet úkoly na obyvatelstvo” a napomáhat působení strany mezi ženami. Jedním z důležitých úkolů výborů žen bylo napomáhat ve vstupu žen do zaměstnání, většinou prostřednictvím obcházení domácností agitačními dvojicemi a pořádáním besed na toto téma.⁴²⁸

⁴²³ JECHOVÁ, Květa. Emancipace shora-Ženské organizace v českých zemích v druhé polovině 20. století, c.d., s.9.

⁴²⁴ NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Matice moravská, 2011, s.265.

⁴²⁵ Ibid., s.277.

⁴²⁶ Více o činnosti Výboru československých žen a Výborech žen při MNV in: NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Matice moravská, 2011, s.266-344.

⁴²⁷ NEČASOVÁ, Denisa. „*Buduj vlast – posilíš mír!*“ „*Ženské hnutí*“ v českých zemích 1945–1955. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, s.267.

⁴²⁸ Ibid., s.227.

Představy vedoucích představitelů komunistické strany se však od skutečnosti dosti odlišovaly. Ochota žen zapojovat se do práce výborů žen při MNV byla velmi vlažná. Zpočátku byl problém vůbec nalézt dostatečný počet žen. Strana narážela na malý zájem obyvatelek a ještě roku 1952 byly tyto výbory zvoleny jen asi v 70% všech obcí.⁴²⁹

Problémy se objevovaly v mnoha obcích prakticky ve všech krajích v Československu, na Slovensku například k 6. září 1952 stále nebyly výbory žen při MNV založeny ve čtyřech obcích z bansko-bystrického kraje, ve kterých se „ani po více pokusech pro nesprávný postoj žen nepodařilo Výbory žen založit, což nasvědčuje slabé, masově politické práci mezi ženami.“⁴³⁰

Z takto angažovaných žen bylo 40% členkami Komunistické strany Československa, ostatní byly bezpartijní či členkami jiných politických stran.⁴³¹ Při výběru žen do politických funkcí se dávala přednost členkám komunistické strany a především dělnicím či ženám pracujícím v zemědělství, JZD či na Československých státních statcích. Žen s vysokoškolským vzděláním mezi nimi bylo velice málo. Počet žen ve výboru závisel na velikosti dané obce, od tří po dvacet šest v některých částech Prahy.⁴³² Situace se zlepšila po roce 1954, kdy se konaly první přímé volby do národních výborů a ženy se ve větší míře objevily i na stranických kandidátkách. Do té doby byly do svých postů dosazovány akčními výbory Národní fronty. Do svých pozic ve výborech žen byly ženy voleny jen na dobu jednoho roku, poté musely být znovu zvoleny lidovým hlasováním.

V roce 1963 byly ženské výbory při místních národních výborech ve městech zrušeny, na venkově však zůstaly zachovány i nadále.⁴³³

Národní fronta se také významně podílela na přípravě oslav Mezinárodního dne žen, v období komunistického režimu důležitého svátku, který byl využíván k mírovým a pacifistickým proklamacím a stal se tak významnou symbolickou reprezentací své doby.

⁴²⁹ NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*, c.d., s.286.

⁴³⁰ *Referát s. Štrbikové ke zkušenosti se zakládáním výborů žen při MNV*. In: NA Praha, f.22, a.j.153.

⁴³¹ In: *Vlasta*, Ročník 1952, č. 6, s. 10.

⁴³² In: *Ibid.*

⁴³³ Organizaci žen ani působení ženských výborů při MNV se tato práce podrobněji věnovat nebude, pouze v případě, že se jejich činnost bude dotýkat politických aktivit vrcholných politických představelek ve státě. Tato oblast je však již poměrně dobře zpracovaná v pracích Denisy NEČASOVÉ (NEČASOVÁ, Denisa. Výbory žen při místních národních výborech-pokus komunistického vedení o novou etapu „ženského hnutí“ v Československu in: KOCIÁN, J., PAŽOUT, J., RÁKOSNÍK, J. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, svazek VII*, s.67; NEČASOVÁ, Denisa. Výbor československých žen a výbory žen při MNV 1952–1955. In *Buduj vlast, posilíš mír!*, s. 266-348; či pracích Květy JECHOVÉ, jako např. JECHOVÁ, Květa. Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému. In: TŮMA, Oldřich, VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha: ÚSD AV ČR, 2008, s. 69-129.

4.5. Volební systém

Význam volebního systému a volebních zákonů se při srovnávacích výzkumech národních států ukázal jako jeden z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících přístupnost vysokých politických pozic pro ženy, řada z nich potvrdila, že pro větší zastoupení žen v politice jsou vhodnější vícemandátové volební obvody a ideálně poměrný volební systém,⁴³⁴ tak mají ženy větší šanci dostat se na kandidátky na volitelné pozice a také že do vícemandátových volebních obvodů strana nominuje zástupce různých skupin obyvatelstva v daném státě. U jednomandátových volebních obvodů mají straniční nominátoři logicky tendenci vybírat kandidáty s největší pravděpodobností zvolení, který má šanci oslovit nejširší vrstvu voličů a má také vysokou pravděpodobnost dalšího znovuzvolení v příštích parlamentních volbách, tento typ volebního systému tedy spíše udržuje ve svých funkcích tradičnější a již ověřené politické zástupce, nedává tolik prostoru k nominaci nových, kontraerzních politických kandidátů, či zástupců menšin.⁴³⁵

Tento význam typu volebního systému však v nedemokratickém totalitárním režimu, který v Československu v padesátých letech dvacátého století panoval, zcela ustupuje do pozadí. Volební systém a volební zákony byly zcela v moci komunistické strany, která je využívala jako mocenský nástroj a upravovala podle své potřeby, většinou po vzoru fungujícím v Sovětském svazu.

Stranické kandidátky byly vytvářeny uvnitř komunistické strany a vycházely z detailně propracovaného systému stranické nomenklatury vnitrostranických mocenských bojů, volby tak byly pouhým legitimizačním nástrojem na prosazení vůle a zájmů vládnoucích politických představitelů.

Pro zastoupení žen ve vrcholných politických funkcích v Československu se tak jedná o nevýznamný faktor, naopak faktorem klíčového významu bylo geopolitické uspořádání světa po druhé světové válce, postavení Československa jako sovětského satelitu zcela se podřizujícímu jeho politické linii a totální kontrola Komunistické strany Československa nad společností, s mocí vynutit si svá opatření a personální obsazení shora.

⁴³⁴ Např. in: INGELHARDT, Ronald, NORRIS, Pippa. *Rising Tide - Gender Equality and Cultural Change Around the World*, c.d., s.133; či MATLAND, Richard. *Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems*. c.d., s.100-103.

⁴³⁵ NORRIS, Pippa. *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s.187-189.

První poúnorové parlamantní volby do Národního shromáždění v roce 1948 proběhly po schválení květnové ústavy 30. května 1948 ještě dle platnosti prvorepublikového poměrného volebního systému na základě zákona o volbách č. 75/1948 Sb.⁴³⁶ Voliči si však již nemohli vybírat z volebních kandidátek jednotlivých politických stran, ale pouze z jednotné kandidátky Národní fronty či vhodit prázdný lístek. Změnil se také systém řízení voleb na tři stupně volebních výborů,⁴³⁷ na ústřední, obvodní a krajské volební výbory. Ústřední volební výbor řídil činnost všech volebních výborů a jeho předsedou byl ministr vnitra.⁴³⁸ Členové volebních výborů byli jmenováni a ze zákona jim vyplývala povinnost své jmenování přijmout.⁴³⁹

Politické strany a jiné organizace Národní fronty uvedené na jednotné kandidátce se nadále označovaly jako „volební skupiny.“⁴⁴⁰ Zástupci volebních skupin se mohli stát členy volebních výborů jen v případě, že je do výboru vybral předseda okresního národního výboru. Nemohli být přímo delegováni svou volební skupinou.

Do obvodních volebních výborů měli přístup jako „důvěrníci“, kteří mohli vznášet námítky proti zařazení některých voličů na kandidátní listinu. Samotnému volebnímu aktu a sčítání hlasů směli jen přihlížet.⁴⁴¹ Volby tak byly řízeny centralizovaně a vzhledem k „vedoucí úloze KSČ ve společnosti“ se žádná politická soutěž ani nepředpokládala.

Ústava 9. května 1948 sice již vypustila ustanovení o tom, že volby se konají na základě systému poměrného zastoupení, avšak až do roku 1954 tento systém ještě zůstal zachován. Pro přepočítání mandátů v prvním skrutiniu se používala nadále Hareova metoda,⁴⁴² ve druhém skrutiniu se poslanecké mandáty rozdělovaly dle metody nejvyšších zbytků.⁴⁴³ Mandáty zůstaly přísně vázané a volební právo bylo omezeno na státní občany slovanské národnosti.⁴⁴⁴

⁴³⁶ *Zákon o volbách č. 75/1948 Sb.*, Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-75>

⁴³⁷ § 5 zákona č. 75/1948 Sb., Ibid

⁴³⁸ § 8, odstavec 3 zákona č. 75/1948 Sb., Ibid.

⁴³⁹ § 5, odstavec 3 zákona č. 75/1948 Sb., Ibid.

⁴⁴⁰ § 54 zákona č. 75/1948 Sb., Ibid.

⁴⁴¹ *Právní úprava voleb do Národního shromáždění v roce 1948*. Český statistický ústav, CZSO, Dostupné online: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k020.pdf/bf986bce-0610-4a52-beb1-15af2a966fe0?version=1.0>

⁴⁴² **Hareova kvóta** je nejjednodušším a nejrozšířenějším typem volební kvóty, podle níž se provádí výpočet volebního (mandátového) čísla, to je určení minimální hranice množství hlasů potřebných k zisku mandátu v rámci prvního skrutinia, a to ve vícemandátových volebních obvodech. Počet všech platných hlasů, které byly odevzdány v konkrétním volebním obvodě je vydělen počtem mandátů náležících na tento volební obvod. Vypracoval ji anglický matematik Thomas Hare; podle CABADA, Ladislav, KUBÁT a kol. *Úvod do studia politických věd*. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004.

⁴⁴³ Počet hlasů získaných politickou stranou se odečetl od přiděleného počtu mandátů vynásobených volební kvótou (v tomto případě Hareovou, viz výše).

⁴⁴⁴ § 54 zákona č. 75/1948 Sb., Ibid; Podle tohoto paragrafu měli aktivní i pasivní volební právo pouze „státní občané Československé republiky české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti.“

Volilo se ve dvaceti osmi volebních krajích. Volební kraje byly rozděleny do dvou oblastí, v první byly kraje 1.-19., v druhé pak 20.-28. V prvních parlamentních volbách pro převzetí moci komunisty získala jednotná kandidátka Národní fronty 86,6 % hlasů. Zvoleno bylo i třicet sedm žen, z toho šest s vysokoškolským vzděláním. Národní shromáždění bylo tvořeno tři sta poslanci volenými na období šesti let. Aktivní volební právo platilo od osmnácti let, pasivní, tedy možnost být zvolen, od jedna dvaceti let. Poslanecké mandáty byly imperativní, vázané rozhodnutím vedení politické strany, jejíž linii musel poslanec ve sněmovně zastávat. V čele stálo předsednictvo tvořené dvaceti čtyřmi členy.⁴⁴⁵ V jeho řadách se objevují i čtyři ženy – místopředsedkyně Anežka Hodinová Spurná, Božena Macháčová-Dostálová, Judr. Viera Mouralová-Úlehlová a Julie Prokopová-Škrabánková.

K velké změně volebního systému se přistoupilo v roce 1954, po přijetí nového volebního zákona č. 27/1954 Sb.⁴⁴⁶ podle sovětského vzoru. Znamenal přechod od poměrného volebního systému k absolutnímu většinovému volebnímu systému s jednomandátovými volebními obvody. Vytvořilo se tedy tři sta nových volebních obvodů, jejichž velikost odpovídala zhruba třiceti pěti tisícům obyvatel. Zároveň došlo k navýšení počtu poslanců do Národního shromáždění z tří set na tři sta šedesát osm (volebních obvodů tedy nakonec bylo 368). Kandidovat mohly pouze osobnosti navržené jednotnou kandidátkou Národní fronty, na kterou kandidáty podle zákona navrhovala shromáždění pracujících v závodech.⁴⁴⁷ Oficiální důvody pro neumožnění kandidatury zájemcům mimo jednotnou kandidátku uváděné Oskarem Krejčím⁴⁴⁸ byly:

- „Liberální volby” jsou ve skutečnosti ovlivněné penězi
- Lid má jednotný zájem, který je nutné realizovat jednotným programem
- Smyslem voleb není výběr kandidátů, ale zabezpečení kvalitní úrovně řízení společnosti v duchu zájmu lidu

Nemělo tak v podstatě jít o výběr konkrétních osobností či politických stran, běžný v demokratických volbách, ale vzhledem k tomu, že kandidáti vzešli z „návrhů shromáždění

⁴⁴⁵ Podrobněji k volebnímu systému in: BELKO, Marián. Vývoj volebního systému v českých zemích. In: CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub (eds.). *Volební systémy*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, s. 182-183.

⁴⁴⁶ *Zákon o volbách do Národního shromáždění č. 27/1954 Sb.* Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1954-27#cast6>

⁴⁴⁷ *Volební zákon č. 27/1954 Sb.* § 21 zákona § 54 zákona č. 27/1954 Sb.: „(1) Kandidáti pro volbu do Národního shromáždění jsou kandidáty Národní fronty jako svazku dělníků, rolníků a pracující inteligence. Národní fronta - sdružující pod vedením Komunistické strany Československa společenské organizace pracujícího lidu - navrhuje za kandidáty přední budovatele socialismu z řad dělníků, členů jednotných zemědělských družstev, pracující inteligence a ostatních pracujících.

(2) Shromáždění dělníků, rolníků a ostatních pracujících na závodech, úřadech a vesnicích a shromáždění vojáků a příslušníků ostatních ozbrojených sborů předkládají návrhy na kandidáty Národní frontě.” Ibid.

⁴⁴⁸ KREJČÍ, Oskar. *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing, 2006, s. 245.

rolníků, dělníků a pracující inteligence” se předpokládalo, že ztělesňují „vůli lidu”, která volbou jednotné kandidátky dává najevo svou podporu v pokračujícím řízení a jednotném úsilí celé společnosti. Součástí nového volebního zákona již byla přímo formule zmiňující, že „pracující lid volí za poslance Národního shromáždění své nejlepší představitele, přední budovatele socialismu, kteří jsou osvědčenými organizátory tvůrčího úsilí pracujících na hospodářské a kulturní výstavbě státu.⁴⁴⁹”

Tím že nešlo o standardní demokratickou politickou soutěž, neměla tato zásadní změna volebního systému prakticky žádný vliv na počet žen zvolených do NS, ačkoliv ve standardních demokratických politických systémech by znamenala ztížení přístupu žen k poslancekým mandátům, pro které je poměrný volební systém s vícemandátovými volebními obvody podstatně výhodnější.⁴⁵⁰ Vliv na konečné sestavení kandidátní listiny mělo politbyro KSČ a takto schválená finální verze jednotné kandidátky Národní fronty se prakticky rovnala jistotě zvolení navrženého kandidáta (pokud byl nominován na volitelné pozici, nikoliv jako náhradník). Do parlamentu se tedy dostal takový počet žen a konkrétní prokádané političky, které si tam vedení komunistické strany přálo mít. V tuto chvíli tedy vliv institucionálních faktorů na vliv početního zastoupení žen v legislativním orgánu republiky nehrál zásadní roli, tu naopak zcela dominantní mělo vedení KSČ a její kádrová strategie.

Formálně bylo možné jednotlivé poslance i kdykoliv odvolat, „jestliže zklamali důvěru lidu” prostřednictvím veřejného hlasování na schůzi voličů v mateřském volebním obvodu odvolávaného poslance. Odvolání pak poslanci sdělila Národní fronta.⁴⁵¹

Volby do Národního shromáždění se konaly dne 28. listopadu 1954 a zúčastnilo se jich 99,18 % voličů, přičemž pro kandidáty Národní fronty jich hlasovalo 97,9 %. 368 mandátů si mezi sebe rozdělilo šedesát tři žen a tři sta pět mužů.

Zpravodajem k přednesení zprávy mandátového výboru o ověření platnosti voleb v Národním shromáždění byl předseda mandátového výboru poslanec Vodička, který se pochvalně vyjádřil k počtu zvolených žen: „Za poslankyně bylo zvoleno 63 žen, z nichž 24 jsou dělnice, 14 zemědělských pracovnic a 25 z řad pracující inteligence. To potvrzuje, že naše lidově demokratické zřízení dává ženám plnou možnost aktivní účasti v hospodářské, kulturní, politické i státní činnosti.⁴⁵²”

⁴⁴⁹ § 1 zákona § 54 zákona č. 27/1954 Sb.

⁴⁵⁰ Viz výše, více např. KITTILSON, Miki Caul. *Challenging Parties, Changing Parliaments: Women and Elected Office in Contemporary Western Europe*. Ohio: The Ohio State University Press, 2006.

⁴⁵¹ § 51 zákona § 54 zákona č. 27/1954 Sb., Ibid.

⁴⁵² Výsledky voleb byly probírány na 3. schůzi NS konané 14.12.1954 Dostupné online: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/003schuz/s003001.htm>

Pokud jde o celkové zastoupení jednotlivých společenských skupin a profesí, pak za poslance Národního shromáždění bylo zvoleno 95 dělníků, 70 rolníků, 21 vojáků a 182 představitelů „pracující inteligence.“ Dvě stě padesát tři poslanců bylo Čechů (68,75 %), devadesát osm Slováků (26,6 %), dále bylo zvoleno devět poslanců maďarské, tři poslanci ukrajinské, dva poslanci polské a tři poslanci německé národnosti.⁴⁵³

Přes dvě třetiny poslanců bylo ve věkové skupině 31-50 let (247 poslanců), 15 % do třiceti let (56 poslanců), 13,3 % mezi 51-60 lety (49 poslanců) a pouhých 16 poslanců bylo starších (4,4%). Podle volebního zákona z roku 1954 se uskutečnily i další volby v roce 1960 a 1964.⁴⁵⁴

K dalším změnám volebního zákona došlo po šesti letech, v roce 1960, volebním zákonem č. 37/1960 Sb., který doplňoval a upravoval zákon z roku 1954.⁴⁵⁵ V roce 1964 si NS dokonce samo odhlasovalo zvláštní usnesení, že „činnost Národního shromáždění, jeho orgánů a poslanců je nutno chápat jako práci spojenou s aktivním prosazováním politiky strany a se zabezpečováním z ní vyplývajících státních úkolů.“⁴⁵⁶

V roce 1968 byla přijata podstatná novela socialistické ústavy prostřednictvím ústavního zákona č.143/1968 Sb.⁴⁵⁷ Z dosavadního unitárního státu se stala federace dvou rovnoprávných republik. Došlo i k podstatné změně struktury Národního shromáždění, z dosud jednokomorového NS bylo vytvořeno dvoukomorové Federální shromáždění, které se skládalo ze Sněmovny lidu tvořené dvě stě poslanci a ze Sněmovny národů tvořené sto padesáti poslanci, s polovičním zastoupením občanů české a polovičním zastoupením občanů slovenské národnosti. Tento ústavní zákon však vstoupil v platnost až k 1.1.1969, tedy již mimo zkoumané období této práce.

⁴⁵³ Ibid.

⁴⁵⁴ Podrobnější informace k těmto volbách v 5.kapitole o ženách v Národním shromáždění

⁴⁵⁵ Volební zákon č. 37/1960 Sb. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-37#cl1>

⁴⁵⁶ In: CIGÁNEK, František. *Národní shromáždění 21.-28.srpna 1968*, c.d., s. 7.

⁴⁵⁷ Ústavní zákon č.143/1968 Sb. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-143>

5. Ženy v Národním shromáždění po roce 1948

Jak již bylo stručně zmíněno v předcházejících kapitolách, Národní shromáždění, které vzešlo z voleb v květnu 1948, navazovalo na tradici prvorepublikového Národního shromáždění a na historickou tradici ženské politické participace.

V Národním shromáždění v období první republiky tvořily ženy jen 3-5,3 % jeho členů, v senátu dokonce jen 2,7-3,3 % zvolených senátorů.⁴⁵⁸ V poválečném Československu to pak bylo o něco více – 6,7 %⁴⁵⁹ žen v Prozatímním Národním shromáždění republiky Československé, fungujícím v období od října 1945 do června 1946, a 9 %⁴⁶⁰ žen v Ústavodárném národním shromáždění (červen 1946 - 5. 6. 1948).

Dvanáct političek⁴⁶¹ zvolených již do Prozatímního národního shromáždění bylo zvoleno i v roce 1946 do nadcházejícího volebního období, mezi nimi sedm žen za komunistickou stranu (KSČ či KSS). Ve své poválečné parlamentní politické práci tak pokračovala Anežka Hodinová-Spurná, Božena Macháčová-Dostálová, Barbora Škrlantová, Marie Švermová, Marie Trojanová, Helena Zimáková z KSČ a Mária Turková z KSS. Nově zvolená byla Olga Maršálová, Matylda Synková, Marie Syrovátková-Palečková, Pavla Šimonková, Eliška Ullrichová a Ludmila Weberová.⁴⁶² Za poznámku stojí, že všechny výše zmíněné političky byly aktivní v komunistickém odboji za druhé světové války (Hodinová, Macháčová a Švermová v zahraničním exilu). Zbývající jmenované političky, účastnice domácího protinacistického odboje, byly za svou práci vězněné a pronásledované gestapem.⁴⁶³ Po druhé světové válce se do vysoké politické funkce mohly dostat pouze prověřené členky strany, které svou loajalitu a odhodlání se pro svou stranu a národ obětovat, prokázaly svým chováním během válečných let.

Nyní bychom však přešli k politickému vývoji po únorovém převratu v roce 1948. Situace v Národním shromáždění se začala měnit bezprostředně po převratu. Tedy v době, kdy stále ještě pracovalo Ústavodárné národní shromáždění vzešlé z voleb z 26. května 1946, se zastoupením dvaceti sedmi žen mezi jeho volenými zástupci. Mezi poslankyněmi bylo

⁴⁵⁸ Viz Příloha č.1, s.351.

⁴⁵⁹ Podle <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmenny/index.htm>

⁴⁶⁰ Pokud však nebudeme počítat politickou aktivitu poslankyně Olgy Maršálové, která na svůj mandát rezignovala již v prosinci 1946, tvořily ženy jen 8,7% podle:

<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/REJSTRIK/JMENNY/INDEX.HTM>

⁴⁶¹ Viz Příloha č.4, s.355.

⁴⁶² <http://www.psp.cz/sqw/fsnem.sqw?org=286>

⁴⁶³ Více k jejich jednotlivým osudům v 7. Kapitole (Válečná zkušenost političek).

v tuto dobu jedenáct komunistických političek, ačkoli zvoleno bylo původně třináct. Poslankyně Olga Maršálová se vzdala mandátu již v prosinci 1946⁴⁶⁴ a Mária Turková z KSS se únorového převratu v roce 1948 již nedožila, protože tragicky zahynula při cestě na schůzi Ústavodárného Národního shromáždění 10. prosince 1947, kdy byla zachycena, stržena a usmrcena příjíždějícím rychlíkem v železniční stanici Púchov.⁴⁶⁵ Obě poslankyně byly nahrazeny mužskými kolegy, po Olze Maršálové nastoupil Václav Lavička a Mária Turková byla nahrazena JuDr. Kornelem Haimem z KSS.

Komunistické političky se po únorovém převratu podílely na založení Akčního výboru Národní fronty na půdě Národního shromáždění a snažily se přimět ostatní poslance, aby se přidali na jejich stranu a podpořili obnovenou vládu Klementa Gottwalda a následně také KSČ v nadcházejících volbách. K podpoře vlády se je snažily zavázat podepsáním písemného příslibu.

V Československé straně lidové a Československé straně národně socialistické byly ustanoveny akční výbory Národní fronty, s velkým množstvím tajných členů komunistické strany, kteří se měli starat o prosazení prokomunistické stranické linie a eliminace politiků nesouhlasících s nově nastoleným režimem. Poslankyně ostatních politických stran měly na výběr buď podpořit komunistickou stranu (což byla zároveň jediná cesta, jak mohly i nadále - po květnových volbách - setrvat v politice), nebo se vzdát na protest s převratem mandátu, či formálně dokončit volební období ve své politické funkci a poté se stáhnout z politického života do ústraní. Případně opustit Československo a emigrovat.⁴⁶⁶

Ze stávajících poslanců Ústavodárného národního shromáždění vzešlého z voleb v roce 1946, se po únorovém převratu vzdali mandátu dva poslanci ze sociální demokracie, dva ze strany lidové a sedm z národně-socialistické.⁴⁶⁷ Ze svých stran bylo vyloučeno deset poslanců ze sociální demokracie, dvanáct z Československé strany socialistické a osmnáct ze strany lidové. Do květnových voleb stihlo z republiky emigrovat pět sociálně-demokratických poslanců, deset národně-socialistických a devět lidovců. A již v této rané fázi, předcházející prvním poúnorovým volbám, bylo pět poslanců uvězněno (tři národní socialisté a dva lidovci).⁴⁶⁸

⁴⁶⁴ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=286&id=2681&l=cz> ze dne 14.11.2016

⁴⁶⁵ Zemřela 10.10.1947 ve věku 36 let, in: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/084schuz/s084001.htm> ze dne 14.11.2016

⁴⁶⁶ Více o osudech dalších nekomunistických poslankyň v 5. kapitole s.123.

⁴⁶⁷ NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.148

⁴⁶⁸ Věznění byli: František Hála a Ing. Jindřich Synek ze strany lidové, Ibid., l.141 a Bohuslav Děčí, Josef Lesák a dr. Ludvík Novotný ze strany národně-socialistické, Ibid., l.146.

Z žen poslankyň se vyloučení ze strany týkalo lidovecké političky Marie Trojanové a národních socialistek Jarmily Uhlířové a Jarmily Batkové-Žáčkové (které obě vzápětí uprchly za hranice).⁴⁶⁹ Na poslanecký mandát na první poúnorové schůzi Národního shromáždění (10. 3. 1948) rezignovala Fráňa Zemínová a Milada Horáková (ČSNS).⁴⁷⁰

5.1. Příprava na květnové volby 1948 do Národního shromáždění

Po vyjádření důvěry poslanců NS nové vládě Klementa Gottwalda v březnu 1948, měly komunistické političky do květnových voleb především jedinou starost, a to předvolební agitaci a přípravu takového prostředí pro volby, aby proběhly jako jednoznačné potvrzení nového režimu a jako jednohlasné celonárodní vyjádření volební podpory komunistické straně.

Ve volbách do Národního shromáždění 30. května 1948 již voliči mohli volit pouze jednotnou kandidátku Národní fronty, případně na protest vhodit bílý lístek. V kampani tak především šlo o to ostatní obyvatele přesvědčit, aby nevhazovali bílé lístky a aby šli k volbám.

Intenzivní předvolební kampani se věnovala celá stranická struktura KSČ, byly zakládány tzv. „Volební pětky“,⁴⁷¹ první ústřední volební pětka se sešla 26. ledna 1948.⁴⁷² K agitaci byly využívány opravdu veškeré možné, i netradiční, agitační a propagandistické prostředky. V návrhu usnesení „ÚV 5“ (ústřední pětka)⁴⁷³ kulturně-propagačnímu oddělení strany se tak dokonce ukládá „organizovat v době předvolební šuškanu (na protivníky, zprávy, které mohou mít vliv na volby atd.). Zejména se mohou uplatnit naše ženy při nákupech v obchodech apod.“⁴⁷⁴ Zároveň mělo být organizováno „vymýšlení vtípů, obrázků. Nutno soustředit všechny naše výtvarníky, studenty atd.“⁴⁷⁵ tedy skutečně neformální propaganda. Vedle toho se samozřejmě velmi důkladně plánovala výroba předvolebních

⁴⁶⁹ Ibid., l. 145.

⁴⁷⁰ NA Praha, f. 100/4, sv. 9, a. j. 44.

⁴⁷¹ „Od ústředí až po základní organizaci mají býti ustaveny pětičlenné volební komise, které budou řídit veškerou volební práci: organizační, agitační, administrativní i finanční. Nazýváme je volebními pětkami proto, abychom je rozlišovali od úředních volebních komisí a výborů. Volební pětka se má scházet co nejčastěji, podle možnosti každý den, má jednat rychle, účelně a ihned zařizovat, aby její usnesení byla provedena. O usneseních vede stručně zápisy“, NA Praha, f. 100/4, sv. 9, a. j. 44.

⁴⁷² Zázpis z první porady volební pětky, konané dne 26. ledna 1948. In: NA Praha, f. 100/4, sv. 9, a. j. 44, l. 3.

⁴⁷³ Frank, Švermová, Hendrych, Dubský, Hulínský

⁴⁷⁴ NA Praha, f. 100/4, sv. 9, a. j. 44, l. 48.

⁴⁷⁵ Ibid.

letáků, jejich distribuce, účast straníků na veřejných shromážděních a veřejné předvolební proslovy.

Do posledního detailu byl rozvržen přehled referátů a řečníků a především hlídány „slabé okresy“, kde byla kampaň ještě posilována a zintenzivňována.⁴⁷⁶ Přípravovala se tam druhá kola veřejných schůzí s určením přesného termínu i počtu referentů, účastníci těchto schůzí v jednotlivých krajích z nich museli podávat detailní zprávy na plénech MNV a ONV a postupovat je dále vedení strany do Prahy.

Součástí předvolebních příprav měly být plány konkrétního zvýšení životní úrovně obyvatel v nastávajících letech a přehled výsledků od konce druhé světové války, které měly podpořit přesvědčení, že bez „plánovaného hospodářství“ by takového rozvoje nemohlo být dosaženo. Měly být také urychleně započaty práce na průmyslových stavbách v zaostalých regionech, vytvořena cílená kampaň na paralyzování vlivu duchovních, kázajících proti komunistickému režimu (opět s využitím prorežimních řadových členek a sympatizantek strany), a vytvoření pohotovostních brigád.

Veškeré plánované akce a konference měly být předloženy hromadně stranickému sekretariátu ke schválení s tím, že všechny veřejné projevy musí proběhnout nejpozději do 1. dubna 1948.⁴⁷⁷ Od počátku dubna 1948 již byla KSČ rozhodnutá, že bude kandidována jednotná kandidátka Národní fronty, nikoliv kandidátky jednotlivých politických stran.⁴⁷⁸

Na počátku května 1948 poté proběhl sjezd předsedů národních výborů v Praze, kterého se zúčastnilo přes šest tisíc stranických funkcionářů. Byly dořešeny jednotlivé body, včetně vytvoření seznamu „rozvracečů a sabotérů“ a připravení policejní akce proti nim, či „kazatelnový zákon“, který pověřil MNV, aby varovali faráře před zneužíváním kazatelen k předvolební agitaci a ve stejném duchu instruovali delegace věřících žen.⁴⁷⁹

Obava z možného (protikomunistického) vlivu farářů především na venkovské ženy v domácnosti v oblastech, kde tradičně vítězila ve volbách lidová strana, byla brána velmi vážně. Cílem bylo, aby se celé obce souhlasně přihlásily k tomu, že budou volit jednotnou kandidátku Národní fronty. Komise žen KSČ měly mezi venkovskými ženami podnítit vyslání delegací věřících žen k farářům, stejně jako jednotlivé ONV i MNV měly jménem celé Národní fronty vyzvat farní úřady k témuž – aby se faráři zdrželi volební podpory

⁴⁷⁶ Zápís z porady Ústřední volební pětky dne 18.2.1948. In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.31

⁴⁷⁷ Ibid.

⁴⁷⁸ Zápís č. 113 ze schůze předsednictva ÚV KSČ 5.4. 1948. NA Praha, f. 02/1 (KSČ-ÚV), sv. 2, a. j.113.

⁴⁷⁹ Sjezd předsedů MNV počátkem května. In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.36, Sjezd předsedů MNV počátkem května.

„kterékoliv“ strany.⁴⁸⁰ Zpráva Jarmily Taussigové ze Slovenska⁴⁸¹ v této záležitosti zmiňuje „špatný postoj církve“ k Národní frontě. Na sjezdu biskupů na Slovensku prý byla zakázána jakákoliv spolupráce církevních představitelů s Národní frontou jakožto smrtelný hřích.

Komunistická strana také iniciovala soutěž (a podpisovou akci) o „vlastenecké obce,“ které budou ve 100 % hlasovat pro jednotnou kandidátku Národní fronty (kde nebudou odevzdány žádné bílé lístky), s tím, že tyto obce budou moci být vyhlášeny až po volbách, aby nebyla porušena tajnost voleb.⁴⁸² Předpokladem bylo, že bude odevzdáno 8-10 % bílých lístků, především ve volebních krajích Brno, Zlín a Olomouc.⁴⁸³

Místní národní výbory dostaly za úkol pozvat delegáty sjezdu rolnických komisí a závodních rad na plénum národních výborů a připravit další instruktáže směrem k přípravě dalšího znárodnění a další práci.

Pokračovalo se v masivním náboru nových členů do strany, za předpokladu, že čím více členů KSČ, tím více voličů v nastávajících volbách, čímž komunisté pouze zopakovali strategii, kterou použili již před volbami v roce 1946. Přijímání byli téměř všichni zájemci, s výjimkou „trockistů a kolaborantů,“ v případě pochyb, že se žadatel hlásí pouze z kariéristických důvodů, se přihláška měla na půl roku odložit a žadatelova práce po tuto dobu sledována.⁴⁸⁴ I zde se však účelově činily výjimky, jak to režimu vyhovovalo, což dokládalo například působení Ivana Holého ve zlínském kraji a jiné případy.

Pokud šlo o ženu, která se během války provdala za občana jiné státní příslušnosti, pak směla zůstat členkou komunistické strany, pouze pokud trvale žila v Československu.⁴⁸⁵ Nábor žen do strany byl rovněž oficiálně podporován.⁴⁸⁶ Záměrem komunistické strany však bylo rozšířit svou členskou základnu především o kvalifikované pracovníky, úředníky, mistry či dělnické předáky a odborové funkcionáře.⁴⁸⁷

Ještě těsně po skončení druhé světové války (k 5. květnu 1945) měla KSČ pouze 247 325 členů, z toho 28 485 členů předválečných a členů přijatých v ilegalitě. KSS pak koncem září 1945 206 866 členů.⁴⁸⁸

⁴⁸⁰ *Návrh na usnesení ÚV 5, 18.2.2016.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.36.

⁴⁸¹ *Záznam z porady ústředních volebních instruktorů konané dne 19.5.1948.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44.

⁴⁸² *Zápis z porady ústřední volební pětky dne 13. května 1948.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.170.

⁴⁸³ *Záznam z porady ústřední volební pětky dne 19.května 1948.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44.

⁴⁸⁴ NA Praha, f.100/4, a.j.29.

⁴⁸⁵ NA Praha, f.100/4, a.j.21.

⁴⁸⁶ NA Praha, f.100/4, a.j.23.

⁴⁸⁷ MAŇÁK, Jiří. *Komunisté na pochodu k moci-Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948. c.d., s.23.*

⁴⁸⁸ NA Praha, f.05/1, a.j.1568 a f.100/4, a.j.26.

Po únoru 1948 vyhlásil Klement Gottwald tzv. druhou Gottwaldovu výzvu v získávání nových členů, jejímž cílem mělo být dosažení dvou milionů registrovaných členů do květnových voleb.⁴⁸⁹ Za ideální stav bylo považováno, aby každý člen národního výboru sehnal jednoho nového člena strany.⁴⁹⁰

V tomto období došlo také k výraznému nárůstu počtu žen ve straně, v únoru 1948 bylo v KSČ celkem 493 tisíc členek⁴⁹¹ a do konce srpna 1948 došlo k více než třetinovému nárůstu na 761 926.⁴⁹² Významnou část z nich tvořily manželky stávajících členů strany.⁴⁹³

Za stejným cílem - získáním co nejvíce voličů- řešila komunistická strana v podstatě populisticky i princip výběru kandidátů do voleb – jediným hlediskem měla být jejich popularita, se „zvláštním ohledem na reemigranty a Slováky.“⁴⁹⁴ Vybírat se měli populární zástupci i z řad „indiferentních a jinostraníků.“⁴⁹⁵ Popularita jednotlivých kandidátů měla být zvyšována prostřednictvím tiskových zpráv a prohlášení, veřejných vystoupení, či návštěv kandidátů u svých voličů.⁴⁹⁶ Atraktivnost jednotlivých referátů určených pro veřejné schůze byla předem posuzována na veřejných schůzích referentů či klubech komunistů.

Masivní kampaň tisku letáků, plakátů a brožur byla připravována separátně na jednotlivé cílové skupiny obyvatelstva, každou skupinu měly oslovit jiné argumenty a témata. Kampaň se tak zaměřovala na sociálně-ekonomické ukazatele a obecné statistiky životní úrovně, národního pojištění atd., na komise mládeže brožurami o všech vymoženostech lidově-demokratického zřízení, na družstva letáky o družstevnictví, zemědělce (s odlišnými brožurami pro zemědělce v pohraničí, na Moravě, dopisem pachtýřům či výměnkářům) živnostníky, právníky (brožura o ústavě a retribučních dekretch), střední vrstvy či ženy (brožura co dala republika ženám, brožura pro zemědělské ženy, výsledky dvouletého plánu, brožura pro úřednice o ústavě a budoucnosti pro všechny ženy v republice).⁴⁹⁷

Stejně tak byly aktualizovány a opravovány voličské seznamy,⁴⁹⁸ KSČ chtěla mít detailní přehled o všech voličích v republice a požadovala, aby tyto seznamy byly úplně a pečlivě zkontrolované.

⁴⁸⁹ MAŇÁK, Jiří. *Komunisté na pochodu k moci-Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948. c.d.*, s.47.

⁴⁹⁰ *Zápis z porady ústřední volební pětky dne 13.května 1948.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.170.

⁴⁹¹ Viz tabulka č.9, s.116-119.

⁴⁹² *Srovnání sociálního rozvrstvení stavu členů ku konci února a konci srpna 1948.* In: NA Praha, f.100/24, sv.33, a.j.786.

⁴⁹³ Ibid.

⁴⁹⁴ *Zápis z porady ústřední volební pětky dne 13.května 1948.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.170,

⁴⁹⁵ Ibid.

⁴⁹⁶ Ibid.

⁴⁹⁷ *Přehled proponovaného volebního materiálu jednotlivých oddělení.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.28.

⁴⁹⁸ *Voličské seznamy.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.17.

ÚV KSČ vydával volební zpravodaj s „pokyny pro kraje a okresy k přípravě voleb“ již od 3. února 1948, ještě před provedeným únorovým převratem.

Z komunistických funkcionářek se do práce na úrovni „ústřední pětky“ zapojovala především Ladislava Kleňhová-Besserová a Marie Švermová. Ladislava Kleňhová organizovala například krajské schůze volebních referentů z jednotlivých krajů, na které byl vždy vyslán někdo z ÚV KSČ, Marie Švermová pak spolu s Rudolfem Slánským byla častou přednášející. Ústřední pětka se scházela většinou jednou za tři dny, na některá její jednání byla zvána i Ladislava Kleňhová.⁴⁹⁹

Komunistická strana rozhodně neopouštěla nadcházející volby žádné náhodě a sledovala sebemenší změny mezi jednotlivými dny. V průběhu ledna 1948 tak ještě výsledky neviděla jako dostatečně „potěšující“, především co se týče důkladnosti, s jakou byly plněny její příkazy na nejnižších stranických úrovních, například při organizování „získávacích nedělí na vesnicích“, kdy měly dvojice straníků obcházet domácnosti rolníků a ještě během nedělního večera podávat důkladné zprávy o výsledcích náborové kampaně do KSČ.⁵⁰⁰

Ústřední volební pětka si uložila nejpozději do 26. dubna 1948 shromáždit veškeré doklady k jednotlivým nominovaným kandidátům,⁵⁰¹ 19. dubna 1948 byla stanovena také volební komise ÚAVNF, kde byla mezi deseti členy zastoupena jediná žena, Jarmila Taussigová Potůčková.⁵⁰²

Pokud šlo o návrhy jednotlivých konkrétních žen na stranickou kandidátku, pak o nich rozhodovala kádrová oddělení krajských výborů KSČ po dohodě s vedením strany a celkovou kandidátku žen také schvalovala a navrhovala Ústřední komise žen, která posílala návrh kandidátek, které měly být nominovány na zvolitelných místech.⁵⁰³

Pro volby do Národního shromáždění byla připravená jednotná kandidátka Národní fronty tvořená tři sta kandidáty a také seznam padesáti tři náhradníků z komunistické strany, mezi kterými byly čtyři ženy⁵⁰⁴ (Emilie Bartošová, Marie Kopecká, Marie Vernerová a Božena Zvonařová). Dvě stě dvacet devět kandidátů bylo nominováno za české země a sedmdesát jedna kandidátů za Slovensko.⁵⁰⁵

⁴⁹⁹ *Zápis z porady V5 dne 27. ledna 1948.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.7.

⁵⁰⁰ *Zápis z porady V5 dne 27. ledna 1948.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.7.

⁵⁰¹ *Úkoly pro ústřední volební pětku.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.150.

⁵⁰² *Zápis z porady ústřední volební pětky dne 19. dubna 1948.* In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44

⁵⁰³ *Ibid.*

⁵⁰⁴ In: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.138.

⁵⁰⁵ *Výsledky voleb v Československu.* Český statistický úřad, In: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k03.pdf/8a05c66b-c633-4e2a-a9a4-622838993b2c?version=1.0>

Těžko tedy soudit, že by pro tyto volby byly uplatňovány nějaké kvóty pro zastoupení žen. Předběžný přehled kandidátů si všímá početního složení kandidátů zastupujících komunistickou stranu, konkrétně eviduje počet kandidátů Ústředního aparátu strany (patnáct kandidátů – z žen Julie Prokopová a Marie Švermová), ministrů (osm - není mezi ně počítána Ludmila Jankovcová, protože jde prozatím ještě o nekomunistickou ministryni), spisovatelů (1), Sokolu (1) a masových organizací (11).⁵⁰⁶

Každý navrhovaný komunistický kandidát na poslance měl z rozhodnutí vedení komunistické strany přidělenou pracovní oblast, či úsek, který měl na starost a kraj, za který kandidoval.⁵⁰⁷ Podrobnější průběžný seznam kandidátů rozděluje kandidáty do celkem dvaceti jedna skupin: ministři (zde jich uvádí seznam 9, navíc s Antonínem Zápotockým), představitelé lidosprávy (26 kandidátů, čtyři ženy),⁵⁰⁸ zástupci předsednictva parlamentu (3, za ženy Anežka Hodinová Spurná), ROH (22), poslanci zaměřující se na oblast zemědělství (32), družstva (7), živnostníky (7), národohospodáře (6), lékaře (1), státní zaměstnance (10), SNB (1), armádu (2), mládež (11), inteligenci (3), Sokol (1), ČOL (1), politické vězně (3), pohraničí (3), Poláky (1), stranu (23) a kraje (10).

Při přípravách kandidátní listiny se také dbalo na poměrné zastoupení masových organizací a celonárodních složek, které se částečně překrývalo s předcházejícím rozdělením: ROH mělo zastupovat devatenáct kandidátů, z žen – Netušilová - tajemnice ÚRO, Pfeiferová - zástupkyně ústředního tajemníka; horníci měli být zastoupeni čtyřmi kandidáty; dále: kováci (3); textiláci (2) - Karla Pfeiferová, Marie Trojanová; dopraváci (9); pošťáci (2); státní zaměstnanci⁵⁰⁹(15) - Anna Karlovská, Marie Syrovátková; úředníci (3), zemědělci (14) –Anna Mrskošová; JSČZ (16)-Anna Mrskošová; družstva (17)- Anna Mrskošová; lidospráva (30)- Anna Karlovská, Ladislava Kleňhová, Božena Macháčová, Hermína Vaverková; živnostníci (6) - Šmejkalová; Inteligence (32) – Ida Ertingerová; národohospodáři (6); armáda (2); SNB (1); odbojové složky (2); SOPV (6)- Matylda Synková; ČOL (1); Sokol (2); SČM (6)- Damková-Horklová; studenti (2); představitelé strany (18)- Božena Holečková, Julie Prokopová, Marie Švermová; krajsí poslanci (11) – z žen Jaroslava Krafková.

Někteří kandidáti zastupovali více společenských skupin najednou, například výše zmiňovaná Anna Mrskošová, která tak ve své osobě zastupovala jak zemědělce, představitele Jednotného svazu českých zemědělců, i družstev.

⁵⁰⁶ NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44

⁵⁰⁷ NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.124-126.

⁵⁰⁸ Macháčová, Kleňhová za Prahu, Karlovská za Kladno, Vaverková Havlíčkův Brod.

⁵⁰⁹ V návrzích kandidátů byly tyto dvě kategorie - pošťáci a státní zaměstnanci- oddělené.

Po přijetí Ústavy 9. května 1948,⁵¹⁰ prakticky zanikla dělba moci v Československu. Vláda mohla vydávat nové právní normy formou vládních nařízení. Komunistická strana rozhodovala, kdo se dostane na jednotnou stranickou kandidátku Národní fronty, jejímž prostřednictvím – a také akčními výbory uvnitř jednotlivých stran – získala pod kontrolu i všechny ostatní stále oficiálně povolené politické strany. Měla tedy rozhodující slovo i v tom, kteří kandidáti z ostatních politických stran se na ni dostanou.

Na poradách organizačního sekretariátu ÚV KSČ o zprávě volební komise o probíhajícím stavu předvolebních příprav se tak diskutovala potřeba odmítnutí některých kandidátů národně-socialistické strany a strany lidové, jejich diskreditace a nátlaku na tyto strany, aby byli vybráni politici, na kterých měli komunisté zájem. V diskusích se již objevovala i přímočará nedemokratická řešení, která navrhovala případné kandidáty „pro každý případ“ zatknout a znemožnit jim tak se voleb vůbec účastnit.⁵¹¹

Tyto změny tak znamenaly konec demokratické politické soutěže v Československu a znemožnily politickým stranám mimo jednotnou kandidátku se účastnit voleb během nadcházejících čtyřiceti let.

Pro usnadnění předvolebních příprav komunistická strana zvažovala vytvořit partnerství a vzájemnou spolupráci mezi českými a slovenskými krajskými organizacemi, k několika vybraným českým krajům se podařilo najít partnera ze Slovenska a naopak, ale nakonec tento návrh nebyl detailněji rozpracován.⁵¹²

V týdnu od 23. do 30. května 1948 pak KSČ vyhlásila týden osobní agitace, což znamenalo, že komunističtí funkcionáři měli osobně navštívit každého jednotlivého voliče a pohovořit s ním o významu nadcházejících voleb. Na vesnicích se pak tato akce měla konat pouze 23. května.⁵¹³

Tyto masové předvolební přípravy se straně bohatě zúročily ve volbách. Prakticky po celé tři měsíce žilo celé Československo volbami a s informacemi o nich (a že podpořit jednotnou kandidátku Národní fronty je vlastenecká povinnost) se občané setkávali doslova na každém kroku. Parlamentní volby se uskutečnily 30. května 1948 ještě dle platnosti prvorepublikového poměrného volebního systému na základě zákona o volbách č. 75/1948

⁵¹⁰ *Ústavní zákon č.150/1948 Sb.*, Dostupné online: http://www.nssoud.cz/historie/ustava_1948.pdf

⁵¹¹ Například Michala Mareše, který se objevil na kandidátce Svazu národního zdraví, in: NA Praha, f.02/3, sv.2, a.j.57.

⁵¹² *Vzájemná spolupráce českých a slovenských krajů*. NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.103.

⁵¹³ *Záznam z porady z porady ústřední volební pětky dne 19.května 1948*. NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44.

Sb.⁵¹⁴ Pro přepočítání mandátů v prvním skrutiniu se používala stále ještě Hareova metoda, ve druhém skrutiniu se poslanecké mandáty rozdělovaly dle metody nejvyšších zbytků.

Z výsledků vyplynulo, že Národní frontu volilo nakonec 86,6 % voličů a bílé lístky použilo 13,4 % voličů,⁵¹⁵ což bylo o něco více, než byl předvolební odhad komunistické strany. Komunisté obsadili dvě stě čtrnáct mandátů ze tří set. Sto šedesát mandátů obsadili ve volebních obvodech v českých zemích a padesát čtyři za KSS.⁵¹⁶ Po dvaceti třech mandátech pak získala každá další povolená politická strana v českých zemích (Československá strana socialistická, Československá strana lidová a sociální demokracie). Na Slovensku dále dvanáct mandátů Strana Slovenské obrody, čtyři Strana Slobody a jeden mandát nestranický.⁵¹⁷

Komunisté tak získali jasnou většinu pro přijímání potřebných zákonných norem a opatření. Politická rozhodnutí Předsednictva ÚV KSČ byla Národním shromážděním většinou přijímána jednomyslně a dále rozpracována v souladu se stranickými cíli. Národní shromáždění tak již nebylo místem svobodné politické soutěže a demokratické diskuse, ze které vycházely politické kompromisy, ale pouhým převodovým článkem rozhodnutí KSČ do státní moci a zákonů.

Zvoleno bylo i třicet sedm žen,⁵¹⁸ z toho šest s vysokoškolským vzděláním.⁵¹⁹ Sedm žen pocházelo ze Slovenska (Mária Belokostolská, Emília Janečková-Muriňová, Jozefína Kišová-Hornáková, Elena Koyšová, Viera Mouralová-Úlehlová, Marta Obuchová), tři zastupovaly sociální demokracii (ministřyně Ludmila Jankovcová, Anna Jungwirthová, Běla Pažoutová), dvě stranu lidovou (Anděla Sukupová a Marie Šachová) a tři národní socialisty (Milena Šmejcová, Božena Pátková, Marie Sedláčková). Vysokoškolské vzdělání měla ministřyně Ing. Ludmila Jankovcová, která vystudovala vysokou školu obchodní,⁵²⁰ Ing. Jarmila Taussigová-Potůčková (absolventka brněnské VUT), právnickou fakultu pak absolvovaly další čtyři ženy – JuDr. Viera Mouralová-Úlehlová, žena z Lidic⁵²¹ JuDr. Božena Leflerová, švagrová Vladimíra Clementise JuDr. Božena Pátková a soudkyně JuDr. Zdena

⁵¹⁴ *Zákon o volbách č. 75/1948 Sb.*, Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-75>

⁵¹⁵ BELKO Marián. Vývoj volebního systému v českých zemích od roku 1848. in: ROMAN, Chytilík, ŠEDO „Jakub a kolektiv. *Volební systémy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2004, s. 187.

⁵¹⁶ <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=18663&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

⁵¹⁷ Ibid.

⁵¹⁸ Viz Tabulka č.9: s.116-119.

⁵¹⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/index.htm>

⁵²⁰ PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s.56.

⁵²¹ *Rudé Právo*, 1.3.1979, ročník 59, číslo 51, s.1.

Patschová, která byla úplně první ženou v Československu jmenovanou ve třicátých letech soudkyní⁵²² a která později své vzdělání využila během politických procesů.⁵²³

Během celého volebního období 1948-1954 však prošlo poslaneckými lavicemi Národního shromáždění žen podstatně více, celkem padesát dva, nastoupily však až později.⁵²⁴ Bezprostředně po volbách v květnu 1948 složilo poslanecký slib třicet sedm poslankyň, ostatní byly do svých funkcí jmenovány jako náhradnice po rezignovaných, zemřelých či nenastoupených poslancích. K tomu došlo v patnácti případech, střídání poslanců v politických funkcích tak bylo poměrně častou záležitostí, když se některý z nich režimu či svému stranickému vedení svým chováním či názory znelíbil, byl přinucen k tomu, aby se poslaneckého mandátu vzdal.

Zdaleka ne vždy však šlo pouze o znelíbení se politické straně, za kterou byl daný poslanec zvolený (což se týkalo i nekomunistických politických stran, jak zmiňuji u osudů nekomunistických politiků v této kapitole dále), důvodem ke střídání mohlo být i úmrtí či vzdání se mandátu z rodinných či zdravotních důvodů, politické důvody však převažovaly.

Při střídání poslanců náhradníky nebylo bráno v potaz pohlaví poslance, po ženách nebyla funkce automaticky obsazena opět ženou a naopak. Mária Belokostolská tak například začala pracovat po složení poslaneckého slibu 22. února 1950, kdy obsadila mandát po rezignovavším poslanci Jánú Ľorkovi.

Již během prvního volebního období Národního shromáždění po únorovém převratu, v letech 1948-1954, se mandátu vzdalo dvanáct poslankyň. Svou funkci opustila například Vlasta Horklová-Damková, Anna Mrskošová, JuDr. Božena Pátková, Jiřina Rainerová, Josefa Smejkalová, Marie Švermová, Jarmila Taussigová-Potůčková a mnohé další.⁵²⁵

Z důvodu úmrtí byla v roce 1949 vystřídána poslankyně Matylda Synková,⁵²⁶ či v září 1954 Anna Jungwirthová.⁵²⁷ Najít náhradníka po první zmiňované Matyldě Synkové bylo poměrně náročné, protože prvních deset náhradníků (na 29.-38. místě kandidátní listiny) z jejího volebního kraje Praha (I) se vzdalo svého pořadí.⁵²⁸ Na řadu tedy přišla až v pořadí

⁵²² <https://iforum.cuni.cz/IFORUM-14096-version1.pdf>

⁵²³ Byla např. předsedkyní soudu při politickém procesu s duchovním Vojtěchem Koderem v roce 1954, in: *SECURITAS IMPERII*, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Ročník 2005, č. 11, in: <http://www.cdct.cz/old/files/sbsec11.pdf>, s.78.

⁵²⁴ Ibid.

⁵²⁵ Viz tabulka 9 na s.116.

⁵²⁶ Zvolena za I. volební kraj Praha, zemřela 3.8.1949. Její nástupkyní se stala Marie Šplíchalová, <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/s035001.htm>

⁵²⁷ Zvolena za IV. volební kraj Praha-venkov, zemřela 25.9.1954.

⁵²⁸ *Povolání náhradníka na uvolněný poslanecký mandát ze dne 13.října 1949*. In: APS Praha, Inv.č. 2671, karta č.142.

původně 39. kandidátka Marie Šplíchalová,⁵²⁹ pro kterou její jmenování poslankyní muselo být značně nečekané. Poslanecký slib složila 14. října 1949, přičemž problémem nebylo ani její přiznané římsko-katolické vyznání.⁵³⁰ Za tři roky v únoru 1953 však na mandát rezignovala ze zdravotních důvodů.⁵³¹ Na uvolněné místo po ní nastoupil poslanec Oleg Homola.⁵³²

Z důvodu ztráty důvěry své strany a připravovaných politických procesů rezignovala i poslankyně Marie Švermová, Jarmila Taussigová-Potůčková, či švagrová Vladimíra Clementise JuDr. Božena Pátková.⁵³³ Ta byla členkou prokomunistického křídla Československé strany socialistické a do roku 1950 působila i jako její místopředsedkyně.⁵³⁴ Poslaneckého mandátu se vzdala v únoru 1952.⁵³⁵ V padesátých letech byla zatčena, ale do politiky se znovu vrátila na konci šedesátých let. V roce 1969 byla zvolena do České národní rady, avšak rezignovala již rok poté, roku 1970.⁵³⁶ Vedle své politické kariéry stále působila i jako advokátka a také psala knihy, jak odborné právnické publikace, tak beletrii, příběhy, vycházející z její právnické praxe.⁵³⁷

Tabulka č. 9: Poslankyně zvolené do Národního shromáždění ve volebním období 1948-1954⁵³⁸

Jméno	Volební obvod	Zaměření ⁵³⁹	Profese	Věk při vstupu do NS	Datum narození	Za války	Národnost	Poznámka
1. Belokostolská Mária-KSS	Trnava	KSS	rolnice	50	19.12.1898		SR	Nastoupila 22.2.1950 po rezignovavším Jánú Lorkovi
2. Durná- Hercková Jolana	Trenčín	KSS	poslankyně, tajemnice městského	24	21.9.1924		SR	Členka iniciativního výboru

⁵²⁹ Marie Šplíchalová, *13.3.1921, z rolnické rodiny, v mládí působila ve Svazu mladých, od roku 1939 členkou KSČ. Za války působila v ilegální činnosti KSČ. Po válce působila v AV NF a sekretariátu KV KSČ, také jako ústřední instruktor KSČ. Poslankyně NS v letech 1949-1954. In:

<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/s035001.htm>

⁵³⁰ Dotazník člena Národního shromáždění. APS Praha, Inv.č. 2671, karton č. 142

⁵³¹ Dopis o vzdání se mandátu ze dne 12.2.1953. In: APS Praha, Inv.č. 2671, karton č. 142, l.č.365/1.

⁵³² Karta poslance. APS Praha, Inv.č. 2671, karton č. 142.

⁵³³ Božena Pátková (*4. listopadu 1907 Praha – 19. srpna 1973 Praha), právnička a členka Československé strany socialistické. V letech 1945-1946 poslankyně Prozatímního Národního shromáždění za národní socialisty. Poslankyně NS v letech 1948-1952 a ČNR 1969-1970.

⁵³⁴ NETÍK, Jaromír: *Revoluce na objednávku*. Zürich: Konfrontace, 1982. s. 209.

⁵³⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/p.htm>

⁵³⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1969cnr/stenprot/009schuz/s009001.htm>

⁵³⁷ PÁTKOVÁ, Božena. *Srdce a paragraf*. Praha: Práce, 1948 a PÁTKOVÁ, Božena. *Paní z Beldoveru:*

z deníku advokátky. Praha: Brázda, 1949, <http://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/bozena-patkova-35368>

⁵³⁸ Údaje v tabulce vychází z: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.124-126;

<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/index.htm>; <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/002schuz/s002002.htm> a dalších.

⁵³⁹ Oblast, či skupina, kterou poslankyně v NS zastupovala a pod kterou si ji KSČ v návrzích na kandidátní listinu sama řadila.

			výboru					
3.Ertíngerová Ida	Zlín	Inteligence	Učitelka - Učitelství ústav	45	29.11.1903		ČR	Členka inkompatibilního výboru
4.Gaďurková Stella	Olomouc		úřednice	25	1.7.1923		ČR	Členka inkompatibilního výboru
5.Hodinová- Spurná Anežka	Olomouc	Parlament	předsedkyně VČŽ, NS	53	12.1.1895	V londýnském zahraničním odboji	ČR	Ve straně od roku 1921, zakládající členka, členka předsednictva NS
6.Holečková Božena	Opava	Strana	novinářka, překladatelka, později úřednice, tajemnice KSČ	39	11.5.1909	V koncentračním táboře Ravensbrück	ČR	
7.Horklová- Danková Vlasta	Ostrava	SČM	švadlena	23	15.2.1925		ČR	Vzdala se mandátu 9.8.1949
8.Hrušková- Rozsypalová Marie	Ústí nad Labem	Inteligence	učitelka, pak předsedkyně KV ČSŽ	29	20.9.1919		ČR	Členka inkompatibilního výboru
9.Janečková- Muriňová Emília	Bratislava	KSS	dělnice	30	22.8.1918		SR	V KSS od r.1945
10.Jankovcová Ludmila, Ing.- SD-KSČ	Ostrava		ministřyně, poslankyně	51	8.8.1897	Odboj, manžel popraven nacisty	ČR	
11.Jungwirthová Anna. -SD-KSČ	Praha venkov		učitelka	48	27.12.1900		ČR	V předsednictvu poslaneckého klubu SD
12.Karlovska Anna	Kladno	Lidospráva	tajemnice KV, úřednice	40	26.8.1908	Odboj, vězněna v koncentračním táboře	ČR	
13.Kišová- Hornáková Jozefína	Nitra	KSS	rolnice, pak členka ÚV KSS	30	15.4.1918		SR	
14.Kleňhová- Besserová Ladislava	Praha	Lidospráva	tajemnice ÚV NF	36	27.6.1912		ČR	Členka iniciativního výboru
15. Klímová Miluše	Karlovy Vary		Referentka krajského sekretariátu KSČ	24	25.4.1924		ČR	Nastoupila 24.3.1952 po rezignavším poslanci Bohumilu Paterovi, jako kandidátka uvedená na 8.místě stranické kandidátní listiny
16.Koyšová Elena	Trenčín	KSS	poslankyně	37	22.12.1911		SR	Nastoupila 31.10.1951 po rezignavším Ladislavu Holdošovi
17.Krafková Jaroslava	Plzeň	Kraj	fotografka	38	4.3.1910		ČR	Členka ověřovacího výboru, vzdala se mandátu 18.5.1951, nástupce Růžena Zahrádková
18.Křížová Marie	České Budějovice		dělnice	40	12.4.1908		ČR	Nastoupila 20.6.1952 po rezignavším Josefu Jannovi
19.Leflerová Helena	Kladno	Lidice	krajská funkcionářka, JuDr.	27	12.10.1921	Žena z Lidic, koncentrační tábor Ravensbrück	ČR	Nastoupila 21.11.1948 po rezignavším Františku Musilovi
20.Machačová- Dostálová Božena	Praha	Lidospráva + strana	dělnice, poslankyně	45	25.9.1903	Moskevský zahraniční exil	ČR	Ve straně od roku 1926
21.Matějková	Ostrava	Inteligence	učitelka	43	20.2.1905		ČR	

Marie								
22.Mouralová-Úlehlová Viera, JuDr.	Bratislava	KSS	členka ÚV KSS, JuDr.	32	12.9.1916		SR	V předsednictvu poslaneckého klubu KSS
23.Mrskošová Anna, KSČ	Tábor	Zemědělství + družstva + JSČZ	předsedkyně odboru žen JSZD	55	5.6.1893		ČR	Vzdala se mandátu 4.2.1953
24.Müllerová Marie	Kladno		dělnice	43	21.9.1905		ČR	Nastoupila 22.12.1953 po rezignavším Dr.Miroslavu Jelínkovi
25.Netušilová Milada	Plzeň	ROH	obchodní příručí, tajemnice ÚRO	37	29.12.1911		ČR	V KSČ od r.1939, členka výboru pro kontrolu provádění dvouletého plánu
26.Obuchová Marta	Lipt.Sv.Mikuláš	KSS	tajemnice	43	7.1.1905		SR	V předsednictvu poslaneckého klubu KSS
27.Pátková Božena, JuDr.	Praha	ČS	Advokátka, JuDr.	41	4.11.1907		ČR	Místopředsedkyně poslaneckého klubu ČS, členka ústavně-právního výboru, švagrová Vl. Clementise, vzdala se mandátu 5.2.1952
28.Patschová Zdenka, JuDr.	Liberec		Soudkyně, JuDr.	43	24.4.1905	Domácí odboj, vězněna	ČR	Členka ústavně-právního a iniciativního výboru, 1.soudkyně v ČSR ze 30.let
29.Pažoutová Běla	Gottwaldov (Zlín)	SD-KSČ	Učitelka a sociální pracovníce	56	1.12.1892		ČR	Členka inkompatibilního výboru
30.Pfeiferová-Hlávková Karla	Brno	ROH + textiláci	textilní dělnice, zástupkyně ústředního tajemníka Svazů ROH	62	23.3.1886	Domácí odboj, vězněna gestapem	ČR	Členka výboru pro kontrolu provádění dvouletého plánu
31.Prokopová-Škrabálková Julie	České Budějovice		předsedkyně KNV	58	18.4.1890	Za války několikrát zatčena gestapem, odboj	ČR	
32.Rainerová Jiřina	Praha -venkov		tajemnice KSČ	27	1.8.1921		ČR	Členka parlamentní kontrolní a úsporné komise, vzdala se mandátu 9.1.1953, nástupnice Marie Sklenářová
33.Sedláčková Marie	Mladá Boleslav	ČS	vedoucí prádelny, původně v domácnosti	46	23.4.1902		ČR	Nastoupila 11.7.1950 po rezignavším Václavu Mikulášovi
34.Sklenářová Marie	Praha venkov		švadlena	34	6.10.1914		ČR	Nastoupila 16.4.1953 po rezignavší Jiřině Reinerové
35.Smejkalová Josefa	Brno	Brno	knihkupcová, živnostnice		není uvedeno		ČR	Slib nesložila, vzdala se mandátu 6.6.1948
36.Sukupová Anděla	Ostrava	L	učitelka	42	25.9.1906		ČR	Nastoupila 20.3.1953 po rezignavší Marii Šachové
37.Svarovská-Vopičková Anna	Ústí nad Labem		referentka	33	3.3.1915	Odboj, koncentrační tábor Ravensbrück	ČR	Nastoupila 15.9.1953 po rezignavším Jindřichu Šnoblovi
38.Synková Matylda	Praha	Strana	úřednice	42	9.3.1906	Odboj, vězněna v Ravensbrücku	ČR	Ve straně od roku 1926, zemřela 3.8.1949, nástupkyně Marie

								Šplíchalová
39. Syrovátková-Palečková Marie	Brno		předsedkyně komise žen	40	4.12.1908	Vězněna gestapem	ČR	Členka inkompatibilního výboru, vzdala se mandátu 6.8.1952
40. Šachová Marie	Praha	L	úřednice (kancelářská praktikantka)	35	25.1.1913		ČR	Nastoupila 12.7.1950 po rezignavším Adolfu Vodičkovi, vzdala se mandátu 21.6.1952
41. Šimonková Pavla	Pardubice		zástupkyně ÚRD	40	22.6.1908		ČR	
42. Škrlantová Barbora	Karlovy Vary		úřednice	51	1.6.1897	Odboj, vězněna v Ravensbrücku	ČR	Členka ústavně-právního výboru, zakládající členka strany (od r.1921). Vzdala se mandátu 3.6.1949
43. Šmehlíková Ludmila	Opava		předsedkyně okresní komise lidové kontroly	26	6.8.1922		ČR	Nastoupila 20.1.1954 po zemřelém Augustu Klimentovi
44. Šplíchalová Marie	Praha		tajemnice KSČ	27	13.3.1921	Domácí odboj, Rudý aktiv	ČR	Nastoupila 14.10.1949 po Matyldě Synkové; vzdala se mandátu 12.2.1953; římsko-katolického vyznání
45. Štátná Věra	Hradec Králové		poslankyně, členka KNV	25	7.8.1923		ČR	
46. Švermová Marie	Mladá Boleslav	Strana + SOPV	členka ÚV KSČ	46	17.8.1902		ČR	Zakládající členka strany (od r.1921). Vzdala se mandátu 21.2.1951- politický proces
47. Taussigová-Potůčková Jarmila, Ing.	Gottwaldov (Zlín)		pracovnice sekretariátu KSČ, Ing.	34	11.6.1914	Odboj, koncentrační tábor Ravensbrück	ČR	Ve straně od r.1932; vzdala se mandátu 27.11.1951- politický proces
48. Teluchová Margita	Banská Bystrica	ÚV KSS	členka ÚV KSS	24	3.9.1924		SR	Členka výboru pro kontrolu provádění dvouletého plánu
49. Trojanová Marie	Hradec Králové	textiláci	textilní dělnice	44	20.8.1899	3 roky vězněna gestapem	ČR	Ve straně od roku 1922
50. Vaverková Hermína	Havlíčkův Brod	Lidospráva	dělnice	44	13.4.1904		ČR	
51. Zahradková Růžena	Ústí nad Labem		v domácnosti, členka zemského NV	50	17.1.1898		ČR	Nastoupila 11.7.1951, po rezignavší Jaroslavě Krafkové
52. Zimáková Helena	Jihlava	Pohraničí	úřednice	35	23.5.1913	Vězněna gestapem	ČR	

Z předúnorových poslankyň ve své funkci pokračovalo dvanáct žen, mezi nimi tři členky sociální demokracie a zbytek z komunistické strany.⁵⁴⁰ U komunistické strany opakovaně důvěru získaly osobnosti, které v naprosté většině případů navazovaly na svou předválečnou politickou činnost, opakovaně nominované byly především političky, které patřily mezi zakládající členky strany a měly zkušenost z odbojové činnosti během druhé

⁵⁴⁰ Hodinová-Spurná Anežka, Macháčová-Dostálová Božena, Synková Matylda, Syrovátková-Palečková Marie, Šimonková Pavla, Škrlantová Barbora, Švermová Marie, Trojanová Marie a Zimáková Helena, podle: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/REJSTRIK/JMENNY/INDEX.HTM> a <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/index.htm>.

světové války, které se prokázaly loajalitou a pracovní pílí a politická a veřejná aktivita pro ně nebyla žádnou novinkou, se kterou by musely teprve seznamovat.

Anežka Hodinová-Spurná působila jako poslankyně již za první republiky (v letech 1929-1938), ještě předtím od roku 1927 také jako pražská zastupitelka a radní za KSČ.⁵⁴¹ Dlouhodobě se angažovala v levicovém ženském hnutí.

Z podobných poměrů, z početné chudé rodiny kočího a dělnice, pocházela i Božena Macháčová-Dostálová, která se stejně jako Anežka Hodinová-Spurná v mládí musela již od čtrnácti let žít jako dělnice a finančně přispívat rodině. Nebyla sice přímo u samého založení komunistické strany, do té vstoupila až v roce 1926,⁵⁴² ale zato byla v roce 1935⁵⁴³ zvolena nejmladší poslankyní do Národního shromáždění, kde hájila zájmy nejchudšího obyvatelstva, například ve svém projevu proti zvýšení daně u umělých tuků, která by ještě prohloubila podvýživu dělnických rodin.⁵⁴⁴

Obě poslankyně spojovalo silné zapálení pro politiku a bránění práv nejchudších, především žen a dětí, obě byly v prosinci 1938 zbaveny poslaneckého mandátu v důsledku rozpuštění komunistické strany⁵⁴⁵ a obě vzápětí odešly do zahraničního exilu - jen Anežka Hodinová s manželem do londýnského⁵⁴⁶ a Božena Macháčová s manželem do moskevského, kde se podílela na československém vysílání sovětského rozhlasu.⁵⁴⁷ Během této životní epizody se osobně spřátelila s generálem Ludvíkem Svobodou, budoucím československým prezidentem, což se jí později hodilo při jednáních v roce 1968, kdy zastupovala legitimní československou vládu po té, co byli její vůdčí představitelé odvléčeni do Moskvy.

Předválečnou členkou KSČ byla i Matylda Synková, která se během války podílela na ilegálním odboji a vydávání letáků, za což byla vězněna a její manžel popraven.⁵⁴⁸

U založení strany v roce 1921 byla i Barbora Škrlantová a Marie Švermová, Marie Trojanová vstoupila od rok později, v roce 1922.⁵⁴⁹

⁵⁴¹ PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s.11.df

⁵⁴² MUSILOVÁ, Dana. Činnost poslankyně Jaroslavy Batkové-Žáčkové v Národním shromáždění Československé republiky. In: *Acta Facultatis Philosophicae*, č. 244, 16/2009, Ostrava: Ostravská univerzita, 2009, s.165. Dostupné online: http://dlib.lib.cas.cz/4895/1/historica_016_161-172.pdf

⁵⁴³ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/MA.HTM>

⁵⁴⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/127schuz/s127001.htm>

⁵⁴⁵ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem*. Edice Obzor, Praha: Prostor, 2000, s.89.

⁵⁴⁶ Jak jí uložilo vedení komunistické strany, in: PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s.16.

⁵⁴⁷ HOUSKOVÁ, Hana. *Ženy v odboji*. Edice SPB. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964.

⁵⁴⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/s035001.htm>

⁵⁴⁹ *Rudé Právo*. 22.5.1946, ročník 1946, s.8.

5.2. Předsednictvo Národního shromáždění, výbory a poslanecké kluby (1948-1954)

O rozdělení pozic v předsednictvu Národního shromáždění, které čítalo dvaceti čtyři členů,⁵⁵⁰ rozhodovalo předsednictvo ÚV KSČ (s jeho členkou Marií Švermovou) 4. června 1948, jednání se účastnila i Anežka Hodinová-Spurná.⁵⁵¹ Ta byla při výběru vhodných kandidátů jasnou volbou, navázala na svoji pozici v předsednictvu již z roku 1946. Byla tak jednou z nejméně postavených žen v Československu.

Hlavní slovo měl však Klement Gottwald, který do předsednictva navrhl i Boženu Macháčovou-Dostálovou: „Pokud jde o členy předsednictva, nedali jste si s tím mnoho práce. Navrhují: Macháčovou za ženy, Juru z ÚRA, Frank jako národohospodář, Smrkovského za zemědělce, Bareše za kulturu, za mládež byl by Hejzlar, za Slováky Čulena. Toho za SSO musíme jim škrtnout. Bylo by jich dvacet pět. SD, čs. SSO mají v užším předsednictvu.“⁵⁵² Třetí jmenovanou ženou byla JuDr. Viera Mouralová-Úlehlová⁵⁵³ a od roku 1952 ještě čtvrtou Julie Prokopová.⁵⁵⁴

Činnost Národního shromáždění fakticky řídilo „užší předsednictvo“, mezi jehož pravomoci patřilo přikazovat výborům vládní návrhy, projednávat podněty, resoluce, petice, návrhy a podobně, o nichž rozhodlo, že se nestanou předmětem jednání Národního shromáždění, připravovat návrh rozpočtu NS, určovat dobu jednání NS i rozhodovat kárné věci poslanců a další.⁵⁵⁵ KSČ tak prakticky jeho prostřednictvím mohla ovlivňovat a řídit činnost Národního shromáždění podle svých potřeb.

Do předsednictev jednotlivých poslaneckých klubů se dostala další skupinka žen,⁵⁵⁶ v předsednictvu poslaneckého klubu KSS byla zastoupena i JuDr. Viera Mouralová-Úlehlová a Emilie Janečková. U sociálních demokratů Anna Jungwirthová, jednou z místopředsedkyň poslaneckého klubu národních socialistů byla JuDr. Božena Pátková.⁵⁵⁷ Pouze u strany lidové

⁵⁵⁰ http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0326_01.htm

⁵⁵¹ NA Praha, f. 2/1, sv.2, a.j.122.

⁵⁵² Ibid.

⁵⁵³ **JuDr. Viera Mouralová-Úlehlová**, *12.9.1916, slovenské národnosti, v mládí se angažovala v levicovém vysokoškolském hnutí, vystudovala právnickou fakultu, členka ÚV KSS v letech 1946-1953, poslankyně NS 1948-1954 za KSS ve volebním kraji Bratislava. Náměstkyně ministra vnitra ve vládě Viliama Širokého.

⁵⁵⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/predsedn.htm>

⁵⁵⁵ *Zákon č. 195/1949 Sb. o jednacím řádu Národního shromáždění*, § 54, in: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-195#cast6>

⁵⁵⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/002schuz/s002002.htm>

⁵⁵⁷ Ibid.

nebyla v předsednictvu zastoupena žádná žena, čímž navazovala na své tradičně konzervativnější postoje.

Na schůzi 10. června 1948 byly ustanoveno osm poslaneckých výborů⁵⁵⁸ a jejich členové. Poslanec zvolený do výboru byl povinen volbu přijmout a pravidelně se zúčastnit schůzí.⁵⁵⁹

Na kandidátní listinu pro výbor iniciativní se dostala Ladislava Kleňhová-Besserová, mimo jiné tajemnice ÚV NF, právnička Zdenka Patschová a Jolana Durná.⁵⁶⁰ Do výboru ověřovacího Jaroslava Krafková. Ve výboru inkompatibilním bylo zastoupeno více žen: šest poslankyň bylo řádnými členkami (Ertingerová, Hrušková-Rozsypalová, Gaďurková, Syrovátková, Teluchová, Pažoutová) a pět mezi náhradníky (Krafková, Netušilová, Šimonková, Prokopová, Durná).⁵⁶¹

Kontrolou provádění dvouletého plánu byly mimo jiné pověřeny poslankyně Netušilová⁵⁶², Pfeiferová-Hlávková, Teluchová a Pažoutová. Členkou parlamentní kontrolní a úsporné komise byla jmenována Jiřina Rainerová,⁵⁶³ většina členů ústavně-právního výboru pak byli lidé s právnickým vzděláním, tedy i JuDr. Patschová⁵⁶⁴ a JuDr. Pátková, členkou byla ale i Barbora Škrlantová,⁵⁶⁵ která však měla zkušenosti již ze své poválečné práce, kdy byla spolu s JuDr. Miladou Horákovou členkou komise pro přípravu nové ústavy v Ústavodárném Národním shromáždění. Barbora Škrlantová jako zakládající předválečná členka KSČ a účastnice odboje⁵⁶⁶ po válce zastávala celou řadu významných funkcí a udělala strmou politickou kariéru - již v červnu 1945 se stala předsedkyní ONV v Kladně.⁵⁶⁷ Kromě toho byla - vedle funkce poslankyně - také členkou krajského sekretariátu KSČ.

⁵⁵⁸ 1. Výbor iniciativní (12 členů), výbor rozpočtový (24 členů), výbor ověřovací (12 členů), 4. výbor inkompatibilní (20 členů a 2 náhradníci za každého člena), 5. výbor imunitní (12 členů), 6. výbor pro kontrolu provádění dvouletého plánu (36 členů), 7. parlamentní a úsporná komise (16 členů), a 8. výbor ústavně-právní o 24 členech, in: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/002schuz/s002002.htm>

⁵⁵⁹ *Zákon o jednacím řádu Národního shromáždění*, §82, http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0326_02.htm

⁵⁶⁰ **Jolana Hercková – Durná**, * 21. 9.1924. Politička slovenské národnosti, tajemnice městského výboru. V letech 1948-1989 členkou ÚV KSS. Poslankyně NS v letech 1948-1954 za volební obvod Trenčín. Později vedoucí tajemnice MV KSS v Bratislavě a stále členka ÚV KSS.

⁵⁶¹ Ibid.

⁵⁶² **Milada Netušilová**, *29.12.1911 v Kladně, z hornické rodiny. Obchodní příručí, členka KSČ od roku 1939. Po válce působila v ÚRO, po roce 1948 tajemnice Krajské odborové rady v Plzni. Poslankyně NS 1948-1954 za KSČ za volební obvod Plzeň. Později předsedkyně ÚV Odborového svazu zaměstnanců ve spotřebním průmyslu a na konci šedesátých let generální tajemnice mezinárodního odborového sdružení pracujících v textilním, oděvním a kožařském průmyslu.

⁵⁶³ Náhradnicemi i Marie Hrušková-Rozsypalová, Marie Syrovátková a Margita Teluchová.

⁵⁶⁴ Jmenovaná i jako členka rady československých žen

⁵⁶⁵ Ibid.

⁵⁶⁶ ČÁSTOVÁ, Barbora: *Svaz osvobozených politických vězňů v letech 1945–1948*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin.

⁵⁶⁷ *Rudé právo*. 12. 5. 1946, ročník 1946, s. 1

Žádná žena se nepodílela na práci výboru rozpočtového ani imunitního.⁵⁶⁸ Jak se z výše uvedeného rozdělení funkcí v Národním shromáždění ukázalo, ženy s vysokoškolským vzděláním či vyšší kvalifikací byly do odborných funkcí jmenovány přednostně, pro průčeschnost jednotlivých výborů i poslaneckých klubů byla hlavní kompetence jeho členů, nikoliv ideologicky vhodný původ, či dělnická profese.

5.3. Osudy nekomunistických političek v nadcházejících letech

Předsednictvo NS, poslanecké kluby stran i jednotlivé výbory byly tedy jmenovány a obsazeny vybranými politiky, poslanecká práce mohla začít, jaký osud však čekal poslankyně ostatních politických stran z předcházejícího volebního období, v nadcházejících letech?

Ne vždy stačilo vyjádřit souhlas s novým politickým režimem, což byl případ i Antonie Kleinerové ze strany národně-socialistické. Nebyla komunisty považována za „politicky spolehlivou“, a tak přestože se přihlásila k podpoře vlády Klementa Gottwalda, po vypršení mandátu nebyla schopna najít jiné zaměstnání. Udržovala kontakty s Miladou Horákovou i s exilovým vedením strany. V roce 1949 byla obviněna spolu s dalšími národně – socialistickými politiky v tzv. „Procesu s Miladou Horákovou a spol.“⁵⁶⁹

Jiné političky z národně-socialistické strany Milena Šmejcová, Božena Pátková, či Marie Sedláčková o své loajalitě režim přesvědčily, ačkoliv do Národního shromáždění po volbách v květnu 1948 byly znovu zvoleny pouze poslední dvě jmenované.

Ze strany lidové se spoluprací s komunisty na jednotnou kandidátku Národní fronty dostala Marie Šachová a Anděla Sukupová, které zatím v parlamentu nepůsobily. Ani jedna z nich však nebyla zvolena přímo v květnových volbách 1948. Marie Šachová byla dlouholetou zasloužilou členkou lidové strany, již od roku 1929, ale výrazných kariérních úspěchů dosáhla až po roce 1948, kdy se stala předsedkyní žen ČSL.⁵⁷⁰ Poslankyní se stala roku 1950 po rezignaci poslance Adolfa Vodáčka,⁵⁷¹ který nesouhlasil s bojem státu proti katolické církvi a byl proto donucen Aloisem Petrem k rezignaci na poslanecký mandát.⁵⁷²

⁵⁶⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/002schuz/s002002.htm>

⁵⁶⁹ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces M. Horáková a spol.* Praha: ÚSD AV ČR ve spolupráci s Archivem hl. m. Prahy, 1995.

⁵⁷⁰ PEHR, Michal. *Cestami křesťanské politiky.* Praha: Akropolis, 2007, s.255.

⁵⁷¹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/v.htm>

⁵⁷² <http://web.nacr.cz/pomucky/data/217000010/1621/is/info.index.html>

Avšak ani ona na své nové politické pozici nesetřvala příliš dlouho, když byla rovněž donucena k rezignaci necelé dva roky poté (v červnu 1952),⁵⁷³ co byla 26. března 1952 vyloučena ze strany za kritiku jednání Josefa Plojhara, které označila za „buržoazní přežitek.“

Na její místo nastoupila jako náhradnice Anděla Sukupová, která se v lidové straně začala politicky angažovat až po skončení druhé světové války a v roce 1948 se poté, co se po převratu rozpadla pobočka strany v Uherském Hradišti, kde působila jako učitelka na gymnáziu,⁵⁷⁴ přidala jako jedna z pouhých tří místních členů ke komunistickému režimu.⁵⁷⁵ Sukupové se již svou pozici podařilo uhájít a byla potvrzena ve funkci i v následujících volbách v roce 1954,⁵⁷⁶ posléze působila v parlamentu až do konce volebního období.

U poslední zbývající povolené politické strany – strany sociálně-demokratické, se do Národního shromáždění v květnu 1948 znovu dostala Běla Pažoutová⁵⁷⁷ (ve volebním kraji Zlín), Anna Jungwirthová⁵⁷⁸ (za Prahu-venkov) a Ludmila Jankovcová (za volební kraj Ostrava),⁵⁷⁹ které všechny patřily ke komunistickému levicovému křídlu uvnitř strany.

Po formálním sloučení strany s komunistickou stranou v červnu 1948 všechny tři ženy přešly do KSČ a zastávaly řadu vysokých veřejných funkcí. Běla Pažoutová působila od roku 1948 i jako členka Krajského výboru KSČ v Gottwaldově, krajského i ústředního výboru Československého svazu žen, krajského výboru Svazu československo-sovětského přátelství a dalších organizací.⁵⁸⁰ V červnu 1968 obdržela Řád republiky, jedno z nejvyšších československých státních vyznamenání, které se udělovalo od roku 1951⁵⁸¹ „za mimořádné zásluhy o budování Československé republiky, zejména o její mírové budovatelské úsilí ve výrobě nebo při kulturní nebo vědecké činnosti, nebo o zvyšování schopnosti obrany státu.“^{582c}

Nebyla však jedinou ženou, která ho z poslankyň obdržela, některým bylo dokonce propůjčeno dvakrát. Mezi dalšími vyznamenanými figurovala Aloisie Garažiová (1952), Anežka Hodinová-Spurná (1955), Ludmila Jankovcová (1955 a 1957), Ladislava Kleňhová-Besserová, Helena Leflerová, Božena Macháčová-Dostálová, Julie Prokopová, Marie

⁵⁷³ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/sb.htm>

⁵⁷⁴ *Rudé Právo*. Ročník 1954, 10.11.1954, strana 2.

⁵⁷⁵ *Ibid.*, s. 248.

⁵⁷⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/sa.htm>

⁵⁷⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/REJSTRIK/JMENNY/PA.HTM>

⁵⁷⁸ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=287&id=1895>

⁵⁷⁹ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=1812&l=cz>

⁵⁸⁰ *Rudé Právo*. Ročník 1969, 8.5.1969, strana 2.

⁵⁸¹ Až do roku 1989, Seznam nositelů Řádu republiky, dostupné online:

<http://www.prazskyhradarchiv.cz/archivKPR/upload/rr.pdf>

⁵⁸² *Ibid.*

Trojanová (všechny 7.5.1955), Gertruda Sekaninová-Čakrtová (1955 i 1968) a další.⁵⁸³

Ludmila Jankovcová pokračovala ve vládě jako ministryně výživy, od roku 1950 ministryně potravinářského průmyslu. V letech 1954–1963 pak dokonce zastávala post vicepremiérky (náměstkyně předsedy vlády) ve dvou vládách Viliama Širokého, což byla nejvyšší exekutivní pozice dosud v československé historii svěřená ženě.⁵⁸⁴

Anna Jungwirthová byla v červnu 1948 kooptována do Ústředního výboru Komunistické strany Československa. Angažovala se také v Československém svazu žen, později i ve Výboru československých žen.⁵⁸⁵

5.4. Činnost poslankyň na půdě Národního shromáždění (1948-1954)

Vedle práce v jednotlivých výborech a činnosti v předsednictvu NS se poslankyně zapojovaly do práce Národního shromáždění formou řečí během jednotlivých zasedání, mohly být zpravodajkami výborů k přípravě konkrétních návrhů zákona, podávaly návrhy zákonů či prohlášení parlamentu, nebo mohly pronést i projev při nějaké zvláštní slavnostní příležitosti, čehož se většinou zhostila Ladislava Kleňhová-Besserová.

12. prosince 1952 tak přednesla projev o boji za mír a zachování míru na celém světě k zahájení Kongresu národů za mír ve Vídni,⁵⁸⁶ ve kterém především horovala za ukončení Korejské války americkými imperialisty, doufala v brzké uzavření mírové smlouvy s Německem podle návrhů Sovětskému svazu a neopomněla poděkovat SSSR za ochranu a spojeneckou smlouvu, která umožňuje Československu další rozvoj v mírových podmínkách. Bylo to období nejostřejších politických procesů, což se v projevu také projevilo: „Před několika dny stála před soudem našeho lidu ohavná smečka trockisticko-sionistických banditů v čele se Slánským, která měla za úkol rozvrátit naše hospodářství, rozbít spojenecké a přátelské svazky se Sovětským svazem a provést znovunastolení kapitalismu v naší zemi. Soudní proces vcelku ukázal politiku těch, v jejichž službách pracovali. Ukázal celou koncepci politiky západních imperialistů. A touto koncepcí je politická zrada, špionáž, krádež, podvod a vražda.“⁵⁸⁷

⁵⁸³ Ibid.

⁵⁸⁴ PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s.69.

⁵⁸⁵ *Rudé právo*. 28.9.1954, roč. 35, s. 2.

⁵⁸⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/069schuz/s069001.htm>

⁵⁸⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/069schuz/s069001.htm>

O osm let později pronesla z pověření ÚV KSČ řeč na ustavující schůzi nově zvoleného Národního shromáždění ve Vladislavském sále, ve které předložila návrhy na členy nového předsednictva NS, v němž byla sama zastoupena.⁵⁸⁸ Bylo to těsně po přijetí nové socialistické ústavy, kterou se měla dovršit výstavba socialismu v Československu a připravit budoucí přechod ke komunismu.

Ve volebním období 1948-1954 na půdě parlamentu s nějakou řečí a veřejným proslovem vystoupila zhruba polovina poslankyň. Častými tématy pro řeč byly rozpravy o státním rozpočtu a dále přijímání vybraných zákonů.

Krátce po volbách 1948 na svou funkci rezignoval prezident Edvard Beneš, což poprvé oznámil dle vlastních slov již 4. května 1948.⁵⁸⁹ V reakci na jeho abdikaci vystoupila na druhé schůzi poslanecké sněmovny 10. června 1948 místopředsedkyně NS Anežka Hodinová – Spurná a přednesla návrh na zaslání děkovného dopisu prezidentu Benešovi. V něm mu Národní shromáždění poděkovalo za jeho celoživotní práci a záslužnou činnost pro Československou republiku a za zásluhy v odboji během obou světových válek. Žádná ideologicky podbarvená kritika se v něm ještě neobjevuje.⁵⁹⁰ Návrh byl vzápětí jednomyslně bez námitek přijat.

Na dalších schůzích NS a v přijímaných zákonech se však již komunistická ideologie projevovala naplno. Přistoupilo se k přijímání řady znárodňujících zákonů, jako zpravodajka k zákonu o znárodnění ostravského divadla vystoupila⁵⁹¹ například členka kulturního výboru poslankyně Božena Holečková,⁵⁹² k zákonu o znárodnění léčebných a ošetrovacích ústavů JuDr. Patschová.⁵⁹³ Pro správu a organizaci znárodněných podniků bylo třeba vytvořit jasná pravidla, k čemuž měl sloužit i zákon o komunálních podnicích, jehož zpravodajkou byla na 11. schůzi NS 21. července 1948 poslankyně Helena Zimáková.⁵⁹⁴

Na stejné schůzi byl přijat zákon o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů,⁵⁹⁵ který zpětně zlegalizoval opatření prováděná na území Československa akčními

⁵⁸⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/001schuz/s001003.htm>

⁵⁸⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/002schuz/s002001.htm>

⁵⁹⁰ Ibid.

⁵⁹¹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/010schuz/s010012.htm>

⁵⁹² **Božena Holečková- Dolejší**, * 11.5.1909, komunistická novinářka a redaktorka ženského časopisu, překladatelka z ruštiny, manželka komunistického novináře Vojtěcha Dolejšího. Za druhé světové války vězněna v koncentračním táboře Ravensbrück. Po roce 1948 pracovala jako úřednice, tajemnice KSČ. Od IX. sjezdu KSČ členka ÚV KSČ, odvolána v listopadu 1952. V letech 1948-1954 poslankyně NS za KSČ ve volebním kraji Opava.

⁵⁹³ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/009schuz/s009004.htm>

⁵⁹⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/011schuz/s011007.htm>

⁵⁹⁵ http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0059_00.htm; http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0059_00.htm

výbory od 20. února 1948 do doby nabytí účinnosti nového zákona. Návrh tohoto zákona parlamentu přednesla Zdenka Patschová.⁵⁹⁶

Ideologický boj se projevoval ve všech sférách lidské společnosti, ke štvání na oponenty režimu využívali představitelé KSČ skutečně jakoukoliv možnou příležitost. Dokonce i v situacích, kde by byla na místě jistá pieta, jako při rozpravě o zákoně na obnovu nových Lidic 20. července 1948. Té se zúčastnila z žen i Barbora Škrlantová. Osud lidických žen i všech jejich obyvatel si komunisté přivlastnili a jediný možný pohled řešení společenských problémů měl být ten jejich, komunistický, a kdokoliv jiný rozvracel národní jednotu. Jak se k tomu vyjádřila Škrlantová: „Třídní nepřítel se nevzdává. Těžce snáší skutečnost, že naše republika spěje nezadržitelně k socialismu. Reakce ve své snaze zpomalit náš vývoj nenechala ani jeden úsek našeho života, kde by nekula pikle. I v Lidicích chtěli rozvrátit lásku žen k lidově demokratické republice. Byla to zejména reakce z národně socialistické strany, která zasahovala rušivě do života lidických žen. Chtěli z nich mít bytosti vzdálené všeho tvůrčího dění, žijící v minulosti a utápějící se jen v bolesti a žalu. Snažili se strhnout ženy do světa pomluv a rozvratu, aby jejich jména mohli pak politicky využít ve štvání proti naší republice. Reakce měla i své přímé našeptavače, jako byl major Horák, býv. anglický letec. Jeho rodiče, které Němci postříleli, by se studem obrátili v hrobě, kdyby viděli, jak jejich syn, důstojník armády republiky, se stává zběhem, prchá za hranice do náruče reakce a píše lži a pomluvy o vlasti a o Lidicích. Horák je odhalený provokatér a zrádce z obce Lidic, z toho místa, které je stále živým výkřikem do svědomí lidstva, vtěleným ve volání Julia Fučíka: "Lidé, bděte!"⁵⁹⁷“

V novém státním zřízení bylo rovněž nutné upravit jednotnou mzdovou politikou mzdy pracujících a určit jejich výši podle ideologicky pojímaného přínosu jednotlivých skupin zaměstnanců pro společnost, jak návrh zákona o státní mzdové politice⁵⁹⁸ poslancům 25. října 1948 představila slovenská politička Viera Mouralová-Úlehlová.⁵⁹⁹

Velmi významným krokem komunistického režimu bylo přijetí prvního pětiletého „hospodářského plánu“,⁶⁰⁰ jehož generální zpravodajkou byla také JuDr. Mouralová.⁶⁰¹ Vládní návrh zákona poslancům předložil předseda vlády Antonín Zápotocký 7. října 1948, vzápětí

⁵⁹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/011schuz/s011008.htm>

⁵⁹⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/010schuz/s010013.htm>

⁵⁹⁸ http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0107_00.htm

⁵⁹⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/015schuz/s015004.htm>

⁶⁰⁰ http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0106_01.htm

⁶⁰¹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/016schuz/s016001.htm>

o něm podrobně jednaly výbory Národního shromáždění (celkem devět výborů) mezi 13. a 31. říjnem 1948.⁶⁰²

Na jednáních vystoupilo devadesát devět poslanců a celkem jím politici strávili přes šedesát hodin času, šlo však spíše jen o formální záležitost, protože zákon byl posléze přijat 27. října 1948⁶⁰³ v podstatě bez jakýchkoli pozměňovacích návrhů v původní podobě.⁶⁰⁴

Při jeho přijímání také nemohlo být zapomenuto na vyjádření patřičného vděku „prvnímu hospodáři země“ Klementu Gottwaldovi: „Na čele štátu stojí muž, ktorý sa o nový vývoj celým svojím životom zaslúžil najviac a ktorého za to ľud miluje a obdivuje, prezident republiky Klement Gottwald (Búrlivý potlesk). Prosím vás, panie a pánovia, aby som mu vašim menom mohla tlmočiť vrelú vďaku ako osnovateľovi päťročného plánu, ktorý máme učiniť zákonom, ako prvému hospodárovi republiky a veľkému štátnikovi, ktorý správa osudy štátu múdro a bezpečne, pretože ako málo kto iný pozná potreby a vôľu svojho ľudu a má jeho neobmedzenú dôveru.“⁶⁰⁵

K pětiletému plánu se plně přihlásil jménem JuDr. Boženy Pátkové i klub „strany československých socialistů.“⁶⁰⁶ Ve svém projevu podrobně vyložila, jak přijímaly a vnímaly předcházející dvouletý hospodářský plán ženy v Československu a jak se hodlají zapojit i do realizace nového plánu pětiletého.⁶⁰⁷

Plnění pětiletého plánu předpokládalo rozsáhlé navýšení pracovních sil v národním hospodářství (o 482 tisíc osob).⁶⁰⁸ Také Anežka Hodinová Spurná jeho hlavní rezervoár spatřovala v ženách v domácnosti: „Zkušenosti z dvouletého plánu nám ukázaly, že ženy jsou nejdůležitějším zdrojem pracovních sil. Díky pochopení našich žen podařilo se nám v rámci dvouletého hospodářského plánu zařadit nově do práce jen v českých zemích 188.000 žen. Je to 57,2 % z celkového počtu. Z nich je 107.800 přímo z domácnosti, 59.000 mladistvých dívek, 14.800 těch, které do této doby vůbec nepracovaly. Chceme-li však splnit pětiletý hospodářský plán, musíme získat znovu 482.000 osob.“⁶⁰⁹

Nadšeným chvalozpěvem přivítala první komunistickou pětiletku na pokračování jednání následujícího dne (27. října 1948) Helena Zimáková, pro ilustraci jen krátký úryvek: „Básníci, kteří jste kdysi zpívali o tom, že z fabrik a podkroví dělníci jdou, tvrdost životů

⁶⁰² Ibid.

⁶⁰³ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/017schuz/s017006.htm>

⁶⁰⁴ Výbory navrhly jen několik drobných změn ve formulacích či doplnění některých dalších praktických opatření. in: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/016schuz/s016002.htm>

⁶⁰⁵ Ibid.

⁶⁰⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/016schuz/s016006.htm>

⁶⁰⁷ Ibid.

⁶⁰⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/016schuz/s016009.htm>

⁶⁰⁹ Ibid.

jejich vrostla jim do rukou, ti všichni krásné sny měli a tíhu jich poznali, teď už můžete zpívat o tom, že dnes je rábem zvednou je a vytešou do skály. Dnes už se můžete široce rozmáchnout a svobodně zpívat, protože máme před sebou svobodný život. Život je krásný, soudruzi, tak krásný, že znovu a znovu litujeme, že už nejsi s námi, Julku Fučíku, abys o něm mohl zpívat v této jeho podobě.⁶¹⁰

Podobně zapáleně vystoupila i při rozpravě o zákonu na ochranu státních hranic 11.července 1951,⁶¹¹ připomněla tu Babické události, kdy byli „teroristickou skupinou úkladných vrahů surově zavražděni 3 funkcionáři MNV“ a nutnost zákona se prokázala tím spíše, že „právě na tomto případě bylo totiž znovu a zvlášť výrazně prokázáno, že představitelé starého, zahnívajícího světa kapitalistického lidožroutství se nezastaví před ničím, ani před sebehanebnějšími činy, aby si alespoň na čas upevnili své posice.“⁶¹²

Ida Ertingerová⁶¹³ se nadšeně hlásila k branné povinnosti žen v době mimořádných opatření, která byla zmiňována v návrhu připravovaného branného zákona na 27. schůzi NS:⁶¹⁴ „Především každá pracující žena ví, že služba v lidově demokratické armádě je nejvyšší ctí pro každého občana, tedy i pro ženu, a že je vrcholnou povinností. Mimo tento návrh naplňuje každou ženu hrdostí, že tento stát, stát lidové demokracie spějící k socialismu, tak důsledně respektuje rovnoprávnost žen, že jim dává možnost i bránit svoji zemi, bránit všechny revoluční vymoženosti, bránit všechny výsledky kolektivní práce.“⁶¹⁵

V rozpravách o státních rozpočtech se objevovala témata plnění prvního pětiletého plánu a priorit komunistické strany na nadcházející rok vycházející z rozhodnutí ÚV KSČ, požadavků ze Sovětského svazu či mezinárodně-politické situace. Poslankyně se do nich zapojovaly většinou do částí, kterým se samy profesně věnovaly, například Karla Pfeiferová do rozpravy o státním rozpočtu pro rok 1949 pro část kulturní, sociální a zdravotnickou.⁶¹⁶

Věra Šťastná⁶¹⁷ pro tutéž část zmínila rozsáhlé investice státního rozpočtu do rozvoje mládeže a jejich potřebnost. „Nepotřebuje jako generace minulé bojovat o svou holou

⁶¹⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/017schuz/s017005.htm>

⁶¹¹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/056schuz/s056006.htm>

⁶¹² Ibid.

⁶¹³ **Ida Ertingerová**, *29.11.1903 v obci Kapella v pozdější Jugoslávii. Již v Československu vystudovala učitelský ústav, posléze vyučovala na různých školách. Po druhé světové válce členka KV KSČ ve Zlíně. 1946 organizovala závodní školu práce. Poslankyně NS 1948-1954 za KSČ ve volebním obvodu Zlín.

⁶¹⁴ *Zákon č. 92/1949 Sb.*, Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-92>, návrh zákona předložen NS 23.března 1949.

⁶¹⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/027schuz/s027005.htm>

⁶¹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/024schuz/s024003.htm>

⁶¹⁷ **Věra Šťastná**, *7.8.1923, otec státní zaměstnanec, matka švadlena. Za války totálně nasazena jako úřednice v Družstevní mlékárně v Hradci Králové. Po válce pracovala jako úřednice a tajemnice KSČ v Hradci Králové. Poslankyně NS v letech 1948-1964 (za volební obvod Hradec Králové, ve volbách 1960 za Východočeský kraj).

existenci; má před sebou otevřené brány netušených obzorů a obrovských možností. Může a musí i ona, tak jako před ní mládež prvního socialistického státu světa, SSSR, přijmout za své heslo: učit se a pracovat a spojovat své učení i práci s bojem dělnické třídy o nový, dokonalejší společenský řád. Záleží opravdu jenom na ní, zda se bude umět v plném rozsahu chopit všech možností nového života a zda bude svou budoucnost vlastníma rukama spolutvořit.⁶¹⁸

Božena Machačová přispěla do téže debaty řečí o distribuci zboží na území Československa, zkušenostech se zavedením volného trhu, a především o přednostní distribuci pracujícím dělníkům.⁶¹⁹

V řeči k rozpravě o státním rozpočtu na rok 1952 Jolana Durná – Hercková zmiňovala především problémy s náborem nových pracovních sil do dělnických profesí a jejich zaškolení, mimo jiné i problémy s náborem dostatečného počtu žen. Ambiciózní plán si stanovil zvětšit počet zaměstnaných žen v roce 1952 o trojnásobek. Souviselo to se schválením urychlené přestavby národního hospodářství na zasedání ÚV KSČ v únoru předcházejícího roku⁶²⁰ a více než čtvrtinovým navýšením osob zaměstnaných v národním hospodářství (mimo zemědělství) do roku 1953,⁶²¹ čehož se mělo mimo jiné dosáhnout právě zapojením žen v domácnosti do pracovní sféry a jejich urychleným zaškolením na vhodné pozice.

Inspiraci chtěla Jolana Durná hledat jak jinak než v Sovětském svazu: „Nech nám i v tomto smere pomáhajú skúsenosti zo Sovietskeho sväzu, kde v potravinárskych a textilných závodoch je už až 80 % žien-majsteriek. V závodoch nášho kraja sú to len ojedinelé prípady, ktoré sú dôkazom toho, že tejto otázke sme nevenovali dostatočnú pozornosť. Ešte stále veľmi nesmelo vyzdvihujeme ženy na vedúce funkcie v závodoch, hoci svojou prácou najlepšie dokazujú, že by si toho zaslúžili. Napríklad v Odevných závodoch Viliama Širokého pracuje už 12 rokov s. Galovská Vilma, ktorá nemá ani jednu neomluvenú hodinu a dosahuje výkonu 160 %. Pracuje podľa metódy sovietskych novátorov, s. Čutkina a Korabelnikovej.

Pracovala také v KV KSČ v Hradci Králové. Na XI. sjezdu KSČ zvolena kandidátkou ÚV KSČ. Předsedkyně ONV Dvůr Králové, později v šedesátých letech předsedkyně školské a kulturní komise tamtéž.

⁶¹⁸ Ibid.

⁶¹⁹ Ibid.

⁶²⁰ PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s.43.

⁶²¹ Ibid., s.44.

...Takýchto príkladov by som mohla uviesť viac skoro z každého závodu nášho kraja. Budú nás viesť k tomu, aby sme otázke zvyšovania kvalifikácie žien venovali väčšiu pozornosť a pomohli im priblížiť sa k ich veľkému vzoru – sovietskym hrdinským ženám.⁶²²

Nejčastejšími zpravodajkami ve volebním období 1948-1954 byly právničky JuDr. Božena Pátková (ze ČSNS), JuDr. Zdenka Patschová a také Marie Trojanová. Každá z nich byla zpravodajkou výborů pro sedm připravovaných návrhů zákona.

Prvního prosince 1948 JuDr. Patschová například předložila Národnímu shromáždění návrh zákona o přísaze soudců lidově demokratickému zřízení,⁶²³ který mimo jiné zrovnoprávňoval soudce z povolání a soudce z lidu⁶²⁴ a 22. prosince téhož roku dále zákon o zlidovění soudnictví.⁶²⁵ Jako soudkyně z lidu působila mimo jiné původní profesí dělnice a manipulanka při montážích v závodě Tesla Žofie Majerová,⁶²⁶ která byla zvolena poslankyní NS pro volební období 1960-1964, soudkyní z povolání pak byla sama poslankyně Patschová, která se podílela i na politických procesech v padesátých letech.⁶²⁷

Zdenka Patschová byla zpravodajkou i dalšího velmi významného zákona, zákona o právu rodinném,⁶²⁸ o kterém Národní shromáždění hlasovalo 7. prosince 1949.⁶²⁹ Přijímaný zákon byl ve srovnání se zbytkem Evropy na svou dobu velmi pokrokový, přinášel zrovnoprávnění obou manželů, zrovnoprávnění manželských a nemanželských dětí, zavedení společného jmění manželů, zrušení otcovské moci nad dětmi a další opatření.⁶³⁰ Byl připravován společně československo-polskou komisí, v konečném znění byl téměř totožný s polským.⁶³¹

Marie Trojanová vystoupila i v rozpravě k zákonu o přebudování národního pojištění 19. prosince 1951,⁶³² který měl zásadní význam pro všechny ženy v Československu, protože

⁶²² <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/062schuz/s062028.htm>

⁶²³ http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0127_00.htm

⁶²⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/018schuz/s018002.htm>

⁶²⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm> ;

tisk http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_01.htm

⁶²⁶ **Žofie Majerová**, *1.3.1911, z hornické rodiny z pěti sourozenců. Pracovala v různých dělnických profesích v zemědělství, továrně na minerální oleje, či n.p. Tesla. Vdaná, v době zvolení zatím bezdětná. In: APS Praha, Inv. č.1594, k. č. 87.

⁶²⁷ Byla např. předsedkyní soudu při politickém procesu s duchovním Vojtěchem Koderem v roce 1954 in: PLACHÝ, Jiří. „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností. in: *SECURITAS IMPERII*. 2005, č. 11, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005, s.5-91. Dostupné online: <http://www.cdct.cz/old/files/sbsec11.pdf>, s.78.

⁶²⁸ http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_01.htm

⁶²⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037002.htm>

⁶³⁰ http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_01.htm

⁶³¹ BĚLOVSKÝ, Petr. Rodinné právo. In: BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. S. 463-477. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009, s.465.

⁶³² <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/060schuz/s060014.htm>

zavedl peněžité dávky pro všechny rodičky a příspěvek na výbavičku, a pro zaměstnané ženy prodloužil dobu placené náhrady mzdy před a po porodu z dvanácti na osmáct týdnů.⁶³³

V padesátých letech byla Trojanová tajemnicí Ústřední rady odborů, ve svém dalším vystoupení, k prohlášení předsedy vlády Viliama Širokého ze dne 15. září 1953, se podrobně věnovala právě kritice nedostatků, které měly vliv na všechny pracující sdružené v odborech.⁶³⁴

Političky se zapojovaly i do rozpravy o zákoně na ochranu míru,⁶³⁵ dalšího tématu tradičně přisuzovaného ženám. Anežka Hodinová-Spurná byla jeho zpravodajkou na 50. schůzi NS 20. prosince 1950 a zároveň jednou z navrhovatelek zákona, který navazoval na příležitost konání Světového kongresu míru ve Varšavě.⁶³⁶ V rozpravě vystoupila i Karla Pfeiferová-Hlávková.⁶³⁷

Poslankyně zmiňovaly i potřebu dalších opatření ulehčujících život zaměstnaným ženám. V rozpravě ke státnímu rozpočtu pro rok 1951 připomněla Pavla Šimonková význam, který pro rozvoj zemědělství a jednotlivých JZD měly a mají vesnické ženy.⁶³⁸ „Poslání ženy v zemědělské velkovýrobě má veliký význam. Doposud se však setkáváme s velkými obtížemi, jež naše venkovské ženy musejí překonávat. Je proto správné, že náš mírový rozpočet pomůže ženám ve věci sociálních zařízení, bez kterých se na venkově neobejdeme. Má-li se venkovská žena stát rovnocenným činitelem v zemědělské velkovýrobě, musí být osvobozena od těžkých prací v domácnosti, které jsou brzdou v jejím pracovním nadšení. S tím vším projednávaný rozpočet počítá, a proto jej naše vesnice schvaluje.“⁶³⁹

Hermína Vaverková uvedla 30. října 1952 návrh zákona o sociálně-právní ochraně mládeže, ve kterém podrobně vylíčila zaostalé metody práce s mládeží a její trestání v polepšovnách a nápravných zařízeních v Anglii, Francii, USA a dalších nesocialistických zemích světa.⁶⁴⁰ Také organizace mezinárodního Červeného kříže byla jakožto „nástroj buržoazie“ „obhajující prohnílý kapitalistický řád“ podrobena ostré kritice.⁶⁴¹ Poslankyně Sedláčková se ve své řeči jednoznačně přidala k návrhu zákona na přebudování jeho struktury na 67. schůzi NS. Tato změna jeho organizační struktury byla nutná, protože šlo o organizaci, která podle jejích slov „však sloužil(a) české a slovenské buržoasii i v propagaci jejího

⁶³³ *Zákon č. 99/1948 Sb.*, In: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-99>

⁶³⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/078schuz/s078005.htm>

⁶³⁵ http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0560_00.htm

⁶³⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/050schuz/s050004.htm>

⁶³⁷ Ibid.

⁶³⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/054schuz/s054003.htm>

⁶³⁹ Ibid.

⁶⁴⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/067schuz/s067006.htm>

⁶⁴¹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/067schuz/s067008.htm>

sbližování s kapitalistickým západem“ a orientovala se na západní imperialisty. Česká a slovenská buržoasie Červeného kříže také využila k pomlouvačné kampani proti Sovětskému svazu a Velké říjnové revoluci.⁶⁴² Tomu však již byl učiněn konec: „Takový byl Červený kříž v minulosti. Dnes však je tomu jinak. Navždy jsme skoncovali s kapitalismem, všechny tužby našeho pracujícího lidu se dnes naplňují. Máme svůj lidový stát, není u nás nezaměstnaných, bídy a hladu, naopak náš život se stále více rozvíjí a blahobyt našeho lidu roste. Proto i Čs. Červený kříž dostává dnes svůj lidový základ. Už nikdy nebude společností buržoasní smetánky, ale je organisací pracujícího lidu, jehož potřebám slouží.“⁶⁴³

Na půdě parlamentu nebyla naproti tomu příliš aktivní ministryně a později (od 12. prosince 1954) i místopředsedkyně vlády Ludmila Jankovcová,⁶⁴⁴ která své pracovní úsilí věnovala práci na ministerstvu a na větší zapojení v Národním shromáždění jí již nezbýval čas. To samé potkalo i druhou ženu ve vládě, Boženu Macháčovou-Dostálovou, která po svém jmenování ministryní výkupu 12. prosince 1954 (později spotřebního průmyslu)⁶⁴⁵ již v parlamentu aktivně nevystupovala, ačkoliv v předcházejícím volebním období (1948-1954) se šestkrát zapojila do rozpravy, byla zpravodajkou výborů ke čtyřem zákonům a podala i jeden pozměňovací zákon k vládnímu návrhu zákona o organizaci správy v hlavním městě Praze.⁶⁴⁶

Stejně tak se do běžné každodenní práce parlamentu příliš nezapojovaly další členky Ústředního výboru KSČ Marie Švermová⁶⁴⁷ a Jarmila Taussigová-Potůčková,⁶⁴⁸ jejichž působení ve funkci poslankyň však bylo dramaticky přerušeno politickými procesy v padesátých letech, ve kterých byly obě dvě zatčeny, vyslýchány a poté odsouzeny k mnohaletým trestům. Na jejich základě byly donuceny se přispěsem vzdát svých politických a stranických funkcí, poslaneckého mandátu se Marie Švermová vzdala 21. února 1951 a Jarmila Taussigová o devět měsíců později (27. listopadu 1951).⁶⁴⁹

Jejich bývalí poslanečtí kolegové velmi rychle uvěřili v jejich vinu, či v atmosféře všeobecného obviňování a strachu chtěli projevit loajalitu k režimu. V projevech poslanců se vyskytovaly časté odsuzující a dehonestující nářky na soudruhy Slánského, Švermovou, Clementise a další, v těch nejhorších možných barvách, mluvili o nich jako o zrádcích národa,

⁶⁴² Ibid.

⁶⁴³ Ibid.

⁶⁴⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/001schuz/s001001.htm>

⁶⁴⁵ Ibid.

⁶⁴⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/m.htm>

⁶⁴⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/sb.htm>

⁶⁴⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/t.htm>

⁶⁴⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/062schuz/s062020.htm>

přísluhovačích západních agentů a největších vnitřních nepřátelích lidově demokratického Československa. Poslankyně Mouralová o nich například v rozpravě o státním rozpočtu pro rok 1952 mluvila takto: „Po odhalení zradcovské agentury třídního nepřítele a v radoch robotníckej triedy, po odhalení bandy Slánskeho, Švermovej, Šlinga a spol. sme lepšie ako kedykoľvek pred tým vyzbrojení k tomu, zneškodniť zvyšky záškodníkov i na hospodárskom fronte. V období zostreného triedneho boja a zúrivých útokov amerických imperialistov bude sa triedny nepriateľ ďalej a znovu pokúšať mariť a znevažovať plnenie plánu, pretože vie, že to znamená otupovať ostrie jednej z najúčinnějších zbraní robotníckej triedy. Bude sa o to pokúšať všetkými prostriedkami od zanášania byrokratizmu a nejasností do sústavy plánovania až po plytvanie prostriedkami na zbytočne nákladné investície; od organizovania drobnej či väčšej šušandy, že to či ono zbožie nebude a že sa niečo stane s peniazmi, až po sabotáž dodávok pre spotrebný trh; od falošných hlásení o plnení plánu až po priame diverzie a záškodníctvo. U nás však tieto pokusy rozdrťí neoblomná bdelosť a ostražitosť robotníckej triedy.“⁶⁵⁰

Ve všech projevech, a to nejen poslankyň, se v tomto období pravidelně objevují odkazy na názory a citáty Stalina, Lenina, Klementa Gottwalda či Antonína Zápotockého k tomu či onomu projednávanému tématu a značně ideologicky ovlivněná rétorika politiků. Téměř každé vystoupení či prezentace navrhovaného zákona jsou zakončeny zmínkou, co dobrého v této oblasti již vykonal některý z nich, či co o této věci v minulosti vyslovil.

Například v řeči Boženy Macháčové Dostálové na 24. schůzi NS, ve které mluví při debatě o rozpočtu na rok 1949 o některých formách distribuce v Československu, přisuzuje Klementu Gottwaldovi zásluhy za dobré zásobování dělníků: „Díky soustavné péči, kterou věnuje otázkám zásobovacím a distribučním prezident republiky Klement Gottwald, došlo v uplynulém roce až k přednostnímu zásobování dělnictva.“⁶⁵¹ Poslankyně Štastná ve stejné debatě mluví o mladých údernících mimo jiné takto: „Úderky mladých se pustily hned vzápětí do řešení úkolů vyšších tak, jak jim u kolébky hnutí radil prezident Gottwald: hledat nové způsoby práce, způsoby výnosnější a úspornější. Tak na př. údernice v punčochárnách národního podniku Svit se soustředily na zvyšování kvality punčoch a tím i na zhospodárnění výroby.“⁶⁵²

Milada Netušilová uvádí vládní návrh zákona o organizaci národohospodářské evidence 19. prosince 1951 slovy: „Největší učitelé a ekonomové světa – Lenin a Stalin -

⁶⁵⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/060schuz/s060009.htm>

⁶⁵¹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/024schuz/s024002.htm>

⁶⁵² <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/024schuz/s024007.htm>

nejednou zdůrazňovali velký význam statistiky pro budování socialismu. Lenin říká: "Evidence a kontrola, to je to hlavní, čeho je potřeba pro zorganizování, pro správný chod první fáze komunistické společnosti." A soudruh Stalin, když mluvil v r. 1924 o statistice v socialistickém státě, řekl: "... žádná budovatelská práce, žádná státní práce, žádná plánovací práce není myslitelná bez statistiky. Evidence bez statistiky se nehne ani o krok kupředu."⁶⁵³

Výjimkou nebyla ani recitace vhodných budovatelských básní a nikdy nesmělo být opomenuto srovnání s imperialistickým a krvelačným Západem, především Amerikou,⁶⁵⁴ v kontrastu s mírotvorným Sovětským svazem, od kterého se měli soudruzi v Československu ještě tolik co učit.

Stejně tak celé Národní shromáždění pravidelně vzpomínalo a nikdy nezapomnělo uctít nejrůznější výročí či narozeniny svých politických vůdců, jako byly například šedesáté deváté narozeniny soudruha Stalina na 20. schůzi 21. prosince 1948.⁶⁵⁵ Svůj projev k tomuto tématu zakončil předseda schůze John takto: „Uzavíráme tento rok s vděčností prezidentovi Československé republiky Klementu Gottwaldovi, uzavíráme jej také plni vděčnosti generalissimu Stalinovi, a myslím, že mohu jménem vás všech uzavřít těchto několik slov pozdravem: Ať žije soudruh Stalin! Ať žije fronta míru a pokroku ve světě, která je reprezentována také naším věrným spojenectvím a přátelstvím se Sovětským svazem, s Rumunskem a s ostatními pokrokovými a mírumilovnými státy ve světě!“⁶⁵⁶ Při těchto slovech celá poslanecká sněmovna povstala a propukla v dlouhotrvající bouřlivý potlesk.⁶⁵⁷

Poslankyně se zapojovaly i do rozprav k mezinárodně-politickým tématům, i když samozřejmě vždy pouze artikulovaly oficiální linii komunistické strany. Helena Leflerová byla zpravodajkou ke zprávě o návrhu užšího předsednictva Národního shromáždění, aby Národní shromáždění odeslalo parlamentům Velké Británie, Francie, Itálie, Belgie, Holandska a Lucemburska dopis ve věci generální smlouvy (uzavřené 26. května 1952 v Bonnu) a smlouvy o evropském obranném společenství⁶⁵⁸ (uzavřené 27. května 1952

⁶⁵³ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/060schuz/s060005.htm>

⁶⁵⁴ Například v řeči Boženy Macháčové-Dostálové v rozpravě o státním rozpočtu na rok 1953, in: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/074schuz/s074007.htm>

⁶⁵⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/020schuz/s020001.htm>

⁶⁵⁶ Ibid.

⁶⁵⁷ Ibid.

⁶⁵⁸ **Evropské obranné společenství (EOS)** bylo návrhem vojenského paktu, kterým se v roce 1950 francouzská vláda pokusila řešit postavení západního Německa (jeho znovuvybrojení). Autorem plánu byl francouzský předseda vlády René Pleven (tzv. Plevenův plán). Hlavním principem byla dohoda, že „vojenský útok vedený proti členským státům v Evropě, nebo proti evropským obranným silám bude vnímán jako útok proti všem členským státům.“ Členy mělo být západní Německo, Francie, Itálie a země Beneluxu (země ESUO). Smlouva o EOS byla podepsána 27. května 1952, ale nikdy nevešla v platnost kvůli zamítnutí ratifikace francouzským parlamentem. In: FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s.55-58.

v Paříži),⁶⁵⁹ kdy NS tyto smlouvy považovalo za ohrožující mír v celé Evropě, i mezinárodní uspořádání světa. Ve své řeči poslankyně Leflerová tvrdila, že lid v západních státech přijal zprávy o přijetí těchto smluv „s bouří nevole a rozhodným odporem,“ naopak „mírové návrhy Sovětského svazu v zájmu všech národů Evropy setkávají se u všech těchto národů s velikými sympatiemi, podporou a porozuměním.“⁶⁶⁰ Přijetí smluv považovala za agresivní krok amerického imperialismu vnucený nebohým evropským vládám proti jejich mírovým zájmům: „T.zv. generální smlouva a smlouva o t. zv. evropském obranném společenství a činy, které předcházely jejich uzavření, odhalují v plné nahotě nelidskou tvář dravého amerického imperialismu. Ne pro zájmy evropských národů, ne pro t. zv. ochranu západní civilizace – jak oni tvrdí – byly tyto smlouvy uzavřeny, ale pro zájmy peněžních žoků amerických monopolistů, pro zájmy jejich poslušných lokajů v západní Evropě, pro zájmy hitlerovců v západním Německu. A pro tyto zájmy se žádá na západoevropských národech, aby obětovaly krev svých synů a dcer, ničily bohatství své země.“⁶⁶¹ Nerozpakovala se ani v této souvislosti připomenout vlastní utrpení po vypálení Lidic a nutnost zabránit opakování válečných hrůz: „Všichni jsme si přáli, a to nejen v zájmu našich vlastních národů, ale i v zájmu německého lidu samého, aby se již nikdy v Německu neobjevili oni rurští magnáti, junkeři a generálové, kteří by svými dobytčnými plány přivedli jak německý lid, tak ostatní národy Evropy a světa do nového nebezpečí válečného konfliktu.“

Já sama, jako prostá občanka nešťastné obce Lidic, prožila jsem s lidickými ženami osud statisíců lidí ve světě, kterým fašismus a jeho válka rozmetaly domovy a zničily, co jsme měli nejvíce rádi. Byla jsem odsouzena na doživotí do koncentračního tábora Ravensbrück, kde jsem prožila s matkou 3 léta do doby, kdy nám sovětská armáda otevřela bránu k svobodě. Nemohl být však navrácen život otci a muži, které zavraždili fašisté v Lidicích, nemohl být navrácen život stařence, kterou umučili hladem v koncentračním táboře, a život malé sestře, kterou umučili s 82 lidickými dětmi v plynové komoře. Jen víru v lepší a šťastnější život nemohl nikdo zničit.⁶⁶²

Navrhovaný dopis připravený zahraničním výborem byl posléze jednomyslně přijat a odeslán výše zmíněným vládám.⁶⁶³

Mezinárodně-politickým otázkám se na půdě parlamentu věnovala i Marie Trojanová, která byla zpravodajkou zahraničního výboru k rámcovým obchodním smlouvám se Sýrií

⁶⁵⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/064schuz/s064001.htm>

⁶⁶⁰ Ibid.

⁶⁶¹ Ibid.

⁶⁶² Ibid.

⁶⁶³ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/064schuz/s064009.htm>

a Libanonem na 68. schůzi NS v prosince 1952.⁶⁶⁴ Jejich přijetí rozhodně doporučila pro rozšíření vztahů socialistického Československa s rozvojovými zeměmi a také pro snižování vlivu spojených států amerických na Blízkém východě.

Rok 1953 přinesl celému Sovětskému svazu a zemím v jeho sféře vlivu radikální změny, související se smrtí J.V. Stalina 5. března 1953.⁶⁶⁵ Po návratu z jeho pohřbu zemřel 14. března 1953 i československý prezident a předseda KSČ Klement Gottwald. Národní shromáždění na jejich památku uspořádalo v pátek 20. března 1953 speciální smuteční schůzi, které se účastnil i předseda vlády a jednotliví ministři.⁶⁶⁶ Pražští pozounisté na ní zahráli československou a sovětskou hymnu, předseda Národního shromáždění John přednesl smuteční projev, během kterého stojící poslanci drželi dvě minuty ticha za zemřelé soudruhy (poslanci strávili ve stoje celou dobu schůze). Přečetl i text soustrastného projevu zasláného Nejvyšším sovětem Svazu sovětských socialistických republik a předsednictvo NS navrhlo text poděkování, které bylo jednomyslně přijato a poté zasláno Nejvyššímu sovětu. Na závěr zazněla Internacionála a poslanci se po necelé půl hodině trvání schůze rozešli.⁶⁶⁷

Hned následujícího dne na 72. schůzi Národního shromáždění v sobotu 21. března 1953 byl ve Vladislavském sále Pražského hradu zvolen novým prezidentem dosavadní předseda vlády Antonín Zápotocký.⁶⁶⁸ Schůzi započala slavnostní fanfára, po které bylo přikročeno k volbě prezidenta na základě návrhu skupiny poslanců (mezi kterými figurovala i jména poslankyň Anežky Hodinové Spurné, Julie Prokopové-Škrabánkové, Boženy Macháčové-Dostálové a JuDr. Mouralové-Úlehlové).⁶⁶⁹ Po hlasování poslanců a volbě nového prezidenta složil Antonín Zápotocký prezidentský slib. Na závěr schůze iniciovala předsedající místopředsedkyně Národního shromáždění Anežka Hodinová provolání slávy novému prezidentovi a Antonín Zápotocký opustil sál za zvuku slavnostní znělky.⁶⁷⁰

Na konci května 1953 komunistická strana přikročila k přijetí radikální měnové reformy, která byla připravována v naprostém utajení.⁶⁷¹ I vláda a Ústřední výbor KSČ se o ní dozvěděli teprve 30. května 1953, aniž by o ní většina jeho členů věděla dopředu.⁶⁷² Na půdě

⁶⁶⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/068schuz/s068015.htm>

⁶⁶⁵ TAUBMAN, William. *Chruščov: Člověk a jeho doba*. Praha: BB Art, 2005, s.243.

⁶⁶⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/070schuz/s070001.htm>

⁶⁶⁷ Ibid.

⁶⁶⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/072schuz/s072001.htm>

⁶⁶⁹ Ibid.

⁶⁷⁰ Ibid.

⁶⁷¹ PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s.86.

⁶⁷² Ibid., s.88.

Národního shromáždění o ní bylo jednáno na mimořádné schůzi ještě téhož dne, v sobotu 30. května 1953,⁶⁷³ na kterou se dostavil i prezident republiky Antonín Zápotocký a se zněním reformy vzápětí poslance seznámil předseda vlády Viliam Široký. Společně s jejím vstoupením v platnost k 1. červnu 1953 se přistoupilo i ke zrušení lístkového systému. Cílem reformy mělo být posílení československé koruny a zvýšení její kupní síly.⁶⁷⁴ Ke zhodnocení koruny mělo dojít kursem pět ku jedné a také pevným navázáním kurzu koruny na sovětský rubl. Počítalo se s nutnými obětmi ze strany všech občanů: „Zaistenie peňažnej reformy sa neobíde bez určitých dočasných strát, ktoré musia priniesť takmer všetky vrstvy pracujúceho obyvateľstva. Sú to však straty, ktoré sú ďaleko a ďaleko vyvážené veľkými výhodami, ktoré vyplývajú zo skutočnosti, že zvýšime kúpnu silu československej koruny, že snížime komerčné ceny, že zabezpečíme ďalší rozmach hospodárstva, kultúry a blahobytu pracujúcich.“⁶⁷⁵

Zpravodajkou zákona o peněžní reformě byla Božena Macháčová-Dostálová. Ta však pouze zopakovala hlavní důvody nutnosti jejího přijetí a jménem výborů, které se jejím zněním zabývaly, ji doporučila k přijetí: „Nová peněžní jednotka má zlatý obsah a její kurs je stanoven, jak to již zde řekl předseda naší vlády soudruh Široký, na základě poměru k nejstabilnější měně světa, sovětskému rublu. Důvody, které zde uvedl předseda naší vlády soudruh Široký, vedly také výbor rozpočtový a výbor pro hospodářské plánování a jeho kontrolu k tomu, že se zabýval vládním návrhem zákona o peněžní reformě, a doporučuji jeho jménem Národnímu shromáždění vládní návrh zákona o peněžní reformě (tisk č. 716) ke schválení beze změny.“⁶⁷⁶

Při přijímání ústavního zákona o národních výborech a volbách do národních výborů 2. a 3. března 1954 Anežka Hodinová Spurná započala rozpravu řečí o významu a úloze žen v jejich činnosti a připomněla přes třicet tisíc funkcionářek, které pracují v národních výborech v Československu.⁶⁷⁷ Zmínila jejich stále nedostačující počty ve vedení JZD a také jejich působení ve výborech žen při MNV. Zapojení žen do výstavby socialismu v Československu se již stalo samozřejmým a ženy bojují za mír a další rozvoj republiky po boku mužů jako jejich rovnoprávné partnerky.⁶⁷⁸

Na poslední podzimní schůzi Národního shromáždění před volbami, která se uskutečnila 27. října 1954, se jménem poslaneckého klubu komunistických poslanců Božena

⁶⁷³ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/076schuz/s076001.htm>

⁶⁷⁴ Ibid.

⁶⁷⁵ Ibid.

⁶⁷⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/076schuz/s076002.htm>

⁶⁷⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/082schuz/s082007.htm>

⁶⁷⁸ Ibid.

Machačová Dostálová přihlásila k přijetí zákona o lidovém družstevnictví a družstevních organizacích,⁶⁷⁹ jehož přijetí prohlásila za přelomový historický okamžik pro všechny občany.⁶⁸⁰ Poslankyně Marie Matějková⁶⁸¹ na téže schůzi referovala o přijetí mezinárodní úmluvy o politických právech žen Valným shromážděním OSN.⁶⁸² Neopomněla zmínit, že všechna přijímaná práva jsou již v Československu dávno samozřejmá a zaručená ústavou z 9.května 1948, jinak je tomu však v kapitalistických zemích, pro které je tato úmluva skutečným přelomem.⁶⁸³ Za zpěvu Písně práce pak poslanci ukončili první poúnorové volební období Národního shromáždění.⁶⁸⁴

⁶⁷⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/085schuz/s085003.htm>

⁶⁸⁰ Ibid.

⁶⁸¹ **Marie Matějková**, *20.2.1905, vystudovala učitelský ústav a pracovala jako učitelka. Od roku 1939 působila jako krajská spojka ilegálního komunistického hnutí, 1940 zatčena gestapem, vězněna v káznici v Javorech v Německu. Po válce pracovala opět jako učitelka, aktivní v komisi žen a MNV. APS Praha, Inv.č.1665, k.č.90.

⁶⁸² <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/085schuz/s085005.htm>

⁶⁸³ Ibid.

⁶⁸⁴ http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/085schuz/s085009.htm#_d

5.5. Působení v ženských organizacích

Mnohé političky byly po celou dobu svého veřejného působení zároveň činné v různých ženských či jiných masových organizacích, často právě tam také jejich veřejné působení začalo. Marxistická levice začala již v prosinci 1920 vydávat časopis *Ženský list*, od roku 1922 přejmenovaný na *Komunistku*.⁶⁸⁵ Od roku 1926 vycházel také ženský časopis *Rozséváčka*. Kromě snahy působit na ženy prostřednictvím tisku, byly po vzniku komunistické strany zakládány také agitační výbory pro práci mezi ženami, které bývaly tvořeny důvěrníci, pokladní, třemi kontrolorkami a kolportérkou ženského časopisu. Sekretářka ženského hnutí Anna Křenová si tam za svou spolupracovnici vybrala tehdy ještě textilní dělnici z Hořic v Podkrkonoší Julii Prokopovou.⁶⁸⁶ V následujících letech se výbory rozšířily do mnoha dalších měst po celé republice.

V roce 1924 moskevské vedení rozhodlo, že mají být všechny tyto výbory přeměněny po ruském vzoru na „ženoděly“ (ženské oddíly),⁶⁸⁷ jejich zakládání měla na starost Marie Švábová.⁶⁸⁸ Měly především vychovávat a agitovat a pokračovat v práci mezi ženami, do svých pozic byly členky již dosazovány „shora“, vedením strany. Instruktorky ženodělů byly vysílány do Leninských sebevzdělávacích škol či do Mezinárodního leninského institutu v Moskvě.⁶⁸⁹ V roce 1927 bylo ústředí ženodělu tvořeno Marií Čižinskou, Luisou Landovou-Štychovou, Helenou Malířovou a Julií Prokopovou. Avšak hlavní cíl ženodělů, aby do strany přivedl především dělnice, se naplnit nepodařilo, 73 % členek KSČ bylo v tuto dobu tvořeno ženami v domácnosti.⁶⁹⁰ Po zrušení ženodělů v roce 1935 bylo místo nich byly zakládány komise žen při KSČ.⁶⁹¹

Za druhé světové války existovaly exilové ženské organizace v Londýně – levicový *Klub československých žen* řízený Anežkou Hodinovou Spurnou a od roku 1941 jeho protiváha *Spolek československých žen*.⁶⁹²

Uvnitř komunistické strany vznikla v květnu 1945 *Ústřední komise žen KSČ*, jejíž předsedkyní byla Anežka Hodinová-Spurná a kde se významně angažovala také další

⁶⁸⁵ UHROVÁ, Eva. *Ženy v KSČ a textilní dělnice v Čechách ve 20. letech*, c.d., s.28.

⁶⁸⁶ *Ibid.*, s.29.

⁶⁸⁷ Více o ruských ženodělech v kapitole č.3, s. 49.

⁶⁸⁸ Ještě neprovdaná Marie Švermová.

⁶⁸⁹ UHROVÁ, Eva. *Ženy v KSČ a textilní dělnice v Čechách ve 20. letech*, c.d., s.29.

⁶⁹⁰ *Ibid.*, s.31.

⁶⁹¹ *Ibid.*, s.314, poznámka č.9.

⁶⁹² Více v 7. kapitole o válečné zkušenosti političek.

komunistická politička patřící k jejím zakládajícím členům, Julie Prokopová. Hlavním úkolem *Ústřední komise žen KSČ* bylo vytvoření sítě komisí žen na krajských, okresních a místních úrovních. Tvořily se postupně v souvislosti s návratem žen z exilu či z koncentračních táborů.⁶⁹³ Jejich členky měly především získávat další ženy pro komunistickou politiku a angažovat se v organizacích, poradnách a odborech péče o matku a dítě, mládež či rodičovských sdruženích, stejně jako místních pobočkách Československého červeného kříže a zaměřovaly se především na tovární dělnice.

Poté, co neuspěly snahy komunistických funkcionářek Ústředních komisí žen o sjednocení s *Ženským klubem* ve Smečkách a bývalou *Ženskou národní radou* (ŽNR), dohodly se s ženami působícími ve vedoucích pozicích poválečných politických stran a společně založily *Národní frontu žen*, která vznikla sloučením ženských odborů existujících při těchto stranách.⁶⁹⁴ I v ní se komunistům záhy, podobně jako v Národní frontě samotné, podařilo získat rozhodující vliv (na rozdíl od RČŽ, která se držela prvorepublikových masarykovských a demokratických tradic).⁶⁹⁵ Tiskovým orgánem Národní fronty žen byl časopis *Československá žena*, vydávaný pod vedením odpovědné redaktorky Marie Švermové.⁶⁹⁶

V Národní frontě žen pracovaly mnohé poslankyně Národního shromáždění, i další političky působící ve vedení politických stran. Ústřední výbor byl tvořen dvanácti členkami ze čtyř aktivních poválečných politických stran a Rada československých žen dalšími třemi zástupkyněmi. Anežka Hodinová-Spurná v ní působila jakožto vedoucí představitelka za komunistickou stranu, Fráňa Zemínová za národní socialisty, Anna Jungwirthová za sociální demokracii a Marie Trojanová za stranu lidovou.⁶⁹⁷

Ve všech ženských i ostatních masových organizacích byly bezprostředně po únoru 1948 živelně zakládány akční výbory a vylučovány členky, které nebyly uznány za politicky spolehlivé, tedy sympatizující s komunistickým režimem. Takto mohly svou loajalitu s komunistickou stranou prokázat i členky dosud jiných politických stran, což je i případ výše zmiňované Běly Pažoutové, která se podílela na práci akčního výboru v organizaci křesťanských žen YWCA.

⁶⁹³ PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*, c.d., s.20-21.

⁶⁹⁴ UHROVÁ, Eva. Národní fronta žen a Rada československých žen - dva proudy ženského hnutí v českých zemích a jejich zájem o sociální a právní postavení žen. In: KÁRNÍK, Zdeněk, KOPEČEK, Michal (eds.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, svazek IV.*, Praha: Dokořán, 2005, s.90.

⁶⁹⁵ NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posilíš mír! : ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. c.d., s.91.

⁶⁹⁶ *Zápis ze schůze ústředního výboru NFŽ*. NA Praha, f. 22, a.j.48.

⁶⁹⁷ *Zpráva o ustanovení výboru NFŽ*. NA Praha, f. 22, a.j.48.

V její brněnské pobočce byl akční výbor založen již 1. března 1948. Do svého čela si za předsedkyni zvolil sociálně demokratickou poslankyni Bělu Pažoutovou,⁶⁹⁸ poté však na příkaz místní Rady československých žen svou činnost po zastavil a čekal na další pokyny z ústředí. Jakožto členská organizace Rady československých žen byla YWCA ústředním akčním výborem RČŽ vyzvána k založení akčního výboru ve všech svých pobočkách a především k „očistě“ spolku a přihlášení se ke spolupráci s lidově demokratickým politickým systémem.⁶⁹⁹ Ze svých řad vyloučila například poslankyně Miladu Horákovou a Antonii Kleinerovou, náměstkyni primátora hlavního města Prahy Růženu Pelantovou⁷⁰⁰ a mnohé další. Do vedení se nyní dostala i JuDr. Viera Mouralová-Úlehlová (členka ÚV KSS) a spolu s Bělou Pažoutovou údajně pro příliš pomalu postupující „očistu“ spolku navrhly jeho likvidaci.⁷⁰¹

Komunistické poslankyně se tak aktivně podílely na likvidaci ženských spolků a dalších opatřeních, které upevňovaly moc nově nastoupeného politického režimu.⁷⁰²

Ve veškerých ženských spolcích a organizacích musel povinně vzniknout *Akční výbor Národní fronty* a musely se povinně přihlásit do *Akčního výboru Rady československých žen*, nebo byly zrušeny.

Velmi aktivní byla ve své činnosti místopředsedkyně Rady československých žen Julie Prokopová, která se zasadila o vytvoření Akčního výboru RČŽ navzdory silnému nesouhlasu Milady Horákové a úspěšně dosáhla jejího podřízení komunistickému vedení. Rada československých žen se totiž zpočátku odmítla podřídit nátlaku komunistickému režimu, ještě před únorovým převratem 23. února 1948 přijalo předsednictvo RČŽ poměrem 20:13 usnesení,⁷⁰³ že RČŽ nevstoupí do Ústředního akčního výboru. Julie Prokopová však rozhodnutí odmítla vzít na vědomí a z titulu své funkce použila razítko RČŽ k vyhlášení založení akčního výboru Rady.

Milada Horáková svolala schůzi širšího předsednictva na 25. února, kde se měla tato otázka znovu projednat. Na jednání se dostavily i zástupkyně odborářek Ústřední rady odborů, které přišly podpořit vznik akčního výboru RČŽ a linii Julie Prokopové. Širší předsednictvo pak založení akčního výboru většinou schválilo. V závěrečném projevu

⁶⁹⁸ APPELTOVÁ, Michaela. *Ve víru událostí: YWCA a spolkový život v roce 1948*. Diplomová práce, Praha 2008. Univerzita Karlova, Fakulta Humanitních studií, Katedra genderových studií, s.52.

⁶⁹⁹ Ibid.

⁷⁰⁰ *Zápis schůze ÚAV YWCA ze dne 2. 6. 1948*. In: NA Praha, f. 626, k. 5-3.

⁷⁰¹ APPELTOVÁ, Michaela. *Ve víru událostí: YWCA a spolkový život v roce 1948, c.d.*, s.96.

⁷⁰² Podrobněji se situaci zániku ženských spolků po roce 1948 v Československu věnovala například NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posilíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945-1955, c.d.*, či APPELTOVÁ, Michaela. *Ve víru událostí: YWCA a spolkový život v roce 1948, c.d.*

⁷⁰³ APPELTOVÁ, Michaela. *Ve víru událostí: YWCA a spolkový život v roce 1948, c.d.*, s.52-53.

neopomněla Milada Horáková zdůraznit, že se nejedná o demokratický a ústavní krok, ale o krok revoluční, vyžádaný si pod tlakem veřejnosti a že se s ním osobně neztotožňuje.⁷⁰⁴

Reakce na sebe nedala dlouho čekat. Již následujícího dne byla Milada Horáková zbavena funkce předsedkyně Rady československých žen a z organizace vyloučena.

Vedení převzala Anežka Hodinová-Spurná, funkci místopředsedkyně si pak nadále podržela Julie Prokopová a došlo i ke sloučení Rady s *Národní frontou žen*.

Milada Horáková patřila k největším odpůrcům komunistické zvláště a důsledně se bránila ustupování z demokratických tradic první republiky. I v pohnutých dnech na počátku roku 1948 aktivně vystupovala proti jejich postupnému stále většímu vlivu na domácí politiku a přebírání moci ve státě. Usilovala o svolání schůze Národního shromáždění ve vyhroceném období po demisi dvanácti nekomunistických ministrů, to se jí však již nepodařilo.

V předvečer komunistického převratu 24. února 1948 ještě stihla na schůzi národně socialistické strany veřejně odhalit Aloise Neumana jako tajného spolupracovníka komunistické strany, avšak již ho nestihli vyloučit, protože Neuman ze schůze utekl.⁷⁰⁵ Díky tomu pak mohl být druhého dne jmenován Klementem Gottwaldem do vlády jako ministr za stranu národně socialistickou, jako jeden z kandidátů na obměnu vlády po demisi dvanácti ministrů.

Jako odpůrkyně nového režimu byla po převratu zbavena všech veřejných funkcí, včetně funkce předsedkyně Rady československých žen zmíněné výše. Milada Horáková se poté 10. března 1948⁷⁰⁶ rozhodla na protest s komunistickou politikou vzdát svého poslanceckého mandátu. Téhož dne došlo i ke smrti Jana Masaryka.⁷⁰⁷ Po svém opuštění politických a veřejných funkcí se vrátila ke své dřívější práci na pražském magistrátu, kde byla zaměstnaná jako sociální referentka Ústředního národního výboru.⁷⁰⁸

Nepřestávala však být v kontaktu s exilovými politiky ČSNS a bojovala proti komunistům i nadále. Podporovala emigraci obyvatel za hranice a netajila se svými snahami o obnovení demokratického politického systému. Stejně tak byla v častém kontaktu s další bývalou národně-socialistickou poslankyní a osobní přítelkyní, Antonií Kleinerovou, která

⁷⁰⁴ Ibid.

⁷⁰⁵ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces M. Horáková a spol., c.d.*

⁷⁰⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095001.htm>

⁷⁰⁷ Ibid.

⁷⁰⁸ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces M. Horáková a spol., c.d.*

byla informovaná o kontaktech s exilovými politiky a přípravě programu, pokud by se změnil režim.⁷⁰⁹

Když začali komunisté hledat vhodné osoby pro připravované politické procesy, byla Milada Horáková jako zarytá odpůrkyně Komunistické strany Československa a nového režimu vhodným kandidátem pro akci, kterou Státní bezpečnost označila krytým názvem „Střed.“ Milada Horáková byla zatčena 27. září 1949 ve své kanceláři v Masné ulici a Antonie Kleinerová zhruba o měsíc později, 8. listopadu 1949. Další národně-socialistickou poslankyní, která byla zatčena, byla i Fráňa Zemínová, která se rovněž vzdala mandátu na protest s novým režimem již 10. března 1948.⁷¹⁰

Ve vykonstruovaném politickém procesu v roce 1950 byla Milada Horáková odsouzena k smrti a 27. června 1950 popravena.⁷¹¹ Antonie Kleinerová byla odsouzena na doživotí.⁷¹² Byla vězněna ve Znojmě, Kutné Hoře, v Praze na Pankráci, v Chrudimi a v nápravně-pracovním táboře Pardubice. V roce 1955 jí bylo doživotní vězení zmírněno na dvacet pět let a v roce 1962 byla propuštěna na amnestii.⁷¹³ Fráňa Zemínová pak byla odsouzena na dvacet let, zřejmě s přihlédnutím k jejímu vysokému věku, v době odsouzení jí bylo již 68 let.⁷¹⁴

5.6. Věkové složení poslankyň v letech 1948-1968

Těsně po skončení druhé světové války se do Prozatímního národního shromáždění dostalo dvacet žen, kterým bylo v době zvolení mezi třiceti jedna a šedesáti třemi lety.⁷¹⁵ Nejstarší poslankyní byla Fráňa Zemínová zastupující národní socialisty a druhou nejstarší poté teprve padesátiletá Anežka Hodinová-Spurná. Naprosté většině, 90 % poslankyň bylo mezi třiceti jedna a čtyřiceti osmi lety. Do parlamentu se nedostala žádná žena mladší třiceti let, která by neprožila válečné roky v produktivním věku.

⁷⁰⁹ ABS, f. *Vyšetřovací spisy, vyšetřovací spis archivní číslo V-6301/3 MV.*, citováno podle: KAPLAN, Karel: *Největší politický proces M. Horáková a spol.* Praha: ÚSD AV ČR ve spolupráci s Archivem hl. m. Prahy, 1995, c.d.

⁷¹⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095001.htm>

⁷¹¹ Ibid.

⁷¹² NA Praha, f. Správa Sboru nápravné výchovy, nezpracováno, osobní spis Antonie Kleinerové.

⁷¹³ MALÍŘ, Jirí, MAREK, Pavel, kolektiv autorů. *Politické strany 1938-2004.* Brno: Doplněk, 2005, s.1273.

⁷¹⁴ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces M. Horáková a spol.* Praha: ÚSD AV ČR ve spolupráci s Archivem hl. m. Prahy, 1995.

⁷¹⁵ Vychází ze jmenných seznamů členů parlamentu in:

<http://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmennyy/index.htm>, seznam političek viz Příloha č.5, s.359.

Během následujícího volebního období 1946-1948 bylo v Ústavodárném národním shromáždění zastoupeno celkem dvacet sedm žen věkového rozmezí 33-64 let⁷¹⁶ při vstupu do parlamentu. Šestnácti političkám bylo mezi čtyřiceti a padesáti lety. Pouze šest bylo mladších čtyřiceti let a čtyři starší padesáti let. Opět žádná politička nebyla mladší než třicet let, nejstarší zůstává Františka Zemínová se šedesáti čtyřmi lety. Narostl však počet žen starších padesáti let, v druhém poválečném volebním období tohoto věku dosáhly čtyři ženy. Druhou světovou válku tedy všechny z nich prožily v produktivním věku 26-57 let, ale nikoli již v tzv. formativním období.⁷¹⁷ Třináct žen zastupovalo KSČ, osm národní socialisty, tři sociální demokracii, dvě lidovce a jedna žena Demokratickou stranu na Slovensku.

Nejvýznamnější změnou během prvního poúnorového volebního období 1948-1954 bylo výrazné omlazení poslankyň, ve funkci se během šesti let vystříдалo celkem padesát dva žen, věkového složení mezi 23-62 lety.⁷¹⁸ Čtrnáct z nich bylo ve věku do třiceti let včetně, tedy v kategorii, která předcházející volební období nebyla vůbec zastoupená. Třicet jedna poslankyň pak bylo ve věkové kategorii 31-50 let včetně (59%) a pouze jedna poslankyně byla starší šedesáti let, což byla Karla Pfeiferová – Hlávková, zakládající členka komunistické strany, předválečná senátorka za KSČ, za druhé světové války aktivní v komunistickém odboji a původem textilní dělnice.⁷¹⁹

Ve druhém volebním období po únorovém převratu, v letech 1954-1960⁷²⁰ se v poslaneckých lavicích vystříдалo šedesát sedm poslankyň, pokračoval trend nominace stále mladších kandidátek, nemladší poslankyni, Janě Holinkové – Míčkové bylo jen dvacet jedna let. Rudé Právo⁷²¹ o jejím osudu referovalo jako o slovenské údernici, která v patnácti letech nastoupila do Oděvních závodů Viliama Širokého v Trenčíně, kam když přišla, neuměla vůbec nic a již za rok se stala podnikovou údernicí. Po večerech navštěvovala závodní školu práce a vypracovala se na technickou kontrolorku, která výrazně zlepšila kvalitu práce v závodě, vedla ostatní dělnice k bezchybné práci a při příležitosti blížícího se X. sjezdu strany navrhla soutěž mezi jednotlivými dílnami o výrobu oděvů prvotřídní kvality. Za jejího působení se jejich dílna stala „vítěznou dílnou za čtvrtletí“ a za to si závod „vysloužil právo“ nominovat svého kandidáta do Národního shromáždění. Zvolena byla ve

⁷¹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/REJSTRIK/JMENNY/INDEX.HTM>

⁷¹⁷ Za zásadní formativní období považuje Mannheim rané mládí, zhruba okolo 17 let, in: MANNHEIM, Karl. Problém generací. *Sociální studia*, 2007, číslo 1-2/2007, Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, s.28.

⁷¹⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/index.htm>

⁷¹⁹ Více o životě Karly Pfeiferové v její autobiografii: PFEIFEROVÁ, Karla. *Paměti: stará textilačka vypravuje*, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964.

⁷²⁰ Seznam političek viz Příloha č.8, s.358-359. In: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/index.htm>

⁷²¹ *Rudé Právo*, 16.11.1954, s.2.

volebním obvodě Trenčín I za KSS.⁷²² I takové mohly být cesty k poslanceckému mandátu, část postů byla vyhrazená nejlepším pracovníkům z jednotlivých hospodářských oborů.

Mladých žen do třiceti let zasedalo v Národním shromáždění celkem sedmnáct. Většina (čtyřicet poslankyň) byla ve věku 31-49 let, sedm do šedesáti let a dvě poslankyně byly starší, bylo jim shodně šedesát čtyři let.

Následující volební období (1960-1964) prošlo poslanceckými lavicemi ještě více žen, dohromady šedesát osm.⁷²³ Už se ale neopakoval trend nominace co nejmladších političek, naopak, věkové složení podstatně zestárlo. Pouhých pět žen bylo mladších třiceti let, zatímco více než třem čtvrtinám političek bylo mezi 31-50 lety. Pět dalších bylo ve věkové skupině do šedesáti let. A tři zasloužilé členky strany byly starší šedesáti let, dlouholetá ministryně Ludmila Jankovcová, ženská funkcionářka a účastnice zahraničního londýnského exilového vedení za druhé světové války Anežka Hodinová-Spurná (a také ovšem zakládající členka KSC) a nejstarší kandidátka, sedmdesátiletá Julie Prokopová, rovněž zakládající členka strany, podporovatelka bolševického křídla strany ve třicátých letech, členka Ústředního výboru KSC a také Ústřední komise žen KSC.

Tabulka č. 10: Věkové rozložení poslankyň v NS

Věkové rozložení poslankyň v NS ⁷²⁴	Do 30 let	31-50 let	51-60 let	60 + let
1945-1946	0%	95%	0%	5%
1946-1948	0%	85,2%	11,1%	3,7%
1948-1954	26,4%	58,5%	11,3%	1,9%
1954-1960	25,8%	59,1%	10,6%	3,0%
1960-1964	7,4%	81%	7,4%	4,4%
1964-1968	13,6%	67,8%	13,6%	5,1%

Poslední sledované volební období zasedlo v poslanceckých lavicích postupně celkem padesát devět političek mezi 22-74 lety. Oproti předcházejícím letům o trochu zestárly, osmi ženám bylo do třiceti let, přes dvě třetiny byly ve věkové kategorii 31-50 let, osmi poslankyním bylo do šedesáti let a tři poslankyně byly starší – Božena Macháčová Dostálová

⁷²² <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/m.htm>

⁷²³ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/index.htm>

⁷²⁴ Všechny data vychází ze jmenných seznamů poslanců jednotlivých volebních období, in: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/REJSTRIK/JMENNY/INDEX.HTM>; <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/028schuz/s028001.htm>;

jednašedesátiletá, o rok starší Marie Fišarová⁷²⁵ a nejstarší stále aktivně pracující, Julie Prokopová, která pracovala prakticky až do své smrti 30. července 1966.⁷²⁶

5.7. Profesionální složení političek

Poslední dvojice volby do Národního shromáždění (v roce 1946 a 1948) přinesly zásadní proměnu v sociálním složení a profesích u jednotlivých zastoupených poslankyň. Ještě z voleb v roce 1946 vzešla skupina profesionálních političek, z nichž naprostá většina měla odborné (většinou středoškolské) vzdělání a zkušenosti z veřejného působení již z dřívějšího. Nešlo o žádné nováčky nominované náhodou či do počtu za svou politickou stranu. Žádná politička nebyla před vstupem do politiky žena v domácnosti, významně zastoupeny byly úřednice, učitelky, již působící političky, funkcionářky ženských či dalších společenských organizací (Marie Syrovátková-Palečková působila například jako předsedkyně komise žen, Anežka Hodinová-Spurná jako předsedkyně Ústřední komise žen KSČ⁷²⁷ a místopředsedkyně Národního shromáždění).⁷²⁸

Milada Horáková a Helena Koželuhová-Procházková byly vysokoškolského právníckého vzdělání, jako textilní dělnice se uvádí jediná žena - komunistická politička Marie Trojanová. Původem dělnice však byla i Božena Macháčová-Dostálová, další reprezentantka KSČ, nyní již jako politička z povolání.

Po květnových volbách 1948 se nově v parlamentu ve výraznější míře objevují představitelky tak zvaného „dělnického původu“ a uváděné profesní složení zvolených političek je mnohem pestřejší. Najdeme mezi nimi stále vysoké stranické funkcionářky KSČ či KSS, profesionální političky, úřednice, učitelky a představitelky či tajemnice ženských i dalších společenských organizací. K tomu se přidávají na jedné straně vysokoškolsky vzdělané a vysoce kvalifikované odbornice, jako byla soudkyně (JuDr. Zdenka Patschová),⁷²⁹ advokátka (JuDr. Božena Pátková), či novinářka a překladatelka

⁷²⁵ Marie Fišarová, *25.10.1902, z dělnické rodiny, členka ČSS od roku 1926. 1942 zatčena pro politickou činnost a vězněna do konce války. Po roce 1945 aktivně pracovala v NV a NF. Od r. 1949 ve zdravotním odboru KNV, posléze referentka technické kontroly a pak důchodkyně. Poslankyně NS 1954-1968. In: In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.103.

⁷²⁶ Ačkoliv Digitální parlamentní knihovna uvádí nepřesný údaj 30.7.1960, v dalších dokumentech již uváděný správně: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=3395>

⁷²⁷ Pernes Jiří: *Komunistky s fanatismem v srdci*, nakl. Brána, Praha 2006, s.21.

⁷²⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/rejstrik/predsedn.htm>

⁷²⁹ JuDr. Zdenka Patschová, *24.4.1905, vystudovala právníckou fakultu, na počátku 30. let jako první žena v Československu jmenovaná soudkyní. Za okupace aktivní v domácím odboji. Od roku 1945 jednatelka Rady

(Božena Holečková),⁷³⁰ tak z druhého konce spektra rolnice, dělnice, švadleny, vedoucí prádelny. Někde uprostřed zůstávají kvalifikované, ale zcela nepolitické (či přesněji nesouvisející s veřejnou činností) původní profese Jaroslavy Krafkové, která byla fotografkou,⁷³¹ obchodní příručí Milady Netušilové⁷³² či živnostnice a knihkupcové Josefy Smejkalové.⁷³³ Jako žena v domácnosti je uváděna Růžena Zahradková, která však zároveň působila jako členka zemského národního výboru.⁷³⁴

Ve druhé polovině padesátých let (v následujícím volebním období v NS 1954-1960) se již výrazně projevuje ideologizace veřejného života a dominance komunistického učení o třídní společnosti, které se stalo nevyhnutelnou součástí každodenní reality. Změny se projevovaly i u uváděných původních profesí poslanců – u velké části z nich se objevuje obecný pojem „dělník“, či „člen JZD“, zpravidla se již neuvádí konkrétní pracovní kvalifikace daného jedince, ale především třídní původ – a tedy i původní profese, kterou většinou mnozí z nich již dlouhé roky nevykonávali. Také u zvolených poslankyň se částečně proměnilo sociální a profesní složení. Nadpoloviční většinu z nich nyní tvořily zástupkyně „dělnicko-rolnického původu“, zhruba třetinu představitelky „inteligence“ a zbytek tvořily ostatní profese, které bychom mohli zařadit někam uprostřed. Pod dělnicko-rolnickým původem se vyskytovaly profese jako „dělnice“, mistrová, instruktorka šicích dílen,⁷³⁵ navíječka motorů,⁷³⁶ žehlíčka,⁷³⁷ kontrolorka textilních závodů,⁷³⁸ či třeba brusička kovů.⁷³⁹

Jako důsledek kolektivizace zemědělství v Československu se objevuje nově uváděná profese „členka JZD“,⁷⁴⁰ byť u některých konkrétních žen se zdůrazňuje jejich přesnější pracovní zařazení, především pokud bylo důvodem jejich nominace na kandidátní listinu. Tak je například Anna Přibková uváděna jako „krmička telat v JZD Poběžovice a nositelka vyznamenání za Zásluhy o výstavbu.“⁷⁴¹

československých žen, soudkyně, členka předsednictva Rady československých žen. Poslankyně NS v letech 1948-1954 za KSČ za volební obvod Liberec.

In: *Lidové noviny*, ročník 1948, 3. 6. 1948, s. 2.

⁷³⁰ *Rudé právo*, 5. 6. 1948, s. 5.

⁷³¹ *Rudé právo*, 5. 6. 1948, s. 1.

⁷³² ŠLOUF, Jakub. *KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948*. Diplomová práce. Praha, 2008. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav českých dějin, s.168.

⁷³³ *Rudé právo*, 5. 6. 1948, s. 5.

⁷³⁴ *Rudé právo*, 12. 5. 1948, s. 4.

⁷³⁵ Ludmila Režná – Václavíková, *Rudé právo*, ročník 1954, 10.11.1954, s. 2.

⁷³⁶ Marie Danielová, *Rudé právo*, 6.11.1954, s. 3.

⁷³⁷ Josefa Stulíková, *Rudé právo*, 7.11.1954, s. 2.

⁷³⁸ Jana Holínková- Míčková, *Ibid*.

⁷³⁹ Jaroslava Míšková, *Rudé právo*, 10.11.1954, s. 2.

⁷⁴⁰ Na Slovensku JRD

⁷⁴¹ *Rudé právo*, 7.11.1954, s. 2.

Mezi zástupkyněmi pracující inteligence se objevují jak ženy vysokoškolsky vzdělané (právničky, lékařky, provozní technička), tak učitelky a vychovatelky, spisovatelky, novinářka, či představitelky různých placených politických funkcí (stranické tajemnice, ministryně, poslankyně, předsedkyně NV).

Část z žen zastávala i vysoké vedoucí pozice v různých podnicích a organizacích, segment, který bychom dnes nejspíše souhrnně nazvali „pracovní pozice v managementu.“ Lékařka Kamila Pešková pracovala jako ředitelka Krajského ústavu národního zdraví v Českých Budějovicích,⁷⁴² Božena Procházková jako ředitelka základní školy,⁷⁴³ Valerie Polachová⁷⁴⁴ jako správkyně dětského domova⁷⁴⁵ (v nadcházejícím volebním období je již uváděna jako ředitelka okresní lidové knihovny).⁷⁴⁶ Božena Lyčková pak působila jako vedoucí oddělení národního podniku.⁷⁴⁷

Volební období na počátku šedesátých let (1960-1964) se vyznačovalo zhruba podobným poměrem zastoupených političek dělnicko-rolnických profesí a pracující inteligence⁷⁴⁸ jako v období předcházejícím, ale mění se skladba profesí. Téměř dva a půlkrát narostl počet žen pracujících v dělnických profesích (z patnácti na třicet pět), na úkor žen zaměstnaných v Jednotných zemědělských družstvech a v zemědělství, jejichž počet se snížil na třetinu (z dvanácti na čtyři). Zcela stejné naopak zůstalo zastoupení žen pracujících v politických a stranických funkcích (dvanáct), učitelek (čtyři) a podobné i u žen zastávajících řídicí funkce (pět, v minulém VO⁷⁴⁹ čtyři).

Nově se objevuje jedna poslankyně, která dosud nebyla zaměstnaná a u které je uvedeno, že byla ženou v domácnosti, jedná se o Františku Závodskou, zvolenou za Západoslovenský kraj. V parlamentu působila jako členka ústavně právního výboru, ale jinak se výrazněji na jeho půdě neprojevovala.⁷⁵⁰

Nejvyšší dosažené vzdělání zastávala docentka pediatrie Soňa Pennigerová,⁷⁵¹ která působila jako asistentka na lékařské fakultě, vysokoškolského vzdělání dosáhla ještě

⁷⁴² *Rudé právo*. 10.11.1954, s. 2.

⁷⁴³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/prilohy/priloh01.htm>

⁷⁴⁴ **Valerie Polachová**, *24.8.1910, z rodiny maloobchodníka, prodavačka, úřednice MNV v Klopotovicích, později tkadlena, vedoucí okresního dětského domova. Bezpartijní, členka rady ONV, předsedkyně výboru žen. Vdaná, od roku 1954 vedoucí okresní lidové knihovny ve Frenštátě pod Radhoštěm. Poslankyně NS 1954-1968. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.180.

⁷⁴⁵ *Rudé právo*. 10.11.1954, s. 2.

⁷⁴⁶ *Ibid.*

⁷⁴⁷ *Ibid.*

⁷⁴⁸ Údaje vychází ze složek jednotlivých poslankyň v APS Praha

⁷⁴⁹ Volebním období

⁷⁵⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/z.htm>

⁷⁵¹ TOMESŠ, Josef a kol. *Tváře našich parlamentů, 150 let parlamentarismu v českých zemích 1861-2011*. Praha: Lidové noviny, 2012, s.356.

inženýrka a zootechnička Lenka Benešová,⁷⁵² taktéž inženýrka provozní technička Miluše Goppoldová,⁷⁵³ a právnička JuDr. Helena Leflerová.

V posledním mnou sledovaném volebním období v druhé polovině šedesátých let (1964-1968) pokračovalo ve své práci poměrně velké množství žen z předcházejícího volebního období (dvacet sedm),⁷⁵⁴ u kterých zůstávají původní profese stejné, významnou změnou bylo pokračující zvyšování kvalifikace žen, což se projevilo i v odbornějších profesích zastávaných ženami vyžadujících minimálně středoškolské ukončené vzdělání. V tomto volebním období prošlo poslanceckými lavicemi celkem šedesát žen, z nichž dvacet dva uvádělo jako svou profesi dělnické povolání (mezi nimi se objevuje i skladnice, instruktorka obuvnické modelárny, mistrová v pletárně, brusička kovů, či mechanička kancelářských strojů) a tři pracovaly jako členky JZD.⁷⁵⁵

Devět žen zastupovalo různé stranické politické instituce, pět žen pracovalo jako ředitelky základních, nebo středních škol (a jedna další jako zástupkyně ředitele)⁷⁵⁶. Valéria Lieskovcová působila jako vedoucí oddělení národního podniku. Osm žen mělo vysokoškolské vzdělání, působily pak jako vedoucí laboratoře (Ing. Olga Malecká), vedoucí útvaru racionalizace (Ing. Alena Pokorná⁷⁵⁷), výzkumná pracovnice (Ing. Božena Fuková), právničky (JuDr. Helena Leflerová a Gertruda Čákrťová-Sekaninová) či s lékařským vzděláním na pozicích vedoucí odboru ONV jako MuDr. Antónia Petrusová, či asistentka na lékařské fakultě doc. MuDr. Soňa Penningerová.⁷⁵⁸

Nejvyšší dosažené vzdělání měla prof. Hana Sachsová, PhDr.,⁷⁵⁹ která působila jako ředitelka střední všeobecně vzdělávací školy.

⁷⁵² **Ing. Lenka Benešová**, *11.8.1929, za války totálně nasazena u firmy Hyka v Karlíně, vystudovala kurs pro učitelky mateřských škol, pracovala jako uklízečka a knihovnice na VŠ zemědělské v Praze, posléze tuto vysokou školu studovala. Přestoupila na zootechnickou fakultu VŠ do Brna, kde dostudovala. Pracovala jako zootechnička, od února 1959 byla zaměstnaná jako odborná asistentka na agronomické fakultě VŠZ v Praze. Do KSČ vstoupila v prosinci 1947. Vdaná, jedna dcera. In: APS Praha, inv.č.112, karton č.6.

⁷⁵³ *Rudé právo*. 8.11.1954, s. 2.

⁷⁵⁴ Viz tabulka č.13 se složením poslankyň v NS v letech 1964-1968, s.223.

⁷⁵⁵ APS Praha, složky jednotlivých poslankyň

⁷⁵⁶ Anna Luptáková

⁷⁵⁷ **Ing. Alena Pokorná**, *3.4.1929, z úřednické rodiny, technická úřednice, vedoucí technického normování Závodu bytového textilu, Vratislavice. Poslankyně NS v letech 1964-1968 za KSČ za Severočeský kraj, 1969-1970 poslankyně SL Federálního shromáždění za volební obvod Frýdlant a členka ČNR, 1970 rezignovala.

⁷⁵⁸ **MuDr. Soňa Penningerová, doc.**, *26.10.1928, z dělnické rodiny, otec byl brusič kovů, matka dělnice. Vystudovala reálné gymnázium a lékařskou fakultu UK v Praze. Členka KSČ od roku 1945, stejně jako oba rodiče. Později členka OV KSČ v Praze 2 a MV KSČ. Odborná asistentka III. dětské kliniky, dětská lékařka. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.35.

⁷⁵⁹ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=282&id=3602&l=cz>

Zbývající mandáty obsadily političky zastávající různé kvalifikované profese, většinou vyžadující středoškolské vzdělání, zastoupeny byly učitelky, úřednice, účetní, technická kontrolorka, zootechničky, referentky, ekonomky, ale i výpravčí vlaků (Ludmila Spěváková).

Oproti předcházejícím letům tak došlo k významnému zvýšení kvalifikace žen a snížení podílu zástupkyň dělnicko-rolnických profesí v parlamentu. Ty nyní tvořily pouhých 43 % (dvacet tři političek dělnického původu a tři zástupkyně JZD), oproti nadpolovičnímu zastoupení v dřívějších obdobích. Zvyšující se podíl zástupkyň „pracující inteligence“, stejně jako významný (téměř třetinový) podíl političek, které byly znovu zvoleny do Národního shromáždění, pak naznačuje zvyšující se profesionalizaci a kontinuitu práce parlamentu konce šedesátých let. Poprvé také zastoupené ženy obsáhly všechny možné stupně vzdělání, až po nejvyšší akademické tituly docentky a profesorky.

5.8. Předpoklady pro politickou kariéru žen

Platilo, že poslankyně si svou nominaci na politickou funkci musela zasloužit svým výkonem a zároveň oblibou mezi lidmi, v pracovním kolektivu, který ji navrhoval jako svou kandidátku, u národních výborů různých stupňů i při různých veřejných shromážděních. Nezbytnou podmínkou byla schopnost mluvit a pronášet projevy na veřejnosti, což si ženy mohly osvojit ve svém předchozím veřejném působení na nižších politických úrovních, či při volebním projevu budoucího poslance na veřejné schůzi.

Prosté ženy pracující v továrnách a dílnách jako dělnice měly šanci se prosadit, pokud se vymykaly výjimečným pracovním nasazením a pozitivním působením na pracovní morálku a stmelování kolektivu v závodě. Pak byly zařazeny mezi „úřednice“ a zlepšovatelky ve svých podnicích a dávány za příklad při nejrůznějších příležitostech. Následně byly často „obdařeny důvěrou“ svého kolektivu a strany a nominovány na kandidátku, aby zastupovaly zhruba třicet pět tisíc občanů⁷⁶⁰ ve svém volebním obvodu. Jako velkou čest, ale současně i zodpovědnost to vnímaly i samy nominované kandidátky a snažily se pracovat ještě usilovněji.

Jednou z nich byla i Marie Danielová,⁷⁶¹ poslankyně ve volebním období 1954-1960.⁷⁶² Původní profesí švadlena se však za války dostala do továrny, ve které pracoval jako

⁷⁶⁰ APS Praha, inv.č.130, k.č.8.

⁷⁶¹ Marie Danielová, narozená 29. července 1913, poslankyně NS v letech 1954-1960 za volební obvod Praha-město. In: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=284&id=981>

⁷⁶² <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/d.htm>

navíječ motorů její manžel František Daniel a začala se zaučovat ve stejné profesi. Po válce vstoupila do komunistické strany a přihlásila se k pracovnímu závazku a ke „zpevnování norem“ o deset procent.⁷⁶³ Musela překonat nedůvěru a nezájem ostatních dělníků a postupně je přesvědčit, že je to dosažitelné, tedy již na samém počátku kariéry prokázat jistou nezlomnost, a odvalu, za což si později vysloužila průkaz údernice.⁷⁶⁴ Následovala manžela do Prahy, kde pokračovala v práci v závodě Křižík stejným způsobem, a nakonec si na svou stranu získala celý pracovní kolektiv. Ten, když měl navrhnout svého kandidáta do Národního shromáždění, vybral právě Marii Danielovou.⁷⁶⁵ Ta si začala pilně doplňovat vzdělání studiem komunistických autorů a velmi zodpovědně se ihned začala připravovat na novou funkci: „Musím vám také říci, že jsem se za těch 42 let příliš často neučila z knih. Ale dohoním to. Vždyť mi všichni chcete pomáhat. Budu pracovat ze všech svých sil, abych vás, zvolíte-li mne, nezklamala.“⁷⁶⁶ Na půdě parlamentu však příliš aktivní nebyla, byla sice členkou dočasného výboru, ale nevystoupila v žádné rozpravě, nepodala žádné návrhy ani nebyla zpravodajem svého výboru.⁷⁶⁷

Podobné příběhy se opakovaly i u dalších údernic, které byly v jednotlivých volbách zvoleny do Národního shromáždění. Již dříve jsem zmiňovala nejmladší poslankyni, jednadvacetiletou údernici Janu Holinkovou - Míčkovskou⁷⁶⁸ zvolenou roku 1954 do NS s velmi podobným osudem, ta se však údernicí stala již ve svých šestnácti letech a vlastními silami se vypracovala v technickou kontrolorku v oděvních závodech v Trenčíně.⁷⁶⁹

Olga Wolková⁷⁷⁰ pak pocházela z hornické rodiny, z devíti sourozenců. Před válkou pracovala jako služebná, po válce jako dělnice ve šroubárně, kde se vypracovala rovněž v podnikovou údernici. Po likvidaci národního podniku, kde pracovala, se přeškolila v jeřábnickém kurzu na jeřábnici a začala pracovat v Nových ocelárnách VŽKG. I v této nové profesi se dočkala mnoha ocenění za pracovní výsledky a také ocenění za budování socialismu od městského národního výboru v Ostravě při příležitosti MDŽ v roce 1960.

Nejrůznějšími vyznamenáními za vzorné pracovní výsledky byly slavnostně oceněny i mnohé další poslankyně z dělnických a rolnických profesí, jen namátkou poslankyně Marie

⁷⁶³ *Rudé Právo*, 8.11.1954, s.2.

⁷⁶⁴ *Ibid.*

⁷⁶⁵ *Ibid.*

⁷⁶⁶ *Ibid.*

⁷⁶⁷ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=284&id=981>

⁷⁶⁸ Viz s. 140.

⁷⁶⁹ *Rudé Právo*, 16.11.1954, s.2.

⁷⁷⁰ **Olga Wolková**, * 28. března 1919, členka ROH. Poslankyně NS ve volebním období 1960-1964 za Severomoravský kraj jako bezpartijní kandidátka. Vdaná, dvě děti. APS Praha, Inv. č. 3041, k.č. 462.

Hejlová⁷⁷¹ obdržela „za iniciativní práci v zemědělském výboru Národního shromáždění“ Vyznamenání za zásluhy o výstavbu,⁷⁷² Etela Hergeselová⁷⁷³ Čestné uznání vzorného pracovníka a Cenu města Bratislava,⁷⁷⁴ či Mária Illiašová⁷⁷⁵ čestný diplom nejlepšího pracovníka v závodě.⁷⁷⁶

Častá byla i nominace úspěšných zemědělských pracovníků a inovátorek v rostlinné či živočišné výrobě v praxi. Jeden příklad za všechny, ošetřovatelka a krmička telat Aloisie Garažijová⁷⁷⁷ pracovala v JZD Poustka na Frýdlantsku, kde si vedla natolik dobře, že za aplikaci sovětských zkušeností se „vzdušným odchovem telat“ obdržela Řád republiky⁷⁷⁸ a její životopis, který oslavoval její pracovní úspěchy, byl vydán knižně.⁷⁷⁹ Podtitul tohoto oslavného dílka shrnuje vše podstatné: „Životopis nositelky Řádu republiky, bývalé podruhyň a dnes družstevnice novátorky v JZD Poustka na Frýdlantsku, která v nově založeném JZD první počala uplatňovat sovětské zkušenosti se vzdušným odchovem telat.“⁷⁸⁰

Vynikat však kandidátky nemusely jen na svých pracovištích, ideologicky působit mohly i mezi ženami obecně. Hermína Vaverková, pátá kandidátka volebního kraje Havlíčkův Brod, původem také dělnice,⁷⁸¹ se ve své „promluvě k lidu“ v předvolebním letáku komunistické strany z roku 1948 snaží oslovit jinou cílovou skupinu voliček – ženy v domácnosti a hospodyně. Zaměřuje se především na drobnou každodenní práci žen v domácnosti a při výchově dětí, aby byly uvědomělé a vědomé si svého historického

⁷⁷¹ Marie Hejlová, * 1. 8. 1924, poslankyně NS v letech 1954-1971. Z dělnické rodiny, od 14 let sloužila u sedláků, posléze pracovala v JRD v živočišné výrobě. Ve volbách roku 1954 zvolena za KSČ do NS ve volebním obvodu Pardubice. Mandát obhájila i ve volbách v roce 1960 (za Východočeský kraj) a 1964. Po federalizaci Československa byla roku 1969 zvolena za KSČ do Sněmovny lidu Federálního shromáždění (za volební obvod Lanškroun). Vdaná, tři děti. In: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=284&id=1480> ; <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/h.htm> ; <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/h.htm> ; <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmenny/h.htm> ; <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/rejstrik/jmenny/sl/h.htm>. APS Praha, Inv. č. 738, k.č.40.

⁷⁷² Návrh na udělení „Vyznamenání za zásluhy o výstavbu“ in: APS Praha, Inv.č.738, karton č.40.

⁷⁷³ Etela Hergeselová, * 4. listopadu 1924, z dělnické rodiny, pracovala v různých dělnických profesích. Slovenská politička a poslankyně NS v letech 1960-1964 (za Západoslovenský kraj), zvolená jako bezpartijní poslankyně. V prosinci 1960 již evidována jako kandidátka KSS. V NS působila jako členka zdravotního výboru, in: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=283&id=1490> , APS Praha, Inv. č. 745, k.č.41.

⁷⁷⁴ Dotazník pre člena Národního zhromaždenia, in: APS Praha, Inv.č.745, karton č.41.

⁷⁷⁵ Mária Illiašová, *13. ledna 1924, z rolnické rodiny, pracovala jako pomocná účetní, později jako dělnice a strojnice v elektrárně Nováky. Slovenská bezpartijní poslankyně NS v letech 1960 -1964. Vdaná, dvě děti. In: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=283&id=1765>

⁷⁷⁶ APS Praha, Inv.č.957, karton č.52.

⁷⁷⁷ Aloisie Garažijová, narozená 10. května 1907, krmička a ošetřovatelka telat v JZD, poslankyně NS ve volebním období 1954-1960 za volební obvod Liberec, in: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=284&id=1299> a *Rudé Právo*, 8. listopad 1954, s. 2.

⁷⁷⁸ *Rudé Právo*, 8. listopad 1954, s. 2.

⁷⁷⁹ Aloisie Garažijová, *průkopnice sovětských method odchovu telat v JZD*; Publikace SZN; Vzory našeho zemědělství; Státní zemědělské nakl., Praha 1953

⁷⁸⁰ Ibid.

⁷⁸¹ Předvolební agitační leták: *Kandidáti NF hovoří k lidu*, vydal Krajský akční výbor in: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.45, l.237.

významu a role v budoucnosti svého národa: „České ženy, buďte si vědomy svého poslání, zapojte se všechny bez rozdílu do této drobné sice, ale tím krásnější práce, buďte nápomocny těm, kdož vás chtějí vésti, vychováme zdatný, zdravý národ, který odolá všem bouřím všedního života a život se stane tím, co opěváváme v naší hymně, že bude rájem nejen na pohled, ale i ve skutečnosti.⁷⁸²“ A také: „neboť nezapomínejme, že ruka, která hýbe kolíbkou, hýbe celým světem.⁷⁸³“

Některé kandidátky byly velmi schopné a talentované hned v několika různých směrech. Velmi dobře se osvědčily ve stranické práci a byl zájem jejich schopnosti využít na různých úrovních politické práce najednou, což posléze vyústilo v nutnost určit priority, kde by mohly být straně k největšímu užítku. Týkalo se to například mladé komunistické funkcionářky Marie Šplíchalové, která přesto již před svým zvolením do Národního shromáždění, kam byla v říjnu 1949 povolána jako náhradnice po zemřelé Matyldě Synkové (ve věku dvaceti osmi let),⁷⁸⁴ působila jako tajemnice KSČ a v sekretariátu Ústředního výboru strany. Působila i jako stranická instruktorka pro okresy a nově byla organizačním sekretariátem ÚV jmenována stálou instruktorkou ÚV ve dvou krajích.⁷⁸⁵ To obnášelo velkou pracovní vytíženost, kdy „kromě středy bude stále v krajích jí určených,⁷⁸⁶“ a proto měla být z rozhodnutí krajského sekretariátu KSČ v Praze zproštěna funkce krajské instruktorky. Aby toho nebylo dost, byla i vynikající sportovkyní, podle zachovalé fotografie především v moderní gymnastice.⁷⁸⁷

Výběr kandidátů a jejich schvalování podléhal veřejné kontrole i kritice, zdá se tedy, že politické funkce byly přístupné jen průbojnějším extrovertnějším jedincům, kteří uměli pracovat s lidmi, a především je přesvědčit o svých názorech. To bylo nezbytné především u nových kandidátek do parlamentu.

Vyskytovaly se však i výjimečné případy, kdy byl proces veřejné kontroly a kritiky obejit a kdy se do zákonodárského tělesa dostala žena, která byla ve svém okolí neoblíbená a považovaná za intrikánku, která však držela patřičnou rozhodovací moc, aby se dokázala na kandidátku prosadit. To byl případ původní profesí fotografky Jaroslavy Krafkové⁷⁸⁸ z plzeňského kraje, která před volbami do NS v roce 1948 působila na kádrovém oddělení KV v Plzni a také jako krajská předsedkyně Rady československých žen. Do komunistické strany

⁷⁸² Ibid.

⁷⁸³ Ibid.

⁷⁸⁴ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=3935>

⁷⁸⁵ NA Praha, f.100/4 (KSČ-ÚV), sv. 94, a.j.504, l.16.

⁷⁸⁶ Ibid.

⁷⁸⁷ Viz Příloha č. 13, s. 378.

⁷⁸⁸ *Rudé právo*, 5. 6. 1948, s. 1.

vstoupila v roce 1945 (za první republiky byla členkou organizace sociálně-demokratické mládeže)⁷⁸⁹ a pracovala jako vedoucí komise žen KV KSČ v Plzni.⁷⁹⁰ V lednu 1948 je uváděna i jako vedoucí kádrové komise KV KSČ.⁷⁹¹

V krajském výboru se jí podařilo dostat do vlivové skupiny podporující Karla Václavů, která v tuto dobu měla v kraji rozhodující slovo.⁷⁹² Podporovala ho již dříve, než byl zvolen předsedou, stejně jako tajemníka KAV KV Ladislava Čadu. Obměně krajského vedení za „mladou krev“ byl nakloněn i Rudolf Slánský,⁷⁹³ což bylo rozhodující. Jako generální tajemník KSČ byl v této době druhou nejdůležitější postavou ve straně – a zároveň poslancem Národního shromáždění za volební kraj Plzeň. Po zvolení předem dohodnutého vedení KV se Jaroslava Krafková stává v březnu 1948 tajemnicí KV KSČ⁷⁹⁴ a její vliv se projevuje i v tom, že sekretariát KV přijme její návrh na rozdělení funkcí v jednotlivých komisích.⁷⁹⁵ Stává se členkou užšího sekretariátu a díky svému vlivu je protlačena i na kandidátku krajských poslanců do Národního shromáždění, navzdory tomu, že k tomu dochází až na poslední chvíli a musí pro ni být uvolněna již obsazená pozice v seznamu.

Eliška Ullrichová je nemilosrdně vyškrtuta z kandidátní listiny, údajně pro nemoc, což je však jen zástupný důvod. Sama Ullrichová se domáhá vysvětlení svého vyřazení z kandidátky, avšak bezúspěšně.⁷⁹⁶ Proti zvolení Krafkové namísto již vybrané kandidátky se razantně postaví i naprostá většina delegátek krajské Rady československých žen v Plzni, kterou měla formálně v NS po svém zvolení zastupovat.⁷⁹⁷ Hlasování na aktivu organizace žen v Plzni skončilo v poměru 59:2 hlasům proti Jaroslavě Krafkové.⁷⁹⁸ Na námítky však nebyl brán zřetel.

Kádrové oddělení, které mělo na starosti nominaci kandidátů do NS za plzeňský kraj v době nepřítomnosti JuDr. Josefa Frieda⁷⁹⁹ (zvoleného vedoucího kádrové komise) řídila prakticky právě Jaroslava Krafková, a tak měla situaci výrazně ulehčenou.

⁷⁸⁹ *Seznam členů KAV NF v Plzni, únor 1948* in: SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, k. č. 534, in: ŠLOUF, Jakub. *KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948*. Diplomová práce. Praha, 2008. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav českých dějin, s.85.

1948.

⁷⁹⁰ ŠLOUF, Jakub. *KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948*, c.d., s. 87.

⁷⁹¹ *Ibid.*, s.139.

⁷⁹² *Ibid.*, s.138.

⁷⁹³ *Ibid.*, s.140.

⁷⁹⁴ *Zápis schůze předsednictva KV KSČ*. NA Praha, f.100/4 (KSČ-ÚV), sv. 32, a. j. 217.

⁷⁹⁵ ŠLOUF, Jakub. *KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948*, c.d., s.141.

⁷⁹⁶ *Ibid.*

⁷⁹⁷ *Dopis doc. Jaromíra Hrbka Marii Švermové ze dne 19.6. 1948*. NA Praha, f.100/4 (KSČ-ÚV), sv. 32, a. j. 217.

⁷⁹⁸ *Ibid.*, l.3.

⁷⁹⁹ *Ibid.*, l.2.

Nominováni byli noví pováleční členové strany a příznivci mladého vedení, naopak na dlouholeté předválečné členy strany se již nedostalo. Změna poměrů způsobila hlubokou vnitrostranickou krizi v plzeňském kraji, kterou později muselo řešit až Organizační oddělení Marie Švermové a disciplinární komise.⁸⁰⁰ Kritizovány byly především nedemokratické poměry v kraji, které vůbec nerespektovaly vůli své členské základny a do nejrůznějších funkcí si vedení kraje prosazovalo „své lidi.“ Marie Švermová po zaslaných stížnostech vyzvala kritiky situace v kraji, aby se vyjádřili a napsali své námítky.⁸⁰¹

Doc. Jaromír Hrbek pak například situaci formuloval ve svém dopise vedoucí Organizačního oddělení takto: „Od ledna t.r. jsem byl upozorňován funkcionáři i prostými členy, že se v našem stranickém aparátu projevují nepřípustné způsoby potlačování práv členů i celých stranických organizací a orgánů. Sebemenší projevený nesouhlas s názory úzké skupiny vedoucích soudruhů je důvodem k brutální perzekuci. Výběr pracovníků do stranických i jiných funkcí se děje často proti vůli organizací, jsou vybíráni i členové neschopní a nevhodní, jsou-li osobně blízcí vedoucím soudruhům.... Upozorňoval jsem soudruhy z předsednictva KV a zvláště též s. Krafkovou, která řídila kádrovou politiku /za trvalé nepřítomnosti s. Dra.Frieda/, na četné chyby. Mých připomínek nebylo dbáno.“⁸⁰²

Práci soudružky Krafkové hodnotí velmi negativně: „S. Krafková je všeobecně považována za neštěstí krajského sekretariátu. Nemá dostatečné schopnosti ani výkonnost. Poddává se afektům a je příliš osobně zaměřená – pozitivně i negativně. Je silně ctižádostivá, nevybírává v prostředcích k dosažení svých záměrů. U funkcionářů i členů strany je krajně neoblíbená. Dělničtí předáci v ní vidí dceru soc.dem. předáka Dandy, který byl zosobněním nejpravějšího křídla, zuřivý pronásledovatel komunistů ve Škodových závodech. Velmi nepříznivě je kritisována skutečnost, že její muž i bratr byli dosazeni do placených funkcí v ZKD, ač nemají k tomu žádné kvalifikace.“⁸⁰³ Jaroslava Krafková se také ocitla mezi těmi, které navrhoval na odvolání ze svých funkcí.⁸⁰⁴

Do Národního shromáždění však byla mezitím v květnu 1948 skutečně zvolena a působila v něm jako členka ověřovacího a sociálně politického výboru a jako náhradnice výboru inkompatibilního.⁸⁰⁵

⁸⁰⁰ NA Praha, f.100/4 (KSČ-ÚV), sv. 32, a. j. 217.

⁸⁰¹ *Dopis doc. Jaromíra Hrbka Marii Švermové ze dne 19.6. 1948.* NA Praha, f.100/4 (KSČ-ÚV), sv. 32, a. j. 217.

⁸⁰² *Dopis doc. Jaromíra Hrbka Marii Švermové ze dne 19.6. 1948.* NA Praha, f.100/4 (KSČ-ÚV), sv. 32, a. j. 217, l.2.

⁸⁰³ *Ibid.*, l.5.

⁸⁰⁴ *Ibid.*, l.8.

⁸⁰⁵ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=2267>

V červnu 1948 byly ukončeny stranické prověrky disciplinární komise s jednotlivými členy krajského vedení a z jejich rozhodnutí měla kromě dalších opatření Jaroslava Krafková spolu s Karlem Václavů přednést na zasedání pléna KV KSČ svoji „sebekritiku.“⁸⁰⁶

V parlamentu však působila až do května 1951, kdy rezignovala a jako náhradnice místo ní nastoupila Růžena Zahrádková.⁸⁰⁷ Z politických a stranických funkcí byla Jaroslava Krafková odvolána 20. dubna 1951 na základě rozhodnutí stranické komise na mimořádné schůzi KV KSČ. Její manžel bych vyšetřován pro krádež.⁸⁰⁸ Jak konstatovali členové komise, všichni odvolaní (svých funkcí byla zbavena většina bývalého kritizovaného krajského vedení) to přijímali „až příliš lehce, dělá to dojem, že se jim ulehčilo, že to dopadlo jenom tak.“⁸⁰⁹ „V období vrcholících politických procesů a všeobecné atmosféry strachu uvnitř komunistické strany se však není čemu divit. V roce 1952 pak byla na návrh KV KSČ vyloučena ze strany pro „porušování linie strany a usnesení stranických orgánů.“⁸¹⁰

Významnou skupinu poslankyň, zpravidla tu nejaktivnější a s největší reálnou mocí a vlivem ve straně, tvořily zasloužilé předválečné členky strany, které se někdy podílely i přímo na jejím založení v roce 1921. Měly za sebou již mnohaletou zkušenost s politickou a veřejnou prací, mnohdy i několikerá zatčení během první republiky za ilegální veřejnou činnost a komunistickou propagandu, absolvovaly cesty do Sovětského svazu a důkladná stranická školení. Tyto vybrané členky KSČ po válce většinou našly své uplatnění i přímo v Ústředním výboru strany a do parlamentu byly nominovány jako zástupkyně ÚV, které na jeho půdě měly artikulovat požadavky a rozhodnutí vedení KSČ a postarat se o hladký průběh hlasování. Jejich osudy již byly často zpracovány na mnoha jiných místech, či samy vydaly paměti, proto se na ně tato práce primárně nezaměřuje, snaží se naopak doplnit obraz o roli a postavení žen, jejichž působení v politice v letech 1948-1968 zůstalo dosud nezmapováno.

Mezi tyto zasloužilé členky strany jistě patřila například Marie Švermová (za svobodna Švábová), Julie Prokopová-Škrabánková, Anežka Hodinová-Spurná, Ladislava Kleňhová-Besserová, Božena Macháčová-Dostálová, Marie Trojanová, či Jarmila Taussigová-Potůčková (i když ta do strany vstoupila až v roce 1932)⁸¹¹ a další.⁸¹²

⁸⁰⁶ ŠLOUF, Jakub. *KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948*, c.d., s.150.

⁸⁰⁷ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=2267>

⁸⁰⁸ ŠLOUF, Jakub. *KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948*, c.d., s.157.

⁸⁰⁹ *Zpráva ze schůze předsednictva KV KSČ a pléna KV KSČ v Plzni 20.-21.4. 1951*. NA Praha, f.100/4 (KSČ-ÚV), sv. 32, a. j. 217.

⁸¹⁰ *Pravda*, 20. 5. 1952, s. 3.

⁸¹¹ *Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR*, svazek 15. Praha: Ústav ve spolupráci se Státním ústředním archivem, 1994, s. 169.

Marie Švermová byla jednou ze zakládajících členek strany, v roce 1929 podpořila Klementa Gottwalda při tzv. „bolševizaci“ strany, vnitrostranickém převratu, který Gottwald provedl na V. sjezdu KSČ.⁸¹³ Po něm se stala kandidátkou stranického politbyra a zároveň členkou jeho Ústředního výboru, působila v organizačním oddělení po boku Rudolfa Slánského, na což navázala i po skončení druhé světové války, kdy se stala členkou předsednictva ÚV KSČ, Ústředního výboru i vedoucí organizačního oddělení sekretariátu KSČ.⁸¹⁴ Po IX. sjezdu KSČ v roce 1949 byla dokonce jmenována zástupkyní generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského,⁸¹⁵ čímž se dostala do jedné z nejvyšších stranických funkcí, které v komunistické straně po celou dobu její historie žena zastávala.

Božena Macháčová – Dostálová byla poslankyní Národního shromáždění zvolena již v roce 1935,⁸¹⁶ poslaneckou práci vykonávala až do rozpuštění komunistické strany v roce 1938, na což navázala bezprostředně po válce.⁸¹⁷ Při volbách v roce 1948 to bylo již její čtvrté volební období ve funkci poslankyně.

Mezi ženy komunistické straně oddané od prvního dne jejího vzniku až do své smrti, které v politice prožily významnou část svého života, patří bezesporu Julie Prokopová.⁸¹⁸ A přesto není její politická aktivita ještě důkladněji zpracována. Julie Prokopová vyrostla v chudé rodině a během dětství jí zemřeli oba rodiče, vychovávala ji teta, od čtrnácti let tak již musela pracovat, živila se jako textilní dělnice v Hořicích v Podkrkonoší. Sklony k veřejné činnosti a vystupování měla již od samého počátku, po založení odborů v továrně se stala jejich jednatelkou a mezi její zájmy patřila recitace (byla členkou recitačních kroužků) a amatérské divadlo (hrála v dělnickém ochotnickém divadle).⁸¹⁹

Již poměrně brzy ve dvacátých letech se začala angažovat v agitačním hnutí komunistické strany pro práci mezi ženami, kam si ji vybrala sekretářka hnutí Anna Křenová. Působila jako redaktorka a angažovala se v levicovém ženském hnutí. V roce 1921 se stala zakládající členkou KSČ. V roce 1925 byla navržena na stranickou kandidátku pro volby do

⁸¹² Více o životech Marie Švermové, Anežky Hodinové-Spurné, Ladislavy Kleňhové-Besserové, Jarmily Taussigové-Potůčkové (a šesti dalších vybraných komunistických političkách) je možné nalézt v knize PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*, c.d.

⁸¹³ Ibid., s.81.

⁸¹⁴ Ibid., s.86.

⁸¹⁵ Ibid., s.88.

⁸¹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/MA.HTM>

⁸¹⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmenny/m.htm>

⁸¹⁸ **Julie Prokopová-Škrabánková** (*18. dubna 1890 Jablonec nad Jizerou – 30. července 1966 České Budějovice), narozena v Jablonci nad Jizerou rodičům Josefovi Prokopovi a Anně roz. Stöhrové, původem textilní dělnice, zakládající členka KSČ, později redaktorka komunistických periodik a komunistická funkcionářka, vedoucí krajské organizace žen. Poslankyně NS v letech 1948-1966 za KSČ za Jihočeský kraj a členka ÚV KSČ mezi IX.-XI. sjezdem KSČ. Rozvedená s dělníkem Josefem Škrabálkem, dcera Věra, in: NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j.11-13; <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=3395>

⁸¹⁹ *Rudé Právo*, 18.4.1950, s. 3.

Národního shromáždění (textilní dělnice tvořily významnou cílovou skupinu voliček, které se snažila komunistická strana oslovit, i vzhledem k tomu, že v profesi textilních dělníků v Československu tvořily 75 % všech zaměstnanců ženy⁸²⁰ a k jejich velmi těžkým pracovním podmínkám). Své kandidatury se však vzdala ze solidarity ve prospěch Jana Haruse, jelikož zrovna přišel o zaměstnání.⁸²¹

Byla také častou a horlivou řečnicí při stávkách textilních dělnic či protidrahotních bouřích ve dvacátých letech (spolu s Betty Škarlantovou, Boženou Macháčovou, Karlou Pfeiferovou, či Anežkou Hodinovou Spurnou),⁸²² za což byla často postihována a stíhána policií. Pro svou nezákonnou veřejnou činnost často využívala výhody svých dvou jmen, jelikož byla rozvedená, tak ve svém profesním politickém životě využívala své jméno za svobodna – Julie Prokopová, v dokladech však měla stále uvedeno své jméno po bývalém manželovi, Julie Škrabálková, čímž několikrát zmátla úřady, když ji na veřejných demonstracích chtěli legitimovat, případně ji sháněli kvůli nastoupení trestu.

Na policejní služebnu byla během první republiky předvedena k výslechu několikrát, její předvedení bylo vyžádáno z důvodu vyhýbání se výpovědi na policejní služebně či převzetí obvinění v letech 1925, 1928, 1929.⁸²³ Již v roce 1928⁸²⁴ byla odsouzena na základě zákona na ochranu republiky jako komunistická agitátorka a následně přes dva roky policejně hledána, když se bránila převzetí obžaloby i nástupu trestu z důvodu údajné churavosti a ve skutečnosti zatím ujela někam na Podkarpatskou Rus. Nakonec byla zatčena 15. listopadu 1930⁸²⁵ a odpykala si trest „tří týdnů tuhého vězení s dvěma posty a 500 Kč pokuty a ještě dalších pěti dnů vězení navíc.“⁸²⁶

Několikrát si během dvacátých let zažádala o cestovní pas pro účel výjezdu na zahraniční mezinárodní konferenci žen, který vždy po schválení ministerstva vnitra bez problémů dostala, přestože si úředníci byli vědomi, že je na ni vyslána komunistickou stranou a že možná bude také pověřena nějaký zvláštním tajným posláním.⁸²⁷ V roce 1926 se tak například účastnila konference žen v Moskvě.⁸²⁸ V roce 1930 jí však pas vydán nebyl, republiku však přesto nelegálně opustila i bez něj a zúčastnila se kongresu Rudé odborové

⁸²⁰ UHROVÁ, Eva. Ženy v KSČ a textilní dělnice v Čechách ve 20. letech, c.d., s. 34.

⁸²¹ Ibid., s.36.

⁸²² Ibid., s.38

⁸²³ NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č. 96, j. 13, l. 2,11, 12, 13,14, 22.

⁸²⁴ *Dopis státnímu zastupitelství, Věc: přestupek zákona o zákonu shromažďovacím ze dne 5. února 1931.* Ibid.

⁸²⁵ *Dopis Státnímu zastupitelství v Českých Budějovicích.* NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 13.

⁸²⁶ *Dopis státnímu zastupitelství, Věc: přestupek zákona o zákonu shromažďovacím ze dne 5. února 1931 a Dopis policejnímu ředitelství v Praze ze dne 3.ledna 1931.* NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 13.

⁸²⁷ *Dopis prezidiu zemské správy politické ze dne 21. května 1926.* Ibid.

⁸²⁸ *Tiskopis na žádost o cestovní pas.* Ibid., l.4-6.

internacionály v Moskvě v roce 1930, za což byla také trestně postihována.⁸²⁹ V roce 1936 se pak již opět bez problémů účastní mírového kongresu v Bruselu.⁸³⁰

Působila jako členka krajského vedení KSČ v Praze. Stejně jako Marie Švermová podpořila v roce 1929 bolševické křídlo strany v osobě Klementa Gottwalda.

Na začátku třicátých let (1930) byla vyslána k dalšímu ideologickému vzdělání do Moskvy na ústřední politickou školu.⁸³¹ Posléze působila v organizaci Rudá pomoc,⁸³² která finančně podporovala rodiny perzekvovaných dělníků.⁸³³ Za jejího působení došlo k nárůstu počtu jejích členů až na šestnáct tisíc.⁸³⁴ V roce 1932 byla opět zatčena, jako „politicky podezřelá.“⁸³⁵ Přesto se nelegálních politických schůzí komunistické strany a veřejných agitací účastnila i nadále.

Do roku 1938 pracovala také v administraci komunistických periodik *Rozsévачky*, *Meztiskoru a Tvorby* a byla vedoucí krajské organizace žen. Po ukončení komunistických periodik v roce 1938 působila až do počátku roku 1940 v redakci nástupnického listu *Kytice*.⁸³⁶

Za okupace pomáhala vězněným komunistům a distribuovala ilegální komunistický tisk, za což byla dvakrát zatčena⁸³⁷ a vyslýchána gestapem (16. března 1939).⁸³⁸

Po druhé světové válce vstoupila do komunistické strany i její jediná dcera, herečka Věra Bednářová,⁸³⁹ která byla od roku 1936 členkou Komsomolu a kterou měla ze svého manželství s dělníkem Josefem Škrabálkem,⁸⁴⁰ se kterým se rozvedla ještě v období první republiky.

Po válce působila Julie Prokopová jako místopředsedkyně Rady československých žen v letech 1946-1948. Poté působila v ženském hnutí i nadále, jako vedoucí komise žen při

⁸²⁹ *Dopis krajskému soudu trestnímu v Českých Budějovicích z 26.listopadu 1930*. NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f. č. 96, j. 13, l. 461/30.

⁸³⁰ *Tiskopis na žádost o cestovní pas*. Ibid.

⁸³¹ *Rudé Právo*. 18. dubna 1950, s. 3.

⁸³² **Rudá pomoc** byla masová proletářská organizace v meziválečné ČSR, založena roku 1925 jako akce Mezinárodní Rudé pomoci. Jejím úkolem bylo poskytovat materiální i morální pomoc politickým vězňům, obětem protikomunistické perzekuce a jejich rodinám. Roku 1932 byla úředně rozpuštěna, pokračovala však ilegálně v činnosti. Roku 1935 byla legalizována pod názvem Solidarita, její činnost byla zastavena začátkem října 1938. In: MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2014*. II. díl: období 1938 – 2004. Brno: Doplněk, 2005, s. 723.

⁸³³ In: HOLUBEC, Stanislav. *Kultura každodennosti pražské KSČ 1921-1928. Časopis pro kulturní dějiny Kuděj*. 2008, č.1-2, s. 76.

⁸³⁴ *Rudé Právo*, 18. 4.1950, s. 3

⁸³⁵ NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 13, l.22.

⁸³⁶ Ibid.

⁸³⁷ Ibid.

⁸³⁸ *Záznam o zatčení z 16.března 1939*. Ibid.

⁸³⁹ Narozená v roce 1918.

⁸⁴⁰ *Dotazník pro Kádrové oddělení při ÚV KSČ ze 16.března 1949*. NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.96. a.j.2.

KSČ⁸⁴¹ (v roce 1935 byly zrušeny ženoděly a místo nich byly zakládány komise žen při KSČ).⁸⁴² V květnových volbách 1948 byla zvolena za poslankyni do Národního shromáždění, kde setrvala po následující čtyři volební období, až do své smrti roku 1966.⁸⁴³

Působila zároveň i jako předsedkyně Krajského výboru Národní fronty a Krajského výboru Obránců míru,⁸⁴⁴ od roku 1964 jako vedoucí tajemnice Krajského výboru Národní fronty v Českých Budějovicích. Od VIII. do XI. sjezdu KSČ byla členkou ÚV KSČ (1948-1958).⁸⁴⁵ V roce 1955 obdržela Řád republiky⁸⁴⁶ a v roce 1960 Řád Klementa Gottwalda.⁸⁴⁷ Na XII. sjezdu KSČ v roce 1958 byla jmenována členkou Ústřední kontrolní a revizní komise.⁸⁴⁸

Pro komunistickou stranu se stala uznávanou a oblíbenou zasloužilou členkou, jejíž zásluhy byly vyzdvihovány ve stranickém tisku a při nejrůznějších vhodných příležitostech. Oceňován byl kupříkladu její podíl na výstavbě největší jihočeské vodní elektrárny Lipno, či dalších stavebních projektů v jihočeském kraji.⁸⁴⁹ Při příležitosti jejích životních jubileí (60., 65., 70., 75. narozeninách) o ní vycházely oslavné články v komunistickém tisku. K 65. narozeninám jí soudruzi z krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích přáli: „Zdravíme tě jako jednu z předních bojovnic naší dělnické třídy, jako skromnou, oddanou a obětavou funkcionářku naší rodné komunistické strany. Již od svého mládí, od svých 14 let, kdy jsi nastoupila jako dělnice v textilní továrně, uchovávaš v sobě nejkrásnější vlastnosti člověka a komunisty: lásku a věrnost straně, dělnické třídě a pracujícím lidu.“⁸⁵⁰

A pro ostatní vedoucí funkcionáře v KSČ byla prostě „Julinka.“⁸⁵¹

Je však třeba uznat, že Julie Prokopová skutečně patřila k velice aktivním političkám a stranickým funkcionářkám, pravidelně také přispívala do komunistického tisku svými články o komunistických političkách a jiných význačných osobnostech či událostech komunistického hnutí či našich národních dějin.⁸⁵²

⁸⁴¹ NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 13, l.22.

⁸⁴² UHROVÁ, Eva. Ženy v KSČ a textilní dělnice v Čechách ve 20. letech, c.d., s.314, poznámka č.9.

⁸⁴³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmennyp.htm>

⁸⁴⁴ *Rudé právo*. 7.11.1954, s. 2.

⁸⁴⁵ <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=1>

⁸⁴⁶ 7.5.1955, in: <http://www.prazskyhradarchiv.cz/archivKPR/upload/rr.pdf>

⁸⁴⁷ *Vlasta*, 14.ročník, číslo 17, 27. dubna 1960, s.2.

⁸⁴⁸ <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=4>

⁸⁴⁹ *Do Národního shromáždění*. NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 11, l.26.

⁸⁵⁰ *Pravda*, ročník 11, č.30, 15. dubna 1955, s.1

⁸⁵¹ *Osobní přání komunistických funkcionářů a spolupracovníků k životním jubileím*. NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 11.

⁸⁵² Např. o Kláře Zetkinové, Jožce Jabůrkové, Luise Landové-Štychové, Juliovi Fučíkovi, Klementu Gottwaldovi, Arnoštu Šmeralovi, výročí narození V.I.Lenina, sovětském venkově, mezinárodním dni žen, politické výchově žen a jiném in: NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, a.j. 1,2,6.

Velmi často vystupovala s veřejnými projevy a referáty. Řídila různé schůze, slavnostní zasedání pléna krajského výboru a mnoho dalších akcí.⁸⁵³ Pravidelně pronášela pozdravné projevy k zahájení nových pětiletok v závodech,⁸⁵⁴ k zahájení pracovního roku,⁸⁵⁵ či k jiným příležitostem.

Po celou dobu zůstala zcela loajální stranickému vedení a jeho oficiální linii a ve svých projevech tlumočila názory vedení Ústředního výboru.

V roce 1964 například ve svém referátu k zahájení pracovního roku⁸⁵⁶ zmínila potřebu nadále vzorně pracovat, odstraňovat stávající nedostatky v hospodářské výrobě a plnit plány, neopomněla však vyzdvihnout přednosti socialistického modelu oproti kapitalistickému, kde jsou lidé postiženi nouzí a nedostatkem, s tím, že se v socialismu žije stále lépe. „Co nám dává plnou jistotu dobré budoucnosti? Naše strana a vláda činí mnohá opatření k tomu, aby náprava byla zjednána. Ústřední výbor strany stojí v čele boje za překonání všech nedostatků v národním hospodářství a povede celou stranu i všechny pracující k tomu, abychom postupně s cíli vědomě řešili problémy, jejichž překonání nám otevře cestu k novému rozmachu hospodářství, a radostnému životu lidí,⁸⁵⁷“ dodala Julie Prokopová ve svém vystoupení.

Během své politické kariéry i často cestovala, zúčastnila se například XIII. sjezdu komunistické strany Dánska 21.-23.října 1955,⁸⁵⁸ IV. kongresu Svazu německých demokratických žen,⁸⁵⁹ či několika zájezdů do Sovětského svazu.

Ze své pracovní-studijní cesty do Sovětského svazu v červenci 1950 si psala podrobné poznámky i deníkové záznamy,⁸⁶⁰ zřejmě již s úmyslem jejich pozdějšího využití, ze kterých je však i dnes možné nahlédnout do myšlenek a přesvědčení této ženy. Je z něj patrné, že celou svou duší skutečně věřila v nový systém a jeho sociální výdobytky a velmi zodpovědně se snažila přiučít systému řízení a práce, který využívali soudruzi v SSSR.

„Po třetí v Sovětském svazu. Když jsem odjížděla z této první země socialismu, tak jsem plakala dva dny. Tak se mi stýskalo po této krásné zemi s čistým, upřímným lidem.“⁸⁶¹

⁸⁵³ Např. slavnostní zasedání pléna krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích 7. května 1960, in: NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 8, l.80-83.

⁸⁵⁴ Ibid., l.140-148.

⁸⁵⁵ NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 8, l.149-156.

⁸⁵⁶ Ibid.

⁸⁵⁷ Ibid., l.156.

⁸⁵⁸ XIII. sjezd komunistické strany Dánska 21.-23.října 1955. NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 10.

⁸⁵⁹ IV. kongres Svazu německých demokratických žen, NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č. 96, j.10, l.141.

⁸⁶⁰ NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 10, fialový sešit s názvem SSSR.

⁸⁶¹ Ibid., l.15.

Pečlivě si zapisovala nejrůznější podrobnosti z provozu jednotlivých navštívených závodů, porodnic, škol, kolchozů i ministerstev, aby o nich pak mohla referovat po svém návratu do Československa.

Podrobnou zprávu pro své spolustraníky připravila i ze svého pozdějšího zájezdu do SSSR v září 1960. Je z ní patrné, že si osvojila i dobovou ideologicky podbarvenou mluvu, o VŘSR se v ní vyjadřuje například takto: „Požehnaná chvíle, kdy kladivo dělnické třídy roztřelo článek řetězu, kterým lidstvo bylo spoutáno beznadějně do roku 1917.“⁸⁶²

Samostatnou pozornost věnovala i postavení žen v SSSR,⁸⁶³ což je u dlouholeté funkcionářky ženských organizací pochopitelné. V rámci své práce v předsednictvu Výboru československých žen⁸⁶⁴ se snažila upozorňovat na nedostatky v postojích KSČ k zapojování žen do společnosti, na nedostatečnou podporu a nepochopení z řad spolustraníků – mužů.⁸⁶⁵ „Návrhy, názory a posudky vedoucích soudružek jsou jen málokdy brány v úvahu, ba ani se o nich nejedná. Není ojedinělým zjevem, že funkcionář okresů prohlásil: „že žena ať se nemíchá do politiky“/Varnsdorf/ nebo že se nedovolí soudružkám obsazovat schůze /Sušice/...“⁸⁶⁶

V předsednictvu osmdesátičlenného Výboru československých žen byly zastoupeny i další poslankyně a členky ÚV KSČ, tvořily ho Marie Trojanová, Julie Prokopová, Božena Macháčová, Anna Karlovská, Božena Holečková, Anežka Hodinová-Spurná, Ludmila Jankovcová, Marie Hrušková, členka ÚV KSČ Irena Ďurišová, dále Gusta Fučíková, Anna Šlechtová, Helena Bachratá, bývalá předsedkyně slovenské organizace, a tajemnice bývalého ČSŽ Táňa Tůmová.⁸⁶⁷

U vedoucích stranických funkcionářů bylo žádoucí další ideologické vzdělávání a posléze samostudium, jehož výsledky však byly také vykazovány a přesně hlášeny. Julie Prokopová byla v letech 1952-1953 členkou studijní skupiny studující dějiny KSSS utvořené na základě usnesení předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 13. října 1952, z jejíž členů byla zdaleka nejaktivnější. V tomto období podle plánu prostudovala materiály ze XIX. sjezdu KSSS a podklady k ekonomickým problémům socialismu v SSSR především

⁸⁶² NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 10, l.70.

⁸⁶³ NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 10, fialový sešit Ženy v SSSR.

⁸⁶⁴ Dříve působila i v Československém svazu žen, Radě československých žen, či Ústřední komisi žen KSČ.

⁸⁶⁵ NA Praha, f. 357/92, karton 67.

⁸⁶⁶ APPELTOVÁ, Michaela. Ve víru událostí: YWCA a spolkový život v roce 1948, c.d., s.81.

⁸⁶⁷ JECHOVÁ, Květa. *Emancipace shora-Ženské organizace v českých zemích v druhé polovině 20. století*. s.11, pozn. 35.

z Leninových a Stalinových spisů. Z prostudovaného pořídila komentované písemné výtahy a připravila přednášku.⁸⁶⁸ Jednalo se o několik stovek stran textů.

Ledacos o motivaci poslankyně k její politické kandidatuře se dá vyčíst i z osobního životopisu, který musely všechny zvolené poslankyně dodat jako součást osobního dotazníku poslance.⁸⁶⁹ Výrazná sebe-stylizace životních příběhů poslankyň zcela poplatná dobové ideologii je v některých případech zcela očividná a téměř připomínající filmový scénář. Jako by byl daný životopis psán podle přesně určeného vzoru. Zdůrazňuje se nuzný dělnicko-rolnický původ a těžké životní podmínky v rodině s mnoha dětmi, které musela kandidátka pomáhat žít a starat se o ně a již od raného mládí (většinou od čtrnácti, patnácti let) těžce pracovala jako dělnice, či ve službě u sedláka. Později potkala mladého dělníka, za kterého se provdala, a společně se protloukali, jak se dalo, přičemž museli překonat i období časté nezaměstnanosti manžela. Teprve vstup do komunistické strany jí umožnil uvědomit si hlouběji příčiny její situace, dopomohl ženě k dalšímu (ideologickému) vzdělání a nabídl i místo ve stranickém aparátu, přinesl zcela nové obzory a plnější a kvalitnější život. Po únorovém převratu pak cítila jako členka komunistické strany povinnost se straně svou prací pro společnost odvděčit a pracovat ještě intenzivněji než dřív.

Takto popsala svůj „životní běh“ téměř bez obměny řada poslankyň, které byly nominované z řad továrenských dělnic či rolnic⁸⁷⁰ a z jejichž vyjádření o svém poměru k lidově-demokratickému zřízení číší jednoznačná vděčnost za zlepšení životní situace.

Výstižně své pocity ve zkratce vyjádřila Marie Hejlová:⁸⁷¹ „Do školy jsem chodila v Bystrci a po vyjití školy, jsem byla nucena jít sloužit k sedlákům, kde jsem sloužila šest roků, neboť v tehdejší době nebylo možno zůstat doma rodičům na obtíž kteří pro tolok dětí se měli co ohánět, aby nás uživil. Osvobozením naší republiky Rudou armádou byla jsem osvobozena i já, neboť (jsem) jsem se vdala a s manželem jsme si osídlili usedlost zemědělskou jako konfiskát. ... Já pracuji nyní v zemědělské výrobě a jsem plně spokojena, neboť vím, že společnou prací dokážeme více vyrobit a zajistit výživu pro naše pracující.“⁸⁷²

⁸⁶⁸ *Zpráva o samostatně studujících 1952-1953*. NA Praha, Osobní fond Julie Prokopové, f.č.96, j. 11, l.27.

⁸⁶⁹ APS Praha, složky jednotlivých poslankyň, volební období 1948-1968.

⁸⁷⁰ APS Praha, složky jednotlivých poslankyň, volební období 1948-1968, jen namátkou takto svůj život vyličila např. Božena Zapletalová, Mária Šulganová, Anna Betíková (ze 13 dětí), Mária Durcová-Heřmanová (z 8 dětí), Zdenka Fehérová, Marie Hejlová (z 5 dětí), Etela Hergeselová (z 6 dětí), Margita Hriníková (z 6 dětí), Emanuela Kícová (z 11 dětí) a další.

⁸⁷¹ Viz poznámka č.771, s. 153.

⁸⁷² APS Praha, Inv.č.738, karton č.40, životopis.

Ve svých třinácti letech musela jít do služby i Emanuela Kícová,⁸⁷³ pocházející z chudé rodiny s jedenácti dětmi, což jí velmi brzy přivedlo k uvědomění si společenských nerovností: „ve službách jsem poznala ten velký sociální rozdíl mezi dělníkem a pánem a proto jak jsem měla příležitost jsem v roce 1929 vstoupila do KSČ kde pracuji až dosud.“^{874c}

V katastrofálních hygienických podmínkách pracovala za první republiky Anna Štěpánková,⁸⁷⁵ která se při práci v „hadrárně“ (trhárně) u firmy Kinderman v Litoměřicích (kde pracovala od svých čtrnácti let) nakazila břišním tyfem,⁸⁷⁶ kterým posléze onemocněla celá její devítičlenná rodina. Všichni členové rodiny skončili v nemocnici v Litoměřicích, otec a jedna z jejích sester na tuto nemoc v roce 1925 zemřeli.⁸⁷⁷

Slovy Boženy Zapletalové:⁸⁷⁸ „Když se zamyslím nad dřívějším svým životem a životem celé naší rodiny, stojí opravdu za to, pracovat pro náš cíl, který je pro vybudování socialismu a komunismu.“⁸⁷⁹ „Všetci sa snažíme o to, aby naši rodičia aspon posledné roky svojho života boli spokojní. Spokojní a šťastní sme aj my, lebo žijeme v novej vlasti, v ktorej máme právo na prácu i na vzdelanie. Svoju vd'ačnosť a vernosť strane a vláde preukazujeme tým, že sme v radoch KSČ a plníme úlohy, ktoré na nás kladie,“ dodává Mária Durcová.⁸⁸⁰

Mária Šulganová,⁸⁸¹ původní profesí dělnice, objasňuje, co ji přivedlo ke vstupu do Komunistické strany Slovenska v roce 1945 i s rodiči: „Do strany ma nepresviedčal nikto, vstúpila som sama, pretože som čítavala ako strana bojuje za lepší život pre pracujúcich medzi ktorých patrím aj ja. Tiež som chodila cvičiť do RTJ. Teraz som vedúcou kolektívu,

⁸⁷³ **Emanuela Kícová**, * 1.1.1903, z dělnické rodiny, z 11 dětí. Ve 13 letech šla do služby, později pracovala v JZD v živočišné a rostlinné výrobě. Poslankyně NS v letech 1960-1964, zvolená za KSČ za Středočeský kraj, rozvedená, dvě děti. In: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=283&id=2020>

⁸⁷⁴ Životopis poslance, in: APS Praha, Inv.č.1155, karton č.63.

⁸⁷⁵ **Anna Štěpánková**, * 26. 8. 1911, pocházela ze sedmi sourozenců, rodiče krmiči dobytka. Pracovala jako dělnice, ve službě u sedláka, později jako uklízečka. Působila také jako dopisovatelka Rudého práva a v MNV. V letech 1960-1964 poslankyně NS za Severočeský kraj jako bezpartijní kandidátka. In: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=283&id=4003> a APS Praha, Inv.č.1155, karton č.63.

⁸⁷⁶ Životopis poslance, in: APS Praha, Inv.č. 2697/2, karton č. 144.

⁸⁷⁷ Ibid.

⁸⁷⁸ **Božena Zapletalová**, * 4.8.1913, z rolnické rodiny z 5 dětí. Od 14 let sloužila u sedláka, později dělnice v Moravských Železárnách. Členka ROH, Poslankyně NS ve volebním období 1960-1964 za KSČ za Severomoravský kraj. Mimo jiné působila i jako členka lidové milice, vdaná, dvě děti. In: APS Praha, inv.č.3066, karton č.163.

⁸⁷⁹ APS Praha, Inv.č.3066, karton č.163.

⁸⁸⁰ **Mária Durcová-Heřmanová**, * 8. července 1927, pocházela z osmi dětí. Slovenská politička KSS a poúnorová poslankyně NS. Ve volbách v roce 1960 byla zvolena za KSS do NS za Západoslovenský kraj. V parlamentu setrvala do voleb roku 1964. V letech 1968-1971 působila jako členka ÚV KSS a účastnila se plenárních zasedání ÚV KSS (někdy také uváděna jako Mária Durcová). In: APS Praha, Inv.č.443, karton č.25 a <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/vysledky-vyhľadavania.php?prizvisko=Durcová&meno=&funkcia=0>

⁸⁸¹ **Mária Šulganová**, * 25.2.1925, z chudé rodiny, v mládí pracovala na poli a jako dělnice. Členka KSČ od roku 1945. Slovenská poslankyně NS 1960–1964, zvolena za KSS za Západoslovenský kraj. Před zvolením pracovala jako dělnice v obalových závodech. In: APS Praha, Inv.č.2716, karton č.145.

ktorý súťaží o hrdý titul ‚Brigáda socialistickej práce.‘ Som hrdá, že som členkou strany, ktorá rozkvitá a každým dňom silnie a takáto strana a ňou vedený národ víťazí.⁸⁸²“

Podobným politickým a ideologickým vývojom však prošli někdy i vysokoškolsky vzdělané kandidátky, jako tomu bylo v případě zootechničky a asistentky katedry živočišné výroby na Vysoké škole zemědělské v Praze Ing. Lenky Benešové.⁸⁸³ Ta o svém politickém vývoji uvádí toto: „Do Komunistické strany Československa jsme vstoupila v roce 1947. Můj vztah ke straně byl čistě citový, protože v tehdejší době jsem neznala z marx. filosofie nic. Vstup do strany byl ovlivněn otcovým členstvím v KSČ. Teprve po svém vstupu do VŠZ, kdy jsem měla možnost poznat soudruhy z první dělnické přípravy, upevňoval se postupně i rozumový vztah ke straně. Tehdy jsem se také vypořádala se svými náboženskými předsudky.⁸⁸⁴“

V některých případech však ženy o své zvolení do Národního shromáždění vůbec nestály, i přesto se mohly dostat na jednotnou kandidátku Národní fronty a být zvoleny, což je případ, který zní poněkud neuvěřitelně, skutečně se však přihodil, a to v případě Josefy Smejkalové, knihkupkyně a živnostnice, která byla zvolena poslankyní v květnu 1948 ve volebním kraji Brno.⁸⁸⁵ Nikdy však nesložila poslanecký slib a mandátu se vzdala přípisem hned 6. června 1948.⁸⁸⁶

Je otázkou, zda byla ke kandidatuře donucena proti své vůli, či nejprve souhlasila a později požadovala stažení svého jména ze seznamu kandidátů, ale již jí nebylo vyhověno, v každém případě však nebylo možné kandidovat na poslance bez písemného souhlasu dané osoby. Proti svému zvolení písemně protestovala⁸⁸⁷ ještě před samotnými volbami v dopise datovanému k 14. květnu 1948 a zřejmě určenému Marii Švermové: „Vážená soudružko! Tak jste mě přece neposlechli, ani těch protestních hlasů. Vyjímám se mezi těmi všemi jmény poslanců, jako bílá vrána. S. Šling je velmi přísný na členy strany a nedbá nic na prosbu ženy, která nechce být poslancem. Mě takové vyznamenání nemuselo postihnout, já bych to přála každému jinému...Nu uvidím, jak budu cítit, že nestačím, hned Vám uteku.⁸⁸⁸“

Z dopisu se zdá, že se na kandidátku v Brně dostala „příkazem“ Otty Šlinga, čemuž se zřejmě nejprve pod tlakem podvolila. Jak v něm stojí dále, měla za sebou zkušenost

⁸⁸² Ibid.

⁸⁸³ **Lenka Benešová**, * 11. srpna 1928, poslankyně NS 1960-1964 za KSČ za hlavní město Praha, in: APS Praha, Inv.č.112, karton č.6.

⁸⁸⁴ APS Praha, Inv.č.112/4, karton č.6.

⁸⁸⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/sa.htm>

⁸⁸⁶ Ibid.

⁸⁸⁷ Viz příloha č. 12, s. 377.

⁸⁸⁸ NA Praha, f.100/4 (KSČ-ÚV), sv. 94, a.j.504, l.15.

z koncentračního tábora a těžké pracovní dřiny v dolech za druhé světové války, a proto byla svými kolegy nečekaně poslána do Priessnitzova sanatoria v lázních Jeseníky, kde se měla nejprve zdravotně zotavit po prožitých válečných útrapách: „a včera mě sebrali soudruzi, sbalili a dovezli sem (do sanatoria⁸⁸⁹). Představ si soudružko, že mám poprvé v životě dovolenou, mimo doly v koncentráku. Dovolenou, nemám nic dělat, zapomenout, že mám knihkupectví, naučit se myslit, že to beze mne nespadne. Mám přibrat na váze, nervy mám mít v pořádku, prý tělesná, duševní a nervová vyčerpanost.⁸⁹⁰“

5.9. Znovuzvolení poslankyň

Znovuzvolení poslankyň do dalšího volebního období zdaleka nebylo samozřejmostí, pravděpodobnost opětovné nominace poslankyně se výrazně zvýšila až v šedesátých letech. V počátečních volebních obdobích byl pravidlem spíše opak – zvolené poslankyně nejčastěji v parlamentu působily během jediného volebního období, po kterém již jejich nominace na volební kandidátku nebyla obnovena a ony se většinou vracely ke svým původním povoláním. Tak tomu bylo prakticky u všech údernic, dělnic a rolnic nominovaných svými závody jako vzorné pracovnice, které v parlamentu mohly načerpat potřebné pracovní zkušenosti, které pak měly využít v další práci na svých předchozích pracovištích.

Opakované zvolení bylo považované za žádoucí především u členek ÚV KSČ a zasloužilých předválečných komunistických funkcionářek (případně komunistek s odbojovou zkušeností), které zajišťovaly hladký průběh přijímání rozhodnutí komunistické strany na půdě Národního shromáždění a formou projevů a řečí v jednotlivých rozpravách uváděly do povědomí poslanců a poslankyň stanoviska předsednictva či politbyra ÚV KSČ a tím také vůli komunistické strany. Za roky jejich politické práce a díky válečné odbojové zkušenosti většiny z nich byly jejich postoje i loajalita ke straně dobře prověřena.

Vícekrát byly zvoleny i představitelky ostatních povolených politických stran (Československá strana lidová, Československá strana socialistická), pokud se osvědčily jako dostatečně prokomunistické a loajální novému režimu.

Z předúnorových poslankyň ve své funkci pokračovalo po volbách v květnu 1948 dvanáct žen, mezi nimi tři členky sociální demokracie a zbytek z komunistické strany.⁸⁹¹

⁸⁸⁹ Moje poznámka, odsud byl také dopis odeslán.

⁸⁹⁰ NA Praha, f.100/4 (KSČ-ÚV), sv. 94, a.j.504, l.15.

⁸⁹¹ Hodinová-Spurná Anežka, Macháčová-Dostálová Božena, Synková Matylda, Syrovátková-Palečková Marie, Šimonková Pavla, Škrlantová Barbora, Švermová Marie, Trojanová Marie a Zimáková Helena.

K velké obměně poslankyň došlo i v následujícím volebním období 1954-1960, svůj mandát si nadále zachovalo pouze deset poslankyň,⁸⁹² tedy 15 % žen v nově zvoleném Národním shromáždění.⁸⁹³ Z těchto deseti žen byla pouze Anděla Sukupová z nekomunistické politické strany, z Československé strany lidové.

Situace se zlepšuje v průběhu šedesátých let. Po volbách v roce 1960 mohlo v poslanecké práci dále pokračovat dvakrát tolik žen, než tomu bylo v období předcházejícím, celkem dvacet jedna političek. I přesto se jednalo o pouhou třetinu zvolených poslankyň, více než dvě třetiny z nich opustily s koncem volebního období 1954-1960 své poslanecké mandáty. V nově zvoleném parlamentu z celkového počtu šedesáti osmi žen,⁸⁹⁴ kterém se v něm během následujících čtyř let vystřídal, mělo předchozí poslaneckou zkušenost pouze 31 % z nich.⁸⁹⁵ Většinou se jednalo o vysoké stranické funkcionářky se zavedenou pozicí uvnitř strany.

V posledním mnou sledovaném volebním období, ve druhé polovině šedesátých let (1964-1968), pokračoval ve své práci nejvyšší počet žen z předcházejícího volebního období, a to dvacet sedm, což tvořilo celých 45 % nově zvolených poslankyň (během volebního období 1964-1968 se v poslaneckých lavicích vystříдалo celkem 60 žen).⁸⁹⁶ Odpovídalo to směrnicím předsednictva KSČ,⁸⁹⁷ které požadovaly, aby kandidáti byli vybíráni přednostně ze stávajících členů těchto orgánů, kteří se již osvědčili, což mělo napomoci k dalšímu „prohloubení práce v duchu socialistické ústavy“ a účinnějšímu plnění usnesení XII. sjezdu KSČ, který se konal v prosinci 1962.⁸⁹⁸

Bylo také pečlivě dbáno na to, aby složení kandidátů odpovídalo sociálnímu i národnostnímu složení československé společnosti, předem určeny přesné kvóty pro zastoupení jednotlivých profesních a společenských skupin či národností, kupodivu se ale vůbec nezmiňují přesné počty pro ženy.⁸⁹⁹

⁸⁹² Hodinová-Spurná Anežka (KSČ), Jankovcová Ludmila (KSČ), Karlovská Anna (KSČ), Kleňhová-Besserová Ladislava (KSČ), Leflerová Helena (KSČ), Macháčová-Dostálová Božena (KSČ), Prokopová Julie (KSČ), Sukupová Anděla (ČSL), Šmehlíková Ludmila (KSČ), Šťastná Věra (KSČ).

⁸⁹³ Znovu zvolené poslankyň jsou v tabulce č.11 na s.183 označeny podtržením jejich jména.

⁸⁹⁴ Zvoleno bylo 67 žen, zemřelou Anežku Hodinovou-Spurnou posléze nahradila poslankyně Jiřina Turečková, dodatečně zvolená po poslanci Chalánkovi byla poslankyně Veronika Majtanová. Celkem tedy prošlo NS za toto volební období 69 různých poslankyň.

⁸⁹⁵ Viz tab č. 12, s.205, ženy znovu zvolené jsou označeny podtržením.

⁸⁹⁶ Viz tabulka č.13 se složením poslankyň v NS v letech 1964-1968, s.225.

⁸⁹⁷ *Součást směrnic pro „zabezpečení všeobecných voleb do zastupitelských úřadů a voleb soudců v roce 1964.“* Ibid., l.30.

⁸⁹⁸ Ibid.

⁸⁹⁹ Ibid., l.34.

Proces výběru a navrhování kandidátů měl probíhat až do 25. března 1964, poté přišla řada na sjednocování kandidátek na veřejných schůzích a shromážděních pracujících (do 14. května) a následně až do 12. června práce s jednotlivými zaregistrovanými kandidáty.⁹⁰⁰

28. dubna 1964 projednalo předsednictvo ÚV KSČ návrhy jednotlivých ústředních kandidátů na poslance NS,⁹⁰¹ oproti původním návrhům došlo k několika změnám, u žen například k nominaci druhé v pořadí Ludmily Kulíčkové místo první nominované Marie Novákové ve volebním obvodu č.150-Hodonín, či Marty Čubové místo Margity Obtulovičové ve volebním obvodu č.288-Poprad.⁹⁰² Nakonec bylo navrženo sto padesát pět stávajících poslanců NS a sto čtyřicet pět kandidátů nových, tedy více než polovina poslanců dostala příležitost pokračovat ve své parlamentní práci.⁹⁰³

Dvě kandidátky byly ženy v domácnosti a celkem bylo ze tří set kandidátů navrženo šedesát žen, tedy jedna pětina.⁹⁰⁴ Tento počet se však nikde v instrukcích k volbě kandidátů jako pevně určený neobjevoval, ani nebylo poukázáno na potřebnost jejich vyššího zapojení do politických funkcí. Zůstává tak nicméně zachován 20 % podíl žen stanovený již při přípravě voleb do Národního shromáždění v roce 1954.⁹⁰⁵

Dokonce i po dlouhodobém působení političky v Národním shromáždění nebylo její další působení automaticky dané – ku příkladu pro opětovnou nominaci poslankyně Marie Hejlové na stranickou kandidátku v roce 1964 (po deseti letech působení v NS!) se musel souhlasně vyjádřit jak výbor vesnické organizace KSČ v Horním Třešňovci,⁹⁰⁶ tak JZD „Budoucnost“ v Lukové, kde původně pracovala: „S. Hejlová pracovala v JZD dříve v rostlinné a v živočišné výrobě velice dobře. Po operaci ruky, kterou prodělala, musela zanechat manuální práce a byla jí svěřena evidence živočišné výroby. Na schůzích, jak JZD, tak i MNV a stranických je velmi aktivní, zúčastňuje se tu diskusí a přidává zkušenosti a znalosti, kterých nabyla během desetileté poslancecké činnosti. JZD taková na návrh představenstva navrhuje s. Hejlovou okresní volební komisi jako kandidátku pro volby do NS.⁹⁰⁷“ Hlavní změnou v druhé polovině šedesátých let však především bylo, že se poslankyním vůbec tato možnost znovuzvolení ve větší míře naskýtala, byť pro ni musely

⁹⁰⁰ Ibid., 1.37.

⁹⁰¹ NA Praha, f. 02/1-Praha-Předsednictvo 1962-1966, sv. 62, a.j.65, bod 21.

⁹⁰² Ibid., 1.29.

⁹⁰³ Ibid.

⁹⁰⁴ 1.30.

⁹⁰⁵ *Směrnice pro politickou a organizační přípravu voleb do Národního shromáždění v krajích, okresech a v místech.* NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, 1.119.

⁹⁰⁶ *Dopis výboru vesnické organizace KSČ v Horním Třešňovci Okresnímu výboru KSČ v Ústí nad Orlicí ze dne 23.4.1964.* In: APS Praha, Inv.č.738, karton č.40.

⁹⁰⁷ *Návrh na kandidáta pro volbu KNV.* In: APS Praha, Inv.č.738/8, karton č.40.

opět získat podporu, což však nemuselo být na škodu, alespoň to motivovalo političky, které se chtěly v parlamentu udržet, ke soustavné práci pro svůj volební kraj a závod, ze kterého do vysoké politiky přišla.

5.10. Mimoparlamentní aktivita a veřejné působení poslankyň

Poslankyně se hojně zapojovaly do veřejných debat, vystupovaly se svými příspěvky na plenárních schůzích masových organizací, konaly různé cesty po svém volebním kraji, zajímaly se o situaci na krajích, či místních národních výborech a na počátku padesátých let také o zavádění výborů žen při MNV do praxe. Snažily se uvádět především pozitivní příklady jejich fungování, které by mohly být vzorem a inspirací pro ostatní, vyzdvihovaly entuziasmus mnohých žen zapojených do veřejného života, které svou práci vykonávaly ze skutečného přesvědčení a vytrvaly mnohdy i poté, co muži měli tendenci díky těžkostem z některých úkolů odstoupit.

Pro ilustraci může posloužit příspěvek poslankyně Vaverkové na plenární schůzi Výboru československých žen konané 6. září 1952 v Praze: „A což na Pelhřimovském okrese, když v jednom zemědělském družstvu muži při těžkostech, které jim vznikly, si najednou řekli, že toho nechají. Nechali rozestavěný kravín, a chtěli od toho, jak se říká, zdrhnout. Uchopily se věci ženy. Předsedkyní se stala soudružka, která nikdy nezapomene na útrapy války, protože její muž byl umučen v koncentračním táboře. Vzala vedení do rukou, ženy dostavěly kravín, plní úkoly a družstvo je dnes jedním z nejlepších.“⁹⁰⁸

Poslankyně NS se pravidelně účastnily i dalších zasedání masových organizací či veřejných besed, kde s ostatními ženami sdílely své politické i životní zkušenosti a snažily se je pozitivním příkladem motivovat k další práci.

V proslovech na konferencích či při příležitosti oslav Mezinárodního dne žen se pravidelně zmiňovaly informace o nerovnoprávném postavení žen v nekomunistických státech světa, nerovné mzdy, které dostávají za stejnou práci, týrání a další ústrky, které musí ženy jinde ve světě snášet. Ministr Krajčíř na celostátní konferenci čs. žen konané 20. dubna 1952 v Obecném domě v Praze mluvil především o nerovném odměňování žen za stejnou práci: „Z paměti našich žen dosud nemohly vymizet vzpomínky na ponižující postavení, ke kterému odsuzuje ženy kapitalistická společnost. V této společnosti, jejímž znakem je nejbezohlednější vykořisťování, je ženám souzen nejstrašnější úděl...podívejme se

⁹⁰⁸ Plenární zasedání výboru československých žen, referát poslankyně Vaverkové. NA Praha, f.22, a.j. č.153.

jen v jakých podmínkách jsou odsouzeny ještě dnes žít ženy v zemích ovládaných imperialisty. V Norsku jsou mzdy žen stanoveny ve výši 2/3 mezd vyplácených mužům. V Itálii jsou mzdy žen v textilu nižší o 21 %, v kovoprůmyslu o 30 %, na Sicílii a v Sardinii dokonce o 45 %.⁹⁰⁹ Stejně tak se často zmiňovaly zastaralé zákony o rodině či manželství. V ostrém kontrastu s okolními státy se pak poukazovalo na pokrokovost a vyspělost komunistického Československa, potažmo Sovětského svazu, protože „sovětské ženy osvědčily svou vysokou morální a politickou úroveň v těžkých letech války proti fašistickým útočníkům...sovětské ženy jsou zářným vzorem ženám celého světa, jejich příklad je mocnou silou, která zapaluje ženy na celém světě a přispěje nakonec k rozmetání pout imperialistických otrokářů.“⁹¹⁰

Úkolem poslankyň bylo samozřejmě také ideologické působení, očekávalo se od nich, že „prijmou za vlastní“ nejen problematiku žen a jejich postavení ve společnosti a v rodině, ale také mezinárodní mírové hnutí, či pravidelné připomínky československo – sovětského přátelství a významných milníků ze „socialistické“ historie. Ladislava Kleňhová –Besserová tak například měla na starost účast žen na oslavách třicátého pátého výročí Velké říjnové revoluce.⁹¹¹

Vedle veřejného vystupování a projevů také mnozí poslanci pokračovali v práci v oblastech své předcházející profesní působnosti a ani během své politické kariéry v parlamentu se jí nevzdali. Kupříkladu Anna Klejchová,⁹¹² která před svým zvolením působila jako členka JZD v obci Dolní Újezd,⁹¹³ pokračovala i jako poslankyně v padesátých letech v zakládání dalších JZD v Pardubickém kraji. Při své práci ve svém volebním kraji spolupracovala i s další poslankyní Marií Hejlovou.⁹¹⁴

Zásluhy obou političek potvrzuje i jejich kolega poslanec Josef Zvára: „U nás v kraji je potřeba uskutečňovat hlavně ta usnesení, která jsou zaměřena ke zvýšení zemědělské výroby. Všichni naši poslanci, především družstevnice Marie Hejlová, Anna Klejchová, důstojník Rudolf Táborský a další, věnovali hodně úsilí pomoci národním výborům při zakládání JZD v okresech svých obvodů, i při upevňování těch, které jsou. S naší pomocí

⁹⁰⁹ *Projev ministra Krajčičře na celostátní konferenci čs. žen konané 20.4.1952 v Obecném domě v Praze.* NA Praha, f.357/2. k.68.

⁹¹⁰ Ibid.

⁹¹¹ NA Praha, f.22, a.j. č.153

⁹¹² **Anna Klejchová**, * 26.1.1905, poslankyně NS v letech 1954-1960 ve volebním obvodu Pardubice jako bezpartijní kandidátka. V parlamentu setrvala až do voleb roku 1960. In:

<http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmennyy/k.htm>

⁹¹³ *Rudé Právo*, 9.11.1954, s.2.

⁹¹⁴ Ibid.

bylo v kraji založeno 14 nových JZD a šest přípravných výborů.⁹¹⁵ V roce 1959 byla Anna Klejchová vedle svých politických aktivit také členkou sedmičlenné čety rostlinné výroby ve svém JZD Obránců míru v Dolním Újezdu, se kterou soutěžila o titul Brigáda socialistické práce.⁹¹⁶

5.11. Sladění pracovního a rodinného života

Jako jedna z nejčastěji zmiňovaných překážek pro působení žen v politice se uvádí problém skloubení pracovního a rodinného života, především pokud mají malé děti. Ve vyšším věku pak tento problém z části odpadá, když děti postupně odchází z domu, či se již o sebe jako dospělé dovedou postarat samy.

Těmto problémům však nečelily pouze samotné poslankyně, ale všechny politické funkcionářky, které trávily dlouhé hodiny na veřejných schůzích, či prací v terénu.

V jednom z diskusních příspěvků na schůzi pléna Výboru československých žen konaného 6. září 1952 v Praze se objevuje například přiznání soudružky Živničkové, že pro samé brigády a práci nad rámec pracovní doby nemá ani čas uvařit rodině snídani či večeři: „Já jsem si dala závazek, že odpracuji 200 hodin (zdarma při stavbě místního vepřína v obci Rackové⁹¹⁷) a musím vám opravdu říci, že se ženy začaly smát... Nu to víte, já bych si nebyla na tolik troufala a neřekla bych to, co nemohu udělat. Mám dvacetiletého syna, a ten mi také říká, večeře není, snídaně není. A já mu zase řeknu, kluku, kdy ti to mám uvařit.“

Velké pracovní vytížení neobnášely jen funkce poslankyně, ale i stranické pozice na nižších, krajských či okresních úrovních. Emanuela Kícová, poslankyně NS v letech 1960-1964,⁹¹⁸ tak ve své předcházející pracovní kariéře zažila v necelých padesáti letech nepříjemné nervové zhroucení z přepracování, když v letech 1950-1952 zastávala funkci zásobovací a hospodářské referentky na ONV. Následné léčení trvalo přes půl roku.⁹¹⁹

Jak je patrné z výše uvedené části o věkovém složení poslankyň, velká část z političek byla ve věku, kdy měly vedle pracovního vytížení i rodiny s doposud malými dětmi. Většina poslankyň skutečně při výkonu své poslanecké práce a nutném dojíždění do Národního shromáždění do Prahy na zasedání a také na nejrůznější akce ve svém volebním kraji

⁹¹⁵ Poslanci hovoří o své práci ve volebních obvodech, in: *Rudé Právo*. 14.12.1955, s.2.

⁹¹⁶ *Rudé právo*, 4.6. 1959, s. 2.

⁹¹⁷ Poznámka autorky.

⁹¹⁸ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=283&id=2020>

⁹¹⁹ APS Praha, Inv.č. 1155, karton č. 63.

současně pečovala o malé děti, pouze minimum jich bylo bezdětných.⁹²⁰ A i tak šlo po většinou o mladé ženy, které se ještě neprovdaly, nebo si zatím rodinu nestihly opatřit, což se často změnilo ještě v průběhu jejich působení v parlamentu.

Pokud bychom řešili, jak poslankyně dokázaly skloubit pracovní vytížení se soukromým životem, pak není možné dojít k žádnému zobecnění, každá žena si se situací musela poradit podle svých možností a specifické situace. Jisté je, že bez výpomoci blízkých osob a zajištění hlídání dětí, většinou z řad nejbližšího příbuzenstva, by svou práci nemohly plně vykonávat.

Některé poslankyně se během svého pracovního působení na půdě Národního shromáždění vdaly, jiné porodily, jiné poslankyně musely čelit zdravotním problémům či těžké nemoci. Každá změna osobního stavu, bydliště, či narození dítěte byla zaznamenána, poslanci byli povinni o nich informovat předsednictvo a celé Národní shromáždění přípisem.

Ze stenoprotokolů Národního shromáždění a z osobních složek jednotlivých poslankyň se tak dozvídáme i o významných životních krocích v jejich osobních životech. Nejčastější jsou oznámení o uzavření sňatků – během prvního poúnorového volebního období uzavřela sňatek 29. července 1948 například Emílie Janečková-Muriňová.⁹²¹

Údernice Jana Mičkovská se provdala v nadcházejícím volebním období, téměř na den přesně o deset let později (26. července 1958).

Jarmila Škorcová⁹²² se podle záznamu v osobní kartě poslance „29. října 1960 provdala za Radomíra Svrška. Podle výpisu z knihy manželství Rady MNV v Petřvaldě obec Karviná bude užívat příjmení Svršková.“⁹²³

V některých případech se poslankyně vdala během svého poslaneckého působení a dala přednost přestěhování se za manželem na Slovensko než pokračování ve výkonu poslanecké funkce. Veronika Majtanová,⁹²⁴ která působila jako ředitelka odborného učiliště při národním podniku Závody S.K. Neumanna, byla do své poslanecké funkce zvolena až v doplňovacích volbách v červnu 1961, za rezignovavšího poslance Stanislava Chalánka⁹²⁵ za volební obvod Krnov v Severomoravském kraji. Zřejmě s touto funkcí příliš nepočítala,

⁹²⁰ APS Praha, Dotazníky poslanců Národního shromáždění, volební období 1948-1968.

⁹²¹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/j.htm>

⁹²² **Jarmila Škorcová-Svršková**, *2.6.1937, vyrostla na Slovensku, z chudé rodiny, otec dělník, matka služka. Vystudovala odbornou lesnickou školu, pracovala jako lesnice, posléze přadlena na dopřádacích strojích v NP v Náchodě. Poslankyně NS v letech 1960-1964. APS Praha, Inv.č. 2635, k. č. 140.

⁹²³ Ibid.

⁹²⁴ **Veronika Majtanová**, * 19. 4. 1931, z chudé dělnické rodiny. Pracovala jako dělnice v prýmkárně, později vedoucí provozu, nakonec vedoucí učiliště. Aktivní v ČSM. Od roku 1955 členka KSČ. Poslankyně NS v letech 1961-1962 za Severomoravský kraj, in: APS Praha, Inv.č. 1599, k. č. 87.

⁹²⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/m.htm>

nebo pro ni nebyla příliš velkou prioritou, když ani ne po roce 14. září 1962 žádá o zproštění poslancecké funkce z důvodu plánovaného sňatku (6. října 1962) a přestěhování za manželem na Slovensko.⁹²⁶ Novým působištěm se jí stala Učňovská škola cyklická v Lietavské Lúčke v okrese Žilina.⁹²⁷

Toto uvolnění musely nejprve projednat stranické orgány, konkrétně byro OV KSČ v Bruntále a byro KV KSČ v Ostravě⁹²⁸ a teprve po jejich souhlasném stanovisku mohla být žádost postoupena až k předsednictvu Národního shromáždění. Po schválení rezignace poslankyně, nyní již Hortové, musely být ve volebním obvodu Krnov opět, již podruhé za toto volební období, vypsány předčasné volby, které byly stanoveny na neděli 2. prosince 1962.⁹²⁹ V nich byl zvolen poslanec Oldřich Voleník.⁹³⁰

Pro přerušování své pracovní činnosti v Národním shromáždění museli poslanci podávat oficiální žádost o udělení dovolené či volna ze zdravotních důvodů doložené lékařskou zprávou. Stejně tak v případě odchodu na mateřskou dovolenou. Vlasta Damková-Horklová se stala matkou během své poslancecké činnosti ve svých dvaceti čtyřech letech v únoru 1949,⁹³¹ poslankyně Mouralová o měsíc později ve svých třiceti třech letech,⁹³² v obou případech jim bylo uděleno volno na dobu tří měsíců, o čemž bylo dáno hlasovat a schváleno na řádné schůzi NS.

Mateřství bylo poměrně častým důvodem přerušování práce poslankyně během volebního období, je tedy vidět, že kariéru v tuto dobu ženy ještě na úkor rodiny příliš často neupřednostňovaly, či minimálně neodkládaly až po vypršení svého poslanceckého mandátu. Vlasta Horklová nakonec pro mateřské povinnosti 14. října 1949 na svůj poslancecký mandát zcela rezignovala.⁹³³ Na mateřskou odešla z poslankyň i Pavla Šimonková (v červnu 1949).⁹³⁴

V tomto období bylo ještě poměrně vzácné, pokud byl člověk rozvedený, stejně jako pokud zůstal neprovdaný v pozdějším věku. I mezi poslankyněmi šlo o poměrné výjimky, svobodné a bezdětné zůstaly nejčastěji ženy, které pracovaly v pedagogických profesích, přestože povinnost celibátu učitelek byla zrušena již za první republiky.⁹³⁵

⁹²⁶ *Dopis Předsednictvu NS ze 14.9.1962.* In: APS Praha, Inv.č. 1599, karton č. 87.

⁹²⁷ *Dopis Veroniky Majtanové-Hortové předsednictvu NS ze dne 25.10.1962.* APS Praha, Inv.č. 1599, karton č. 87, l.č.452/3.

⁹²⁸ *Ibid.*

⁹²⁹ *Návrh Předsednictvu NS, per rollam a Usnesení Předsednictva NS ze dne 27. září 1962.* In: APS Praha, Inv.č. 1599, karton č. 87.

⁹³⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/016schuz/s016002.htm>

⁹³¹ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/025schuz/s025001.htm>

⁹³² <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/028schuz/s028001.htm>

⁹³³ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/s035001.htm>

⁹³⁴ Ve 41 letech, <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/031schuz/s031001.htm>

⁹³⁵ http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

Neprovdaná zůstala například slovenská poslankyně Elena Jahodníková,⁹³⁶ která působila jako ředitelka národní školy v Českém Brezove a která v době svého zvolení do NS v roce 1960 žila společně se svojí matkou.⁹³⁷ Další svobodnou učitelkou působící před svým zvolením poslankyní na Hospodářské škole v Ústí nad Labem byla Svatoslava Kernerová,⁹³⁸ která byla v roce 1956 při příležitosti Dne učitelů vyznamenána jako „vzorná učitelka.“⁹³⁹

Pokud byla poslankyně rozvedená, většinou ve svém životopise uváděla vysvětlující důvody na svoji obranu, uvádějící, proč nebylo pokračování manželství nadále možné.

„Z manželovy viny rozvedená“ a následně znovu vdaná⁹⁴⁰ byla například Emanuela Kícová, která se o syna z prvního manželství starala „sama, bez pomoci otce“ až do následného sňatku o pět let později.⁹⁴¹

Rozvedená byla i Mária Šulganová,⁹⁴² v době svého zvolení do parlamentu pětatřicetiletá poslankyně, která sama vychovávala své dvě děti (ve věku jedenácti a šesti let).⁹⁴³ Starší dceru Magdalénu měla ještě za svobodna, syna Jána již z manželství. Do manželství vstoupila, když byly dceři čtyři roky, z důvodů, které sama popisuje jako: „myslela som, že moje dieťa potrebuje otca a že bude ku nej správan dobrý. No mýlila som sa, moje dieťa bolo odhodené. Z manželstva mám chlapca. S manželom som žila iba tri mesiace, nakoľko naše povahy sa nehodili. Kedže naša strana a vláda dala ženám rovnoprávnosť, uvedomila som si, že i ja ju mám a že si deti vychovám. A je tomu tak, v závode mi bola daná možnosť zarobiť si a tak si svoje 2 deti vychovám, aby boli vďačné strane a vláde za to, čo majú a tiež za prácu, v ktorej som ešte nepocítila nedostatok.“⁹⁴⁴

Některé političky byly navzdory nízkému věku již vdovy, o manžela často přišly během druhé světové války. Manžel Zuzany Vybošťkové⁹⁴⁵ zemřel 5. října 1944,⁹⁴⁶ když

⁹³⁶ **Elena Jahodníková**, * 21.1.1919, z rolnické rodiny, pracovala jako polnohospodářská dělnice, posléze pomocná učitelka. Později vystudovala pedagogickou VŠ a působila jako ředitelka školy. Členka KSS od roku 1954. In: APS Praha, Inv.č. 970, karton č. 53.

⁹³⁷ Ibid., Životopis, součást Dotazníku pro člena Národního Zhromaždenia.

⁹³⁸ **Svatoslava Kernerová**, *7.2.1916. Z učitelké rodiny, vystudovala gymnázium a filosofickou fakultu UK v Praze. Za války totálně nasazena, po válce se nechala přeložit do Ústí nad Labem, protože chtěla budovat pohraničí. Po roce 1948 členkou Akčního výboru, členkou rady KNV. Od roku 1957 kandidátkou KSČ. Poslankyně NS v letech 1957-1964. In: APS Praha, Inv.č. 1150, karton č. 63.

⁹³⁹ Ibid., Životopis, součást Dotazníku pro člena Národního shromáždění.

⁹⁴⁰ Viz poznámka č. 873, s. 165.

⁹⁴¹ Životopis, součást Dotazníku pro člena Národního shromáždění, in: APS Praha, inv.č. 1155, karton č. 63.

⁹⁴² Viz poznámka č. 881, s.165.

⁹⁴³ Dotazník pro člena Národního shromáždění, in: APS Praha, Inv.č. 2716, karton č. 145.

⁹⁴⁴ Životopis, součást Dotazníku pro člena Národního shromáždění, Inv.č. 2716, karton č. 145.

⁹⁴⁵ **Zuzana Vybošťková**, * 4.10. 1919, pracovala jako služka, dělnice, dojička. Manžel zahynul při SNP. Později pracovala jako čistička železničních vagónů. Slovenská poslankyně v NS v letech 1960-1964, zvolena za KSS za Středoslovenský kraj, vdova, dvě děti. in: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=283&id=4559>

⁹⁴⁶ Dotazník člena Národního zhromaždenia, APS Praha, Inv.č. 3003, karton č. 160.

během Slovenského národního povstání narukoval jako voják a tragicky zahynul při Žiaru nad Hronom. Zůstala po něm vdova s dvěma dcerami.⁹⁴⁷

První manžel Anny Štěpánkové byl zastřelen 9. května 1945 ustupujícími německými vojsky při obraně budovy Národního výboru v Hostenicích a vítání sovětské armády.⁹⁴⁸

Vdovou byla i Marie Švermová, jejíž manžel Jan Šverma zahynul při přechodu hory Chabenec v Nízkých Tatrách během Slovenského národního povstání 10. listopadu 1944, kam byl vyslán komunistickou stranou spolu s Rudolfem Slánským z moskevského exilu v roce 1944.⁹⁴⁹ Popraven nacisty byl manžel Ludmily Jankovcové, Jarmily Taussigové-Potůčkové, Gertrudy Čakrtové-Sekaninové, Matyldy Synkové a dalších političek.⁹⁵⁰

Pod neutrálními úředními formulacemi se někdy skrývaly i rodinné tragédie. 24. března 1952⁹⁵¹ nahradila referentka krajského sekretariátu KSČ pro stranické informace Miluše Klímová⁹⁵² rezignovavšího poslance Bohumila Pateru.⁹⁵³ Jen před nedávnou dobou přišla o jedno ze svých dvou malých dětí, což ve svém životopise k Dotazníku člena Národního shromáždění shrnula lapidárně takto: „V tomto období (po roce 1949, pozn. autorky) měla jsem krátké přestávky, protože se mi narodila krátce po sobě 2 děcka z nichž jedno mi zemřelo a druhá holčička mi zůstala.“⁹⁵⁴

Pokud měly poslankyně již rodiny a děti, nejčastěji se jednalo o dva, případně tři potomky, nebyly však vzácné ani příklady matek se čtyřmi, či dokonce pěti dětmi. Pět dětí, kterým v době jejího zvolení do parlamentu v roce 1960 bylo v rozmezí mezi osmi a dvaceti lety,⁹⁵⁵ měla například slovenská poslankyně Anna Špačková.⁹⁵⁶ Nejstarší syn Viliam Matuš se jí narodil jako svobodné matce ze známosti s dělníkem Viliamom Panšárom z Bratislavy, který ji však opustil ještě před jeho narozením.⁹⁵⁷ V roce 1941 se provdala za již rozvedeného Antona Špačka, který pracoval jako příslušník finanční stráže. S ním měla ještě téhož roku

⁹⁴⁷ Životopis, Ibid.

⁹⁴⁸ APS Praha, Inv.č. 2697/2, karton č. 144.

⁹⁴⁹ PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s. 85.

⁹⁵⁰ Více viz 7. kapitola o válečných zkušenostech političek, s.296.

⁹⁵¹ Poslanecký slib, APS Praha, Inv.č. 1191, karton č. 65.

⁹⁵² **Miluše Klímová**, * 25. dubna 1924, v letech 1952-1954 poslankyně NS za KSČ ve volebním kraji Karlovy Vary. Mandát nabyla až dodatečně v březnu 1952 jako náhradnice poté, co rezignoval poslanec Bohumil Patera. Před provdáním působila v ČSM, poté v různých stranických funkcích, jako krajská instruktorka, referentka atd. In: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/k.htm> a Životopis, In: APS Praha, Inv.č. 1191, karton č. 65.

⁹⁵³ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/p.htm>

⁹⁵⁴ Životopis, In: APS Praha, Inv.č. 1191, karton č. 65.

⁹⁵⁵ Dotazník pre člena Národného zhromaždení, in: APS Praha, Inv.č. 2665, karton č. 142.

⁹⁵⁶ **Anna Špačková**, *11. června 1922 - 23. července 2006, z dělnické rodiny, pracovala jako služka a dělnice. Za války s manželem zapojena do odboje v SNP. Členka KSS od roku 1945, členka KV KSS. Slovenská poslankyně NS v letech 1960-1964, zvolená za KSS za Západoslovenský kraj. In: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/s.htm>

⁹⁵⁷ Životopis, In: APS Praha, Inv.č. 2665, karton č. 142.

dceru Olgu a po skončení druhé světové války, během které se s manželem zapojila do Slovenského národního povstání,⁹⁵⁸ pak ještě tři další děti.

Čtyřnásobnou matkou pak byla například Vilma Kramárová,⁹⁵⁹ Anna Šimová,⁹⁶⁰ Anna Betíková⁹⁶¹ a mnohé další poslankyně.⁹⁶² Vyšší počty dětí měly častěji poslankyně ze Slovenska.

5.12. Příprava voleb v roce 1954

V roce 1954 se konaly dvoje volby, 16. května 1954 volby do národních výborů⁹⁶³ (do té doby pouze jmenovaných) a 28. listopadu 1954 volby do Národního shromáždění.⁹⁶⁴ Voliči mohli volit pouze jednotnou kandidátku Národní fronty a volbám opět předcházela masivní propagační kampaň, vylepování letáků, organizování agitačních dvojic, které měly obcházet domácnosti. Z voleb se tak definitivně vytratila soutěživost, jedna ze zásadních funkcí voleb ve standardních demokratických systémech. Soutěživost voleb také představuje klíčové kritérium pro jejich hodnocení.⁹⁶⁵ Ze základních typů voleb – kompetitivních, semi-kompetitivních a nekompetitivních odpovídaly volby v lidově-demokratickém Československu po roce 1948 jednoznačně nekompetitivnímu typu. Měly nízký význam v politickém procesu, nenabízely možnost výběru, neexistovala volební svoboda a neřešily otázku moci.⁹⁶⁶ Vlastní průběh voleb a jejich příprava byl důležitější než očekávatelný výsledek, předvolební kampaň měla až enormní význam pro KSČ z hlediska mobilizace voličů, byla vnímaná jako všelidové posuzování výsledků socialistické výstavby země.⁹⁶⁷

⁹⁵⁸ Více viz 7. kapitola o válečných zkušenostech političek, s. 296.

⁹⁵⁹ **Vilma Kramárová**, * 23. dubna 1923, z dělnické rodiny, ze čtyř sourozenců, vyučená krejčová, později pracovala jako pomocná učitelka a v JRD. Slovenská poslankyně NS v letech 1960-1964, zvolená za KSS za Západoslovenský kraj. In: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=283&id=2284> a APS Praha, Inv.č. 1336, karton č. 73.

⁹⁶⁰ **Anna Šimová**, * 25. června 1920, česká poslankyně NS v letech 1960-1964, zvolená za KSČ za Severočeský kraj. Z dělnické rodiny, pracovala jako služebná, pokladní a později vedoucí skladu. In: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=283&id=3744> a APS Praha, Inv.č. 2629, karton č. 139.

⁹⁶¹ **Anna Betíková**, * 2. června 1916, z dělnické rodiny, z jedenácti dětí, rodiče rolníci. Pracovala jako zemědělská dělnice na různých statcích, později v JRD v zahradnické a rostlinné výrobě. Slovenská poslankyně NS v letech 1960-1964, zvolená za KSS za Středoslovenský kraj, in: APS Praha, Inv.č. 130, karton č. 8 a <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=283&id=658>

⁹⁶² Osobní dotazníky členů Národního shromáždění, in: složky jednotlivých poslankyň v APS Praha

⁹⁶³ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 2004, s. 139.

⁹⁶⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/003schuz/s003001.htm>

⁹⁶⁵ VILÍMEK, Tomáš. „*Všichni komunisté do ureň!*“ Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2016, s. 30.

⁹⁶⁶ Ibid.

⁹⁶⁷ Ibid., s. 31.

Složení kandidátů na jednotnou kandidátku do národních výborů navrhovalo předsednictvo ÚV KSČ, z hlediska procentního zastoupení jednotlivých skupin obyvatel bylo následující:⁹⁶⁸

- 35 % dělníků
- 12 % družstevních rolníků
- 20 % malých a středních rolníků
- 33 % ostatních
- 17 % žen
- 3 % mládeže

Orgány Národní fronty připravovaly či spíše jen potvrzovaly návrhy kandidátů. Organizovaly i schůze obyvatel, kde jim jednotlivé kandidáty představovaly a prosazovaly, přesto však docházelo i k případům odmítání či nesouhlasu s některými navrženými jmény ze stran občanů. Aktivita běžných lidí nebyla taková, jakou komunisté očekávali, stěžovali si na malou účast na veřejných schůzích, malý zájem lidí o volby celkově: „je vidět, že zástupci odborů nedocházeli do komisí, mnohde referenti odborů odmítali jezdit na schůze. Pokud se týká svazu mládeže, dostali jsme je sice do agitačních dvojic, ale na schůze ne,“ uvedla Ladislava Kleňhová-Besserová, členka ÚV KSČ a poslankyně Národního shromáždění, na poradě vedoucích oddělení sekretariátu ÚAV NF 5. března 1954.⁹⁶⁹ V pokračující předvolební kampani se již situace trochu zlepšuje.

Zásadní změnou pro volby do parlamentu bylo schválení ústavního zákona č. 26/1954 Sb.⁹⁷⁰ o volbách do Národního shromáždění, v němž byl po vzoru volebního systému v Sovětském svazu zaveden absolutní většinový systém v jednomandátových obvodech. Kandidáti Národní fronty byli voleni absolutní většinou hlasů již v prvním kole.

Pro seznámení obyvatelstva s jednotlivými kandidáty i zněním nového volebního zákona byly organizovány veřejné schůze, pro volby do národních výborů mezi 10. březnem a 10. dubnem 1954.⁹⁷¹ Ve zprávě ze schůze politického sekretariátu ÚV KSČ, kterou předkládal soudruh Salga,⁹⁷² se objevuje i kritika nízkého zastoupení žen na kandidátkách pro volby do národních výborů, neodpovídající ani počtu žen v členstvu KSČ: „Značně byly

⁹⁶⁸ NA Praha, f. ÚAV NF, sv.45.

⁹⁶⁹ Ibid.

⁹⁷⁰ *Ústavní zákon č. 26/1954 Sb. Ústavní zákon o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady.* Dostupní online: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1954-26>

⁹⁷¹ NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, l.57.

⁹⁷² NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, l.74.

opomíjeny ženy a mládež. Na příklad v kraji České Budějovice je z 245 277 voličů 130 848 žen, tj. více než 50 % voličů. Z celkového počtu 11 725 zaregistrovaných kandidátů je pouze 1913, tj. 16,3 % žen.⁹⁷³ Což se však svým počtem blíží návrhu předsednictva ÚV KSČ pro jejich zastoupení.

Tyto volby nás však budou zajímat pouze z ohledu zapojení jednotlivých poslankyň do předvolební kampaně a agitační činnosti-poslankyně Anna Svárovská - Vopičková⁹⁷⁴ byla zodpovědná za předvolební instruktáž o „organizaci informací“ v plzeňském a karlovarském kraji, která se uskutečnila šest dní před samotnými volbami 10. května 1954 v jednotlivých krajích.⁹⁷⁵ V den voleb byla zároveň jako vedoucí operativního odboru v přidělených krajích zodpovědná za včasné podání zpráv z těchto krajů a jejich zpracování, k čemuž měla přidělené tři soudruhy na úrovni jednotlivých měst- v Českých Budějovicích, Plzni a Karlových Varech.⁹⁷⁶

Při přípravě podzimních voleb do Národního shromáždění se pak především vycházelo ze závěrů X. sjezdu strany, který potvrdil dosavadní stranickou politickou linii a projevil spokojenost s aktuálním vývojem.⁹⁷⁷

Za účelem zapojení co největšího počtu voličů do přípravy voleb byly zřizovány místní komise Národní fronty, které měly být tvořené sedmi až dvanácti členy. V instrukcích k jejich ustanovování se již objevuje informace, že z celkového počtu jejich členů musí být alespoň 30 % žen.⁹⁷⁸ Úkolem komisí Národní fronty mělo být především uplatňování vlivu strany v Národní frontě při zajišťování příprav a průběhu voleb do NS a organizovat celou politickou předvolební práci. Měly také řídit projednávání návrhů kandidátů a volební schůze či besedy.⁹⁷⁹ Komise dostaly na starost předložit plán masové politické práce s harmonogramem jednotlivých besed, přednášek a mimostranických schůzí, které následně schvaloval OV KSČ a KV KSČ. Tyto plány měly být schváleny do konce září 1954.

Žádoucí počty žen byly určeny i pro členy obvodních a okrskových volebních komisí, v nichž měly ženy tvořit nejméně 20-30 % členů.⁹⁸⁰

⁹⁷³ Ibid.

⁹⁷⁴ Anna Svárovská-Vopičková, * 3. března 1915, jeden rok poslankyně NS v letech 1953-1954 za KSČ za volební kraj Ústí nad Labem, nastoupila po rezignovavším poslanci Jindřichu Šnoblovi až 15. září 1953, in: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/sa.htm>

⁹⁷⁵ NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, 1.95.

⁹⁷⁶ Ibid., 1.105.

⁹⁷⁷ BALÍK, S., HLOUŠEK, V, HOLZER, J., ŠEDO, J. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 2004, s.149.

⁹⁷⁸ *Směrnice pro politickou a organizační přípravu voleb do Národního shromáždění v krajích, okresech a v místech*. NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, 1.116.

⁹⁷⁹ Ibid., 1.117.

⁹⁸⁰ Ibid., 1.117 a 118.

O konečném výběru kandidátů do NS rozhodoval Ústřední výbor strany, respektive politické byro ÚV KSČ,⁹⁸¹ na základě návrhů z jednotlivých krajů.

Směrnice pro politickou a organizační přípravu voleb do Národního shromáždění stanovovaly, že „za kandidáty je třeba vybírat přední dělníky, nejlepší členy JZD, drobné a střední rolníky a příslušníky pracující inteligence, kteří svou obětavou prací při budování socialismu jsou příkladem ostatním pracujícím.“⁹⁸² A především konečně požadovaly i minimální zastoupení žen stanovené na 20 % z celkového počtu členů. („Z navržených kandidátů NF bude nejméně 20 % žen.“)⁹⁸³ Ústřední výbor posléze sdělil krajským výborům, kteří vedoucí představitelé strany, vlády či masových organizací půjdou do voleb v jednotlivých krajích, na krajských výborech pak již bude rozdělení kandidátů do jednotlivých volebních obvodů s malým počtem vesnic.

Krajský výbor měl za úkol také zhodnotit činnost dosavadních poslanců za jejich volební kraj.⁹⁸⁴ Vedle kandidátů navržených Ústředním výborem strany z centra obsazoval zbývající volná místa jednotné krajské kandidátky ve spolupráci s OV KSČ z „nejosvědčenějších pracovníků kraje a okresů včetně dosavadních poslanců tak, aby navrhovaný kandidát NF pracoval nebo bydlel, pokud je to možno, ve volebním obvodu, za který je navrhován.“⁹⁸⁵ Připravoval také výběr náhradníků pro případ, že by některý kandidát nebyl veřejností či jednotlivými místními závody přijat, či musel být nahrazen. Seznámení veřejnosti na vesnicích, v závodech či na úřadech s jednotlivými kandidáty pak obstarávaly okresní výbory.

Všechny krajské výbory v zemi pak musely své návrhy spolu s kádrovými materiály jednotlivých kandidátů zaslat ÚV KSČ do 2. září 1954, který k nim zaujal své stanovisko a měl při jejich výběru konečné slovo.⁹⁸⁶ Do 26. září 1954 poté krajské výbory seznámily s finální kandidátkou jednotlivé členy krajských komisí NF a OV KSČ. Teprve pak přichází ke slovu Akční výbory Národní fronty a komise NF, kteří svolají v nejdůležitějších podnicích a vesnicích shromáždění pracujících a zajistí, aby pracující navrhli právě toho kandidáta, který byl již dopředu schválen vedením komunistické strany. Takto se dostane zpět Ústřední komisi NF kandidátka, která je v souladu s přáním KSČ. Příslušné komise NF pak ještě

⁹⁸¹ *Politická a organizační příprava voleb do Národního shromáždění v ústředních orgánech strany, vlády a Národní fronty.* In: NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, l.134.

⁹⁸² *Ibid.*, l.119.

⁹⁸³ *Směrnice pro politickou a organizační přípravu voleb do Národního shromáždění v krajích, okresech a v místech.* NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, l.119.

⁹⁸⁴ *Ibid.*, l.120.

⁹⁸⁵ *Ibid.*

⁹⁸⁶ *Ibid.*

formálně svolají vedoucí pracovníky krajských a okresních výborů masových organizací a politických stran, aby návrhy na kandidáty projednaly ve svých výborech do 8. října 1954 a svolaly shromáždění pracujících pro jejich podporu tam, kde ještě neproběhla.⁹⁸⁷ Projednávání jednotlivých kandidátů na shromážděních bylo vždy doprovázeno projednáváním prohlášení o plnění důležitých úkolů v podnicích, na vesnicích pak s plněním usnesení X. sjezdu KSČ o zvýšení zemědělské výroby.

Jednotliví kandidáti pak měli za úkol setkat se s co nejvíce voliči svého volebního obvodu, účastnit se co největšího počtu besed, přednášek či shromáždění pracujících, aby je jejich voliči měli možnost osobně poznat. Voliči by měli být dobře seznámeni s důvody nominace toho kterého politika i jejich životními dráhami.⁹⁸⁸

O průběhu projednávání jednotlivých kandidátů pak krajské komise NF zasílaly podrobné zprávy se svými komentáři Ústřední komisi NF a především Ústřednímu výboru strany. To vše muselo být doručeno nejpozději do měsíce před samotnými volbami, do 26. října 1954.⁹⁸⁹

Veškeré předvolební přípravy se samozřejmě ani nyní neobešly bez konkrétního rozdělování agitačních úkolů jednotlivým členům strany až po úroveň základních organizací, rozšiřováním kolektivů agitátorů a přesnými strategiemi pro získávání voličů, i přesným určením, s čím se mají kandidáti ve svých promluvách k voličům zabývat (závěry X. sjezdu KSČ). Úkolem stranických orgánů a organizací pak bylo i zajištění, aby „volební den probíhal v radostné náladě a nebyl rušen nepřátelskými živly.“⁹⁹⁰ K tomu musely vypracovat konkrétní opatření. Zapojení a důkladně instruování byli i pracovníci tisku, rozhlasu a osvěty, vypracovány byly i jednotlivé tematické plány pro jejich vysílání a tisk.⁹⁹¹ Hlavním sloganem celé předvolební kampaně bylo: „Pevně semknuti v Národní frontě, kupředu k novým vítězstvím v budování socialismu!“⁹⁹²

Přes obrovské úsilí přípravy voleb a agitace komunistická strana ve svých zprávách vnímá i snahu o zdiskreditování vybraných kandidátů „reakcí“ a v některých oblastech je proti nim prý organizována i pomlouvačná kampaň, které nešla ani poslankyně Anna Karlovská. „Šuška“ prý o ní rozšiřuje, že pracovala v národně-socialistické mládeži.⁹⁹³

⁹⁸⁷ Ibid., l.121.

⁹⁸⁸ Ibid., l.123.

⁹⁸⁹ Ibid.

⁹⁹⁰ Ibid., l.127.

⁹⁹¹ *Politická a organizační příprava voleb do Národního shromáždění v ústředních orgánech strany, vlády a Národní fronty*. In: NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, l.137.

⁹⁹² Ibid., l.144.

⁹⁹³ *Průběžná zpráva o stavu předvolební kampaně ke dni 17.11.1954, s.4* In: NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468.

Jsou také strhávány a ničeny předvolební letáky, tajně šířeny letáky protikomunistické a především na Slovensku se do předvolebního „boje“ snaží zasáhnout i představitelé církve.

Dva dny před volbami ještě všechny rozhlasové stanice přinesly projev prezidenta republiky Antonína Zápotockého, který měl být vyslechnut pracujícími ve všech závodech a co nejširšími vrstvami obyvatelstva.⁹⁹⁴

Volby do Národního shromáždění se uskutečnily 28. listopadu 1954. Během celého dne bylo zajištěno nepřetržité telefonní spojení mezi ÚV KSČ a jednotlivými kraji. Zvoleno bylo celkem tři sta šedesát osm poslanců, z toho šedesát tři žen. Profesní rozložení jednotlivých kandidátů podle zprávy předsedy mandátového výboru poslance Vodičky zahrnovalo 95 dělníků, 70 rolníků, 21 vojáků a 182 představitelů inteligence, pracovníků stranických, kulturních a masových organizací a jiných profesí.⁹⁹⁵

Kteří poslanci budou členy předsednictva NS či členy jednotlivých výborů bylo již předjednáno předem, II. oddělení KSČ předložilo politickému byru ke schválení návrh na jejich obsazení do 29. listopadu 1954⁹⁹⁶ a po jeho schválení byli svoláni vybraní poslanci a informováni, jak bude probíhat první ustanovující schůze nově zvoleného Národního shromáždění. Dostali uloženo, aby zajistili přijetí tohoto usnesení ve schváleném návrhu, což se také stalo.⁹⁹⁷

Tabulka č.11: Poslankyně zvolené do Národního shromáždění ve volebním období 1954-1960⁹⁹⁸

Jméno	Volební obvod	Profese	Věk při vstupu do NS-zvolení	Datum narození	Národnost	Poznámka
1.Augenthalerová Zdeňka (KSČ)	Liberec	dělnice	34	14.8.1920	ČR	
2.Benčíková Albína (KSS)	Sereď-Trnava	členka JZD	28	10.3.1926	SR	
3.Bernášková Alena (KSČ)	Praha-město	novinářka, spisovatelka	34	22.5.1920	ČR	Nastoupila 29.12.1956 po rezignovavší Jarmile Glazarové
4.Botková Terezia (KSS)	Hlohovec	dělnice	33	16.11.1921	SR	
5.Čákrtovej Blážena (KSČ)	České Budějovice	dělnice	35	4.11.1919	ČR	
6.Čechová Růžena (KSČ)	Brno-město VI	tkadlena	47	15.2.1907	ČR	
7.Černá Marie(KSČ)	Pleň	dělnice	34	20.8.1920	ČR	
8.Chvilová-Oravcová Valburga (bezpartijní, pak KSS)	Skalice	mistrová	25	30.12.1929	SR	

⁹⁹⁴ *Dálnopis s. Hendrycha z 25.listopadu 1954.* In: NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468.

⁹⁹⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/003schuz/s003001.htm>

⁹⁹⁶ *Politická a organizační příprava voleb do Národního shromáždění v ústředních orgánech strany, vlády a Národní fronty.* In: NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, l.136.

⁹⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁹⁸ Údaje v tabulce vychází z: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.44, l.124-126; <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/index.htm>; [přehledů](http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/index.htm);

9.Danielová Marie (KSČ)	Praha město	naviječka motorů	41	29.7.1913	ČR	Členka dočasného výboru
10.Dankovičová Jozefína (bezpartijní)	Nitra-Nové Zámky-Šala-Šurany	členka JRD	28	24.1.1926	SR	
11.Dudášová-Géreczová Helena (bezpartijní)	Bratislava VII	dělnice	24	24.1.1930	SR	
12.Farkašová-Gajdošová Gizela (bezpartijní)	Revúca	dělnice	25	11.11.1929	SR	Členka zdravotního výboru
13.Fehérová Zdenka (KSS)	Šamorín-Dunajská Streda	dělnice	27	7.12.1927	Maďarská	Nastoupila po rezignovavší Márii Sziglové 4.7.1957
14.Fišarová (Marie ČSČ)	Pardubice	členka rady KNV	52	25.10.1902	ČR	členka předsednictva NS a rozpočtového a hospodářského výboru
15. Garažijová Aloisie (KSČ)	Liberec	ošetřovatelka telat	47	10.5.1907	ČR	Členka zemědělského výboru
16.Glazarová Jarmila (KSČ)	Praha-město	spisovatelka	53	7.9.1901	ČR	Rezignovala 12.9.1956
17.Goppoldová Miluše (KSČ), Ing.	Ústí nad Labem	provozní technička	26	1.2.1928	ČR	Členka rozpočtového a hospodářského výboru
18.Hejlová Marie (KSČ)	Pardubice		30	1.8.1924	ČR	
19.Hodinová-Spurná Anežka (KSČ)	Zábřeh-Litovel	předsedkyně VČŽ, NS	59	12.1.1895	ČR	Místopředsedkyně NS a členka zahraničního výboru
20.Holinková-Mičkovská Jana (bezpartijní, pak KSS)	Trenčín I	dělnice, kontrolorka textilních závodů	21	15.6.1933	SR	Nejmladší poslankyně v tomto voleb. období, členka mandátového výboru
22.Hradská Mária (bezpartijní)	Košice-venkov II	učitelka	33	15.8.1921	SR	Členka kulturního výboru
23.Hromádková Růžena (bezpartijní, pak KSČ)	Olomouc město II	dělnice	33	16.7.1921	ČR	
24.Hrubá Anna (KSČ)	Zábřeh	mzdová účetní	52	1.2.1902	ČR	
25.Hrůzová Vlasta (KSČ)	Praha město	prodačka	37	20.2.1917	ČR	
26.Jankovcová Ludmila, Ing.	Ústí nad Labem	ministryně, poslankyně	57	8.8.1897	ČR	Odboj, manžel popraven nacisty
27.Jasenovcová Vilma (KSS)	Rajec-Žilina-Pováž.Bystrica	dělnice	26	31.3.1928	SR	
28.Jirásková Marie (KSČ)	Hradec Králové	dělnice, členka KNV	38	23.6.1916	ČR	
29.Karlovska Anna (KSČ)	Praha venkov	tajemnice KV	38	26.8.1916	ČR	Odboj, vězněna v koncentračním táboře, členka zahraničního výboru
30.Kernerová Svatoslava (bezpartijní, pak KSČ)	Ústí nad Labem	učitelka	38	7.2.1916	ČR	
31.Klejchová Anna (bezpartijní)	Pardubice	členka JZD	49	26.1.1905	ČR	
32.Kleňhová-Besserová Ladislava (KSČ)	Praha město	tajemnice ÚV NF	42	27.6.1912	ČR	Členka předsednictva NS
33.Kopecká Ludmila (KSČ)	Třebíč	dělnice	26	21.8.1928	ČR	
34.Kovalčíková Jolana (KSS)	Ružomberok	dělnice		není uvedeno	SR	

35.Leflerová Helena (KSČ), JuDr.	Praha-venkov	právníčka	33	12.10.1921		Žena z Lidic, přežila koncentrační tábor Ravensbrück, členka dočasného a zahraničního výboru
36.Letavajová Pavla (bezpartijní)	Šahy-Krupina	členka JZD a ONV	35	28.8.1919	SR	Členka zemědělského výboru
37.Lyčková Božena (KSČ)	Místek-Morávka	vedoucí oddělení národního podniku	43	22.6.1911	ČR	
38.Machačová-Dostálová Božena (KSČ)	Praha-venkov	Dělnice, poslankyně	51	25.9.1903	ČR	Moskevský zahraniční exil
39.Marečková –Krejstová Božena(KSČ)	Svitavy	dělnice	32	25.7.1922	ČR	
40.Míšková Jaroslava (KSČ)	Teplice-město-venkov	brusička kovů	29	14.6.1925	ČR	Nastoupila 4.7.1957 po rezignavší Marii Petrové
41.Mokošová Žofia (bezpartijní, pak KSS)	Šála-Nové Zámky	členka JZD	27	15.10.1927	SR	
42.Motejlová Anna (bezpartijní)	Ledeč n.Sázavou-Pacov	členka JZD	29	24.6.1925	ČR	
43.Nechybová Anna (bezpartijní)	Ústí nad Labem	dělnice	45	15.8.1909	ČR	Vzdala se mandátu 11.3.1957, členka rozpočtového a hospodářského výboru
44.Pásková Josefa, MuDr. (KSČ)	Brno venkov II	pracovnice ROH	34	10.10.1920	ČR	
45.Pešková Kamila (KSČ), MuDr.	České Budějovice	ředitelka KÚNZ	44	17.1.1910	ČR	Členka zdravotního výboru
46.Petrášová Gabriela (bezpartijní, pak KSS)	Hradec Králové	učitelka	25	21.9.1929	SR	Členka kulturního výboru
47.Petrová Marie (KSČ)	Teplice město-venkov	přadlena	40	21.5.1914	ČR	Vzdala se mandátu 25.2.1957
48.Polachová Valerie (bezpartijní)	Frenštát nad Radhoštěm	správkyně dětského domova, ředitelka knihovny	44	24.8.1910	ČR	Členka zdravotního výboru
49.Procházková Božena(KSČ)	Židlochovice	ředitelka ZŠ	36	6.1.1918	SR	
50.Prokopová Julie (KSČ)	České Budějovice	předsedkyně KNV	64	18.4.1890	ČR	Členka zahraničního výboru
51.Příbková Anna (KSČ)	Plzeň	krmička telat v JZD	64	15.4.1908	ČR	
52.Režná-Václaviková Ludmila (KSČ)	Gottwaldov-město	instruktorka šicích dílen	48	2.8.1906	ČR	
53.Růžičková Marie (KSČ)	Praha město	průvodčí a řidička DP	40	14.12.1914	ČR	
54.Slámová-Kettnerová Marie (bezpartijní, pak KSČ)	Liberec	úkolářka v NP Velveta	22	23.3.1932	ČR	
55.Stulíková Josefa (KSČ)	Plzeň	žehlářka	46	5.1.1908	ČR	
56.Sukupová Anděla (ČSL)	Uherské Hradiště I	učitelka	48	25.9.1906	ČR	Členka kulturního výboru
57.Svobodová Eliška (KSČ)	Praha venkov	členka předsednictva ÚRO, dělnice	42	19.10.1912	ČR	Členka zdravotního výboru
58.Sziglová-Winklerová Mária (KSS)	Šamorín-Dunajská Streda	agronomka	24	10.1.1930	Maďarská	Vzdala se mandátu 5.3.1957

59.Šimečková Božena (KSČ)	Praha venkov	vedoucí živočišné výroby v JZD	54	11.8.1900	ČR	Odboj, vězněna
60.Šimurdová Júlia (bezpartijní)	Námestovo-Trstená	členka ONV, soukromá rolnice	43	12.5.1911	SR	Vzdala se mandátu 17.4.1958
61.Šindlerová Marie (KSČ)	Valašské Meziříčí-Vsetín-Holešov	předsedkyně výrobního družstva Jednota	47	24.2.1907	ČR	
62.Škopová Mária (bezpartijní, pak KSS)	Sabinov	členka JRD a ONV	41	16.7.1913	SR	Členka dočasného výboru
63.Šmečliková Ludmila(KSČ)	Krnov	pracovnice KV KSČ	32	6.8.1922	ČR	Členka mandátového a dočasného výboru
64.Šmidková Emilie (bezpartijní)	Karlovy Vary	mistrová	35	9.5.1919	ČR	Členka dočasného výboru
65.Šťastná Věra (KSČ)	Hradec Králové	poslankyně, členka KNV, úřednice	31	7.8.1923	ČR	Členka zdravotního výboru
66.Trpíková Vlasta (bezpartijní, pak KSČ), MuDr.	Hlučín	lékařka OÚNZ	36	6.11.1918	ČR	Členka předsednictva NS a zdravotního výboru
67.Vraniaková Mária (KSS)	Poprad	vychovatelka	45	26.9.1909	SR	Členka kulturního výboru

Ve druhém pounorovém volebním období došlo k zásadní změně ohledně kandidatury žen, které nebyly členkami žádné politické strany, respektive nebyly členkami komunistické strany, a přesto se dostaly na kandidátní listinu do Národního shromáždění. Bylo jich téměř třicet procent ze všech žen zvolených do parlamentu.⁹⁹⁹ Většina z nich po zvolení posléze vstoupila do politické strany (KSČ nebo KSS), ale ne všechny. Například Julia Šimurdová, Emilie Šmidková, Valerie Polachová, Anna Nechybová, či Anna Motejlová zůstaly bezpartijní po celou dobu výkonu své politické funkce.¹⁰⁰⁰ Julia Šimurdová¹⁰⁰¹ i Anna Nechybová¹⁰⁰² se však vzdaly mandátu předčasně.

Že komunistická strana nebyla schopná nalézt odpovídající počet vhodných kandidátek z vlastních řad, může souviset i se stranickými prověrkami na konci čtyřicátých a na počátku padesátých let. Již na samém přelomu let 1948 a 1949 proběhla masivní vnitrostranická prověrka, na jejímž základě se snížila členská základna zhruba o 107 000 členů, z nichž bylo 30 500 členů vyloučeno a 76 600 vyškrtáno. Druhá prověrka proběhla při výměně stranických legitimací na počátku padesátých let, mezi lety 1950-1951. Při ní došlo

⁹⁹⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/index.htm>

¹⁰⁰⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/index.htm>

¹⁰⁰¹ V dubnu 1958, in: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/s.htm>

¹⁰⁰² V březnu 1957, in: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/n.htm>

k dalšímu snížení počtu členů strany o 170 000, když bylo 26 000 straníků vyloučeno a 143 500 vyškrtáno ze strany.¹⁰⁰³

Určitá část členů však také stranu opouštěla svévolně a bez vědomí KSČ, například během stěhování či odchodu do důchodu, kdy se odhlásili ze své původní stranické organizace, ale již se nepřihlásili do nové, stranickou legitimaci nevrátili, a proto nebylo jejich chování podchyceno. Počet těchto případů byl velmi rozsáhlý, podle odhadů se jednalo o 650-700 tisíc členů strany mezi lety 1948-1951.¹⁰⁰⁴

Došlo také k velké obměně poslankyň, svůj mandát si i nadále zachovalo pouze deset poslankyň,¹⁰⁰⁵ tedy 15 % žen v nově zvoleném Národním shromáždění.¹⁰⁰⁶ Všechny z nich zastupovaly stranické politické funkce, působily jako členky ÚV KSČ, předsedkyně ženských organizací či KNV a mohly tak zachovávat jistou kontinuitu ve stranické a poslanecké práci. Anděla Sukupová pak i nadále zastupovala prokomunistické křídlo v Československé straně lidové.

Poslanec Vodička ve zprávě mandátové komise o výsledku voleb vyzdvihl nejen zvolení dostatečného počtu dělnických kádrů a zástupců z řad proletariátu, ale i významných představitelů kultury a inteligence: „Mezi poslanci NS jsou význační spisovatelé, učitelé, lékaři a umělci, kteří svou prací pomáhají zvyšovat vzdělání lidu, upevňovat jeho zdraví, rozvíjet kulturu a umění v naší vlasti.“¹⁰⁰⁷

5.13. Předsednictvo Národního shromáždění, výbory a poslanecké kluby (1954-1960)

Do funkce místopředsedkyně Národního shromáždění byla znovu zvolená Anežka Hodinová-Spurná, v předsednictvu pak byla zastoupeny další tři ženy (Marie Fišarová, Ladislava Kleňhová-Besserová a Vlasta Trpíková).¹⁰⁰⁸ Volba předsednictva probíhala každý

¹⁰⁰³ MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci-Studie a dokumenty Komunistické strany Československa v období 1945-1968. 1.část, c.d.*, s.16.

¹⁰⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁰⁵ Hodinová-Spurná Anežka (KSČ), Jankovcová Ludmila (KSČ), Karlovská Anna (KSČ), Kleňhová-Besserová Ladislava (KSČ), Leflerová Helena (KSČ), Machačová-Dostálová Božena (KSČ), Prokopová Julie (KSČ), Sukupová Anděla (ČSL), Šmehlíková Ludmila (KSČ), Šťastná Věra (KSČ).

¹⁰⁰⁶ Znovu zvolené poslankyně jsou v tabulce č. 11, s.182-185, označeny podržením jejich jména.

¹⁰⁰⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/003schuz/s003001.htm>

¹⁰⁰⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/001schuz/s001010.htm>

rok činnosti poslanecké sněmovny na dané volební období, většinou však pouze potvrdila stávající členy ve svých funkcích.¹⁰⁰⁹

Při rozdělování funkcí v jednotlivých výborech v nich byly ženy zastoupeny takto: Členkami jedenáctičlenného mandátového výboru byla zvolená Jana Mičková a Ludmila Šmehlíková, dočasného výboru Marie Danielová, Helena Leflerová, Mária Škopová, Ludmila Šmehlíková a Emilie Šmídková.¹⁰¹⁰ Do devatenáctičlenného kulturním výboru byly zvoleny tři slovenské poslankyně Mária Hradská, Gabriela Petrášová, Mária Vraniaková a Anděla Sukupová za lidovce.¹⁰¹¹ 18. dubna 1957 byl výbor rozšířen na dvacet pět členů, v doplňovacích volbách do něj byla zvolena i Alena Bernášková.¹⁰¹²

Rozpočtový a hospodářský výbor o celkem dvaceti pěti členech zastupovaly tři ženy: Marie Fišarová, Miluše Goppoldová¹⁰¹³ a Anna Nechybová.¹⁰¹⁴ 18. dubna 1957 byl výbor rozšířen na třicet pět členů, v doplňovacích volbách do něj byla zvolena i Blažena Čakrtová.¹⁰¹⁵

Pouze jediná žena se mohla podílet na práci ústavně právního výboru, a to Božena Krejstová.

V zahraničním výboru (patnáctičlenném) působila Anežka Hodinová-Spurná, Anna Karlovská, Helena Leflerová a Julie Prokopová, samé významné členky strany. Dvě ženy byly zastoupeny ve výboru zemědělském, který měl dvacet pět členů, šlo o Aloisii Garažijovou a Pavlu Letavajovou. 18. dubna 1957 byl výbor rozšířen na třicet pět členů, v doplňovacích volbách do něj byla zvolena i Anna Příbková.¹⁰¹⁶

Největší počet žen byl zvolen do výboru věnujícího se tradičnímu ženskému oboru zdravotnictví, z devatenácti členů výboru obsadily poslankyně šest míst: dvě lékařky – MuDr.

¹⁰⁰⁹ Na 10., 18., 25. a 36. schůzi NS, <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/018schuz/s018003.htm> ; <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/010schuz/s010001.htm>; <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/025schuz/s025001.htm> ; <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/036schuz/s036001.htm>

¹⁰¹⁰ Ibid.

¹⁰¹¹ http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/003schuz/s003003.htm#_d

¹⁰¹² <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/018schuz/s018003.htm>

¹⁰¹³ **Ing. Miluše Goppoldová**, *1.2.1928, z hornické rodiny, matka v domácnosti. Po skončení školy v roce 1942 pracovala jako pomocnice v domácnosti, posléze korespondentka Stalinových závodů v Litvínově. Během práce vystudovala gymnázium, závod ji poté vyslal na VŠ chemickou v Praze. Členka KSČ od roku 1947. Inženýrka chemie. Výzkumná pracovnice Stalinových závodů v Litvínově v zaškolovacím oddělení rafinace benzínu. Poslankyně NS 1954-1964 ve volebním obvodu Ústí nad Labem, v roce 1960 zvolena za Severočeský kraj. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.84.

¹⁰¹⁴ **Anna Nechybová**, *15.8.1909, pracovala jako dělnice v Severočeských tukových závodech v Ústí nad Labem. Bezpartijní poslankyně NS v letech 1954-1957, kdy rezignovala. Zvolena ve volebním obvodu Ústí nad Labem.

¹⁰¹⁵ Ibid.

¹⁰¹⁶ Ibid.

Kamila Pešková a MuDr. Vlasta Trpíková, dále pak Gizela Farkašovská,¹⁰¹⁷ Valérie Polachová, Eliška Svobodová a Věra Štastná.¹⁰¹⁸ 18. dubna 1957 byl výbor rozšířen na dvacet pět členů, v doplňovacích volbách do něj byla zvolena i Růžena Hromádková a Božena Procházková.¹⁰¹⁹

Na 18. schůzi NS byly zvoleny i dvě komise pro občanskou kontrolu nad výkonem trestu odnětí svobody, jedna pro české země a druhá pro Slovensko. Do komise pro české země byla z žen zvolena i Marie Jiráková a Ludmila Šmehlíková a do komise pro Slovensko Vilma Jasenovcová¹⁰²⁰ a Pavla Letavajová.¹⁰²¹

5.14. Činnost poslankyň na půdě Národního shromáždění (1954-1960)

Ve druhém volebním období na půdě Národního shromáždění vystoupila zhruba třetina zvolených poslankyň, což je nižší počet oproti předcházejícímu volebnímu období, kdy se jednalo zhruba o polovinu, došlo však ke zvýšení celkového počtu žen, které v novém volebním období prošly poslaneckými lavicemi, z padesáti dvou na šedesát sedm političek. K neaktivnějším patřila Marie Fišarová z Československé strany socialistické, která působila i jako členka předsednictva NS a výboru rozpočtového a hospodářského.¹⁰²²

Tradičně velmi aktivní zůstala Anežka Hodinová Spurná, Ladislava Kleňhová-Besserová, Julie Prokopová či Anna Karlovská.¹⁰²³ Osmkrát vystoupila s řečí i MuDr. Vlasta Trpíková, dětská lékařka, poslankyně zvolená za volební obvod Hlučín, rovněž členka předsednictva NS a zdravotního výboru.¹⁰²⁴ Nejprve byla bezpartijní poslankyní, během výkonu svého poslaneckého mandátu však vstoupila do KSČ. U všech těchto poslankyň se jednalo o členky předsednictva Národního shromáždění či ÚV KSČ (Ladislava Kleňhová a Julie Prokopová) a kromě Vlasty Trpíkové také o poslankyně působící již v minulém volebním období.

¹⁰¹⁷ **Gizela Farkašovská-Gajdošová**, *11.11.1929. Dělnice v závodě Tatralan, slovenská politička. V letech 1954-1960 poslankyně NS ve volebním obvodě Revúca, bezpartijní kandidátka.

¹⁰¹⁸ Ibid.

¹⁰¹⁹ Ibid.

¹⁰²⁰ **Vilma Jasenovcová**, *31. března 1928, slovenské národnosti. Dělnice ve výrobním družstvu Rajčanka. V letech 1954-1960 poslankyně NS za KSS ve volebním obvodě Rajec-Žilina-Povážská Bystrica.

¹⁰²¹ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/018schuz/s018004.htm>

¹⁰²² <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/f.htm>

¹⁰²³ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/index.htm>

¹⁰²⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/t.htm>

Významně se také změnil styl práce Národního shromáždění, zatímco v předcházejícím volebním období proběhlo celkem osmdesát pět schůzí NS,¹⁰²⁵ v letech 1954-1960 to bylo pouhých třicet osm schůzí.¹⁰²⁶ Zatímco dříve (1948-1954) byla svolána schůze NS minimálně jednou za měsíc, ale zpravidla se v každém měsíci konalo několik navazujících schůzí (dvě až osm), nyní to bylo často jen jednou za dva až tři měsíce, s dlouhým přerušením mezi zimními schůzemi na konci roku a navazujícími schůzemi v nadcházejícím roce. Významné snížení frekvence schůzí NS a další organizační změny souvisely s přijetím nového jednacího řádu Národního shromáždění v prosinci 1954.¹⁰²⁷ Zasedání Národního shromáždění nyní svolával, odročoval a prohlašoval za skončené přímo prezident republiky.¹⁰²⁸

Po zvolení nového předsednictva NS předseda dřívějšího NS nebo některý z místopředsedů měl za úkol podat zprávu o činnosti předsednictva za dobu od skončení posledního zasedání Národního shromáždění.¹⁰²⁹ Orgánem NS bylo vedle předsedy a celého předsednictva o dvaceti čtyřech členech i *užší předsednictvo* tvořené předsedou a místopředsedy NS.¹⁰³⁰ Hlavním úkolem užšího předsednictva pak bylo přikazovat výborům vládní návrhy a pečovat o řádný chod celého NS.¹⁰³¹ To bylo v tomto volebním období využíváno velmi často a prakticky se tak tímto způsobem nahradil nižší počet poslaneckých schůzí.

Užší předsednictvo NS přikázalo výborům celkem třicet šest „vládních návrhů zákonných opatření předsednictva NS,¹⁰³²“ které byly ve vybraných výborech Národního shromáždění formálně představeny, vysvětleny důvody a potřebnost jejich přijetí a doporučeny ke schválení.

Při rozpravách o těchto specifických formách zákonných opatřeních vystupovaly pravidelně a často čtyři členky předsednictva NS (Anežka Hodinová-Spurná, Marie Fišarová, Ladislava Kleňhová-Besserová a Vlasta Trpíková). MuDr. Vlasta Trpíková byla zpravodajkou vládního návrhu, kterým se upravovalo udělování hodnosti doktora věd některým vědeckým pracovníkům,¹⁰³³ či zákonného opatření o změně a doplnění zákona

¹⁰²⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/index.htm>

¹⁰²⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/index.htm>

¹⁰²⁷ *Zákon o jednacím řádu Národního shromáždění, č. 61/1954 Sb.* <https://www.epravo.cz/vyhledavani-asp/?Id=27719&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹⁰²⁸ § 2, část II, Ibid.

¹⁰²⁹ § 6, část II, Ibid.

¹⁰³⁰ § 8, část III, Ibid.

¹⁰³¹ § 10, část III, Ibid.

¹⁰³² <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/predsedn/tisky/index.htm>

¹⁰³³ http://www.psp.cz/eknih/1954ns/predsedn/tisky/t0003_00.htm

č.103/1951 Sb. o jednotné preventivní a léčebné péči.¹⁰³⁴ Kromě toho vystoupila s řečí v rozpravách při přijímání šesti dalších vládních návrhů zákonů.

Ještě aktivnější řečnicí v těchto rozpravách byla Ladislava Kleňhová, která vystoupila při deseti různých příležitostech přijímání zákonných opatření předsednictva NS¹⁰³⁵ a dále dvakrát i na schůzích NS, poprvé k návrhu prohlášení NS k manifestaci míru¹⁰³⁶ a podruhé v rozpravě o změně ústavního zákona o volbách do Národního shromáždění a do SNR a ústavního zákona o národních výborech v dubnu 1960.¹⁰³⁷

Pozadu nezůstala ani Marie Fišarová z Československé strany socialistické, která se do rozprav o zákonných opatřeních předsednictva NS zapojila také desetkrát, na plenárních schůzích v parlamentu byla zpravodajkou zákona o hospodaření s byty na 15. schůzi NS 20.února 1956¹⁰³⁸ a vystoupila zde i při dvou dalších příležitostech.¹⁰³⁹

Zcela specifické bylo postavení místopředsedkyně Národního shromáždění, které vykonávala i jedna žena, Anežka Hodinová-Spurná, zvolená ve volebním obvodu Zábřeh – Litovel.¹⁰⁴⁰ Z funkce vyplývalo, že byla členkou užšího předsednictva NS a podílela se na výkonu všech jeho výše zmíněných pravomocí. Pravidelně také předsedala a řídila plenární schůze NS a působila i jako členka zahraničního výboru (který v letech 1954-1960 svolal celkem čtyřicet čtyři schůzi)¹⁰⁴¹ a *rady poslanců*.

Tu tvořilo užší předsednictvo NS a představitelé krajských sdružení poslanců. Do rady poslanců každé krajské sdružení poslanců vyslalo po jednom zástupci. Užší předsednictvo mohlo do rady poslanců pozvat též další poslance.¹⁰⁴² Rada poslanců měla za úkol pomáhat užšímu předsednictvu při zajišťování řádného chodu prací v Národním shromáždění, při usměrňování práce krajských sdružení poslanců a při sledování a koordinaci činnosti poslanců ve volebních obvodech.¹⁰⁴³ Členkou rady poslanců byla z žen kromě Anežky Hodinové-Spurné¹⁰⁴⁴ také Julie Prokopová,¹⁰⁴⁵ Pavla Letavajová,¹⁰⁴⁶ Ludmila Šmehlíková,¹⁰⁴⁷ či Helena Leflerová.¹⁰⁴⁸

¹⁰³⁴ http://www.psp.cz/eknih/1954ns/predsedn/tisky/t0006_00.htm

¹⁰³⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/k.htm>

¹⁰³⁶ 23.schůze NS, 19.prosince 1957, in: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/023schuz/s023002.htm>

¹⁰³⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/037schuz/s037005.htm>

¹⁰³⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/015schuz/s015015.htm>

¹⁰³⁹ V rozpravě o zákonu o družstevní bytové výstavbě na 32. schůzi NS 12.května 1959 a o zákonu o národních výborech na 38.schůzi NS 25.května 1960, in: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/032schuz/s032007.htm> a <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/038schuz/s038003.htm>

¹⁰⁴⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/h.htm>

¹⁰⁴¹ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/vybory.htm>

¹⁰⁴² § 45, část VI, Ibid.

¹⁰⁴³ § 46, část VI, Ibid.

¹⁰⁴⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/h.htm>

¹⁰⁴⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/p.htm>

Z povahy funkce místopředsedkyně NS vyplývala nejvyšší zodpovědnost, i vyžadovaná politická aktivita, což Anežka Hodinová Spurná rozhodně splňovala. Vedle pravidelného řízení plenárních schůzí NS přečetla například odpověď ministra národní obrany na diskusní příspěvky poslanců při projednávání změny vládního nařízení¹⁰⁴⁹ o provozu na silnicích.¹⁰⁵⁰ Jako místopředsedkyně NS byla také pověřena přednesením zprávy o činnosti předsednictva NS za dobu od konání poslední plenární schůze vycházející z paragrafu 66 odstavce 7 ústavy o činnosti předsednictva NS, kterou přednesla na 13. schůzi NS 24. září 1956.¹⁰⁵¹ Od poslední schůze se předsednictvo sešlo jednou a projednalo vládní návrh zákonného opatření předsednictva NS, kterým se mění ustanovení o mzdě zaměstnanců povolanych k službě v branné moci a vládní návrh o dokumentaci investiční výstavby, který měl usnadnit plánovací a projektovou přípravu staveb. Oba návrhy zákonů doporučila Národnímu shromáždění ke přijetí.¹⁰⁵²

Dále za dobu svého působení podala tři iniciativní návrhy na vydání zákona,¹⁰⁵³ byla zpravodajkou předsednictva NS o návrzích vlády Sovětského svazu na všeobecné a úplné odzbrojení 28. září 1959,¹⁰⁵⁴ či devětkrát vystoupila s řečí v rozpravě o zákonných opatřeních předsednictva NS, především v rozpravách týkajících se ochrany dětí a rodiny (o zákonných opatřeních na urychlené vymáhání pohledávek na úhradu osobních potřeb nezaopatřených dětí; o dětských příspěvcích a ochranné výchově; o rozvodu), organizaci státní správy (o platových poměrech státních zaměstnanců a působnosti ministrů či o vedoucích odborů rad národních výborů), ale i o jiných odborných tématech, jakými byly ředitelské fondy ve strojních a traktorových stanicích, těžba rašeliny, založení pobočky Československé akademie zemědělských věd na Slovensku či o výkladu vlády Viliama Širokého k mezinárodní situaci.¹⁰⁵⁵

Na ustanovující schůzi NS 13. prosince 1954 byla nově zvolena ministryní výkupu Božena Machačová-Dostálová,¹⁰⁵⁶ v minulém volebním období velmi aktivní poslankyně, nyní již plně vytížená ministerskou agendou, v Národním shromáždění nevystoupila v letech

¹⁰⁴⁶ I přestože byla bezpartijní poslankyně, in: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/l.htm>

¹⁰⁴⁷ Od 15. prosince 1958, in: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/s.htm>

¹⁰⁴⁸ Mezi 13. prosincem 1954 a 19. březnem 1957, in: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/l.htm>

¹⁰⁴⁹ Zákon č. 54/1953 Sb.

¹⁰⁵⁰ 28. června 1956, http://www.psp.cz/eknih/1954ns/predsedsn/tisky/t0021_00.htm

¹⁰⁵¹ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/013schuz/s013001.htm>

¹⁰⁵² Ibid.

¹⁰⁵³ Na vydání zákona o novém řádu jednacím pro NS a o platech poslanců NS (oba dva na 3. schůzi NS 14. prosince 1954) a na vydání ústavního zákona o slovenských národních orgánech na 11. schůzi NS 31. července 1956; <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/h.htm>

¹⁰⁵⁴ Ibid.

¹⁰⁵⁵ Ibid.

¹⁰⁵⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/001schuz/s001001.htm>

1954-1960 ani jednou.¹⁰⁵⁷ Náměstkyní předsedy vlády byla zvolena ministryně Ludmila Jankovcová.¹⁰⁵⁸ V Národním shromáždění vystoupila 29. listopadu 1956¹⁰⁵⁹ při představení osnovy zákonů o sociálním zabezpečení a národním pojištění, které jménem vlády předložila poslancům k projednání a ke schválení. Představila v něm nejnovější výtobytky bezplatného socialistického zdravotnictví, zvýšení důchodů, invalidního pojištění, v souhrnu národní pojištění, které mělo být „spolu se sovětským sociálním pojištěním nejlepší na světě“¹⁰⁶⁰

Výkon poslanecké funkce byl čestnou funkcí, poslanec zůstával i nadále zaměstnancem ve svém předcházejícím zaměstnání, odměňovaný podle skutečně odpracované práce.¹⁰⁶¹ Jako poslanec měl povinnost být neustále v kontaktu se svými voliči, jezdit za nimi do svého volebního kraje a jednotlivých závodů, konat mnoho pracovních cest a odpovídat na jejich písemné dotazy. Aby mu byly nějak kompenzovány náklady s výkonem poslanecké funkce a pracovními cestami, byl přijat nový zákon o náhradách poslanců Národního shromáždění,¹⁰⁶² jehož zpravodajkou byla Helena Leflerová. Každému poslanci byla přiznána pevná náhrada 1200 Kčs měsíčně a zaměstnavatel byl dále povinen hradit poslancům průměrný pracovní výdělek v době zasedání Národního shromáždění nebo jeho orgánů.¹⁰⁶³ Na plný pracovní úvazek vykonávali svou funkci prakticky jen předseda a místopředsedové NS, kterým náležel plat 5000 Kčs (předseda) a 3300 Kčs (místopředsedové NS) měsíčně.¹⁰⁶⁴

V rozpravě o státním plánu rozvoje národního hospodářství na rok 1955 (23. března 1955) vystoupila i národní umělkyně Jarmila Glazarová,¹⁰⁶⁵ se svým příspěvkem o významu kultury a svých zkušenostech z cesty do Číny, kam až se dostalo přeložené dílo Julia Fučíka.¹⁰⁶⁶ Jakou „péči a podporu věnuje na kulturu a na vzestup kulturního života všeho lidu“ československý stát doložila na několika dojemných příbězích ze své zkušenosti kulturní pracovnice.

¹⁰⁵⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/m.htm>

¹⁰⁵⁸ Ibid.

¹⁰⁵⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/014schuz/s014005.htm>

¹⁰⁶⁰ Ibid.

¹⁰⁶¹ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/003schuz/s003002.htm>

¹⁰⁶² http://www.psp.cz/eknih/1954ns/tisky/t0005_00.htm

¹⁰⁶³ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/003schuz/s003002.htm>

¹⁰⁶⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/003schuz/s003003.htm>

¹⁰⁶⁵ **Jarmila Glazarová**, provdaná **Podivínská**, *7.9.1901 v Malé Skále, zemřela 20. 2. 1977 v Praze. V dětství přišla o rodiče, provdala se za lékaře MuDr. J. Podivínského. V letech 1946–1948 kulturní atašé na československém velvyslanectví v Moskvě. Spisovatelka, laureátka Státní ceny. Poslankyně NS v letech 1954 - 1956 ve volebním obvodu Praha-město. V září 1956 rezignovala, místo ní zvolena Alena Bernášková. V roce 1959 jmenována národní umělkyní.

¹⁰⁶⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/004schuz/s004024.htm>

JuDr. Helena Leflerová působila jako členka dočasného a zahraničního výboru, na půdě parlamentu se proto věnovala převážně mezinárodně politické situaci a mírovému uspořádání světa. Byla zpravodajkou pro přijetí *Varšavské smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci*¹⁰⁶⁷ na schůzi NS 24. května 1955,¹⁰⁶⁸ Smlouvy o přátelství mezi Československem a Mutavakilijským královstvím Jemenem 6. března 1957,¹⁰⁶⁹ či poslancům představila Stanovy mezinárodní agentury pro atomovou energii (18. dubna 1957).¹⁰⁷⁰ Na mezinárodní konferenci o jejích stanovách v roce 1956 však nebyla pozvána Čínská lidová republika, proti čemuž protestovala i československá delegace.¹⁰⁷¹

Do rozpravy o schválení smlouvy mezi Československou republikou a Německou demokratickou republikou o právních stycích v občanských, rodinných a trestních věcech, (podepsané v Praze 11. září 1956) se zapojila i Ludmila Šmehlíková.¹⁰⁷² Uvítala především mírové řešení vzájemných vztahů a práci žen v NDR, na jejichž bedrech ležela velká část tíhy poválečné obnovy země. Zmínila i velký odpor veřejnosti k opětovné militarizaci západního Německa, kdy „tisíce mladých mužů přešlo v minulých týdnech z Německé spolkové republiky do NDR, aby se vyhnuli konání vojenské služby v nově se tvořící západoněmecké útočné armádě.“¹⁰⁷³

Volební období 1954-1960 bylo obdobím čilé mezinárodně-politické aktivity celé Evropy, což se projevilo i na mnohem větším počtu uzavíraných mezinárodních úmluv, dohod, smluv, či přijímání stanov různých mezinárodních organizací, které všechny musely být následně schváleny národními parlamenty jednotlivých států. Intenzivní snahou evropských vlád bylo zabránění opakování válečného stavu a mírového řešení mezi státy prostřednictvím sítě vzájemných smluv a závazků přátelství, obchodních dohod a spolupráce.

Mnohem častěji se tak tématům mezinárodní politiky věnovaly i poslankyně, které byly členkami zahraničního výboru. Jednou z nich byla i Anna Karlovská, která byla zpravodajkou pro přijetí celkem pěti různých mezinárodních dohod, úmluv a smluv o vzájemné pomoci.¹⁰⁷⁴ Přijetí Úmluvy mezi Československou republikou a Bulharskou

¹⁰⁶⁷ Vojenský pakt evropských zemí „východního bloku“ mezi Československem a Albánií, Bulharskem, Maďarskem, NDR, Polskem, Rumunskem, SSSR. Smlouva byla podepsána 14. května 1955 ve Varšavě a platila mezi lety 1955-1991, in: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0753_00.htm

¹⁰⁶⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/006schuz/s006003.htm>

¹⁰⁶⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/016schuz/s016011.htm>

¹⁰⁷⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/018schuz/s018004.htm>

¹⁰⁷¹ Ibid.

¹⁰⁷² <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/016schuz/s016011.htm>

¹⁰⁷³ Ibid.

¹⁰⁷⁴ Dále také zpravodajkou pro přijetí Všeobecné úmluvy o autorském právu ze dne 6. září 1952 a Dodatkových protokolů č. 2 a č. 3; Smlouvy mezi Československou republikou a Albánskou lidovou republikou o právní pomoci ve věcech občanských, rodinných a trestních, podepsané v Praze dne 16. ledna 1959; Konzulární úmluvy

lidovou republikou o spolupráci na poli sociální politiky a Závěrečného protokolu podepsaného v Praze dne 25. ledna 1957 například zaručovalo nároky ze sociálního pojištění občanům přecházejícím z jednoho státu do druhého.¹⁰⁷⁵

Anežka Hodinová Spurná se zapojila do rozpravy k přijetí Státní smlouvy o obnovení nezávislého a demokratického Rakouska 30. srpna 1955,¹⁰⁷⁶ kterou velmi ocenila jako „vítězství lidských práv a míru,“ kterou uvítaly nejen československé ženy a matky.¹⁰⁷⁷

Další členka zahraničního výboru Julie Prokopová pak byla zpravodajkou pro přijetí Dohody mezi Československem a Jugoslávií, která byla sjednaná v Praze 11. února 1956.¹⁰⁷⁸ Dohoda byla především „obnovením bratrského přátelství mezi oběma socialistickými zeměmi po neblahé několikaleté rozluce,“¹⁰⁷⁹ i když řešila i spleť hospodářské vztahy v souvislosti s válečnými a revolučními změnami po skončení druhé světové války. Vedle této dohody byla zpravodajkou pro schválení dalších tří přijatých mezinárodních úmluv.¹⁰⁸⁰

V únoru 1956 se konal v Sovětském svazu konal zásadní XX. sjezd KSSS, který poprvé odhalil Stalinovy zločiny a vyvolal řadu snah o reformy a změny ve společnosti. Také v Československu se objevily hlasy veřejnosti volající po svolání mimořádného sjezdu KSČ, tomu však vedení KSČ nebylo nakloněno. Reagovalo rychlým uspořádáním II. celostátní konference KSČ v červnu 1956 (11.-14. června), která se pokusila umlčet kritickou diskusi vyvolanou XX. sjezdem.¹⁰⁸¹ K situaci a výsledkům II. celostátní konference přednesl předseda vlády Viliam Široký prohlášení vlády na 11. schůzi Národního shromáždění 30. července 1956.¹⁰⁸² Především zmínil, že konference „potvrdila správnost generální linie budování socialismu v naší vlasti“¹⁰⁸³ a díky soustavné práci Sovětského svazu došlo ke zmírnění mezinárodního napětí. Varoval však před snahami Západu využít XX. sjezdu KSSS a „v súvislosti s prekonávaním škodlivých dôsledkov kultu Stalinovej osobnosti prišla pre nich vhodná chvíľa pre posilnenie ich podvratnej činnosti v ľudovodemokratických

mezi Československou republikou a Maďarskou lidovou republikou či Dohody mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o sociálním zabezpečení podepsané v Praze dne 2. prosince 1959 in: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/k.htm>

¹⁰⁷⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/018schuz/s018002.htm>

¹⁰⁷⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/018schuz/s018004.htm>

¹⁰⁷⁷ Ibid.

¹⁰⁷⁸ Schůze NS 1. srpna 1956, in: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/012schuz/s012003.htm>

¹⁰⁷⁹ Ibid.

¹⁰⁸⁰ Úmluvy o výsadách a imunitách Organizace Spojených národů; Úmluvy o vymáhání výživného v cizině, podepsané v New Yorku dne 20. června 1956 a Úmluvy mezi Československou republikou a Maďarskou lid. republikou o spolupráci na poli sociální politiky, in: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/p.htm>

¹⁰⁸¹ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. c.d., s.139.

¹⁰⁸² <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/011schuz/s011001.htm>

¹⁰⁸³ Ibid.

štátoch.¹⁰⁸⁴“To se jim však nikdy nepodaří a o to více musí držet státy východního bloku semknuté v boji proti imperialismu a nenechat si narušit mírové uspořádání své společnosti. „Niet pochyb o tom, že historické uznesenia XX. sjazdu KSSS prinesú ďalšie značné upevnenie jednoty a sily svetovej socialistickej sústavy, upevnenie celého mierového pásma, upevnia a prehĺbia súdržnosť a solidaritu robotníckych strán.“ Současně s prohlášením vláda nechala Národní shromáždění hlasovat o důvěře vládě.¹⁰⁸⁵

V rozpravě k vládnímu prohlášení na pokračování schůze následujícího dne se s příspěvkem z žen přihlásila jen bezpartijní poslankyně Valérie Polachová, která však mluvila jen o připravovaném druhém pětiletém plánu a perspektivě krásné a radostné budoucnosti, kterou před svůj lid vláda staví, k XX. sjezdu KSSS se v něm vůbec nevracela.¹⁰⁸⁶

Častou příležitostí pro vystoupení poslankyň v rozpravě v parlamentu bylo přijímání státního rozpočtu na nový rok.¹⁰⁸⁷ Anna Karlovská na 10. schůzi NS 9. února 1956 v rozpravě o státním rozpočtu pro rok 1956 mluvila především o nutnosti většího zapojení vědy do zemědělské výroby a praxe, rozšiřování nových agrotechnických a zootechnických metod a o inspiraci plodnou prací vědeckých pracovníků v Sovětském svazu.¹⁰⁸⁸ „Jde o to, aby všichni vědecko-výzkumní pracovníci si uvědomili, jak velké povinnosti má zemědělská věda k výrobě. Ti vědečtí pracovníci, kteří zcela chápou, že jejich vědecká práce i jejich vlastenecká povinnost k budování nového života je ukončena teprve tehdy, když se výsledek projeví v praxi ať již na poli, nebo ve stáji, kteří provádějí své výzkumy nejen ve sklenících, ale na půdě, mohou hodně vypravovat o tom, jak pracovníci státních statků, STS a JZD čekají na dobré rady a hluboce si váží práce vědeckých pracovníků, jak je mají z celého srdce upřímně rádi.¹⁰⁸⁹“ Svou řeč pak zakončila těmito slovy: „Soudruzi, boj za podstatné zvýšení zemědělské výroby je dnes jedním z nejdůležitějších úseků socialistické výstavby. K jeho uskutečnění – pod vedením strany a vlády – se připravuje náš pracující lid s pevnou vírou a odhodláním ve zdar věci. Není pochyb, že tvůrčí zápal a smělé myšlenky vědecko-výzkumných pracovníků přispějí k velkému mírovému budování pro blaho a štěstí našeho lidu, pro růst a krásu naší milované země.“¹⁰⁹⁰“ V téže rozpravě mluvila Božena Marečková-

¹⁰⁸⁴ Ibid.

¹⁰⁸⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/011schuz/s011013.htm>

¹⁰⁸⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/011schuz/s011011.htm>

¹⁰⁸⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/010schuz/s010001.htm>

¹⁰⁸⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/010schuz/s010015.htm>

¹⁰⁸⁹ Ibid.

¹⁰⁹⁰ Ibid.

Krejstová¹⁰⁹¹ o nutnosti důsledného výběru daní a dávek od obyvatel národními výbory a zavedení přísnějších opatření v celostátním měřítku, která se dobře osvědčila v zajišťování rozpočtů národních výborů. Dodržování finanční disciplíny stranickými funkcionáři považovala za klíčové.¹⁰⁹²

Rozpravy o rozpočtových zákonech byly jedinými příležitostmi, kdy v parlamentu vystoupila v tomto volebním období Ing. Miluše Goppoldová. K rozpočtovému zákonu pro rok 1957 vystoupila s příspěvkem o stavu chemického průmyslu v Československu, což odpovídalo její profesní odbornosti provozní techničky. Pro nadcházející rok 1957 se počítalo se vzestupem investiční činnosti o 33 %, což znamenalo přednostní postavení chemického průmyslu před jeho ostatními odvětvími.¹⁰⁹³ Jako zpravodajka k rozpočtové kapitole ministerstva chemického průmyslu vystoupila i v rozpravách o rozpočtových zákonech pro rok 1958¹⁰⁹⁴ a 1960.¹⁰⁹⁵ Hlavním úkolem chemického průmyslu pro rok 1958 měly být jeho závazky pro rozvoj zemědělství, jako byla výroba strojených hnojiv, zvýšení výroby motorových paliv či výroba plastů a syntetických vláken.¹⁰⁹⁶ Plán pro rok 1960 pak směřoval k dalšímu výraznému navýšení výroby, o devět set milionů Kčs vyšší, než počítal druhý pětiletý plán. V připravované třetí pětiletce (pro roky 1961-1965) mělo být zajištěno zvýšení výroby chemického průmyslu o 86 % a zvýšení produktivity práce o 62 %.¹⁰⁹⁷ Stále bylo tedy na čem dále pracovat.

Své profesní odbornosti se v poslanecké práci držela i Aloisie Garažijová, původní profesí ošetřovatelka telat z libereckého kraje, když promluvila v rozpravě o zákonech o jednotných zemědělských družstvech, o výkupu zemědělských výrobků, o zemědělské dani a o ochraně zemědělského půdního fondu na 33. schůzi NS 9.července 1959.¹⁰⁹⁸ Přispěla zkušenostmi ze svého okresu, především problémy s nedostatkem krmiv a příčinami neplnění plánu v živočišné výrobě.¹⁰⁹⁹

¹⁰⁹¹ **Božena Marečková-Krejstová**, *25.7.1922, tkadlena v podniku Vitka-Brněnec, po válce členka předsednictva OV KSČ ve Svitavách, od XI. sjezdu KSČ kandidátka ÚV KSČ. Poslankyně NS 1954-1968 ve volebních obvodech Svitavy, posléze Východočeský kraj. 1969-1971 posléze ve SL Federálního shromáždění za volební obvod Polička.

¹⁰⁹² <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/010schuz/s010018.htm>

¹⁰⁹³ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/017schuz/s017013.htm>

¹⁰⁹⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/024schuz/s024014.htm>

¹⁰⁹⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/036schuz/s036014.htm>

¹⁰⁹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/017schuz/s017013.htm>

¹⁰⁹⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/036schuz/s036014.htm>

¹⁰⁹⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/033schuz/s033023.htm>

¹⁰⁹⁹ Ibid.

Ředitelka základní školy Božena Procházková mluvila v rozpravě k zákonu o osvětové činnosti, o jednotné soustavě knihoven a k zákonu o muzeích a galeriích.¹¹⁰⁰ Připomněla závěry Sjezdu socialistické kultury, který ocenil práci „tisíců ochotných, dobrovolných pracovníků lidové osvěty a odborářů a práci vesnických učitelů a ostatní nové vesnické inteligence,“ za což byla jako učitelka velmi hrdá. Přijímané zákony pak vnímala jako nutnost pro dovršení „kulturní revoluce.“¹¹⁰¹

Lékařka MuDr. Kamila Pešková byla zpravodajkou zákona o změně jednotné a preventivní péče, který uzákonil bezplatnou preventivní a ambulantní péči pro všechny děti do patnácti let a také bezplatné pobyty pro děti v ozdravovnách a lázních, bez ohledu na to, zda byli jejich rodiče nemocensky pojištěni. Poslankyně Pešková jeho přijetí vysoce oceňovala: „Naše zdravotní péče je obecně uznávaná zejména na úseku péče o děti jako jedna z nejlepších na světě. Nový zákon, který ji dále prohlubuje a rozšiřuje, je výrazem stále se konsolidujících poměrů a síly našeho lidově demokratického státu, je výrazem rozkvětu našeho národního hospodářství. Zamysleme se nad tím, jakým přesvědčujícím důkazem socialistického humanismu tento zákon je. Vždyť se jím fakticky pro děti do 15 let stírají úplně veškeré třídní rozdíly a tento zákon pojímá naše děti a mládež už jen jako budoucí občany beztřídní komunistické společnosti.“¹¹⁰²

Mnohé poslankyně se zabývaly také sociální a zdravotní problematikou, mírovým uspořádáním světa, školstvím či tématy ochrany žen a matek, tématy, která vyplývala z jejich „tradiční ženské úlohy.“ Poslankyně Anna Hrubá¹¹⁰³ v rozpravě o schválení zkrácení pracovní doby na čtyřicet šest hodin týdně na 13. schůzi 24.zář 1956 především uvítala, že se zkrácením pracovní doby vychází vstříc zaměstnaných ženám, aby měly více času na rodinu a domácí práce: „Zákon o zkrácené pracovní době nám k tomu značně pomůže. Domácí práce, které pravidelně zůstávaly pro pracující ženu na neděli, bude moci při zkrácené pracovní době udělat v sobotu. Zmizí z našich dvorků a balkonů nedělní šňůry prádla, které hovořily o využití nedělního volna pracující ženou. Pro ženu každá ušetřená minuta znamená mnoho. Proto zkrácení pracovního týdne o dvě hodiny přijímají všechny pracující ženy s povděkem, jak jsem se o tom přesvědčila na besedě s pacientkami lázní Luhačovic, kde jsem byla na léčení. Zajímalo mne, jaký názor na zkrácení pracovní doby mají, a všechny, ať ze Slovenska nebo z českých zemí, s radostí tento zákon přijímají. Mám jejich jménem

¹¹⁰⁰ 33. schůze NS, 9.července 1959.

¹¹⁰¹ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/033schuz/s033031.htm>

¹¹⁰² <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/035schuz/s035003.htm>

¹¹⁰³ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/013schuz/s013003.htm>

poděkovat naší straně a vládě hlavně za to, že bude možno ženám, které mají děti mladší než čtrnáct let, navázat pracovní poměr i na kratší dobu než čtyřicet šest hodin.¹¹⁰⁴

Tradičně „ženským tématům“ se na půdě Národního shromáždění věnovala také Valérie Polachová, která podrobně referovala o počtech žen v různých sektorech hospodářství na Ostravsku a o jejich stálém nedostatku na vedoucích pozicích: „70 % všech zaměstnanců v distribuci tvoří ženy, z těchto je však jen nepatrné procento na vedoucích místech. V celém Ostravském kraji máme jen jednu ředitelku obchodního domu a jednu ředitelku většího obchodu. Ze 260 vedoucích pracovníků v distribuci je pouze 15 žen. Slyším často, že ženy nechtějí na vedoucí místa, že nechtějí odpovědnější práci, že ženy z domácnosti nerady zvyšují svoji kvalifikaci, že se nerady učí složitějším výrobním procesům. A přece co je složitějšího a odpovědnějšího než život pracující matky? Odvést děti do jeslí či školky, mít přehled o mimoškolní činnosti svých dětí školou povinných, pamatovat, aby muž nebo syn jdoucí do práce měl vše v pořádku, na svém pracovišti dobře plnit plán a doma vytvářet hřejivé rodinné prostředí. Není to snadné, ale naše ženy to dovedou. Jestliže tuto práci jim ztěžují špatně pracující nebo vůbec nepracující služby, často zavřené jesle, nevhodné provozní hodiny ve školce a družinách mládeže, špatné závodní stravování – kdy má taková žena vyšetřit si čas na odpočinek, na sebevzdělání a získávání odbornosti? Když se nám podaří odstranit pracujícím ženám tyto závady a všechny závady, o kterých mluvila tak důkladně konference žen, naše ženy se rády budou učit a vzdělávat. Když žena bude mít kvalifikaci, bude se vždy vracet k oboru, ve kterém ji získala, a nebude hledat nahodilá zaměstnání. Přilne ke svému pracovišti, odpadne fluktuace i absence.¹¹⁰⁵

Božena Marečková-Krejstová byla zpravodajkou zákona o čestném odznaku Mateřství,¹¹⁰⁶ který měly začít podle zásluh (počtu porozených dětí) přidělovat zasloužilým matkám národní výbory. Zákon byl přijat v předvečer blížícího se Mezinárodního dne žen v březnu 1957. Zavedení tohoto odznaku ocenila i slovenská bezpartijní poslankyně Mária Hradská,¹¹⁰⁷ podle které mohla být základem východy socialistického člověka jedině rodina založená na vzájemné lásce. „Ak zavádzame vyznamenanie matkám, vyjadrujeme tým vďaku a úctu tým, ktoré dali našej vlasti viac detí, vychovali z nich dobrých vlastencov a pokrokových ľudí. Tieto matky budú vzorom pre mladé ženy, ktoré sa pripravujú pre život

¹¹⁰⁴ Ibid.

¹¹⁰⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/011schuz/s011011.htm>

¹¹⁰⁶ 6. března 1957, in: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/016schuz/s016007.htm>

¹¹⁰⁷ **Mária Hradská**, * 15. srpna 1921, původní profesí učitelka osmileté střední školy v obci Čaña, bezpartijní poslankyně NS slovenské národnosti v letech 1954-1960 za volební obvod Košice-venkov II., poslanecký slib složila až v květnu 1955, in: *Rudé Právo*. 11. listopadu 1954, s.2.

a manželstvo, lebo byť matkou je najkrajšia úloha a radosť života, ale i zodpovednosť za budúcnosť nášho národa,“¹¹⁰⁸ dodala Hradská.

Poslankyně Marie Černá¹¹⁰⁹ při rozpravě ke změně zákona o národních výborech a volbách do národních výborů 6.března 1957¹¹¹⁰ vyzdvihla především přínos výborů žen při MNV a práci žen pro rozvoj národního hospodářství. Na příkladu svého okresu zmínila pozitivní vliv výborů žen na socializaci vesnice, spolupráci se školami či politickou práci mezi ženami obecně. Při posledních volbách do národních výborů tvořily ženy 17 % všech členů NV, Marie Černá pak jednoznačně podpořila co nejvyšší počty žen na kandidátky pro volby nastávající.¹¹¹¹

Věra Šťastná byla zpravodajkou pro ženy velmi významného zákona, zákona o umělému přerušení těhotenství na 23.schůzi NS 19. prosince 1957,¹¹¹² který navrhoval opět povolit umělé přerušení těhotenství ve zdravotnických zařízeních, protože jeho zákaz již nevyhovoval měnící se době ani společenské realitě. „Rovněž i trestní odpovědnost ženy za umělé přerušení těhotenství neodpovídá demokratickým zásadám skutečné rovnoprávnosti ženy s mužem a je škodlivým pozůstatkem názorů na postavení ženy ve vykořisťovatelských systémech. Uvedené skutečnosti dokazují, že trestní zákon není správným a vhodným opatřením pro růst populace, ale že naopak působí zcela opačně a vhání těhotné ženy do rukou řemeslných fušerů a potratářů, kteří neodbornými a nehygienickými zásahy způsobují těžké škody na zdraví našich žen. Důkazem toho je skutečnost, že úmrtnost při kriminálních potratech je třikrát vyšší než úmrtnost mateřská a dosahuje roční výše 40-50 žen.¹¹¹³“Zákon schválil úplnou beztrestnost žen za jeho podstoupení a jeho umožnění i z jiných než čistě zdravotních důvodů. Ke stejným krokům přistoupilo již před časem i Bulharsko a Maďarsko.

Další argumenty pro jeho přijetí spolu se statistikami doplnila v rozpravě dětská lékařka MuDr. Trpíková, která přidala i osobní zkušenost s nevítanými dětmi žijícími v dětských domovech, kde je pracovně často navštěvovala.¹¹¹⁴

Během druhého poúnorového volebního období 1954–1960 se předčasně vzdalo poslaneckého mandátu jen pět političek, což byl významný pokles oproti období

¹¹⁰⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/016schuz/s016008.htm>

¹¹⁰⁹ Marie Černá, *20.8.1920, dělnice Chlumčanských keramických závodů, poslankyně NS 1954-1960 ve volebním obvodu Plzeň. Od XII.sjezdu KSČ kandidátka KSČ.

¹¹¹⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/016schuz/s016005.htm>

¹¹¹¹ Ibid.

¹¹¹² <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/023schuz/s023003.htm>

¹¹¹³ Ibid.

¹¹¹⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/023schuz/s023004.htm>

předcházejícímu, kdy se jednalo o dvanáct žen. Jako první se mandátu vzdala Jarmila Glazarová v listopadu 1956,¹¹¹⁵ následně Marie Petrová v únoru¹¹¹⁶ a Anna Nechybová¹¹¹⁷ s Márií Sziglovou-Winklerovou¹¹¹⁸ v březnu 1957. V dubnu 1958 rezignovala Júlia Šimudrová.¹¹¹⁹

Po rezignaci Jarmily Glazarové byla v doplňovacích volbách 11. listopadu 1956 ve volebním obvodu Praha-město (Braník) zvolena Alena Bernášková, která následně složila poslanecký slib na 14. schůzi NS 29. listopadu téhož roku.¹¹²⁰ Byla jmenována členkou kulturního výboru a jeho jménem zpravodajkou zákona o koncertní a jiné hudební činnosti na 23. schůzi 19. prosince 1957,¹¹²¹ který výslovně zakazoval jakékoliv soukromé podnikání v oblasti hudební produkce, které se stalo na jeho základě trestným činem.¹¹²²

Na 19. schůzi NS složily poslanecké sliby političky zvolené v doplňovacích volbách 19. května 1957 Jaroslava Míšková¹¹²³ (ve volebním obvodu č. 110 Teplice-město-venkov, za rezignovavší Marii Petrovou), Svatoslava Kernerová (ve volebním obvodu č. 115 Ústí nad Labem-město-venkov-Litoměřice za rezignovavší Annu Nechybovou) a Zdenka Fehérová¹¹²⁴ (ve volebním obvodu č. 289 Šamorín-Dunajská Streda za rezignovavší Márii Sziglovou).¹¹²⁵

Svatoslava Kernerová se od činnosti parlamentu zapojila v rozpravě o zákonech o nemocenském pojištění, sociálním zabezpečení a o změnách v sociálním zabezpečení příslušníků ozbrojených sil 26. března 1959, kdy na situaci ve svém ústeckém kraji a ve srovnání s reportážemi Julia Fučíka v Haló novinách z roku 1933, ukázala příkrý rozpor mezi tehdejší a dnešní situací a významný vzestup životní úrovně obyvatelstva.¹¹²⁶

Další dvě nově zvolené náhradnice, Jaroslava Míšková¹¹²⁷ ani Zdenka Fehérová¹¹²⁸ se do žádné rozpravy do konce volebního období v Národním shromáždění již nezapojily.

¹¹¹⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/g.htm>

¹¹¹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/p.htm>

¹¹¹⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/n.htm>

¹¹¹⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/s.htm>

¹¹¹⁹ Ibid.

¹¹²⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/014schuz/s014001.htm>

¹¹²¹ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/023schuz/s023006.htm>

¹¹²² Ibid.

¹¹²³ **Jaroslava Míšková**, *14.6.1925, z dělnické rodiny, členka KSČ od roku 1946, základní vzdělání, dělnice v cukrovaru, zbrojovce, posléze v n.p. Somet v Teplicích. 1954-1956 instruktorka OV v Teplicích. Poslankyně NS 1957-1968. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, 1.86.

¹¹²⁴ **Zdenka Fehérová**, *7.12.1927, slovenská politička maďarské národnosti. Z dělnické rodiny, za druhé světové války živila jako nejstarší dcera rodinu, když otec narukoval, pracovala jako dělnice, po válce pracovala v JRD. Členka KSS od roku 1955. Vdaná, dvě děti, členka KNV. Poslankyně NS v letech 1957-1960, zvolena jako náhradnice po Márii Sziglové. Posléze poslankyně SNR v letech 1971-1977; 1971-1981 členka rady pro menšiny ve vládě SSR. In: APS Praha, Inv. č. 503, k.č.28.

¹¹²⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/019schuz/s019001.htm>

¹¹²⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/031schuz/s031003.htm>

¹¹²⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/m.htm>

V listopadu 1957 zemřel prezident Antonín Zápotocký, na 19. listopadu 1957 (šest dní po jeho smrti) byla proto svolána mimořádná schůze NS,¹¹²⁹ jejímž účelem byla za přítomnosti mimořádných hostů předsedy presidia Nejvyššího sovětu SSSR Klimenta Jefremoviče Vorošilova, předsedy Státní rady Polska Alexandra Zawadzského, předsedy presidia Lidového shromáždění Albánie Hadži Leši a dalších zahraničních hostů, volba nového prezidenta.

Ústřední výbor strany rozhodl, že vzhledem k vedoucí úloze KSČ ve společnosti, by novým prezidentem měl být zvolen dosavadní první tajemník KSČ Antonín Novotný, čímž by došlo k opětovnému sloučení nejvyšší státní funkce s nejvyšší funkcí v komunistické straně.¹¹³⁰ Následně byl prezident zvolen jednomyslně hlasy všech přítomných poslanců a na téže schůzi po krátkém přerušení složil Antonín Novotný slavnostní prezidentský slib.¹¹³¹

Před koncem volebního období v roce 1960 došlo ke schválení významných zákonů o nové územní organizaci státu,¹¹³² při které zůstalo zachováno krajské dělení Československa (na kraje, okresy a obce), snížil se však jejich počet, na deset krajů a sto osm okresů.¹¹³³ Nově byly spolu s ním přijaty i zákony o změně ústavního zákona o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady a ústavního zákona o národních výborech a nové územní organizaci soudů.¹¹³⁴ Národnímu shromáždění byly tyto zákony předloženy užším předsednictvem NS na 37. schůzi v sobotu 9. dubna 1960 a jejich prostřednictvím mělo dojít k formálnímu dovršení cesty „k socialismu a socialistické demokracii.“¹¹³⁵

Plné přijetí připravované nové územní organizace vším lidem zdůraznila ve své řeči v rozpravě poslankyně Šmehlíková,¹¹³⁶ podle které měly nové hranice krajů a okresů přinést „příznivé podmínky pro zvyšování výroby“ na různých hospodářských úsecích.¹¹³⁷ „Závěry z těchto úvah jsou tak samozřejmé, jako je spontánní souhlas celé naší veřejnosti s návrhem

¹¹²⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/f.htm>

¹¹²⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/022schuz/s022001.htm>

¹¹³⁰ Ibid.

¹¹³¹ Ibid.

¹¹³² Zákona č. 36/1960, in: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-36>

¹¹³³ § 3-10, Ibid.

¹¹³⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>

¹¹³⁵ Ibid.

¹¹³⁶ **Ludmila Šmehlíková**, narodila se 6. srpna 1922, pracovala jako předsedkyně Okresní komise lidové kontroly a na KV KSČ. Poslankyně NS a Sněmovny lidu Federálního shromáždění v letech 1954-1971 za KSČ za volební kraj Opava (1948-1954), Krnov (1954-1960), Severomoravský kraj (1964-1968) In:

<http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=3849>; <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/s.htm>;
<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmenny/sb.htm>

¹¹³⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/037schuz/s037003.htm>

nové územní organizace, který má být nyní Národním shromážděním přijat. Každému pochybovači o naši demokracii a o naší svobodě musí být z tohoto souhlasu zřejmé, že náš ústřední výbor KSČ a naše vláda si s lidem opravdu rozumí, a musí mu být zřejmé, jaká je v tomto spojení síla,“ zakončila pracovnice krajského výboru Ludmila Šmehlíková.¹¹³⁸

5.15. Příprava voleb v roce 1960

Hlavním cílem připravovaných voleb v roce 1960 mělo být pokračování ve vytyčené cestě k dovršení výstavby socialismu, heslem voleb se pak stalo: „V čele s Komunistickou stranou Československa jednotně za další rozkvět socialistické vlasti a šťastný život lidu, za upevnění míru!¹¹³⁹“ Volby samotné již byly připravovány v souladu s plánovaným přijetím nové socialistické ústavy k patnáctému výročí osvobození Československa,¹¹⁴⁰ jejíž návrh se také stal hlavním obsahem předvolební kampaně. Důležitým tématem byl také třetí pětiletý plán, vzrůst stále zaostávající zemědělské a hutní výroby a další rozvoj výrobních sil.¹¹⁴¹

Za kandidáty měli být vybíráni především osvědčení pracovníci mající důvěru lidu, navrhovaní na schůzích pracujících a „schopní objasňovat a uskutečňovat politiku KSČ.“ Poslanci, kteří se osvědčili v posledním volebním období, měli být znovu nominováni.¹¹⁴² Návrh kandidáta byl projednán s výborem základní organizace v závodě, na úřadě, či na vesnici, poslanci měli být nominováni za obvody, kde skutečně žili či pracovali. Vhodní kandidáti měli být „plamennými propagátory a agitátory, kteří dovedou přesvědčit a nadchnout pracující pro cíle KSČ a získat si jejich důvěru.“

Ve směrnicích se objevuje také důležitá formule, že „je nutné zachovat doporučený počet žen a mládeže,¹¹⁴³“ který měl být z rozhodnutí ÚV KSČ naplněn nominací sedmdesáti žen ze tří set kandidátů (23 %), v návrzích KV KSČ jich nejprve bylo šedesát sedm, pak šedesát devět, na finální kandidátku se jich nakonec dostalo původních šedesát sedm.¹¹⁴⁴ Krajským výborům byly členem politbyra oznámeny návrhy kandidátů z řad vedoucích

¹¹³⁸ Ibid.

¹¹³⁹ *Hlavní úkoly strany, Národní fronty a národních výborů v přípravě a provedení voleb do Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů*, in: NA Praha, f. 02/2, sv.250-251, a.j.334/9, 1.1-19, 1.7.

¹¹⁴⁰ Ibid., 1.9

¹¹⁴¹ Ibid., 1.14

¹¹⁴² *Zásady výběru a postupu navrhování kandidátů pro volby do Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů*. In: NA Praha, f. 02/2, sv.250-251, a.j.334/9, 1.21.

¹¹⁴³ Ibid., 1.22.

¹¹⁴⁴ *Celostátní přehled o politickém, sociálním, národnostním a věkovém složení navržených kandidátů Národní fronty na poslance NS*. NA Praha, f. 02/2, sv.256, a.j.340, bod 17, 1.30.

pracovníků strany, vlády a masových organizací, kteří budou nominováni do významných volebních obvodů a stanou se kandidáty Národní fronty pro vybrané kraje.¹¹⁴⁵ Ostatní kandidáty vybíraly krajské a okresní výbory a základní organizace, vycházejíc již z nového územního členění státu. Tyto návrhy zaslaly do 5. dubna 1960 k posouzení ÚV KSČ a podle jeho rozhodnutí byly upraveny.¹¹⁴⁶ Krajské výbory KSS zaslaly své připomínky ke slovenským kandidátům, které byly také následně zapracovány.¹¹⁴⁷

Docházelo zde již k některým změnám oproti původním návrhům, poslankyně Mária Šulganová tak byla navržena ve volebním obvodě Nové Mesto nad Váhom místo původně nominovaného Andreja Kováča, na kandidátku se dostala i Zuzana Vyboštková za Zvolen (místo Marty Vargovské), Gizela Bendová¹¹⁴⁸ v Rimavské Sobotě (místo Zuzany Palové), Žofia Čekanová ve volebním obvodě Hanušovice nad Topľou (místo Josefa Franka), či Anna Luptáková za Košice-město (místo kandidáta Česneka).¹¹⁴⁹ Nedařilo se také naplnit určené počty dělníků.

Upravené návrhy kandidátů měly být dále řádně zdůvodňovány a představovány pracujícím a ti měli být i důkladně seznámeni s životopisem a pracovními úspěchy daného jedince.¹¹⁵⁰ Výsledky těchto veřejných projednávání pak byly do 5. května 1960 zaslány opět ÚV KSČ. Novou kandidátkou po zapracování změn byla nyní i Božena Danielová ve volebním obvodě Bystřice pod Perštýnem.¹¹⁵¹

Speciální pozornost byla v předvolební kampani věnována mladým voličům. Byl to celkově důležitý rok pro KSČ, slavící jubilejní patnáctileté výročí osvobození země od nacistů Sovětskou armádou, měla být přijata nová socialistická ústava, nové územní uspořádání, posíleny pravomoci národních výborů i schválena třetí pětiletka.

Politbyro na své 99. schůzi 17. května 1960 schválilo i hlavní zaměření projevů, čemu přesně se v nich budou vedoucí představitelé strany, vlády a NF věnovat, určilo tak obsah předvolebního projevu 3.června 1960 v Opavě i Ludmile Jankovcové,¹¹⁵² která měla mluvit

¹¹⁴⁵ Ibid.

¹¹⁴⁶ Ibid., l.25.

¹¹⁴⁷ *Připomienky k návrhom a zmeny odporučané byrom ÚV KSS u kandidátov za poslancov do NZ zo Slovenska*, bod 17 schůze politbyra 19. dubna 1960. In: NA Praha, f. 02/2, sv.256, a.j.340, bod 17, l.16-20.

¹¹⁴⁸ **Gizela Bendová**, *13. 11.1920 v Potoku na Slovensku, z rolnické rodiny, základní vzělání, vdaná, jedno dítě. Pracovala v JRD jako krmička dobytku, posléze členka rolnického družstva. Od roku 1957 členka okresní komise pro práci mezi ženami a předsedkyně Výboru žen při MNV. Bezpartijní poslankyně NS 1960-1964 za Středoslovenský kraj. In: APS Praha. Inv. č. 112, karton č. 6.

¹¹⁴⁹ *Návrh na kandidáty Národní fronty pro volby do NS v roce 1960*, bod 17 schůze politbyra 19. dubna 1960. In: NA Praha, f. 02/2, sv.256, a.j.340, bod 17, l.12.

¹¹⁵⁰ *Zásady výběru a postupu navrhování kandidátů pro volby do Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů* in: NA Praha, f. 02/2, sv.250-251, a.j.334/9, l.26.

¹¹⁵¹ NA Praha, f. 02/2, sv.257-258, a.j.341, bod 21, l.76.

¹¹⁵² NA Praha, f. 02/2, sv.259, a.j.343, bod 18, l.5.

především o tom, jak se lidem žije pod vládou KSČ stále lépe, roste národní důchod a životní úroveň obyvatelstva díky zvyšování produktivity práce a zemědělské výroby, ve srovnání s kapitalistickými zeměmi.¹¹⁵³

5.16. Volby do Národního shromáždění 1960

Volby do Národního shromáždění v roce 1960 se konaly v neděli 12. června 1960. Bylo v nich zvoleno tři sta poslanců a z tohoto počtu šedesát sedm žen (22,3%). Profesně byli dělníci a rolníci zastoupeni 41 %, jednu pětinu tvořili příslušníci „pracující inteligence“ a zbytek 117 poslanců z řad ostatních pracujících. Národnostně byli zastoupeni vedle dominující české národnosti 28 % poslanci národnosti slovenské, 2 % maďarské, 1 % ukrajinské, 0,7 % německé a 0,3 % jediný poslanec polské národnosti.¹¹⁵⁴ K ukrajinské národnosti se hlásila například i poslankyně Mária Turok-Heteš.¹¹⁵⁵

Žádná výrazná změna nebyla ve volební účasti, která opět dosahovala téměř sta procent, voleb se zúčastnilo 9 085 432 voličů, 99,68 % voličů evidovaných ve voličských seznamech.¹¹⁵⁶ Vedení KSČ bylo spokojené se spojením voleb všech stupňů do jednoho termínu, manifestačním charakterem voleb (jen málokdo chodil volit za plentu a často na to bylo nahlíženo ostatními občany negativně) a navrhlo zvážit pro příští volby jejich zkrácení, protože do čtrnácti hodin odpoledne již mělo přes 91 % obyvatel odvoleno.¹¹⁵⁷

Tabulka č. 12: Poslankyně zvolené do Národního shromáždění ve volebním období 1960-1964¹¹⁵⁸

Jméno	Volební obvod	Profese	Věk při vstupu do NS	Datum narození	Národnost	Poznámka
1. Bendová Gizela (bezpartijní)	Středoslovenský kraj	členka JRD	38	11.8.1928	SR	
2. Benešová Lenka	Hl.město Praha	inženýrka,	32	22.5.1920	ČR	

¹¹⁵³ Ibid.

¹¹⁵⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/002schuz/s002001.htm>

¹¹⁵⁵ **Mária Turok-Heteš**, provdaná **Uránová**, *8.9.1930. Z malorolnické rodiny, z pěti sourozenců, za války účastnice SNP, členka I. čs. armádního sboru a účastnice bojů až do osvobození. Po válce pracovala jako dělnice, znovu stavěla i válkou zničené domy. Od roku 1949 dojička v JZD Habura. Členka KSČ od roku 1958. Členka výboru žen, ČSM, poslankyně NS v letech 1960-1962 za Východoslovenský kraj. In: NA Praha, f. 02/2, sv.256, a.j.340, bod 17, l.255.

¹¹⁵⁶ Ibid.

¹¹⁵⁷ *Zpráva ústřední volební komise o konečných výsledcích voleb*, NA Praha, f. 02/2, sv.262-263, a.j.347, bod 30, l.8-9.

¹¹⁵⁸ Údaje v tabulce vychází z: APS Praha, složky jednotlivých poslankyň; <http://www.psp.cz/sqw/fsnem.sqw?org=283> ; <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/predseda.htm>;

	(KSČ), Ing.		zootechnička				
3.	<u>Bernašková Alena</u> (KSČ)	Hl.město Praha	novinářka, spisovatelka	40	2.6.1916	ČR	
4.	Betiková Anna (KSS)	Středoslovenský kraj	dělnice	44	1.10.1926	SR	
5.	Bilková Jarmila (KSČ)	Západočeský kraj	leštička houslí	34	19.12.1919	ČR	
6.	Čekanová Žofia (KSS)	Východoslovenský kraj	členka ÚV KSS	41	6.10.1919	SR	
7.	<u>Danielová Božena</u> (KSČ)	Jihomoravský kraj	mistrová	41	15.12.1924	ČR	
8.	Dočkalová Anežka (KSČ)	Západočeský kraj	instruktorka OV	36	18.8.1924	ČR	
9.	Dohnalová Zdena (KSČ)	Hl.město Praha	dělnice	36	8.7.1927	ČR	
10.	Durcová-Heřmanová Mária (KSS)	Západoslovenský kraj	učitelka	33	20.6.1912	SR	
11.	Faktorová Aloisie (KSČ)	Hl.město Praha	dělnice	48	25.10.1902	ČR	
12.	<u>Fišarová Marie</u> (ČSS)	Východočeský kraj	členka rady KNV	58	7.9.1910	SR	Členka předsednictva NS
13.	Géciová Barbora (bezpartijní)	Západoslovenský kraj	dělnice, zemědělská	50	1.2.1928	SR	
14.	<u>Goppoldová Miluše</u> (KSČ), Ing.	Severočeský kraj	provozní technička	32	1.8.1924	ČR	Členka předsednictva NS
15.	<u>Hejlová Marie</u> (KSČ)	Východočeský kraj	účetní v JZD	36	4.11.1924	ČR	
16.	Hergeselová Etela (bezpartijní, pak KSS)	Západoslovenský kraj	dělnice	36	12.1.1895	SR	Kandidát KSČ od 12/1960
17.	<u>Hodinová-Spurná Anežka</u> (KSČ)	Severomoravský kraj	předsedkyně VČŽ, NS	65	6.2.1912	ČR	Členka předsednictva NS. Zemřela 1.4.1963.
18.	Hrniková Margita (bezpartijní)	Východoslovenský kraj	dělnice v pivovaru (stáčírna piva)	48	13.1.1924	SR	
19.	Illiašová Mária (bezpartijní)	Středoslovenský kraj	strojnice u pamích turbín v elektrárně	36	21.1.1917	SR	
20.	Jahodníková Elena (KSS)	Středoslovenský kraj	ředitelka OSŠ- národní školy	43	8.8.1897	SR	
21.	<u>Jankovcová Ludmila</u> (ČSSD)	Severomoravský kraj	ministryně, poslankyně	63	23.6.1916	ČR	Odboj, manžel popraven nacisty. Rezignovala 20.9.1963.
22.	<u>Jirásková Marie</u> (KSČ)	Východočeský kraj	dělnice, členka KNV	44	26.1.1900	ČR	
23.	<u>Karlovská Anna</u> (KSČ)	Středočeský kraj	tajemnice KV	44	7.2.1916	ČR	Odboj, vězněna nacisty 1942-1945
24.	<u>Kernerová Svatoslava</u> (KSČ)	Severočeský kraj	učitelka	44	1.1.1903	ČR	
25.	Kícová Emanuela (KSČ)	Středočeský kraj	členka JZD	57	27.6.1912	ČR	
26.	<u>Kleňhová-Besserová Ladislava</u> (KSČ)	Středočeský kraj	tajemnice ÚV NF	48	27.1.1910	ČR	Členka předsednictva NS
27.	Kobosilová Anna (KSČ)	Východočeský kraj	dělnice	50	11.8.1915	ČR	
28.	Kolářová Růžena (KSČ)	Jihočeský kraj	dělnice	45	21.8.1928	ČR	
29.	<u>Kopecká Ludmila</u> (KSČ)	Jihomoravský kraj	dělnice	32	19.8.1921	ČR	

30.	Kovářová Helena (KSČ)	Jihomoravský kraj	mechanička strojů	39	11.2.1933	ČR	
31.	Kraková Mária (bezpartijní)	Západoslovenský kraj	dělnice	27	23.4.1923	SR	
32.	Kramářová Vilma (KSS)	Západoslovenský kraj	členka JRD	37	1.2.1930	SR	
33.	Kratochvílová Marie (KSČ)	Severomoravský kraj	dělnice	30	16.4.1929	ČR	
34.	Kubešová Libuše(KSČ)	Západočeský kraj	členka JZD	31	8.4.1922	ČR	
35.	Kubišová Bohumila(KSČ)	Jihomoravský kraj	dělnice, zemědělská	38	12.6.1917	ČR	
36.	Lapárová Magdaléna (KSS)	Západoslovenský kraj	učitelka, pak ředitelka ZŠ	43	12.10.1921	SR	
37.	Leflerová Helena (KSČ), JuDr.	Středočeský kraj	právníčka	39	8.6.1924	ČR	Členka předsednictva NS, žena z Lidic, koncentrační tábor Ravensbrück
38.	Litvajová Elena (KSS)	Středoslovenský kraj	vedoucí odboru SNR, předsedkyně Výboru žen na SR	36	4.2.1922	SR	
39.	Luptáková Anna (bezpartijní)	Východoslovenský kraj	zástupkyně ředitele ZDŠ	38	25.9.1903	SR	
40.	Machačová-Dostálová Božena (KSČ)	Středočeský kraj	dělnice a politička	57	1.3.1911	ČR	Moskevský zahraniční exil
41.	Majerová Žofie (KSČ)	Severomoravský kraj	dělnice (manipulantka na montáži, TESLA), soudkyně z lidu	49	19.4.1931	ČR	
42.	Majtanová Veronika (KSČ)	Severomoravský kraj	tkadlena	29	3.11.1908	ČR	Nastoupila až 26.6.1961 po rezignovavším poslanci Chalánkovi, sama posléze rezignovala 14.9.1962.
43.	Malášková Antonie (bezpartijní)	Jihomoravský kraj	jeřábnice, dělnice	52	25.7.1922	ČR	
44.	Marečková Božena (KSČ)	Východočeský kraj	dělnice	38	14.6.1925	ČR	
45.	Míšková Jaroslava (KSČ)	Severočeský kraj	brusička kovů	35	5.6.1912	ČR	
46.	Nováková Marie (KSČ)	Jihomoravský kraj	učitelka	48	16.6.1922	ČR	Účastnila se odboje v organizaci Moravská rovnost
47.	Pačková Anna (bezpartijní)	Jihočeský kraj	dělnice	38	31.10.1936	ČR	
48.	Pečená Jana (KSČ)	Západočeský kraj	švadlena	24	26.10.1928	ČR	
49.	Pennigerová Soňa (KSČ)	Hl.město Praha	lékařka	32	24.8.1910	ČR	
50.	Polachová Valerie (bezpartijní)	Severomoravský kraj	správkyně dětského domova, ředitelka	50	6.1.1918	ČR	

		knihovny				
51. <u>Procházková Božena (KSČ)</u>	Jihomoravský kraj	ředitelka ZŠ	42	18.4.1890	SR	
52. <u>Prokopová Julie (KSČ)</u>	Jihočeský kraj	předsedkyně KNV	70	29.3.1910	ČR	Domáci odboj, vězněna nacisty
53. <u>Řezníčková Františka (bezpartijní)</u>	Středočeský kraj	švadlena	50	14.6.1926	ČR	
54. <u>Strouhalová Františka (bezpartijní)</u>	Severomoravský kraj	dělnice-laborantka, původně kadeřnice	34	22.5.1920	ČR	
55. <u>Šimová Anna (KSČ)</u>	Severočeský kraj	vedoucí skladu, dělnice	40	2.6.1937	ČR	
56. <u>Škorcová-Svršková Jarmila (bezpartijní)</u>	Východočeský kraj	přadlena, dělnice, původně lesník	23	6.8.1922	ČR	
57. <u>Šmehlíková Ludmila (KSČ)</u>	Severomoravský kraj	pracovnice KV KSČ	38	11.6.1922	ČR	
58. <u>Špačková Anna (KSS)</u>	Západoslovenský kraj	dělnice, přadlena hedvábi	38	7.8.1923	SR	Pomáhala partyzánům při SNP
59. <u>Šťastná Věra (KSČ)</u>	Východočeský kraj	poslankyně, členka KNV, úřednice	37	26.8.1911	ČR	
60. <u>Štěpánková Anna (bezpartijní)</u>	Severočeský kraj	dělnice v chemičce Lovosice	49	28.9.1925	ČR	Manžel zastřelen něm. vojsky 9.5.1945
61. <u>Šulganová Mária (KSS)</u>	Západoslovenský kraj	dělnice, obalové závody	35	27.9.1924	SR	
62. <u>Turečková Jiřina (KSČ)</u>	Severomoravský kraj	předsedkyně komise ONV	36	25.4.1913	ČR	Zvolena až dodatečně po zemřelé Anežce Hodinové-Spurné, slib složila 30.1.1964
63. <u>Turok-Heteš Mária (KSS)-Uránová</u>	Východoslovenský kraj	dojička krav	30	8.9.1930	SR	Rezignovala 5.3.1962, partyzána při SNP
64. <u>Veselá Růžena (KSČ)</u>	Středočeský kraj	administrativní úřednice-obalová referentka, Fruta	47	26.9.1909	ČR	
65. <u>Vraniaková Mária (KSS)</u>	Východoslovenský kraj	vychovatelka	51	4.10.1919	SR	Členka předsednictva NS
66. <u>Výbošťoková Zuzana (KSS)</u>	Středoslovenský kraj	dělnice, vedoucí úklidové čety na nádraží	41	28.3.1919	SR	Manžel zemřel během SNP, účast na povstání
67. <u>Wolková Olga (bezpartijní)</u>	Severomoravský kraj	jeřábnice	41	4.8.1913	ČR	
68. <u>Zapletalová Božena (KSČ)</u>	Severomoravský kraj	dělnice v železárnách, třídírna	47	15.1.1915	ČR	
69. <u>Závodská Františka (bezpartijní)</u>	Západoslovenský kraj	v domácnosti	45	11.8.1928	ČR	

Po volbách došlo k další velké fluktuaci poslankyň. Více než dvě třetiny z nich opustily s koncem volebního období 1954-1960 své poslanecké mandáty, v práci mohlo dále pokračovat pouze 31 % z bývalých poslankyň (dvacet jedna žen),¹¹⁵⁹ z nichž většinu tvořily vysoké stranické funkcionářky, se zavedenou pozicí uvnitř strany. V mnoha případech šlo zároveň o zakládající členky strany, či její předválečné členky. Mluvíme zde například Anežce Hodinové-Spurné, Boženě Macháčové-Dostálové, Julii Prokopové, Heleně Leflerové, Ladislavě Kleňhové-Besserové, či o ministryni Ludmile Jankovcové.

5.17. Předsednictvo Národního shromáždění, výbory a poslanecké kluby (1960-1964)

V předsednictvu Národního shromáždění první poloviny šedesátých let (1960-1964) tvořeném třiceti členy bylo i šest političek. Žádná z nich nebyla na pozici místopředsedkyně NS. Bezprostředně po volbách v roce 1960 bylo zvoleno pět žen – Marie Fišarová, Anežka Hodinová – Spurná, která však 1. dubna 1963 zemřela, Ladislava Kleňhová-Besserová, Helena Leflerová a Mária Vraniaková.¹¹⁶⁰ V doplňovacích volbách 9.července 1963 byla zvolena ještě Ing. Miluše Goppoldová, která tak nahradila zemřelou Anežku Hodinovou.¹¹⁶¹

Pokud jde o obsazení jednotlivých dočasných a stálých parlamentních výborů, nově došlo ke značenému početnímu rozšíření jejich členské základny, počty členů vybraných výborů přesáhly i čtyřicet poslanců, zatímco ještě v minulém volebním období v nich jednalo vždy jen od jedenácti do dvaceti pěti poslanců, v závislosti na druhu výboru. Velmi se tím změnila i politická práce poslanců a došlo k mnohem širšímu zapojení žen do praktické činnosti parlamentu.

Prakticky každá poslankyně měla nyní přidělený výbor a oblast práce, na kterou se v Národním shromáždění soustředila. Ve volebním období 1954-1960 byl nejvíce zastoupený výbor zdravotní, kde bylo šest poslankyň, nyní ženy tvořily i šestnáct členů výboru (ve výboru kulturním).

Stálých výborů fungovalo v tomto volebním období osm: ústavně-právní o třiceti jedna členech, výbor pro plán a rozpočet (třicet pět členů), čtyřicetičlenný průmyslový,

¹¹⁵⁹ U tabulky č.12 jsou ženy znovu zvolené označené podtržením.

¹¹⁶⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/001schuz/s001004.htm>

¹¹⁶¹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/020schuz/s020015.htm>

čtyřiceti čtyřčlenný zemědělský, dvacet šest členů měl zahraniční výbor, třicet čtyři kulturní, třicet členů výbor zdravotní a výbor mandátový.¹¹⁶²

V žádném výboru nebyla zastoupena pouze bezpartijní poslankyně Anna Luptáková, byla však členkou kulturní komise, a Božena Machačová-Dostálová, jejíž hlavní působení bylo na ministerstvu spotřebního průmyslu.

Působení poslankyň v jednotlivých výborech bylo následující:

1. Ústavně-právní výbor: Zdena Dohnalová, Elena Litvajová, Veronika Majtanová, Františka Řezníčková,¹¹⁶³ Anna Šimová, Mária Šulganová, Františka Závodská
2. Zahraníční výbor: Předsedkyní zahraničního výboru byla zvolena Helena Leflerová.¹¹⁶⁴ Členkami pak Gizela Bendová, Božena Danielová, Anežka Hodinová, Marie Jirásková, Anna Karlovská¹¹⁶⁵, Jaroslava Míšková, Julie Prokopová
3. Průmyslový výbor: Anežka Dočkalová,¹¹⁶⁶ Marie Fišarová, Barbora Géciová,¹¹⁶⁷ Helena Kovářová, Žofie Majerová, Antonie Maláčková,
4. Kulturní výbor: Alena Bernášková, Mária Durcová, Elena Jahodníková, Svatoslava Kernerová, Anna Kobosilová, Mária Kraková,¹¹⁶⁸ Bohumila Kubišová, Magdaléna Lapárová, Anna Paťková, Anna Pečená, Jarmila Škorcová-Svršková, Anna Špačková, Jiřina Turečková, Růžena Veselá,¹¹⁶⁹ Mária Vraniaková, Zuzana Vybošťková

¹¹⁶² <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/002schuz/s002014.htm>

¹¹⁶³ **Františka Řezníčková**, *29. března 1910, vyučená švadlena, v letech 1946-1947 členka soc. dem. strany. Členka Výboru žen při MNV, soudkyně z lidu, stranická funkcionářka. Bezpartijní poslankyně NS ČSSR v letech 1960-1964 zvolená za Středočeský kraj. Vdaná, dospělý syn. In: APS Praha, inv.č. 2304karton č.122.

¹¹⁶⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/002schuz/s002014.htm>

¹¹⁶⁵ **Anna Karlovská**, (*26.8.1916, Kralupy nad Vltavou – 29.9.1987, Kralupy n. Vltavou), členka KSČ od roku 1939, z dělnické rodiny, po válce tajemnice KV KSČ v Praze. Poslankyně NS v letech 1948–1968 (v roce 1948 zvolena za KSČ ve volebním kraji Kladno, v roce 1954 zvolena za volební obvod Praha-venkov, ve volbách v roce 1960 a 1964 zvolena za Středočeský kraj) Po federalizaci Československa v letech 1969-1971 poslankyně Sněmovny lidu Federálního shromáždění. In: NA Praha, f. 02/2, sv.256, a.j.340, bod 17, l.61.

¹¹⁶⁵ Marie Trojanová byla vězněna po dobu tří let, in: *Rudé Právo*. 1.4.1946, s.3.

¹¹⁶⁶ **Anežka Dočkalová**, *15.12.1924, z rodiny zemědělských dělníků, členka KSČ od roku 1945, pracovala jako úřednice ve sklárně, dělnice, referentka Závodní školy práce n.p. Habartov. Později kádrová referentka OV KSČ, do roku 1952 referentka masových organizací. Členka KV KSČ. Poslankyně NS 1960- 1964 za Západočeský kraj. Vdaná. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.119.

¹¹⁶⁷ **Barbora Géciová**, * 7.9. 1910, z rolnické rodiny, pracovala jako polnohospodářská dělnice, později v JRD jako krmička dobytku. Od roku 1958 členka MNV, členka Výboru žen. V letech 1960-1964 slovenská bezpartijní poslankyně v NS za Západoslovenský kraj. In: APS Praha, Inv.č.613, k.33.

¹¹⁶⁸ **Mária Kraková**, *11.2.1933, z dělnické rodiny, pracovala jako dělnice v obuvnictví a šicí dílně. Bezpartijní poslankyně NS v letech 1960-1964 za Západoslovenský kraj. Vdaná, dvě děti. In: APS Praha, inv. č.1327, k.č.72.

¹¹⁶⁹ **Růžena Veselá**, * 25.4.1913, za války totálně nasazena, členkou KSČ od roku 1945. Pracovala jako dělnice, později obalová referenka, hospodářka v závodním výboru ROH. Poslankyně NS v letech 1960-1964. Vdaná. In: APS Praha, Inv.č. 2923, k.č.156.

5. Zdravotní výbor: Etela Hergeselová, Margita Hriniková,¹¹⁷⁰ Mária Illiašová, Emanuela Kícová, Růžena Kolářová, Ludmila Kopecká, Vilma Kramárová, Libuše Kubešová, Božena Marečková, Marie Nováková, Soňa Penningerová, Valérie Polachová, Božena Procházková, Věra Šťastná, Anna Štěpánková
6. Výbor pro plán a rozpočet: Jarmila Bilková, Aloisie Faktorová, Miluše Goppoldová, Marie Kratochvílová, Františka Strouhalová¹¹⁷¹
7. Zemědělský výbor: Lenka Benešová, Anna Betíková, Marie Hejlová, Ludmila Šmehlíková, Mária Turok-Heteš
8. Mandátový výbor: Žofia Čekanová, Olga Wolková, Božena Zapletalová

A dva výbory dočasné:

1. Dočasný výbor pro projednávání iniciativního návrhu zákona o jednacím a pracovním řádu NS: Miluše Goppoldová, Anežka Hodinová, Jana Pečená, Ludmila Šmehlíková, Anna Štěpánková
2. Dočasný výbor pro projednávání návrhu ústavy ČSSR: Ludmila Jankovcová, Ladislava Kleňhová, Helena Leflerová, Anna Šímová

5.18. Činnost poslankyň na půdě Národního shromáždění (1960-1964)

Na konci druhého volebního období se řešilo přijetí zákona o nové územní organizaci a ústavní zákon o volbách do Národního shromáždění, začátek období následujícího (1960-1964) se nesl v duchu rozpravy okolo nové socialistické ústavy. O jejím přijetí se debatovalo a poté hlasovalo na druhé schůzi nově svolaného parlamentu.¹¹⁷² Celý průběh přijímání byl pečlivě předem zřežirován politbyrem ÚV KSČ, které dopředu rozhodlo o přesném programu schůze, jejím načasování, obsahu, i druhu příspěvků, které se v rozpravě mají objevit.¹¹⁷³ Po přijetí nové ústavy měl být na základě iniciativního návrhu poslanců přijat nový jednací řád NS, který měl být nejprve projednán dočasným výborem zřízeným pro tento účel. Celé

¹¹⁷⁰ **Margita Hriniková**, *6.2.1912, z rolnické rodiny z 6 dětí, pracovala jako polnohospodářská dělnice, později jako dělnice v pivovaru. V letech 1960-1964 slovenská bezpartijní poslankyně NS za Východoslovenský kraj. Vdova, tři děti. In: APS Praha, Inv.č. 858, k.č.47.

¹¹⁷¹ **Františka Strouhalová**, *14.6.1926, z chudé rolnické rodiny, z pěti dětí, rodiče onemocněli tuberkulózou, děti vyrůstaly v dětském domově, posléze u adoptivních rodičů. Vyučená kadeřnicí, později pracovala jako dělnice. Bezpartijní poslankyně NS v letech 1960-1964, vdaná, dvě děti. In: APS Praha, inv. č.1327, k.č.72.

¹¹⁷² <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/002schuz/s002001.htm>

¹¹⁷³ *Usnesení 101. schůze politického byra ze dne 31.5.1960.* NA Praha, f. KSČ-ÚV-02/2, sv.260. a.j.345, b.19, , l.3-14.

zasedání NS odehrávající se ve Vladislavském sále Pražského hradu mělo mít slavnostní ráz, a také být přenášeno rozhlasem i televizí.¹¹⁷⁴

Z projevů poslanců tak zcela očekávaně zaznívala silná ideologičnost a loajalita k socialistickému zřízení, z žen se zapojila například poslankyně Pečená:¹¹⁷⁵ „Všelidová diskuse k návrhu nové ústavy ukázala, že všichni naši pracující se radují ze skutečnosti, že svou prací vybudovali veliké dílo socialismu v naší vlasti. Současně diskuse potvrdila, že naši lidé již dnes myslí na zítřek. Budoucností naší vlasti je komunismus. Je naší povinností, abychom již dnes ve vyspělé socialistické společnosti připravili také lidi, kteří budou komunistickou společnost vytvářet a v ní žít.“¹¹⁷⁶ Vedle toho svůj projev zaměřila na výchovu mládeže k socialismu.

V druhý den konání schůze se v rozpravě vyjádřila i poslankyně Šťastná,¹¹⁷⁷ či k aktuální mezinárodní situaci Helena Leflerová: „Sovětská vláda však strhla jejich masku pokrytectví a lží a ukázala celému světu pravou tvář amerického imperialismu jako hlavního kazimíra ve světě, který s neslýchanou drzostí oficiálně vyhlásil špionáž za linii své zahraniční politiky. Díky důslednému a ráznému postoji sovětské vlády byl agresor přistižen při činu a před celým světem přibita na pranýř jeho věrolomnost. Nepřemožitelnost Sovětského svazu a celého socialistického tábora jim přistříhla křídla a jejich dravčí lety jsou omezeny.“¹¹⁷⁸

Další schůze NS byla svolána až na konec října (24.října 1960). Hlavním tématem v parlamentu bylo pro toto období přijetí třetího pětiletého plánu a shrnutí úspěchů a neúspěchů z ukončené druhé pětiletky.

Témata, kterým se poslankyně věnovaly, byla podobná jako v obdobích předcházejících, vystupovaly v rozpravách k záležitostem týkajících se žen, dětí, vzdělávání, sociální a rodinné problematiky, ale také podle své specializace a výborů, kterých byly členy, i jako zpravodajky či s vlastními příspěvky k přijímaným opatřením kulturním, zdravotnickým, zemědělským, právním či mezinárodně-politickým. Tradičně se pak zapojovaly i do debat k rozpočtovým zákonům pro jednotlivé roky, či třetímu pětiletému plánu.

¹¹⁷⁴ Ibid., 1.11.

¹¹⁷⁵ **Jana Pečená**, * 31. října 1936, původní profesí učitelka, vedoucí místní knihovny a členka Výboru žen při MNV. Poslankyně NS v letech 1960-1964 za Západočeský kraj. Od 14. listopadu 1960 kandidátka na členství v KSČ. Vdaná, bezdětná (v roce zvolení). In: APS Praha, Inv.č.1995, karton č.107.

¹¹⁷⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/002schuz/s002009.htm>

¹¹⁷⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/002schuz/s002022.htm>

¹¹⁷⁸ Jednalo se o sestřelení amerického špionážního letounu U-2 nad územím SSSR 1.května 1960, významnou událost v americko-sovětských vztazích in: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/002schuz/s002023.htm>

Počátek šedesátých let byl vníman jako období vítězství socialismu ve světovém měřítku, což v projevu k rozpočtovému zákonu pro rok 1961 (na 6.schůzi NS 18.ledna 1961) zmínila i Helena Leflerová: „Socialismus dosáhl rozhodujícího vítězství v celé socialistické soustavě. Socialistický tábor se stal mezinárodní silou, která ovlivňuje světový vývoj. Rozkládá se na 26 procentech zeměkoule. Podíl socialistického tábora v průmyslové výrobě tvoří více než třetinu a téměř polovinu světové sklizně obilovin.¹¹⁷⁹“

O rok později může poslankyně Goppoldová stále ještě s uspokojením konstatovat plnění plánů, trochu slabší výsledky vidí v růstu osobní spotřeby a včasném a dostatečném zásobování obyvatelstva zbožím a produkty.¹¹⁸⁰ Soudružka Šťastná se připojila s chválou špičkové úrovně zdravotnické péče v Československu, nedostatky viděla v zajištění dostatečného počtu lékařů a péči o tělesně a smyslově postižené děti.¹¹⁸¹ Žofie Čekanová referovala o konkrétních výsledcích a číslech ze svého přešovského okresu a činnosti národních výborů pro dosažení splnění plánů.¹¹⁸²

Marie Fišarová v rozpravě o státním rozpočtu na rok 1963 (17.schůze NS 24.ledna 1963) referovala jako členka průmyslového výboru o stavu spotřebního průmyslu. Konstatovala dodržení plánu ve všech hlavních úkolech stanovených pro rozvoj spotřebního průmyslu, navzdory všem potížím. Pro nadcházející rok zmiňuje především nutnou chemizaci všech odvětví spotřebního průmyslu pro omezení závislosti na kapitalistických zemích a stále ještě nedostatek syntetických vláken pro výrobu oděvů, i jejich kvality.¹¹⁸³

Během volebního období 1960-1964 proběhlo celkem dvacet šest plenárních schůzí NS, z nichž necelá polovina byla dvoudenních. Z celkového počtu šedesáti osmi žen veřejně vystoupilo s nějakou řečí, dotazem, projevem, či byly zpravodajkami přijímaných zákonů, dvacet šest z nich, většina z nich jen jednou, či dvakrát. Aktivnějších bylo kolem jedenácti poslankyň,¹¹⁸⁴ většinou již dobře známých z předcházejících let, které byly zároveň členkami ÚV KSČ, předsednictva NS, či vysokými stranickými funkcionářkami.

Třetí pětiletý plán byl přijímán na 4. schůzi NS 16.listopadu 1960, do rozpravy se zapojila i Miluše Goppoldová,¹¹⁸⁵ která se věnovala svému stálému tématu-stavu chemického průmyslu. Pro jeho další rozvoj třetí pětiletý plán stanovil cíl, který měl přinést dramatické

¹¹⁷⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/006schuz/s006012.htm>

¹¹⁸⁰ 12. schůze NS 22.února 1962, in: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/012schuz/s012009.htm>

¹¹⁸¹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/012schuz/s012013.htm>

¹¹⁸² <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/012schuz/s012014.htm>

¹¹⁸³ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/017schuz/s017014.htm>

¹¹⁸⁴ Třikrát a více se zapojily poslankyně Dohnalová, Goppoldová, Hejlová, Jirásková, Karlovská, Leflerová, Litvajová, Polachová, Prokopová, Šmehlíková a Šťastná.

<http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmennyy/index.htm>

¹¹⁸⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/004schuz/s004009.htm>

zvýšení výroby chemického průmyslu o 97,3 %, především mělo dojít ke zvýšení výroby plastických hmot a chemických vláken a zvýšení dovozu ropy ze SSSR.¹¹⁸⁶

Dále mluvila lékařka Soňa Penningerová o kapitole zdravotnictví.¹¹⁸⁷

Na téže schůzi byla Elena Litvajová zpravodajkou ústavního zákona o novém státním znaku a státní vlajce, souvisejícím s přijetím nové ústavy. Na novém státním znaku doplňovala bílého dvouocasého lva pěticípá hvězda a na prsou měl štítek se symbolem Kriváně a partyzánské vatry.¹¹⁸⁸

Zpravodajkou nové úpravy školského zákona, který měl školskou soustavu „postavit na socialistické základy“ byla na 5. schůzi 15. prosince 1960 Svatoslava Kernerová. Učitelé měli být v těsném spojení s dělnickou třídou a společenskými organizacemi, které jim měly pomáhat vychovávat žáky v duchu marxismu-leninismu. Povinná školní docházka byla prodloužena do patnácti let a do školské soustavy byly nově zařazeny již i jesle.¹¹⁸⁹ Rozpravu doplnila poslankyně Vraniaková¹¹⁹⁰ příspěvkem o mimoškolní výchově mládeže v družinách a potřebě více pohybu u dětí,¹¹⁹¹ Anežka Dočkalová o studiu pracujících¹¹⁹² či Ludmila Šmehlíková o specifických vysokých škol zemědělských a dalších zemědělských škol.

Příležitostí k vystoupení v rozpravě k tradičně „ženským tématům“ měly poslankyně v tomto volebním období celou řadu, dokonce i jako členky zahraničního výboru. Božena Danielová tak kupříkladu byla zpravodajkou úmluvy o státním občanství vdaných žen sjednané v New Yorku na 12. schůzi NS 23. února 1962 či návrhu na výpověď Úmluvy Mezinárodní organizace práce č.4 o noční práci žen.¹¹⁹³

Věra Šťastná, působící ve zdravotním výboru, byla zpravodajkou zákona o zvýšení péče o těhotné ženy a matky.¹¹⁹⁴ Přistoupilo se jím k dalšímu prodloužení mateřské dovolené a poskytování peněžité pomoci na dvacet dva (či až třicet pět) týdnů, zavedení přestávek na kojení v zaměstnání a dalších opatření. K tématu vystoupila i další členka zdravotního výboru Božena Marečková, která ocenila i možnost matek zažádat si v zaměstnání o

¹¹⁸⁶ Ibid.

¹¹⁸⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/004schuz/s004016.htm>

¹¹⁸⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/004schuz/s004024.htm>

¹¹⁸⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/005schuz/s005001.htm>

¹¹⁹⁰ **Mária Vraniaková**, *26.9.1909, z dělnické rodiny, slovenské národnosti. Členka KSČ od roku 1926, pro neplacení příspěvků z důvodu sociální nouze její členství zaniklo, znovu vstoupila do KSČ v roce 1945. Dělnice v sodovkárně, vychovatelka v domově mládeže, později vedoucí výchovy domova mládeže n.p. Tatrasvit ve Svitavě. Členka OV, později KV KSS. Poslankyně NS 1954-1964. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.247.

¹¹⁹¹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/005schuz/s005006.htm>

¹¹⁹² <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/005schuz/s005007.htm>

¹¹⁹³ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/d.htm>

¹¹⁹⁴ 25. března 1964, na 25. schůzi NS, in: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/025schuz/s025001.htm>

zkrácenou pracovní dobu a zmínila, že tímto zákonem byla naplněna jedna část usnesení XII. sjezdu KSČ.¹¹⁹⁵

Podstatná část političek se angažovala při příležitosti přijímání zákonů o sociální či zdravotní problematice. Mária Illiašová a Zdena Dohnalová¹¹⁹⁶ se zapojily do rozpravy o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci 27.června 1961,¹¹⁹⁷ Anežka Dočkalová o náhradách při úrazech a nemocech z povolání v prosinci téhož roku,¹¹⁹⁸ kdy nutnost přijetí zákona dokládala konkrétními případy úrazů z dolů Sokolovského revíru (svého volebního obvodu).

Libuše Kubešová,¹¹⁹⁹ Anna Karlovská, Ludmila Šmehlíková, Marie Hejlová, či Elena Litvajová promluvily k vládním návrhu zákona o sociálním zabezpečení družstevních rolníků 29. března 1962.¹²⁰⁰ Marie Hejlová zmínila významný přínos tohoto zákona pro ženy, markantní snížení věku pro odchod do důchodu: „Úpravou věkové hranice žen pro nárok na starobní důchod z 60 na 53-57 let a zápočtem doby výchovy dětí do tří let získá v roce 1963 jednorázově 12 000 žen nárok na starobní důchod. Bez této úpravy by tyto ženy získaly nárok postupně až v letech od r. 1966 až do r. 1970.“¹²⁰¹

Další skupina političek se věnovala oblasti zemědělství, živočišné a rostlinné výroby. Vládní návrh zákona o veterinární péči tak představila na 8. schůzi NS Ing. Lenka Benešová,¹²⁰² přičemž jedním z nejtěžších úkolů v této oblasti bylo vymýcení tuberkulózy u skotu. Členkou zemědělského výboru byla i Marie Hejlová, která v téže rozpravě zmínila nutnost správného ustájení dobytka i možnost venkovního výběhu, stejně jako správné biologické složení krmiva pro zvířata.

Poslankyně Benešová, jinak odborná asistentka katedry živočišné výroby na vysoké škole zemědělské v Praze,¹²⁰³ zmínila v rozpravě o organizaci řízení zemědělství 12.dubna

¹¹⁹⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/025schuz/s025002.htm>

¹¹⁹⁶ **Zdena Dohnalová**, *18.8.1924, z dělnické rodiny, matka služebná, otce nepoznala. Členka KSČ od roku 1945, učila se na kadeřnici, nedostudováno – přerušeno totálním nasazením za války. Poté pracovala jako dělnice a politická pracovníce KSČ v ÚV ČSM, kádrovém oddělení Jáchymovských dolů, KV KSČ v Pardubicích, či jako pěstounka v mateřské školce. Vdaná, tři děti. Poslední zaměstnání jako dělnice v n.p. Tesla. Poslankyně NS v letech 1960-1968 za volební obvod Holešovice-Troja. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.42.

¹¹⁹⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/008schuz/s008001.htm>

¹¹⁹⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/011schuz/s011007.htm>

¹¹⁹⁹ **Libuše Kubešová**, *16.4.1929, z dělnické rodiny, členka KSČ od roku 1954, 1945-1954 úřednice spotřebního družstva, od roku 1954 krmička v JZD Soběkury. Členka ČSM, různých masových organizací, výboru žen, posléze roku 1957 zvolena členkou ONV, 1960 do nového OV KSČ. Poslankyně NS 1960-1964 za Západočeský kraj. Posléze poslankyně SL Federálního shromáždění 1969-1971. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.115.

¹²⁰⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/013schuz/s013001.htm>

¹²⁰¹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/026schuz/s026004.htm>

¹²⁰² <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/008schuz/s008008.htm>

¹²⁰³ NA Praha, f. 02/2, sv.256, a.j.340, bod 17, l.33.

1963 problémy při odborné výchově kádrů v zemědělství, nedostatečné materiální vybavení a počet pomocných technických sil na vysokých školách zemědělských.¹²⁰⁴

Marie Hejlová¹²⁰⁵ upozornila i na povinnost platit daň ze služebních motocyklů nakoupených pro potřeby JZD při rozpravě o dani z motorových vozidel na 26.schůzi NS 5.června 1964, kdy výjimka z placení daně měla platit pouze pro automobily.

Zpravodajkou zákona o státní zemědělské, potravinářské a obchodní inspekci, kterým se tyto tři inspekce opět sjednocovaly pod jedinou právní úpravu na schůzi 19. prosince 1962 byla Ludmila Šmehlíková, členka ÚV KSČ a náměstkyně předsedy ONV Krmov.¹²⁰⁶ Zapojila se i do rozpravy k návrhu zákona o rozvoji rostlinné výroby na 25.schůzi NS 25. března 1964, kde se zaměřila především na důkladné zpracování odpadů z rostlinné výroby pro další využití v kompostech.¹²⁰⁷

Soudnictví a trestnímu řízení se věnovala Zdena Dohnalová, či Aloisie Faktorová.¹²⁰⁸ Zdena Dohnalová vystoupila ke zprávě předsedy Nejvyššího soudu o činnosti a dalších úkolech soudů při upevňování socialistické zákonnosti na 11.schůzi 21.prosince 1961.¹²⁰⁹ Vyslovila se k nutnosti přísného dodržování socialistické zákonnosti a jejímu prohlubování, aby mohlo být dosaženo dalšího rozvoje socialismu a komunismu. Zmínila stále klesající množství trestných činů v Československu a přivítala nově zvolených padesát dva tisíc soudců a také soudců z lidu, volených lidem a jemu odpovědných, kteří se měli podílet především na „převýchově našich lidí“ a odstraňování „buržoazních přežitků“ v jejich vědomí.¹²¹⁰

Aloisie Faktorová pak promluvila k vládnímu návrhu zákona o trestním řízení soudním na 10.schůzi NS 29.listopadu 1961 zmínila především jak společenské organizace přispívají k výchově mládeže a odvádějí mladé lidi z ulic do zájmových kroužků a na různé brigády.¹²¹¹ Témuž tématu se věnovala i Elena Litvajová, která ocenila humánnost socialistického trestního řádu především ve vztahu k trestnímu stíhání mladistvých a vyjádřila víru v možnosti jejich převýchovy „v nového socialistického člověka.“ Svá tvrzení ještě podložila citacemi „vynikajícího sovětského pedagoga Makarenka,“ který takto se sovětskou

¹²⁰⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/019schuz/s019006.htm>

¹²⁰⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/026schuz/s026018.htm>

¹²⁰⁶ NA Praha, f. 02/2, sv.256, a.j.340, bod 17, l.170.

¹²⁰⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/025schuz/s025008.htm>

¹²⁰⁸ **Aloisie Faktorová**, *25.10.1902, dělnice z Prahy Žižkova, v letech 1960-1968 poslankyně NS za Hlavní město Praha, 1969-1971 poslankyně SL Federálního shromáždění za obvod Praha 3- Žižkov.

¹²⁰⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/011schuz/s011003.htm>

¹²¹⁰ Ibid.

¹²¹¹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/010schuz/s010007.htm>

mládeží pracoval již ve dvacátých letech 20.století a vychoval z nich skvělé lidi prostřednictvím výchovy založené na zásadách marxismu-leninismu.¹²¹²

Poslankyně byly také častými zpravodajkami při schvalování mezinárodních úmluv a smluv, či se vyjadřovaly v rozpravách o mezinárodně-politické situaci v Evropě a ve světě. Poslankyně Karlovská v rozpravě o zprávě prezidenta republiky, vedoucího československé delegace, z jednání XV. zasedání Valného shromáždění OSN 24.října 1960 rozhodně odmítla znovuvyzbrojení Německa a ostře vystoupila proti stanovisku britského ministerského předsedy Macmillana na půdě OSN.¹²¹³ Byla také zpravodajkou konzulární dohody mezi Československem a Čínskou lidovou republikou podepsané v Praze 7. května 1960 či Dohody o mnohostranném zúčtování v převoditelných rublech a o zřízení Mezinárodní banky hospodářské spolupráce, která byla podepsaná v Moskvě 22.října 1963.¹²¹⁴

V dubnu 1961 došlo k neúspěšnému pokusu o invazi kubánských emigrantů podporovaných CIA v Zátocě svíní na Kubě, což se setkalo s ostrou reakcí socialistických zemí a protestů u Valného shromáždění a Rady bezpečnosti OSN. Na dubnové schůzi (7.schůze NS 18.dubna 1961) pronesla projev k událostem na Kubě i předsedkyně zahraničního výboru JuDr. Helena Leflerová.¹²¹⁵ „S veškerou rozhodností protestujeme proti tomuto zločinu, jímž se americký imperialismus snaží rozdrtit velké dějinné úspěchy kubánské revoluce a zastrašit národy na jejich cestě k svobodě a nezávislosti... „S hlubokým obdivem a vřelými sympatiemi obracíme se pak k hrdinnému kubánskému lidu, posíláme jeho udatnému vojsku a jeho milicím, jeho revoluční vládě vedené Fidelem Castro, bratrské bojové pozdravy hluboké solidarity.“¹²¹⁶

Na téže schůzi se projednával i vládní návrh zákona o obraně Československa, ke kterému promluvila i poslankyně Jirásková. Opět připomněla válečné hrůzy, ke kterým ve světě dochází i neustálé ohrožení mírového uspořádání světa, a především obnovující se německý militarismus. O mír usilující socialistický svět se však podle jejího vyjádření musí bránit imperialistickým snahám Západu: „Důsledná mírová politika socialistických zemí nenachází však dosud odezvu u válkychtivých imperialistických kruhů západních mocností, pro které je zbrojení zdrojem velkých zisků a které dosud podkopávají všechny snahy o dohodu. I když se někdy snaží hovořit o míru, jejich slova se rozcházejí s činy. Dokud však imperialistické státy vytvářejí válečné pakty, dokud budují kolem hranic socialistického

¹²¹² <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/010schuz/s010007.htm>

¹²¹³ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/003schuz/s003007.htm>

¹²¹⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/k.htm>

¹²¹⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/007schuz/s007013.htm>

¹²¹⁶ Ibid.

tábora sít' válečných základen, dokud organizují špionážní a podvratnou činnost proti našim zemím, dokud vyzbrojují západoněmeckou revanšistickou armádu nejmodernějšími zbraněmi hromadného ničení, dotud je třeba, aby náš lid byl připraven k obraně své vlasti.¹²¹⁷

Gizela Bendová k výkladu ministra zahraničních věcí Václava Davida o zostřené mezinárodní situaci na 9. schůzi 18. září 1961 připomněla útrapy slovenských bojovníků za svobodu a partyzány z jejího kraje v okolí Rimavské Soboty a vděčnost za osvobození sovětskými vojáky na konci druhé světové války. Podpořila tak další „zvýšení obranyschopnosti SSSR“ znamenající opětovné obnovení pokusů s jadernými zbraněmi a návrh Sovětského svazu na uzavření mírové smlouvy s oběma německými státy.¹²¹⁸ Jednání této schůze se zúčastnila i sovětská delegace Nejvyššího sovětu SSSR, vedená předsedou Všesvazové ústřední rady odborů a kandidátem presidia ÚV KSSS Viktorem Vasiljevičem Grišinem.¹²¹⁹ Helena Leflerová zde také přednesla jako předsedkyně *Komise k výzvě NS k bezodkladnému uzavření mírové smlouvy s Německem* návrh této rezoluce k parlamentům všech zemí, jíž se NS přihlásilo k „plnému souhlasu s důvody a postupem Sovětského svazu z 31. srpna 1961 o obnovení zkoušek s atomovými zbraněmi, k němuž přistoupil v zájmu bezpečnosti všech socialistických zemí a v zájmu světového míru,“ bezodkladnému uzavření mírové smlouvy s Německem a vyřešení otázky západního Berlína.¹²²⁰

Zpravodajkou několika vládních návrhů za zahraniční výbor byla i jeho další členka Jaroslava Míšková, která předložila NS k souhlasu Úmluvu o konzulárních stycích mezi ČSSR a Jugoslávií, podepsanou 24. června 1963 v Praze. Její odsouhlasení proběhlo až o půl roku později na 22. schůzi NS 5. prosince 1963.¹²²¹ O dalšího půl roku později, 5. června 1964 představila NS Smlouvu mezi ČSSR a Jugoslávií o úpravě právních vztahů ve věcech rodinných, občanských a trestních, podepsanou v Bělehradě 20. ledna 1964.¹²²²

Část poslaneckých mandátů byla tradičně vyhrazena i národním umělcům různých oborů, spisovatelům, básníkům, hercům. Z žen je v tomto volebním období zastupovala spisovatelka a novinářka Alena Bernášková.¹²²³ Původně chtěla studovat medicínu, po uzavření vysokých škol nacisty prošla abiturientským kurzem a vyučovala cizí jazyky

¹²¹⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/007schuz/s007016.htm>

¹²¹⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/009schuz/s009008.htm>

¹²¹⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/009schuz/s009003.htm>

¹²²⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/009schuz/s009012.htm>

¹²²¹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/m.htm>

¹²²² Ibid.

¹²²³ **Alena Bernášková** (*22. května 1920 v Praze - 7. října 2007 v Brně), dcera profesora, členka KSČ od roku 1945, poslankyně NS v letech 1956-1964, ve volebním období 1954-1960 zvolena v doplňovacích volbách po rezignování Jarmile Glazarové za volební obvod Praha-město. Znovu zvolena v letech 1964-1968 za volební obvod Hlavní město Praha.

v Ústavu moderních řečí, později na obchodní akademii v Karlíně.¹²²⁴ Od roku 1944 byla totálně nasazená v chemičce v Modřanech. Po válce vystudovala angličtinu a filosofii na Filosofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Pracovala na ministerstvu informací v odboru pro zahraniční styky, posléze v tiskovém odboru, a při tom současně (v letech 1947–1950) jako redaktorka v Lidových novinách.

Na počátku padesátých let působila jako redaktorka v nakladatelství Československý spisovatel a v redakci časopisu Československý voják, od roku 1955 vedla ideově-tvůrčí oddělení Svazu československo-sovětského přátelství.¹²²⁵ Jako spisovatelka vydala mezi lety 1947-1967 necelou desítku povídek a románů,¹²²⁶ podle povídky *Děti velké lásky* napsala i scénář pro film *Olověný chléb*, který v roce 1954 natočil režisér Jiří Sequens. Patří k autorům zařazovaným k socialistickému realismu.¹²²⁷

Na půdě parlamentu byla zpravodajkou k zákonu o Československé akademii věd na 20. schůzi NS 9.července 1963.¹²²⁸ Zmínila při tom potřebnost „mohutného zvýšení mozkové práce“ pro celou společnost, rozvoje vědy i výzkumu. Zákon nově stanovil vnitřní strukturu a organizaci Akademie věd, zřizoval kolegia, či Státní komisi pro rozvoj a koordinaci vědy a techniky. Akademie se měla nadále zaměřit především na dlouhodobý a perspektivní výzkum, komise na výzkum resortů a krátkodobější bádání, přímo spojené s výrobou.¹²²⁹

Promluvila také v rozpravě k vládnímu návrhu zákona o zřízení Vládního výboru pro cestovní ruch 5.prosince 1963 na 22.schůzi NS.¹²³⁰ Ve svém projevu nezapřela umělecké sklony, výrazně se totiž lišil od běžných projevů jejich poslaneckých kolegů. Započala ho historkou ze své cesty autem z Prahy do Karlových Varů, kdy zažila perfektní služby na benzínové pumpě a přilehlém motorestu, aby posléze uvedla, že to byl jen sen a že se jednalo o vtip. Na půdě Národního shromáždění, které bylo zvyklé spíše na recitaci budovatelských básní či pěni chvály na soudruhy Stalina, či Gottwalda něco nevídaného.¹²³¹

Ne všechna zásadní rozhodnutí však byla přijímána během plenárních zasedání NS, či na jednání jejich výborů. Stejně jako v minulých letech předsednictvo NS na svých schůzích mezi jednotlivými plenárními zasedáními parlamentu připravilo a projednalo vládní

¹²²⁴ NA Praha, f. 02/2, sv.256, a.j.340, bod 17, l.34.

¹²²⁵ Ibid.

¹²²⁶ *Letem USA a Kanadou* (1947), *Cesta otevřená* (1950), *Šeherezáda* (1951), *Děti velké lásky* (1953), *O dědu Mrázovi a jeho kmotříčkovi* (1953), *Král nemá pravdu* (1956), *Let do Asie* (1962), *Setkání v Jugoslávii* (1966), *Stop Roma* (1967).

¹²²⁷ BERNÁŠKOVÁ, Alena, in: *Slovník české literatury po roce 1945*. Dostupné online:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1209>

¹²²⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/020schuz/s020005.htm>

¹²²⁹ Ibid.

¹²³⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/022schuz/s022018.htm>

¹²³¹ Ibid.

návrhy zákonných opatření, které na nejbližší schůzi pléna představilo Národnímu shromáždění a doporučilo ke schválení.¹²³² V tomto volebním období jich bylo celkem dvacet devět.¹²³³ Dvě členky předsednictva (Ladislava Kleňhová a Marie Fišarová) se podílely na návrhu poslanců na vydání zákonného opatření předsednictva NS o náhradách poslanců NS, které nahrazovalo zákon z roku 1954 o mzdách poslanců.¹²³⁴

Během třetího volebního období zemřela ve věku šedesáti osmi let poslankyně a dlouholetá místopředsedkyně Národního shromáždění Anežka Hodinová Spurná (1. března 1963), v tomto volebním období však již byla pouze řadovou členkou předsednictva NS (zřejmě z důvodu pokročilého věku).¹²³⁵ Na svůj poslanecký mandát rezignovaly tři poslankyně, což bylo zatím nejméně od roku 1948. Jako první se mandátu vzdala Mária Turok-Heteš po dvou letech 5. března 1962,¹²³⁶ v září (14. září 1962) pak poslankyně Veronika Majtanová,¹²³⁷ která dala přednost mateřským povinnostem před výkonem poslaneckého mandátu, a nakonec o rok později ministryně Ludmila Jankovcová (20. září 1963), na základě jejího odvolání z funkce místopředsedkyně vlády v souvislosti s odvoláním vlády Viliama Širokého.¹²³⁸ Novým předsedou vlády byl jmenován Jozef Lenárt.¹²³⁹ Na uvolněný poslanecký mandát po Ludmile Jankovcové nastoupila Jiřina Turečková, která svůj poslanecký slib složila až v 30. ledna 1964.¹²⁴⁰

5.19. Rok 1964 a volby

I pro poslední sledované období v druhé polovině šedesátých let (1964-1968) platilo, že seznam ústředních kandidátů na poslance schvalovalo a doporučovalo předsednictvo ÚV KSČ, které mělo při jeho vytváření hlavní slovo.¹²⁴¹ Člen ÚV KSČ Jiří Hendrych dostal

¹²³² <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/predsedn/tisky/index.htm>

¹²³³ Socialistická ústava stanoví v článku 60 odstavec 2, že v době, kdy Národní shromáždění nezasedá, je předsednictvo Národního shromáždění oprávněno vydávat opatření, k nimž by jinak bylo třeba zákona, tedy zákonná opatření, která podepisuje prezident republiky, předseda Národního shromáždění a předseda vlády. Ústava dále stanoví, že tato zákonná opatření musí být schválena v nejbližším zasedání Národního shromáždění, jinak by pozbyla platnosti. In: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/004schuz/s004001.htm>

¹²³⁴ http://www.psp.cz/eknih/1960ns/predsedn/tisky/t0002_00.htm

¹²³⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/h.htm>

¹²³⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/t.htm>

¹²³⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/m.htm>

¹²³⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/j.htm>

¹²³⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

¹²⁴⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/t.htm>

¹²⁴¹ NA Praha, f. 02/1 – Praha-Předsednictvo 1962-1966, sv. 53, a.j.56, bod 10.

za úkol seznámit s jeho návrhy krajské výbory na 56. schůzi předsednictva ÚV KSČ 18. února 1964.¹²⁴²

Ve většině byli nominováni stávající poslanci, na seznamu se však objevila i jména těch, jejichž další setrvání v poslanecké funkci předsednictvo nedoporučilo. Jednou z nich byla i slovenská politička Elena Litvajová,¹²⁴³ s poznámkou, že se má její kandidatura ještě zvážit.¹²⁴⁴ Nakonec se však na kandidátku dostala. Ke zvážení bylo ponecháno i další setrvání političky a členky ÚV KSČ Ludmily Šmehlíkové.¹²⁴⁵

Za kandidáty na poslance byli doporučeni vedoucí funkcionáři ÚV KSČ, vlády, představitelé dalších politických stran a společenských organizací NF.¹²⁴⁶ Při jejich nominaci bylo bráno v potaz hodnocení činnosti stávajících poslanců krajskými a okresními stranickými orgány a také návrhy jednotlivých oddělení ÚV KSČ. Dále byli doporučeni všichni vedoucí tajemníci krajských výborů strany a vybraní tajemníci okresních výborů, předsedové KNV či ONV. Seznam hodnocených kandidátů předložil první tajemník Antonín Novotný předsednictvu ÚV KSČ 15. února 1964.¹²⁴⁷ Z jiných politických stran byla z žen doporučena poslankyně Marie Fišarová z Československé strany socialistické.

Do ústřední volební komise byla zvolena jako její místopředsedkyně tajemnice ÚV NF Ladislava Kleňhová-Besserová, za členky i tajemnice ÚV SNF Emílie Muríňová-Janečková, dále pak tajemnice československého výboru žen Anna Karlovská, vedoucí brigády socialistické práce a dělnice Jiřina Štrýblová a předsedkyně JZD Přerov Ludmila Černá.¹²⁴⁸

Zvoleno mělo být dvě stě třináct poslanců za KSČ, po dvaceti za československou stranu socialistickou a stejný počet i za lidovce, sedm za Stranu slovenské obrody, tři za Stranu Slobody a třicet sedm zástupců bezpartijních.¹²⁴⁹

Šedesátá léta spolu s postupným kulturním a politickým uvolněním přinesla i jisté změny do způsobu politické práce. Především se prakticky poprvé od roku 1948 objevuje

¹²⁴² *Usnesení 56. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 18. února 1964*, Ibid., 1.12.

¹²⁴³ **Elena Litvajová** (*8. června 1924 Uhrovec - 17. února 1999 Nové Zámky), slovenská politička a funkcionářka KSS. 1949-1955 členka předsednictva ÚV ČSM, 1949-1954 tajemnice slovenského ÚV ČSM. V letech 1954-1964 zástupkyně vedoucího a vedoucí oddělení ÚV KSS. Poslankyně Slovenské národní rady v letech 1948-1954. Poslankyně NS v letech 1960-1968 za Středoslovenský kraj, in:

<http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/1.htm>; <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmenny/1.htm>;

¹²⁴⁴ *Usnesení 56. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 18. února 1964*, 1.14.

¹²⁴⁵ Ibid., 1.23.

¹²⁴⁶ *Návrh na ústřední kandidáty na poslance Národního shromáždění a na složení ústřední volební komise Národní fronty*, Ibid., 1.1.

¹²⁴⁷ Ibid.

¹²⁴⁸ Ibid., 1.33-34.

¹²⁴⁹ *Usnesení 51. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 7. ledna 1964*. In: NA Praha, f. 02/1 – Praha-Předsednictvo 1962-1966, sv. 48, a.j.51, bod 20, 1.6.

vyšší míra politické kontinuity a výrazné snížení fluktuace poslanců mezi jednotlivými volebními obdobími.¹²⁵⁰ Kandidáti pro volby do všech zastupitelských sborů měli být vybírání přednostně ze stávajících členů těchto orgánů, kteří se již osvědčili, což mělo napomoci k dalšímu „prohloubení práce v duchu socialistické ústavy“ a účinnějšímu plnění usnesení XII. sjezdu KSČ, který se konal v prosinci 1962.¹²⁵¹ Vybrání měli být „nejlepší z nejlepších,“ s bohatými zkušenostmi se stranickou prací a vedoucími funkcemi, „kandidáti s plnou důvěrou svých voličů.“

Poprvé se objevuje jednoznačný požadavek na odbornost a kvalifikaci, včetně patřičného vzdělání a znalosti cizích jazyků, podle kterých měli být poslanci přidělováni do jednotlivých výborů.¹²⁵² Předpokládalo se již dosažení hlubších odborných vědomostí „z oblasti ekonomie, techniky, kultury, práva, mezinárodních vztahů, případně cizích jazyků.“

Směrnice pro zabezpečení voleb v roce 1964 již výslovně uvádějí, že „nároky na poslance NS je třeba zvýšit, dbát, aby to byli politicky nejvyspělejší, odborně zdatní, v praxi ověřeni pracovníci, kteří jsou lidu známí a voliči oblíbení.“¹²⁵³

Bylo také pečlivě dbáno na to, aby složení kandidátů odpovídalo sociálnímu i národnostnímu složení československé společnosti, předem určeny přesné kvóty pro zastoupení jednotlivých profesních a společenských skupin či národností, kupodivu se ale vůbec nezmiňují přesné počty pro ženy.¹²⁵⁴

V souladu se závěry XII. sjezdu KSČ měli dostat pracující větší podíl na výběru jednotlivých kandidátů ještě před jejich registrací, to však v žádném případě nemělo znamenat nechat jejich výběru volný průběh, ale pečlivou řízenou kampaň a kontrolu okresními a krajskými výbory KSČ.¹²⁵⁵

Proces výběru a navrhování kandidátů měl probíhat až do 25. března 1964, poté přišla řada na sjednocování kandidátek na veřejných schůzích a shromážděních pracujících (do 14. května) a následně až do 12. června práce s jednotlivými zaregistrovanými kandidáty.¹²⁵⁶

¹²⁵⁰ *Součást směrnic pro „zabezpečení všeobecných voleb do zastupitelských úřadů a voleb soudců v roce 1964.“*
Ibid., 1.30.

¹²⁵¹ Ibid.

¹²⁵² Ibid., 1.31.

¹²⁵³ Ibid.

¹²⁵⁴ Ibid., 1.34.

¹²⁵⁵ Ibid., 1.36.

¹²⁵⁶ Ibid., 1.37.

V rámci předvolební kampaně bylo naplánováno i vystoupení představitelů komunistické strany a vlády (Kapka, Hendrycha, Koldera, Vlasáka) v československé televizi a besedy v československém rozhlasu.¹²⁵⁷

28. dubna 1964 projednalo předsednictvo ÚV KSČ návrhy jednotlivých ústředních kandidátů na poslance NS,¹²⁵⁸ oproti původním návrhům došlo k několika změnám, u žen například k nominaci druhé v pořadí Ludmily Kulíčkové místo první nominované Marie Novákové ve volebním obvodu č.150-Hodonín, či Marty Čubové místo Margity Obtulovičové ve volebním obvodu č.288-Poprad.¹²⁵⁹ Nakonec bylo navrženo sto padesát pět stávajících poslanců NS a sto čtyřicet pět kandidátů nových, tedy více než polovina poslanců dostala příležitost pokračovat ve své parlamentní práci.¹²⁶⁰

Dvě kandidátky byly ženy v domácnosti a celkem bylo ze tří set kandidátů navrženo šedesát žen, tedy jedna pětina.¹²⁶¹ Tento počet se však nikde v instrukcích k volbě kandidátů jako pevně určený neobjevoval, ani nebylo poukázáno na potřebnost jejich vyššího zapojení do politických funkcí. Zůstává tak nicméně zachován 20 % podíl žen stanovený již při přípravě voleb do Národního shromáždění v roce 1954.¹²⁶²

Volby se uskutečnily 14. června 1964. Pro jednotnou kandidátku Národní fronty hlasovalo 99,94 % voličů.¹²⁶³ Znovu zvolena byla téměř polovina poslankyň (47%), celkem dvacet sedm političek.¹²⁶⁴ Pokračuje trend narůstající vzdělanosti společnosti, což se projevuje i u vzdělání poslankyň, sedm žen má ukončené vysokoškolské vzdělání, z nichž navíc Hana Sachsová dosáhla i profesorského titulu¹²⁶⁵ a lékařka Soňa Penningerová byla docentkou.

¹²⁵⁷ NA Praha, f. 02/1 – Praha-Předsednictvo 1962-1966, sv. 58, a.j.62, bod 10, l.6.

¹²⁵⁸ NA Praha, f. 02/1-Praha-Předsednictvo 1962-1966, sv. 62, a.j.65, bod 21.

¹²⁵⁹ Ibid., l.29.

¹²⁶⁰ Ibid.

¹²⁶¹ l.30.

¹²⁶² *Směrnice pro politickou a organizační přípravu voleb do Národního shromáždění v krajích, okresech a v místech.* NA Praha, f. 05/1, I, oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, l.119.

¹²⁶³ BELKO, Marián. *Vývoj volebního systému v českých zemích*, c.d., s. 187.

¹²⁶⁴ Viz tabulka níže (Tabulka č. 13, s. 223-225), znovu zvolené poslankyně jsou označeny podtržením.

¹²⁶⁵ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=282&id=3602&l=cz>

Tabulka č.13: Poslankyně zvolené do Národního shromáždění ve volebním období 1964-1968¹²⁶⁶

Jméno	Volební obvod- kraj	Profese	Věk při vstupu do NS	Datum narození	Národnost	Poznámka
1. <u>Bilková Jarmila</u>	Západočeský	leštička houslí	34	1.10.1926	ČR	Členka předsednictva NS a výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
2. <u>Čubová Marta (bezpartijní)</u>	Východoslovenský	mistrová	33	8.7.1931	SR	Členka mandátového výboru a výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
3. <u>Dohnalová Zdena</u>	Hl.m.Praha	dělnice	40	18.8.1924	ČR	Členka ústavně-právního výboru
4. <u>Faktorová Aloisie</u>	Hl.m.Praha	dělnice	52	20.6.1912	ČR	Členka výboru pro národní výbory
5. <u>Filipcová Marie (bezpartijní)</u>	Severomoravský	JZD	37	23.8.1927	ČR	Členka zdravotního výboru
6. <u>Filová Lívia (KSS)</u>	Západoslovenský	instruktorka obuvnické modelárny	41	10.4.1923	SR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
7. <u>Fišarová Marie</u>	Východočeský	členka rady KNV	62	25.10.1902	ČR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
8. <u>Fuková Božena, Ing. (KSS)</u>	Středoslovenský	výzkumná pracovnice	29	15.1.1935	SR	Členka mandátového a zahraničního výboru
9. <u>Harasztiová Valéria (KSS)</u>	Západoslovenský	dělnice	35	29.1.1929	SR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
10. <u>Hejlová Marie</u>	Východočeský	účetní v JZD	40	1.8.1924	ČR	Členka zemědělského výboru
11. <u>Holatová Marie</u>	Severomoravský	mistrová v pletárně	43	22.7.1921	ČR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
12. <u>Jakubcová Štefánia (bezpartijní)</u>	Středoslovenský	skladnice	29	20.1.1935	SR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
13. <u>Jirásková Marie</u>	Východočeský	dělnice, členka KNV	48	23.6.1916	ČR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
14. <u>Karlovská Anna</u>	Středočeský	tajemnice KV	56	26.8.1908	ČR	Odboj, vězněna nacisty, členka zahraničního výboru
15. <u>Kenclová Zdena (bezpartijní)</u>	Středočeský	dělnice	32	9.11.1932	ČR	Členka kulturního výboru
16. <u>Kleňhová-Besserová Ladislava</u>	Středočeský	tajemnice ÚV NF	52	27.6.1912	ČR	Členka předsednictva NS a mandátového výboru
17. <u>Kobosilová Anna</u>	Východočeský	dělnice	54	27.1.1910	ČR	Členka kulturního výboru
18. <u>Kolářová Růžena</u>	Jihočeský	dělnice	49	11.8.1915	ČR	Členka zdravotního výboru
19. <u>Komlóšiová Mária (bezpartijní)</u>	Východoslovenský	dělnice	45	15.10.1919	SR	Členka zdravotního výboru
20. <u>Kopecká Ludmila</u>	Jihomoravský	dělnice	36	21.8.1928	ČR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
21. <u>Kotlebová Olga (bezpartijní)</u>	Západoslovenský	tecnická kontrolorka	23	6.7.1941	SR	Členka zdravotního výboru
22. <u>Kovářová Helena</u>	Jihomoravský	mechanika strojů	43	19.8.1921	ČR	Členka výboru pro investiční výstavbu a stavebnictví
23. <u>Kratochvílová Marie</u>	Severomoravská	dělnice	34	1.2.1930	SR	Členka průmyslového výboru
24. <u>Krupalová Estera (KSS)</u>	Západoslovenský	dělnice	22	5.1.1942	SR	Nejmladší poslankyně v roce 1968, členka kulturního výboru

¹²⁶⁶ Údaje v tabulce vychází z: APS Praha, složky jednotlivých poslankyň; <http://www.psp.cz/sqw/fsnem.sqw?org=283>; <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/predsedn.htm>

25.	<u>Kubešová Libuše</u>	Západočeský	členka JZD	35	16.4.1929	ČR	
26.	<u>Kuličková Ludmila</u>	Jihomoravský	úřednice	43	23.12.1921	ČR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
27.	<u>Lapárová Magdaléna (KSS)</u>	Západoslovenský	Učitelka, pak ředitelka ZŠ	47	12.6.1917	SR	Členka kulturního výboru
28.	<u>Leflerová, Helena JuDr.</u>	Středočeský	právnička	43	12.10.1921	ČR	Žena z Lidic, Ravensbrück, místopředsedkyně NS, předsedkyně výboru pro národní výbory
29.	<u>Lieskovská Valéria (bezpartijní)</u>	Západoslovenský	vedoucí oddělení národního podniku	40	13.8.1924	SR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
30.	<u>Litvajová Elena (KSS)</u>	Středoslovenský	vedoucí odboru SNR, předsedkyně Výboru žen v SR	40	8.6.1924	SR	Členka ústavně-právního výboru
31.	<u>Luptáková Anna (bezpartijní)</u>	Východoslovenský	zástupkyně ředitele ZDŠ	42	4.2.1922	SR	Členka kulturního výboru
32.	<u>Machačová-Dostálová Božena</u>	Středočeský	dělnice a politička	61	25.9.1903	ČR	Moskevský zahraniční exil
33.	<u>Malecká Olga, Ing. (KSS)</u>	Východoslovenský	vedoucí laboratoře Východoslovenských konzerváren v Sabinově	30	2.4.1934	SR	Členka předsednictva NS a výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
34.	<u>Marečková Božena</u>	Východočeský	dělnice	42	25.7.1922	ČR	Členka zdravotního výboru
35.	<u>Meluzinová Marie</u>	Jihomoravský	dělnice	29	13.2.1935	ČR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
36.	<u>Míková Anna (ČSL)</u>	Západočeský	ředitelka ZŠ	50	13.6.1914	ČR	Členka kulturního výboru
37.	<u>Míková Marie</u>	Severomoravský	poslankyně	44	9.1.1920	ČR	Místopředsedkyně NS a členka zemědělského výboru
38.	<u>Míšková Jaroslava</u>	Severomoravský	brusička kovů	39	14.6.1925	ČR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
39.	<u>Molnářová Pavla (bezpartijní)</u>	Západoslovenský	dělnice	46	20.12.1918	SR	Členka zdravotního výboru
40.	<u>Paťková Anna (bezpartijní)</u>	Jihočeský	dělnice	42	16.6.1922	ČR	Členka kulturního výboru
41.	<u>Penningerová Soňa, MuDr.</u>	Hl. město Praha	asistentka na lékařské fakultě	36	26.10.1928	ČR	Členka zdravotního výboru
42.	<u>Pernická Anna</u>	Jihomoravský	ředitelka ZŠ	52	29.5.1912	ČR	Členka kulturního výboru
43.	<u>Petrusová Antónia, MuDr. (bezpartijní)</u>	Středoslovenský	vedoucí odboru ONV, sekundární lékařka dětského oddělení nemocnice v Lučenci	30	9.4.1934	SR	Členka předsednictva NS a zdravotního výboru
44.	<u>Pokorná Alena, Ing.</u>	Severočeský	vedoucí útvaru racionalizace	35	3.4.1929	ČR	Členka zdravotního výboru
45.	<u>Polachová Valérie</u>	Severomoravský	správkyň dětského domova, ředitelka knihovny	54	24.8.1910	ČR	Členka kulturního výboru
46.	<u>Priehodová Olga (bezpartijní)</u>	Středoslovenský	zootechnička	39	31.3.1925	SR	Členka kulturního výboru
47.	<u>Procházková Božena</u>	Jihomoravský	ředitelka ZŠ	46	6.1.1918	SR	Členka zdravotního výboru
48.	<u>Procházková Libuše</u>	Severomoravský	technická úřednice	36	13.5.1928	ČR	Členka zdravotního výboru
49.	<u>Prokopová Julie</u>	Jihočeský	předsedkyně KNV	74	18.4.1890	ČR	Domácí odboj, vězněna nacisty, Zemřela 30.7.1966, členka mandátového výboru a výboru pro národní výbory
50.	<u>Sachsová Hana, prof., PhDr.</u>	Hl. město Praha	ředitelka SŠ	57	19.9.1907	ČR	Členka kulturního výboru
51.	<u>Sekaninová – Čákrťová</u>	Hl. město Praha	právnička	56	21.5.1908	ČR	Žid.původu, za války přišla o celou rodinu, koncentrační tábor,

Gertruda, JuDr.						pochod smrti, členka zahraničního výboru
52. Solčányová Mária (KSS)	Západoslovenský	dělnice	40	7.1.1924	SR	Členka zdravotního výboru
53. Spěvákova Ludmila (ČSL)	Severočeský	výpravčí vlaků	26	5.10.1938	ČR	Členka průmyslového výboru
54. Šmehlíková Ludmila	Severomoravský	předsedkyně okresní komise lidové kontroly	42	6.8.1922	ČR	Členka výboru pro plán a rozpočet
55. Šmejkalová Blažena	Severočeský	ekonomka JZD	43	10.8.1921	ČR	Členka výboru pro plán a rozpočet
56. Tóthová Mária (bezpartijní)	Západoslovenský	členka JRD	44	22.1.1920	SR	Členka zemědělského výboru
57. Turečková Jiřina	Severomoravský	předsedkyně komise ONV	40	27.9.1924	ČR	Členka kulturního výboru
58. Závacká Marie	Severočeský	referentka	40	7.5.1924	ČR	Členka výboru pro potravinářský a spotřební průmysl
59. Závodská Zdenka	Severomoravský	v domácnosti	40	29.4.1924	ČR	Členka zdravotního výboru
60. Zemanová Štefánia (KSS)	Východoslovenský	zootechnička	49	4.12.1915	SR	Členka zemědělského výboru

5.20. Předsednictvo Národního shromáždění a poslanecké výbory

Do předsednictva nově zvoleného Národního shromáždění byl zvolen stejný počet žen jako ve volebním období předcházejícím (šest), tentokrát se však dvě ženy staly i místopředsedkyněmi NS, JuDr. Helena Leflerová a později i Marie Miková, která byla zvolena místopředsedkyní až v doplňovacích volbách 18.dubna 1968.¹²⁶⁷ V předcházejícím volebním období 1960-1964 nebyla místopředsedkyní NS ani jedna žena. V předsednictvu byly zastoupeny další čtyři ženy, jednalo se o Ladislavu Kleňhovou-Besserovou, Jarmilu Bílkovou, Ing. Olgu Maleckou a MuDr. Antónii Petrusovou, která byla zvolena v doplňovacích volbách 25.října 1966.¹²⁶⁸

Do mandátového výboru byla zvolena Marta Čubová,¹²⁶⁹ Božena Fuková, Ladislava Kleňhová-Besserová a Julie Prokopová. V ústavně-právním výboru pracovala Zdena Dohnalová a Elena Litvajová. Helena Leflerová byla zvolena předsedkyní výboru pro národní výbory, členkami dále Aloisie Faktorová a Julie Prokopová.

Božena Fuková, Anna Karlovská a Gertruda Čakrtová-Sekaninová byly zvoleny do zahraničního výboru. Dvě ženy byly jmenovány do výboru pro plán a rozpočet, a to Ludmila Šmehlíková a Blažena Šmejkalová. Další dvě poslankyně, Marie Kratochvílová a Ludmila Spěvákova působily ve výboru průmyslovém.

¹²⁶⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/001schuz/s001005.htm>

¹²⁶⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/001schuz/s001001.htm>

¹²⁶⁹ **Marta Čubová**, *8.7.1931, slovenské národnosti, dělnice, mistrová z obvodu Poprad. Poslankyně NS v letech 1964-1968 za Východoslovenský kraj, bezpartijní kandidátka. 1969-1971 poslankyně SL Federálního shromáždění za volební obvod Poprad.

Největší zastoupení političek měly dvaceti šestičlenné výbory pro potravinářský a spotřební průmysl (patnáct členek),¹²⁷⁰ výbor zdravotní (čtrnáct členek)¹²⁷¹ a výbor kulturní, tvořený dvaceti devíti členy,¹²⁷² z nichž poslankyně tvořily dvanáct členek.¹²⁷³ První dva jmenované výbory tak byly jediné výbory, kde ženy tvořily většinu.

Naproti tomu ve výboru pro investiční výstavbu a stavebnictví bylo místo jen pro jedinou ženu, Helenu Kovárovou.¹²⁷⁴

Do činnosti zemědělského výboru se zapojila Marie Hejlová, Marie Miková, Mária Tóthová a Štefánia Zemanová.

Jak je patrné, došlo v průběhu šedesátých let k velké změně v zapojení poslankyň do politické práce a činnosti jednotlivých výborů. Zatímco v prvních dvou poúnorových volebních obdobích tvořily ženy ve výborech vždy pouze menšinu, nejčastěji v nich pak byly zastoupeny jednou až třemi členkami a v některých výborech nebyly zastoupeny vůbec, tak konci šedesátých let prakticky každá zvolená poslankyně byla členkou některého z jedenácti stálých výborů v parlamentu. Během let se měnil počet členů jednotlivých výborů, největší nárůst byl na počátku šedesátých let, přičemž ve volebním období 1964-1968 se jejich počty opět optimalizovaly a jejich počet již nepřesáhl třicet členů.

5.21. Činnost poslankyň na půdě Národního shromáždění 1964-1968

Poslední sledované volební období přineslo zásadní a dramatické změny do druhu a intenzity poslanecké práce, ve fungování Národního shromáždění se odrážely celospolečenské posuny, ke kterým v Československu v šedesátých letech docházelo, především uvolňující a demokratizační tendence požadující větší a skutečné zapojení obyvatel do správy země i lepší informovanost o politických záležitostech. Náladám obyvatelstva vyšlo vstříc i předsednictvo ÚV KSČ v čele s Antonínem Novotným, které mělo rozhodující vliv i na způsob práce Národního shromáždění. K jeho vstřícnému postoji možná přispěla i generační obměna a celkové omlazení vedení komunistické strany v průběhu šedesátých let.

¹²⁷⁰ Jarmila Bilková, Marta Čubová, Livia Fiřlová, Marie Fiřarová, Valéria Harasztiová, Marie Holatová, Štefánia Jakubcová, Marie Jirásková, Ludmila Kopecká, Ludmila Kulíčková, Valéria Lieskovská, Olga Malecká, Marie Meluzínová, Jaroslava Míšková a Marie Závacká

¹²⁷¹ Marie Filipcová, Růžena Kolářová, Mária Komlóšiová, Olga Kotlebová, Libuše Kubešová, Božena Marečková, Pavla Molnárová, Soňa Penningerová, Antónie Petrusová, Alena Pokorná, Božena Procházková, Libuše Procházková, Mária Solčányová, Zdenka Závodská

¹²⁷² Dvacet osm a předseda výboru

¹²⁷³ Zdeňka Kenclová, Anna Kobosilová, Estera Krúpalová, Magdaléna Lapárová, Anna Luptáková, Anna Míková, Anna Pařková, Anna Pernická, Valérie Polachová, Olga Priehodová, Hana Sachsová a Jiřina Turečková

¹²⁷⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/001schuz/s001001.htm>

Nově se vyskytujícími druhy aktivit poslanců byly interpelace, vznášení dotazů, připomínek, iniciativních návrhů či dokonce protinávrhů, jako v případě Ladislavy Kleňhové-Besserové, která na 23. schůzi NS 25. dubna 1968 požádala, aby diskuse k vládnímu prohlášení měla pokračování o den později, než byl původní návrh (3.-4. května místo 2.-3. května 1968), z důvodu předcházejících oslav prvního máje, kvůli kterým by se zejména poslanci ze Slovenska nestihli vrátit do Prahy.¹²⁷⁵

Něco, co v předcházejících volebních obdobích nebylo žádoucí, vlastní iniciativa a kritičnost k předkládaným materiálům, nyní bylo naopak v souladu s názory předsednictva ÚV KSČ, vycházejícími z květnového usnesení ÚV KSČ „o prohloubení činnosti parlamentu.“^{1276c}

Tento trend je možné pozorovat i v působení poslankyň na půdě NS. K nejaktivnějším političkám v letech 1964-1968 patřila necelá desítka z nich, především to byly Gertruda Čakrtová – Sekaninová, Helena Leflerová, Elena Litvajová, Antónie Petrusová, Alena Pokorná, Božena Procházková, Ludmila Šmehlíková či Jiřina Turečková. Všechny výše zmíněné poslankyň vystoupily na půdě NS minimálně šestkrát a více, předsedkyně výboru pro národní výbory Helena Leflerová dokonce patnáctkrát, když byla zpravodajkou k deseti návrhům, čtyřikrát vystoupila s řečí v rozpravě a vznesla návrh usnesení ke zprávě předsedy Nejvyššího soudu.¹²⁷⁷

Ze šedesáti poslankyň během plenárních zasedání NS aktivně vystoupilo více než dvě třetiny z nich (čtyřicet tři). Pouhých deset političek¹²⁷⁸ neproneslo žádnou řeč, projev, nevzneslo dotaz v interpelaci ani jinak nepřispělo k probíhajícím jednáním v NS. Jednalo se o většinou političky zvolené poprvé, s nižším (většinou jen základním) vzděláním, dělnických profesí. Božena Macháčová Dostálová pak nadále působila jako ministryně spotřebního průmyslu, kam směřovala veškerou svou energii i veřejnou působnost.

I ty byly ale členkami některého z výborů, jejichž jednání se musely aktivně účastnit.

Ve zprávě o hodnocení práce Národního shromáždění ve čtvrtém volebním období za první rok působení parlamentu (23.června 1964–30.září 1965) projednávané na schůzi předsednictva ÚV KSČ 10. listopadu 1965¹²⁷⁹ se uvádí, že došlo k významnému zkvalitnění

¹²⁷⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/023schuz/s023022.htm>

¹²⁷⁶ Usnesení z 15. května 1964. In: CIGÁNEK, František. *Národní shromáždění 21.-28.srpna 1968. Edice Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, Díl 3. Praha-Brno: Doplněk a ÚSD AV ČR, 1995, s.7*

¹²⁷⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmenny/1.htm>

¹²⁷⁸ Poslankyň Faktorová, Filipcová, Harazstiová, Jakubcová, Komlášiová, Lieskovská, Luptáková, Macháčová, Procházková (Libuše) a Tóthová

¹²⁷⁹ NA Praha, f. 02/1 –Praha-Předsednictvo 1962-1966, sv. 122, a.j.129, bod 2.

práce NS, ¹²⁸⁰zvýšení legislativní činnosti i četnosti podávání návrhů při jejich projednávání, včetně návrhů pozměňovacích (jako například při přijímání nového zákoníku práce). Výbory se zabývaly i kontrolou působení právních předpisů v praxi.

Zřetelným důkazem měnící se celospolečenské atmosféry, včetně samotné vnitrostranické praxe, je připomínka zprávy o nutnosti „věnovat větší pozornost zpravodajským zprávám a v nich i zdůvodnění, proč byly některé připomínky poslanců k navrhovaným zákonům odmítnuty.“¹²⁸¹ Poprvé se přihlíží ke kritickým názorům jednotlivých poslanců, ba jsou od nich přímo vyžadovány, úkolem NS již nemá být pouhé formální schvalování rozhodnutí a zákonů připravených vedením komunistické strany, ale skutečné zapojení se do celospolečenské diskuse k jednotlivým projednávaným tématům.

Závěry této zprávy byla zcela v souladu s výrazným nárůstem veřejné aktivity poslankyň v tomto volebním období. Mezi posledními dvěma sledovanými volebními obdobími, 1960-1964 a 1964-1968 totiž došlo také k dramatickému nárůstu počtu veřejných vystoupení poslankyň. V druhé polovině šedesátých let političky veřejně vystupovaly a aktivně se podílely na práci parlamentu téměř dva a půl krát více.¹²⁸² A nejednalo se jen o obecné a souhlasné proslovy, ale i kritické připomínky a návrhy změn stávajícího kurzu, což bylo odrazem celkových změn a uvolňovacích tendencí ve společnosti na konci šedesátých let.

Do konce roku 1965 mělo předsednictvo ÚV KSČ Národnímu shromáždění předložit konkrétní dokument s návrhy na další zdokonalení celé legislativy.¹²⁸³ Zároveň byla po NS v souladu se závěry usnesení ÚV KSČ z 12. května 1964¹²⁸⁴ požadována intenzivní kontrolní činnost, skutečné „zapojení pracujících do tvorby jednotlivých zákonů,“ i podíl na přípravách jednotlivých zasedání pléna a dalších akcí ÚV KSČ.¹²⁸⁵ Součástí kontrolní činnosti NS byla i aktivní účast poslanců na interpelacích a vznášení dotazů na členy vlády,¹²⁸⁶ kteří jim na ně odpovídali (především pak písemně), čímž mělo docházet k posilování důvěry veřejnosti v ústřední orgány.

Další prioritou NS se stalo aktivní rozvíjení zahraničních styků, pro které NS přijalo zásadní směrnice.¹²⁸⁷ Představitelé Národního shromáždění aktivně vystupovali na půdě

¹²⁸⁰ Ibid., 1.11.

¹²⁸¹ Ibid., 1.13.

¹²⁸² <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/index.htm> a <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmenny/index.htm>

¹²⁸³ NA Praha, f. 02/1 –Praha-Předsednictvo 1962-1966, sv. 122, a.j.129, bod 2.

¹²⁸⁴ Ibid., 1.7.

¹²⁸⁵ Ibid., 1.16.

¹²⁸⁶ Ibid., 1.19.

¹²⁸⁷ Ibid., 1.20

Meziparlamentní unie, přijímali zahraniční parlamentní delegace a byli i jinak aktivní v oblasti mezinárodních vztahů a mírového uspořádání světa.

Předsednictvo ÚV KSČ vzalo tuto zprávu na vědomí a upozornilo, že hlavní práce poslanců má být v jejich veřejné politické činnosti v krajích a volebních obvodech.¹²⁸⁸ Součástí zprávy bylo i hodnocení činnosti poslanců v jejich volebních obvodech,¹²⁸⁹ především udržování kontaktu s občany. Starost o to převzaly krajské výbory strany, což se prý osvědčilo. Jak uvádí zpráva, největší pomoc potřebovali především noví, nezkušení poslanci, kteří „často řešili místní problémy bez znalosti celookresní situace a podmínek.“¹²⁹⁰ Pro zaškolování poslanců se v minulých volebních obdobích využívalo i krátkých internátních školení, která organizovalo přímo Národní shromáždění.¹²⁹¹ Předsednictvo NS vydávalo také „Zprávy pro poslance,“ kde byly otiskovány projednávané otázky z různých orgánů NS.

Od poslanců byla vyžadována i intenzivní spolupráce s národními výbory, poslanci pomáhali funkcionářům NV s řešením problémů a přispívali svými zkušenostmi z práce v parlamentu. Konzultovali s nimi také „některé zásady návrhů zákonů připravovaných k projednávání v orgánech NS.“¹²⁹²

Z výše uvedených požadavků kladených na zvolené funkcionáře je zřejmé, že pracovní vytížení poslanců bylo značné, což způsobovalo časté potřeby uvolňování poslanců z jejich stálých zaměstnání, v některých případech až téměř polovinu z jejich celkové měsíční pracovní doby.¹²⁹³

Vzhledem k počtu veřejných vystoupení poslankyň se nebudu věnovat každému z nich jednotlivě, ale spíše společným tématům a názorům, které ženy v parlamentu zastávaly.

Nejaktivnější poslankyní byla, jak již bylo výše zmíněno, místopředsdkyně sněmovny a předsdkyně výboru pro národní výbory Helena Leflerová, která byla zpravodajkou k řadě návrhů a opatření svého výboru i obecně organizačních záležitostí NS, týkajících se řádných či doplňovacích voleb, či zproštění funkcí členů výborů NS. Národnímu shromáždění také přednesla na druhé schůzi NS 24.zář 1964 návrh zásad dalšího prohloubení činnosti NS, který navazoval na rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ z května 1964, zásadní pro změnu stylu práce celého parlamentu i jednotlivých poslanců.¹²⁹⁴ Zásady vycházely z prohlášení XII. sjezdu KSČ, že v zemi již plně zvítězil socialismus a z „vědeckého

¹²⁸⁸ *Usnesení 129. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 16. listopadu 1965*, Ibid., 1.30.

¹²⁸⁹ *Zkušenosti z činnosti poslanců ve volebních obvodech*, Ibid., 1.66.

¹²⁹⁰ Ibid.

¹²⁹¹ Ibid., 1.67.

¹²⁹² Ibid., 1.68.

¹²⁹³ Ibid., 1.69.

¹²⁹⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/002schuz/s002005.htm>

charakteru politického řízení společnosti při uskutečňování vedoucí úlohy KSČ.“ Za nezbytné považovaly „rozvíjet všechny formy socialistické demokracie při aktivní účasti obyvatelstva a v celém procesu politického řízení společnosti.¹²⁹⁵“ Tentokrát se však již nejednalo o pouhou oficiální ideologickou rétoriku, ale jak se mělo ukázat v následujících letech o zásadní změny v celém politickém směřování země. Dvakrát také přednesla zprávu předsedy NS podle článku 60 odstavce 2 ústavy o vydaných opatřeních předsednictva NS (v únoru a březnu 1968).¹²⁹⁶

Gertruda Čákrťová Sekaninová se jako členka zahraničního výboru zaměřovala převážně na mezinárodně-politická témata, osobně se, i v souvislosti s vlastní zkušeností v koncentračním táboře, na 2.schůzi NS 24. září 1964, ostře postavila proti možnosti promlčení trestných činů souvisejících se zločiny proti lidskosti během druhé světové války a podpořila vládní návrh zákona, který jejich promlčení vylučoval,¹²⁹⁷ reagovala tak na plány Spolkové republiky Německo „zastavit k 8. květnu příštího roku jakékoli stíhání nacistických a válečných zločinců,“ o kterých NS informoval ministr Neuman. „Slábnutí paměti je patrně velmi žádoucí a paměť pachatelů i soudců zřejmě ochabuje, ale paměť porobených národů je, myslím, přesná. Její přesnost není dána ani sentimentalitou, ani touhou po odvetě, ale pevným rozhodnutím nezapomenout minulost proto, aby se nemohla opakovat,¹²⁹⁸“ dodala.

Zdena Dohnalová se i v tomto volebním období zapojila do rozpravy o stavu socialistické zákonnosti, když poukázala především na problematiku mladistvých delikventů, alkoholiků a také na příživníky. Z jejího projevu je jasný příklon ke konzervativnímu jádru strany, když horuje pro co nejpřísnější potrestání pachatelů, uvádí například nedostatečný postih účastníků schůzky bigbeatové skupiny v parku Julia Fučíka.¹²⁹⁹

Další názorově konzervativnější političkou byla Ladislava Kleňhová-Besserová, která na téže schůzi NS předložila Zprávu o volbě soudců Nejvyššího soudu a soudců z povolání vojenských soudů. U funkce soudů zmínila, že stále více do popředí vystupuje jejich funkce ochrany, která „spočívá v ochraně socialistického státu a jeho společenského zřízení, v ochraně práv a oprávněných zájmů občanů naší země a jsou i významným nástrojem výchovy lidu v duchu socialistických a komunistických idejí.¹³⁰⁰“

Hlavním tématem 4.schůze NS 9.-11.prosince 1964 bylo projednávání vládního návrhu zákona o státním plánu rozvoje národního hospodářství a státním rozpočtu na rok

¹²⁹⁵ Ibid.

¹²⁹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmenny/1.htm>

¹²⁹⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/002schuz/s002010.htm>

¹²⁹⁸ Ibid.

¹²⁹⁹ 2.schůze NS, 25.září 1964, in: <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/002schuz/s002023.htm>

¹³⁰⁰ Ibid.

1965. Do ní se zapojily i poslankyně mnoha dotazy různého druhu často týkajícími se aktuálních problémů jejich domovských volebních obvodů. Božena Procházková tak například vznesla dotaz, zda by inventury v obchodech mohly probíhat mimo jejich pracovní dobu a vycházet vstříc potřebám spotřebitelů.¹³⁰¹ Anna Kobosilová¹³⁰² mluvila o nedostatečném rozvoji služeb v jejím semilském okrese. Poslankyně Pokorná o frýdlantském okrese v souvislosti s problémy v zásobování obyvatel čerstvým pečivem, či znečištěným ovzduším,¹³⁰³ Ludmila Kopecká o nedostacích v kožedělném, zejména obuvnickém průmyslu.¹³⁰⁴ A tak podobně, zřetelná zde byla snaha vztáhnout přípravu obecných opatření a státního rozpočtu ke konkrétním každodenním problémům běžných obyvatel, ke kterým by se mělo nadále více přihlížet.

Poslanci se často zapojovali informacemi o stavu výrobního odvětví, kde sami pracovali, Marie Holatová, původní profesí mistrová v pletárně, tak například vystoupila na 5.schůzi NS 24. března 1965 ke zprávě o činnosti vlády s doplněním, se zprávou o stavu pletařského průmyslu.¹³⁰⁵

Velkou pozornost poslanci věnovali také přijímání zákona o novém zákoníku práce a s ním souvisejícími změnami v zákonu o nemocenském pojištění, který byl projednáván na 6. schůzi NS ve dnech 15.-18. června 1965. Ženám přinesl sjednocení pracovních podmínek pro ženy a mládež v jediné právní úpravě, zavedl poskytování volna z důvodů péče o dítě i novou dávku nemocenského pojištění – vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, a také zápočet doby péče o dítě ve věku do tří let do doby zaměstnání. Pro jeho přijetí se tak kladně vyslovila celá řada poslankyň, počínajíc Annou Karlovskou, která ocenila, že zákon „je výrazem trvalé péče a zájmu, které naše komunistická strana a vláda po 20 let věnují pracujícím ženám.“¹³⁰⁶ Poslankyně Lapárová¹³⁰⁷ se věnovala bezpečnosti práce a úrazům na

¹³⁰¹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/004schuz/s004016.htm>

¹³⁰² **Anna Kobosilová**, *27.1.1910. Členka KSČ od roku 1946. Dělnice, později vedoucí kádrové evidence v n.p. Turnovské brusírny v Turnově. Členka OV KSČ, okresní komise Výboru žen a další stranické funkce. Poslankyně NS 1960-1971 za Východočeský kraj. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.100.

¹³⁰³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/004schuz/s004021.htm>

¹³⁰⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/004schuz/s004022.htm>

¹³⁰⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/005schuz/s005010.htm>

¹³⁰⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/006schuz/s006009.htm>

¹³⁰⁷ **Magdalena Lapárová**, rozená Gömöröyová, * 12.6. 1917, Rybník. Vystudovala gymnázium, působila jako učitelka, za války aktivní v odboji, převáděla uprchlíky přes Maďarsko. V letech 1956-1978 ředitelka základní školy v Ivance pri Dunaji. Členka ÚV Slovenského svazu žen. Poslankyně NS v letech 1960-1968 za KSS za Západoslovenský kraj. V letech 1969-1976 poslankyně SL Federálního shromáždění za volební obvod Bernolákovo.

pracovišti, Mária Solčányová¹³⁰⁸ ze zdravotnického výboru především značným nedostatkům pracovních sil ve zdravotnictví, kde navíc z valné většiny pracují opět ženy.¹³⁰⁹

8.schůze NS (10.-12.listopadu 1965) se vedle zpráv o činnosti předsednictva NS a vydaných zákonných opatřeních předsednictva NS nesla ve znamení záležitostí na Slovensku, Jiřina Turečková vystoupila ke zprávě vlády o přijatých opatřeních na odstranění škod způsobených mimořádnými povodněmi na jižním Slovensku a Helena Leflerová ke zprávě o činnosti SNR ve 4.volebním období.¹³¹⁰ Zmínila především nutnost další a intenzivnější spolupráce mezi SNR s národními výbory. Jiřina Turečková byla jmenována dočasnou předsedkyní komise pro pomoc jižnímu Slovensku v okrese Opava a z této pozice ocenila především vlnu „spontánního nadšení,“ se kterým se občané pustili do pomoci obnovy povodněmi zdevastovaného regionu.¹³¹¹

Na 9.schůzi NS (18. prosince 1965) věnované projednávání rozpočtu na rok 1966 se podařilo poslankyni Litvajové prosadit návrh, aby schůze měla i večerní pokračování a jako taková nemusela být protahována do následujícího dne.¹³¹² K rozpočtu stejně jako v předcházejícím roce vystoupila Alena Pokorná, která mluvila především o plánovaném uvádění nové soustavy ekonomického řízení do všech oblastí hospodářského a sociálního života společnosti a problémech ve svém libereckém okrese.¹³¹³ Jednalo se o reakci na hospodářskou a zásobovací krizi z předcházejících let, hlavním autorem připravovaných změn se stal člen ÚV KSČ Ota Šik, od roku 1964 řídící státní a stranickou komisi pro hospodářské reformy. „Nový ekonomický model řízení“ kladl důraz zejména na zvýšení ekonomické samostatnosti podniků a jejich manévrovací schopnosti.¹³¹⁴ Na Liberecku pak hlavními problémy byla stále nedostatečná bytová výstavba a neefektivní provoz některých malých závodů a provozoven.

Poslankyně Libuše Kubešová přednesla podněty a připomínky ke kapitolám rozpočtu, které projednával zdravotnický výbor. Zejména šlo o příliš nízký plán zdravotníků pro zdravotnictví, který hrozil tím, že nebude možné umístit ani všechny absolventy lékařských fakult a středních zdravotnických škol. Do konečné verze návrhu zákona byla čísla nakonec

¹³⁰⁸ **Mária Solčányová**, *7.1.1924, slovenské národnosti, z dělnické rodiny, dělnice, skladnice n.p. Slovakofarma v Hlohovci, poslankyně NS v letech 1964-1968 za KSS za Západoslovenský kraj. 1969-1971 poslankyně SL Federálního shromáždění za volební obvod Hlohovec.

¹³⁰⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/006schuz/s006016.htm>

¹³¹⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/008schuz/s008001.htm>

¹³¹¹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/008schuz/s008034.htm>

¹³¹² <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/009schuz/s009001.htm>

¹³¹³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/009schuz/s009013.htm>

¹³¹⁴ FIŠER, Václav. *Nástin diskuzí o směřitelnosti československé (resp. české) měny v letech 1966-1995*. Praha, 2004. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií, s.22.

navýšena podle skutečných potřeb (počtů absolventů).¹³¹⁵ Jiřina Turečková se zabývala stavem a výstavbou vozovek.¹³¹⁶ Na téže schůzi vystoupila jako zpravodajka zákona o některých změnách v sociálním zabezpečení družstevních rolníků poslankyně Hejlová, zákon přinášel provedení změn stanovených novým zákoníkem práce do oboru JZD.¹³¹⁷

První jarní schůze NS roku 1966 začala 15. března 1966. Gertruda Čákrťová Sekaninová vyjádřila v rozpravě ke zprávě vlády o otázkách zahraniční politiky ČSSR svoje rozhořčení nad vývojem ve Spolkové republice Německo a také nad vznikem jistého memoranda o tom, že odstoupení pohraničních oblastí republiky na základě Mnichovské dohody je stále platné.¹³¹⁸ O hrozbě sudetoněmeckého krajanstva (Landsmannschaftu) a celkově revanšismu západoněmecké vlády v Bonnu mluvila i poslankyně Turečková.¹³¹⁹ Anna Karlovská situaci uzavřela příspěvkem o významu československo-sovětského přátelství: „Jsme šťastni, že patříme mezi přátele této veliké země, která se směle pustila pod vedením své komunistické strany na nové neprobádané cesty za nový svět - svět socialismu a komunismu. Jsme zajedno se Sovětským svazem v zahraniční politice, v politice míru a úsilí o úspěšné řešení všech sporných mezinárodních problémů cestou jednání.“¹³²⁰

Vietnamské válce, především vstupu USA do války, a používání zakázaných chemických zbraní, a tím porušujících mezinárodní konvence, se věnovala poslankyně Molnárová, která požadovala, aby národní parlamenty připravily jednotnou výzvu požadující ukončení válečného konfliktu.¹³²¹ Jako členka zdravotního výboru zdůraznila extrémní zdravotní dopady a postižení, které přináší místnímu obyvatelstvu.

Božena Fuková považovala za klíčovou jednotnou ideologickou propagandu, kterou mělo ČSSR na mezinárodní scéně působit, ta však musela být dobře obeznámená s děním na Západě: „Naša propaganda a ideologická fronta vo svojom dialógu s nekomunistickým svetom sa nemôže vyhýbať ani tým najspornejším otázkam, ale musí naopak dávať na ne jasnú a vedecky fundovanú odpoveď a dialekticky prekonávať nesprávne názory. To ovšem predpokladá tieto názory poznať, neuzatvárať sa pred podnetmi, i keby tieto prichádzali z nesocialistického sveta, pretože nielen v hospodárstve a technike, ale ani v kultúre a ideológii nie je možné rozvíjať socializmus ako uzatvorený systém hodnôt. Pritom je treba ukazovať na

¹³¹⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/009schuz/s009016.htm>

¹³¹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/009schuz/s009017.htm>

¹³¹⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/009schuz/s009019.htm>

¹³¹⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/010schuz/s010004.htm>

¹³¹⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/010schuz/s010008.htm>

¹³²⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/010schuz/s010009.htm>

¹³²¹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/010schuz/s010010.htm>

hlboké a zásadné odlišnosti socialistického společenského poriadku a na jeho ešte odlišnejšie perspektívy.¹³²²

Podrobnou zprávu o stavu československého zdravotnictví přednesla na pokračování schůze následujícího dne MuDr. Antónia Petrusová, zpravodajka zákona o péči o zdraví lidu.¹³²³ Ke stejnému tématu se do rozpravy zapojila Zdeňka Závodská, Ludmila Spěváková, Anna Kobosilová či Jarmila Bilková.¹³²⁴ Návrh zákona mimo jiné určoval všem organizacím na všech stupních řízení jejich povinnosti při vytváření a ochraně zdravých životních podmínek a zvyšoval pravomoc národních výborů týkajících se ukládání sankcí za neplnění úkolů v této oblasti, na což se ve své řeči zaměřila právě Ludmila Spěváková.¹³²⁵ Problematika znečištěného ovzduší byla velice aktuálním problémem také na Ostravsku, proto o něm hovořila i Zdenka Závodská.¹³²⁶

Životnímu prostředí a ochraně obyvatelstva se vedle ní z žen soustavněji věnovala také Ing. Alena Pokorná, která na toto téma vznesla několik interpelací již v roce 1964 (opakovaná byla interpelace zabývající se rostoucím znečištěním ovzduší na Frýdlantsku, přesněji jaká opatření budou učiněna, aby elektrárna v Túrowě v Polsku spadem popílku a exhalacemi neohrožovala obyvatelstvo v ČSSR, či jak je pamatováno na to, aby provoz potravinářského průmyslu neohrožoval zájmy spotřebitelů).¹³²⁷

Poslankyně Závodská pak byla následně na 14. schůzi NS 7. dubna 1967 zpravodajkou dlouho očekávaného a tolik potřebného zákona o opatřeních proti znečištění ovzduší,¹³²⁸ který společně připravilo pět parlamentních výborů. Alena Pokorná zde opět připomněla své interpelace z doby před třemi lety a seznámila s neuspokojujícím stavem jejich řešení, které prozatím nebylo nalezeno z důvodu dvojnásobných povolených limitů spadu popílku na polské straně.¹³²⁹ Spousta ekologických problémů bohužel neměla žádné uspokojující řešení.

Na téže schůzi byla z funkce členky komise pro občanskou kontrolu nad výkonem trestu odnětí svobody uvolněna z důvodu nedostatku času Antonie Petrusová, která byla plně

¹³²² <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/010schuz/s010011.htm>

¹³²³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/010schuz/s010037.htm>

¹³²⁴ **Jarmila Bilková**, *1.10.1926, z rodiny zemědělských dělníků, členka KSČ od roku 1946. Pracovala jako dělnice, k roku 1968 uváděna jako leštička houslí. Vzorná pracovnice. Členka MNV. Poslankyně NS 1960-1968. Vdaná. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.110-111.

¹³²⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/010schuz/s010039.htm>

¹³²⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/010schuz/s010041.htm>

¹³²⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmenny/p.htm>

¹³²⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/014schuz/s014028.htm>

¹³²⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/014schuz/s014030.htm>

zaměstnána svými dalšími funkcemi v předsednictvu NS a jako předsedkyně zdravotního výboru.¹³³⁰

Vedle zdravotnictví a životního prostředí se poslankyně věnovaly i dalším sociálním otázkám, například tématu zanedbávání péče o děti (Anna Míková, Božena Marečková). Dalšími diskutovanými tématy bylo například hospodaření s byty a možnost jejich osobního vlastnictví¹³³¹ (Elena Litvajová, Olga Kotlebová), pojišťovnictví (Ludmila Šmehlíková), či zdokonalování právního řádu (Božena Procházková).

Při schvalování závěrečného účtu ČSSR za rok 1965 (podle článku 41 ústavy) přednesla poslankyně Jaroslava Míšková příspěvek o vývoji maloobchodního obratu, u kterého byl odhadován pro rok 1966 další nárůst. Především pak uvedla nedostatky v zásobování obyvatelstva zbožím, pro jehož odstranění byl připraven plán až do roku 1970.¹³³² Hlavními kategoriemi nedostatkového zboží bylo punčochové a obecně textilní zboží, skleněné a porcelánové zboží, kožená galanterie, kamna, vany, motorky či pneumatiky.

V červenci roku 1966 zemřela ve věku sedmdesáti šesti let zakládající členka strany Julie Prokopová, jejíž památku stručně připomněl na začátku 12. schůze NS 25. října 1966 předseda NS Laštovička.¹³³³

Nejdůležitějším tématem této schůze byla rozprava a přijetí čtvrtého pětiletého plánu. Helena Kovářová¹³³⁴ se v rozpravě opět vrátila k neuspokojivému stavu životního prostředí a také problémům bytové výstavby.¹³³⁵

Lékařka Soňa Penningerová kriticky zhodnotila problémy zdravotnictví a za hlavní nedostatek uvedla dlouhodobý nedostatek personálu: „trvale nepokryto (je)¹³³⁶ 23 % středně zdravotního personálu (tedy sester), nemluvě o nižším zdravotním personálu, kde chybí asi 40 % pracovníků.¹³³⁷“ Za významné problémy nejen ve zdravotnictví, ale i v dalších feminizovaných oborech (jako byly spoje, obchod, textilní průmysl a školství) uvedla i důsledky chvályhodných opatření prodloužení mateřské dovolené a zkrácení pracovní doby,

¹³³⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/014schuz/s014036.htm>

¹³³¹ Které nebylo v Československu do přijetí iniciativního zákona Slovenské národní rady o osobním vlastnictví bytů 30. června 1966 možné. Individuální bytová výstavba byla možná jen u rodinných domů in: <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/011schuz/s011017.htm>

¹³³² Na 11. schůzi 29. června 1966, <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/011schuz/s011007.htm>

¹³³³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/012schuz/s012001.htm>

¹³³⁴ **Helena Kovářová**, *19.8.1921, otec zakládající člen KSČ, vyučená švadlena, členka KSČ od roku 1946, později vyučená mechanika strojů, dělnice v n.p. Závody J. Švermy v Brně, členka ZO KSČ, ROH, Výboru žen. Poslankyně NS 1960-1964 za volební obvod Brno - město.Vdaná, dvě děti. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.198.

¹³³⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/012schuz/s012013.htm>

¹³³⁶ Moje poznámka

¹³³⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/012schuz/s012018.htm>

kteře vřak způsobovaly nedostatek, personálu v těchto oborech a tak i dalšího navýření jeho práce.¹³³⁸

Odmítá zde také kritiku „přilíšné zaměstnanosti žen,“ jako ekonomicky nevýhodné, která se objevuje v poslední době „jakoby z pozic tvůřčí aplikace marxismu“ jako formu skryté diskriminace, se kterou je třeba bojovat. Názory poslankyně Penningerové jednoznačně odsuzovaly diskriminaci žen ve společnosti a svědčily o jejím přesvědčení, že zapojení žen do zaměstnání i veřejného života je pro socialistickou společnost žádoucí.

Na svou dobu byly její názory velmi moderní a na své aktuálnosti nic neztratily až dodneřka, její řeč v rozpravě považují na rok 1966 za průkopnickou: „Ale mnoho žen chápe své pracovní zařazení jako trvalé; mateřskou dovolenou jenom jako přerušení a chtějí si dále zvyšovat kvalifikaci, růst a dělat lépe. Tyto ženy si život neumějí představit bez této práce a já si, upřímně řečeno, neumím představit naši společnost, výrobní i nevýrobní oblast, bez těchto žen. Postavit před naše ženy jako životní poslání jenom kuchyni, rodinu, děti, je v tomto pojetí dnes stejně reakční, jako to bylo před léty, když jsme museli práva žen probíjovat proti buržoazii. Tvrdí se, že zaměstnání žen má vliv na populaci. Řešení jsme viděli v prodloužení mateřské dovolené. Ale přání se nesplnilo. V současné době, kdy máme populačně nejsilnější ročníky, porodnost klesá, stoupá počet uměle přerušovaných těhotenství. Protože mít děti, znamená také mít byt, jesle, dosažitelné služby, určité ekonomické zabezpečení a pak teprve – a to je objektivní fakt, o kterém se stále více přesvědčujeme – přichází vůle mít děti... Rozvodovost, která nás zneklidňuje, je složitý sociální jev. Souvisí s dosud neujasněným socialistickým stylem života, s jednostranným zatížením ženy v domácnosti. Vždyť uvědomme si, že jsou to právě i naše reklamy, které hlásají: Ledničky, to je pomoc pracujícím ženám, pračka je pomoc pracujícím ženám apod. A to pomáhá vytvářet celou společenskou psychózu, jako by všechny povinnosti v domácnosti patřily jenom ženě.“¹³³⁹

Že pak rovnoprávnost mužů a žen stále nebyla samozřejmá, uvádí na konkrétním příkladu: „U nás absolvovaly na lékařské fakultě dvě mladé ženy, a to lékařky s červeným indexem. To znamená, že to byly nejnadanější studentky s předpokladem pro vědeckou práci. Ale nedostaly zaměstnání, byla dána přednost mužům, ony nebyly přijaty a jedna z nich potom dostala studijní stipendium ve Francii.“¹³⁴⁰

¹³³⁸ Ibid.

¹³³⁹ Ibid.

¹³⁴⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/012schuz/s012019.htm>

Marie Fišarová se jménem potravinářského výboru v rozpravě věnovala stavu vnitřního obchodu a opět především nedostatkům v zásobování v jednotlivých průmyslových odvětvích, což byl dlouhodobý stále nevyřešený problém.¹³⁴¹ Růžena Kolářová¹³⁴² zmínila problematiku racionální výživy a její navázání na potřeby změn struktury zemědělské výroby, ale i požadavek na zavedení mléčných svačtin pro děti do škol.¹³⁴³

Po skončení schůze byla svolána schůze poslankyň, což bylo dokladem toho, že političky se během výkonu své poslanecké práce společně scházely a sdílely zkušenosti.¹³⁴⁴

Nejzásadnější politické události však byly zasazeny až do druhé poloviny sledovaného volebního období, do let 1967 a 1968.

V dubnu 1967 byla Národnímu shromáždění předložena zpráva o činnosti ÚKLIK (Ústřední komise lidové kontroly) v letech 1963-1967. O pozitivním přínosu a zkušenosti s prací komise pro oblast zdravotnictví mluvila poslankyně Marečková,¹³⁴⁵ výrazně kriticky se k její probíhající reorganizaci vyjádřila naopak Štefánia Zemanová.¹³⁴⁶ Po jednání byli do třicetičlenné ÚKLIK zvoleni noví členové, jejichž návrh zdůvodnila Ladislava Kleňhová-Besserová. Oproti původním členům zvoleným v roce 1963 došlo k navýšení členů z výroby, i členů slovenské národnosti.¹³⁴⁷

Na pořadu schůze byly i mezinárodně-politické záležitosti, Smlouvu o přátelství mezi ČSSR a NDR a také smlouvu o zásadách států při výzkumu a využívání kosmického prostoru parlamentu předložila Gertruda Čákrťová Sekaninová.¹³⁴⁸

S výrazným zpožděním byl v roce 1967 předložen Národnímu shromáždění ke schválení rozpočet na rok 1967, jednalo se o něm až na květnové schůzi NS 17.-18. května 1967. Důvodem byly mimořádné okolnosti dané tím, že mělo jít o první státní rozpočet v *nové soustavě řízení národního hospodářství*, který se sestavoval v období přestavby velkoobchodních cen. Obtížná byla také role jednotlivých výborů, které posuzovaly návrhy jednotlivých ministerstev, často dříve, než je posuzovala sama vláda, i všechny vládní návrhy.

¹³⁴¹ Ibid.

¹³⁴² **Růžena Kolářová**, *11.8.1915, z dělnické rodiny, členka KSČ od roku 1945, našivačka knoflíků v závodě Perleťářský průmysl v Žirovnici, kde pracovali již její rodiče. Vdaná, dvě děti. Po roce 1945 pracovala v mětském výboru KSČ, jako instruktorka, referentka a lektorka OV KSČ. Aktivní také ve výboru žen a při zakládání výborů žen při MNV. Od roku 1957 pracovala na ONV. 1958 zvolena za členku rady KNV. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.126-127.

¹³⁴³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/012schuz/s012022.htm>

¹³⁴⁴ Ibid.

¹³⁴⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/014schuz/s014012.htm>

¹³⁴⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/014schuz/s014014.htm>

¹³⁴⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/014schuz/s014016.htm>

¹³⁴⁸ 14. schůze NS, 6.dubna 1967, in: <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/014schuz/s014021.htm>

Vznesly řadu pozměňovacích návrhů, které se opravdu promítly do finálního návrhu rozpočtu, čímž se při jeho přijímání skutečně naplňovaly požadavky vycházející ze zásad o prohloubení činnosti NS.¹³⁴⁹ Hlavním cílem předkládaného rozpočtu, který vycházel ze závěrů schválených XIII. sjezdem KSČ a obsahem čtvrtého pětiletého plánu, byla obnova rovnováhy v národním hospodářství a snížení inflace.

Anna Karlovská do rozpravy přinesla téma zahraničního obchodu a především československo-sovětského obchodu, který představoval ve své době jeden z největších zahraničně-obchodních obrátů mezi dvěma zeměmi na světě (v období let 1966-1970 měl činit asi 10 miliard rublů).¹³⁵⁰ Alena Pokorná přispěla k rozpočtové kapitole státních výdajů na zdravotnictví, kde stále hlavním problémem zůstával nedostatek pracovních sil i výše výdajů na zdravotnickou techniku, jejíž potřeby stále rostly. V diskusích o financování zdravotnictví se na konci šedesátých let objevovaly i názory prosazující placení některých služeb ve zdravotnictví přímo občany, což bylo nicméně vždy razantně odmítnuto stranickými funkcionáři i příslušnými výbory.¹³⁵¹

Anna Paťková¹³⁵² kritizovala výrazně nižší částku z rozpočtu, kterou pro rok 1967 dostal přidělenou její Jihočeský kraj a zmínila i významné změny v metodice zpracovávání rozpočtů pro jednotlivé národní výbory, které povedou k jejich větší rozpočtové samostatnosti. Nový rozpočet znamenal pro národní výbory odklon od dosavadní metodiky rozpočtování – jediným závazným ukazatelem se stal souhrnný finanční vztah, který pokrýval celou oblast neinvestičních výdajů.¹³⁵³ Marie Fišarová opět referovala o stavu zásobování a vzrůstajícím maloobchodním obrátu, ale nově i o nedostatečné mechanizaci malých obchodů a nadměrném fyzickém zatížení prodavačů v obchodech, kde navíc v potravinářských prodejnách pracovalo 84,5 % žen.¹³⁵⁴

Druhého dne schůze se zúčastnila i delegace Nejvyššího sovětu SSSR, která přijela do Československa u příležitosti oslav osvobození vlasti Sovětskou armádou 5. května.

Na třídní červnové schůzi NS (16. schůze, 28.-30. července 1967) byl přijat důležitý zákon o národních výborech, jehož zpravodajkou byla místopředsedkyně sněmovny Helena

¹³⁴⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/015schuz/s015005.htm>

¹³⁵⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/015schuz/s015010.htm>

¹³⁵¹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/015schuz/s015014.htm>

¹³⁵² **Anna Paťková**, *16.6.1922, z rodiny drobného zemědělce, nejprve pracovala s rodiči na poli, poté jako pomocnice v domácnosti a posléze jako dělnice. Působila v radě MNV v Nové Včelnici, členka MNV, výboru žen a v dalších funkcích. Poslankyně NS 1960-1968, bezpartijní, vdaná. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.125-126.

¹³⁵³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/015schuz/s015018.htm>

¹³⁵⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/015schuz/s015019.htm>

Leflerová.¹³⁵⁵ Zákon byl dovršením změn o působnosti NV přijímaných v období kolem XIII. sjezdu KSČ a přinesl jim významné zvýšení pravomocí, jasnou specifikaci dělby práce mezi NV jednotlivých úrovní, či začlenění komisí lidové kontroly do jejich orgánů.¹³⁵⁶

Na konci června 1967 se uskutečnil IV. sjezd československých spisovatelů, který byl významným milníkem konce šedesátých let a který se vyslovil pro další demokratizaci země. Navzdory snahám představitelů ÚV KSČ, především Jiřího Hendrycha, se v jeho průběhu nepodařilo zabránit ani se distancovat od výrazné kritiky vládnoucích poměrů, cenzury i vyžadování práva každého jednotlivce ke kritice vlády a komunistické strany.¹³⁵⁷

31. října došlo k demonstraci vysokoškolských studentů strahovských kolejí v Praze, kteří v reakci na opětovný výpadek elektřiny na kolejích začali spontánně demonstrovat proti režimu a vydali se na pochod Prahou, kde byli nakonec brutálně rozehnáni Veřejnou bezpečností.¹³⁵⁸ Kritika policejního zákroku se posléze objevila i v médiích, například v do té doby režimu konformní Mladé frontě 14. listopadu 1967.¹³⁵⁹

Přesto se tyto závažné celospolečenské události na půdě NS příliš neprojevíly a neměly významný vliv na jeho další práci. Od roku 1967 nicméně Národní shromáždění usilovalo o větší autonomii a vymanění se z dřívější praxe formálního schvalování předložených zákonů a usnesení. Rok 1967 parlament vnímal především jako rok významného jubilea padesátého výročí VŘSR.¹³⁶⁰

Na 17. schůzi NS (30. listopadu-1. prosince 1967) byl přijat ústavní zákon o prodloužení volebního období NS a SNR až do roku 1969 a také zákon o volbách NS. Hlavním důvodem byl záměr vedení strany oddělit volby soudců od voleb do zastupitelských sborů a konat oboje volby ve dvou samostatných, od sebe oddělených volebních kampaních.¹³⁶¹

Prosincové a lednové jednání ÚV KSČ vyústilo v odvolání Antonína Novotného z funkce prvního tajemníka, kterého ve funkci nahradil Alexandr Dubček, dosavadní první tajemník ÚV KSS.¹³⁶² Zároveň bylo přijato usnesení o vypracování Akčního programu KSČ. Antonín Novotný si prozatím udržel alespoň funkci prezidenta republiky. Proti jeho odvolání

¹³⁵⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/016schuz/s016003.htm>

¹³⁵⁶ Ibid.

¹³⁵⁷ KAPLAN, Karel. *Na sjezdu. 4. sjezd spisovatelů po třiceti letech*. Literární noviny, Ročník 8, číslo 25, 1997, strana 1 a 11.

¹³⁵⁸ PAŽOUT, Jaroslav. „*Chceme světlo! Chceme studovat!*“ Paměť a dějiny, Ročník 2008, číslo 1, s.4-13.

¹³⁵⁹ Ibid., s.7.

¹³⁶⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/015schuz/s015001.htm>

¹³⁶¹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/017schuz/s017001.htm>

¹³⁶² BALÍK, S., HLOUŠEK, V, HOLZER, J., ŠEDO, J. *Politický systém českých zemí 1848-1989*, c.d., s.140.

se postavila Ladislava Kleňhová-Besserová, vedle poslankyně i členka ÚV KSČ, která dlouhodobě patřila k tradičnímu konzervativnímu táboru uvnitř strany.

Nebála se prvního tajemníka zastat i před ostatními členy ÚV KSČ v situaci, kdy již bylo prakticky rozhodnuto o jeho odvolání, na schůzi ÚV KSČ 5. ledna 1968: „Velmi mě znepokojilo vystupování některých soudruhů. I když soudruh Novotný velmi čestně tady postavil zájmy strany nad své osobní zájmy, to, co jsme tu však vyslechli za ty dny na jeho adresu, nezlobte se, bylo někdy otřesné. ...A málokdo – před měsícem jsme ho ještě ctili – řekl také jeho dobré stránky. To, co straně obětoval...já si soudruha Novotného nesmírně vážím...Jedním dechem mluvíme o jednotě strany a vzápětí na to plijeme na všechno, co strana udělala, prokristapána!^{1363cc}

Opatrně se k odvolání Antonína Novotného z funkce generálního tajemníka strany vyjadřovala i další členka ÚV KSČ a současně poslankyně Helena Leflerová: „Soudruh Novotný je v očích naprosté většiny našich občanů především dělnickým, komunistickým funkcionářem a v očích dělnické třídy, družstevních rolníků i pokrokové inteligence to je přednost...Ústřední výbor může o rozdělení obou funkcí rozhodnout jen na základě potřebného zhodnocení a důsledné přípravy, jak postupovat dál. Nepřípravené rozhodnutí by mělo závažné vnitropolitické a mezinárodní důsledky.^{1364cc}

Národní shromáždění v roce 1968

Národní shromáždění započalo nový rok schvalováním státního rozpočtu, který se pro rok 1968 již dostal k projednávání do parlamentu včas. Byl přijat na první lednové schůzi NS (10.-11.ledna 1968). V rozpravách se objevují zprávy o tom, jak si vedly jednotlivé druhy průmyslu v souvislosti s novými cenami a jak se zásadní změny v národním hospodářství projeví. Poslankyně Holatová na stavu pletařského průmyslu ukázala, že nové ceny často vedly k neočekávaným ziskům jednotlivých podniků: „Vlivem nových cen platných od 1. 1. 1967, do nichž se dostaly vyšší náklady a zisk, než bylo pro podniky nutné a pro národní hospodářství zdravé, vytvářejí se v podnicích nežádoucí a neúměrné nadplánované zdroje, které plynou do fondů podniků, a to z velké části do fondů pracujících. Tyto zdroje v případě jejich čerpání by mohly vážně narušit rovnováhu trhu.^{1365cc}

¹³⁶³ KAPLAN, KAREL. *Kronika komunistického Československa, Kořeny reformy 1956-1968, Společnost a moc*, c.d., s. 766.

¹³⁶⁴ *Ibid.*, s. 741.

¹³⁶⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/018schuz/s018010.htm>

Ministryně spotřebního průmyslu Božena Macháčová Dostálová byla se stavem spotřebního průmyslu za uplynulý rok spokojená, požadovala však další zrychlení jeho vývoje pro nadcházející léta. Na závěr svého příspěvku pak stihla odpovědět na několik interpelací poslanců týkajících se výstavby vícepatrových budov na Slovensku a nedostatku pracovních příležitostí na Slovensku daných nedostatkem peněz na výstavbu nových provozů.¹³⁶⁶

Božena Procházková jako dlouholetá zpravodajka rozpočtové kapitoly věnující se sociálnímu zabezpečení připomněla nedostatečné zabývání se sociální problematikou, a především dlouhodobý a stále nevyřešený problém nízkých a nejnižších důchodů, které nestačí k pokrytí základních životních potřeb těchto důchodců (které dosahovaly úrovně pouhých 700 Kčs pro manželskou dvojici a 400 Kčs pro jednotlivce).¹³⁶⁷

K významným událostem v NS v roce 1968 patřilo přijetí rezignace Antonína Novotného na funkci prezidenta republiky 22. března 1968 a následná volba nového prezidenta. Na funkci prezidenta bylo původně navrhováno okolo dvaceti kandidátů, Ludvík Svoboda, Laco Novomeský, Josef Smrkovský, Gustáv Husák, František Šorm, Oldřich Černík, Zdeněk Fierlinger, Čestmír Císař a další.¹³⁶⁸ Předsednictvo ÚV KSČ pak určilo jediného kandidáta, Ludvíka Svobodu, který byl také posléze jednomyslně zvolen. Objevily se však již první kritické hlasy proti pouhé formálnosti volby. Kritikem byla i další členka ÚV KSČ Věra Dočkalová.

Při volbě nového prezidenta 30. března 1968 byla funkcí předsedkyně volební komise pověřena poslankyně Antónia Petrusová a v komisi zasedla i poslankyně Magdalena Lapárová.¹³⁶⁹ Při přípravě volby se den předtím, 29. března 1968, řešily i další technické připomínky, jak mohou poslanci hlasovat volbou, či proti nějakému kandidátovi, když je pouze jediný, jak vznesla námitku i poslankyně Sachsová: „Jde o problém sice teoretický, ale je třeba s ním počítat. Ptám se, jak vyjádří poslanec nesouhlas s navrženým kandidátem, když nemá jiný návrh. Jak označí potom nesouhlas?“¹³⁷⁰ Bylo rozhodnuto o hlasování tajnou volbou a možnosti odevzdání hlasovacího lístku buď se jménem jediného navrženého kandidáta, či odevzdáním prázdného lístku.

¹³⁶⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/018schuz/s018021.htm>

¹³⁶⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/018schuz/s018024.htm>

¹³⁶⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/020schuz/s020001.htm>

¹³⁶⁹ FELCMAN, Ondřej a kol. *Vláda a prezident; Období Pražského jara, prosinec 1967-srpen 1968*, Edice Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, Díl 8, svazek 1. Praha-Brno: Doplněk a ÚSD AV ČR, 2000, s.166.

¹³⁷⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/020schuz/s020002.htm>

Na téže schůzi vystoupila Helena Leflerová s návrhem předsednictva na schválení komisí NS pro rehabilitaci a pro rozpracování Akčního programu KSČ z hlediska úlohy Národního shromáždění.¹³⁷¹ Ve svém vystoupení vyjádřila názor předsednictva NS rozhodně odsuzující politické procesy „v době kultu...z let 1949-1954:“ „V souladu s právním a morálním cítěním našeho lidu, s požadavky Svazu protifašistických bojovníků a řady dalších organizací odsoudilo předsednictvo NS s hlubokým rozhořčením nezákonné zákroky a antihumánní metody tehdy uplatňované a prohlásilo, že bude se vší důsledností dbát o nápravu všech křivd v duchu socialistické zákonnosti, jejíž plný průchod umožnilo prosincové a lednové plénum ÚV naší strany.“¹³⁷²

Dalším významným opatřením byla příprava prohlášení NS k připravovanému Akčnímu programu KSČ, které mělo být projednáváno současně s prohlášením vlády. K programu již zahájily rozpravu jednotlivé výbory NS, které se k němu měly opět vrátit na svých schůzích v dubnu a v květnu. Hlavním obsahem prohlášení mělo být vymezení úlohy NS v systému společnosti v duchu zásad, které stanoví Akční program strany. Na jeho přípravu zvolilo předsednictvo NS pracovní komisi poslanců, o které nechalo hlasovat. Z žen v ní byla zastoupena jen poslankyně Sekaninová. Komise dostala od předsednictva NS za úkol zpracovat tyto soubory témat:¹³⁷³

1. Vztahy Národního shromáždění k Národní frontě a společenským organizacím
2. Politické řízení poslanců a uplatňování vedoucí úlohy KSČ
3. Vztahy NS k vládě, SNR a národním výborům
4. Výstavba a struktura orgánů NS
5. Zpracování námětů na některé změny ústavy a zákonů upravujících činnost NS, vlády a SNR
6. Zpracování námětů na změnu zákona o jednacím a pracovním řádu NS

Národní shromáždění dostalo od místopředsdkyně NS ke schválení i opatření předsednictva NS podle článku 60 ústavy, které se týkalo zbavení mandátu (na žádost generálního prokurátora) poslance Šejny, který před hrozícím trestným stíháním pro hospodářskou kriminalitu uprchl do zahraničí.¹³⁷⁴ Podle dosud platných právních předpisů mohl být odvolán jen ve svém volebním obvodu svými voliči, proto předsednictvo NS přijalo

¹³⁷¹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/020schuz/s020003.htm>

¹³⁷² Ibid.

¹³⁷³ Ibid.

¹³⁷⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/020schuz/s020004.htm>

zákonné opatření, že poslanec, kterého NS vydalo k trestnímu stíhání a uvalení vazby, ztrácí poslanecký mandát, vyhne-li se stíhání útekem do ciziny.¹³⁷⁵

Následujícího dne, 30.března 1968, došlo k volbě nového prezidenta republiky ve Vladislavském sále Pražského hradu. Členové volební komise rozdali poslancům v přilehlém sále bývalého Zemského sněmu hlasovací lístky a po proběhlém hlasování a jejich sečtení odevzdala předsedkyně komise Antónie Petrusová výsledek předsedovi NS Laštovičkovi. Šest poslanců se zdrželo hlasování, Ludvík Svoboda byl zvolen dvě stě osmdesátí dvěma hlasy.¹³⁷⁶

V dubnu 1968 schválil ÚV KSČ Akční program KSČ a byla jmenována nová vláda v čele s Oldřichem Černíkem. Předsedou Národního shromáždění byl zvolen Josef Smrkovský.

Na 23. schůzi NS bylo následně projednáno programové prohlášení vlády vycházející z Akčního programu. Oldřich Černík se v něm mimo jiné hlásil ke skutečnému dodržování občanských práv: „Reálné uplatnění občanských práv je zároveň nezbytným předpokladem pro rozvoj socialismu a pro naplnění jeho hluboce demokratické a lidské podstaty. Proto považuje vláda za svůj základní úkol zabezpečit podmínky pro všestranný rozvoj občanských práv a svobod, především politických, jakož i ostatních osobních práv člověka a občana.“¹³⁷⁷

Rozprava trvala čtyři dny, Antónie Petrusová v ní vystoupila ke kapitole zdravotnictví, Marie Holatová zmínila naléhavé otázky týkající se života žen, kterými se dva týdny předtím zabývalo plenárního zasedání ústředního výboru Československého svazu žen, zejména problémy důchodového zabezpečení zemědělských žen, či zaměstnávání žen na směny, které jim způsobuje problémy v péči o malé děti.¹³⁷⁸

Jiřina Turečková, zvolená za volební obvod Opava, obhajovala oživení snah o obnovu Slezska na základě historického i hospodářského oprávnění jeho samostatné existence navazující na plány nového uspořádání naší republiky.¹³⁷⁹

Poslankyně Závacká se zapojila do rozpravy k programovému prohlášení vlády druhý den schůze 25.dubna 1968. V rozmluvě se věnovala situaci svého pohraničního děčínského okresu především ohledně nedostatečné bytové zástavby a s tím souvisejícího vystěhovávání

¹³⁷⁵ Ibid.

¹³⁷⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

¹³⁷⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/023schuz/s023002.htm>

¹³⁷⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/023schuz/s023014.htm>

¹³⁷⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/023schuz/s023015.htm>

obyvatelstva z regionu.¹³⁸⁰ Velmi podobné problémy pociťoval i další pohraniční okres – jihomoravský znojemský, za který byla odpovědná poslankyně Pernická.¹³⁸¹

Aktuálním společenským problémům se věnovaly jedna po druhé i další poslankyně, Libuše Kubešová sociální politice, vdovským důchodům a novomanželským půjčkám,¹³⁸² Jaroslava Míšková nedostatku pracovních příležitostí pro ženy, Olga Malecká¹³⁸³ zaostalému východoslovenskému regionu,¹³⁸⁴ Marta Čubová popradskému okresu.

Gertruda Čákrťová-Sekaninová požadovala, aby bylo skutečně naplňováno „ono místo ve vládním prohlášení, kde vláda oznamuje svůj úmysl předkládat Národnímu shromáždění již své koncepční záměry a nepřicházet teprve se zprávami o věcech již vykonaných.“ Také přišla se specifickým návrhem skupiny šedesáti osobností veřejného života, aby byla Praha navržena jako místo mírových jednání mezi USA a Vietnamem, které nedávno přislíbil americký prezident Johnson. Z dalších poslankyň tento návrh podpořila i Jarmila Bilková, Olga Malecká a Soňa Penningerová.¹³⁸⁵

Rozprava byla velmi dlouhá a bylo z ní možné vyčíst jasné naděje k dalšímu směřování československého vývoje, vkládané do nové vlády, a často až nereálné představy, jak odlišně budou záležitosti nyní řízeny. Mnoho poslanců cítilo potřebu opětovně upozornit na dosud zanedbávané problémy právě jejich volebního obvodu, či pracovního zaměření, mezi nimi i necelá dvacítká političek.

Dalšího setrvání ve funkci místopředsdkyně NS se pro časovou vytíženost vzdala Helena Leflerová (pracovala současně i v Ústředním výboru Svazu žen a v Mezinárodní ženské organizaci a po většinu času tak v Praze setrvali pouze dva místopředsedové NS místo tří) a po volbě nového předsedy a pěti místopředsedů byla místo ní zvolena Marie Miková, poté, co obdržela celkem dvě stě dvacet sedm hlasů z dvou set padesáti jedna hlasujících poslanců.¹³⁸⁶ Marie Miková byla rozhodnou zastánkyní reformem Pražského jara a o nutnosti změn ve straně byla přesvědčena již dlouho před rokem 1968. Patřila dokonce k prvním, kdo je veřejně projevil a její projev na prosincovém plénu ÚV KSČ v roce 1965 byl prvním viditelným signálem rozporů ve straně. Upozornila v něm na znepokojivý pokles

¹³⁸⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/023schuz/s023022.htm>

¹³⁸¹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/023schuz/s023027.htm>

¹³⁸² <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/023schuz/s023032.htm>

¹³⁸³ **Ing. Olga Malecká**, *2.4.1934, slovenské národnosti, v roce 1964 vedoucí laboratoře Východoslovenských konzerváren v Sabinově. Poslankyně NS 1964-1968 za KSS za Východoslovenský kraj. Poslankyně SL Federálního shromáždění za volební obvod Sabinov 1969-1971.

¹³⁸⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/023schuz/s023036.htm>

¹³⁸⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/023schuz/s023034.htm>

¹³⁸⁶ CIGÁNEK, František, FELCMAN, Ondřej. *Národní shromáždění, Květen 1967-červenec 1968*. Edice Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, Díl 3, Svazek 1. Praha-Brno: Nakladatelství Doplněk a ÚSD AV ČR, 2002, s. 164.

autority strany, kritizovala atmosféru na zasedáních ÚV a zejména malou informovanost členů ÚV jejím předsednictvem.¹³⁸⁷

S časovou vytižeností měla podobný problém jako bývalá místopředsedkyně NS Helena Leflerová i Ladislava Kleňhová – Besserová, která se po vnitrostranické kritice, že není z časových důvodů a kumulace mnoha různých funkcí schopná plně vykonávat svou práci v předsednictvu NS, vzdala funkce ověřovatelky i členky předsednictva NS. Ve stejnou dobu totiž zastávala posty předsedkyně Ústředního výboru Československého svazu žen a generální tajemnice ÚV Národní fronty.

Čím více se v Československu ozývaly proreformní hlasy, čím více se liberalizovalo celkové společenské ovzduší, tím větší obavy a rozhořčení to budilo u vedoucích sovětských představitelů, kteří podrobně sledovali politické dění v republice. Jejich hlavním zájmem bylo probíhající reformy za každou cenu zastavit a zvrátit politický vývoj Československa opět směrem ke konzervativnější linii, protože pokud by došlo k rozšíření demokratizačních tendencí i do dalších socialistických zemí východního bloku, mohlo by to znamenat oslabení vůdčí sovětské role.¹³⁸⁸ Přílišná demokratizace Československa a jeho snaha se vymanit z pod těsné sovětské kontroly byla vnímána jako možná vážná hrozba politické rovnováhy v Evropě a rozdělení sfér vlivu mezi východní a západní blok, a to by SSSR nikdy nemohl dopustit. Moskva doufala, že konzervativním silám se ve vedení KSČ podaří získat převahu.

Od jara 1968 se také objevovalo téma federalizace Československa a institucionálního zrovnoprávnění Čechů a Slováků ve společném státě, které se stalo důležitým tématem celospolečenské debaty především pro slovenské politiky a novináře. Hlavním mluvčím federalizace v KSS se stal Gustáv Husák,¹³⁸⁹ velmi aktivně se mu ale věnovaly i slovenské političky, především Elena Litvajová, jak rozeberu dále.

Na červnové schůzi se pokračovalo v přijímání významných a velmi dlouho očekávaných demokratizačních zákonů, o soudní rehabilitaci osob nespravedlivě postižených politickými procesy padesátých let, jehož zpravodajkou byla slovenská poslankyně Elena Litvajová,¹³⁹⁰ či zákona o zrušení cenzury.

Bezpartijní poslankyně Zdenka Závodská patřila k poslancům, kteří v rozpravě přijetí zákona o rehabilitaci velmi uvítali a jejíž nejbližší rodina byla politickými procesy dramaticky postižena, když byl její švagr Osvald Závodský odsouzen k trestu smrti 23. prosince 1953.

¹³⁸⁷ VONDRŮVÁ, J., NAVRÁTIL, J., MORAVEC, J. *Komunistická strana Československa, Pokus o reformu, říjen 1967-květen 1968*. Edice Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, Díl 9, svazek 1, Praha-Brno: Nakladatelství Doplněk a ÚSD AV ČR, 1999, s. 168.

¹³⁸⁸ NOVÁK, Ján. *Gustáv Husák-technolog moci*. Praha: Malý princ, 2013, s.98.

¹³⁸⁹ *Ibid.*, s.102.

¹³⁹⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/024schuz/s024007.htm>

Poslance seznámila s podrobným průběhem tohoto procesu a všemi nezákonnostmi, ke kterým v jeho průběhu došlo, generální prokurátor již předem dostal spis Státní bezpečnosti s návrhem na trest smrti, aniž by se zabýval možnými polehčujícími okolnostmi a jak sám později uvedl, nešlo o to cokoliv prověřovat, ale vinu dokázat. Dobře také věděl o vymáhání doznání u odsouzených násilím.¹³⁹¹ Doba pro přezkoumávání rozsudků soudů se během přípravy zákona prodloužila z roku 1956 až do 31.července 1965, za což se velmi aktivně přimlouvala i Gertruda Čákrtová-Sekaninová.¹³⁹² Tiskový zákon rušící cenzuru¹³⁹³ byl připraven z iniciativy kulturního a ústavně právního výboru NS a jeho zpravodajkou byla další žena, členka kulturního výboru, Jiřina Turečková.¹³⁹⁴ Přijetí zákona považovala za důležité pro demokratizaci společnosti: „Celý tento proces přispívá k postupnému vytváření ovzduší vzájemné důvěry. Dnes snad není mezi námi nikoho, kdo by nepovažoval za správné vyjádřit v našem zákonodárství zrušení cenzury, jejíž další trvání by se v současných podmínkách vývoje naší socialistické společnosti stalo přežitkem brzdícím tolik potřebnou demokratizaci veřejného života,“ jak prohlásila při jeho prezentaci.

Neznamenalo to však možnost od nynějška publikovat naprosto cokoliv, šéfredaktor měl nést i trestní odpovědnost za obsah svěřených médií: „Zrušením cenzury i orgánu, který ji dosud prováděl (Ústřední publikační správa) velmi vzroste odpovědnost šéfredaktora, který po vydání malé tiskové novely, jak je projednáváný zákon označován, se stane plně odpovědným za ochranu společnosti i jednotlivých občanů proti zneužívání svobody projevu, slova a tisku. Zejména se napříště plně uplatní i trestní odpovědnost šéfredaktora, který je podle tiskového zákona povolán určovat obsah jednotlivých vydání hromadného informačního prostředku, a který odpovídá za to, aby obsahem nebylo vyzraženo státní, hospodářské nebo služební tajemství a nebyl spáchán jiný trestný čin.“

Proti přijetí zákona se ozvalo i několik kritiků z řad poslanců, jimž se cítila být nucena adresně odpovědět Gertruda Sekaninová, která vyslovila i velkou chválu a slova uznání pro „vynikající pracovníky našich novin a televize.“¹³⁹⁵ „Malou tiskovou novelu,“ jak byl zákon také nazýván, považovala za další krok plnění prohlášení Laca Novomeského, které zaslal účastníkům čtvrtého sjezdu spisovatelů o rok dříve.¹³⁹⁶

¹³⁹¹ Ibid.

¹³⁹² <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/024schuz/s024011.htm>

¹³⁹³ *Zákon č. 84/1968 Sb., kterým se měnil zákon č.81/1966 o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích*, Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-84>

¹³⁹⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/024schuz/s024013.htm>

¹³⁹⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/024schuz/s024016.htm>

¹³⁹⁶ Ibid.

Zdaleka není možné mluvit o jednomyslném souhlasu s přijímaným opatřením v NS, konzervativnější poslanci vyslovili jasné obavy z hrozby, co vše a jaké úrovně bude možné nyní tisknout a zveřejňovat ve sdělovacích prostředcích, za všechny jmenujme například poslance Viléma Nového.¹³⁹⁷ Objevila se řada výhrad i pozměňovací návrhy, přesto však byl zákon 26. června přijat, přičemž třicet poslanců hlasovalo proti zrušení cenzury a sedmáct se vzdalo hlasování (z dvou set čtyř přítomných).¹³⁹⁸

Zasedání parlamentu dramaticky zasáhlo zveřejnění manifestu *Dva tisíce slov*,¹³⁹⁹ který vyšel pouhý den po zrušení cenzury, 27. června 1968, v Literárních listech a denících Mladá fronta, Práce a Zemědělské noviny. To vyvolalo ostrou reakci Moskvy, na území Československa (a Polska) navíc probíhaly od 20. června manévry sovětské armády,¹⁴⁰⁰ které jen vyhocovaly dramatickou atmosféru v zemi. Sovětské politbyro v tuto dobu již vážně řešilo možnost vojenské intervence.¹⁴⁰¹

Schůze NS probíhala i následujícího dne (28.června), kdy se hlasovalo o schválení závěrečného účtu za rok 1967, poslankyně Pokorná v něm přednesla závažné rozhodnutí zdravotního výboru neschválit kapitolu zdravotnictví z důvodu stále opakovaných a neřešených problémů s nedostatkem pracovních sil ve zdravotnictví, o kterých pravidelně referovala v minulých letech a o kterých jsem se několikrát zmiňovala výše. Výbor trval na tom, aby byly vytvořeny dostatečné záruky alespoň pro rok 1968, aby se nedostatky nemohly projevit v takové šíři jako v roce minulém.¹⁴⁰²

Na poslední schůzi jarního zasedání Národního shromáždění (25. schůzi NS 10. července 1968) bylo schváleno složení České národní rady. Ze sto padesáti členů bylo pouhých dvacet tři žen, obsadily tedy asi 15 % mandátů.¹⁴⁰³ Na jejich dostatečné zastoupení zde nebylo myšleno, což ostře kritizovala již při přípravě návrhu poslankyně Zdenka Závodská: „Co nám řeknou naše ženy dole? Řeknou, že jsme se nad tím nepozastavili už tady. Jestliže naše ženy ve společnosti a ve výrobě tvoří více než 40 %, skoro 50 %, pak myslím, že by v České národní radě měly mít aspoň třetinu. Žádám, aby tento seznam byl předlán, protože to dole těžko obhájíme. Musíme přece počítat s tím, že naše veřejnost

¹³⁹⁷ Ibid.

¹³⁹⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/024schuz/s024020.htm>

¹³⁹⁹ <http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/627.pdf>

¹⁴⁰⁰ Velitelsko-štabní vojenské cvičení vojsk Varšavské smlouvy s krycím názvem Šumava

¹⁴⁰¹ NOVÁK, Ján. *Gustáv Husák-technolog moci*, c.d., s.103.

¹⁴⁰² <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/024schuz/s024031.htm>

¹⁴⁰³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/025schuz/s025002.htm>

s velkým zájmem sleduje dnešní zasedání a že tedy musíme tuto věc odpovědně promyslet.^{1404c}

Po skončení schůze se poslanci rozjeli na prázdniny a opět se měli sejít až počátkem září. Srpnové události si však vynutily mimořádné předčasné svolání parlamentu, což učinilo předsednictvo ÚV KSČ svým prohlášením krátce po půlnoci z 20. na 21. srpna 1968.¹⁴⁰⁵

V mezičase v červenci proběhlo jednání vedoucích představitelů pěti socialistických států ve Varšavě, kam byli pozváni i zástupci Československa, ti se však odmítli zúčastnit. Výsledkem bylo zaslání otevřeného dopisu ÚV KSČ požadujícího, aby rozhodně zasáhli proti vznikajícím společenským organizacím i reformám v zemi a znovu obnovili cenzuru.¹⁴⁰⁶

Posledním pokusem o „domluvu“ a snahu o dosažení nápravy situace v ČSSR bylo jednání Dubčeka a Brežněva v Čierne nad Tisou mezi 29. červencem a 2. srpnem 1968. Bezprostředně navázalo jednání představitelů Varšavské smlouvy v Bratislavě, která měla zaručit územní celistvost a nedotknutelnost na jedné straně, povinnost členů Varšavské smlouvy zabránit vojenskou silou ohrožení socialismu na straně druhé.¹⁴⁰⁷

V mezičase se terčem ostré veřejné kritiky stala poslankyně Anna Kobosilová, původní profesí předsedkyně školské a kulturní komise ONV a vedoucí kádrového oddělení ve Sklářských strojírnách v Turnově. Devátého srpna 1968 byla po čtyřhodinové diskusi veřejností v Turnově donucena k rezignaci na post poslankyně Národního shromáždění. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa však její politická kariéra pokračovala.¹⁴⁰⁸

Problematika zlomového roku 1968 v československých dějinách je již bohatě zpracována v odborné i ve vzpomínkové literatuře, ve své práci se pokusím ukázat pouze aktivitu a názorové zaměření poslankyň během tohoto událostmi nabitého období. V bohaté knižní produkci se o zapojení a aktivitě političek téměř nedočteme, přestože se do reformního úsilí Pražského jara zapojily se stejnou intenzitou jako muži. A nezapojovaly se jen političky či stranické funkcionářky, ale i o redaktorky a novinářky, či funkcionářky masových společenských organizací.

Vrátíme-li se zpět k poslankyním NS, nejzásadnější roli v nadcházejících událostech sehrály čtyři ženy – Božena Machačová, Marie Miková, Gertruda Čakrtová-Sekaninová

¹⁴⁰⁴ CIGÁNEK, František, FELCMAN, Ondřej. *Národní shromáždění, Květen 1967-červenec 1968*, c.d., s. 286.

¹⁴⁰⁵ Ibid.

¹⁴⁰⁶ NOVÁK, Ján. *Gustáv Husák-technolog moci*, c.d., s.104-105.

¹⁴⁰⁷ Ibid., s.108.

¹⁴⁰⁸ *Ohlédnutí za 21. srpnem 1968 v Turnově i v České republice*. Dostupné online: <http://www.turnovskovakci.cz/view.php?navezclanku=ohlEdnut&cislocclanku=2008080013>

a Božena Fuková.¹⁴⁰⁹ Getruda Sekaninová se velmi aktivně zapojovala do veřejných aktivit po celé období Pražského jara a vyjadřovala se silně proreformně a demokratizačně.

Většina poslankyň patřila spíše k podporovatelkám reformem, našly se však i zastánkyně konzervativní „stalinské“ formy komunismu, byť se jednalo o zářné výjimky. Pediatrička a asistentka lékařské fakulty UK v Praze MuDr. Soňa Penningerová patřila až k horlivým fanatikům a odpůrcům demokratizace, což jí zajistilo úspěšné pokračování v kariéře i v období normalizace.

Pasivní však nebyla ani během srpnových dnů bezprostředně po okupaci, kdy nicméně pracovala v ideologicky neutrální pozici, byla vedoucí zdravotnické komise NS, která koordinovala a monitorovala stav raněných a mrtvých v jednotlivých nemocnicích po republice, organizovala pomoc postiženým rodinám a jednotlivcům, starala se i o zajištění hygienického provozu v budově, kde probíhala jednání NS.¹⁴¹⁰

26. září 1968 byla kooptována za členku ÚV KSČ, ve funkci jí potvrdil i následující řádný XIV. sjezd KSČ v roce 1971.¹⁴¹¹ V letech 1969-1971 působila jako předsedkyně Sněmovny lidu a její poslankyně až do roku 1976.¹⁴¹² Svými názory patřila k ultralevicové prosovětské kolaborační skupině v KSČ zvané Levá fronta,¹⁴¹³ sama dokonce po Sovětském svazu žádala po roce 1968 ještě jednu vojenskou invazi a požadovala, aby ze svých funkcí odešel dokonce i Gustáv Husák a Vasil Biľak. Přesto jí vedení KSČ umožnilo setrvat v ÚV KSČ i nadále, což historik Jan Rychlík vysvětluje jako důkaz silné pozice Gustáva Husáka uvnitř strany (i u moskevského vedení) a toho, že si jí byl dobře vědom, natolik, že se nemusel obávat žádných kritiků.¹⁴¹⁴

To bychom ale trochu předbíhali, vraťme se nyní k srpnovým událostem. V noci z 20. na 21. srpna 1968 započala největší vojenská operace, která se v Evropě od konce druhé světové války odehrála, pod krycím označením Akce Dunaj. Vojska Varšavské smlouvy překročila hranice Československa a byla zahájena okupace země.¹⁴¹⁵

¹⁴⁰⁹ **Ing. Božena Fuková** se narodila 15. ledna 1935 v Bratislavě do rolnické rodiny. Vystudovala Vysokou školu ekonomickou v Bratislavě a stala se inženýrkou. Již ve svých 29 letech byla v roce 1964 zvolena jako poslankyně do NS. Od ledna 1967 pracovala jako výzkumná pracovnice v Praze na Institutu řízení, kde se podílela na realizaci Šikových ekonomických reformem. Jak vyplývá z místa pracoviště, byla rozhodnou stoupenkyní reformem a Pražského jara, jednoznačně se vymezovala jako stoupenkyně reformního proudu uvnitř strany. Do NS kandidovala za volební obvod Podbrezová-kraj Středoslovenský. Působila jako předsedkyně mandátového a imunitního výboru, byla také členkou výboru zahraničního.

¹⁴¹⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026127.htm>

¹⁴¹¹ <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=7>

¹⁴¹² <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/rejstrik/vecny/sl/predsedn.htm>

¹⁴¹³ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století*. Praha: Vyšehrad, 2012, s. 539.

¹⁴¹⁴ Ibid., s. 546.

¹⁴¹⁵ Ibid., s. 114.

Během 21. srpna byli zatčeni vedoucí straničtí představitelé (předseda vlády Oldřich Černík, první tajemník KSČ Alexandr Dubček, František Kriegel, Bohumil Šimon, předseda NS Josef Smrkovský, Josef Špaček) a internováni do Moskvy. Předsednictva československé vlády se za nepřítomného Oldřicha Černíka ujímá nejstarší členka vlády, ministryně Božena Macháčová-Dostálová.

První zasedání části ÚV KSČ a Ústřední kontrolní a revizní komise se konalo večer 21. srpna 1968, od dvaceti jedna hodin v hotelu Praha. Podle prezenční listiny se ho zúčastnilo celkem asi padesát delegátů, z žen Libuše Hrdinová, Ludmila Jankovcová, Marie Jirásková, Anna Stehlíková a Božena Vrhátová (členka ÚKRRK).¹⁴¹⁶

Delegáti zvolili skupinu s Vasilem Bílakem v čele, která měla vyjednávat s velitelem okupačních vojsk. V přijatém komuniké pak odsoudili obsazení Československa, vyjádřili podporu Akčnímu programu KSČ, odmítli návrat k předlednové politice a žádali obyvatele o zachování klidu a pokračování výroby. Navrhli co nejdříve svolat řádné plenární zasedání ÚV KSČ¹⁴¹⁷ a zároveň okamžitě svolali zasedání Národního shromáždění.¹⁴¹⁸

Předsednictvo Národního shromáždění se sešlo na schůzi ráno 21. srpna v blízké budově Krátkého filmu, protože hrozilo obsazení prostor NS. Zúčastnilo se jí sedmáct členů, z žen Antónia Petrusová,¹⁴¹⁹ Marie Miková a Jarmila Bilková. Během dopoledne pak pokračovala schůze NS, která přijala prohlášení, odmítající okupaci a přidávající se ke stanovisku ÚV KSČ. K večeru byl NS doručen dopis, kterým formálně prezident republiky svolával zasedání NS, čímž učinil zadost požadavkům ústavy nutným pro zahájení podzimního plenárního zasedání parlamentu.¹⁴²⁰

Prvního dne zasedání se zúčastnily mezi ostatními¹⁴²¹ i poslankyně Marie Jirásková, Anna Karlovská, Marie Miková, Alena Pokorná, či Jiřina Turečková. Jiřina Turečková vynesla dotaz, zda se velitel okupačních jednotek hlásil u primátora města a zda je něco známo o ilegální vládě.¹⁴²² I všechny ostatní výše zmíněné političky se zapojovaly v průběhu debaty o návrhu prohlášení NS odsuzujícího vojenskou okupaci země s různými drobnými připomínkami a návrhy.

¹⁴¹⁶ VONDROVÁ, Jitka, NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa, Kapitulace, Srpen-listopad 1968*. Edice Prameny k dějinám československé krize 1967 - 1970, Díl 9, svazek 3. Praha-Brno: Doplněk a ÚSD AV ČR, 2001, s.33.

¹⁴¹⁷ Ibid.

¹⁴¹⁸ CIGÁNEK, František. Národní shromáždění 21.-28.srpna 1968, c.d., s. 9.

¹⁴¹⁹ **MuDr. Antónia Petrusová**, *9.4.1934, vedoucí odboru ONV, zástupkyně ředitele OÚNZ v Lučenci. Sekundární lékařka. Poslankyně NS 1964-1968 za volební obvod Lučenec, Středoslovenský kraj. Poslankyně SL Federálního shromáždění 1969-1971.

¹⁴²⁰ Ibid., s.10.

¹⁴²¹ V půl třetí odpoledne bylo přítomno již devadesát tři poslanců, Ibid., s.10.

¹⁴²² <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026101.htm>

Ve čtvrtek 22. srpna se již sešla nadpoloviční většina poslanců (sto šedesát dva), což bylo v souladu s požadavky jednacího řádu NS. Schůzi řídila místopředsedkyně Marie Miková a Josef Valo. Z jednání schůze se přímo telefonicky omluvily poslankyně Kotlebová a Krúpalová, kterým bylo znemožněno odjet na schůzi z Trenčína. Omluvila se i Olga Malecká, problém dostavit se na zasedání mělo také větší množství poslanců ze Slovenska, či vzdálenějších volebních obvodů.

Předsednictvo NS předložilo k jednání návrh dopisu NS, který měl být zaslán parlamentům pěti států, jejichž armády se účastnily vojenské okupace.¹⁴²³ Požadovali v něm ukončení okupace země, odchod vojenských jednotek z ČSSR i okamžité propuštění internovaných členů vlády z Moskvy domů.

Do rozpravy se zapojila i Aloisie Faktorová či Zdenka Závodská, která požadovala, aby dopis byl jednotlivým velvyslanectvím doručen parlamentními delegacemi do nejrychleji.¹⁴²⁴ Mezi členy delegací byla Jiřina Turečková, která nesla dopis na polské velvyslanectví a na bulharské velvyslanectví měla dopis zanést s dalšími dvěma poslanci Božena Fuková.¹⁴²⁵

Po svém návratu ihned referovaly ostatním poslancům, jaký byl průběh pokusu o předání dopisu, Božena Fuková přinesla zprávy z bulharského velvyslanectví: „Se s. Jiránkem jsme navštívili bulharské velvyslanectví. Oznámili nám, že je po pracovní době a že se tam nenachází žádný diplomat. Žádali jsme spojení s bytem velvyslaneckého rady Ivanova. Nepodařilo se mu to, a proto jsme čekali na službu konajícího diplomata. Dostavili se s. Jonov a Naumov. Vysvětlili jsme obsah prohlášení NS a žádali, aby ho odevzdali prostřednictvím velvyslance bulharskému parlamentu a vládě. Podobně jako se konal rozhovor s velvyslanectvím NDR, odehrál se i náš rozhovor. Žádali nás, abychom nepoužívali slova okupace, že jde o přátelskou spojeneckou pomoc, kterou poskytují Československu na základě žádosti našich vládních a stranických činitelů. Řekli, že je mnoho nejasností v tomto činu a teprve historie ukáže pravdu a spravedlnost. Nakonec oznámili, že dopis doručí do Sofie, se kterou však zatím nemají spojení. Rozhovor byl široký. Když jsme říkali, že žádný stranický představitel nepožádal, zůstávali bez argumentů a končili tím, že se všechno vyjasní a budeme nadále přátelské národy.“¹⁴²⁶

Poslankyně Závodská žádala, aby NS vyvinulo ostřejší nátlak požadující propuštění členů vlády z Moskvy, kterým by se připojilo k jednání XIV. vysočanského sjezdu, o jehož

¹⁴²³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026103.htm>

¹⁴²⁴ Ibid.

¹⁴²⁵ CIGÁNEK, František. Národní shromáždění 21.-28.srpna 1968, c.d., s. 11.

¹⁴²⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026104.htm>

průběhu mělo NS detailní informace. Požadovala oznámení ultimata, že pokud nebudou propuštěni do jednoho dne, „měla by být v rozhlase uveřejněna výzva, že podporujeme uskutečnění generální stávky všeho lidu.“¹⁴²⁷ S tím nesouhlasila Marie Závacká, která se zastávala zachování klidu a setrvání obyvatel v práci, aby nehrozilo, že vyjdou protestovat do ulic.

Předsedající poslanec Valo NS seznámil i s informacemi vlády o možnosti hrozby generální stávky a aktuální situaci: „S. Machačová ví tolik o ultimatu jako my, že to slyšela, a řekla taktéž, že není z hodnověrných pramenů, že to nemůže ani vyvrátit, ani potvrdit, avšak je též toho názoru, že není vyloučeno, že je tu tlak k tomu, aby vláda byla, poněvadž je pro varšavské spojence situace strašně nepříjemná a ještě se Quisling nenašel. Soudružka Machačová řekla, že jedná s některými lidmi, ale že osobní výpovědi těchto lidí ještě nemají a nevím, zda je vůbec budou mít. Nechtěla do telefonu hovořit, o koho se jedná, ale přislíbila, že zítra v 9 hodin pošlou zástupce vlády sem do parlamentu, aby nás vláda informovala o tom, co podniká a abychom si vyměnili názory a dohodli se o společném postupu.“¹⁴²⁸

Ve skutečnosti však Božena Machačová patřila k těm nemnohým, která měla velmi dobré informace, věděla o chystané okupaci předem, stejně jako o plánovaném vzniku dělnicko-rolnické vlády v čele s Indrou a Biřákem. Byla totiž sama oslovena s tím, zda se přidá na jejich stranu.

Kolaborační kabinet se pokoušel sestavit ministr kultury a informací a bývalý ředitel rozhlasu Karel Hoffmann.¹⁴²⁹ Pokoušel si vytipovat ministry, kteří by připadali v úvahu a zastávali konzervativní politickou linii. Při rozhovorech s jednotlivými ministry s nimi konzultoval, zda by souhlasili s opatřeními, jako bylo obnovení cenzury a další politické zásahy proti reformní situaci ve společnosti. Souhlasně naladěni představitelé vlády se měli stát členy kolaborantské vlády a podle tehdejšího ministra zahraničního obchodu Václava Valeše o této intervenci předem věděla i Božena Machačová-Dostálová.¹⁴³⁰

To by znamenalo, že sama patřila k politickému křídlu strany, které si přálo zachování starých pořádků a omezení dopadů připravovaných reforem, navzdory tomu, že během

¹⁴²⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026105.htm>

¹⁴²⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026105.htm>

¹⁴²⁹ BLAŽEK, Petr. Okupační propaganda na československém území po 21. srpnu 1968. In: *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro: sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 7.-9. září 2008*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, s.200.

¹⁴³⁰ Na základě osobního rozhovoru s PhDr. Slavomírem Pejčochem Ravikem, v roce 1968 tiskovým tajemníkem vicepremiéra Oty Šika a ministra zahraničního obchodu Václava Valeše, Praha 10.3.2009. Tuto část věnující se roli Boženy Machačové v srpnových událostech 1968 jsem již použila ve své Diplomové práci in: KOČIŠKOVÁ, Jana. *Postavení žen ve vrcholné politice na konci šedesátých let 20.století a jejich postoje k sovětské okupaci ČSSR*. Praha, 2009. Diplomová práce. Karlova univerzita, Filosofická fakulta, Katedra politologie.

Pražského jara se projevovala spíše uvážlivě a jednoznačně se nepřiklonila ani k jedné straně, reformistům či konzervativcům. V tomto duchu mluví i vzpomínka člena ÚV KSČ Dušana Havlíčka na emotivní diskusi ÚV KSČ k vydání stanoviska na varšavský dopis, z jednání ÚV KSČ 19. července 1968, kam byli pozváni i zástupci médií. Poprvé tak bylo jednání ÚV KSČ prostřednictvím televize veřejné. Varšavský dopis byl ultimátem z Varšavské schůzky zástupců pěti zemí Varšavské smlouvy, které se Československo odmítlo zúčastnit. Požadovalo místo toho bilaterální jednání s jednotlivými stranami, to mu však již nebylo umožněno.

Diskuse o tom, jaká by měla být odpověď na tento dopis, byla poměrně bouřlivá, avšak jak vzpomíná Dušan Havlíček, „pozornost zbystří, když k řečnickému pultu přistupuje Machačová. Dost záleží na tom, jak promluví tato úctyhodně vyhlížející dáma, která se v průběhu měsíců zatím nepřiklonila ani k jedné ani k druhé straně. Machačová přesvědčivě argumentuje pro odpověď předsednictva. Její příspěvek vnáší stopu uklidnění do vzrušené atmosféry.“¹⁴³¹

Vybraní představitelé potenciální dělnicko-rolnické vlády, tedy ti ministři, kteří souhlasili, že by podepsali daná protireformní opatření, se sešli 20. srpna 1968 v poledne před vojenskou invazí. Božena Machačová byla jedním z účastníků tohoto setkání.¹⁴³²

Podle vzpomínek tehdejšího ministra zahraničního obchodu Václava Valeše¹⁴³³ ministryně spotřebního průmyslu v nastávajících událostech sehrála zcela zásadní roli. Ráno po invazi vojsk 21. srpna ho navštívila na ministerstvu a měla tam očekávat členy příští (kolaborantské) vlády. Ještě než se však stihla poprvé sejít, začali vojáci střílet na Národní muzeum, což byl zřejmě zlomový okamžik, který rozhodl o dalším průběhu událostí. Božena Machačová přehodnotila svůj postoj a zřejmě si i uvědomila závažnost situace a odmítla členy skupiny vpustit do budovy.

Místo toho narychlo svolala všechny ministry a spojila se s prezidentem republiky, s nímž se osobně dobře znala ještě z období druhé světové války, kdy pracovala v Moskvě jako hlasatelka zahraničního vysílání československého rozhlasu.

Zorganizovala odvysílání provolání skupiny členů vlády, že stojí za legálními představiteli státní moci a stranických orgánů a za prohlášením „Všemu lidu Československé socialistické republiky“ a že okupaci Československa považují za nelegální akt. Prohlášení bylo odvysíláno v 12:55 hodin v Československém rozhlasu a připojili se k němu vedle paní

¹⁴³¹ HAVLÍČEK, Dušan. *Jaro na krku; Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s.88.

¹⁴³² Ibid.

¹⁴³³ Ibid.

ministryně i ministři Hanus, Kadlec, Krejčí, Penc, Rázl, Sucharda, Štanceľ, Vlček a Hromádka.¹⁴³⁴

S vládou se vydala za prezidentem, který právě vyjednával s Kolderem, Indrou, Bílakem a Lenártem. Jedním z argumentů, kterými se snažili prezidenta přesvědčit, aby jmenoval novou dělnicko-rolnickou vládu bylo i to, že stávající vláda není akceschopná, nefunguje a o Černíkovi prý nikdo neví, údajně podal demisi na schůzi předsednictva ÚV KSČ. Vyjednávači navrhovali vytvořit univerzální orgán, který by převzal vedení ve státě a zkontaktoval se s vedením intervence. Díky mimořádné situaci by pak nemělo být vyžadováno, aby byla vláda schválena Národním shromážděním.

Když však dorazila stávající vláda, jejich argumenty ztratily na síle a nepodařilo se jim zvrátit další běh událostí. Božena Machačová-Dostálová následovaná dalšími informovala prezidenta o tom, že vládě je znemožňována činnost, že jsou zabírány budovy vlády a ministerstev a o dalších aktuálních událostech. Požadovala prezidentovu podporu a požádala ho, aby vládě zajistil setkání s Černíkem, aby od něho vyrozuměli, zda skutečně rezignoval, nebo zda zůstává ve funkci.¹⁴³⁵

Svoboda se vyjadřoval velice opatrně a žádné jednoznačné přísliby podpory stávající vládě nevydal. Nakonec pouze přislíbil, že se spojí s Černíkem a souhlasil s tím, aby prozatím vláda pokračovala ve své činnosti pod vedením Boženy Machačové-Dostálové.

Role Boženy Machačové-Dostálové v daných událostech tak byla více než klíčová a Sověti byli díky tomu donuceni vyjednávat s legální vládou. Její rozhodnutí přišlo až v poslední chvíli, což svědčí o tom, že stále ještě nebyla pevně rozhodnutá, ke které straně se přikloní.

Druhého dne (22. srpna v ranních hodinách) zároveň začal mimořádný XIV. vysočanský sjezd KSČ v budově závodu ČKD Vysočany. Chyběla na něm většina delegátů ze Slovenska. Jednání sjezdu se zúčastnila za vládu i Božena Machačová-Dostálová, která mu vyjádřila jménem vlády plnou podporu. Hlásila se k pokračujícímu úsilí o vytvoření systému demokratického socialismu.¹⁴³⁶ Podrobně informovala účastníky sjezdu o průběhu jednání vlády s prezidentem a o obtížích, které musely být překonány při nátlaku kolaborujících představitelů KSČ na vytvoření rolnicko-dělnické vlády předcházejícího dne. Za svou „obětavou práci v dobách nejtěžších i za její pěkné chování“¹⁴³⁷ obdržela po svém

¹⁴³⁴ FELCMAN, Ondřej a kol. *Vláda a prezident; Období Pražského jara, prosinec 1967-srpen 1968*, c.d.,s.455.

¹⁴³⁵ BENČÍK, Antonín. *Rekvie za Pražské jaro*. Edice Fakta. Třebíč: TEMPO, 1998, s.174.

¹⁴³⁶ VONDRŮVÁ, Jitka, NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa, Kapitulace, Srpen-listopad 1968*, c.d., s.55.

¹⁴³⁷ *Ibid.*, s.139.

vystoupení kytici a mohutný potlesk od účastníků sjezdu. Později během dne se na sjezd dostavila i místopředsdkyně Národního shromáždění Marie Miková.

Účastníci sjezdu zvolili členy nového ÚV KSČ. Potvrzeny ve svých funkcích v ÚV KSČ byly tři funkcionářky: Božena Machačová – Dostálová (za Slovensko), Mária Sedláková (za Bratislavu) a Libuše Hrdinová (za české země), která byla zvolena i členkou předsednictva. Nově byla zvolena Olga Soukalová za české země, Jarmila Němcová za Severomoravský kraj a Jiřina Zelenková za Středočeský kraj (ta byla do své funkce kooptována za předsednictvo středočeského KV KSČ v Praze).¹⁴³⁸

Zastoupení žen tak bylo zoufale nízké, tvořily pouze šest ze sto čtyřiceti členů Ústředního výboru.

Dvacátého druhého srpna pokračovala i jednání prezidenta Svobody s kolaborujícími politiky, kam již byla rovnou přizvána i Božena Machačová jako zástupkyně stávající vlády. Jednání s Červoněnkem na Hradě se kromě prezidenta účastnil Biálak, Piller, Kolder, Hamouz, Machačová, Novák a Klusák. Piller navrhoval vytvoření revoluční dělnicko-rolnické vlády, do jejíhož čela by se postavil prezident Svoboda. Božena Machačová však informovala o náladě na XIV. sjezdu ve Vysočanech, kterého se ráno zúčastnila: „Celá vláda, bez těch soudruhů, o kterých nevíme, kde jsou, byla na vysočanském sjezdu. Nyní tam nový Ústřední výbor sedí a volí nové předsednictvo Ústředního výboru. Tam jednomyslně všichni žádají okamžité propuštění těchto soudruhů a všichni žádají současně o okamžitý odchod vojsk. Když budou nyní pohřby, bude to vyžadovat obrovské úsilí, aby se situace zvládla...“¹⁴³⁹ Zvolení nové vlády bylo nakonec zamítnuto.

Legitimitu mimořádného IV. sjezdu KSČ však již v tuto chvíli Ludvík Svoboda jednoznačně odmítl: „Když bude propuštěn soudruh Dubček, prohlásí sjezd nezákonným, ale jinak budete muset rozpustit sjezd vy a bude to ohromná tragédie.“¹⁴⁴⁰

Téhož dne (22. srpna) vedla Marie Miková schůzi komunistických poslanců, která měla značně dramatický průběh. V. Nový se pokoušel dezinterpretovat informace, které NS mělo, a přesvědčit je o nezbytnosti podřízení se požadavkům okupačního velení. Avšak i díky vystoupení Marie Jiráskové se mu to nepovedlo.¹⁴⁴¹

Dvacátého třetího srpna začalo jednání NS chvíli po půlnoci v reakci na zprávy, že se prezident republiky chystá do Moskvy. Zároveň v noci kolem jedné hodiny po půlnoci

¹⁴³⁸ *Rok šedesátý osmý, v usneseních a dokumentech ÚV KSČ*. Praha: Svoboda, 1969, s. 305.

¹⁴³⁹ FELCMAN, Ondřej a kol. *Vláda a prezident; Období Pražského jara, prosinec 1967-srpen 1968, c.d.*, s.354.

¹⁴⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴⁴¹ CIGÁNEK, František. *Národní shromáždění 21.-28.srpna 1968, c.d.*, s. 11.

došlo ke střelbě v bezprostřední blízkosti budovy Národního shromáždění. Na jednání NS se dostavil sovětský kapitán Černomorenko a vysvětloval důvod započetí střelby sovětskými vojáky tím, že na ně někdo z protějších budov vystřelil. Předseda Valo požadoval, aby byl dodržován zákaz střelby v budově, kde zasedá NS, což kapitán přislíbil. Záznam o vysvětlení střelby pořídila a podepsala zástupkyně tajemníka předsednictva NS Věra Mouralová.¹⁴⁴²

NS rozhodlo prezidentovi rozhodně nedoporučit, aby opouštěl za stávající situace ohrožení země Československo, ten však na jeho mínění vůbec nebral zřetel. Svůj odlet do Moskvy v čele vybrané skupiny politiků Národnímu shromáždění podal jako hotovou věc, o které se nebude diskutovat, což NS zaskočilo. Členy této delegace navíc byli především stoupenci sovětské okupace (Biřak, Indra, Piller, Kučera, Husák, Dzúr za NF a Novák, Paris, Janků jako členové doprovodu), jak to komentovala Marie Miková: „Ilegální ÚV strany tam jede a legální NS ne.“¹⁴⁴³ Prezident žádal NS, aby nevydávalo žádné stanovisko, které by vyjádřilo jeho nesouhlas s cestou delegace do Moskvy a vyčkalo na jejich zprávy, s tím, že se delegace vrátí ještě téhož dne.¹⁴⁴⁴

Národní shromáždění mezitím přijalo prohlášení, které vyjádřilo plnou podporu rozhodnutím a závěrům vysočanského sjezdu a připravovalo další prohlášení pro média, s tím, že se vynechá odstavec o nesouhlasu s cestou prezidenta Svobody do SSSR. K připomínkám o jeho obsahu a zveřejnění se zapojily i poslankyně Solčányová, Sachsová, Kubešová, Závodská a Jirásková.¹⁴⁴⁵ Božena Fuková se zajímala, zda má NS nějaké zprávy ze SNR a ze Slovenska, jelikož se stále ještě nepodařilo navázat telefonické spojení v Bratislavou. Když se to nakonec v *průběhu dne* podařilo, byla do Bratislavy vyslána jako zástupkyně NS poslankyně Jiřina Turečková.¹⁴⁴⁶

Jednání NS pokračovalo i v soboru 24. srpna, poslanci zůstávali po celou dobu v budově, s výjimkami delegací vysílaných do krajů a důležitých průmyslových závodů v zemi. Poslankyně Petrusová informovala o počtu úmrtí od počátku okupace: „Podle sdělení ministerstva zdravotnictví zemřelo zatím 8 lidí, z toho jeden sovětský voják, ze 300 raněných je 95 zadrženo v nemocničních zařízeních. Z ostatních krajů republiky zprávy nejsou. Ve Středočeském kraji je 5 mrtvých a 11 raněných. Podle zprávy z Lučence je tam 1 mrtvý a 1 raněný.“¹⁴⁴⁷ Řešit bylo třeba i provozní věci, což vedle Antónie Petrusové zmiňovala i Marie Miková, jako byla evidence příchodů a odchodů poslanců z budovy zajištěním služby

¹⁴⁴² <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026106.htm>

¹⁴⁴³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026107.htm>

¹⁴⁴⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026108.htm>

¹⁴⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁴⁶ CIGÁNEK, František. *Národní shromáždění 21.-28.srpna 1968*, c.d., s. 16.

¹⁴⁴⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026112.htm>

na vrátnici, výměna ručníků, možnost si vyprat, či regulace nočního provozu místní restaurace. Olga Malecká vznesla dotaz na kolaborantské chování Karla Hoffmanna.¹⁴⁴⁸

Gustáv Husák telefonicky NS oznámil, že se zatím nemá svolávat sjezd KSS, ale počkat až na návrat Dubčeka a jeho, kteří se ho také zúčastní, což parlamentu tlumočila Věra Mouralová.

Olga Malecká zase sledovala postupné příjezdy slovenských poslanců, kterým se konečně podařilo na zasedání NS dorazit.

Poslanci Kakos a Šmehlíková z výboru pro plán a rozpočet navštívili ÚKLIK, která v nastalé situaci ideálně posloužila pro monitorování stavu po celé republice, díky dobře vybudované síti spojení okresních a krajských orgánů statistiky. Komise zjistily počet vojsk v jednotlivých krajích a okresech a jaké škody na lidech a materiálech způsobily. Výsledný materiál předložily již 23. srpna vládě.¹⁴⁴⁹

V době nepřítomnosti prezidenta republiky převzala pravomoce výkonu státní moci vláda a NS se muselo řídit jejími rozhodnutími, fakticky tak již NS nadále nehrálo zásadnější roli, jeho spolupráce s vládou navíc značně vážla. Tím více NS spolupracovalo se sdělovacími prostředky a pravidelně se obracelo na veřejnost.

Zvažovala se také možnost vyhlášení neutrality Československa, vzhledem k tomu, že by to jen mohlo ztížit situaci jednání československých představitelů v Moskvě a že se věřilo, že by se delegace mohla vrátit ještě během noci,¹⁴⁵⁰ bylo od této myšlenky upuštěno.

Představitelé NS, včetně Marie Mikové a Antónie Petrusové se sešli s nově zvoleným předsednictvem ÚV KSČ, zvoleným na vysočanském sjezdu 22. srpna, konstatovali pak naprostý soulad v názorech na hodnocení současné situace a další postup.¹⁴⁵¹

V neděli 25. srpna se na půdě NS řešila zpráva, že do Moskvy odletěla další část delegace původního předsednictva ÚV KSČ (Lenárt, Rigo, Švestka, Mlynář a Barbírek). Poslankyně Petrusová také informovala o problémech, se kterými se setkávají rodinní příslušníci poslanců v krajích, když jsou neopodstatněně označováni za zrádce, jen protože se lidem s nimi nedaří navázat spojení, a opatření, které NS přijalo ve spolupráci se zástupci rozhlasu, kteří k tomu vydají stanovisko a odsoudí to.¹⁴⁵²

Marie Kratochvílová požadovala po primátorovi, aby pronesl výzvu k Pražanům, aby na plakátech proti okupantům nepoužívali vulgární výrazy. I v dalších dnech se do jednání NS

¹⁴⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁴⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026114.htm>

¹⁴⁵⁰ Ibid.

¹⁴⁵¹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026115.htm>

¹⁴⁵² <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026118.htm>

zapojovala především Olga Malecká, Antónie Petrusová a Marie Miková. Ta také spolu s poslancem Poledňákem poskytla rozhovor jugoslávské tiskové agentuře TANJUG o fungování NS v posledních dnech.¹⁴⁵³

Opět se řešily požadavky na prohlášení NS k otázce neutrality a opět jsou odmítnuty, zprávu vysvětlující názor NS, že vyhlášení neutrality jedním státem nevede k dodržování neutrality dalšími státy, a proto je jako takové neúčinné, přednesl poslanec Žiak. Následně byla jednomyslně přijata.¹⁴⁵⁴ Náměty do diskuse přinesly i poslankyně Jirásková, Kratochvílová a Polachová.

Šestý den jednání (26.srpna 1968) se sešlo dvě stě deset poslanců z celkového počtu dvě stě devadesáti šesti obsazených mandátů. Marie Miková varovala, že ne ve všech krajích jsou lidé zdola dobře informováni o situaci a že je třeba pracovat především skrze rozhlas na lepší informovanosti i v odlehlejších krajích.

NS také přijalo provolání k výročí SNR, které přednesla Marie Miková v rozhlase. Odpoledne se uskutečnila přísně tajná schůze předsednictva o vojenské situaci ČSSR za přítomnosti náčelníka generálního štábu Rusova a generálmajora Bedřicha. Marie Miková se ptala, zda je možné nějaké kompromisní řešení, generál Bedřich odpověděl, že jim bylo řečeno, že rozhovory jsou na dobré cestě a že se řeší ponechání vojsk Varšavské smlouvy na našem území a snaha, aby k tomu nedošlo, a požadavky moskevského vedení: „...zastavit protisovětskou propagandu, dát do pořádku vnitřní bezpečnost státu, protože oni tvrdí, že hrozila kontrarevoluce, a mají pro to argumenty, dát do pořádku armádu a ponechání vojsk.“¹⁴⁵⁵ Antonie Petrusová pravidelně podávala zprávy o zdravotní situaci v Československu či samostatně v hlavním městě Praze, o zajištění péče o raněné a také o případech střelby ruských vojáků na sanitky a jejich zadržování a prohledávání.¹⁴⁵⁶

Následujícího dne se konečně vrátila do Československa delegace z Moskvy. Místopředsedové NS Žiak, Zedník a Marie Miková dojeli pro předsedu NS Josefa Smrkovského na Pražský hrad a přivezli do na zasedání NS. Ten podal obecný výklad moskevských jednání, podmínění setrvání či stažení okupačních vojsk podle plnění požadavků vedení komunistické strany v Moskvě s tím, že oficiální informace občanům podá během večera a zítřka první tajemník Alexandr Dubček a prezident Ludvík Svoboda. Poté musel odjet zpět na jednání vlády.¹⁴⁵⁷

¹⁴⁵³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026121.htm>

¹⁴⁵⁴ Ibid.

¹⁴⁵⁵ CIGÁNEK, František. *Národní shromáždění 21.-28.srpna 1968*, c.d., s. 18.

¹⁴⁵⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026127.htm>

¹⁴⁵⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026132.htm>

Marie Miková vyjádřila silné obavy z reakcí veřejnosti na přijetí moskevských požadavků a z toho, že se pracující proti nim a setrvání cizích vojsk budou bouřit a že nastane jejich zatýkání. „Vrátili se nějakí soudruzi, kteří byli v pražských závodech. Tam je prý jednoznačně hlas nepřistoupit na takové podmínky, že je to neúnosné, že by se to chápalo jako zrada Národního shromáždění a jestli zradíme, že sám národ nás odsoudí a ukamenuje. Než aby mne národ odsoudil pro zradu, raději se nechám odsoudit okupanty.“¹⁴⁵⁸ Sice dovedla pochopit nesmírně těžkou situaci, které musela delegace v Moskvě čelit, NS však přesto musí tyto podmínky odmítnout: „K nějakým závěrům tam museli dojít, ale dnes je na nás, také na orgánech NS, abychom řekli – my vám věříme, víme, že jste nemohli jít dále, ale my na takové podmínky opravdu nemůžeme přistoupit. Já si myslím, že by to byla zrada z naší strany.“¹⁴⁵⁹

Národní shromáždění však stále marně čekalo na konkrétní závěry z moskevských jednání a prohlášení vlády, zvažovalo, zda má jednání NS rozpustit, či vyčkat. Nakonec se rozhodlo jednání nepřerušovat, než se dočká výsledků jednání vlády, jak to jasně vyjádřila Marie Miková: „Jednání jsou tak náročná, nechodme domů, aniž bychom něco věděli.“¹⁴⁶⁰ „Já si myslím, že rozhodujeme o tak složitých a důležitých věcech, že na nás poslancích NS skutečně velmi záleží a než bych měla rozhodovat bez znalosti věci, bez skutečné znalosti, bez vědomosti o všem, raději nerozhoduji, protože bych nechtěla nést svou nerozvážností odpovědnost za to, co se bude dít dále. Teď jsme mluvili s lidmi pod oknem a nebyla tam jen mládež. Mimo mládeže tam byly ženy, starší lidé a každý chtěl vědět o průběhu. Říkali – my vám nevěříme, že nám řeknete pravdu, neřekli jste nám to o Čierné, ani o Bratislavě a my se dnes vážně obáváme, že nám to neřeknete ani teď. Proto soudružky a soudruzi, myslím, že vzhledem k vážnosti situace nesmíme být zrůdci národa, já sama bych se nemohla podívat svým dětem do očí, neodešla bych, dokud nebudu mít solidnější informace, abych se mohla opřít o své voliče. Jsem pro to, abychom tady zůstali, aby se nestalo, že by NS nebylo schopné se sejít.“¹⁴⁶¹

Stejně názory, že není možné vrátit se domů ke svým voličům, aniž by poslanci jasně věděli, jaká je situace a jaké stanovisko jim mají předložit, vyjádřila i Olga Malecká a Alena Pokorná.

¹⁴⁵⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026132.htm>

¹⁴⁵⁹ Ibid.

¹⁴⁶⁰ PECKA, Jindřich, PREČAN, Vilém. Proměny Pražského jara 1968-1969, Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti, s. 158. In: CIGÁNEK, František. *Postavení a role Parlamentu v srpnových dnech 1968*. Brno: Doplněk a Ústav pro soudobé dějiny, 1993.

¹⁴⁶¹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026134.htm>

Mezitím se začala šířit nespokojenost z prvních informací o přijetí moskevských požadavků znamenajících vyjádření souhlasu s okupací. Předsednictvo NS proto přijalo prohlášení, které z balkonu přečetl Alois Poledňák, které nadále považovalo obsazení ČSSR za protiprávní.¹⁴⁶²

Schůze NS ve středu 28. srpna neměla žádný pevně stanovený program, pouze se čekalo na příjezd Josefa Smrkovského, který měl dorazit kolem desáté hodiny dopoledne. Ten si hned zpočátku vymínil, že jeho sdělení bude důvěrné a nebude určeno pro sdělovací prostředky, tedy že žádný z přítomných novinářů ani poslanců o něm nesmí informovat veřejnost, což se setkalo s nevolí mnoha poslanců jako opětovná cenzura.

Marie Miková ho také odsoudila: „Boji za svobodu není bráněno ani v kapitalistických zemích, jestliže my zabráníme našim lidem, aby bojovali za svobodu, kde jsme?“¹⁴⁶³ Jiřina Turečková se také zastala přítomných novinářů, aby mohli zůstat, když čestně slíbí, že nic z toho, co uslyší, nezveřejní. Olga Malecká mluvila o nutnosti přijmout „společný postup tak, jak to tu bylo řečeno, na základě síly ducha“ a udržet národní sounáležitost, i když bude nutno přizpůsobit se požadovaným ústupkům.¹⁴⁶⁴

Marie Jirásková požádala pracovníky televize a rozhlasu, aby přispěli ke stabilizaci situace co největší součinností s vládou a tím, co nyní budou muset přijmout: „Opravdu bych prosila tyto pracovníky, aby se co nejrychleji vrátili do rozhlasu a televize, aby vládě pomohli informovat, ovlivňovat a aby klid, o který tolik všichni prosíme a na němž se všichni shodujeme, byl prostřednictvím rozhlasu a známých hlasů nastolen, poněvadž nám nebude nic platné, když začne mluvit někdo cizí.“¹⁴⁶⁵

Schůze předsednictva NS byla stanovena na 30. srpna 1968, z ní se omluvily poslankyně Petrusová a Malecká. Na plenárním zasedání ÚV KSČ v sobotu 31. srpna 1968 byla Marie Miková zvolena členkou ÚV KSČ převodem, poté, co již od roku 1962 byla jeho dlouholetou kandidátkou.

Téhož dne informovala na zasedání ÚV KSČ o odmítavém postoji sovětského velvyslanectví ke stížnosti delegace ostravských horníků na agresivní chování intervenčních jednotek. Okupanti byli připraveni i k nejtvrdějším zásahům a počítali s řadou mrtvých. Jak řekl jeden z tajemníků sovětského velvyslanectví delegaci horníků a hutníků z Ostravy: „Bude jich

¹⁴⁶² CIGÁNEK, František. *Národní shromáždění 21.-28.srpna 1968*, c.d., s. 20.

¹⁴⁶³ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026136.htm>

¹⁴⁶⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/026schuz/kniha/s026138.htm>

¹⁴⁶⁵ Ibid.

ještě více. Za jednoho sovětského vojáka tisíc vašich lidí, berte to na vědomí. Nám je to jedno, jestliže si neuvědomíte, že to musíte brát jako reálnou skutečnost.¹⁴⁶⁶

Netrvalo však dlouho a již v průběhu září se začínaly polarizovat názory jednotlivých stranických funkcionářů a politiků. Někteří poslanci statečně setrvali na svých srpnových pozicích, z žen například Gertruda Čakrtová – Sekaninová či Božena Fuková, ale stejně tak již mnozí začali obhajovat zcela opačná stanoviska, kritizující polednovou politiku a požadující návrat zpět, z žen například Anna Karlovská, Ladislava Kleňhová–Besserová či Soňa Penningerová.

Na první říjnové schůzi NS (27. schůze 18. října 1968) došlo k hlasovní o přijetí Smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk na našem území. Nezúčastnily se jí poslankyně Marie Solčanyová, Olga Kotlebová a Estera Krupalová, které byly zraněny při letecké havárii, když se deset dní předtím vracely ke svým rodinám ze zasedání Národního shromáždění, a omluvena byla také poslankyně Jiřina Turečková.¹⁴⁶⁷ Celkem bylo přítomno dvě stě čtyřicet dva poslanců.

Svého právnického vzdělání v rozpravě využila Gertruda Čakrtová-Sekaninová, když rozporovala některá ustanovení smlouvy: „Myslím, že článek 15 Smlouvy opravdu z tohoto hlediska nevyhovuje, jak se zřetelem na předmět Smlouvy, tak i z hlediska logiky, protože definuje dobu platnosti smlouvy neurčeným faktem, totiž dobou dočasného pobytu sovětských vojsk, tedy vyjadřuje dočasnost dočasností.“ Připomněla také stále platící usnesení NS „...že považuje nadále obsazení Československa vojsky pěti států Varšavského paktu za protiprávní, odporující mezinárodním smlouvám, po výslovném zdůraznění svého přesvědčení, že jediné místo této země je ve společenství socialistických národů a států, vyslovilo přesvědčení, že naše armáda je schopna zabezpečit naše západní hranice, a žádá vládu, aby důsledně a rozhodně trvala na stanovení a důsledném plnění konkrétních termínů co nejrychlejšího odchodu cizích vojsk z naší země.“ Na konci svého příspěvku pak vznesla protinávrh, aby NS místo této smlouvy přijalo následující usnesení: „Národní shromáždění žádá vládu, aby v brzké době zahájila se Sovětským svazem jednání o úplném odchodu sovětských vojsk z československého území,“ za což sklídila potlesk.¹⁴⁶⁸

Ke stanovisku Gertrudy Sekaninové se přiklonila i poslankyně Sachsová. „Je však třeba si uvědomit, že uzavíráme smlouvu v nerovnoprávných podmínkách vůči partnerovi, že

¹⁴⁶⁶ Záznam jednání BBV NS z 26.8.1968, AK, Zasedání ÚV KSČ 31.8.1968, vystoupení M. Mikové, citováno z: BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“; Vojáci a Pražské jaro 1968*. Studie a dokumenty. Edice Sešity ÚSD. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 171.

¹⁴⁶⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/027schuz/s027001.htm>

¹⁴⁶⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/027schuz/s027004.htm>

nejsou totiž naše vojska v Sovětském svazu, nýbrž vojska pěti zemí jsou v naší republice. Tím spíše myslím, že je nutné, abychom mohli dostat záruky a důkaz, že smlouva bude oboustranně respektována. Přiznávám se, že ve mně zůstává určitá úzkost v tomto směru.

Já jsem historička a znovu jsem si přečetla historii našich národů. Myslím, že nikdo z nás nenajde ani jeden případ, že by naše národy někdy porušily smlouvu, že by zradily. Tím citlivější je a bude odezva našich obou národů na jakoukoliv nespravedlnost nebo porušení. Věřím na rozdíl od soudruha zpravodaje, že všechen náš lid je odhodlán čestně plnit všechny další smlouvy bez postranních úmyslů, beze všech úskoků vůči komukoliv a zejména vůči Sovětskému svazu.

Ale domnívám se, že by celé naše úsilí vyvést náš lid zase z nenormální situace, prohloubení pozitivních vztahů našimi přáteli by nám nepomohlo, kdybychom nedostali důkaz toho, že všechny články smlouvy budou oboustranně respektovány, že tato dílčí smlouva a toto dílčí východisko nebude doprovázeno, jak naznačila soudružka Čákrťová, dalším jednáním a dalším závěrem o úplném odchodu vojsk z našeho území.¹⁴⁶⁹

Marie Miková seznámila NS se obsahem dvou set dopisů a rezolucí, které k tomuto tématu NS obdrželo: „V rezolucích na nás apelují, abychom citlivě vážili, až budeme hlasovat o ratifikaci smlouvy, abychom brali v úvahu, že oni věří naší straně, naší vládě a NS, že věří i v sílu naší armády, a proto žádají, abychom nepřijali ratifikaci, abychom s těmito vnitřními našimi silami zabezpečovali u nás pořádek. Myslím, že tisíce podpisů našich dělníků není možno nazvat podpisy kontrarevolucionářů. Jsou to lidé, kteří mají vypěstovaný pocit socialistického vlastenectví, kteří mají rádi tuto republiku, ne proto, že by neměli rádi Sovětský svaz. To vůbec ne! Ani v jedné rezoluci není nic takového uvedeno. Nejsou to protisovětské tendence, jsou to jen touhy spravovat si republiku dále sami, jak jsme si ji spravovali, a chránit si ji sami. Není možno proto říkat, že každý, kdo má připomínky, je kontrarevolucionář. Nemohu s tím souhlasit už proto, že to mohu dokázat tolika podpisy.“ Nejprve měla návrh jít mezi lidi a podrobně jim důvody nutnosti přijetí této smlouvy vysvětlit, nakonec se však předsednictvo NS rozhodlo, že „odhlasujeme tuto smlouvu, potvrdíme, ale že půjdeme mezi lidi, budeme s nimi mluvit a budeme jim význam této smlouvy vysvětlovat, aby pochopili, že chceme skutečně volit to, co je v této současné situaci pro naši republiku nejvýhodnější a nej přijatelnější.“¹⁴⁷⁰

Navzdory smělym připomínkám a proslovům některých poslanců našli pouze čtyři z nich odvahu hlasovat proti souhlasu s přijetím smlouvy o dočasném pobytu vojsk. František

¹⁴⁶⁹ Ibid.

¹⁴⁷⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/027schuz/s027005.htm>

Kriegel, František Vodsloň, Božena Fuková a Gertruda Čákrtová-Sekaninová.¹⁴⁷¹ Deset dalších poslanců se vzdalo hlasování.

Po přijetí smlouvy dala Gertruda Čákrtová ještě hlasovat o protinávru, který k jejímu návrhu (aby NS požádalo vládu, aby v brzké době zahájila jednání o úplném odchodu sovětských vojsk z československého území) podal Oldřich Černík ve znění, podle něhož „Národní shromáždění ukládá předsednictvu Národního shromáždění, aby ve vhodnou dobu zařadilo na pořad schůze Národního shromáždění projednání plnění smlouvy.“ Protinávrh Oldřicha Černíka byl přijat.¹⁴⁷²

Závěr roku 1968 patřil otázkám federalizace Československa. Poslední schůze tohoto volebního období probíhala ve dnech 18. až 21. prosince 1968. Od 1. ledna 1969 podle ústavního zákona o československé federaci¹⁴⁷³ došlo k přeměně Národního shromáždění ve Sněmovnu lidu a po vytvoření Sněmovny národů vzniklo nové Federální shromáždění.

Zároveň byl přijímán vládní návrh zákona o státním rozpočtu na rok 1969. Kapitulu zdravotnictví přednesla Alena Pokorná. Věnovala se především problému „prohlubování nezdůvodněných rozdílů mezi úrovní poskytované péče v jednotlivých oblastech“ a nutnosti větší kontrolní funkce národních výborů, které mají zdravotnická zařízení na starosti.¹⁴⁷⁴ Marie Meluzínová přispěla k tématu rozvoje hospodářsky zaostalejších okresů republiky.

Druhý den plenárního zasedání přednesla zpravodajka Elena Litvajová vládní návrhy pěti zákonů souvisejících s připravovanou federalizací Československa, zabývajícími se zřízením federálních ministerstev a výborů, přijetím některých opatření souvisejících s federativním uspořádáním státu, vymezením působnosti ve věcech vnitřního pořádku, bezpečnosti, tisku a jiných informačních prostředků.¹⁴⁷⁵ Poslankyně Šmejkalová byla zpravodajkou výborů ústavně právního a výboru pro plán a rozpočet, protože připravovaná federalizace vyžadovala i přestavbu strukturálního a institucionálního uspořádání peněžních ústavů, konkrétně rozdělení Státní spořitelny na českou a slovenskou. Došlo i k novelizaci zákona o pojišťovnictví a rozdělení fondu a rezerv Státní spořitelny.¹⁴⁷⁶

Vládní návrh zákona o gymnáziích, kterým se nově zřizovala čtyřletá gymnázia, představila prof. Hana Sachsová.

¹⁴⁷¹ Viz Obrazová příloha č. 11, s. 371.

¹⁴⁷² <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/027schuz/s027005.htm>

¹⁴⁷³ Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., in: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-143>

¹⁴⁷⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/029schuz/s029007.htm>

¹⁴⁷⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/029schuz/s029020.htm>

¹⁴⁷⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/029schuz/s029024.htm>

Ing. Alena Pokorná, původní profesí vedoucí útvaru racionalizace, pak poslance seznámila s určitým experimentem a vlastní iniciativou poslanců zdravotního výboru NS, založením několika SOS dětských vesniček podle rakouského vzoru doktora Gmeinerja, jako speciální formy rodinných dětských domovů, která by se mohla aplikovat i v socialistické společnosti. Oznámila, že došlo ke schválení registrace této organizace a ta byla předána zástupci přípravného výboru. Zároveň navrhla, aby „všichni poslanci NS dobrovolně přispěli na fond 777 10 % ze své příští poslancecké odměny na důkaz toho, že jsme to mysleli s realizací této myšlenky vážně.“¹⁴⁷⁷ Je otázka, nakolik se toto doporučení setkalo u jednotlivých poslanců s úspěchem.

Během čtvrtého volebního období proběhlo celkem dvacet devět schůzí NS, přičemž většina z nich byla dvou až třídní. Výjimkou byly schůze konané během jara a léta 1968, kdy některé schůze probíhaly i po čtyři až sedm dnů (jako 26. schůze NS ve dnech 22.-28.srpna 1968).¹⁴⁷⁸ Předsednictvo NS během let 1964-1968 předložilo Národnímu shromáždění k projednání padesát vládních návrhů zákonných opatření předsednictva NS.¹⁴⁷⁹

Nejčastěji vystupovaly poslankyně tradičně v rozpravách o návrzích státního rozpočtu pro jednotlivé roky, k připravovanému čtvrtému pětiletému plánu a v rozpravách věnujících se problematice výborů, jichž byly členkami, či své profesní specializaci.

Vznášené interpelace a dotazy na členy vlády se týkaly především aktuálních problémů souvisejících se započatím výstavby či různými opatřeními k ochraně lidu, či prodlevám v realizaci různých projektů oproti plánům. Na interpelace vždy odpovídal příslušný ministr, většinou písemně, pokud byl na schůzi také přítomen, tak i vzápětí po jejím vnesení osobně.

Díky přijetí opatření o prohloubení činnosti Národního shromáždění hned na počátku volebního období došlo k dramatické proměně v charakteru činnosti Národního shromáždění oproti předcházejícím volebním obdobím, především směrem k výraznému nárůstu osobní aktivity jednotlivých poslanců a také jejich mnohem častějšímu zapojování do veřejných schůzí a rozprav na půdě NS. Jen u poslankyň vzrostl počet jejich vystoupení oproti letům 1960-1964 téměř dva a půlkrát. Změnil se i obsah poslanceckých sdělení a proslovů, z pouhého více méně jen formálního přednesení již připraveného stanoviska a názoru v souladu s vedením KSČ na vlastní iniciativní komentáře a kritické připomínky. Ke konci

¹⁴⁷⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/029schuz/s029031.htm>

¹⁴⁷⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/index.htm>

¹⁴⁷⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/predsedn/tisky/index.htm>

volebního období pak dochází k dalšímu významnému nárůstu sebevědomí Národního shromáždění jako samostatně pracující legislativní instituce schopné přijímat vlastní usnesení a stanoviska a vést skutečný aktivní dialog s občany a udržovat velmi dobré a otevřené vztahy se zástupci sdělovacích prostředků. Tak tomu bylo i během několika následujících dnů po vojenské okupaci Československa v srpnu 1968, bohužel následující vývoj tyto demokratizační a emancipační snahy této instituce opět zabrzdil.

Významným a jasně definovaným požadavkem pak byl pravidelný a častý osobní kontakt poslanců s voliči svého volebního obvodu, povinnost odpovídat na jejich dopisy a seznamovat je s konkrétními opatřeními a prací, kterou poslanec koná pro další rozvoj svého volebního obvodu a odstranění jeho místních problémů. To se projevovalo pravidelně při přijímání státního rozpočtu na jednotlivé roky, kdy poslanci upozorňovali na problémy tížící jejich kraj a potřebná opatření, kterými by se jednotlivé výbory, či vláda měly pro jejich odstranění zcela jistě zabývat. Bohužel některé společenské a hospodářské problémy byly během sledovaného časového období setrvalými, jako například nedostatečný počet pracovních sil ve zdravotnictví, problematika bytové výstavby v zaostalejších regionech související s pokračujícím odlivem obyvatelstva mimo ně, zásobování vnitřního trhu dostatkem potravin a předmětů denní potřeby, fyzické či časové přetěžování zaměstnanců v některých oborech.

Další změny, a ještě aktivnější uplatňování tohoto „prohlubování činnosti“ pak přinesla postupná demokratizace celé společnosti v souvislosti s událostmi Pražského jara, která vyvrcholila v zákonech o zrušení cenzury a zákona o soudních rehabilitacích osob nespravedlivě odsouzených v politických procesech především v padesátých letech (ale zákon se vztahoval k přezkoumání soudních rozsudků až k roku 1963).

Žádná poslankyně pak během let 1964-1968 nerezignovala na svůj mandát, Julie Prokopová 25. října 1966 zemřela.

Aktivita jednotlivých poslankyň byla v posledním volebním období značně asymetrická, což ale odpovídalo původní profesi političky, zkušenostem z politického prostředí či dalších společenských organizací. Od roku 1948 docházelo k postupnému nárůstu kvalifikace političek, i létům praxe ve veřejné sféře. Na půdě parlamentu se pak ve valné většině věnovaly právě těm tématům, se kterými měly i osobní pracovní zkušenost, nejednalo se jen o zdravotní problematiku u lékařek či právní u vystudovaných advokátek či soudkyň, ale i u zkušenosti z dělnických profesí. Například Marie Holatová, původní profesí mistrová

v pletárně, vystoupila s řečí o stavu pletařského průmyslu na schůzi ke zprávě o činnosti vlády, a podobně.¹⁴⁸⁰

Mezi poslankyněmi bychom našli i ženy, které z důvodu kumulace různých funkcí nebyly pro časovou zaneprázdněnost schopné stíhat řádně vykonávat své poslancecké funkce nebo funkce v ÚV KSČ, jak od nich komunistická strana očekávala, a po kritice se některých funkcí musely vzdát. Tato kritika se objevovala především v období Pražského jara a dočkala se jí jak právnička Helena Leflerová, která do dubna 1968 působila jako místopředsedkyně Národního shromáždění, zároveň zastávala funkce v Ústředním výboru Českého svazu žen a v Mezinárodní ženské organizaci, či Ladislava Kleňhová-Besserová, předsedkyně Ústředního výboru Československého svazu žen, generální tajemnice ÚV Národní fronty a členka ÚV KSČ.

Poslankyněmi byly i další vysoké funkcionářky společenských institucí, například předsedkyně Československého svazu žen Miluše Fischerová, členka Ústředního výboru svazu žen či Mezinárodní ženské organizace, jako vedoucí odboru Okresního národního výboru pracovala Antónia Petrusová.

Na druhé straně i v tomto volebním období byla část političek, které nevyvíjely žádnou veřejnou aktivitu, nijak se politicky neprofilovaly a ani jednou nevystoupily s žádným projevem, řečí, či návrhem. Nejčastěji zastávaly nekvalifikované dělnické profese a jednalo se o zhruba patnáct procent političek.

Čtyři poslankyně byly zároveň členkami ÚV KSČ (Ladislava Besserová – Kleňhová, Marie Jirásková, Ludmila Kopecká a JuDr. Helena Leflerová), Marie Miková byla kandidátkou ÚV KSČ. Božena Macháčová a Ludmila Jankovcová zastávaly posty ministryň ve vládě. Funkce v ÚV KSČ i vládě byly z hlediska důležitosti pro tyto političky vždy prioritní, věnovaly se tedy především práci v nich a na půdě NS vždy vystupovaly jako představitelky těchto politických institucí a informovaly o postojích a rozhodnutích ÚV KSČ či jednáních vlády k různým v parlamentu projednávaným tématům.

Průměrné stáří političek v roce 1968 bylo okolo třiceti pěti až čtyřiceti let, nejstarší političkou byla Marie Fišarová ve věku šedesáti šesti let a nejmladší pak ve svých dvaceti šesti letech slovenská poslankyně Národního shromáždění Estera Krúpalová.

Specifickou skupinu poslankyň tvořily ředitelky základních a středních škol. Ve své době šlo o zaměstnání úzce spjaté s komunistickou ideologií, pro jehož výkon byl zapotřebí příznivý kádrový posudek i další politická angažovanost. Poslanecký mandát tak zastávaly

¹⁴⁸⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/005schuz/s005010.htm>

například ředitelky základních škol Anna Míková, Anna Pernická či Božena Procházková. V parlamentu většinou pracovaly v kulturním výboru.

Vysokoškolského vzdělání dosáhla desítka poslankyň Národního shromáždění, což tvořilo jednu šestinu z celkového počtu žen v parlamentu. Tyto ženy patřily k politicky nejaktivnějším a na půdě NS se věnovaly povětšinou vysoce odborným tématům, kde mohly svou kvalifikaci dobře uplatnit a zapojit.

Z hlediska postojů k srpnové okupaci Československa se naprostá většina žen přiklonila k proreformnímu křídlu ve straně. Velká část političek se také posléze na počátku sedmdesátých let vzdala svého poslaneckého mandátu (více než třetina) či jim byl odejmut v rámci normalizačních čistek ve straně.

Pokud jde o konkrétní druhy výborů, které si ženy vybíraly nebo do nichž byly vysílány, žádná žena nebyla zastoupena v branném a bezpečnostním výboru, nejvíce žen působilo ve výborech kulturním a zdravotním a také ve výboru pro spotřební průmysl, služby, obchod a spoje. Tam ženy tvořily téměř polovinu. Předsedkyněmi výborů byly ve výboru zdravotním (MuDr. Antónia Petrusová, členka předsednictva NS) a výboru pro národní výbory (JuDr. Helena Leflerová). Ve výboru mandátovém a imunitním, kulturním a zdravotním zastávaly ženy i posty místopředsedkyň výboru.

Srovnáme-li politickou aktivitu, odbornost a dosažené vzdělání političek českého a slovenského původu, v roce 1968 již nenalezneme žádné významnější rozdíly. Téměř polovina vysokoškolsky vzdělaných žen ve vrcholné politice pocházela ze Slovenska, slovenské političky zastávaly i vysoké funkce v KSS či dalších společenských organizacích, či se podílely spolu s Otou Šikem na přípravě ekonomické reformy, jako výzkumná pracovnice Institutu řízení v Praze Ing. Božena Fuková.

Nejvýznamnější úlohu v srpnových událostech sehrála ze všech poslankyň jednoznačně ministryně Božena Macháčová Dostálová, když byla v době nepřítomnosti předsedy vlády ve dnech 21. a 22. srpna 1968 jako věkově nejstarší členka vlády pověřena oficiálním zastupováním vlády v Československu. Prožila tak zřejmě i určité vyvrcholení své politické kariéry, byť na pouhé dva dny.

Vláda se po tyto dny scházela provizorně v neobsazených budovách různých ministerstev (zahraničního obchodu, spotřebního průmyslu, průmyslu) a v prostorách ČKD. Až do večera 22. srpna ji vedla Božena Macháčová-Dostálová, večerní jednání 22. srpna již převzal místopředseda vlády Štrougal.

Díky historickému vývoji situace se Božena Macháčová dostala do nejvyšší politické funkce, jako kdy v Československu, až do dnešních dnů, žena zastávala a také pozice

s největší zodpovědností. Nečekaná situace kladla vysoké nároky na morální integritu exponovaných politiků a Božena Machačová se dostala pod velký tlak zejména 21. srpna dopoledne, kdy se měla po předchozí dohodě připojit ke kolaborantské dělnicko – rolnické vládě v čele s Aloisem Indrou a Vasilem Biľakem. Nakonec se však dokázala rozhodnout, jak jí velelo její svědomí a zmařit tak plány prosovětské skupiny komunistických politiků, kteří chtěli násilnou okupaci země vydávat za přátelský akt bratrské pomoci. Jednalo se sice pouze o epizodní, o to však významnější událost jejího života.

Po federalizaci Československa v lednu 1969 již Božena Machačová-Dostálová nadále post ministryně nezastávala. Při přípravách personálního obsazení nově ustaveného Federálního shromáždění ji Dubček navrhoval na post předsedkyně Sněmovny lidu, tento návrh však nakonec nebyl schválen. Až do roku 1971 pak zůstala řadovou poslankyní a členkou ÚV KSČ.¹⁴⁸¹

Čím odvážněji se nakonec zachovala v srpnových dnech, tím více překvapí, že přesně rok po vojenské okupaci Československa již patřila k zastáncům nejtvrdějších odvetných opatření proti protestujícím 21. srpna 1969.¹⁴⁸²

Umírá dva roky poté, co se vzdala poslaneckého mandátu a členství v ÚV KSČ, 20. května 1973.

Po srpnových událostech 1968 nastávalo období tak zvané normalizace. Členstvo KSČ nyní z pohledu moskevského vedení tvořilo nepočtené „zdravé jádro“ loajální ke stanovisku Moskvy a jednoznačně přijímající sovětskou okupaci jako nutnou „bratskou pomoc,“ dále také „exponenti pravice“ určení k vyloučení a zbývající většina „pomýlených,“ která měla podstoupit prověrku. Cesta k normalizaci se tak lišila od řešení zvoleného v roce 1956 po událostech v Maďarsku, kdy po potlačení nepokojů byla členská základna Maďarské socialistické dělnické strany zcela zrušena a znovu od základu vybudována, místo toho měli stávající členové KSČ prokázat svou loajalitu ke straně odvoláním svých názorů na vojenskou okupaci a přijetí stanoviska vedení komunistické strany. Podle stranických údajů bylo při těchto normalizačních prověrkách z Komunistické strany Československa vyloučeno přes půl milionu lidí.¹⁴⁸³

¹⁴⁸¹ <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/rejstrik/jmenny/sl/m.htm> a <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=6>

¹⁴⁸² MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, Svazek 16. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 116.

¹⁴⁸³ ŠIMEČKA, Milan: *Obnovení pořádku*. Brno: Atlantis, 1990, s.41.

Mezi exponenty pravice byli automaticky počítáni všichni poslanci, kteří nehlasovali pro smlouvu o souhlasu s pobytém vojsk Varšavské smlouvy na našem území, velice záhy byli vystaveni persekuci uvnitř strany a všeobecné kritice za své chování a obhajování reformních snah z Pražského jara.

Dočkala se jí i místopředsedkyně NS Marie Miková. Například Jaromír Brovják, ředitel podniku Elektrosvit a aktivní zastánce normalizace, o ní 6. listopadu 1968 mluvil takto: „Soudružka Miková, místopředsedkyně Národního shromáždění, ta prostě mluví pořád o okupantech a říká o nás, starých komunistech, že zvedáme hlavu ve stínu sovětských tanků. My nezvedáme, soudruzi, hlavy ve stínu sovětských tanků, poněvadž jsme ji měli hrdě zvednutou, i když tady ještě spojenecká vojska nebyla. Soudruzi, jestliže takovíto lidé mají provádět konsolidaci, kteří říkají, já neznám jiné slovo – slovník jsem prostudoval - než okupant, tak prosím vás, jaká je to reprezentace, když zástupce, když místopředseda Parlamentu takto si představuje konsolidaci a takto to lidem vysvětluje. Její přívrženci organizují aktivity, na které zvou vlasaté chuligány, aby ukřičeli poctivé soudruhy, kteří nesouhlasí s jejími slovy, jako se to stalo ve Frýdku-Místku“... „Komu vadí, poctivému komunistovi, jestli tady je sovětský voják, nebo ne. Mně to nevadí a mnohým z vás také ne.“¹⁴⁸⁴

Od jara roku 1969 byly ustavovány speciální vyšetřovací komise k šetření výhrad, kritik a připomínek k členům a kandidátům ÚV KSČ. Pro Marii Mikovou byla zřízena dokonce samostatná komise, která se zabývala pouze výhradami k její osobě.¹⁴⁸⁵ V červenci 1969 řešila schůze ÚV KSČ dopisy s připomínkami na jednotlivé členy ÚV KSČ. Marie Miková patřila k pěti nejvíce kritizovaným členům strany, obdržela pět kritických dopisů obsahujících výhrady k jejímu jednání, které bylo údajně v rozporu s dokumenty přijatými na plénu ÚV KSČ. Zároveň Ústřednímu výboru dorazilo i několik rezolucí požadujících její vyloučení ze strany. Od všech kritizovaných členů bylo vyžádáno písemné vyjádření ke kritice a byly jim uloženy stranické tresty.¹⁴⁸⁶ Následně se devatenáct členů ÚV KSČ vzdalo členství či vzdání se členství alespoň nabídko.

Marie Miková byla z ÚV KSČ vyloučena v září 1969. I přes ostrou kritiku svého jednání své názory nezměnila, a naopak odsoudila všechny komunisty, kteří omlouvali své jednání v roce 1968 tím, že byli pomýleni, nebo ovlivněni sdělovacími prostředky.

¹⁴⁸⁴ VONDRŮVÁ, Jitka, NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa, Kapitulace, Srpen-listopad 1968*, c.d., s.447.

¹⁴⁸⁵ *Ibid.*, s. 496.

¹⁴⁸⁶ *Ibid.*

Kritizovala i ty, kteří jako první začali útočit na jiné, aby tak získali odpuštění pro svoje činy v roce 1968.¹⁴⁸⁷

V období normalizace, téměř na den přesně o rok později po podpisu Smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk na našem území (15. října 1969), odvolalo nové Federální shromáždění platnost dokumentů ze srpna 1968. Zároveň byli všichni čtyři poslanci, kteří pro smlouvu nezvedli ruku, zbaveni poslanceckého mandátu, stejně jako deset dalších, kteří se vzdali hlasování, a dalších čtyřicet čtyři poslanců, kteří „narušovali politiku Národní fronty.“ Umožňoval to zákon z 15. října 1969 (č.115/9 Sb.) o prodloužení volebního období, na základě kterého bylo možné odvolat poslance.¹⁴⁸⁸ Je třeba zmínit, že na této schůzi byla zároveň mimořádně vysoká absence poslanců, nezúčastnilo se jí třicet čtyři z nich.

Zpravodaj přijímaných opatření poslanec Korčák zdůvodnil zbavení mandátů u těchto poslanců takto: „Jak víte, jsou mezi námi, poslanci Sněmovny lidu, někteří, které nelze považovat za zástupce lidu, protože jejich postoje a činnost jsou v příkrém rozporu se zájmy lidu, v příkrém rozporu s politikou Národní fronty, rozešli se s politikou stran, které je do funkce poslance navrhly a doporučily... Poslanci František Vodsoň, MuDr. František Kriegel, CSc., Václav Prchlík, JuDr. Gertruda Sekaninová a Ing. Božena Fuková vystupovali v různých orgánech Federálního shromáždění způsobem, který jasně ukazoval, že nerespektují závěry ústředního výboru Komunistické strany Československa přijaté v dubnu, květnu a září letošního roku, které jsou směrnicí k zajištění konsolidace našich vnitřních poměrů a upevnění našich vztahů k Sovětskému svazu a ostatním socialistickým státům. Uvedení poslanci odmítají politickou linii Komunistické strany Československa a neuznávají její vedoucí úlohy. Tím se dostávají do rozporu se snahami našeho lidu, do rozporu s povinnostmi poslance stanovenými ústavou naší republiky.“¹⁴⁸⁹

Poslanec Kozelka si neodpustil odsuzující poznámku: „Soudružky a soudruzi poslanci, nám je všem známo, že poslankyně Sekaninová-Čakrtová používá dvou jmen: Sekaninová a Čakrtová. Mám dotaz, jak je registrována, jestli jen Sekaninová, jak uváděl soudruh Korčák, anebo Sekaninová-Čakrtová. Byl bych pro to, používat toho jména Čakrtová, poněvadž když si vzpomenu na Ivana Sekaninu... ale to je druhá stránka věci. Jen po formální stránce aby to bylo v pořádku.“¹⁴⁹⁰

¹⁴⁸⁷ Ibid., s. 579.

¹⁴⁸⁸ *Zákon č. 115/9 Sb. o prodloužení volebního období.* Dostupné online: <http://web.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1969/sb38-69.pdf>

¹⁴⁸⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/sl/stenprot/005schuz/s005001.htm>

¹⁴⁹⁰ Ibid.

O odvolání každého z poslanců bylo hlasováno samostatně, všichni byli zbaveni svého mandátu jednomyslně. Na téže schůzi rezignovala na funkci místopředsedkyně Sněmovny lidu Marie Miková a 17. prosince 1969 i na poslanecký mandát. 17. prosince se mandátu vzdala i Zdena Kenclová a Jiřina Turečková.¹⁴⁹¹

Božena Fuková musela jako politicky pronásledovaná osoba odejít z Institutu řízení v Praze, kde se podílela na realizaci Šikových ekonomických reforem a ve kterém pracovala jako výzkumná pracovnice od ledna 1967. Měla velké problémy sehnat nové zaměstnání. Později pracovala jako účetní v Laboře Praha či jako referentka informační soustavy v Tesle Praha.

Po sametové revoluci a pádu komunistického režimu se do politiky opět vrátila. V lednu 1990 byla kooptována do Federálního parlamentu. V březnu 1990 byla zvolena členkou komise, dohlížející na odchod sovětských vojsk z Československa vedené Michalem Kocábem a Josefem Mackem. Poté pracovala v odboru pro styk s veřejností v Kanceláři Federálního shromáždění a po rozdělení Československa si ponechala si obě občanství.

Obdržela státní Vyznamenání Zlaté lípy ministra obrany České republiky za obranu demokracie a slovenský Řád Ľudovíta Štúra druhé třídy.¹⁴⁹²

V současné době je v důchodu jako poslední žijící ze čtveřice poslanců, kteří v roce 1968 hlasovali proti smlouvě o dočasném pobytu sovětských vojsk. Z veřejné činnosti se zcela stáhla a odmítá poskytovat jakékoli rozhovory či komunikovat s médii, která podle ní pouze překrucují realitu.

¹⁴⁹¹ <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/sl/stenprot/007schuz/s007001.htm>

¹⁴⁹² http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_fukovab.php

6. Ženy ve vrcholných pozicích v ÚV KSČ

Vzhledem k omezenému rozsahu této práce není možné se podrobně věnovat jednotlivým členkám ÚV KSČ v období 1948-1968, hlavním těžištěm této práce jsou ženy v Národním shromáždění v tomto časovém úseku. Vzhledem k roli a postavení Ústředního výboru KSČ v realizaci stranické linie v Československu a skutečnosti, že část poslankyň byla pravidelně a opakovaně rekrutována z řad členek ÚV KSČ, se na jejich pozici v Ústředním výboru KSČ podíváme alespoň stručně v následující přehledové kapitole.

Nejvyšším orgánem KSČ byl sjezd strany.¹⁴⁹³ Sjezdy svolával ústřední výbor, mohly však být svolány také na základě iniciativy více než jedné třetiny základních organizací. Podle stanov se měly konat za tři,¹⁴⁹⁴ případně čtyři roky.¹⁴⁹⁵ Většinou jejich jednání trvalo vždy několik dní a probíhalo ve Sjezdovém sále Parku kultury a oddechu Julia Fučíka v Praze (dnešní Výstaviště v Praze Holešovicích). Delegáti na sjezd byli voleni podle klíče, který určoval ÚV KSČ. Vybírání byli na okresních a krajských konferencích KSČ, které probíhaly v předsjezdovém období. Sjezdové materiály připravovalo předsednictvo ÚV KSČ.¹⁴⁹⁶ Sjezd tak měl ve skutečnosti pouze posvětit nově nastavený kurs stranického předsednictva/politbyra, schválit jeho program i cíle a dosadit do funkcí jím vybrané delegáty.

Mezi delegáty stranických sjezdů (plenárních zasedání) a konferencí KSČ byly ženy zastoupeny průměrně 14,3 %.¹⁴⁹⁷

¹⁴⁹³ *Organisační řád Komunistické strany Československa přijatý VIII. sjezdem KSČ dne 28.-31. března 1946 a předán ústřednímu výboru k úpravě. Konečný text Organisačního řádu schválil ústřední výbor dne 25.-26. září 1946.* Praha: ÚV KSČ, 1946, s. 49, srov. *Organisační řád Komunistické strany Československa, jednomyslně přijatý IX. sjezdem KSČ.* Praha: ÚV KSČ, 1949, s. 66, také *Stanovy Komunistické strany Československa, schválené X. sjezdem KSČ dne 15. června 1954 a doplněné celostátní konferencí KSČ dne 15. června 1956 a XI. sjezdem KSČ dne 21. června 1958.* Praha: ÚV KSČ, 1958, s. 24, dále *Stanovy Komunistické strany Československa, schválené XII. sjezdem KSČ dne 8. prosince 1962.* Praha: ÚV KSČ, 1963, s. 27.

¹⁴⁹⁴ *Organisační řád Komunistické strany Československa přijatý VIII. sjezdem KSČ dne 28.-31. března 1946 a předán ústřednímu výboru k úpravě. Konečný text Organisačního řádu schválil ústřední výbor dne 25.-26. září 1946.* Praha: ÚV KSČ, 1946, s. 49.

¹⁴⁹⁵ *Stanovy Komunistické strany Československa, schválené X. sjezdem KSČ dne 15. června 1954 a doplněné celostátní konferencí KSČ dne 15. června 1956 a XI. sjezdem KSČ dne 21. června 1958.* Praha: ÚV KSČ, 1958, s. 24, dále *Stanovy Komunistické strany Československa, schválené XII. sjezdem KSČ dne 8. prosince 1962.* Praha: ÚV KSČ, 1963, s. 27.

¹⁴⁹⁶ NA Praha, f. KSČ - Sjezdy, Praha- VIII.-XIV. sjezd.

¹⁴⁹⁷ Vypočteno podle Tabulky č.14 (Zastoupení žen mezi delegáty sjezdů a konferencí KSČ-podíly v %)

Tabulka č. 14: Zastoupení žen mezi delegáty sjezdů a konferencí KSČ-podíly v %¹⁴⁹⁸

	1949	1952	1954	1956	1958	1960	1962	1966
Ženy	14,7 %	7,7 %	13,3 %	9,5 %	14 %	17,4 %	19,4 %	18,7 %

Celkové početní stavy ÚV KSČ se od VIII. sjezdu KSČ v roce 1946 až do X. sjezdu v červnu roku 1954 postupně mírně snižovaly, potom se objevuje opačná tendence. Nejvyšší počet členů ÚV KSČ do roku 1968 byl zvolen na XIII. sjezdu v roce 1966. Mezi VIII. a IX. sjezdem se rozšířil počet členů ÚV KSČ o čtrnáct členů z loajálních prokomunistických členů sloučené sociální demokracie (a dalších sedm bývalých sociálních demokratů se dostalo na seznam náhradníků) a po organizačním sloučení KSČ a KSS ještě o sedmnáct členů z vedení KSS.¹⁴⁹⁹ Mezi IX. a X. sjezdem pak probíhal „zostřený třídní boj“ proti třídním nepřátelům a odpůrcům režimu, který se výrazně dotkl i členů ústředního výboru KSČ. Mnozí z nich byli zbaveni členství či přímo vyloučeni z KSČ, několik stovek stranických funkcionářů bylo v letech 1949 až 1952 zatčeno a někteří odsouzeni v procesu s tzv. „protistátním spikleneckým centrem.“ V době mezi ostatními stranickými sjezdy (X. až mimořádným XIV.) pak již k tak razantním změnám či úbytku počtu členů ÚV KSČ nedocházelo.¹⁵⁰⁰

V období mezi sjezdy řídil veškerou práci strany Ústřední výbor KSČ. Stanovy KSČ, schvalované na jednotlivých sjezdech, se od sebe stylisticky poněkud lišily při vymezování kompetencí ústředního výboru, pokaždé však konstatovaly, že „řídí veškerou práci strany, zastupuje stranu ve styku s jinými stranami, organizacemi i úřady“ atd., krom toho měl řídit práci ústředních státních orgánů, Národní fronty a veřejných organizací prostřednictvím stranických skupin v těchto orgánech a organizacích. Formálně tedy byl Ústřední výbor KSČ nejmocnější výkonnou složkou ve státě, skutečným tvůrcem stranické politiky a realizátorem politiky komunistické strany. Ve skutečnosti však faktická moc spočívala v rukou malé skupiny vedoucích funkcionářů, kteří v letech 1948-1954 tvořili předsednictvo ÚV KSČ. To bylo v roce 1954 přejmenováno na politické byro (politbyro) a tento název neslo do roku

¹⁴⁹⁸ Vypočteno podle: *Ústav paměti národa, Funkcionáři KSČ a KSS* in: <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=1>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=2>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=3>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=4>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=5>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=6>;

¹⁴⁹⁹ MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci II - Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948-1968*, c.d., s. 111.

¹⁵⁰⁰ Ibid.

1962, kdy se opět vrátilo k označení „předsednictvo.“ Ve sledovaném období mezi lety 1948-1968 je tvořilo přibližně dvacet nejmocnějších členů komunistické strany.¹⁵⁰¹

V úplném čele pak stála postava předsedy strany a generálního tajemníka, oba volil sjezd. Stanovy nevymezovaly jejich kompetence ani přibližně, jen organizační řád z roku 1946 stanovil, že „předseda ústředního výboru nebo jím pověřený zástupce spolu s ústředním (!) tajemníkem nebo jeho zástupcem jsou oprávněni právoplatně jednat jménem ústředního výboru.“¹⁵⁰²

Praxe však byla taková, že předseda, jímž byl v letech 1945-1953 Klement Gottwald, měl rozhodující slovo ve všech významných otázkách, především pak při stanovování politické linie strany. Ústřední tajemník – v běžné praxi však byl nazýván „generálním tajemníkem“ – měl na starosti především konkrétní otázky výstavby strany a jejího vnitřního fungování. V letech 1945-1951 tuto funkci vykonával Rudolf Slánský. Po Stalinově přímé intervenci byla funkce ústředního (generálního) tajemníka zrušena a jeho kompetence přešly na předsedu strany.¹⁵⁰³

Po Gottwaldově smrti v roce 1953 předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo funkci předsedy již neobsazovat s tím, že v čele strany stane tzv. kolektivní vedení (obdobně jako v Komunistické straně Sovětského svazu po smrti J. V. Stalina).¹⁵⁰⁴ Protože však bylo nezbytné, aby sekretariát ÚV KSČ řídil konkrétní člověk, pověřilo předsednictvo ÚV touto administrativní činností Antonína Novotného. Zaujal pozici, která neměla oporu v platných stanovách strany (stejně tak ale bylo v rozporu s platnými stanovami zrušení funkce ústředního tajemníka ÚV KSČ či neobsazení funkce předsedy) a teprve až na zasedání ÚV KSČ v září 1953 dostala označení „první tajemník ÚV KSČ.“ Fakticky je funkce „prvního tajemníka“ výslovně zmíněna až ve stanovách strany, schválených XII. sjezdem KSČ v roce 1962.¹⁵⁰⁵ První tajemník ÚV KSČ stál v čele vnitrostranické hierarchie až do roku 1971, kdy na XIV. sjezdu byla tato pozice přejmenována na „generálního tajemníka“.¹⁵⁰⁶ První tajemník ÚV KSČ soustřeďoval ve svých rukou nejvyšší politickou funkci ve státě i funkci nejvyššího

¹⁵⁰¹ *Ústav paměti národa, Funkcionári KSČ a KSS. Zoznam zjazdov KSČ.* Dostupné online:

<http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zoznam-zjazdov.php>

¹⁵⁰² *Organisační řád Komunistické strany Československa přijatý VIII. sjezdem KSČ dne 28.-31. března 1946 a předán ústřednímu výboru k úpravě. Konečný text Organisačního řádu schválil ústřední výbor dne 25.-26. září 1946.* Praha: ÚV KSČ, 1946, s. 54.

¹⁵⁰³ Podrobněji viz PERNES, Jiří. *Zprávy z Prahy 1953.* Praha: Academia, 2016.

¹⁵⁰⁴ Ibid.

¹⁵⁰⁵ *Stanovy Komunistické strany Československa, schválené XII. sjezdem KSČ dne 8. prosince 1962.* Praha: ÚV KSČ, 1963, s. 36.

¹⁵⁰⁶ *Stanovy Komunistické strany Československa, schválené XII. sjezdem KSČ dne 8. prosince 1962, doplněné a upravené XIII. sjezdem KSČ dne 4. června 1966 a XIV. sjezdem KSČ dne 29. května 1971.* Praha: ÚV KSČ, 1982, s. 31.

úředníka stranického aparátu. Určoval program schůzí předsednictva (politbyra), předsedal jim, vydával konečná rozhodnutí pro předsednictvo, sekretariát i porady tajemníků ústředního výboru KSČ. Byl rovněž předsedou Národní fronty a v letech 1957-1968 ve sledovaném období i prezidentem republiky (v postavě Antonína Novotného).¹⁵⁰⁷

Aparát ÚV KSČ byl tvořen sekretariátem a stranickými zařízeními,¹⁵⁰⁸ kam patřily politické školy, stranická muzea, či Ústav dějin KSČ. Práci ústředního sekretariátu řídil sekretariát ÚV KSČ, který byl volen stranickým sjezdem. Koordinoval aktivitu jednotlivých stranických oddělení.

Ústřední výbor KSČ procházel v období našeho zájmu rovněž vývojem. V Košicích byl v dubnu 1945 ustanoven Prozatímní ústřední výbor o sedmnácti členech, tvořený představiteli zahraničního vedení z českých i slovenských komunistů.¹⁵⁰⁹ V květnu 1945 do něj byli kooptováni představitelé domácího odboje, počet členů se tak zvýšil na dvacet šest. Po několika dalších změnách byla jeho činnost ukončena na VIII. stranickém sjezdu ve dnech 28.-31. 3. 1946, který rovněž zvolil první řádný poválečný Ústřední výbor KSČ, tvořený sto jedna členy a třiceti třemi náhradníky.¹⁵¹⁰

Z nich bylo osmnáct žen a tři ženy byly náhradnicemi. Členkou čtrnáctičlenného předsednictva ÚV KSČ byla zvolena jako jediná žena i Marie Švermová. Předsednictvo ÚV KSČ rozhodovalo o všech důležitých záležitostech ve straně, 24. 3. 1947¹⁵¹¹ se z jeho středu ještě vyčlenil politický sekretariát, skutečné vedoucí jádro strany, tvořené 6 členy (Gottwald, Slánský, Kopecký, Dolanský, Zápotocký a Široký za KSS), které bylo zlegalizováno o dva roky později na IX. sjezdu, v květnu 1949.¹⁵¹²

Po sloučení se sociální demokracií na konci června 1948 bylo předsednictvo strany rozšířeno o Zdeňka Fierlingera, Ludmilu Jankovcovou, Evženu Erbanu a Oldřicha Johna. Do ÚV KSČ bylo kooptováno celkem čtrnáct členů a sedm náhradníků z prokomunistického křídla poúnorové sociální demokracie.¹⁵¹³

Mezi členy ÚV KSČ byl vždy prezident republiky i vybraní členové vlády a poslanci Národního shromáždění, kteří tvořili zhruba třetinu členů ústředního výboru. Dále

¹⁵⁰⁷ KAPLAN, Karel. *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*. Studie a dokumenty, Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Svazek 10. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, s. 23.

¹⁵⁰⁸ *Ibid.*, s. 19.

¹⁵⁰⁹ MAŇÁK, Jiří. *Komunisté na pochodu k moci. Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948, c.d.*, s. 37.

¹⁵¹⁰ *Ibid.*

¹⁵¹¹ NA Praha, f.02/1, a.j. 69

¹⁵¹² MAŇÁK, Jiří. *Komunisté na pochodu k moci. Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948, c.d.*, s. 39.

¹⁵¹³ NA Praha, f.100/4, a.j.26.

byli zastoupeni pracovníci stranického aparátu, členové organizací a orgánů Národní fronty, vedoucí funkcionáři krajských výborů KSČ.¹⁵¹⁴ Nechyběli ani zástupci národních výborů, armády, policie, JZD, odborů, či Československého svazu mládeže. Záměrem bylo, aby ÚV KSČ tvořili reprezentanti všech podstatných společenských a stranických skupin. Jednalo se o placené politické funkce, které jejich členové vykonávali jako své zaměstnání.

Počet členů ústředního výboru byl tvořen zhruba sto stranickými funkcionáři, přičemž ještě zhruba další třetina až polovina z tohoto počtu byla mezi náhradníky (kandidáty na členství).¹⁵¹⁵

Tabulka č. 15: Početní stavy ÚV KSČ a podíly žen¹⁵¹⁶

	1946 (od VIII. sjezdu KSČ- 28.-31. 3. 1946)	1949 (od IX. sjezdu KSČ- 25.-29. 5. 1949)	1954 (od X. sjezdu KSČ- 11.-15. 6. 1954)	1958 (od XI. sjezdu KSČ-18.- 21. 6. 1958)	1962 (od XII. sjezdu KSČ-4.-8. 12. 1962)	1966 (od XIII. sjezdu KSČ- 31.5.-4. 6. 1966)	1968 (od mimořádného XIV. Vysočanský sjezdu 26.- 28. 8. 1968)
Členové celkem	101	97	84	97	97	110	
Kandidáti (náhradníci)	33	32	28	50	50	56	
Ženy mezi členy	18 (17,8% ¹⁵¹⁷)	17 (17,5%)	10 (11,9%)	9 (9,3%)	11 (11,3%) (+2 členky Ústřední a revizní komise)	9 (8,2%) (+4 členky Ústřední a revizní komise)	7
Ženy kandidátky /náhradnice	3 (9,1% ¹⁵¹⁸)	3 (9,4%)	2 (7,1%)	5 (10%)	4 (8%)	5 (8,9%)	
Počet žen v předsednictvu/ politbyru	1 (celkem 14 členů) /Marie Švermová	2 (celkem 22 členů)/Marie Švermová a Ludmila Jankovcová	0 žen, 1 kandidátka do PB- Ludmila Jankovcová, celkem 9 členů	0 žen, 1 kandidátka do PB- Ludmila Jankovcová celkem 10 členů	0 žen, 1 kandidátka do PB- Ludmila Jankovcová, celkem 9 členů	0 žen, 0 kandidátek do PB, celkem 10 členů	1 /Libuše Hrdinová

¹⁵¹⁴ Ibid., s.112.

¹⁵¹⁵ <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zoznam-zjazdov.php>

¹⁵¹⁶ Vypočteno podle: *Ústav paměti národa, Funkcionáři KSČ a KSS* in: <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=1>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=2>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=3>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=4>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=5>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=6>;

¹⁵¹⁷ Podíl žen z celkového počtu členů v ÚV KSČ.

¹⁵¹⁸ Podíl žen mezi kandidáty ÚV KSČ.

Pokud jde o početní obsazení ústředního výboru komunistické strany ženami, pak z 84 -110¹⁵¹⁹ členů ÚV KSČ tvořily ženy průměrně jen 12,3 %. Mezi lety 1946-1954 kolísal jejich počet mezi sedmnácti až osmnácti (a třemi náhradnicemi), se zastoupením nejprve pouze jedné ženy v nejvyšším mocenském uskupení ve státě, v předsednictvu ÚV KSČ (Marie Švermové), posléze od června 1948 i kooptované členky sociálně demokratické strany ministryně Ludmily Jankovcové.¹⁵²⁰

Od X. sjezdu KSČ konaného v červnu 1954 došlo k významnému poklesu členek Ústředního výboru Komunistické strany Československa, prakticky na polovinu stavu z let předcházejících, devět – jedenáct žen v něm pracovalo prakticky až do konce sledovaného období v roce 1968, žádná žena také již nedosáhla na pozici členky politbyra (posléze opět předsednictva), kandidátkou politbyra mezi lety 1954-1962 byla sice tehdejší ministryně Ludmila Jankovcová, nikdy se však již opět jeho členkou nestala. S blížícími se reformními snahami Pražského jara a koncem šedesátých let se snižoval i počet žen v tomto vrcholném mocenském orgánu komunistické strany, od roku 1966 již nebyla žádná žena ani kandidátkou do předsednictva ÚV KSČ, ani v sekretariátu ÚV KSČ, tajemnicí, či předsedkyní komise.

Mimořádný XIV. vysočanský sjezd do předsednictva ÚV KSČ zvolil další významnou političku, Libuši Hrdinovou, avšak dále do ústředního výboru dosadil již jen šest vysokých komunistických představitelk, což byl nejnižší počet od konce druhé světové války. Tento sjezd byl v důsledku dramatických událostí srpnové invaze do Československa v roce 1968 již v srpnu 1968 prohlášen za neplatný, stejně jako jeho závěry a hlasování. Sedm žen bylo členkami ÚV KSČ zvoleno ještě i na řádném XIV. sjezdu KSČ v roce 1971, pět kandidátek usilovalo o členství v něm a deset političek bylo členkami Ústřední revizní a kontrolní komise.

K nejnvýše postaveným ženám počátku sledovaného období (do 21. února 1951) patřila Marie Švermová, zakládající členka strany, přívrženkyně „bolševizace strany“ v roce 1929 a od téhož roku (od V. sjezdu KSČ, konaného 18.-23. února 1929) kandidátka politického byra.¹⁵²¹ Do předsednictva Prozatímního ústředního výboru KSČ, které se utvořilo po skončení druhé světové války, byla kooptována v prosinci 1945, jako poslední z jeho deseti

¹⁵¹⁹ Rozmezí počtu členů ÚV KSČ v letech 1946-1968

¹⁵²⁰ *Složení vedoucích orgánů KSČ. Ústav pro studium totalitních režimů*, s.17, dostupné online: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>

¹⁵²¹ *Složení vedoucích orgánů KSČ. Ústav pro studium totalitních režimů*, s.7, dostupné online: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>

členů¹⁵²² a jako jediná žena. Do předsednictva ÚV KSČ byla následně potvrzena i na VIII. sjezdu KSČ (konaném 28. – 31. března 1946) a IX. sjezdu (25.-29. května 1949).¹⁵²³ Na IX. sjezdu byla jmenována i členkou pětičlenného sekretariátu KSČ (a tím i zástupkyní ústředního tajemníka).¹⁵²⁴ Působila i jako tajemnice ÚV KSČ.

Po sloučení Československé sociální demokracie s komunistickou stranou, k němuž došlo 27. června 1948, byli do předsednictva ÚV KSČ kooptováni ještě Evžen Erban, Zdeněk Fierlinger, Oldřich John a jako druhá žena i ministryně Ludmila Jankovcová.¹⁵²⁵

Předsednictvo tak bylo od června 1948 tvořeno celkem čtrnácti funkcionáři, mezi nimiž byly dvě ženy. Rovněž Jankovcová byla do předsednictva znovu zvolena i na IX. sjezdu strany.¹⁵²⁶

Dlouholetou komunistickou funkcionářkou, ve druhé polovině čtyřicátých let¹⁵²⁷ zástupkyní ústředního tajemníka Rudolfa Slánského a členkou ÚV KSČ, byla i Jarmila Taussigová-Potůčková,¹⁵²⁸ byť nikdy nebyla členkou předsednictva strany. Do ÚV KSČ byla zvolena v roce 1946 na VIII. sjezdu strany a do své funkce následně potvrzena i na následujícím sjezdu KSČ.¹⁵²⁹ Od února 1949 působila v Komisi stranické kontroly¹⁵³⁰ a přímo se osobně podílela na přípravě politických procesů na počátku padesátých let, včetně výslechů své bývalé stranické kolegyně Marie Švermové.¹⁵³¹ Samotné se jí však nakonec nepodařilo uniknout zatčení z politických důvodů, uvězněna byla ve stejný den jako Rudolf Slánský 21. listopadu 1951.¹⁵³²

Do vedoucích funkcí v KSČ byli preferováni komunisté s již předválečnou stranickou zkušeností a ti, kteří se aktivně zapojili do protinacistického odboje. Koncem roku 1947 byly

¹⁵²² Předsednictvo prozatímního ústředního výboru KSČ bylo zvoleno na schůzi Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska a funkcionářů KSČ z moskevské a londýnské emigrace v Košicích 8. dubna 1945. V této první skupině bylo pouze šest členů:

1. Klement Gottwald (předseda), 2. Václav Kopecký, 3. Václav Nosek, 4. Rudolf Slánský (generální tajemník), 5. Viliam Široký, 6. Karol Šmidke (místopředseda). Na zasedání ÚV KSČ 24.5.1945 byl kooptován do předsednictva Josef Smrkovský (ve funkci do června 1945) a koncem května 1945 Antonín Zápotocký. Členství zaniklo u Karola Šmidkeho. V září 1945 byli kooptováni Jaromír Dolanský, Julius Ďuriš, Josef Krosnář a v prosinci 1945 Marie Švermová. In: *Složení vedoucích orgánů KSČ, Ústav pro studium totalitních režimů*, s. 16, dostupné online: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>

¹⁵²³ <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=1>; <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=2>

¹⁵²⁴ Ibid.

¹⁵²⁵ *Složení vedoucích orgánů KSČ, Ústav pro studium totalitních režimů*, s. 17, dostupné online: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>

¹⁵²⁶ <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=2>

¹⁵²⁷ Říjen 1947–únor 1949, in: KAPLAN, Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*, c.d., s. 36 a 46.

¹⁵²⁸ KAPLAN, Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*, c.d., s.36.

¹⁵²⁹ <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zoznam-zjazdov.php>

¹⁵³⁰ KAPLAN, Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*, s. 47.

¹⁵³¹ PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s. 105-132.

¹⁵³² Ibid.

více než dvě třetiny členů ÚV KSČ z řad předválečného členstva (67,7%),¹⁵³³ 14,6% patřilo přímo k zakládajícím členům komunistické strany. Vedle předválečného členství jich také nadpoloviční většina měla zkušenost z odboje, případně ze zahraničního exilu.¹⁵³⁴ To platilo i pro ženy.

Z více než čtyř desítek žen, které byly zvoleny do ÚV KSČ, jako kandidátky/náhradnice či do Ústřední kontrolní a revizní komise, měla většina z nich za sebou dramatické zážitky z domácího odboje, případně proti nacistům pracovaly ze zahraničního exilu. Byly mezi nimi politické vězenkyně v nacistických káznících a koncentračních táborech, i žena z Lidic, která přežila vypálení a vyvraždění své rodné vesnice. Mnohé z nich přišly během svých ilegálních protinacistických aktivit o manžela, který byl popraven nacisty a konce války se dočkaly bez svých rodin a blízkých.¹⁵³⁵

V poválečných letech se teprve ustanovovala struktura a pravomoci ÚV KSČ, řada odborů ještě měla poměrně volné postavení, vzájemné kompetence byly vymezeny až na podzim 1948.¹⁵³⁶ V následujícím roce byl již aparát tvořen sedmnácti odděleními, devíti vedoucími oddělení a pěti vedoucími samostatných odborů.¹⁵³⁷

Do nejvyšší stranické a mocenské pozice ve státě se podařilo probojovat i další ženě, Anně Baramové.¹⁵³⁸ V roce 1948 působila na kulturně-propagačním oddělení KSČ a byla jednou z padesáti osmi stranických funkcionářů, kteří byli nominováni na předvolební pomoc slabým okresům.¹⁵³⁹ Koncem ledna 1952 byla jmenována předsednictvem ÚV KSČ tajemnicí ústředního výboru a zároveň členkou organizačního sekretariátu KSČ,¹⁵⁴⁰ funkci tajemnice však na rozdíl od Marie Švermové zastavávala jen rok a půl, do 4. září 1953.¹⁵⁴¹

Tajemníci ÚV KSČ byli vedoucími postavami politického života země, byli informováni o veškerém dění (i nezákonnostech politického systému). Pozice stranických tajemníků byly výrazně hierarchizovány, nejvýše postavenými byli zhruba dva až tři

¹⁵³³ MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci III. Početnost a složení pracovníků stranického aparátu KSČ 1948-1968*, c.d., s. 46.

¹⁵³⁴ *Ibid.*, 55 % členů aparátu ÚV KSČ mělo zkušenost z domácího odboje, 18,4 % v zahraničním odboji.

¹⁵³⁵ Více o válečných zkušenostech političek v samostatné kapitole na s. 274

¹⁵³⁶ *Ibid.*, s. 47.

¹⁵³⁷ *Ibid.*, s. 48-61.

¹⁵³⁸ **Anna Baramová** (1911–1997). Od března 1947 do listopadu 1955 vedoucí mezinárodního oddělení ÚV KSČ. Mezi lednem 1952 a zářím 1953 tajemnicí ÚV KSČ. Manželka Bruno Köhlera. Po odchodu z funkce žena v domácnosti. In: *Závěrečná zpráva tzv. Pillerovy komise (první, neschválená verze, 1969)*, s. 252, Rehabilitační komise ÚV KSČ, Dokument č.14, in: VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ Alena a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I.*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003.

¹⁵³⁹ *Pro pomoc slabým okresům navrhuje tyto soudruhy*. In: NA Praha, f. 100/4, sv. 9, a. j. 44, l. 71-72.

¹⁵⁴⁰ Tajemníci společně s předsedou KSČ Klementem Gottwaldem tvořili i organizační sekretariát ústředního výboru strany

¹⁵⁴¹ In: *Složení vedoucích orgánů KSČ, Ústav pro studium totalitních režimů*, s. 19, dostupné online:

<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>

tajemníci, kteří měli nejbližší ke generálnímu/či prvnímu tajemníkovi.¹⁵⁴² Měli k němu téměř každodenní přístup, řešili s ním záležitosti svých resortů a různé politické otázky, případně si chodili pro radu. Téměř denně pak dostávali tajemníci a vedoucí oddělení ÚV KSČ různé úkoly a pokyny od sekretariátu generálního/prvního tajemníka, případně i kritiku své práce.¹⁵⁴³

Ostatní členové strany se na osobní setkání s generálním tajemníkem prakticky nedostali (s výjimkou přímých pozvání), v bližším kontaktu s ním již byli jen vedoucí oddělení, která mu přímo podléhala. Jednalo se obvykle o oddělení státní administrativy (armádu, bezpečnost, justici) a oddělení organizačně-politické.¹⁵⁴⁴

Každý tajemník byl odpovědný za jedno až tři oddělení, Marie Švermová měla mezi lety 1947-1951 na starost oddělení organizační (od srpna 1949 oddělení organizačně-instruktorské),¹⁵⁴⁵ Anna Baramová mezinárodní a kádrové oddělení, pomocníkem jí byl Vladimír Žižka.¹⁵⁴⁶ Prakticky každá oblast veřejného života měla ve stranickém aparátu své oddělení či přiděleného referenta, který jí měl na starost.

Každý tajemník ÚV KSČ měl vlastní kancelář, tvořenou dvěma až třemi politickými pracovníky a dvěma pracovníky administrativními, k práci kanceláře přináležel i trvale přidělený řidič tajemníka.¹⁵⁴⁷ Každý z politických pracovníků měl na starost jedno z oddělení, které podléhalo danému tajemníkovi, byli prostředníky mezi vedoucími těchto oddělení a tajemníkem. Většinu veřejných projevů tajemníkům zpravidla psalo příslušné oddělení ÚV KSČ, do kterých posléze zahrnuli závěrečné připomínky politických pracovníků či přímo tajemníka.¹⁵⁴⁸

Po úmrtí Gottwalda byl 21. 3. 1953 schválen tajemníkem a pověřen řízením práce sekretariátu ÚV KSČ Antonín Novotný.¹⁵⁴⁹ Následně byli na zasedání ÚV KSČ 4. září 1953 nahrazeni čtyři ze stávajících šesti tajemníků strany novými jmény: vedle Antonína Novotného ještě Václavem Paškem a Bedřichem Vodou-Pexou (který však zemřel již 14. listopadu 1953).¹⁵⁵⁰ Tajemníci tvořili organizační sekretariát. Jeho členem byl od 14. září 1953 i první tajemník ÚV KSS Karol Bacílek. Anna Baramová ve své funkci potvrzena

¹⁵⁴² KAPLAN, Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*, c.d., s. 20.

¹⁵⁴³ *Ibid.*, s. 26.

¹⁵⁴⁴ *Ibid.*

¹⁵⁴⁵ *Ibid.*, s. 48.

¹⁵⁴⁶ *Ibid.*, s. 107.

¹⁵⁴⁷ KAPLAN, Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*, c.d., s.21.

¹⁵⁴⁸ *Ibid.*

¹⁵⁴⁹ *Složení vedoucích orgánů KSČ, Ústav pro studium totalitních režimů*, s. 19, dostupné online:

<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>

¹⁵⁵⁰ *Ibid.*

nebyla, vrátila se zpět na pozici vedoucí mezinárodního oddělení, kterou zastávala již před svým povýšením do funkce tajemnice.¹⁵⁵¹

Oddělení se dělila na politická, ideologická a ekonomická. Mezinárodní oddělení patřilo spolu s organizačně-politickým a oddělením státní administrativy k politickým oddělením. Oddělení pokrývala svým zaměřením prakticky všechny oblasti života společnosti. V čele jednotlivých oddělení stáli vedoucí oddělení.¹⁵⁵²

V padesátých letech byly v aparátu ÚV KSČ zastoupeny dvě ženy na pozicích vedoucích stranických oddělení. Jednalo se o výše zmíněnou vedoucí mezinárodního oddělení Annu Baramovou¹⁵⁵³ a Ladislavu Kleňhovou-Besserovou, která měla mezi lety 1951-1953 na starost III. oddělení masových organizací pod tajemníkem Jiřím Hendrychem.¹⁵⁵⁴ Vedoucí oddělení se do svých postů většinou rekrutovali z pozic vedoucích tajemníků nebo tajemníků KV KSČ. K ruce měli obvykle jednoho až tři zástupce a sekretáře oddělení, což byli zároveň i členové tzv. užší vedení oddělení. Každé oddělení se dále členilo do jednotlivých odborů. Jednou týdně se pak scházelo „širší vedení oddělení“, které zahrnovalo i vedoucí jednotlivých odborů.¹⁵⁵⁵

Vedoucí oddělení byli především plně zodpovědní za činnost oddělení i jednotlivých odborů, o stavu oddělení podávali pravidelné zprávy tajemníkovi strany či předsednictvu ÚV KSČ a řídili i všechny důležité kroky jednotlivých odborů. Nepravidelně se pak konaly schůze vedoucích jednotlivých oddělení, podle interní potřeby. Svolávalo je zpravidla první oddělení z pověření tajemníka ÚV KSČ.

Mezi jednotlivými odděleními si privilegované postavení udržovalo především první – organizační oddělení.¹⁵⁵⁶ To mělo na starost řízení stranických instruktorů, kteří dohlíželi nad realizací jednotlivých stranických směrnic v krajích a přenášeli stranická nařízení do nižších úrovní stranického aparátu. Je možno říci, že tajemník odpovědný za organizační oddělení měl mezi ostatními tajemníky privilegované postavení a těšil se mimořádné důvěře ústředního tajemníka, z níž ovšem vyplývala mimořádná odpovědnost.

Toto postavení zastávala mezi lety 1947-1951 Marie Švermová, jedna z nejbližších spolupracovnic ústředního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského. Vzhledem k principu demokratického centralismu a systému fungování stranického aparátu tak zastávala pravděpodobně nejvyšší mocenskou a politickou pozici, kterou se ve sledovaném období ženě

¹⁵⁵¹ KAPLAN, Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*, c.d., s. 126.

¹⁵⁵² Ibid., s. 28.

¹⁵⁵³ Ibid., s. 92.

¹⁵⁵⁴ Ibid., s. 91.

¹⁵⁵⁵ In: KAPLAN, Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*, c.d., s. 29.

¹⁵⁵⁶ Ibid., s. 31.

podarilo dosáhnout. Pozice Ludmily Jankovcové jako ministryně ve vládě byla mocensky podřízena rozhodnutím a navrženému stranickému programu určovanému předsednictvem komunistické strany, pozice tajemnice tak byla v mocenské hierarchii výše.

Tabulka č. 16: Jmenný seznam žen v ÚV KSČ v letech 1946-1968¹⁵⁵⁷

Příjmení	Jméno	Pozice	8. sjezd (1946)	9. sjezd (1949)	10. sjezd (1954)	11. sjezd (1958)	12. sjezd (1962)	13. sjezd (1966)
1. Barfusová	Herma	člen ÚV KSČ	X	X				
2. Besserová	Ladislava	člen ÚV KSČ	X	X	X	X	X	X
3. Čížinská	Marie	člen ÚV KSČ	X					
4. Daňková	Jarmila	člen ÚV KSČ					X	
5. Dočkalová	Věra	člen ÚV KSČ					X	X
6. Dubová	Růžena	člen ÚV KSČ	X	X				
7. Ďurišová	Irena	člen ÚV KSČ		X	X			
8. Hodinová	Anežka	člen ÚV KSČ	X	X	Kandidátka ÚV KSČ	X	X	
9. Holečková	Božena	člen ÚV KSČ		X				
10. Hrdinová	Libuše	člen ÚV KSČ						X
11. Janečková - Murínová	Emília	člen ÚV KSČ		X				
12. Jankovcová	Ludmila	člen ÚV KSČ		X ¹⁵⁵⁸	X ¹⁵⁵⁹	X ¹⁵⁶⁰	X ¹⁵⁶¹	X
13. Jirásková	Marie	člen ÚV KSČ					X	X
14. Jungerová	Zuzana	člen ÚV KSČ					X	
15. Kafková	Františka	člen ÚV KSČ			X			
16. Kolmistrová	Blažena	člen ÚV KSČ	X					
17. Kondrová	Štěpánka	člen ÚV KSČ			X			
18. Košťálová	Božena	člen ÚV KSČ	X					
19. Leflerová	Helena	člen ÚV KSČ				X	X	X
20. Litvajová	Elena	člen ÚV KSČ				X	Kandidátka ÚV KSČ	
21. Macháčová	Božena	člen ÚV KSČ	X	X	X	X	X	X
22. Marková	Justina	člen ÚV KSČ					X	
23. Pfeifferová	Karla	člen ÚV KSČ		X				

¹⁵⁵⁷ Tabulka vychází z údajů z: Ústav paměti národa. Seznamy. Funkcionáři KSČ a KSS. Dostupné online: <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/index.php>

¹⁵⁵⁸ I členka předsednictva ÚV KSČ

¹⁵⁵⁹ Kandidátka na členku předsednictva ÚV KSČ

¹⁵⁶⁰ Kandidátka na členku předsednictva ÚV KSČ

¹⁵⁶¹ Kandidátka na členku předsednictva ÚV KSČ

24.	Pikhartová	Emilie	člen ÚV KSČ	X					
25.	Procházková	Božena	člen ÚV KSČ				X		
26.	Prokopová	Julie	člen ÚV KSČ	X	X	X	X		
27.	Sedláková	Mária	člen ÚV KSČ						X
28.	Sekaninová	Truda	člen ÚV KSČ	X					
29.	Sinkulová	Ludmila	člen ÚV KSČ	X					
30.	Stehlíková	Anna	člen ÚV KSČ						X
31.	Synková	Matylda	člen ÚV KSČ	X	X				
32.	Šašková	Božena	člen ÚV KSČ	X					
33.	Šmehlíková	Ludmila	člen ÚV KSČ		Náhradnice ÚV KSČ	X	X	X	
34.	Švermová	Marie	člen ÚV KSČ	X ¹⁵⁶²	X ¹⁵⁶³				
35.	Taussigová	Jarmila	člen ÚV KSČ	X	X				
36.	Trojanová	Marie	člen ÚV KSČ	X	X	X			
37.	Vobecká	Marie	člen ÚV KSČ	X					
1.	Forejtová	Anna	členka Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ						X
2.	Kříčková	Bohuslava	členka Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ						X
3.	Prokopová	Julie	členka Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ					X	
4.	Růžičková	Marie	členka Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ					X	X
5.	Vrňatová	Božena	členka Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ						X
1.	Doleželová	Jaroslava	kandidát ÚV KSČ					X	
2.	Gerlichová	Jarmila	náhradník ÚV KSČ	X					
3.	Humhalová	Hana	kandidát ÚV KSČ						X
4.	Janhubová	Anna	kandidát ÚV KSČ				X		
5.	Knotková	Emilie	kandidát ÚV KSČ			X			
6.	Koňová	Elena	kandidát ÚV KSČ						X
7.	Kretová	Anna	kandidát ÚV KSČ				X		
8.	Labuťová	Indra	kandidát ÚV KSČ						X
9.	Manclová	Hanna	náhradník ÚV KSČ	X					
10.	Marečková	Božena	kandidát ÚV KSČ				X		
11.	Miková	Marie	kandidát ÚV KSČ					X	X
12.	Mišková	Jaroslava	kandidát ÚV KSČ				X		
13.	Moravcová	Marie	kandidát ÚV KSČ				X		
14.	Rašková	Helena	kandidát ÚV KSČ						X
15.	Studíhradová	Jarina	kandidát ÚV KSČ					X	
16.	Trousilová	Gusta	náhradník ÚV KSČ	X					

¹⁵⁶² I členka předsednictva ÚV KSČ

¹⁵⁶³ I členka sekretariátu ÚV KSČ a zástupce ústředního tajemníka, členka předsednictva ÚV KSČ

17. Volopichová	Barbora	náhradník ÚV KSC		X				
18. Zimáková	Helena	náhradník ÚV KSC		X				

Jak je patrné z výše uvedené tabulky, mezi XII. a XIII. sjezdem KSC se v Ústředním výboru KSC vystřídalo celkem třicet sedm političek. Dalších pět žen působilo mezi lety 1962-1968 (XII. a XIV. sjezdem) jako členky Ústřední kontrolní a revizní komise KSC a osmnáct funkcionářek na svou nominaci do ÚV KSC čekalo jako kandidátky či náhradnice.

Během sledovaného období se z kandidátky/náhradnice ÚV KSC řádnou členkou stala pouze Ludmila Šmehlíková, nikdo další. Naopak Elena Litvajová, poté, co působila jako členka ÚV KSC od XI. sjezdu, byla na následujícím XII. sjezdu již zvolena pouze jeho kandidátkou, neplatilo tedy, že by zvolení za kandidáta bylo pouze jakousi přípravou či čekací lhůtou na řádné zvolení za člena. Nicméně ani role kandidátů nebyla zcela bezvýznamná, jelikož měli přístup na zasedání ústředního výboru, stejně jako předseda ústřední kontrolní a revizní komise, který měl i právo poradního hlasu. Ústřední výbor se pak scházel minimálně třikrát do roka.¹⁵⁶⁴

Naprostá většina členek ÚV KSC byla zvolena jeho členkou pouze jedinkrát, na období mezi dvěma stranickými sjezdy. Výjimkami byla hrstka vedoucích stranických funkcionářek, které patřily k zakládajícím předválečným členkám strany – Ladislava Kleňhová-Besserová, Anežka Hodinová-Spurná, Božena Macháčová-Dostálová, Julie Prokopová, které byly do Ústředního výboru voleny opakovaně. A také původně sociální demokratka Ludmila Jankovcová, která si po svém příklonu ke KSC vybuodovala v komunistické straně pevnou pozici a dlouhodobě působila jako ministryně ve vládě.

Toto „tvrdé jádro“ funkcionářek v Ústředním výboru KSC se opakovaně objevovalo i na kandidátkách ve volbách do Národního shromáždění a jeho příslušnice působily i jako poslankyně. Patřila k nim i Marie Švermová a Jarmila Taussigová, které byly členkami ÚV zvoleny shodně na VIII. a IX. sjezdu, jejich další politické působení však bylo přerušeno politickými procesy v padesátých letech, v nichž byly obě odsouzeny k těžkým trestům (Marie Švermová na doživotí a Jarmila Taussigová-Potůčková na dvacet pět let).

Zajímavé je, že na X. sjezdu KSC nebyla členkou ÚV KSC znovu zvolena Anežka Hodinová, zůstala pouze kandidátkou, když přitom do ÚV byla zvolena již na dvou předcházejících sjezdech a také na dvou následujících (VIII. – XII. sjezd s vynecháním

¹⁵⁶⁴ *Personální obsazení ÚV KSC. ÚSTR.* Dostupné online: <https://www.ustrcr.cz/historicka-temata/personalni-obsazeni-uvksc/>

období mezi X. a XI. sjezdem). Dvakrát byla zvolena i Matylda Synková, jejíž další možnou nominaci ukončilo úmrtí v roce 1949.

Na třech sjezdech po sobě byla členkou ÚV KSČ zvolena ještě Marie Trojanová (VIII. – X. sjezd) a ke konci sledovaného období Helena Leflerová (XI. – XIII. sjezd). Marie Trojanová¹⁵⁶⁵ vstoupila do KSČ rok po jejím založení v roce 1922¹⁵⁶⁶ a měla za sebou zkušenost z komunistického odboje během druhé světové války, za což byla i po tři roky vězněna.¹⁵⁶⁷ V padesátých letech působila jako tajemnice Ústřední rady odborů¹⁵⁶⁸ a mezi lety 1946-1954 i jako poslankyně Národního shromáždění.¹⁵⁶⁹

JuDr. Helena Leflerová byla jednou z žen, které přežily vyvraždění a vypálení Lidic v roce 1942¹⁵⁷⁰ a které se podařilo se vrátit z koncentračního tábora Ravensbrück. Vystudovala práva, až do své smrti žila v obnovených Lidicích a aktivně působila v politice, nejprve jako členka MNV v Lidicích a komise pro obnovu obce a také jako funkcionářka komunistické strany a v redakci deníku Rudé právo.¹⁵⁷¹ V letech 1949–1956 pracovala v KV KSČ a jako vedoucí tajemnice Národní fronty. Vedle toho byla dlouholetou poslankyní Národního shromáždění, v parlamentu pracovala neuvěřitelných dvacet tři let, (mezi lety 1948-1971)¹⁵⁷² a na XI. sjezdu KSČ byla poprvé zvolena členkou ÚV KSČ. Díky svému tragickému osudu během války a oddanosti komunistické straně se stala určitým symbolem protiválečného mírového hnutí a také komunistické ideologie, za což se dočkala opakovaných nominací na stranické kandidátky či do ÚV KSČ. Komunistické straně sloužila oddaně a patřila ke skutečně aktivním stranickým funkcionářkám.

Jednoho znovuzvolení do Ústředního výboru (byly zvoleny na dvou sjezdech po sobě) se dočkalo ještě pět dalších žen, Herma Barfusová,¹⁵⁷³ Růžena Dubová,¹⁵⁷⁴ Irena Ďurišová,¹⁵⁷⁵

¹⁵⁶⁵ **Marie Trojanová** se narodila 5. února 1906 v Žacléři a zemřela v roce 1987, původním povoláním textilní dělnice, v letech 1946-1954 působila i jako poslankyně v NS za KSČ za volební kraj Hradec Králové, in: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=286&id=4277> a <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/REJSTRIK/JMENNY/t.htm>

¹⁵⁶⁶ *Rudé Právo*. 22. 5.1946, s. 8.

¹⁵⁶⁷ *Rudé Právo*. 1.4.1946, s. 3.

¹⁵⁶⁸ *Pochodeň*. 20. 2.1953, s. 1.

¹⁵⁶⁹ Více o jejím působení v NS v 5. kapitole Ženy v Národním shromáždění, s.103.

¹⁵⁷⁰ *Rudé Právo*. 1.3.1979, s. 1.

¹⁵⁷¹ *Ibid.*

¹⁵⁷² <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/l.htm> ;

<http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/l.htm> ; <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/l.htm> ;

<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmenny/l.htm> ; <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/rejstrik/jmenny/sl/l.htm>

¹⁵⁷³ **Herma Barfusová**, či také **Heřma nebo Hermína** (2. 6. 1898 Bedihošť-2. 12. 1984 Olomouc), významná pracovnice dělnického hnutí na Olomoucku, za války se účastnila komunistického odboje na Olomoucku, vyšetřována, zatčena a opět propuštěna gestapem v r. 1939 při akci Albrecht I., vedla jednu z levicových ilegálních skupin vzniklou v roce 1943, v roce 1946 členka zemského NV KSČ v Brně, 1951 působila jako krajská zdravotnická refentka, v roce 1963 obdržela Řád práce, In:

Věra Dočkalová a Marie Jirásková.¹⁵⁷⁶ Herma Barfusová působila v dělnickém hnutí již za první republiky a za druhé světové války se podílela na komunistickém odboji na Olomoucku, kde vedla levicovou odbojovou skupinu, která se zde vytvořila v roce 1943.¹⁵⁷⁷

Také Růžena Dubová za sebou měla aktivní odbojovou zkušenost v ilegálních komunistických skupinách Předvoj a Prokop Holý.¹⁵⁷⁸ Pocházela z komunistické rodiny a tak není divu, že svůj osud s touto politickou stranou spojila už během války i ona. Od roku 1945 pracovala pro nastupujícího brněnského krajského tajemníka Ottu Šlinga, který ji bez jakýchkoli předchozích zkušeností jmenoval vedoucí organizačního oddělení a postupně se stala i jeho zástupkyní a fakticky druhou nejdůležitější osobou v hierarchii kraje. Ve své práci si podle dobových zápisů vedla velmi dobře¹⁵⁷⁹ a kromě Otty Šlinga se také osobně přátelila s Marií Švermovou, která si ji v roce 1950 k sobě do Prahy povolala jako zástupkyni vedoucího organizačně instruktážního oddělení.¹⁵⁸⁰

Na VIII. a IX. sjezdu KSČ byla Dubová zvolena členkou Ústředního výboru KSČ. Její blízké přátelství se Šlingem a Švermovou se jí však nevyplatilo, když byla posléze 17. listopadu 1950 zatčena v souvislosti s připravovaným politickým procesem s Ottou Šlingem, přičemž výslechy a vězeňské podmínky velmi špatně snášela.¹⁵⁸¹ Během dlouhého držení ve vazbě se u ní zhoršila duševní nemoc, kterou trpěla. Z vazby, která byla nezákonně prodlužována, byla propuštěna až za více než dva roky 19. ledna 1953 a o půl roku později, v červenci 1953, s ní bylo zastaveno trestní řízení.¹⁵⁸²

<http://www.prazskyhradarchiv.cz/archivKPR/upload/rpr.pdf>, HAMPL, Jaroslav: *Herma Barfusová. Medailon k 80. narozeninám*. Olomouc: Okresní knihovna 1978.

¹⁵⁷⁴ Narodena 11. června 1923.

¹⁵⁷⁵ **Irena Ďurišová**, rozená Cavarová, (26. 3. 1918 Pitvaros, Maďarsko - 11. 12. 1999 Bratislava, Slovensko), vystudovala gymnázium a roku 1955 vysokou stranickou školu na Slapech. 1949-1951 předsedkyně KV KSS v Banské Bystrici a v Bratislavě. Místopředsedkyně SNR, členka ÚV KSČ, poslankyně SNR v letech 1948-1970. Pracovala v ženském hnutí, aktivní pracovníčka zväzu žien. R. 1970 bola z politických dôvodov odvolaná z funkcií. In: <http://www.history.sav.sk/zatkuliak/zatkuliak-prehľad.pdf> a ĎURANOVÁ, E., ŠOURKOVÁ, A., TÁBORECKÁ, A. (eds.): *Lexikón slovenských žien*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2003.

¹⁵⁷⁶ **Marie Jirásková**, narozená 23. června 1916, původní profesí dělnice v papírnách. Poslankyně NS v letech 1954-1968, za volební obvod Hradec Králové (1954-1960); Vrchlabí-Východočeský kraj (1960-1968) In: *Rudé Právo*. 8. 11. 1954, s. 2 a http://www.psp.cz/sqw/detail_sqw?org=284&id=1870,

<http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/j.htm>, <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmenny/j.htm>
¹⁵⁷⁷ BLATECKÁ, Anna. *Nacističtí vězeňští dozorcí před mimořádným lidovým soudem v Olomouci*. Olomouc 2016. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra historie, s. 21.

¹⁵⁷⁸ *Brno – Kádrová práce*. In: NA Praha, f. č. 100/4 – Organizační oddělení Marie Švermová 1945 – 1951, sv. 74, a. j.408., l. 375.

¹⁵⁷⁹ Ibid.

¹⁵⁸⁰ Ibid., l. 199 a 376.

¹⁵⁸¹ KAPLAN, Karel (připravil). *Stb o sobě, Výpověď vyšetřovatele*

Bohumila Doubka. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002, s. 203.

¹⁵⁸² Ibid.

Irena Ďurišová zastupovala¹⁵⁸³ v ÚV KSČ slovenské političky a aktivně působila také v ženském hnutí. Stejně jako všechny výše zmíněné političky i ona měla odbojovou zkušenost z druhé světové války,¹⁵⁸⁴ což bylo u vedoucích představitelů KSČ a členů ÚV KSČ téměř pravidlem. Téměř všechny výše zmíněné členky ústředního výboru působily v určitém období (často i několik volebních období po sobě) i jako poslankyně Národního shromáždění, jejich pracovnímu působení v parlamentu se věnuje podrobněji předcházející kapitola.

Poprvé v šedesátých letech byly do Ústřední kontrolní a revizní komise (dále jen ÚKRK) zvoleny i ženy, a sice tuto příležitost dostalo pět žen, dvě ženy na XII. sjezdu a čtyři na XIII. sjezdu KSČ (Marie Růžičková byla její členkou na obou sjezdech). Marie Růžičková měla za sebou i předcházející zkušenost poslankyně (v letech 1954-1960 byla zvolena do NS za volební kraj Praha-venkov)¹⁵⁸⁵. Zvolena byla do ÚKRK poprvé na XII. sjezdu a potom ještě na dalších čtyřech sjezdech (XIII. – XVI. sjezd).¹⁵⁸⁶

Ústřední kontrolní a revizní komise Komunistické strany Československa byla kontrolním orgánem KSČ bez skutečných pravomocí. Dohlížela na dodržování stanov KSČ, kontrolovala plnění usnesení stranických orgánů a vyřizovala stížnosti, otázky členů KSČ a případná disciplinární řízení. Kontrolovala i hospodaření všech stranických organizací. Stejně jako ÚV KSČ byla volena stranickým sjezdem a své kontrolní zprávy předkládala sjezdu a ústřednímu výboru strany. Jak již bylo zmíněno výše, předseda komise se účastnil jednání předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ, kde měl poradní hlas.¹⁵⁸⁷ Její členkou byla na XII. sjezdu v roce 1962 zvolena na závěr své politické kariéry i zasloužilá členka strany a již 72letá Julie Prokopová, poté co od VIII. sjezdu strany působila již dlouhých patnáct let jako členka ÚV KSČ.

6.1. Akční výbory a volby 1948

Všechny vrcholné stranické funkcionářky, které své pozice zastávaly již před únorovým převratem v roce 1948, jako byla Anežka Hodinová - Spurná, Marie Švermová, či Jarmila Taussigová-Potůčková, byly dobře obeznámeny s nezákonnostmi, násilím a nátlakem,

¹⁵⁸³ ĎURANOVÁ, L., ŠOURKOVÁ, A., TÁBORECKÁ, A. (eds.): *Lexikón slovenských žien*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2003.

¹⁵⁸⁴ Ibid.

¹⁵⁸⁵ http://www.psp.cz/sqw/detail_sqw?org=284&id=3565

¹⁵⁸⁶ <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zoznam-zjazdov.php>

¹⁵⁸⁷ *Komunistická strana Československa (KSČ)- stranické orgány - Ústřední kontrolní a revizní komise (ÚKRK)*. Dostupné online: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_org_02_06.php

kteře doprovázely nejen únorový převrat, ale i květnové volby 1948. Byly přítomny jednáním a seznámeny s přednesenými zprávami o průběhu voleb a účastnily se také diskuse v červnu 1948, zda ponechat, či postupně zrušit existenci akčních výborů NF v parlamentu a v dalších institucích.

Marie Švermová se dokonce jako nejvýše postavená žena v aparátě komunitické strany v únoru 1948 účastnila všech schůzí k připravovanému politickému převratu a podílela se na něm jako jedna z vedoucích stranických funkcionářek v předsednictvu KSČ. Jak vzpomínal na únorovou vládní krizi Alexej Čepička: „Po levé ruce soudruha Gottwalda seděl s. Slánský, pak bylo místo prázdné, dále seděl s. Nejedlý, Krosnař, Dolanský, Čepička, Švermová, David, Kopecký, Nosek, Zápotocký a Ďuriš naproti s. Slánskému.“¹⁵⁸⁸ Byla přítomna těm nejdůležitějším rozhodnutím pro další vývoj, například personálního složení nové vlády: „Výběr nestranických ministrů pro obnovu vlády po demisi dvanácti ministrů ještě zpočátku zdaleka nebyl daný, zvažovala se i Milada Horáková, která však záhy díky svému protikomunistickému chování byla z této možnosti vyloučena,“ pokračoval Alexej Čepička.¹⁵⁸⁹

Důležitou roli v ovládnutí všech důležitých podniků, spolků a institucí ve veřejném životě hrály Akční výbory Národní fronty, nelegální uskupení, jejichž role v poúnorových dnech však byla nezanedbatelná. „...Autorita akčních výborů vyplynula především z váhy a autority KSČ a z nynější organizační slabosti druhých stran. Částečně tato autorita, která vás někdy překvapuje, vyplývá i z určitého autoritářství a nejen z práce AV,“ přiznala Jarmila Taussigová na poradě krajských tajemníků Národní fronty 6. dubna 1948.¹⁵⁹⁰

Hlavním úkolem akčního výboru NF v Národním shromáždění bylo získat většinu poslanců pro vyjádření důvěry nové vládě Klementa Gottwalda a získání dvoutřetinové většiny pro schválení nové ústavy.

V době únorového převratu bylo poslankyněmi Národního shromáždění deset členek KSČ (či KSS), z nichž čtyři byly zároveň členkami ÚV KSČ (Božena Machačová-Dostálová, Anežka Hodinová-Spurná, Matylda Synková a Marie Švermová) a znaly tak situaci v parlamentu z první ruky a mohly se přičinit o důraznější prosazování cílů vedení KSČ.

S návrhy, jak toho dosáhnout, přispívala i Jarmila Taussigová či Marie Švermová. Jarmila Taussigová například odsoudila příliš ukvapené schvalování AV ostatních stran, které podle jejího názoru byly tvořeny nevhodnými osobami: „S každým krajem projednáme zvlášť

¹⁵⁸⁸ Poznámky Alexeje Čepičky o únorové vládní krizi 20. - 28. 2. 1948 in: KAPLAN, Karel: *Národní fronta 1948-1968*. Praha: Academia, 2012, s. 363.

¹⁵⁸⁹ *Ibid.*, Sobota 21. 2. 1948, s. 366.

¹⁵⁹⁰ *Ibid.*, s.170.

nutnost, zda má být rozpumpována kampaň vůči kandidátům ostatních stran, nebo ne. Usneseno rozvinout akce ohledně kandidátů individuálně. Doporučuji v pražském kraji, pokud se týká jiných stran, aby se soudruzi nepřekalupírovali, jak se již někde stalo. Naši pražští soudruzi příliš rychle schvalují AV ostatních stran. Škodí to proorganizování těchto stran.¹⁵⁹¹

Na těchto poradách se také řešilo, které případné kandidáty „pro každý případ“ uvěznit a znemožnit jim tak se voleb vůbec účastnit.¹⁵⁹² Jarmila Taussigová byla v organizačním sekretariátu ÚV KSČ, věnujícím se přípravám voleb, poměrně aktivní, soustředila se především na nutnost provádět důkladnou kádrovou politiku při schvalování akčních výborů v ostatních politických stranách, účasti stranických kandidátů na předvolebních schůzích v jednotlivých krajích a jejich koordinace či na kritiku svévolného škrtání kandidátů z volebních seznamů ze strany akčních výborů.

Navrhovala také přijmout provolání ohledně odmítnutí manifestačních voleb, které požadoval například Jednotný svaz českých zemědělců (JSČZ), mládež či někteří družstevníci: „Třeba k tomu říci veřejně, že NF odmítá manifestační volby a že volby jsou tajné. Doporučujeme také uveřejnit seznam těch funkcionářů AV, kteří se neosvědčili.“¹⁵⁹³ Podporovala významnou roli Národní fronty ve stranické politice pro ovládnutí lidových mas, což odhalují slova z jejího dopisu Klementu Gottwaldovi z 8. června 1948: „...je Národní fronta oním významným nástrojem, jímž strana může ovlivňovat nejširší lidové masy. Má tedy strana provádět svou masovou politiku prostřednictvím akčních výborů NF, tam přenést hlavní těžisko masové práce, mobilizovat národ k budovatelským úkolům... Tím se NF stane organizací, v níž se lidé budou převychovávat, připravovat pro vstup do KSČ.“¹⁵⁹⁴

Přesto nakonec ve volbách 30. května 1948 10 % hlasujících¹⁵⁹⁵ odevzdalo prázdný lístek a přes 10 % občanů nepřišlo k volbám. Soudružka Taussigová na organizačním sekretariátě ÚV KSČ 1. června 1948 nicméně volby hodnotila kladně: „Výsledek voleb je rozhodně kladný, ať již byl úspěšný, či ne.“¹⁵⁹⁶

Za volební obvody, kde bylo odevzdáno větší množství bílých lístků, mohla podle jejího názoru nedostatečná práce soudruhů, či vliv ostatních politických stran: „Ukázalo se, že

¹⁵⁹¹ NA Praha, f. 02/3, sv. 2, a. j. 57.

¹⁵⁹² Například Michala Mareše, který se objevil na kandidátce Svazu národního zdraví, in: NA Praha, f. 02/3, sv. 2, a. j. 57.

¹⁵⁹³ NA Praha, f. 02/3, sv. 2, a. j. 58.

¹⁵⁹⁴ NA Praha, f. 100/24, sv. 36, a. j. 804.

¹⁵⁹⁵ 9,32 %

¹⁵⁹⁶ NA Praha, f. 02/3, sv. 2, a. j. 59.

tam, kde lidová strana měla velký vliv, tam bylo největší procento bílých lístků. Lidová strana nesplnila to, co od ní bylo žádáno.“...„Čeští socialisté se ve volební kampani nijak neprojeví. Někteří lidovci se angažovali spíš. Sociální demokraté zklamali. Použili sloučení jako výmluvy, aby se nemuseli zapojovat do práce. Zdá se, že se volebních příprav zúčastnilo více českých socialistů a lidovci, než sociální demokraté.“¹⁵⁹⁷

Také Marie Švermová hodnotila volby jako velký úspěch, neodpustila si však kritiku místních komunistů ve volebních obvodech s vyšším počtem odevzdaných bílých lístků: „Zdůrazňuji, že je to nepochopení našich soudruhů, když v nejhudších obcích byly odevzdaný bílé lístky. Je to chyba našich soudruhů, kteří nedovedou dělat budovatelskou politiku. Omlouvají to všelijak. Kdyby v kraji byla zřetelně vidět práce na konkrétních případech, vypadaly by i volby jinak. – Projevovalo se nepochopení naší cesty k socialismu. Když si vypočítáme 10 % bílých lístků, neplatné a vyřazené hlasy plus neúčast, je to asi celkem 950 000 hlasů. To není třídní nepřítel. Čeká nás mnoho práce. Musíme zkoumat každou obec zvlášť a udělat z toho velkou školu pro stranu. Dělat zároveň kádrovou politiku. Spojit to s upevněním strany.“¹⁵⁹⁸

Československo bylo rozděleno do sedmnácti volebních krajů v českých zemích a jedenácti krajů na Slovensku. Nejlepší výsledky pro jednotnou kandidátku Národní fronty voliči přinesli na Kladně (93,6%), nejhorší pak byly na Pardubicku, kde Národní fronta obdržela „pouze“ 68,9 % hlasů, zbytek byly bílé lístky. Komunisté tyto rozdíly přisuzovali pravděpodobně oprávněně tomu, že zatímco Kladensko bylo tradičně krajem dělnickým (a proběhlo tam i mnoho nátlakových a zastrašovacích akcí), Pardubicko bylo krajem rolnickým, s tradičně silnou pozicí lidovců a sociálních demokratů.

O rozdělení pozic v předsednictvu Národního shromáždění rozhodovalo předsednictvo ÚV KSČ (s jeho členkou Marií Švermovou) 4. června 1948, jednání se účastnila i Anežka Hodinová-Spurná.¹⁵⁹⁹ Anežka Hodinová-Spurná na něm uznala, že bez existence akčních výborů by situaci tak dobře nezvládli: „Udělalí jsme chyby, ale je třeba uznat, že mnohých zásahů, které jsme udělali, bylo třeba.“... „Nebyli bychom všechnu práci zvládli, kdybychom nebyli měli aparát akčního výboru. Sekretariát na to absolutně nestačil. Potřebovali jsme sekretariát AV v parlamentě.“¹⁶⁰⁰

V zápise ze schůze předsednictva ÚV KSČ při příležitosti pohřbu prezidenta Edvarda Beneše (z 9. září 1948), kde se řešila další celková opatření k situaci v republice, se

¹⁵⁹⁷ Ibid.

¹⁵⁹⁸ NA Praha, f. 02/1, sv. 2, a.j. 122.

¹⁵⁹⁹ NA Praha, f. 02/1, sv. 2., a. j. 122.

¹⁶⁰⁰ Ibid.

jednoznačně prokázalo, že Marie Švermová dobře věděla o všech nátlakových opatřeních, čistkách, existenci pracovních táborů a sama se aktivně podílela na jejich vykonávání, utajování a kontrole: „Dále jde o to i vnitrostranicky posílit dělnický živel. Náš boj proti reakci: Nyní máme tu doklady o připravování puče. Můžeme to vylíčit v tisku v nejhnusnějším světle. Co je třeba udělat: Říkali jsme to už často. Ukázat prstem. Vemte šmelináře a odstraňte je. Nemáme to našim soudruhům ponechávat. Třeba to organizovat. ... Varuji před tím, abychom neuveřejnili věci o pracovních táborech, ale dělali to napřed prakticky a teprve potom o tom mluvili. Třeba jít skutečně za tím, ale nemluvit o tom předem. ... Pokud jde o stranickou komisi. Doporučuji udělat, ale jen ústřední, aby měla důvěru. Stalo se, že soudruzi se odvolávají na to, že krajům, okresům nevěří. Ústředí je třeba vybavit. Při prověřování členů se nám ukáže potřeba vyloučit ze strany mnoho lidí. Tím by kontrolní komise nabyla velkou váhu a důvěru.¹⁶⁰¹

6.2. Církevní otázka a církevní komise v ÚV KSČ

Jarmila Taussigová byla i přímou účastnicí stranického postupu proti církevním hodnostářům v takzvané „církevní otázce.“ Šlo o jeden z úkolů, které dostaly akční výbory Národní fronty k řešení. Zabývat se jím začaly bezprostředně po únorovém politickém převratu komunistické strany, od března 1948 zhruba do podzimu 1949.¹⁶⁰² Katolická církev se záhy ocitla na čelním místě v seznamu hlavních nepřátel režimu. Oficiálně se ke katolictví stále ještě hlásilo přes 70 % obyvatelstva, ačkoliv praktikujících věřících bylo mnohem méně. V Národní frontě vznikla samostatná církevní komise, která se vztahy katolické církve ke Komunistické straně Československa zabývala. Její činnost se však ukázala jako nedostačující, proto byla založena církevní komise i uvnitř Ústředního výboru KSČ, která se poprvé sešla 10. června 1948.¹⁶⁰³

Jejími členy byli převážně členové ÚV KSČ, kteří byli zároveň funkcionáři v Národní frontě: Bareš, Čepička, Eckart, Felcman, Hub, Hudeček, Jindřichová, Pavlinec a Taussigová. Porada z července 1948, které se účastnila i Jarmila Taussigová, vymezila některé dílčí kroky v církevní otázce, a to konkrétně: ministr školství má za úkol informovat kněze vyučující náboženství na školách, že jsou povinni lojalitou ke státu, připravit vydávání Věstníku katolického duchovenstva a především připravit kampaň, která povede k vyloučení kněží,

¹⁶⁰¹ NA Praha, f. 02/1, sv. 3, a. j. 132.

¹⁶⁰² NA Praha, f. 100/24, a. j. 864.

¹⁶⁰³ Ibid.

kteří se podílejí na „protistátní činnosti“ z církve a dále připravit štvavou kampaň proti Vatikánu jakožto „spojenci mezinárodního imperialismu.“¹⁶⁰⁴ Postupně pak vznikaly církevní referáty i při krajských a okresních národních výborech a Státní úřad pro věci církevní (SÚC).

Jarmila Taussigová se účastnila i následujících porad církevní komise NF, byla přímým spoluvůrcem stranické církevní politiky. Strana plánovala postavit v připravovaných volbách v květnu 1948 na kandidátku za stranu lidovou pouze ke komunistům loajální kněze: „Můžeme kněží využít. Budeme rozhodovat o kandidátkách všech druhých stran. Nemusíme lidovcům připustit žádného kandidáta, který se nám nezdá,“ jak řekla na jednání organizačního sekretariátu ÚV KSČ o církevní otázce 2. dubna 1948 přímo Taussigová.¹⁶⁰⁵

Jednání s církví však uvízla od června 1948 na mrtvém bodě. Nová koncepce církevní politiky se řešila až téměř rok poté, na konci dubna 1949. Vznikla tzv. „církevní šestka“ (tvořili ji: Clementis, Čepička, Fierlinger, Hendrych, Kopecký, Široký), která řešila nové návrhy a dohlížela na jejich realizaci, její součástí však již Taussigová nebyla, protože jí naplno zaměstnávala práce v Komisi stranické kontroly, jejíž členkou byla od února 1949.¹⁶⁰⁶

6.3. Účast političek na sjednocení tělovýchovy a zásahu v Sokolu

Marie Švermová a Jarmila Taussigová se podílely i na přípravách sjednocení tělovýchovy na schůzích organizačního sekretariátu ÚV KSČ o všesokolském sletu 9. července 1948. Taussigová referovala o průběhu všesokolského sletu a jeho hlavním záměru, totiž: „...aby slet vyzněl jako manifestace proti vládě, proti Hradu a proti SSSR.“¹⁶⁰⁷ Dále konstatovala, že se straně nepovedlo dosud zajistit dostatečnou infiltraci organizace Sokola a že noví členové se do jeho činnosti ještě nemohli aktivně zapojit. Upozornila na řadu nedostatků ve stranickém postupu, kdy komunističtí členové Sokol podcenili, nebyli dostatečně aktivní, povolili účast jugoslávských cvičenců (což s ohledem na roztržku SSSR s Titovým režimem bylo politicky ožehavé), či na druhé straně tvrdým postupem ministerstva vnitra (zatýkáním vedoucích osobností Sokola) vyvolali silný odpor uvnitř Sokola a nepočínali si dostatečně takticky. V závěru svého příspěvku navrhla řadu konkrétních opatření, které měly pomoci Sokol oslabit a dostat pod komunistickou kontrolu, jako například: „...vyčistit Sokol od všech reakcionářů, kteří se aktivně projeví. ...Říci našim soudruhům, že sami nesou vinu na neúspěchu sletu, protože měli možnost tomu zabránit.

¹⁶⁰⁴ NA Praha, f. 357/92- ÚAV NF, sv. 656.

¹⁶⁰⁵ NA Praha, f.02/3, sv. 1, a. j. 55.

¹⁶⁰⁶ KAPLAN, Karel. *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*, c.d., s. 47.

¹⁶⁰⁷ NA Praha, f. 02/3, sv. 2., a. j. 63.

...Rozhodnout po kádrové linii, kdo se má účastnit Olympijských her. ...Rozhodnout způsob psaní v tisku.¹⁶⁰⁸ Také Marie Švermová poukazovala na celou řadu nedostatků ze strany komunistické organizace, avšak celkově podle ní „naděje reakce splněny nebyly. To, co jim podařilo, podařilo se jim naší nepohotovostí.“¹⁶⁰⁹

Na jednání předsednictva ÚV KSČ o deset dní později (19. července 1948) již byla více radikální ohledně opatření, která je třeba zavést: „Co je třeba dělat v Sokole: vyšetřit, odkud vychází impulz. Je to většinou ze strany starých sokolských funkcionářů, z řad lidí, kteří byli vyhozeni z úřadů, z práce. Ti mají aparát v rukou. Proti těm se musíme rozhodně obrátit. ...Třeba vyloučit lidi, kteří porušili sokolskou kázeň. ...zdůraznit povinnosti komunistů: setrvat v Sokole, vycházet ze zájmů republiky – jakou úlohu bude mít Sokol, až jej vyčistíme.“¹⁶¹⁰ Nejkritičtěji se vyjadřovala o ženách sokolkách a jejich roli v reakcionářských akcích: „Mezi sokolkami je to ovšem ještě horší. Tak jako všeobecně u žen. Válečná psychóza vychází hlavně od žen.“¹⁶¹¹ Usnesení o přijatých opatřeních k situaci v Sokole bylo následně přijato 25. srpna 1948 na schůzi organizačního sekretariátu ÚV KSČ.¹⁶¹²

Z uvedených poznámek se ukazuje, že komunistická agitace se zřejmě u žen obecně setkávala s nižším zájmem a že ženy byly významnějšími nositelkami konzervativních tradic, na které byly zvyklé z meziválečné doby, což odpovídá i současným politologickým výzkumům o vývoji voličských preferencí žen v poválečných západních demokraciích. V průběhu padesátých let dvacátého století i ženy na Západě tradičněji volily strany konzervativní či katolické.¹⁶¹³ Tato situace se ovšem zcela změnila v následujících desetiletích, kdy od osmdesátých let je již možno pozorovat postupný příklon žen v západoevropských státech k levicovým politickým stranám. Ženy se častěji než muži stávají levicovými voličkami akcentujícími témata jako pacifismus, odzbrojení, či ochranu životního prostředí.¹⁶¹⁴

¹⁶⁰⁸ Ibid.

¹⁶⁰⁹ Ibid.

¹⁶¹⁰ NA Praha, f. 02/1, sv. 2., a. j. 128.

¹⁶¹¹ Ibid.

¹⁶¹² NA Praha, f. 02/3, sv. 2., a. j. 72.

¹⁶¹³ INGELHARDT, Ronald, NORRIS, Pippa. *Rising Tide - Gender Equality and Cultural Change Around the World*. New York: Cambridge University Press, 2003, s. 75.

¹⁶¹⁴ Ibid., s. 76.

6.4. Podíl političek na politických procesech v 50. letech

Mezi političkami ve vrcholné politice bohužel najdeme i takové, které měly aktivní podíl na přípravách politických procesů v padesátých letech. Jednalo se především o Jarmilu Taussigovou-Potůčkovou, členku Komise stranické kontroly a skutečně horlivou až fanatickou komunistku snažící se o „očistu strany“, která se podílela na přípravě politických procesů s Ottou Šlingem, či Marií Švermovou.¹⁶¹⁵

V rámci své práce v komisi sama iniciovala prošetření situace v Brněnském kraji vedeném Ottou Šlingem, k čemuž získala svolení od Marie Švermové, a předložila podrobnou zprávu 15. července 1950 na zasedání sekretariátu ÚV KSČ.¹⁶¹⁶ Vyšetřovala také mnoho dalších vysokých funkcionářů KSČ¹⁶¹⁷ a s nikým neměla slitování.¹⁶¹⁸ Dokonce ani se svou dlouholetou stranickou kolegyní Marií Švermovou, v jejíž vinu rychle uvěřila.

Až nakonec se sama stala obětí komunistické zvěle a v rámci procesu s Rudolfem Slánským byla 21. listopadu 1951 zatčena a 23. listopadu 1954 odsouzena k dvaceti pěti letům vězení.¹⁶¹⁹ V roce 1960 byla propuštěna na amnestii.

Další političkou, která byla pověřena přípravou procesu s Ottou Šlingem, byla Anna Baramová. Po šetření Komise stranické kontroly z léta 1950 byla do Brna vyslána spolu se svým manželem Bruno Köhlerem v září 1950.¹⁶²⁰ 13. listopadu 1950 pověřilo předsednictvo ÚV KSČ sekretariát ÚV KSČ podrobným šetřením a přezkoumáním všech kádřů, které byly Šlingem prosazeny do stranického a státního aparátu.¹⁶²¹ Podle jedenáctistránkové zprávy Anny Baramové pro Klementa Gottwalda z 3. ledna 1951 prozkoumala její komise na šest tisíc kádrových spisů a prokázala přítomnost Šlingových známých na významných místech.¹⁶²²

Podílela se i na vyšetřování problémů a stížností na vedení KV KSČ v plzeňském kraji v roce 1950,¹⁶²³ přičemž v intrikaření vedoucích představitelů kraje shledávala jasnou

¹⁶¹⁵ PERNES, Jiří: *Komunistky s fanatismem v srdci*, c.d., s.105-132.

¹⁶¹⁶ Chronologický přehled o projednávání případu „Šling“ v orgánech a komisích in: NA Praha, f. Pillerova komise, k. 12.

¹⁶¹⁷ Například Eugena Löbla, Petra Planera, Antonína Tannenbauma, Josefa Stavinohu, Marii Švermovou a další

¹⁶¹⁸ PERNES, Jiří: *Komunistky s fanatismem v srdci*, c.d., s.105-132.

¹⁶¹⁹ PERNES, Jiří: *Komunistky s fanatismem v srdci*, c.d., s. 130.

¹⁶²⁰ *Ibid.*, s. 113.

¹⁶²¹ *Závěrečná zpráva tzv. Pillerovy komise (první, neschválená verze, 1969)*, s. 252, Rehabilitační komise ÚV KSČ, Dokument č. 14. In: VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ Alena a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I.*, c.d., s. 190-290.

¹⁶²² *Ibid.*

¹⁶²³ Více v 5. kapitole o ženách v Národním shromáždění, s.155.

„šlingovštinu,“ která se projevovala v práci sboru instruktorů, výkupu a ve snaze o kádrování dělníků v závodech.¹⁶²⁴

¹⁶²⁴ NA Praha, f. 100/4, sv. 32, a. j. 217, l. 116.

7. Válečná zkušenost političek

Při zkoumání postavení žen v politice jsem stále znovu narážela na výraznou podobnost životních osudů poúnorové generace vrcholných političek během druhé světové války, jejich zapojení do ilegálních aktivit či přímo do odboje a přenesení dřívější veřejné angažovanosti na půdu ilegální protifašistické práce, pro jejíž vysvětlení se dobře hodí klasická teorie generací sociologa Karla Mannheima.¹⁶²⁵

Tyto společné osudy a společně sdílená historická zkušenost vedly k podobnému utváření jejich dalších životních osudů a přesvědčení, k tomu, že díky těmto jedinečným a dramatickým okolnostem druhé světové války, která zasáhla do života každého jednotlivce, vytvořily v případě komunisticky orientovaných političek společnou *generační jednotku*.¹⁶²⁶

První poúnorová generace žen, která zastávala vysoké politické pozice, se v naprosté většině rekrutovala ze zasloužilých předválečných členek komunistické strany, případně z dalších levicových stran (především sociální demokracie). Jedná se o generaci žen, která se narodila mezi poslední čtvrtinou devatenáctého století a třicátými léty dvacátého století a pochází ze stejného *generačního zasazení*.¹⁶²⁷

Množství političek, poslankyň či stranických funkcionářek, které měly během druhé světové války zkušenost s domácím či zahraničním odbojem, je ohromující. Spíše než o zářné výjimky mezi političkami šlo o pravidlo, se kterým se setkáváme v jejich životních příbězích opakovaně. Pokud se jednalo o ženy politicky či veřejně angažované (v ženských organizacích a dalších spolcích) již před začátkem války, pak často prostě nedokázaly po začátku okupace českých zemí nic nedělat a vzdát se další veřejné činnosti, většina spolků i některé politické strany byly zakázány a rozpuštěny, jako první již v prosinci 1938 komunistická strana.¹⁶²⁸ A pak jedinou cestou, jak dále pokračovat v činnosti, byl přechod do ilegálních redakcí či přímo do odboje.

Odbojovou zkušenost či věznění v nacistických káznících či koncentračních táborech za sebou měly v první řadě členky ústředního výboru komunistické strany, kde odbojová zkušenost byla přímo vyžadovaná, ale i mnoho poslankyň Národního shromáždění. Podle

¹⁶²⁵ MANNHEIM, Karl. *Problém generací*, c.d., poprvé vyšlo roku 1928 v Německu: MANNHEIM, Karl. Das Problem der Generationen, in: *Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie*, 1928, číslo 7, s. 157-185.

¹⁶²⁶ Skupina v rámci aktuální generace, která vnímá společnou zkušenost specifickým způsobem, in: MANNHEIM, Karl. *Problém generací*, c.d., s.32.

¹⁶²⁷ Lidé narození ve stejném historicko-sociálním prostoru, v historicky stejném životním společenství, pouhá chronologická současnost nestačí. Generační zasazení obsahuje jen potenciální možnosti, které mohou být realizovány, potlačeny, nebo pokud se integrují do jiných sociálně působících sil – se mohou projevit modifikovaně., in: MANNHEIM, Karl. *Problém generací*, c.d., s.31.

¹⁶²⁸ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorem*, c.d., s.89.

Jiřího Maňáka¹⁶²⁹ bylo předválečné členství v komunistické straně uznáváno po roce 1945 jen komunistům zapojeným během druhé světové války do odboje či těm, kteří byli za války vězněni, a proto měla také většina pracovníků stranického sekretariátu a ÚV KSČ odbojovou zkušenost. Na zahraničním odboji se podílelo třicet pracovníků poválečného stranického vedení, šedesát jich bylo za okupace vězněno.¹⁶³⁰

Těsně po osvobození a skončení druhé světové války bylo přiznávání předválečného členství v KSČ velmi přísné a uznávalo se pouze, pokud člen strany své členství nikdy nepřerušil a pokud se za války zapojil do domácího odboje nebo do odbojové práce v zahraniční emigraci, případně byl jakožto politický vězeň - komunist - vězněn. V pozdějších letech se pravidla postupně stále více uvolňovala, požadovaná svědectví o odbojové aktivitě byla stále chatrnější.¹⁶³¹ Avšak i přesto platilo, že o čím vyšší stranický orgán KSČ šlo, tam byla pravidla uznávání přísnější, to, co prošlo na základní organizaci, zdaleka nemuselo být uznáno v ÚV KSČ. Tyto požadavky byly kladeny především na stranické funkcionáře (a funkcionářky), kteří se ucházeli o členství v ústředním výboru. Všichni poslanci pak v osobních dotaznících¹⁶³² museli uvádět, co dělali za války, a zda se nepodíleli na kolaboraci s Němci.

Velké množství členů však do KSČ vstoupilo až po druhé světové válce, v prvních poválečných letech. Válečná zkušenost z protektorátu, z odboje, exilu či koncentračního tábora byla pro tuto generaci žen tak radikálním předělem v jejich existenci, zkušenosti i paměti, tak zásadním a určujícím obdobím, že cítily naléhavou potřebu se nově generačně vymezit, odlišit od předcházející předválečné generace a celého období, zavrhnout vše, co se k němu vztahovalo. O to více a idealističtější se vši silou upnuly na nové pořádky, nový režim a ideologii. „O tom, zda je mládež konzervativní, reakcionářská nebo pokroková, rozhoduje (nikoli výlučně, ale přece jen v první řadě) to, zda v rámci existujícího statutu společnosti ze své pozice očekává šance na vlastní sociální a duševní podporu.“¹⁶³³

A to bylo přesně tím, co nastupující komunistický režim nabízel. Hledal nové a loajální přesvědčené stoupence, kteří mu pomohou na troskách válečných hrůz budovat novou východní Evropu, nový svět. A tato generace tomu chtěla a zároveň potřebovala věřit,

¹⁶²⁹ MAŇÁK, Jiří. *Komunisté na pochodu k moci. Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948*, c.d., s. 42-43.

¹⁶³⁰ Ibid.

¹⁶³¹ MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci-Studie a dokumenty Komunistické strany Československa v období 1945-1968*, c.d., s.58-59.

¹⁶³² Součást Dotazníku člena Národního shromáždění, in: APS Praha, složky jednotlivých poslanců od roku 1945

¹⁶³³ MANNHEIM, Karl: *Problém generací*, in: Sociální studia, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 1-2/2007, s.26.

věřit tomu, co jim režim říkal a o čem je prostřednictvím ovládnutí sdělovacích prostředků, všech společenských organizací a vlastně všech podstatných sfér společnosti, po únoru 1948 přesvědčoval. Nastávající období velmi silně sdíleného nadšení a euforie nad novými budovatelskými počátky s sebou strhlo celou řadu žen, mnohdy především ty, které během války přišly o manžele či celé rodiny. Často pak ve straně viděly svou druhou rodinu a cele se zapojily do politické a stranické práce.

Druhá světová válka tak posloužila jako akcelerátor společenských a duchovních převratů ve společnosti, určitý „krystalizační bod,” což významně napomohlo nástupu nového politického režimu, dominanci komunistické strany na poválečné politické scéně, jejímu vítězství ve volbách v roce 1946 a posléze i převratu v únoru 1948 a kompletní převaze komunistické levicové ideologie. Socialismus byl nabízen jako alternativní model světa k dosud existujícímu kapitalistickému systému.

Vedení komunistické strany pak mělo být tvořeno zasloužilými členy a členkami strany, kteří se během války hrdinně postavili na stranu svého národa a pro který riskovali život při odbojové práci. Významná část vrcholových političek přišla během války o manžely či celou rodinu, některé ženy, jako byla JUDr. Helena Leflerová, přežily vypálení Lidic, vyvraždění téměř celé své rodiny i koncentrační tábor,¹⁶³⁴ přesto se však tragickými životními okolnostmi nenechaly zlomit a po zbytek svého života se aktivně věnovaly politické a stranické práci a režim jich využíval jako určitých protiválečných a mírových symbolů v komunistické propagandě.

Všechny ženy, působící před válkou ve veřejném životě v Československu, které se během války zapojily do protinacistických aktivit na území protektorátu, spojovala kromě stejného *generačního zasazení*, tedy narození ve stejném historicko-sociálním prostoru, v historicky stejném životním společenství¹⁶³⁵ i společná *generační souvislost*, konkrétní propojení dané participací na společných osudech historicko-sociální jednotky. Toto propojení se projevovalo i dalekosáhlou příbuzností obsahů, které naplňovaly jejich vědomí, vázalo je ke skupině a působilo socializačně.¹⁶³⁶

„Zatímco příbuzné generační zasazení je jen něčím potenciálním, generační souvislost se utváří participací jednotlivců stejného generačního zasazení na společném osudu a na jemu

¹⁶³⁴ Otec a manžel Heleny Leflerové byli popraveni v Lidicích, ona sama spolu s matkou a babičkou odsouzena k doživotí v koncentračním táboře Ravensbrück. Babička zemřela v táboře hladu. Její malá sestra byla zavražděna v plynové komoře spolu s dalšími osmdesáti dvěma dětmi s Lidic. Helena Leflerová a její matka se dožily osvobození koncentračního tábora Rudou armádou o tři roky později. In: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/064schuz/s064001.htm>

¹⁶³⁵ MANNHEIM, Karl: *Problém generací*, c.d., s.31.

¹⁶³⁶ Ibid.

přináležejících, jaksi souvisejících obsazích. V rámci tohoto osudového společenství pak mohou vznikat *generační jednotky*.¹⁶³⁷ Ty představují i jednotné reagování, příbuzně formovaný pohyb a příbuzně utváření jednotlivců určitého generačního zasazení, právě tímto spjatých. V rámci téže generační souvislosti se tedy mohou tvořit různé, proti sobě bojující generační jednotky,¹⁶³⁸ což se v případě žen projevilo především u československých političek různých politických stran.

Za určující pokládal Mannheim především věk raného mládí, kolem sedmnácti let, v době, kdy mladý člověk přechází do dospělosti a utváří si své hodnoty a životní přesvědčení, ze kterých bude vycházet po celý svůj příští život, hodnoty ovlivněné prožitými historickými událostmi a zážitky, tak řečenou „formativní zkušenost.“

S pojmem traumatizující historické zkušenosti jako s jedním ze zdrojů utváření generačního vědomí pracuje i Bernhard Giesen. Traumatizující události zanechávají silnou stopu ve sdílené zkušenosti mladých věkových kohort, čímž připravují zkušenostní půdu pro jejich sebepojetí coby specifických generací.¹⁶³⁹ „Kolektivní trauma generace tak vytváří zvláštní historický horizont..., zakládající historickou událost, jež nebude v životě této generace sdílena s žádnou předcházející ani následnou generací.“¹⁶⁴⁰

Tato teorie se snaží vysvětlit především následné chování této mladé generace prošlé stejnými historickými událostmi na stejném území, v našem případě především její sebepojetí a budoucí podporu stejné (komunistické) ideologie, které vychází ze společného zakoušení traumatizujících a převratných životních okolností během druhé světové války (a před ní, přijetím Mnichovské dohody, odtržením Sudet). Ale stejná sdílená historická zkušenost o něco starší generace (než ve formativním věku puberty), konkrétně poslankyň a političek působících ve veřejném životě Československa již za první republiky, vedla velkou část této generace k pocitu, že je třeba se zapojit do ilegálních odbojových aktivit pro další osud svého národa a obětovat za vlast v případě nutnosti i svůj život, vnímala to jako svou povinnost a morální závazek.

Největší část pounorových političek tvořily poslankyňe komunistické strany, proto se stručně podíváme především na tvorbu domácího komunistického odboje.

¹⁶³⁷ Ibid., s.32.

¹⁶³⁸ Ibid.

¹⁶³⁹ MARADA, Radim. Paměť, trauma, generace. In: *Sociální studia*. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Ročník 2007, číslo 1–2/2007, s. 80.

¹⁶⁴⁰ GIESEN, Bernhard. „Noncontemporaneity, Asynchronicity and Divided Memories.“ In: *Time & Society*. 2004, ročník 13, č. 1, s.36, s. 27–40.

7.1. Komunistický odboj

Komunistická strana byla jedna z prvních, která byla postižena již za tzv. druhé republiky, kdy došlo k podstatnému omezení stranického života. Stranický tiskový orgán Rudé Právo musel přestat vycházet již tři týdny po Mnichovské dohodě.¹⁶⁴¹ Podle zákona č.201/1933 Sb.¹⁶⁴² o zastavování činnosti politických stran bylo možno zastavit činnost politické strany, která „zvýšenou měrou ohrožovala samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko-republikánskou formu nebo bezpečnost republiky Československé.“¹⁶⁴³ Toto opatření bylo uplatněno právě na komunistickou stranu, když bylo v roce 1938 novelizováno a doplněno vládním nařízením č.355/1938 Sb.¹⁶⁴⁴ Všichni poslanci takto pozastavené či rozpuštěné strany přišli o svůj poslanecký mandát a uvolněné posty nebyly nahrazovány jinými osobnostmi, zůstávaly neobsazené. Majetek strany propadl státu.

KSČ tak byla rozpuštěna ještě před koncem roku 1938¹⁶⁴⁵ a mnozí její členové byli pronásledováni. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava část komunistických politiků odešla do londýnského exilu, další část do Moskvy a část zůstala. Mnoho z nich se zapojilo se do komunistického odbojového hnutí, pevně řízeného rozkazy z Moskvy, avšak některé ze strachu před pronásledováním ze strany raději vystoupily, jako to udělala například Emanuela Kícová, členka KSČ od roku 1929, která do strany opět vstoupila po válce 1. června 1945.¹⁶⁴⁶

Vedením ilegálního ÚV pověřil Klement Gottwald Eduarda Urxe.¹⁶⁴⁷ Již při prvních velkých preventivních zatýkacích akcích gestapa, 15. března 1939 v akci „Mříž“ a 1. září 1939 (v souvislosti s počátkem války v Polsku) v akci „Albrecht I.“ bylo zatčeno i mnoho komunistů. Celkem bylo zatčeno přes osm tisíc obyvatel ze všech společenských vrstev,¹⁶⁴⁸ jednou ze zatčených byla i významná pracovnice dělnického hnutí na Olomoucku Herma Barfusová.¹⁶⁴⁹ Po výslechu byla opět propuštěna, musela se poté však každý týden hlásit na gestapu.¹⁶⁵⁰ V ilegálním hnutí se však angažovala i nadále a v roce 1943 zpočátku sama vedla

¹⁶⁴¹ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem*, c.d., s.89.

¹⁶⁴² Zákon č. 201/1933 Sb. Zákon o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran. <http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgmzv6mrqgewta>

¹⁶⁴³ Ibid., odst.1 § 1.

¹⁶⁴⁴ Vládní nařízení ze dne 23.12.1938 o politických stranách č.355/1938 Sb. Dostupné online: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7413&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹⁶⁴⁵ 27. prosince 1938

¹⁶⁴⁶ *Celostátní přehled o politickém, sociálním, národnostním a věkovém složení navržených kandidátů Národní fronty na poslance NS*. NA Praha, f. 02/2, sv.256, a.j.340, bod 17, l.53.

¹⁶⁴⁷ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem*, c.d., s.89.

¹⁶⁴⁸ HÁJKOVÁ, Alena. *Strana v odboji*, Praha: Svoboda, 1975, s.158.

¹⁶⁴⁹ Viz poznámka č.1573, s.285.

¹⁶⁵⁰ BARTOŠ, Josef. Akce Albrecht der Erste na střední Moravě a zdejší židovská komunita. In: *Střední Morava. Vlastivědná revue*. Ročník 9, číslo 17, Memoria, Olomouc: 2003, s. 4-11.

jednu z levicových ilegálních skupin vzniklou na Olomoucku.¹⁶⁵¹ Její vedení pak převzal Jaroslav Honzák. Hlavním cílem této odbojové skupiny bylo zejména „ideové působení“ a získávání nových členů do KSČ.¹⁶⁵²

Mezi březnem a červencem 1939 KSČ budovala organizační struktury své ilegální strany. Počátkem srpna 1939 opět vyšlo Rudé právo a členové strany pomáhali především při přechodech hranic do Polska ohroženým osobám.¹⁶⁵³

Na této činnosti se podílela i zakládající členka KSČ, předválečná poslankyně¹⁶⁵⁴ a členka ÚV KSČ Marie Vobecká.¹⁶⁵⁵ Spolu s manželem Františkem¹⁶⁵⁶ organizovali pomoc pro německé emigranty a zajišťovali jejich převádění do zahraničí. Zatčena byla hned po 15. březnu 1939. Po dlouhých šesti týdnech výslechů na Pankráci byla propuštěna, nadále ji však gestapo sledovalo.¹⁶⁵⁷

Ladislava Kleňhová se zapojila do práce obvodního vedení žižkovské organizace KSČ, která se počala vytvářet už v listopadu 1938, ve které pracovala pod krycím jménem „Slávka.“¹⁶⁵⁸ Žižkovský obvod byl tvořen devíti ilegálními buňkami a zhruba třemi sty členy, z nichž Ladislava Kleňhová měla na starosti první skupinu, čítající okolo sto členů (buňky 1-4), kterou si v listopadu 1939 „vyměnila“ s dalším vedoucím Vackem. Počátkem prosince 1939 byla z důvodu sledování skupiny okamžitě přerušena ilegální činnost, aby nedošlo k jejímu odhalení, v další práci pak pokračovala od ledna 1940.¹⁶⁵⁹ Ladislava Kleňhová se nyní ujala vedení žižkovského obvodu a buňky jí svěřené převzal další kolega z odboje, J. Havelka. Časté změny ve vedení jednotlivých složek skupiny měly zabránit hrozbě prozrazení, přesto však 24. února 1940 skupina nešla zásahu gestapa, ve kterém byla zatčena i Ladislava Kleňhová.¹⁶⁶⁰

Ilegální vedení KSČ bylo mezi roky 1939-1941 řízeno na dálku rádiovým spojením s Kominternou v Moskvě.¹⁶⁶¹

¹⁶⁵¹ BLATECKÁ, Anna. *Nacističtí vězenští dozorcí před mimořádným lidovým soudem v Olomouci*, c.d., s.21.

¹⁶⁵² BARTOŠ, Josef. *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939-1945*. Olomouc: Danal, 1997, s. 86.

¹⁶⁵³ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem*, c.d., s.93.

¹⁶⁵⁴ V letech 1925-1929, <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=293&id=4495>

¹⁶⁵⁵ Marie Vobecká (* 11. 9. 1889 Ústí nad Labem - † 11. 7. 1947 Poděbrady), na VI. sjezdu KSČ v roce 1931 byla zvolena členkou ÚV KSČ.

¹⁶⁵⁶ Původní profesí umělecký truhlář, komunistický aktivista, delegát zakládajícího sjezdu KSČ, in: Okresní správní komise, Ústí nad Labem v letech 1945-1995, in: KAISEROVÁ, Kristýna a KAISER, Vladimír (eds.). *Dějiny města Ústí nad Labem*, Dostupné online: <http://www.usti-nad-labem.cz/dejiny/1945-95/ul-8-8.htm>

¹⁶⁵⁷ Ibid.

¹⁶⁵⁸ HÁJKOVÁ, Alena. *Strana v odboji*, c.d., s.214.

¹⁶⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁶⁰ Ibid.

¹⁶⁶¹ Ibid.

Zásadní překážkou pro komunistický protinacistický odboj bylo uzavření sovětsko-německé smlouvy o neútočení a přátelství 23. srpna 1939 v Moskvě J. von Ribbentropem a V. M. Molotovem. V době jeho platnosti se komunistické ilegální skupiny dostávaly do úplné izolace od dalších odbojových skupin působících na území protektorátu a zároveň od postojů většiny obyvatelstva a zaměřovaly se zejména na hesla o „sebeurčení národů“ a boji proti „západnímu imperialismu jako agresoru“¹⁶⁶² a vydávání ilegálních letáků.

Velmi se zintenzivnilo právě rozšiřování letáků, gestapo však úspěšně zatýkalo jednu ilegální skupinu KSČ za druhou. Do konce května 1941 již bylo na území protektorátu zatčeno téměř sedm tisíc osob z ilegální KSČ,¹⁶⁶³ mezi nimi i téměř celý ÚV a několik instruktorů a regionálních funkcionářů strany.

Jan Zika, který se jako jediný z bývalého ÚV zachránil, vytvořil na jaře 1941 spolu s Juliem Fučíkem a dvěma dalšími funkcionáři II. ilegální ÚV.¹⁶⁶⁴

Po napadení Sovětského svazu nacistickým Německem 22. června 1941 se situace radikálně změnila a komunisté se opět ve svých letácích snažili obyvatelstvo ponoukat k sabotážím, generálním stávkám v podnicích a rozpoutání všeobecné partyzánské války.¹⁶⁶⁵

Na podzim 1941 se gestapu podařilo téměř zcela zlikvidovat národní odbojové organizace, to se však příliš nedotklo právě KSČ. II. ilegální ÚV svou činnost do určité míry obnovil teprve na počátku září 1941.¹⁶⁶⁶ Za vůdce zahraničního odboje uznal Edvarda Beneše a rozšiřoval výzvy „Ústředního národního revolučního výboru“ k zakládání regionálních skupin a přípravě všeobecného povstání, s další odbojovou organizací ÚVOD se však na bližší spolupráci nedohodli.

Po vyhlášení druhého stanného práva za heydrichiády byl zatčen Julius Fučík i Zika, na svobodě zůstal z ÚV KSČ jen Josef Molák, který v létě 1942 inicioval III. ilegální ÚV a pokračoval v práci.¹⁶⁶⁷ Komunistické odbojové hnutí si získávalo stále větší vážnost mezi obyvatelstvem a také jeho členové patřili k těm nejaktivnějším a gestapem v roce 1943 nejčastěji zavíraným.¹⁶⁶⁸ Od roku 1941 však již nemělo žádné spojení s Kominternou ani sovětským vedením. To se moskevský zahraniční odboj pokoušel změnit vysazováním sovětských parašutistů, kteří měli navázat kontakt a centralizovat komunistický odboj v protektorátu a provádět sabotážní akce.

¹⁶⁶² Brandes, Detlef: *Češi pod německým protektorátem*, c.d., s.231.

¹⁶⁶³ Ibid., s.229.

¹⁶⁶⁴ Ibid., s.230.

¹⁶⁶⁵ Ibid., s.233.

¹⁶⁶⁶ Ibid., s.291.

¹⁶⁶⁷ Ibid., s.293.

¹⁶⁶⁸ Ibid., s.401.

Jedním z takto vysazených mužů byl i Rudolf Procházka, který pracoval na střední Moravě pro sovětskou zpravodajskou službu. Vybuďoval zde skupinu pod jménem *Prokop Holý*, avšak gestapu se v polovině července 1944 podařilo vypátrat jeho vysílačku. Skupina se podílela i na přípravě sabotážních akcí na železnici, které byly prováděny v průběhu roku 1944.¹⁶⁶⁹ Od března 1945 vydávala časopis *Boj o zítřek*, který vycházel v nákladu 500 až 700 kusů týdně.

Do této odbojové skupiny vstoupila i pozdější poválečná členka ÚV KSČ Růžena Dubová,¹⁶⁷⁰ jejíž oba rodiče byli rovněž komunisty. Ona sama do strany vstoupila až během války, a kromě této skupiny se angažovala i v mládežnické odbojové skupině *Předvoj*,¹⁶⁷¹ která vznikla „zdola,“ z iniciativy samotných studentů, původně z kroužku Českobratrské církve evangelické v Praze na Smíchově.¹⁶⁷² *Předvoj* vydával vlastní časopis pod stejným jménem a postupně se mu podařilo navázat kontakty právě s Rudolfem Procházkou a organizací *Prokop Holý*. Časopis *Předvoj* pak převzaly pražské komunistické závodní organizace a odsud vzešli i členové IV. ilegálního ÚV. Mladí členové *Předvoje* postupně nastupovali po starších stranických funkcionářích, kteří byli zatýkáni gestapem. Nakonec se gestapo dostalo na stopu i *Předvoji* a zatýkáni uvnitř jeho řad začalo v říjnu 1944.¹⁶⁷³ I po něm však pokračovali v další práci a obnovili narušené spojení na další odbojové skupiny.

V prosinci 1944 byl vytvořen prozatímní ilegální ÚV KSČ s Josefem Smrkovským v čele, který měl kontakt s českými odbojovými skupinami. Komunistická strana na Moravě působila nezávisle. Jak v řadách pražského, tak moravského vedení však bylo i mnoho skrytých konfidentů a agentů gestapa, vydávajících se za komunisty, což vedlo k raziím gestapa v lednu (u moravského zemského vedení) a březnu 1945 (v pražském krajském vedení) uvnitř těchto skupin.¹⁶⁷⁴ Situace vedla ke vzájemnému obviňování a podezřívání mezi členy komunistické strany, a dokonce k zastřelení Josefa Rajsкупа, který byl nespravedlivě považován za konfidenta nacistů.

Téma odbojové činnosti političek za druhé světové války by vydalo na samostatnou publikaci, úkolem této kapitoly je stručný nástin tohoto tématu a uvedení několika případů,

¹⁶⁶⁹ Ibid., s.404.

¹⁶⁷⁰ **Růžena Dubová**, narozená 11. června 1923, byla na XIII. a IX. sjezdu KSČ zvolena členkou ÚV KSČ, více o Růženě Dubové v kapitole č.6: Ženy ve vrcholných pozicích v ÚV KSČ, s. 286.

¹⁶⁷¹ *Brno – Kádrová práce*, in: NA Praha, f. č.100/4- Organizační oddělení Marie Švermová 1945–1951, sv. 74, a. j.408., l. 375.

¹⁶⁷² BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem*, c.d., s.404.

¹⁶⁷³ Ibid., s.405.

¹⁶⁷⁴ Ibid., s. 406.

spíše jednotlivých střípků u vybraných političek, v žádném případě není schopna podat vyčerpávající seznam všech angažovaných žen.

Válečné zkušenosti pounorových političek se samozřejmě výrazně lišily u českých a slovenských žen, slovenské političky se nejčastěji podílely na pomoci partyzánům či se samy zapojily do Slovenského národního povstání od léta či podzimu 1944, zatímco české političky se většinou zapojily do práce ilegálních redakcí již od konce roku 1938, pomáhaly šířit protinacistické letáky a tiskoviny, či se přímo zapojily do činnosti jednotlivých odbojových organizací, s ohledem na politickou stranu, které byly před válkou členkami.

V obou případech pak platilo, že se na odboji podílely nejčastěji společně se svými manžely a společně působili ve stejných ilegálních skupinách a hnutích. Gestapo po jejich zatčení většinou aktivity mužů posuzovalo výrazně přísněji a v mnoha případech byli během války popraveni. Do poválečných let tak vstupuje generace političek, válečných vdov, které jsou připraveny pokračovat v práci v komunistické straně a navázat tak na manželovu památku. Druhá světová válka v každém případě znamenala traumatizující historickou zkušenost pro těch několik generací, které ji osobně zažily, s tím, že dramaticky zasáhla do života téměř každého jedince a každé rodiny.

7.2. Političky vězněné během druhé světové války

Činnost manželů Vobeckých¹⁶⁷⁵ pokračovala i za války. Marie působila v ilegální komunistické odbojové organizaci Vzájemnost, podporovala rodiny politických vězňů a pomáhala ukrývat pronásledované. 21. ledna 1941 zatkl gestapo všechny členy skupiny Vzájemnost, včetně Marie Vobecké. V dubnu 1941 byla odsouzena v Drážďanech ke třem a půl rokům vězení, následně byla vězněna ve Cvikově a poté v káznici Waldheim. Jako nevléčitelně nemocnou (tuberkulózou kostí) ji propustili v listopadu 1943 do domácího ošetřování k nevlastní matce do Ústí.¹⁶⁷⁶

Po propuštění se opět zapojila do ilegálních aktivit a po válce se stala vůbec první ženou ve funkci předsedkyně místního národního výboru v Ústí nad Labem v letech 1945-1947. Zemřela 11. července 1947 v lázních v Poděbradech na následky své nemoci.¹⁶⁷⁷

¹⁶⁷⁵ Viz výše, ve třicátých letech pomáhali převádět uprchlíky před nacismem do Polska

¹⁶⁷⁶ *Starostové*. Dostupné online: <http://www.ukp98.cz/primatori/starostove.htm>

¹⁶⁷⁷ *Ibid.*

Do odboje se s manželem zapojila i Marie Nováková,¹⁶⁷⁸ manželé po rozpuštění KSČ pracovali ve zlínské ilegální skupině Moravská rovnost, což byl původní tiskový orgán ilegální KSČ na Moravě, který informoval především o politických, informačních a agitačně propagačních úkolech strany. Tiskovinu distribuovala rozvětvená ilegální komunistická organizace, která se kolem ní posléze vytvořila. Vycházela v letech 1940–1945, v letech 1941–1942 pak pod názvem *Hlasy z podzemí*.¹⁶⁷⁹ Manžel Marie Novákové byl posléze uvězněn a propuštěn na svobodu byl až po osvobození, kdy Marie Nováková již byla zaměstnaná jako bytová referentka na MNV v Hodoníně.¹⁶⁸⁰

Komunistická funkcionářka a poslankyně Matylda Synková¹⁶⁸¹ byla v únoru 1939 zatčena v Praze spolu se svým manželem, předválečným poslancem a komunistickým aktivistou Ottou Synkem, za vydávání protinacistických letáků, za což byla odsouzena k sedmi měsícům v Plzni. Po návratu z vězení pracovala i nadále v ilegální KSČ, v únoru 1941 byli manželé opět zatčeni, manžel byl popraven. Matylda Synková se dostala jako politická vězenkyně do koncentračního tábora v Ravensbrücku, kde byla až do konce války.¹⁶⁸²

Po svém návratu z koncentračního tábora pracovala v zemském národním výboru a v propagační komisi Ústředního národního výboru města Prahy. V roce 1946 byla zvolena do Ústavodárného Národního shromáždění jako poslankyně, byla členkou výboru informačního, právního, sociálně-politického, zdravotnického a úsporné komise. V následujícím volebním období byla opět zvolena do Národního shromáždění,¹⁶⁸³ byla jeho zapisovatelkou a členkou výborů sociálně-politického, zdravotnického a výboru zahraničního.

V koncentračním táboře Ravensbrück, určeným především pro ženské vězenkyně, byla od roku 1942 vězněna za účast v odboji¹⁶⁸⁴ i Anna Vopičková-Svárovská, od roku 1943 Barbora Škrlantová, Eliška Ullrichová a další komunistické političky a funkcionářky.

¹⁶⁷⁸ **Marie Nováková**, * 5.6.1912, otec voják v armádě, padl roku 1915, vychovávána u příbuzných. Členka KSČ od roku 1935. Členka Rudé pomoci 1933-1935. Pracovala jako pomocnice v domácnosti. PO roce 1945 referentka MNV, členka OV KSČ. Později dělnice zauhlování v elektrárně v Hodoníně, vynikající pracovnice a první ženská vedoucí směny. Poslankyně NS v letech 1960-1964 za KSČ za Jihomoravský kraj. In: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=283&id=3018>, APS Praha, Inv.č.1886, k.102.

¹⁶⁷⁹ Životopis poslankyně, součást Dotazníku člena Národního shromáždění, osobní složka poslankyně, in: APS Praha, Inv. č.1886, karton č.102.

¹⁶⁸⁰ Ibid.

¹⁶⁸¹ **Matylda Synková**, * 9. března 1906 v Brumově, zemřela 3. srpna 1949 v Praze. Poslankyně Ústavodárného NS v letech 1946-1948 a NS v letech 1948-1949 (až do své smrti) za volební kraj Praha, in: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=286&id=4160>

¹⁶⁸² <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/s035001.htm>

¹⁶⁸³ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/sa.htm>

¹⁶⁸⁴ *Život strany*. Rudé Právo: 1985. Vydání 1–13, s. 62.

Anně Vopičkové-Svárovské se z tábora podařilo vrátit zpět do Ústí nad Labem 25. července 1945.¹⁶⁸⁵ Po válce pracovala jako referentka v Ústí nad Labem a posléze poslankyně Národního shromáždění.¹⁶⁸⁶

Zakládající členka KSČ Barbora Škrlantová, která působila v ilegálním ženském hnutí, byla zatčena v březnu 1943 i se svou dcerou.¹⁶⁸⁷ Kromě výše zmíněného koncentračního tábora byla vězněna i na Pankráci, v Terezíně a Nové Roli.¹⁶⁸⁸ Věznění však přežila a již v červnu 1945 se stala předsedkyní Okresního národního výboru v Kladně a členkou sekretariátu II. kraje Komunistické strany Československa.¹⁶⁸⁹

Předválečnou členkou komunistické strany byla i Eliška Ullrichová,¹⁶⁹⁰ která do strany vstoupila roku 1925. Od roku 1929 byla vedoucí funkcionářkou ženského oddělení sekretariátu KV KSČ a funkcionářkou Rudé pomoci. Téhož roku také ona podpořila po V. sjezdu KSČ bolševizaci strany a Klementa Gottwalda.¹⁶⁹¹ V roce 1935 byla zvolena členkou obecního zastupitelstva v Plzni. Stoupencem bolševického křídla strany byl i její budoucí manžel Josef Ullrich, plzeňský komunistický funkcionář, za kterého se provdala v roce 1936.

Za okupace byla jako aktivní komunistická politička několikrát zatčena gestapem, naposledy v srpnu 1944. Jeden rok byla vězněna v Terezíně, později v Ravensbrücku a odtud podstoupila pochod smrti, který přežila.¹⁶⁹²

Po válce působila jako tajemnice předsednictva KV KSČ v Plzni a od roku 1946 jako poslankyně Ústavodárného národního shromáždění.¹⁶⁹³ V roce 1948 nebyla znovu zvolena z důvodu vyškrtnutí jejího jména z kandidátní listiny vzhledem k údajné nemoci, ale ve skutečnosti kvůli osobnímu intrikaření Jaroslavy Krafkové, která její jméno nahradila svým.¹⁶⁹⁴ Zemřela 18. května 1954 v Praze po těžké nemoci.¹⁶⁹⁵

V koncentračních táborech byla za odbojovou činnost vězněna v letech 1942-1945 Anna Karlovská a tři roky v nich strávila i Marie Trojanová.¹⁶⁹⁶

¹⁶⁸⁵ http://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2013/02/00015_churchillova.pdf

¹⁶⁸⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/sa.htm>

¹⁶⁸⁷ ČÁSTOVÁ, Barbora. *Svaz osvobozených politických vězňů v letech 1945–1948*, c.d., s. 34.

¹⁶⁸⁸ Ibid.

¹⁶⁸⁹ Ibid.

¹⁶⁹⁰ **Eliška Ullrichová**, (8. listopadu 1905 Bolevec – 18. května 1954 Praha), poslankyně v letech 1946-1948, na kandidátní listinu v roce 1948 se nedostala kvůli Jaroslavě Krafkové, která jí ze seznamu vyškrtla, aby mohla být sama nominována. Více o Jaroslavě Krafkové v 5. kapitole o Ženách v Národním shromáždění, s. 152-154.

¹⁶⁹¹ ŠLOUF, Jakub. *KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948*, c.d., s. 107

¹⁶⁹² Zemřela soudružka E. Ullrichová. in: *Rudé Právo*. 20. 5.1954, s.2.

¹⁶⁹³ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=286&id=4321>

¹⁶⁹⁴ ŠLOUF, Jakub. *KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948*, c.d., s.141-142.

¹⁶⁹⁵ *Pravda*, 21. 5. 1954, s. 2.

¹⁶⁹⁶ Marie Trojanová byla vězněna po dobu tří let, in: *Rudé Právo*. 1.4.1946, s.3.

Julie Prokopová¹⁶⁹⁷ byla během války dvakrát zatčena gestapem, když šířila ilegální tiskoviny a pomáhala zatčeným kolegům z komunistické strany.¹⁶⁹⁸

Od dubna 1939 působila v Úvalech u Prahy jiná velmi aktivní ilegální skupina komunistického odboje, jejíž členkou byla i Božena Šimečková.¹⁶⁹⁹ Skupina byla napojená na odbojovou vojenskou organizaci Obrana národa a aktivně pracovala až do roku 1941, kdy byla řada jejích členů zatčena, mezi nimi jako první i Božena Šimečková. Sama byla zatčena a uvězněna 13. února 1941, její spolubojovníci Bořivoj Holánek, František Zika, Otakar Šámal, Filip Toman či Josef Petera a Václav Tourek následně v průběhu února a března 1941. Otakar Šámal byl později popraven.¹⁷⁰⁰

Po válce pracovala Božena Šimečková¹⁷⁰¹ jako vedoucí živočišné výroby v JZD Úvaly¹⁷⁰² a v letech 1954-1960 jako poslankyně Národního shromáždění zvolená za volební obvod Praha-venkov.¹⁷⁰³

Často o místě a druhu působení komunistů rozhodovalo stranické vedení. Marie Šplíchalová sice vstoupila do Svazu mladých i do komunistické strany až v roce 1939, když dovršila plnoletost,¹⁷⁰⁴ ihned však pro ni začala aktivně pracovat. Krátký čas strávila na okresním výboru strany a poté již byla zapojena do stranické ilegální práce. Na základě vlastních slov však „zavřením a odchodem některých soudruhů-Synkových, Krásného, Krejzla ztratila spojení.“

V roce 1941 se vdala a přestěhovala se s manželem do Berlína, kam byl stranou „příkázán.“ Po jejím otěhotnění se manželé vrátili do Protektorátu, kde Marie Šplíchalová porodila a posléze již žila sama s dítětem na venkově u rodičů, protože manžel byl, bez ohledu na malé dítě, po určitém čase povolán zpět do Berlína.

Ani Marie však nezapomněla a asi v polovině roku 1943 dostala „díky soudruhu Kopáčkovi spojení na plzeňskou skupinu soudruha Patejdla“ – a v roce 1944 dosáhla i spojení

¹⁶⁹⁷ Více o Julii Prokopové v kapitole o ženách v Národním shromáždění, s. 158-163.

¹⁶⁹⁸ Soudružka Julie Prokopová se dožívá 60 let, in: *Rudé Právo*. 1. dubna 1950, s.3.

¹⁶⁹⁹ POKORNÝ, Vítězslav. *2. světová válka a květen 1945 v Úvalech*. Dostupné online: <http://www.uvaly.cz/zivotuval/0504/zivotuval.htm>

¹⁷⁰⁰ Ibid.

¹⁷⁰¹ **Božena Šimečková**, *11.8.1900, původně jádračka ve slévárně, posléze prodavačka a po provdání domácí pradelna prádla. Členka KSČ od roku 1936, 1941-1945 vězněna v různých koncentračních táborech za odbojovou činnost. 1945-1948 pracovnice ÚV KSČ, pak KV KSČ v Praze do roku 1949, posléze osvětová instruktorka ONV v Českém Brodě. Poslední zaměstnání na státním statku Úvaly. Rozvedená. In: NA Praha, f.02/2, sv.256, a.j.340/17, l.65.

¹⁷⁰² *Rudé právo*. 6.11.1954, s. 3.

¹⁷⁰³ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/s.htm>

¹⁷⁰⁴ APS Praha, Inv.č. 2671, karton č. 142.

se skupinou *Rudý Aktiv* působící v Praze v Jinonicích. Kvůli ilegální práci se do Jinonic následně i přestěhovala a působila v ilegálním národním výboru utvořeném v roce 1945.¹⁷⁰⁵

Velmi zajímavý a dobrodružný osud, který by mohl být i zajímavým námětem pro film, za sebou měla Ludmila Sinkulová. Téměř neuvěřitelný životní příběh komunistické lékařky, historičky lékařství a spisovatelky Ludmily Sinkulové započal jejími studii na gymnáziu a lékařské fakultě v Praze. Již během studia ve třicátých letech 20.století byla aktivně činná ve studentském hnutí, které sama spoluzaložila při lékařské fakultě, na které založila i časopis *Roentgen*. Ve studentském spolku *Jednota nemajetného a pokrokového studentstva*¹⁷⁰⁶ (JNPS) potkala svého budoucího manžela Václava Sinkuleho, který byl ve spolku předsedou a zároveň aktivním členem KSČ.¹⁷⁰⁷

Po promoci 17. října 1936 na lékařské fakultě měla díky své společenské angažovanosti problém nalézt stabilní zaměstnání, vystřídala jich několik.¹⁷⁰⁸ Pracovala tak na klinice v Jedličkově ústavu, v nemocnici na Bulovce, v roce 1939 půl roku v táboře pro uprchlíky českého původu ze Sudet ve Svatobořicích. Za války pracovala jako sekundářka Bařovy nemocnice ve Zlíně, později v infekční nemocnici v Praze na Bulovce.

Manžel pracoval jako komunistický novinář, byl válečným zpravodajem v občanské válce ve Španělsku, během nacistické okupace pak instruktorem 1. ilegálního ústředního vedení KSČ.¹⁷⁰⁹ V levicovém odbojovém hnutí s ním pracovala i jeho žena. Během války byl však Václav Sinkule zatčen, a nakonec popraven v koncentračním táboře Mauthausen.¹⁷¹⁰ Ludmila Sinkulová byla rovněž pronásledována gestapem.

Podařilo se jí však uprchnout do Německa, kde se nejprve v Lipsku vydávala za ženu v domácnosti pod jménem Marie Nedbalová, posléze byla zaměstnána v kožešnické továrně, v tiskárně, či jako služebná. Nakonec se jí podařilo dostat se do Vídně, kde pracovala jako pomocná ošetřovatelka na oddělení pacientů s kostní tuberkulózou. Po celý zbytek války ilegálně pracovala přímo uvnitř Třetí říše v Lipsku a ve Vídni pod cizími jmény (někdy také

¹⁷⁰⁵ Ibid.

¹⁷⁰⁶ Spolek byl založen roku 1932 jako česká levicová studentská organizace za podpory univerzitních profesorů Zdeňka Nejedlého a Františka Krejčího. Předsedou byl manžel Ludmily Sinkulové Václav Sinkule. Jejím cílem bylo rozšířit vliv KSČ mezi vysokoškolskou mládež. In: ONDROVÁ, Iva. *České lékařky v letech 1918 – 1938*. Pardubice, 2011. Diplomová práce. Filosofická fakulta, Univerzita Pardubice, Ústav historických věd., s.80.

¹⁷⁰⁷ Ibid.

¹⁷⁰⁸ SINKULOVÁ, Ludmila. *Byla jsem někdo jiný*. Praha: Mladá fronta, 1983, obálka.

¹⁷⁰⁹ HÁJKOVÁ, Alena. *Strana v odboji*. Praha: Svoboda: 1975, s.150.

¹⁷¹⁰ Ibid. s.9.

používala jméno Marie Nováková).¹⁷¹¹

Po válce jako členka komunistické strany pracovala na ministerstvu sociální péče nejprve jako vedoucí odboru v letech 1945-1949, následně mezi lety 1949-1951 na odboru zdravotní osvěty ministerstva zdravotnictví. V letech 1951-1956 vedla Ústav hygieny práce, poté pracovala ve Výzkumném ústavu organizace zdravotnictví. Podílela se na obnově a budování systému socialistického zdravotnictví. Od roku 1946 (VIII. sjezdu KSČ) až do roku 1954 byla členkou ÚV KSČ.¹⁷¹² Účastnila se nejrůznějších celostátních zdravotnických konferencí či setkání se zdravotnickými pracovníky po celé republice a vedle své činnosti politické zůstávala nadále aktivně činná ve zdravotnictví, byť posléze již především na vysokých administrativních pozicích.

Od roku 1961 až do svého důchodu v roce 1973 byla přednostkou Ústavu dějin lékařství v Praze. Roku 1961 byla zároveň jmenována docentkou (ve své habilitační práci z dějin lékařství se věnovala *Zdravotnictví ve Slovenské republice rad*).

Více jak dvacet let pracovala také jako vedoucí redaktorka časopisu *Praktický lékař* (v letech 1955 – 1972), v redakční radě časopisu *Pracovní lékařství, Dějiny věd a techniky*, či *AUC Historia Universitatis Carolinae Pragensis*. Věnovala se především otázce dějin zdravotní výchovy a dějinám moderního lékařství (*Dějiny československého lékařství, II. díl, od roku 1740-1848*).¹⁷¹³ Napsala celou řadu knih a skript pro studenty lékařských fakult a ke konci svého života i memoárovou knihu o svém působení během druhé světové války.¹⁷¹⁴

Do odbojové činnosti se zapojovaly i předválečné političky z jiných politických stran. Během okupace se s manželem v rámci Petičního výboru Věrní zůstaneme zapojila do odbojové činnosti poslankyně za národní socialisty Antonie Kleinerová.¹⁷¹⁵ Na podzim 1941 byla zatčena gestapem a až do konce války vězněna v koncentračním táboře Ravensbrück a v ženské trestnici Noisdorf. Její manžel Jaroslav byl 13. února 1942 popraven v koncentračním táboře Mauthausen.¹⁷¹⁶

¹⁷¹¹ Více v memoárové knize, kterou o této etapě svého života autorka sama napsala, in: SINKULOVÁ, Ludmila. *Byla jsem někdo jiný*, c.d.

¹⁷¹² <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=1> , <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=2>

¹⁷¹³ HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. Zprávy. Doc. MuDr. Ludmila Sinkulová, CSc., zemřela. In: *Časopis lékařů českých*. 1988, ročník 127, číslo 19, s. 608.

¹⁷¹⁴ SINKULOVÁ, Ludmila. *Byla jsem někdo jiný*, c.d.

¹⁷¹⁵ Viz. pozn. č.291, s.72.

¹⁷¹⁶ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel, kolektiv autorů. *Politické strany 1938-2004*, c.d., s.1273.

Zatčení gestapem se nevyhnula ani předválečná poslankyně za Československou stranu národně socialistickou Barbora Žáčková-Bařková,¹⁷¹⁷ která od dubna 1939 působila jako ženská tajemnice v aparátu Národního souručenství. Na základě udání, že i nadále provozuje politiku bývalého prezidenta Beneše, byla po několika měsících ze zaměstnání propuštěna. V říjnu 1939 byla zatčena nacistickými úřady a zůstala osmnáct dní ve vazbě. Po propuštění se zapojila do ilegálních aktivit bývalých členů národně socialistické strany. Od roku 1942 pracovala na různých úředních pozicích.¹⁷¹⁸

Právníčka a členka Československé strany lidové Helena Koželuhová-Procházková, neteř Karla a Josefa Čapka, si v říjnu 1930 vzala brněnského univerzitního profesora Adolfa Procházku, významného člena a posléze i ministra Československé strany lidové. Během okupace působil v odbojové organizaci *Politické ústředí* jako jeden z hlavních zástupců lidovců, k čemuž obdržel mandát přímo od Msgra. Šrámka.¹⁷¹⁹ Politické ústředí působilo v letech 1939-1940 a jeho hlavní činností byl zpravodajský kontakt s londýnským exilem a prezidentem Benešem. Členy výboru Politického ústředí byli zástupci pěti předválečných politických stran (národní demokraté, národní socialisté, sociální demokraté, agrárníci a lidovci).¹⁷²⁰ Gestapo však jeho členům bylo na stopě, a proto se někteří z nich rozhodli k útěku do exilu a v prosinci 1939 bylo rozhodnuto, že zbytek členů Politického ústředí se přejmenuje na ÚVOD, Ústřední výbor odboje domácího.

Pro útěk do zahraničí se rozhodl i Adolf Procházka a podařilo se mu při něm vyhnout zatčení, zatčena však byla posléze jeho žena. Na svobodu se dostala díky tvrzení, že ji manžel kvůli rozepřím opustil, což prokázala tím, že se s ním posléze i rozvedla. Sledována gestapem však byla i poté a opět zatčena byla za heydrichiády, kdy byla deportována do Terezína. I odtud se jí podařilo se dostat pod podmínkou, že se provdá.

Za muže si vzala rodinného přítele Jiřího Wilda, se kterým se přestěhovala v roce 1943 na Slovensko, kde manžel působil na ministerstvu dopravy a veřejných prací. I on byl v kontaktu s odbojem. Po vypuknutí Slovenské národní povstání se všichni přestěhovali do Banské Bystrice. Po porážce povstání se manželé vrátili zpět do Bratislavy, kde zůstali do konce války.¹⁷²¹

¹⁷¹⁷ Poslankyně NS v letech 1935-1939 za ČSNS (a od prosince 1938 za Národní jednotu, kam přestoupila) za IX. volební kraj, in: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=582&org=289>

¹⁷¹⁸ MUSILOVÁ, Dana: *Činnost poslankyně Jaromíry Batkové – Žáčkové v Národním shromáždění Československé republiky*, c.d., s. 161–172.

¹⁷¹⁹ BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem*, c.d., s.69.

¹⁷²⁰ Ibid.

¹⁷²¹ <http://www.csds.cz/cs/g6/1702-DS.html>

Po válce se opět shledala se svým prvním manželem Adolfem Procházkou a manželství s Jiřím Wildem bylo prohlášeno za neplatné. Podílela se na rozkolu uvnitř lidové strany, když vystupovala proti skupině kolem Msgra. Jana Šrámka a byla ostře proti její prokomunistické politice, za což byla v roce 1946 ze strany vyloučena.¹⁷²² Po únorovém převratu utekla s rodinou do exilu.

S manželem Wolfgangem pracovala ve skupině odborářů ve zpravodajské službě i sociálně-demokratická politička Ludmila Jankovcová. Wolfgang Jankovec se zapojil do činnosti Petičního výboru Věrní zůstaneme, tvořeného členy sociálně-demokratické strany a v odbojové činnosti mu pomáhala i Ludmila.¹⁷²³ Organizace především usilovala o navázání styku s dělníky ve velkých průmyslových podnicích na území protektorátu. Za tuto činnost byl manžel v prosinci 1941 zatčen gestapem a 20. listopadu 1944 popraven.

Ludmila zatčena nebyla, po zbytek války byla nuceně nasazena na práci do továrny.¹⁷²⁴

V roce 1946 byla zvolena za sociální demokracii do Ústavodárného národního shromáždění. Po brněnském sjezdu sociální demokracie koncem roku 1947 jí Bohumil Laušman navrhl do vlády na pozici ministryně průmyslu.¹⁷²⁵

Podobný osud, kdy jí nacisté připravili o manžela, zažila i komunistická politička Jarmila Taussigová, která si za manžela vzala redaktora brněnských komunistických novin Rovnost židovského původu Františka Taussiga.¹⁷²⁶ Po přijetí Mnichovské dohody pracoval v ústředním instruktorském sboru KSČ pro české země a jako ústředí instruktor ÚV KSČ.¹⁷²⁷ Posléze na počátku roku 1939 neuposlechl příkazu strany, aby odjel do londýnského exilu a rozhodl se zůstat v Československu. Zatčen byl prvního dne stanného práva, stejně jako mnoho dalších komunistů, mezi jinými i výše zmiňovaný první Gottwaldem pověřený vůdce ilegálního ÚV Eduard Urx, který měl být podle vzpomínek Jarmily Taussigové právě tím, kdo gestapo přivedl na stopu jejímu muži.¹⁷²⁸ Sama Jarmila Taussigová byla také zatčena gestapem a zbytek války prožila, stejně jako ostatní výše zmiňované komunistické funkcionářky, v koncentračním táboře Ravensbrück, odkud jí osvobodila až Rudá armáda.¹⁷²⁹

¹⁷²² RENNER, Jan: *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: PRIUS, 1999, s. 38-41.

¹⁷²³ PERNES, Jiří: *Komunistky s fanatismem v srdci*, c.d., s. 57.

¹⁷²⁴ *Ibid.*, s. 58.

¹⁷²⁵ Žena v čele našeho hospodářství. *Hlas osvobozených*. Ročník 1947, ročník 3, č. 49, s. 1.

¹⁷²⁶ PERNES, Jiří: *Komunistky s fanatismem v srdci*, c.d., s.125.

¹⁷²⁷ HÁJKOVÁ, Alena. *Strana v odboji*. Praha: Svoboda: 1975, s.150.

¹⁷²⁸ *Ibid.*, s.126.

¹⁷²⁹ *Ibid.*

Jeden z nejtragičtějších osudů z političek za války měla Gertruda Čakrtová-Sekaninová, která přišla nejen o manžela, ale i o celou rodinu. Jejím manželem byl přední levicový právník JUDr. Ivan Sekanina, který vstoupil do Komunistické strany Československa v roce 1925. Stal se obhájcem obětí nacistů, obhajoval i obviněné ze zapálení německého Říšského sněmu. Ve třicátých letech pak působil v mnoha antifašistických organizacích, v roce 1938 se podílel na petiční akci *Věrní zůstaneme*.

Pro své aktivity byl jasným terčem a nepřitelem nacistů, kteří ho zatklí hned po vzniku Protektorátu 16. března 1939 a 21. května 1940 zahynul v koncentračním táboře Sachsenhausen.¹⁷³⁰

Sama Gertruda Sekaninová pocházela ze židovské rodiny, proto jí bylo nejprve zakázáno jako židovce vykonávat advokátní činnost (sama byla také právničkou a dříve pracovala v advokátní kanceláři svého manžela), poté byla poslána do sběrného tábora do Terezína a odsud do Osvětimi.¹⁷³¹ Později se dostala do pracovního tábora Trachenberg a při konci války do pochodu smrti, ze kterého se jí podařilo utéct. Válku přežila jako jediná z celé židovské rodiny. Matka i bratr zahynuli v Osvětimi, druhý bratr byl popraven roku 1943 gestapem.¹⁷³² Otec jí zemřel již, když jí bylo jedenáct let.

Ve svém dlouhém životě měla velké štěstí i v průběhu následujících let, podařilo se jí vyhnout se komunistickým politickým procesům v padesátých letech, ačkoli byla stejně jako Rudolf Slánský židovského původu, pocházela z „buržoazní rodiny“, uměla několik jazyků, pracovala na ministerstvu zahraničí jako tajemník anglosaského odboru pod vedením Vladimíra Clementise, jehož se dokonce v roce 1949 stala náměstkyní.¹⁷³³ Zdálo by se tedy, že byla ideální kandidátkou na zatčení a v bezprostřední blízkosti zatýkaných osob. Místo toho byla členkou Ústředního výboru KSČ, poslankyní a nadále působila na ministerstvu zahraničí a pracovně často jezdila do zahraničí, i na Západ.

Takové štěstí neměla jiná budoucí členka Ústředního výboru KSČ Růžena Dubová, kterou její přátelství s Marií Švermovou, a to, že byla „pravou rukou“ Otty Šlinga stálo několik let nezákonné vyšetřovací vazby a velmi těžké výslechy.¹⁷³⁴

¹⁷³⁰ VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR 1918-1938*. Praha, 2010. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta, Katedra právních dějin, s.108-109.

¹⁷³¹ PERNES, Jiří: *Komunistky s fanatismem v srdci*, c.d., s. 184.

¹⁷³² Ibid.

¹⁷³³ Ibid., s. 186.

¹⁷³⁴ Více o Růženě Dubové v kapitole o ženách v ÚV KSČ, s. 272, a o její odbojové činnosti v této kapitole výše.

7.3. Slovenské političky a jejich účast na Slovenském národním povstání

V partyzánské brigádě Jana Žižky působila i poválečná poslankyně dělnického původu Mária Turková,¹⁷³⁵ která původně pracovala jak malířka ornamentů na dárkové předměty.¹⁷³⁶ Jednalo se největší vojenskou jednotku vedoucí partyzánský boj proti německým okupačním silám v prostoru Čeladné a Magury v Moravskoslezských Beskydech, vycvičenou Rudou armádou.¹⁷³⁷ Na počátku, od srpna 1944, však působila pod názvem *Jan Žižka II* na Slovensku, podílela se na obsazení Turčianského Svätého Martina, Vrútok a bojů o Strečno. Posléze byla začátkem září 1944 z rozhodnutí Ukrajinského štábu partyzánské hnutí v Kyjevě přesunuta na území Protektorátu a změnila své jméno na *I. Československou partyzánskou brigádu Jana Žižky*. Sídlila zde na kopci Kněhyně a v jeho okolí, kde si s pomocí místního obyvatelstva vybudovala zmljanku. Jejím prvním velitelem byl Ján Ušiak.

Během své činnosti musela skupina čelit několika přepadům gestapa, při třetím přepadu 6. listopadu 1944 zemřela i jiná česká partyzánská, Růžena Valentová z Olomouce, která do skupiny vstoupila v létě 1944.

V říjnu 1944 se změnila její vnitřní struktura a partyzánská brigáda se rozdělila na Oblastní oddíly (např. Partyzánský oddíl Olga), které se dále dělily na malé partyzánské skupiny.¹⁷³⁸

Mária Turková byla členkou komunistické strany již od roku 1933 a mezi lety 1936-1938 žila v Sovětském svazu. Svou partyzánskou zkušenost prožila v „Kristových letech,“ v roce 1944 jí bylo třicet tři let. Po válce se stala členkou Okresního národního výboru v Trenčíně za KSS a také zástupkyní tajemníka oblastního výboru KSS.

V letech 1945-1947 pak byla poslankyní Národního shromáždění (Prozatímního a Ústavodárného)¹⁷³⁹ až do své tragické smrti, kdy byla zachycena a stržena pod vlak přijíždějícím rychlíkem při jedné ze svých cest na zasedání parlamentu 10. prosince 1947.¹⁷⁴⁰

Sama přímo partyzánskou nebyla Anna Špačková,¹⁷⁴¹ podporovala však svého manžela a ostatní partyzánské jídlem a jinou pomocí. Manžel Anny Špačkové Anton před válkou působil

¹⁷³⁵ JABLONICKÝ, Jozef, KROPILÁK, Miroslav. *Slovník Slovenského národného povstania*. Žilina: Epona, 1970, s. 298.

¹⁷³⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/084schuz/s084001.htm>

¹⁷³⁷ HROŠOVÁ, Marie: *Na každém kroku boj. Historie I. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, 2012.

¹⁷³⁸ Ibid.

¹⁷³⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmenny/t.htm>,

<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/REJSTRIK/JMENNY/t.htm>

¹⁷⁴⁰ Ibid.

jako příslušník finanční stráže. Po vzniku fašistické Slovenské republiky a jejím odtržení od Československé republiky novou politickou situací velmi špatně snášel a vedle toho začal trpět revmatismem a nervovým onemocněním. V roce 1944 se manželé přestěhovali do Uhrovců v okrese Bánovce nad Bebravou a po mužově penzionování se po vypuknutí Slovenského národního povstání zapojili do jeho činnosti.

Anton Špaček vykonával „strážní službu“ podle pokynů místního partyzánského velitele a Anna Špačková vypomáhala různými službami a zásobováním partyzánů.¹⁷⁴² Čtvrtého listopadu 1944 byla skupina vypálena fašistickými vojsky.¹⁷⁴³

Manžel budoucí slovenské komunistické poslankyně Zuzany Vybošťkové¹⁷⁴⁴ zemřel 5. října 1944, když během Slovenského národního povstání narukoval jako voják a tragicky zahynul při Žiaru nad Hronom. Zůstala po něm vdova s dvěma dcerami.¹⁷⁴⁵

Účast v domácím odboji uvádí i Ludmila Weberová,¹⁷⁴⁶ Zdeňka Patschová,¹⁷⁴⁷ Karla Pfeiferová,¹⁷⁴⁸ ačkoli ji válka zastihla již v jejích padesáti třech letech, a mnohé další političky, popisem jejich osudů bychom mohli obsáhnout mnoho dalších stran. Výše uvedené příklady však mohou dobře posloužit jako doklad toho, že většina žen aktivních ve veřejném životě vnímala zapojení do odbojové činnosti jako boj za svůj národ a jako svou povinnost bez ohledu na hrozící rizika.

V některých případech političky přišly o své nejbližší až v posledních dnech války, jako tomu bylo v případě Anny Štěpánkové.¹⁷⁴⁹ Její první manžel byl zastřelen 9. května 1945 ustupujícími německými vojsky při obraně budovy národního výboru a vítání sovětské armády.¹⁷⁵⁰

Vybraným vysokým politickým funkcionářkám, jako byla Marie Švermová, Božena Macháčová, či Anežka Hodinová-Spurná komunistická strana přikázala po vzniku protektorátu odchod do exilu, odkud se měly podílet na práci zahraničního komunistického odboje a přípravě na poválečnou politickou práci. Zachránily si tím většinou život i předešly mnohým útrapám, ačkoli o manžela přišla po vypuknutí Slovenského národního povstání

¹⁷⁴¹ Viz. pozn. č. 956, s. 176.

¹⁷⁴² Životopis, In: APS Praha, Inv.č. 2665, karton č. 142.

¹⁷⁴³ Ibid.

¹⁷⁴⁴ Viz. pozn. č. 945, s. 175.

¹⁷⁴⁵ Životopis, In: APS Praha, Inv.č. 3003, karton č. 160.

¹⁷⁴⁶ **Ludmila Weberová**, *10.2.1904, úřednice v Moravské Ostravě, poslankyně ÚNS 1946-1958, in: *Naše Pravda*, 15. 5. 1946, s. 3.

¹⁷⁴⁷ DVOŘÁKOVÁ, Zora, DOLEŽAL, Jiří. *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*, Praha: Nevole, 2001 s. 287.

¹⁷⁴⁸ PFEIFEROVÁ Karla. *Paměti: stará textiláčka vypravuje*, c.d.

¹⁷⁴⁹ Viz. pozn. č. 875, s.165.

¹⁷⁵⁰ APS Praha, Inv.č. 2697/2, karton č. 144

i Marie Švermová, když byl spolu s Rudolfem Slánským vyslán na podzim roku 1944 na Slovensko, kde zahynul.

Božena Machačová byla hned z kraje okupace šest týdnů vězněna gestapem na Pankráci, poté byla i díky zásluze českého dozorce propuštěna a s celou rodinou (manželem a dvěma dětmi) odchází do Sovětského svazu.¹⁷⁵¹ Cestují přes Ostravu, Petřvald a v Polsku se rodina rozdělí. Manžel pokračuje sám, protože ženy jsou posílány vlakem. Do SSSR se Božena Machačová dostane v červnu 1939 a jako hlasatelka československé redakce sovětského rozhlasu poprvé vysílá v prosinci téhož roku.¹⁷⁵² Šest následujících let čte zprávy z fronty, sovětského tisku, pokyny a směrnice zahraničního vedení KSČ domácímu komunistickému odboji. Zažije ostřelování a bombardování Moskvy, i její evakuaci do Kujbyševa. Tam se jí také narodí syn Vladimír, který posléze těžce onemocní. I s ním se Božena Machačová vrací do Moskvy a pokračuje ve vysílání rozhlasu.¹⁷⁵³

Anežka Hodinová Spurná se dostává do zahraničního exilu do Anglie, kde vede Radu československých žen, tvořenou různými ženskými skupinami a organizacemi. V radě jsou zástupkyně všech československých žen, tedy i německých komunistek a sociálních demokratek. Rada vytvoří kulturní a sociální komise a také komisi pro styk s anglickými ženami.¹⁷⁵⁴ Ve styku s anglickými ženami se zaměřuje na kontakty s Anglickou komunistickou stranou a dalšími britskými ženskými organizacemi. Každé Vánoce pořádala Rada velké bazary z výrobků československých žen, jejichž výtěžky slouží na pomoc československých dětí v emigraci.

Anežka Hodinová se zapojuje i do politické činnosti a vystupuje v československém vysílání místního rozhlasu.

¹⁷⁵¹ HOUSKOVÁ, Hana. *Ženy v odboji*. Edice SPB. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964, s.24.

¹⁷⁵² Ibid.

¹⁷⁵³ Ibid., s. 25.

¹⁷⁵⁴ Ibid., s.27

8. Závěr

V předkládané práci jsem se pokusila komplexně zhodnotit a analyzovat roli a účast žen ve vrcholné politice v Československu v letech 1948-1968 z hlediska tří hlavních druhů zkoumaných faktorů, institucionálních, sociálně-ekonomických a kulturních, s přihlédnutím ke geopolitickým specifikům a nedemokratickému typu politického režimu v Československu ve sledovaném období. Volba těchto skupin faktorů vychází z dlouhodobých celosvětových výzkumů, které porovnávaly relevanci různých skupin faktorů na míru zastoupení žen ve vrcholné politice napříč jednotlivými státy světa, všemi typy politických systémů a míry rozvoje a modernizace společnosti, s cílem nalézt určité společné proměnné, mající na počty zastoupených žen vliv. Od padesátých let dvacátého století bylo sesbíráno mnoho statistických dat z celého světa mapujících postavení ženy ve společnosti a její účast na politickém rozhodování. Jak se ukázalo, relevance různých skupin faktorů se v různých státech lišila.¹⁷⁵⁵

Mojí hypotézou bylo, že faktory, které se ukázaly jako významné až zásadní ve standardních demokratických soutěživých politických systémech, nebudou natolik rozhodující v totalitním¹⁷⁵⁶ politickém systému s monopolním vlivem jediné politické strany, která měla moc svá opatření vynutit silou a zavést jednostranně shora, bez ohledu na kulturní tradici a předsudky týkající se tradičního rozdělení rolí ve společnosti. Jednou věcí však byly úmysly a oficiální rétorika KSČ, druhou skutečné uplatnění těchto opatření v praxi, kde docházelo ke střetu s kulturními faktory, především pevně zakotvenými předsudky, názory a tradicemi o očekávaných rolích a společenském zařazení žen a mužů ve společnosti.

Zásadním rozdílem oproti demokratickým politickým systémům byla totalitní povaha nového společenského uspořádání, supremace, absolutní mocenský i ideologický monopol KSČ ve státě, zasahující do všech zásadních oblastí života společnosti. Tedy i do opatření týkajících se postavení žen a jejich politického zastoupení. Ve svých rozhodnutích a stranické linii však KSČ podléhala vlivu Sovětského svazu, pod jehož dominantní sféru se postupně po

¹⁷⁵⁵ Více in: INGELHARDT, Ronald a Pippa NORRIS. *Rising Tide - Gender Equality and Cultural Change Around the World*, c.d.

¹⁷⁵⁶ Z politologického hlediska se jednalo mezi lety 1948-1968 o několik různých typů nedemokratického politického režimu, v letech 1948-1953 o klasický totalitní režim, 1953-1958 o kvazi-totalitní až konzultativně-totalitní režim, v šedesátých letech o kvazi-pluralistický posttotalitarismus a koncem šedesátých let v období Pražského jara o demokratizující se pluralistický posttotalitarismus. Hlavním rysem po celé období byla nicméně neexistence svobodné politické soutěže a monopol KSČ na vládnutí. In: BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. *Politický systém českých zemí 1848-1989*, c.d., s.136-137.

skončení druhé světové války Československo dostalo. Po únorovém převratu v roce 1948 se oficiálně stalo součástí východního bloku a sovětským satelitem, dalším směřování země a nastavení politického i hospodářského vývoje bylo určováno Sovětským svazem a sovětskými poradci, se kterými Klement Gottwald konzultoval všechna významná politická i stranická rozhodnutí.¹⁷⁵⁷

Sovětská politika vsadila na sociální konstruktivismus a ideologické konstruování rolí a institucí podle požadavků a potřeb státních institucí.¹⁷⁵⁸ Ideálem bylo vytvoření „nového socialistického člověka,“ který by obětavě pracoval ve prospěch socialistického zřízení a pro „světlé zítřky.“ Tak bylo ve skutečnosti nahlíženo i na ženskou otázku, jak jsem se pokusila ukázat ve třetí kapitole, věnující se emancipaci žen v socialistické ideologii a praxi.

Stranická politika volila v přístupu k ženské otázce racionalistický přístup¹⁷⁵⁹ vycházející z přesvědčení, že ženy jsou vitálním ekonomickým zdrojem a měly by být zahrnuty do pracovního procesu. Rozdíly mezi mužskou a ženskou osobností byly vnímány jako z velké části kulturní konstrukty a ženy podle něj mohly ve veřejné sféře zastat stejné druhy práce, jako muži. Většinu domácích prací a funkcí žen v rodině měly dle směšných plánů převzít státní instituce.

Pro ideologické zdůvodnění tohoto státního přístupu k ženské otázce mohla komunistická strana čerpat z bohatých základů, komunističtí myslitelé, již od dob prvních utopických socialistů, jednoznačně prosazovali emancipaci ženy a její připoutání k domácnosti a dětem označovali za novodobé otroctví.¹⁷⁶⁰ Podrobněji jsem se problematikou ženské otázky v socialistické ideologii zabývala v první části třetí kapitoly. Podle Bedřicha Engelse mělo být dosažení rovnoprávnosti mezi oběma pohlavími otázkou dalšího vývoje a dokonalejší formy uspořádání společnosti. Podobné názory zastávala většina socialistických klasiků jako V.I. Lenin, August Bebel, nebo Karl Marx. Za nejvhodnější politické zřízení, které ženám poskytuje skutečnou rovnoprávnost, byl samozřejmě považován socialismus.

¹⁷⁵⁷ Více o vlivu sovětských poradců a novém hospodářském a politickém nastavení země např. in: PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, c.d., či PERNES, Jiří. *Zprávy z Prahy 1953*, c.d.

¹⁷⁵⁸ In: ATTWOOD, Lynne. *Rationality versus Romanticism: Representations of Women in the Stalinist Press*, c.d. s. 159.

¹⁷⁵⁹ Ibid.

¹⁷⁶⁰ ENGELS, Friedrich. *The Origin of the Family, Private Property and the State*. New York: International Publishers, 1972, s.106.

Komunistická ideologie však tolik neakcentovala konflikt mezi „veřejnou“ a „soukromou“ sférou života, do které byly tradičně zasazovány ženy, místo toho celý problém vnímala jako záležitost výroby, jako konflikt mezi „produkcí“ a „reprodukcí.“¹⁷⁶¹

Zapojením ženy do pracovního procesu se mělo celkově zlepšit její marginalizované postavení ve společnosti a kolektivní instituce ji měly zbavit dřiny v domácnosti. Její postavení tak bylo přisuzováno primárně tomu, že neměla možnost se po boku mužů podílet na produkci ekonomických statků.

Ženy však nikdy nebyly vnímány jako samostatná třída,¹⁷⁶² pohlíželo se na ně vždy ve spojitosti s tradičním třídním dělením komunistické ideologie, tedy nejčastěji jako na „proletářské“ ženy či dělnice.

Socialismus přijal realistický pohled především z nutnosti navýšit počet pracovních sil ve výrobě a využít každého dospělého člověka v produktivním věku k jeho dalšímu budování.

Ženy představovaly podstatný nevyužitý rezervoár pracovních sil. Zaměstnanost žen si posléze vynutila zavedení rozsáhlejších sociálních a společenských opatření, která v konečném důsledku přispěla ke skutečné emancipaci žen. Emancipace žen tak byla důsledkem utilitaristické státní politiky a hospodářských potřeb východního bloku.

Účelovost hlásané politiky je možné dobře ilustrovat na případě státních opatření k legalizaci potratů, která se během let několikrát měnila, či na veřejně propagované roli ženy–jednou adorující její mateřskou úlohu, podruhé její budovatelské úsilí v zaměstnání, čemuž se po vzoru SSSR přizpůsobovalo i Československo. Potraty byly v Sovětském svazu nejprve bezprostředně po roce 1917 zlegalizovány jako znak osvobození ženy od biologické nutnosti, aby byly v roce 1936 zakázány a následně dva roky po Stalinově smrti znovu povoleny. Postavení ženy v socialistické společnosti se tak měnilo podle toho, jaká její role byla aktuálně politicky žádoucí.

Z hlediska politické participace žen byly v poválečném období 1945-1948 ženy podporovány v masovém vstupu do KSČ, z důvodu snahy o co největší navýšení členské základny strany těsně před volbami v květnu 1948. Z velké části se jednalo o manželky stávajících členů.¹⁷⁶³ Později byl zájem především o kvalifikované dělnické kádry a vzdělané profesionály, na ženy se kampaň již nezaměřovala.

¹⁷⁶¹ ELSHTAINOVÁ, Jean Bethke. *Veřejný muž, soukromá žena. Žena ve společenském a politickém myšlení*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1999, s. 240.

¹⁷⁶² MARCUSE, Herbert. *Marxism and Feminism*, c.d., s. 280.

¹⁷⁶³ MAŇÁK, Jiří. *Komunisté na pochodu k moci - Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948*, c.d., s. 31.

Nejvýznamnější změnou během prvního poúnorového volebního období 1948-1954 bylo výrazné omlazení poslankyň, ve funkci se během šesti let vystříдалo celkem padesát dva žen, věkového složení mezi 23-62 lety. Čtrnácti z nově zvolených političek ještě nebylo ani třicet let, což byla věková kategorie, která se v předcházejícím volebním období vůbec nevyskytovala.

Ve druhém volebním období po únorovém převratu, v letech 1954-1960, se v poslaneckých lavicích vystříдалo šedesát sedm poslankyň, pokračoval trend nominace stále mladších kandidátek, nemladší poslankyni, Janě Holinkové – Míčkovské bylo jen dvacet jedna let.

Již následující volební období (1960-1964) však věkové složení poslankyň podstatně zestárlo, a to se opakovalo i v letech 1964-1968. Nejstaršími poslankyněmi byla Božena Machačová Dostálová (jednašedesátiletá), o rok starší Marie Fišarová a nejstarší stále aktivně pracující Julie Prokopová, která pracovala prakticky až do své smrti 30. července 1966 v sedmdesáti šesti letech.

V průběhu šedesátých let kontinuálně rostla i kvalifikace žen a snižoval se podíl zástupkyň dělnicko-rolnických profesí v parlamentu. Ty v letech 1964-1968 tvořily méně než polovinu zvolených političek, zatímco dříve to vždy byla nadpoloviční většina. Poprvé také zastoupené ženy obsáhly všechny možné stupně vzdělání, až po nejvyšší akademické tituly docentky a profesorky.

Znovuzvolení poslankyň do dalšího volebního období zdaleka nebylo samozřejmostí, pravděpodobnost opětovné nominace poslankyně se výrazně zvýšila až v šedesátých letech.

V počátečních volebních obdobích byl pravidlem spíše opak – zvolené poslankyně nejčastěji v parlamentu působily během jediného volebního období, po kterém již jejich nominace na volební kandidátku nebyla obnovena a ony se většinou vracely ke svým původním povoláním.

Ve druhém poúnorovém volebním období (1954-1960) došlo k zásadní změně ohledně kandidatury žen, které nebyly členkami žádné politické strany, respektive nebyly členkami komunistické strany, a přesto se dostaly na kandidátní listinu do Národního shromáždění. Bylo jich téměř třicet procent ze všech žen zvolených do parlamentu.¹⁷⁶⁴ Většina z nich po zvolení posléze vstoupila do politické strany (KSČ nebo KSS), ale ne všechny. Tento trend mohl vycházet z nedostatečného počtu vhodných kandidátek uvnitř vlastní strany související s dramatickou redukcí počtu členů KSČ, ke které se strana uchýlila

¹⁷⁶⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenny/index.htm>

v průběhu první poloviny padesátých let. Počet členek KSČ se na jejím základě snížil o celých 34 % (dvě stě šest tisíc).¹⁷⁶⁵

První volební období (1948-1954) bylo turbulentní dobou změn, opouštěním demokratických standardů a hysterie politických procesů, které vedly i k tomu, že mnoho zvolených poslanců bylo donuceno vzdát se předčasně svého mandátu. Jednalo se i o značnou část zvolených žen, prakticky o jednu třetinu z nich. Marie Švermová či Jarmila Taussigová-Potůčková pak z poslanecké sněmovny putovaly rovnou do vazby a následně byly odsouzeny k mnohaletému věznění.

Následující volební období 1954–1960 již přineslo jisté zklidnění poměrů, což se projevilo i na skutečnosti, že se předčasně vzdalo poslaneckého mandátu jen pět političek, místo kterých byly v doplňovacích volbách zvoleny náhradnice.

Prakticky každá poslankyně měla nyní přidělený výbor a oblast práce, na kterou se v Národním shromáždění soustředila. Ve volebním období 1954-1960 byl nejvíce zastoupený výbor zdravotní a kulturní. Na půdě Národního shromáždění pak vystoupila zhruba třetina zvolených poslankyň, což byl nižší počet oproti předcházejícímu volebnímu období, kdy se jednalo zhruba o polovinu.

Oproti pouónorovému období se významně změnil styl práce Národního shromáždění, zatímco v předcházejícím volebním období proběhlo celkem osmdesát pět schůzí NS,¹⁷⁶⁶ v letech 1954-1960 to bylo pouhých třicet osm schůzí. Významné snížení frekvence schůzí NS a další organizační změny souvisely s přijetím nového jednacího řádu Národního shromáždění v prosinci 1954.¹⁷⁶⁷ Důležitým orgánem NS bylo nyní i *užší předsednictvo* tvořené předsedou a místopředsedy NS,¹⁷⁶⁸ jehož hlavním úkolem bylo přikazovat výborům vládní návrhy zákonů.¹⁷⁶⁹ To bylo v tomto volebním období využíváno velmi často a prakticky se tak nahradil nižší počet poslaneckých schůzí.

S koncem volebního období došlo k další velké fluktuaci poslankyň. Více než dvě třetiny opustily své poslanecké mandáty, znovu zvoleno (v roce 1960) bylo jen 31 % z nich (dvacet jedna žen), z nichž většinu tvořily vysoké stranické funkcionářky, se zavedenou pozicí uvnitř strany. V mnoha případech šlo zároveň o zakládající členky strany, či její předválečné členky.

¹⁷⁶⁵ MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci-Studie a dokumenty Komunistické strany Československa v období 1945-1968*, c.d., s.47-48.

¹⁷⁶⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/index.htm>

¹⁷⁶⁷ *Zákon o jednacím řádu Národního shromáždění, č. 61/1954 Sb.* Dostupné online: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=27719&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹⁷⁶⁸ § 8, část III, Ibid.

¹⁷⁶⁹ § 10, část III, Ibid.

Tato tradice se zcela mění na konci šedesátých let v souvislosti s přijatými směrnicemi předsednictva KSČ,¹⁷⁷⁰ které požadovaly, aby kandidáti do NS byli vybíráni přednostně ze stávajících členů těchto orgánů, kteří se již osvědčili. Tak mohlo v roce 1964 na svou předcházející práci navázat celých 45 % nově zvolených poslankyň (dvacet sedm žen).¹⁷⁷¹ Poprvé se také objevily požadavky na odbornost a kvalifikaci poslanců, včetně znalosti cizích jazyků, podle kterých měli být přidělováni do jednotlivých výborů.¹⁷⁷² To korespondovalo s celkově narůstající vzdělaností společnosti, vyššího vzdělání dosáhly i zvolené poslankyně. Sedm političek bylo absolventkami vysokých škol, Hana Sachsová dosáhla i profesorského titulu¹⁷⁷³ a lékařka Soňa Penningerová byla docentkou.

Pro celé sledované období platilo, že seznam ústředních kandidátů na poslance schvalovalo a doporučovalo předsednictvo (politbyro) ÚV KSČ, které mělo při jeho vytváření rozhodující slovo,¹⁷⁷⁴ avšak nominaci na kandidátku si ženy musely především zasloužit svým výkonem a oblibou mezi lidmi, v pracovním kolektivu, který je navrhoval jako své zástupkyně. Nezbytnou podmínkou byla schopnost mluvit a pronášet projevy na veřejnosti, agitovat a přesvědčovat.

Významná část poslankyň se po roce 1948 rekrutovala z řad dělnic, které měly šanci se prosadit, pokud se vymykaly výjimečným pracovním nasazením a pozitivním působením na pracovní morálku ve svém závodě. Pak byly zařazeny mezi „údernice“ a často „obdařeny důvěrou“ svého kolektivu a strany a nominovány na kandidátku, aby zastupovaly zhruba třicet pět tisíc občanů¹⁷⁷⁵ ve svém volebním obvodu.

Výběr kandidátů a jejich schvalování podléhal veřejné kontrole i kritice, zdá se tedy, že politické funkce byly přístupné zejména průbojnějším extrovertnějším jedincům, kteří si uměli naklonit občany na svou stranu. To bylo nezbytné především u nových kandidátek do parlamentu. Zasloužilé členky strany byly nominovány opakovaně a navrhovány přímo shora předsednictvem (politbyrem) ÚV KSČ, o jehož výběru se nediskutovalo.

Mnohé političky byly navíc po celou dobu svého veřejného působení činné v ženských organizacích, odborech a dalších masových organizacích, mnohdy jejich veřejné působení začalo právě tam.

¹⁷⁷⁰ *Součást směrnic pro „zabezpečení všeobecných voleb do zastupitelských úřadů a voleb soudců v roce 1964.“* Ibid., 1.30.

¹⁷⁷¹ Viz tabulka č.13 se složením poslankyň v NS v letech 1964-1968, s.223.

¹⁷⁷² Ibid., 1.31.

¹⁷⁷³ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=282&id=3602&l=cz>

¹⁷⁷⁴ NA Praha, f. 02/1 – Praha-Předsednictvo 1962-1966, sv. 53, a.j.56, bod 10.

¹⁷⁷⁵ APS Praha, inv.č.130, k.č.8.

V průběhu šedesátých let došlo k velké změně v zapojení poslankyň do politické práce a činnosti jednotlivých výborů. Zatímco v prvních dvou poúnorových volebních obdobích tvořily ženy ve výborech vždy pouze menšinu, ke konci šedesátých let prakticky každá zvolená poslankyně byla členkou některého z jedenácti stálých výborů v parlamentu. Během let se měnil počet členů jednotlivých výborů, největší nárůst byl na počátku šedesátých let, přičemž ve volebním období 1964-1968 jejich počet již nepřesáhl třicet členů.

Poslední sledované volební období přineslo zásadní změny do druhu a intenzity poslancecké práce, ve fungování Národního shromáždění se odrážely celospolečenské změny vedoucí k demokratizačním požadavkům na skutečné zapojení obyvatel do správy země i lepší informovanost o politických záležitostech.

Náladám obyvatelstva vyšlo vstříc i předsednictvo ÚV KSČ v čele s Antonínem Novotným, které mělo rozhodující vliv i na způsob práce Národního shromáždění. K jeho vstřícnému postoji možná přispěla i generační obměna a celkové omlazení vedení komunistické strany v průběhu šedesátých let. Díky přijetí opatření o prohloubení činnosti Národního shromáždění hned na počátku volebního období 1964-1968 došlo k dramatické proměně v charakteru činnosti Národního shromáždění oproti předcházejícím volebním obdobím, především směrem k výraznému nárůstu osobní aktivity jednotlivých poslanců a také jejich mnohem častějšímu zapojování do veřejných schůzí a rozprav na půdě NS.

Nově se vyskytujícími druhy aktivit poslanců byly interpelace, vznášení dotazů, připomínek, iniciativních návrhů či dokonce protinávrhů. Něco, co v předcházejících volebních obdobích nebylo žádoucí, vlastní iniciativa a kritičnost k předkládaným materiálům, bylo nyní v plném souladu s názory předsednictva ÚV KSČ, vycházejícími z květnového usnesení ÚV KSČ „o prohloubení činnosti parlamentu.“^{1776cc}

Tento trend je možné pozorovat i v působení poslankyň na půdě NS. K nejaktivnějším političkám v letech 1964-1968 patřila necelá desítka z nich, především to byly Gertruda Čákrťová – Sekaninová, Helena Leflerová, Elena Litvajová, Antónie Petrusová, Alena Pokorná, Božena Procházková, Ludmila Šmehlíková či Jiřina Turečková. Žádná poslankyně pak během let 1964-1968 již nerezignovala na svůj mandát.

Ze šedesáti poslankyň během plenárních zasedání NS aktivně vystoupilo více než dvě třetiny z nich (čtyřicet tři). Ve druhé polovině šedesátých let političky veřejně vystupovaly

¹⁷⁷⁶ Usnesení z 15. května 1964. In: CIGÁNEK, František. *Národní shromáždění 21.-28.srpna 1968. Edice Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, Díl 3.* Praha-Brno: Doplněk a ÚSD AV ČR, 1995, s.7.

a aktivně se podílely na práci parlamentu téměř dva a půl krát více než na jejich počátku.¹⁷⁷⁷ Zdaleka se nejednalo jen o souhlasné projevy, ale i o kritické připomínky a návrhy, což bylo odrazem celkových změn a liberalizačních tendencí ve společnosti na konci šedesátých let.

Z pouhého více méně jen formálního přednesení již připraveného stanoviska a názoru v souladu s vedením KSČ se stalo skutečné vyjádření osobního stanoviska.

Ke konci volebního období pak dochází k dalšímu významnému nárůstu sebevědomí Národního shromáždění jako samostatně pracující legislativní instituce schopné přijímat vlastní usnesení a vést aktivní dialog s občany a zástupci sdělovacích prostředků.

Nejsilněji se projevilo během několika následujících dnů po vojenské okupaci Československa v srpnu 1968, bohužel další vývoj tyto demokratizační a emancipační snahy parlamentu opět zvrátil.

Velký důraz byl kladen také na pravidelný osobní kontakt poslanců s voliči svého volebního obvodu, povinnost odpovídat na jejich dopisy a seznamovat je se svou prací.

Pravidelně při přijímání státního rozpočtu na jednotlivé roky pak poslanci upozorňovali na problémy tížící jejich volební kraj a potřebná opatření k jejich odstranění.

Bohužel některé společenské a hospodářské problémy byly během sledovaného časového období setrvalými, jako například nedostatečný počet pracovních sil ve zdravotnictví, problematika bytové výstavby v zaostalejších regionech související s pokračujícím odlivem obyvatelstva mimo ně, zásobování vnitřního trhu dostatkem potravin a předmětů denní potřeby, fyzické či časové přetěžování zaměstnanců v některých oborech.

Část z poslankyň byla velmi časově vytížená, když z důvodu kumulace dalších společenských a stranických funkcí nebyly schopné stíhat řádně vykonávat své poslanceké úkoly. V období Pražského jara se objevuje značná kritika těchto nešvarů, v jejímž důsledku se některé političky byly donuceny části svých funkcí vzdát.

Političky samozřejmě musely řešit i sladění své práce s rodinným a soukromým životem, který se po jejich zvolení do NS rozhodně nezastavil. Častými případy, vzhledem k výraznému omlazení poslaneckého sboru na počátku padesátých let, pak bylo mateřství političky, či uzavření sňatku. Některé poslankyně se během svého pracovního působení na půdě Národního shromáždění vdaly, jiné porodily, jiné poslankyně musely čelit zdravotním problémům či těžké nemoci. Mateřství bylo poměrně častým důvodem přerušení práce poslankyně během volebního období, ukazovalo se, že kariéru v tuto dobu ženy na úkor rodiny většinou nepreferovaly.

¹⁷⁷⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenny/index.htm> a <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmenny/index.htm>

Poměrně vzácné byly případy rozvedených žen, i mezi poslankyněmi šlo o poměrné výjimky, svobodné a bezdětné pak zůstaly nejčastěji ženy, které pracovaly v pedagogických profesích, přestože povinnost celibátu učitelek byla zrušena již za první republiky.¹⁷⁷⁸

Přesuneme-li se k tragickému vyústění Pražského jara, k srpnovým dnům roku 1968, nejzásadnější roli v nich sehrály čtyři poslankyně – Božena Machačová, Marie Miková, Gertruda Čakrtová-Sekaninová a Božena Fuková.

Většina poslankyň patřila spíše k podporovatelkám reforem, našly se však i zastánkyně konzervativní „stalinské“ formy komunismu, byť se jednalo o čestné výjimky. Patřila k nim například pediatrička a asistentka lékařské fakulty UK v Praze MUDr. Soňa Penningerová.

Velká část političek se také posléze na počátku sedmdesátých let vzdala svého poslaneckého mandátu (více než třetina) či jim byl odejmut v rámci normalizačních čistek ve straně.

Nejvýznamnější úlohu sehrála v srpnových událostech bezpochyby ministryně Božena Machačová Dostálová, když byla v době nepřítomnosti předsedy vlády ve dnech 21. a 22. srpna 1968 jako věkově nejstarší členka vlády pověřena oficiálním zastupováním vlády v Československu. Prožila tak zřejmě i určité vyvrcholení své politické kariéry, byť na pouhé dva dny. Až do večera 22. srpna vedla vládu, večerní jednání již převzal místopředseda vlády Štrougal.

Díky historickému vývoji situace se tak dostala do nejvyšší politické funkce, jakou kdy v Československu, až do současnosti, zastávala žena, a také do pozice s největší zodpovědností. Nečekaná situace kladla vysoké nároky na morální integritu exponovaných politiků a Božena Machačová se dostala pod velký tlak zejména 21. srpna dopoledne, kdy se měla po předchozí dohodě připojit ke kolaborantské dělnicko – rolnické vládě v čele s Aloisem Indrou a Vasilem Biřákem. Nakonec se však rozhodla zůstat na straně stávající legálně zvolené vlády. Jednalo se sice pouze o epizodní, o to však významnější událost jejího života.

V období normalizace, téměř na den přesně o rok později po podpisu Smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk na našem území (15. října 1969), odvolalo nové Federální shromáždění platnost dokumentů ze srpna 1968. Všichni čtyři poslanci, kteří pro smlouvu

¹⁷⁷⁸ http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

nezvedli ruku, byli zbaveni poslaneckého mandátu, což zahrnovalo i dvě statečné ženy, Gertrudu Čákrtovou-Sekaninovou a Boženu Fukovou.

Stejný osud potkal deset dalších, kteří se vzdali hlasování, a dalších čtyřicet čtyři poslanců, kteří „narušovali politiku Národní fronty.“ Odvolání poslance umožňoval zákon z 15. října 1969 (č.115/9 Sb.) o prodloužení volebního období.¹⁷⁷⁹

Při zkoumání postavení žen v politice jsem opakovaně nacházela výraznou podobnost životních osudů první poúnorové generace vrcholných političek za válečných dnů druhé světové války. Zapojení do ilegálních aktivit či přímo do odboje nebyla žádná výjimka, což dle mého názoru dobře koresponduje s vysvětlením klasické *teorie generací* sociologa Karla Mannheima.¹⁷⁸⁰

Všechny ženy, působící před válkou ve veřejném životě v Československu, které se během války zapojily do protinacistických aktivit na území protektorátu, spojovala kromě stejného *generačního zasazení*, tedy narození ve stejném historicko-sociálním prostoru, v historicky stejném životním společenství¹⁷⁸¹ i společná *generační souvislost*, konkrétní propojení dané participací na společných osudech historicko-sociální jednotky. Toto propojení se projevovalo i dalekosáhlou příbuzností obsahů, které naplňovaly jejich vědomí, vázalo je ke skupině a působilo socializačně.¹⁷⁸²

Druhá světová válka tak posloužila jako akcelerátor společenských a duchovních převratů ve společnosti, určitý „krystalizační bod,“ což významně napomohlo nástupu nového politického režimu, dominanci komunistické strany na poválečné politické scéně, jejímu vítězství ve volbách v roce 1946 a posléze i převratu v únoru 1948 a kompletní převaze komunistické levicové ideologie. Socialismus byl nabízen jako alternativní model světa k dosud existujícímu kapitalistickému systému.

V rámci tohoto osudového společenství daného jedinečnou a přelomovou historickou zkušeností pak mohou vznikat *generační jednotky*.¹⁷⁸³ Ty představují i jednotné reagování, příbuzně formovaný pohyb a příbuzně utváření jednotlivců určitého generačního zasazení, právě tímto spjatých. V rámci téže generační souvislosti se tedy mohou tvořit různé, proti

¹⁷⁷⁹ Zákon č.115/9 Sb. o prodloužení volebního období. Dostupné online:

<http://web.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1969/sb38-69.pdf>

¹⁷⁸⁰ MANNHEIM, Karl. *Problém generací*, c.d., poprvé vyšlo roku 1928 v Německu: MANNHEIM, Karl. Das Problem der Generationen, in: *Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie*, 1928, číslo 7, s. 157-185.

¹⁷⁸¹ MANNHEIM, Karl: *Problém generací*, c.d., s.31.

¹⁷⁸² Ibid.

¹⁷⁸³ Ibid., s.32.

sobě bojující generační jednotky,¹⁷⁸⁴ což se v případě žen projevilo především u československých političek různých politických stran. Většina se však přiklonila k nastupujícímu levicovému proudu.

Významná část vrcholových političek přišla během války o manžely či celou rodinu, některé ženy, jako byla JUDr. Helena Leflerová, přežily vypálení Lidic, vyvraždění téměř celé své rodiny i koncentrační tábor,¹⁷⁸⁵ přesto se však tragickými životními okolnostmi nenechaly zlomit a po zbytek svého života se aktivně věnovaly politické a stranické práci a režim jich využíval jako určitých protiválečných a mírových symbolů v komunistické propagandě.

Předválečné členství v komunistické straně bylo po roce 1945 uznáváno jen komunistům zapojeným během druhé světové války do odboje či těm, kteří byli za války vězněni, a proto měla také většina pracovníků stranického sekretariátu a ÚV KSČ odbojovou zkušenost.¹⁷⁸⁶

Poúnorový vývoj se pak dostal zcela do rukou komunistické moci a ideologie a geopoliticky do sféry východního bloku pod vliv Sovětského svazu. Vzhledem k tomu, že většina přijímaných opatření a hlavní stranická linie vedení KSČ byla přejímána z Moskvy, můžeme prohlásit geopolitický faktor a příslušnost k politickému regionu východního bloku za zásadní a určující. Znamenal zánik demokratické politické soutěže, standardních způsobů boje o voličské hlasy, i praktickou eliminaci vlivu institucionálních opatření na výsledky voleb, a tedy i míru a způsob participace žen ve vrcholné politice v Československu.

Politická kariéra jednotlivých osobností nyní byla zcela v rukou předsednictva ÚV KSČ, pod vlivem komunistické ideologie, nomenklaturního stranického systému, a především konečného schválení složení kandidátní listiny vedením strany.

Z hlediska institucionálních faktorů hrál zásadní roli způsob, jakým byly jednotlivé zákony a opatření přijímány. Předsednictvo (či politbyro) ÚV KSČ připravilo jejich znění, předložilo je členům vlády k projednání a následně NS k přijetí, často přímo formou vládního nařízení. To je většinou jednomyslně odhlasovalo. Touto cestou nebyl problém přijmout ani

¹⁷⁸⁴ Ibid.

¹⁷⁸⁵ Otec a manžel Heleny Leflerové byli popraveni v Lidicích, ona sama spolu s matkou a babičkou odsouzena k doživotí v koncentračním táboře Ravensbrück. Babička zemřela v táboře hlady. Její malá sestra byla zavražděna v plynové komoře spolu s dalšími osmdesáti dvěma dětmi s Lidic. Helena Leflerová a její matka se dožily osvobození koncentračního tábora Rudou armádou o tři roky později. In: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/064schuz/s064001.htm>

¹⁷⁸⁶ MAŇÁK, Jiří. *Komunisté na pochodu k moci. Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948*, c.d., s. 42-43.

podstatné změny zásadního charakteru jako byla změna ústavy, odhlasování vedoucí úlohy komunistické strany a podobně.

Vedení komunistické strany tak bylo schopné jednostranně a bez větších obtíží změnit přijetím ústavního zákona i volební systém v zemi, k čemuž po vzoru Sovětského svazu přikročilo v roce 1954. Stávající poměrný volební systém nahradil jednomandátový systém většinový. Z hlediska počtu zastoupených žen však toto opatření nemělo žádný vliv.

Ve standardních demokratických politických systémech by tato zásadní změna volebního systému znamenala ztížení přístupu žen k poslaneckým mandátům, pro které je poměrný volební systém s více mandátovými volebními obvody podstatně výhodnější.¹⁷⁸⁷

Vliv na konečné sestavení kandidátní listiny však mělo předsednictvo/politbyro KSČ a takto schválená finální verze jednotné kandidátky Národní fronty se prakticky rovnala jistotě zvolení navrženého kandidáta (pokud byl nominován na volitelné pozici, nikoliv jako náhradník). Do parlamentu se tedy dostal takový počet žen a konkrétní prokádané političky, které si tam vedení komunistické strany přálo mít. V tuto chvíli byl tedy vliv institucionálních faktorů na vliv početního zastoupení žen v legislativním orgánu republiky prakticky nulový.

V poměrných volebních systémech bývá zásadní velikost volebního obvodu, více žen bývá voleno ve větších, více mandátových volebních obvodech, kde bývá větší pravděpodobnost, že se dostanou na kandidátku, musí-li o svou nominaci bojovat s mužským stranickým kolegou, často je nominován muž, který prokazatelně slibuje vyšší záruku zvolení kandidáta dané politické strany.

Tyto závěry se nicméně prokázaly ve sledovaných zemích až od 70. let 20. století, dříve byly rozdíly mezi počty zastoupených žen v zemích s poměrným a většinovým volebním systémem jen minimální.¹⁷⁸⁸

Političky v Československu byly nicméně zbaveny dvou podstatných překážek pro vstup žen do politiky, problému dostat se na kandidátku a umístit se na volitelné pozici, neexistovali opoziční kandidáti, se kterými by se musely utkat v regulérní politické soutěži, ani stranické primárky.¹⁷⁸⁹

Nezbytnou podmínkou však bylo komunistické politické přesvědčení a absolutní loajalita k vládnoucímu režimu. Pokud se žena projevila jako politicky zdatná a nebála se

¹⁷⁸⁷ NORRIS, Pippa. *Electoral Engineering-Voting Rules and Political Behavior*. C.d. Tabulka „Women's Representation by Type of Electoral System, 2000, calculated from Inter-parliamentary Union, 2000,“ s.187.

¹⁷⁸⁸ MATLAND, Richard. *Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries*, c.d.

¹⁷⁸⁹ MATLAND, Richard. *Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems*, c.d., s.98.

veřejně vystupovat, mohla být její cesta z obecní politiky do Národního shromáždění poměrně strmá. O schopné a ke straně loajální političky byla hlavně zpočátku po únoru 1948 velká nouze. Tyto kandidátky tak byly často přímo podporovány k vyšším politickým aspiracím.

Komunistická strana tak sice měla moc a nástroje na přijetí libovolných opatření bez ohledu na názory, přesvědčení či tradiční hodnoty obyvatelstva, včetně zásadních sociálních a hospodářských zákonů majících vliv na celou společnost, při jejich zavádění však narazila na meze dané právě kulturními faktory, všeobecným vnímáním rozdělení rolí mezi muži a ženami ve společnosti a očekáváními, jak má společnost v těchto oblastech fungovat a jaké role plnit. Obzvláště ve venkovských oblastech se jakékoli změny, které byly s těmito tradicemi a předsudky v rozporu, prosazovaly výrazně hůře a pomaleji než ve městech.

Názorným příkladem bylo zavádění výborů žen při MNV v jednotlivých obcích od roku 1952, které se na mnoha místech nesetkalo s očekávaným zájmem a podporou, jeho členky naopak čelily odporu místních obyvatel k veřejné angažovanosti žen,¹⁷⁹⁰ předsudkům a veřejnému výsměchu ze strany mužských účastníků schůzí.¹⁷⁹¹

Tato zkušenost představovala jasný důkaz toho, že nálada ve společnosti ještě nebyla připravená na plošný vstup žen do veřejného života, byť se mělo jednat o pouhý poradní orgán při MNV, a nikoliv pozici s jakoukoliv rozhodovací mocí. Mnozí občané snad neměli ani tak problém s účastí žen v politických pozicích, pokud se ovšem netýkala jejich vlastních manželek a právě „jejich“ místních národních výborů, pokud pro ně realizace těchto opatření neměla přímé důsledky a neohrožovala jejich zažitě vnímání rolí ve veřejném životě. Vykořenit tradiční rozdělení rolí v domácnosti mezi muži a ženami se nedařilo zdaleka tak rychle jako nástup žen do zaměstnání. Šlo o hluboce zařívované vnímání starých a tvrdošijně přetrvávajících názorů na funkce muže a ženy v rodině.

Hospodářský, sociální i kulturní rozvoj Československa byl za vlády monopolního komunistického režimu formován především institucionálními opatřeními zaváděnými „shora“, nebo ještě spíše ze zahraničí (mimo hranice vlastního státu, ze Sovětského svazu), nebylo však možné se zcela oprostít ani od přetrvávajících kulturních hodnot, předsudků a názorů na tradiční rozdělení rolí ve společnosti při jejich zavádění. Nálada a přesvědčení obyvatel se měnila mnohem pomaleji než státní politika.

¹⁷⁹⁰ Více viz část Ženská otázka v Národní frontě a na komunální úrovni, s. 97-99.

¹⁷⁹¹ Jak podrobně uvádí například Denisa Nečasová ve své studii NEČASOVÁ, Denisa. Výbory žen při místních národních výborech-pokus komunistického vedení o novou etapu „ženského hnutí“ v Československu in: KOCIÁN, Jiří; PAŽOUT, Jaroslav, RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek VII, Praha: 2012, Dokořán, s.67.

Mnohá přijímaná sociální opatření během těchto dvaceti let sice znamenala výrazný přínos pro jednotlivé občany, například prodloužení mateřské dovolené, či zkrácení pracovní doby, avšak zpravidla byla zaváděna dirigisticky shora, bez přijetí dalších nutných a návazných strukturálních změn.

Důsledkem byl například dlouhodobý nedostatek personálu nejen ve zdravotnictví, ale i v dalších feminizovaných oborech (jako byly spoje, obchod, textilní průmysl a školství), což opakovaně na půdě NS zmiňovala lékařka Soňa Penningerová. Zásadně se také postavila proti kritice „přílišné zaměstnanosti žen,“ která na konci šedesátých let zpochybňovala přínos „přílišné“ ženské emancipace, jako reakčním názorům, pro které by nemělo být v socialistické společnosti místo.

Politická participace žen v Národním shromáždění se naproti tomu mohla opírat o téměř třicetiletou historickou tradici od zavedení všeobecného volebního práva pro ženy, byť s nuceným přerušением během válečných let druhé světové války. Pro obyvatele Československa tak nebylo zapojení žen do politiky či masových organizací po roce 1948 žádnou novinkou, KSČ zde pouze vycházela z již vytvořených zvyklostí, což jsem se pokusila nastínit ve druhé kapitole.

Po zavedení aktivního i pasivního volebního práva pro ženy ústavou z roku 1920 bylo pro poslance ze začátku poměrně těžké zvyknout si na přítomnost žen v parlamentu. Ženy se měly profilovat především v souladu se svou mateřskou a pečující rolí, to se však v průběhu let postupně měnilo a ženy se v politice stále častěji věnovaly i tématům své profesní specializace, což bylo nejvíce patrné ve druhé polovině šedesátých let, kdy zároveň došlo k významnému nárůstu vzdělanostní úrovně obyvatelstva, stejně jako zvolených poslankyň.

Tradiční „ženská témata,“ což byla především sociální politika, mládež, zdravotnictví, mateřství a rodinná problematika celkově, však političkám zůstaly vyhrazeny i nadále po celé sledované období. Nejčastější příležitostí pro vystoupení poslankyň na půdě NS po celé dvacetiletí bývaly rozpravy o návrzích státního rozpočtu pro jednotlivé roky, k připravovaným hospodářským plánům a v rozpravách věnujících se problematice výborů, jichž byly členkami, či své profesní specializaci.

Ve sledovaném období se nepotvrdila existence často tradovaných 30 % zákonných genderových kvót pro počty žen v parlamentu, ani na žádné jiné politické úrovni. Na konci šedesátých let v Národním shromáždění ženy tvořily 20 % jeho členů.

Určitá doporučení politbyra se objevila až před volbami v roce 1954, kdy ve svých směrnicích pro přípravu voleb stanovilo doporučený minimální počet žen na 20 %

z celkového počtu kandidátů na poslance NS.¹⁷⁹² Je možné, že se tak politbyro chtělo přiblížit početním stavům v nejvyšším Sovětu v SSSR, kde ženy v letech 1950-1954 tvořily 21,3 %.¹⁷⁹³ Zvoleno nakonec bylo šedesát tři poslankyň, které tvořily 17,1 % členů parlamentu, tedy „doporučený počet“ nebyl přesně dodržen.

I v následujících volebních obdobích se počet žen pohyboval okolo dvaceti procent, třiceti procentní zastoupení do konce šedesátých let nikdy nebylo dosaženo, ale ani požadováno. Naopak na konci šedesátých let došlo dokonce k poklesu počtu žen v NS, z 22,3 % žen zvolených v roce 1960 na 20 % v roce 1964.¹⁷⁹⁴

V polovině šedesátých let bylo při sestavování kandidátky pro volby 1964 dbáno na poměrné zastoupení všech sociálních, profesních, i národnostních skupin, kupodivu se ale vůbec nezmiňují přesné počty pro ženy (na rozdíl od roku 1954).¹⁷⁹⁵ Nakonec bylo po projednání finální verze kandidátky předsednictvem ÚV KSC navrženo šedesát žen, tedy jedna pětina.¹⁷⁹⁶ Tento počet se však nikde v instrukcích k volbě kandidátů jako pevně určený neobjevoval, ani nebylo poukázáno na potřebnost jejich vyššího zapojení do politických funkcí. Zůstává tak nicméně zachován 20 % podíl žen stanovený již při přípravě voleb do Národního shromáždění v roce 1954.¹⁷⁹⁷

Ve sledovaném období mezi koncem čtyřicátých a šedesátých let dvacátého století počet žen v parlamentu či politických funkcích nebyl žádnou výraznou prioritou, mnohem více se řešil požadavek na masový vstup žen do zaměstnání než jejich formální politická reprezentace.

Aby se ženy do politických funkcí dostaly, musely být především loajální ke komunistickému režimu a jeho ideologii a mít i správný „třídní původ“, tedy ideálně pocházet z dělnické či rolnické rodiny a být bez vyznání.¹⁷⁹⁸ Pak mohly do politiky skutečně vstoupit bez větších obtíží a na základě stranické nomenklatury postupovat v politické či stranické hierarchii.

¹⁷⁹² Ibid., l.119.

¹⁷⁹³ Viz *Tabulka číslo 2: Zastoupení žen v Nejvyšším sovětu, procentní podíl*, s.80.

¹⁷⁹⁴ Ibid.

¹⁷⁹⁵ *Směrnice pro politickou a organizační přípravu voleb do Národního shromáždění v krajích, okresech a v místech*. NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, l.34.

¹⁷⁹⁶ l.30.

¹⁷⁹⁷ *Směrnice pro politickou a organizační přípravu voleb do Národního shromáždění v krajích, okresech a v místech*. NA Praha, f. 05/1, I. oddělení – akce, sv.417, a.j.2468, l.119.

¹⁷⁹⁸ Oficiální členství v církvi bylo nežádoucí charakteristikou nominovaného politika a pokud se u navrhovaných kandidátů objevuje, bylo předmětem dalších diskusí – v seznamech se u těchto jmen objevovaly vedle uvedeného vyznání otazníky a jejich jména byla podtržena, například u *Kádrové přípravy návrhu na nový ÚV KSC od Antonína Novotného z 8.6.1954*. In: NA Praha, f. KSC-ÚV 02/5, Politický sekretariát 1951-1954, sv.85, a.j.218/2.

Pokud jde o socio-ekonomické faktory, které měly vliv na veřejné přijímání žen v politice a také na jejich politické zastoupení, pak těmi hlavními byl především dramatický nárůst vzdělanosti žen, ke kterému docházelo od konce čtyřicátých let do šedesátých let dvacátého století. Na konci šedesátých let již ženy mnohem častěji dosahovaly i vysokoškolského vzdělání (podíl vysokoškolsky vzdělaných žen mezi lety 1959-1973 vzrostl z 11,5 % v roce 1959 na 15,4 % v roce 1973)¹⁷⁹⁹ a rostl také podíl zaměstnaných žen.

Ekonomická aktivita žen byla v Československu jednou z největších na světě. V roce 1950 tvořily zaměstnané ženy 54,1 %, ¹⁸⁰⁰ v roce 1961 71 % a v roce 1970 již 84,3 % z celkového počtu žen v produktivním věku.¹⁸⁰¹ Veřejné zapojení žen tak na konci šedesátých let již bylo masovou záležitostí a v podstatě pravidlem, naopak se začaly objevovat kritické hlasy o jejich „přezaměstnanosti“ a nevýhodnosti jejich zaměstnávání v takové míře pro státní hospodářství, jak jsem zmínila výše.

Sociální opatření, technologický pokrok, zavádění služeb ulehčujících práci v domácnosti a moderní vybavení bytů přispělo také k výraznému nárůstu volného času žen. Mezi lety 1961 a 1968 vzrostlo množství volného času u žen o pět až deset hodin týdně.¹⁸⁰²

Hromadný nástup žen do zaměstnání započatý v padesátých letech dvacátého století vedl postupně ke vzniku „tradičně mužských a ženských“ pracovních odvětví.

Socialistická politika vůči ženám v průběhu let prodělala podstatné změny. Mnohdy byly na ženy kladeny značně rozporuplné požadavky – měly být vzornými pracovnicemi překračujícími plán, ale zároveň pečlivými a spořádanými matkami a manželkami, které vedou své děti k uvědomělému socialistickému smýšlení.

Přes všechny zmíněné nedostatky není možné popřít výrazný přínos státní socialistické politiky ke zvýšení rovnoprávnosti žen a mužů v Československu.

Ve své práci jsem se pokusila podívat na ženskou politickou participaci ve vrcholné politice v Československu v pevně uzavřeném časovém období let 1948-1968 z hlediska vlivu jednotlivých zkoumaných faktorů kvalitativním i kvantitativním způsobem a sledovat vývoj politické participace žen ve vrcholné politice v průběhu času.

¹⁷⁹⁹ HAMERNÍK, Emilian. Postavení ženy v rodině za socialismu. in: *Sociologický časopis*. Ročník 12, číslo 1, 1976, s. 7.

¹⁸⁰⁰ Ibid., s.5.

¹⁸⁰¹ MAGDOLEN, Ernest. *Spôsob života zamestnaných žien v nimopracovnom čase*. Bratislava: Výskumný ústav životnej úrovne, 1973, s. 25.

¹⁸⁰² FILIPCOVÁ, Blanka. Volný čas a kultura v průmyslovém městě, Praha, 1974, s. 40, citováno podle: ŠOLCOVÁ, Miroslava. *Socialistický způsob života*. Knihnice marxismu-leninismu, Praha: SPN, Praha, 1979, s. 133.

Hlavním těžištěm práce je role a aktivita žen v Národním shromáždění v letech 1948-1968 a její proměny v průběhu čtyř po sobě následujících volebních období (5.kapitola), ve stručných přehledových kapitolách se věnuje i ženám v ÚV KSČ (6.kapitola) a válečným zkušenostem političek, které vykazují značnou podobnost (7. kapitola).

Jako stěžejní se ukázal vliv geopolitického faktoru a nedemokratického politického systému, není však možné opominout ani význam kulturních faktorů, již existující předválečnou tradici politické participace žen v Národním shromáždění, či naopak delší přežívání tradičních předsudků o očekávaných rolích mužů a žen ve společnosti především ve venkovských oblastech.

Naopak role institucionálních faktorů se ukázala jako druhořadá, změna volebního systému se na zastoupení žen ve vrcholné politice v Československu nijak výrazněji neprojevila. Stále se zlepšující socio-ekonomické faktory (míra vzdělanosti a zaměstnanosti žen ve společnosti) pak nicméně byly ve sledovaném období významným přínosem napomáhajícím i upevnění postavení žen ve vrcholných politických funkcích a vedoucí k jejich větší profesionalizaci na půdě Národního shromáždění.

9. Bibliografie

Prameny:

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK, PRAHA (ABS)

- o fond Vyšetřovací spisy. Vyšetřovací spis archivní číslo V-6301/3 MV.

ARCHÍV POSLANECKÉ SNĚMOVNY PRAHA (APS Praha)

- o Osobní složky jednotlivých poslankyň z volebních období 1948-1968 (1948-1954, 1954-1960, 1960-1964, 1964-1968)

NÁRODNÍ ARCHÍV, PRAHA (NA Praha)

- o fond 00/08: KSČ – Sjezdy, Praha – VIII.-XIV. sjezd
- o fond 02/1: Předsednictvo ÚV KSČ (1945–1954), Praha-Předsednictvo 1962-1966
- o fond 02/2: Ústřední výbor – Politické byro, 1954-1962
- o fond 02/3: Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947-1954
- o fond 02/5: KSČ-ÚV: Politický sekretariát 1951-1954
- o fond 05/1: I. oddělení – akce
- o fond 19/3: ÚV KSČ 1945-1989, Oddělení masových organizací
- o fond 22: Ústřední komise žen
- o fond 93: André Simone 1943-1952 (Oto Katz)
- o fond 100/4: ÚV KSČ 1945-1989, Organizační oddělení Marie Švermová
- o fond 100/24: Klement Gottwald 1938-1953
- o fond 357/92: ÚAV NF
- o fond 357/2: Ústřední akční výbor Národní fronty
- o fond 96: Osobní fond Julie Prokopové
- o fond 1075/3: Ministerstvo vnitra I.-nová registratura
- o fond Pillerova komise
- o fond Správa Sboru nápravné výchovy, nezpracováno, osobní spis Antonie Kleinerové

SPOLEČNÁ ČESKO-SLOVENSKÁ DIGITÁLNÍ PARLAMENTNÍ KNIHOVNA, Dokumenty českého a slovenského parlamentu, Dostupné online: <http://www.psp.cz/eknih/index.htm>
(Stenoprotokoly, tisky, jmenné seznamy a další digitalizované prameny a dokumenty ze zkoumaných volebních období)

VŠEOBDOBROVÝ ARCHÍV PRAHA ČMKOS, PRAHA (VOA)
ÚRO-ORG.

- o Fond 1946, Komise žen V, Záležitosti sociální

Vydané prameny:

Prameny k dějinám československé krize 1967-1970. Edice, 22 knih, Praha-Brno: Doplněk a ÚSD AV ČR, 1993-2010.

Především následující:

CIGÁNEK, František. *Národní shromáždění 21.-28.srpna 1968. Edice Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, Díl 3.* Praha-Brno: Doplněk a ÚSD AV ČR, 1995.

CIGÁNEK, František, FELCMAN, Ondřej. *Národní shromáždění, Květen 1967-červenec 1968. Edice Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, Díl 3, Svazek 1.* Praha-Brno: Doplněk a ÚSD AV ČR, 2002.

FELCMAN, Ondřej a kol. *Vláda a prezident; Období Pražského jara, prosinec 1967-srpen 1968,* Edice Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, Díl 8, svazek 1. Praha-Brno: Doplněk a ÚSD AV ČR, 2000.

VONDROVÁ, Jitka, NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa, Kapitulace, Srpen-listopad 1968*. Edice Prameny k dějinám československé krize 1967 - 1970, Díl 9, svazek 3. Praha-Brno: Doplněk a ÚSD AV ČR, 2001.

VONDROVÁ, J., NAVRÁTIL, J., MORAVEC, J. *Komunistická strana Československa, Pokus o reformu, říjen 1967-květen 1968*. Edice Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, Díl 9, svazek 1. Praha-Brno: Nakladatelství Doplněk a ÚSD AV ČR, 1999.

Dále:

KAPLAN, KAREL. *Kádrová nomenklatura KSČ 1948-1956*. Sborník dokumentů. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny. Svazek 2, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1992.

KAPLAN, KAREL. *Národní fronta 1948-1968*. Praha: Academia, 2012.

Přehledové publikace:

Národní shromáždění v I. volebním období. Praha: Archiv Národního shromáždění, 1948.

Národní shromáždění ve II. volebním období. Praha: Kancelář Národního shromáždění, 1955.

Národní shromáždění ve III. volebním období. Praha: Kancelář Národního shromáždění, 1960.

Národní shromáždění ve IV. volebním období. Praha: Kancelář Národního shromáždění, 1964.

ŠTVERÁK, František: *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921-1992)*. Praha: Národní archiv, 2010.

Literatura:

Kolektiv autorů. *Československé dějiny v datech*. Praha: Svoboda 1986.

ANTTONEN, A., HÄIKIÖ, L., STEFÁNSSON, K. *Welfare State, Universalism and Diversity*. United Kingdom: Edward Elgar Publishing, 2012.

ATTWOOD, Lynne. Rationality versus Romanticism: Representations of Women in the Stalinist Press. In: EDMONDSON, Linda (ed.). *Gender in Russian History and Culture*. Hampshire: Palgrave and Centre for Russian and East European Studies. University of Birmingham, 2001, s.157-176.

BAHENSKÁ, Marie, Malínská, Jana (ed.). *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014.

BAHENSKÁ, M., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Ženy na stráž: České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010.

BALÍK, S., HLOUŠEK, V, HOLZER, J., ŠEDO, J. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 2004.

BARTOŠ, Josef. *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939-1945*. Olomouc: Danal, 1997.

BÁRTOVÁ, Eva, BAUEROVÁ Jaroslava. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*. Praha: Svoboda, 1987.

BEAUVOIR, Simone. *Druhé pohlaví*. Edice: Malá moderní encyklopedie, svazek 55. Praha: Orbis, 1966.

BEBEL, August. *Žena a socialismus*. Praha: Tiskový výbor Československé sociálně demokratické strany dělnické, 1909.

- BEBEL, August. *Žena v minulosti, přítomnosti a budoucnosti*. Praha: Sociální demokrat, 1896.
- BELKO, Marián. Vývoj volebního systému v českých zemích. In: CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub (eds.). *Volební systémy*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, s.158-209.
- BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“; Vojáci a Pražské jaro 1968*. Studie a dokumenty. Edice Sešity ÚSD. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.
- BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro*. Edice Fakta. Třebíč: TEMPO, 1998.
- BĚLOVSKÝ, Petr. Rodinné právo. In: BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*, s. 463-477. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009.
- BILŠAJOVÁ, Věra. *Postavení ženy za socialismu*. Praha: SNPL,1960.
- BLAŽEK, Petr. Okupační propaganda na československém území po 21. srpnu 1968. In: *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro: sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 7.-9. září 2008*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, s. 199-217.
- BOTCHKAREVA, Maria. *Yashka: My Life as Peasant, Exile, and Soldier. As told to Isaac Don Levine*. New York: Frederick A. Stokes, 1919.
- BRABENCOVÁ, Jana. Marie Tumlířová (1889–1973), poslankyně Národního shromáždění ČSR za Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu (agrární stranu). In: *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24.–25. května 2006*. Studie slováckého muzea, Uherské Hradiště. Ročník2006, číslo č.11/2006, s. 269-273.
- BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem*. Edice Obzor, Praha: Prostor, 2000.
- BRIDGER, Susan. *Women in the Soviet Countryside: Women's Roles in Rural Development in the Soviet Union*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- BUCKLEY Mary. *Soviet social scientists talking: an official debate about women*. London: Macmillan, 1986.
- BUCKLEY Mary. Adaptation of the Soviet Women's Committes: deputies' voices from "Women on Russia" in: BUCKLEY Mary (ed.): *Post-Soviet Women: from the Baltic to Central Asia*, Cambridge: Cambridge University press, 1997, s.157-185.
- BUREŠOVÁ Jana. *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001.
- CABADA, Ladislav, KUBÁT a kol. *Úvod do studia politických věd*. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004.
- COLE, Jean Hascall. *Women Pilots of World War II*. Salt Lake City, Utah: University of Utah Press, 1992.
- ČERMÁKOVÁ, Marie, NAVAROVÁ, Hana. *Ženy a volby '90*. Praha: Sociologický ústav ČSAV, 1990. Interní edice.
- ČERNÝŠEVSKIJ, Nikolaj Gavrilovič. *Co dělat?* Praha: Rudé Právo, Svoboda, 1975.
- Drahá mama/Dear Alice. Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915-1916*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001.
- DUROV, Valerij Alexandrovič. *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*. Praha: Naše vojsko, 2006.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora, DOLEŽAL, Jiří. *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*, Praha: Nevole, 2001.

- ŘURANOVÁ, Ludmila, ŠOURKOVÁ, Anna a TABORECKÁ, Alena (eds.). *Lexikón slovenských žien*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2003.
- EINHORN, Barbara: *Cinderella goes to Market: Citizenship, Gender Women's Movements in East Central Europe*. London: Verso 1993.
- ELSHAINOVÁ, Jean Bethke. *Veřejný muž, soukromá žena. Žena ve společenském a politickém myšlení*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1999.
- ENGELS, Bedřich: *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*. Edice velká knihovna marxismu-leninismu, Svazek 11. Praha: Svoboda, 1949.
- FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.
- FEUER, Samuel Lewis (ed.). *Marx and Engels: Basic Writings on Politics and Philosophy*. New York: Doubleday Anchor, 1989.
- FIALA, Petr, STRMISKA, Maxmilián. *Teorie politických stran*. Praha: Barrister & Principal, 2009.
- FONER, Philip (ed.). *Zetkin Clara. Selected Writings*. International Publishers, 1984.
- FOURIER, Charles. *Velká metamorfóza: (výbor z díla)*. Edice Prameny, sv. 47, Praha: Mladá fronta, 1983.
- FRIEDRICH, Carl Joachim, BRZEZINSKI, Zbigniew. *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Praeger paperbacks. Michigan: Michiganská univerzita, 1956.
- GAL, Susan, KLIGMAN, Gail. *The Politics of Gender after Socialism, A Comparative-Historical Essay*. Princeton paperbacks. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2000.
- GAŠPARÍKOVÁ – HORÁKOVÁ, Anna. *U Masarykovcov*, Bratislava: Academic electronic press, 1995.
- GOLDSTEIN, Joshua S.: *War and Gender. How gender shapes the war system and Vice versa*. Cambridge 2001.
- HÁJEK, Miloš. *Paměť české levice*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011.
- HÁJKOVÁ, Alena. *Strana v odboji*. Praha: Svoboda: 1975.
- HÁKOVÁ, Libuše. *Žena ve struktuře socialistické společnosti*. In: MACHONIN, Pavel. *Sociální struktura socialistické společnosti*. Praha: Svoboda, 1966, s. 547-565.
- HAMPL, Jaroslav: *Herma Barfusová. Medailon k 80. narozeninám*. Olomouc: Okresní knihovna 1978.
- HAVELKOVÁ, Hana: *Politická reprezentace žen v České republice*. In: *Hlasy žien. Aspekty ženskej politiky*. Bratislava: Aspekt, 2002, s. 82–100.
- HAVELKOVÁ Hana. *Jako v loterii: politická reprezentace žen v ČR po roce 1989* in HAŠKOVÁ, H., KŘÍŽKOVÁ, A., LINKOVÁ, M. (eds). *Mnohohlasem: Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: SOÚ, 2006, s. 25-42.
- HAVELKOVÁ, Barbara. *Genderová rovnost v období socialismu*. In BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009, s.179- 206.
- HAVELKOVÁ, Hana a OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.). *Proměny genderové kultury české společnosti, 1948–1989*. Praha: SLON, 2015.
- HAVELKOVÁ, Barbara: *Tři stadia genderu v socialistickém právu*. in: HAVELKOVÁ, Hana a OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds). *Vyvláštěný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti v letech 1848-1989*. Praha: SLON, 2015.

HAVLÍČEK, Dušan. *Jaro na krku; Zážitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998

HOLTER, Harriet. „Om kvinneundertrykkelse, mannsundertrykkelse og herskertechnikker” (O útisku žen, útlaku mužů a techniky vládnutí) in: STØREN, Tordis, SCHOU Wetlesen (eds.). *Kvinnekunnskap (Znalosti o ženách)*. Oslo: Gyldendal, 1976.

HOUSKOVÁ, Hana. *Ženy v odboji*. Edice SPB. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964.

HROŠOVÁ, Marie: *Na každém kroku boj. Historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, 2012.

INGELHARDT, Ronald a Pippa NORRIS. *Rising Tide - Gender Equality and Cultural Change Around the World*. New York: Cambridge University Press, 2003.

JABLONICKÝ, Jozef, KROPILÁK, Miroslav. *Slovník Slovenského národného povstania*. Žilina: EPOCHA, 1970.

JACHANOVÁ DOLEŽELOVÁ, A., GELNAROVÁ J., SMIGGELS KAVKOVÁ, J., HEJZLAROVÁ E. Postoje veřejnosti se mění, reálná situace nikoliv: aktivity na podporu vyššího zastoupení žen v politice. In: SOKAČOVÁ Linda (ed.). *Gender a demokracie: 1989 – 2009*. Gender Studies, 2009.

JACQUETTE, Jana a WOLCHIK, Sharon. *Women and Democracy: Latin-American and Central and Eastern Europe*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1998.

JECHOVÁ, Květa. Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému. In: TŮMA, Oldřich, VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha: ÚSD AV ČR, 2008, s. 69-129.

JURNEČKOVÁ, Marie. *Žena, dítě a rodina v SSSR*. Praha: E. Pleskotová, 1936

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky, Díl 1. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000.

KÁRNÍK, Zdeněk, KOPEČEK, Michal (eds.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek IV., Praha: Dokořán, 2005.

KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu; K sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: ACADEMIA, 2007.

KAPLAN, KAREL. *Kronika komunistického Československa*. Brno: Barrister & Principal, 2005-2011 (vícesvazková edice).

KAPLAN, KAREL. *Kronika komunistického Československa, Kořeny reformy 1956-1968, Společnost a moc*. Brno: Barrister & Principal, 2008.

KAPLAN, KAREL. *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*. Studie a dokumenty, Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, Svazek 10. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

KAPLAN, KAREL. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007.

KAPLAN, KAREL. *Národní fronta 1948-1960*. Praha: Academia, 2012.

KAPLAN, Karel: *Největší politický proces M. Horáková a spol.* Praha: ÚSD AV ČR ve spolupráci s Archivem hl. m. Prahy, 1995.

KAPLAN, Karel (připravil): *Stb o sobě, Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002.

- KITTILSON, Miki Caul. *Challenging Parties, Changing Parliaments: Women and Elected Office in Contemporary Western Europe*. Ohio: The Ohio State University Press, 2006.
- KÖHLER-WAGNEROVÁ, Alena. *Die Frau und Sozialismus-Beispiel ČSSR*. Hamburg: Hoffmann und Campe Verlag, 1974.
- KREJČÍ, Oskar. *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing, 2006.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999.
- LENIN, Vladimír Iljič. *Spisy*. sv. 29, Praha: SNPL, 1955.
- LINZ, Juan, STEPAN, Alfred. *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. London: The John Hopkins University Press, 1996.
- MÁCHOVÁ, Jiřina. *Duševní hygiena rodinného života*. Praha: Avicenum, 1974.
- MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, Svazek 16. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.
- MALÝ, Karel a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2003.
- MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?* Praha: Libri-SLON, 2005.
- MALÍNSKÁ, Jana. *My byly, jsme a budeme!: české ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa*. Praha: Lidové noviny, 2013.
- MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2014*. II. díl: období 1938 – 2004. Brno: Doplněk, 2005.
- MAŇÁK, Jiří. *Komunisté na pochodu k moci-Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948*. *Edice Studie, Studijní materiály výzkumného projektu Československo 1945-1967*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1995.
- MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci-Studie a dokumenty Komunistické strany Československa v období 1945-1968*. I.část. *Studijní materiály výzkumného projektu Československo 1945-1967*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1995.
- MAŇÁK Jiří. *Proměny strany moci II - Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948-1968*, *Studijní materiály Oddělení pro výzkum stěžejních otázek období 1945-1969/70*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1998.
- MATLAND, Richard, MONTGOMERY Kathleen. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*, Oxford: Oxford University Press, 2003.
- MATLAND, Richard. Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems. In: BALLINGTON, Julie, KARAM Azza (eds.). *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Revised Edition. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), 2005. Dostupné online: http://www.idea.int/publications/wip2/upload/WiP_inlay.pdf#page=91, s. 93-111.
- MILLAR, James (ed.). *Encyclopedia of Russian History*. Volume 3, M-R, USA: Macmillan Reference, 2004.
- MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011.
- MUSILOVÁ Dana. *Z ženského pohledu-Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. Praha: nakladatelství Němec-Veduta, 2007.
- MUSILOVÁ Dana: Některé aspekty politické činnosti žen v Národním shromáždění 1918-1938. In: LASICOVÁ, Jana (ed.). *Sborník Sféry ženy – právně, politické, ekonomické vědy*. Banská Bystrica: Fakulta

humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a Sociologický ústav Akadémie vied Českej republiky v Prahe, 2004, s.203-213.

MUSILOVÁ, Dana. Činnost poslankyně Jaromíry Batkové-Žáčkové v Národním shromáždění Československé republiky. In: *ACTA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS OSTRAVIENSIS*. Sborník prací FF OU, Olomouc, ročník 2009, 244/2009, číslo 16, s. 161–172.

MUŽÍKOVÁ-NOSILOVÁ, Ludmila. *Naše ženy v historii a ve výstavbě státu*. Praha: Ministerstvo informací, 1946.

NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Matice moravská, 2011.

NEČASOVÁ, Denisa. Proměny obrazů ženy po únoru 1948 (na příkladu ženského hnutí). In: *Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011.

NEČASOVÁ, Denisa. Výbory žen při místních národních výborech-pokus komunistického vedení o novou etapu „ženského hnutí“ v Československu in: KOCIÁN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav, RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek VII*. Praha: Dokořán, 2012.

NEČASOVÁ, Denisa. Rok 1948 a jeho vliv na české ženské hnutí in: *České, slovenské a československé dějiny 20. století: Osudové osmičky v našich dějinách*. Ústí nad Orlicí: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2008.

NETÍK, Jaromír: *Revoluce na objednávku*. Zürich: Konfrontace, 1982. s. 209.

NORRIS, Pippa: *Electoral Engineering-Voting Rules and Political Behavior*, Cambridge University Press, 2004.

NOVÁK, Ján. *Gustáv Husák-technolog moci*. Praha: Malý princ, 2013.

Organizační řád Komunistické strany Československa přijatý VIII. sjezdem KSČ dne 28.-31. března 1946 a předán ústřednímu výboru k úpravě. Konečný text Organizačního řádu schválil ústřední výbor dne 25.-26. září 1946. Praha: ÚV KSČ, 1946.

Organizační řád Komunistické strany Československa, jednomyslně přijatý IX. sjezdem KSČ. Praha: ÚV KSČ, 1949.

PÁTKOVÁ, Božena. *Srdce a paragraf*. Praha: Práce, 1948.

PÁTKOVÁ, Božena. *Paní z Beldoveru: z deníku advokátky*. Praha: Brázda, 1949.

PECKA, Jindřich, PREČAN, Vilém. Proměny Pražského jara 1968-1969, Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti. In: CIGÁNEK, František. *Postavení a role Parlamentu v srpnových dnech 1968*. Brno: Doplněk a Ústav pro soudobé dějiny, 1993, s. 123–164.

PEHR, Michal. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007.

PFEIFEROVÁ, Karla. *Paměti: stará textilačka vypravuje*, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964.

PHILLIPS, Anne. *The Politics of Presence*. USA: Oxford University Press, 1995.

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu I., 1918-1919*. Praha: Lidové noviny, 1991.

PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha: Brána, 2006.

PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.

PERNES, Jiří. *Zprávy z Prahy 1953*. Praha: Academia, 2016.

- PITKIN, Hanna. *The Concept of Representation*. Berkeley, 1967.
- RAKUŠANOVÁ, Petra. *Česká politika: Ženy v labyrintu mužů?* Praha: Fórum 50%, 2006.
- RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století*. Praha: Vyšehrad, 2012.
- RENNER, Jan. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: PRIUS, 1999.
- Rok šedesátý osmý, v usneseních a dokumentech ÚV KSČ*. Praha: Svoboda, 1969.
- SCOTT, Hilda. *Does Socialism Liberate Women? Experiences from Eastern Europe*. Boston: Beacon Press 1974.
- Soviet Women's Committee*. Moscow: Soviet Women's Committee. 1983.
- Stanovy Komunistické strany Československa, schválené X. sjezdem KSČ dne 15. června 1954 a doplněné celostátní konferencí KSČ dne 15. června 1956 a XI. sjezdem KSČ dne 21. června 1958*.
- Stanovy Komunistické strany Československa, schválené XII. sjezdem KSČ dne 8. prosince 1962, doplněné a upravené XIII. sjezdem KSČ dne 4. června 1966 a XIV. sjezdem KSČ dne 29. května 1971*. Praha: ÚV KSČ, 1982.
- Stanovy Komunistické strany Československa, schválené XII. sjezdem KSČ dne 8. prosince 1962*. Praha: ÚV KSČ, 1963.
- ŠIMEČKA, Milan. *Obnovení pořádku*. Brno: Atlantis, 1990.
- ŠOLCOVÁ, Miroslava. *Rodina a její funkce v socialistické společnosti*. Praha: Horizont, 1976.
- ŠOLCOVÁ, Miroslava. *Socialistický způsob života*. Praha: SPN, Knihnice marxismu-leninismu, 1979.
- ŠOLCOVÁ, Miroslava. *Postavení ženy v socialistické společnosti*. Praha: Horizont, 1984.
- ŠPRINCOVÁ, Veronika. Postavení ženy v Československu v období let 1948-1989 v dobových sociologických výzkumech a datech. In: HAVELKOVÁ, Hana a OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.): *Vyvlastněný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti v letech 1848-1989*, Praha: SLON, 2015, s.107-113.
- TAUBMAN, William. *Chruščov: Člověk a jeho doba*. Praha: BB Art, 2005.
- TICHÁ, Věra. *Po boku mužů*. Edice: Živá minulost. Praha: Naše vojsko, 1966.
- TOMEŠ, Josef a kol. *Tváře našich parlamentů. 150 let parlamentarismu v českých zemích 1861–2011*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.
- UHROVÁ, Eva. *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Praha: Mediasys, 2014.
- UHROVÁ, Eva. Národní fronta žen a Rada československých žen - dva proudy ženského hnutí v českých zemích a jejich zájem o sociální a právní postavení žen. In: KÁRNÍK, Zdeněk, KOPEČEK, Michal (eds.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek IV.*, Praha: Dokořán, 2005, s. 88-113.
- UHROVÁ, Eva. Ženy v KSČ a textilní dělnice v Čechách ve 20. letech. In: KÁRNÍK, Zdeněk, KOPEČEK, Michal (eds.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek II.*, Praha: Dokořán, 2004, s.27-40.
- VILÍMEK, Tomáš. „Všichni komunisté do uren!“ Edice Česká společnost po roce 1945. Svazek 12. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2016.
- VODIČKA, Karel, CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha: Portál, 2011.

VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel. *České právní dějiny*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ Alena a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu*, 2003.

WHITE, Nijole. Women in changing societies: Latvia and Lithuania. in: BUCKLEY, Mary (ed.): *Post-Soviet Women: from the Baltic to Central Asia*. Cambridge University Press, 1997, s.203-218.

WOOD, Elizabeth. *The Baba and the Comrade: Gender and Politics in Revolutionary Russia*. Indiana-Michigan Series in Russian and East European Studies. USA: Bloomington, 1997.

ZIRIN, M., LIVEZEANU, I., WOROBEK, Ch. D., FARRIS, J.P. (Eds.). *Women & Gender in Central and Eastern Europe, Russia, and Eurasia, a comprehensive bibliography (2 Volume Set)*. London: Routledge, 2007.

ZÍDEK, Petr. *Hana Benešová, Neobyčejný příběh manželky druhého československého prezidenta (1885-1974)*. Praha: Euromedia Group-Knižní klub, 2014, s. 203.

ŽELEZNÁ Hana. Božena Viková-Kunětická. Na konci cesty? in BAHENSKÁ, Marie, MALÍNSKÁ, Jana (eds.). *Ženy a politika (1890-1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014, s. 203-212.

Tištěná periodika:

- Lidové noviny, 3. 6. 1948
- Mladá fronta, 14. 11. 1967
- *Pochodeň*. 20. 2.1953
- Pravda
 - *Pravda*, 20. 5. 1952, ročník 8
 - *Pravda*, 21. 5. 1954, ročník 10
 - *Pravda*, 15. 4.1955, ročník 11
- Rudé Právo
 - *Rudé Právo*. 1.4.1946, ročník 26
 - *Rudé Právo*. 12. 5. 1946, ročník 26
 - *Rudé Právo*. 22.5.1946, ročník 26
 - *Rudé Právo*. 5. 6. 1948, ročník 28
 - *Rudé Právo*. 1. 4. 1950, ročník 30
 - *Rudé Právo*, 18. 4. 1950, ročník 30
 - *Rudé Právo*. 20. 5.1954, ročník 34
 - *Rudé Právo*. 28. 9. 1954, ročník 35
 - *Rudé Právo*. 6.11. 1954, ročník 35
 - *Rudé Právo*. 7.11. 1954, ročník 35
 - *Rudé Právo*. 8.11. 1954, ročník 35
 - *Rudé Právo*. 9.11. 1954, ročník 35
 - *Rudé Právo*. 10.11.1954, ročník 35
 - *Rudé Právo*. 16.11.1954, ročník 35
 - *Rudé Právo*. 14.12.1955, ročník 36
 - *Rudé právo*, 4.6. 1959, ročník 39
 - *Rudé Právo*. 8.5.1969 ročník 49
 - *Rudé Právo*. 1.3.1979, ročník 59
- Vlasta
 - *Vlasta*. 5.ročník, číslo 30, 24.7.1951
 - *Vlasta*. 6.ročník, číslo 6, 6.2.1952
 - *Vlasta*. 14.ročník, číslo 17, 27.4.1960
- *Život strany*. Rudé Právo: 1985. Vydání 1–13

Diplomové, disertační a další akademické práce:

APPELTOVÁ, Michaela. *Ve viru událostí: YWCA a spolkový život v roce 1948*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta Humanitních studií, Katedra genderových studií.

BARŠOVÁ, Andrea. *Emancipace žen, první světová válka a československá národní revoluce 1918/1919*. Praha, 2015. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav politologie.

BLATECKÁ, Anna. *Nacističtí vězeňští dozorcí před mimořádným lidovým soudem v Olomouci*. Olomouc 2016. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra historie.

ČÁSTOVÁ, Barbora. *Svaz osvobozených politických vězňů v letech 1945–1948*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin.

ČERNÁ, Alexandra. *Ženy v politice*. Diplomová práce. Brno, 2009. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta Humanitních Studií, Institut mezioborových studií.

FIŠER, Václav. *Nástin diskuzí o směnitelnosti československé (resp. české) měny v letech 1966–1995*. Praha, 2004. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií.

MALÍNSKÁ, Jana. *České ženské hnutí v zápase o politické zrovnoprávnění žen, Role spolků a politických stran v letech 1890–1914*. Praha, 2007. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav českých dějin, Historické vědy – české dějiny.

NEČASOVÁ, Denisa. *„Buduj vlast – posílíš mír!“ „Ženské hnutí“ v českých zemích 1945–1955*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav.

ONDŘEJOVÁ, Petra. *Ženy v Československém parlamentu 1918 – 1938*. Brno, 2006. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav.

PÁNKOVÁ, Veronika. *Ženy a odbory 1945–1952*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu.

PEJCHALOVÁ, Jana. *Ženské organizace a společenské postavení žen v českém prostředí v letech 1945–1989*. Brno, 2006. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta, Historický ústav.

ONDROVÁ, Iva. *České lékařky v letech 1918 – 1938*. Pardubice, 2011. Diplomová práce. Filosofická fakulta, Univerzita Pardubice, Ústav historických věd.

ŠLOUF, Jakub. *KSČ na Plzeňsku v letech 1945–1948*. Diplomová práce. Praha, 2008. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav českých dějin.

SI-EUN, Lee. *Women in Communist Russia 1917–1945*. South Korea, 2008. Term Paper. Korean Minjok Leadership Academy, AP European History Class.

VITÁKOVÁ, Alena. *Ženy v řadách čs. vojenské jednotky v SSSR v letech 1942–1945. Některé aspekty jejich přítomnosti v armádě*. Brno: 2015. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta, Historický ústav.

VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR 1918–1938*. Praha, 2010. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta, Katedra právních dějin.

Články v časopisech:

- BARTOŠ, Josef. Akce Albrecht der Erste na střední Moravě a zdejší židovská komunita. In: *Střední Morava. Vlastivědná revue*. Ročník 9, číslo 17. Memoria, Olomouc: 2003, s. 4-11.
- BÁRTOVÁ, Eva. K postavení vedoucích pracovníků. In: *Odbory a společnost*, 1972, číslo 2, s.99.
- BÁRTOVÁ, Eva. Rodinná problematika vedoucích pracovníků. in: *Sociologický časopis*, 1970, číslo 5, s.449.
- BUREŠOVÁ, Jana. Zemská organizace pokrokových žen moravských jako představitelka a pokračovatelka liberalizačních a demokratizačních snah žen na Moravě za první ČSR. In: *ACTA UNIVERSITATIS PALACKIANAE OLOMUCENSIS. FACULTAS PHILOSOPHICA. HISTORICA*. 2000, číslo 29, s.143-156. Dostupné online: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=33309>
- CIBOSKI, Kenneth. Woman in Soviet Leadership: The Political Career of Madame Furtseva. In: *Canadian Slavonic Papers*. 1972. Ročník 14, číslo 1, Spring 1972, s. 1–14.
- DRENČKOVÁ, Lýdia: Ženy v parlamentních volbách první Československé republiky. *Vlastivědný věstník moravský*. 2012, ročník 64, číslo 2, s. 113–131.
- DUVERGER, Maurice. *The Political Role of Women*. France: United Nations, 1955. Dostupné online: <http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000566/056649eo.pdf>.
- GIESEN, Bernhard. „Noncontemporaneity, Asynchronicity and Divided Memories.“ In: *Time & Society*. 2004. Ročník 13, číslo 1, s.36, s. 27–40.
- HAMERNÍK, Emilian. Postavení ženy v rodině za socialismu. In: *Sociologický časopis*, 1976, ročník 12, číslo 1, s. 5-15.
- HAVELKOVÁ, Hana: Český diskurz o ženách v politice před volbami 1996 in: *Aspekt*, 1996. Ročník 4, číslo 2, s. 83-88.
- HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. Zprávy. Doc. MuDr. Ludmila Sinkulová, CSc., zemřela. In: *Časopis lékařů českých*. 1988, ročník 127, číslo 19, s. 608.
- HOLUBEC, Stanislav. Kultura každodennosti pražské KSČ 1921-1928. *Časopis pro kulturní dějiny Kuděj*. 2008, číslo 1-2, s.71-90.
- HORÁKOVÁ, Milada. Úspěchy žen při tvoření naší ústavy. *Vlasta*, 1947, ročník 1, číslo 47.
- CHRISTENSEN, Ann-Dorte: Women in the political parties. in: BERGQVIST Christina (ed). *Equal Democracies?: Gender and Politics in the Nordic Countries*. Oslo: Scandinavian University Press, 1999, s.65-87.
- JECHOVÁ, Květa. Emancipace shora-Ženské organizace v českých zemích v druhé polovině 20. století. In: *Paměť a dějiny*. 2013, Ročník 2013, číslo 4, str.3-18. Dostupné online: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1304/003-018.pdf>
- KAPLAN, Karel. *Na sjezdu. 4. sjezd spisovatelů po třiceti letech*. Literární noviny, Ročník 8, číslo 25, 1997, strana 1 a 11.
- KAPOOR, Nivedita. Women in the Duma: Why Post-Soviet Russia Has Low Female Representation? A View from India. *Comparative Politics*, 2016, ročník 23, číslo 2, s.59-72.
- KOLLONTAI, Alexandra. Communism and the Family. In: *Komunistka*, 1920, No. 2. Dostupné online v překladu Alix Holt: <http://www.marxists.org/archive/kollonta/1920/communism-family.htm>
- KOŘALKA, Jiří. Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912 in: *Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy*. Praha: Scriptorium, 1996, s. 307-319.

- KRYSHTANOVSKAY, Olga, WHITE, Stephen. From Soviet Nomenklatura to Russian Elite. *Europe-Asia Studies*. Glasgow: University of Glasgow, 1996. Ročník 48, číslo 5 (July 1996), s. 711-733, Dostupné online: <http://www.jstor.org/stable/152994>
- LEACOCK, Eleanor Burke. Introduction, The Emergence of Monogamy and the Subjugation of Women. In: ENGELS, Friedrich. *The Origin of the Family, Private Property and the State*. New York: International Publishers, 1972, s.1-44. Dostupné online: <http://www.marxistschool.org/classdocs/LeacockIntro.pdf>
- MAGDOLEN, Ernest. *Spôsob života zamestnaných žien v nimopracovnom čase*. Bratislava: Výskumný ústav životnej úrovne, 1973.
- MANNHEIM, Karl. Das Problem der Generationen. In: *Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie*. Ročník 1928, číslo 7, s. 157-185.
- MANNHEIM, Karl. Problém generací. *Sociální studia*, 2007, číslo 1-2/2007, Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, s.11-44.
- MARADA, Radim. Paměť, trauma, generace. In: *Sociální studia*. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity. Ročník 2007, číslo 1–2/2007, s.79-95.
- MATLAND, Richard. Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries. *Legislative Studies Quarterly*, 1998, ročník 23, číslo 1, February 1998, s. 109-125. Dostupné online z JSTOR.org: http://www.jstor.org/stable/440217?seq=1#page_scan_tab_contents
- MARCUSE, Herbert. Marxism and Feminism. In: *Women's Studies*, 1974, ročník 2, číslo 3, s. 279-288. Great Britain: Gordon and Breach Science Publishers. Dostupné online: http://platypus1917.org/wp-content/uploads/archive/rgroups/2006-chicago/marcuse_marxismfeminism.pdf
- MARÍKOVÁ, Hana: Ženy ve vrcholových politických funkcích. In: *Sociologický časopis*. 1997, ročník 33, číslo 4/1997, s. 435-443.
- MCALLISTER, Ian, STUDLAR, Donley. Does a critical mass exist? A comparative analysis of women's legislative representation since 1950. *European Journal of Political Research*, 2002, ročník 41, číslo 2, s. 233–253.
- MĚCHÝŘ, Jan. Komunistická strana Československa 1945-1989. In: *Současný stav a perspektivy zkoumání politických stran na našem území. Sborník referátů přednesených na vědecké konferenci v Olomouci ve dnech 20. - 21. října 1998*. Katedra politikologie a evropských studií FF Univerzity Palackého v Olomouci. Rosice u Brna: Gloria, 1999, s. 142-153.
- Návrh na zařazení žen do výroby. In: *Sociální revue*. Praha: Orgán ministerstva sociální péče, 1946, ročník 21, číslo 11, s. 307-308.
- PAŽOUT, Jaroslav. „*Chceme světlo! Chceme studovat!*“ Paměť a dějiny, Ročník 2008, číslo 1, s.4-13.
- PEJSKAR, Jožka. Poslední pocta. Památník za zemřelé československé exulanty v letech 1948-1989. In: *Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*. Ročník 2002, svazek 4, číslo 4, s. 359-361.
- PLACHÝ, Jiří. „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností. in: *SECURITAS IMPERII*. 2005, číslo 11, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005
- POKORNÝ, Jiří: Odborářka: Příklad Karly Pfeiferové. In: *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.
- RAKUŠANOVÁ Petra. Ženy v politice a postoje veřejnosti. In: *Naše společnost*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, CVVM. 2007, číslo 2007/2, Z archivu (2003/1-2), s.25-28. Dostupné online: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a3909/f11/100011s_Zeny%20v%20politice.pdf
- ROKOSKÝ Jaroslav. Amnestie 1960. In: *Paměť a dějiny*, 2011, Ročník 2011, číslo 01, Dostupné online: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1101/036-054.pdf>

SEMENOVA, Elena. Ministerial and Parliamentary Elites in an Executive-Dominated System: Post-Soviet Russia 1991–2009 in: *Comparative Sociology*, 2011, číslo 10 (6), s. 908-927.

SIMPSON, Pat. Parading Myths: Imaging New Soviet Woman on Fizkul'turnik's Day, July 1944. *Russian Review*. Vol. 63, No. 2, April 2004, s. 187-211. Dostupné online: <http://www.jstor.org/stable/3664081>.

ŠVERMOVÁ, Marie. Poznámky o kádrové politice in: *Funkcionář*, Ročník 1964, číslo 11-12, 7.10.1946.

UHROVÁ, Eva. *Rada československých žen*. Dostupné online: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/rada-ceskoslovenskych-zen>.

VODOCHODSKÝ, Ivan. Patriarchát na socialistický způsob: k genderovému řádu státního socialismu. In: *Gender, Rovné příležitosti, Výzkum*. 2007, ročník 8, číslo 2/2007, s. 34-42. Dostupné online: http://www.genderonline.cz/uploads/dc5b8c7789b2fd34014cf6660ea88c7ab6db276e_patriarchat-na-soc-zpusob.pdf

WHITE Stephen. The USSR Supreme Soviet: A Developmental Perspective. *Legislative Studies Quarterly*, Vol. 5, No. 2 (May, 1980).

Žena v čele našeho hospodářství. *Hlas osvobozených*. Ročník 1947, ročník 3, č. 49.

Elektronické zdroje:

(není-li zmíněno jinak, všechny elektronické zdroje a odkazy byly naposled navštíveny v únoru 2017)

Air Transport Auxiliary museum, Dostupné online: <http://www.atamuseum.org/about-the-ata/>

BERNÁŠKOVÁ, Alena. In: Slovník české literatury po roce 1945. Dostupné online: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1209>

Československé ženy bojující v zahraničních vojenských jednotkách za Druhé světové války. Dostupné online: <http://www.zeny-bojujici.cz/seznam>

DAHLERUP Drude. *Kvóty – Skok k rovnosti? Potřeba mezinárodního srovnání používání volebních kvót k získání rovného politického občanství žen*. Referát pro konferenci pořádanou Mezinárodním institutem pro demokracii a volební podporu (IDEA) 25. září 2002 v Jakartě v Indonésii. Dostupné online: <http://padesatprocent.cz/docs/kvoty-skok-k-rovnosti.pdf>

iKNOW Politics (International Knowledge Network of Women in Politics). Dostupné online: <http://iknowpolitics.org/en>

Inter-Parliamentary Union. *Women in National Parliaments: Situation as of 1st November 2015* Dostupné online: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>, data ke dni 1.9.2016

JACHANOVÁ- DOLEŽELOVÁ, Alexandra. *Aktivistky ženského hnutí vyprávěly o emancipaci žen za socialismu a dnes*. 30. listopad 2006. Dostupné online: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/aktivistky-zenskeho-hnuti-vypravely-o-emancipaci-zen-za-socialismu-a-dnes>

KAISEROVÁ, Kristýna a KAISER, Vladimír (eds.). *Dějiny města Ústí nad Labem*, Dostupné online: <http://www.usti-nad-labem.cz/dejiny/1945-95/ul-8-8.htm>

Komunistická strana Československa (KSČ)- stranické orgány - Ústřední kontrolní a revizní komise (ÚKRK). Dostupné online: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_org_02_06.php

Konvence pro eliminaci všech forem diskriminace žen (CEDAW). Dostupné online: <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf>

KROOK, Mona, Lena. Women's Representation in Parliament: A Qualitative Comparative Analysis. *Polical Studies*, 2010, ročník 58, číslo 12, s. 886–908. Dostupné online z Research Gate.net: https://www.researchgate.net/publication/227376613_Women's_Representation_in_Parliament_A_Qualitative_Comparative_Analysis

Meziparlamentní unie, sekce Women in Politics, Dostupné online: <http://www.ipu.org/english/home.htm> a <http://www.ipu.org/iss-e/women.htm>

MINAŘÍK, Pavel. *Jak to bylo se ztrátami čs. obyvatel za 2. sv. války.*

Dostupné online:

[http://web.archive.org/web/20080130210120/http://www.kcprymarov.estranky.cz/clanky/druha-svetova-
valka/jak-to-bylo-se-ztratami-cs-obyvatel-za-2-sv-vaiky](http://web.archive.org/web/20080130210120/http://www.kcprymarov.estranky.cz/clanky/druha-svetova-valka/jak-to-bylo-se-ztratami-cs-obyvatel-za-2-sv-vaiky)

Ohlédnutí za 21. srpnem 1968 v Turnově i v České republice. Dostupné online:

<http://www.turnovskovakci.cz/view.php?navezclanku=ohlEdnut&cislocclanku=2008080013>

ORTENOVÁ Alena. *Zpráva ze semináře.* Dostupné online: http://www.cec-wys.org/kontext/9c989817/Emancipace%20zen%20za%20socialismu%20a%20dnes_zprava%20ze%20seminare_Ortenova.pdf z 15.10.2014

Palgrave Macmillan, *Edice Studies in Russian and East European History and Society.* Seznam vydaných publikací dostupné online: <https://www.palgrave.com/in/series/14134>

Pekingská platforma pro Akci. Dostupné online: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/>

Personální obsazení ÚV KSČ. ÚSTR. Dostupné online: <https://www.ustrcr.cz/historicka-temata/personalni-obsazeni-uvksc/>

Pippa Norris, webová stránka britské politoložky. Dostupné online: <https://sites.google.com/site/pippanorris3/>

PICKARD, Jen. *Women in the Soviet Union.* 1988, dostupné online:

http://www.newyouth.com/archives/theory/women/women_in_soviet_union.asp

Pojem „ženská otázka“ ve Velké sovětské encyklopedii. Dostupné online: <http://bse.sci-lib.com/article039672.html>

POKORNÝ, Vítězslav. *2. světová válka a květen 1945 v Úvalech.* Dostupné

online: <http://www.uvaly.cz/zivotuval/0504/zivotuval.htm>

Právní úprava voleb do Národního shromáždění v roce 1948. Český statistický ústav, CZSO, Dostupné online:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k020.pdf/bf986bce-0610-4a52-beb1-15af2a966fe0?version=1.0>

Projekt *Paměť žen*, seznam publikací. Dostupné online: <http://www.womensmemory.net/cesky/publikace.asp>

Ratihabice, vysvětlení pojmu in: *Iuridictum, Encyklopedie o právu.* Dostupné online:

<https://iuridictum.pecina.cz/w/Ratihabice>

Seznam nositelů Řádu republiky, dostupné online: <http://www.prazskyhradarchiv.cz/archivKPR/upload/rr.pdf>

Složení vedoucích orgánů KSČ. Ústav pro studium totalitních režimů. Dostupné online:

<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>

Sovětské ostřelovačky 1941-1945. Dostupné online: <http://soviet-aces-1936-53.ru/snipers/abc/l/lobkovsk.htm>

Starostové. Dostupné online: <http://www.ukp98.cz/primatori/starostove.htm>

ŠILHÁN, Vladimír. *Marija Bočkareva - velitelka ženského „praporu smrti“.* Dostupné online:

<http://forum.valka.cz/topic/view/22048/Bockareva-Marija>

Theses Resolutions and Manifestos of the First Four Congress of the Third International. Ink Links, 1980, Dostupné online: <https://www.marxists.org/history/international/comintern/3rd-congress/women-work.htm>

UN Women. *Facts and figures: Leadership and political participation Women in parliament*. Dostupné online: <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures#notes> data k dni 1.6.2016

Ústav pamäti národa. Seznamy. Funkcionári KSCĽ a KSS. Dostupné online: <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/index.php>

Úřad vlády. *Zprávy o plnění Pekingské akční platformy*. Dostupné online: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/zpravy-o-plneni-pekingske-akcni-platformy-123750/>

Volby do Sněmovny lidu Federálního shromáždění konané ve dnech 8. - 9.6.1990 na území České republiky. Volby.cz, ČSÚ. Dostupné online: <http://www.volby.cz/pls/sl1990/u341?xposl=1&xvstrana=00&xkraj=00>

Volby do Sněmovny lidu Federálního shromáždění konané ve dnech 5. - 6.6.1992 na území České republiky. Volby.cz, ČSÚ. Dostupné online: <http://www.volby.cz/pls/sl1992/u341?xposl=1&xvstrana=00&xkraj=00>

Vývoj zastoupení žen mezi nominovanými a zvolenými do Poslanecké sněmovny PČR. Dostupné online: <http://padesatprocent.cz/cz/statistiky/zastoupeni-zen-a-muzu-v-politice/poslanecka-snemovna>

Zákony:

Dekret prezidenta republiky č.47/1945 Sb. o Prozatímním Národním shromáždění. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-47#cl1>

Dekret prezidenta republiky č. 74/1945 Sb. o reaktivaci a o opětném ustanovení provdaných žen ve veřejné službě. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-74#p1>

Rakousko-Uhersko. *Zákonník Říšský pro Království a země v Říšské radě zastoupené*. Zákon ze dne 2.dubna 1873, č. 41/1873. 1873, částka 15. Dostupné online: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1873&page=181&size=45>

Ústava Československa z roku 1920. Zákon 121/1920 Sb. Dostupné online: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Ústavní zákon č. 57/1946 Sb. Národního shromáždění. Dostupné online: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgg3f6njx>

Ústava Československé republiky 9. května 1948. Praha: SNB, 1948. Dostupné také online: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

Ústavní zákon č. 26/1954 Sb. Ústavní zákon o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady. Dostupní online: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1954-26>

Ústava ČSSR z roku 1960. FLEGL, Vladimír. *Ústava ČSSR*, Praha: Orbis,1974.

Ústavní zákon č.143/1968 Sb. Ústavní zákon o československé federaci. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-143>

Ústava Sovětů z roku 1918. Dostupné online: http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/chapter/10/%23block_1010/

Vládní nařízení ze dne 21.12.1938 o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě. Dostupné online: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7437&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Vládní nařízení 71/1960 Sb., o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů a uspořádání jejich orgánů. Dostupné online: <http://www.zakony.cz/zakony/1960/1/zakon-071-1960-Sb-vladni-narizeni-o-rozsireni-pravomoci-a-odpovednosti-narodnich-vyboru-a-o-usporadani-a-cinnosti-jeji-SB1960071/>

Zákon ze dne 31.1.1919. Řád volební v obcích republiky československé. Zákon č. 75/1919 Sb., Částka: 16/1919. Dostupné online: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=976&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Zákon č. 87/1947 Sb. o některých opatřeních k provedení národní mobilisace pracovních sil. Dostupné online: <http://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/15561/1/2>

Zákon o volbách č. 75/1948 Sb., Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-75>

Zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-99>

Zákon č. 92/1949 Sb., Branný zákon. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-92>

Zákon č. 195/1949 Sb. o jednacím řádu Národního shromáždění, § 54, Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-195#cast6>

Zákon o právu rodiném: Zákon č. 265/1949 Sb. Dostupné online: specp.prf.cuni.cz/lex/265-49.doc

Zákon č. 68/1951 Sb. „o dobrovolných organizacích a shromážděních.“ Dostupné online: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzguvv6nryfuya>

Zákon o volbách do Národního shromáždění č. 27/1954 Sb.. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1954-27#cast6>

Zákon o jednacím řádu Národního shromáždění, č.61/1954 Sb. <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=27719&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Zákon č. 13/1957 Sb. ze 6. března 1957 o čestném odznaku „Mateřství.“ Dostupné online: http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/archiv/sb09-57.pdf

Zákon č. 68/1959 Sb. Dostupné online: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=68&r=1959>

Zákon č. 37/1960 Sb., kterým se mění zákon o volbách do Národního shromáždění. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-37#c11>

Zákon č. 84/1968 Sb., kterým se měnil zákon č.81/1966 o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích, Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-84>

Zákon č. 88/1968 Sb. o prodloužení mateřské dovolené o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění. Dostupné online: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=88&r=1968>

Zákon č.115/9 Sb. o prodloužení volebního období. Dostupné online: <http://web.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1969/sb38-69.pdf>

Český rozhlas:

Rozhlasový pořad: *Hovory na Bělidle: Ženy v odboji a vězněné ženy.* Cyklus Válka očima žen. Vysíláno 26.4. 2005. Dostupné online: <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/278339/embed>

Rozhlasový pořad: *Portréty: Fráňa Zemínová - feministka a poslankyně.* Vysíláno 16.9.2006. Dostupné online: http://www.rozhlas.cz/radionapran/archiv/?p_po=1976 , je zde i zvukový záznam z jejího projevu v Revolučním národním shromáždění a z výslechu v procesu s Miladou Horákovou.

Rozhlasový pořad: *Portréty: Marie Švemová*. Český rozhlas 6. Vysíláno 1. 4. 2007. Dostupné online: <http://hledani.rozhlas.cz/iradio/?query=marie+švemová&reader=&porad%5B%5D=Portréty>

Rozhlasový pořad: *Portréty: Právníčka a politička Gertruda Sekaninová-Čákrtová*. Český rozhlas 6. Vysíláno 21. 10. 2007. Dostupné online: http://www.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/_audio/00615394.mp3

Osobní rozhovory:

- Rozhovor s historikem Karlem Kaplanem, Praha, 27.1.2009
- Rozhovor s PhDr. Slavomírem Pejčochem Ravikem, v roce 1968 tiskovým tajemníkem vicepremiérů Oty Šika a Václava Valeše, Praha, 10.3.2009
- Rozhovor s Jiřinou Šiklovou, Praha, 18. července 2015

Starší akademické práce:

KOČIŠKOVÁ, Jana. *Role žen v Revolučním Národním shromáždění 1918-1920*. Praha: 2007. Postupová práce. Univerzita Karlova. Filosofická fakulta, Ústav Politologie.

KOČIŠKOVÁ, Jana. *Postavení žen ve vrcholné politice na konci šedesátých let 20.století a jejich postoje k sovětské okupaci ČSSR*. Praha, 2009. Diplomová práce. Karlova univerzita, Filosofická fakulta, Katedra politologie.

10. Seznam zkratek

- AV= Akční výbor
- ČCK= Československý červený kříž
- ČS= Československá strana socialistická
- ČSL= Československá strana lidová
- ČSSD= Československá strana sociálně demokratická
- ČSŽ= Československý svaz žen
- JNPS = Jednota nemajetného a pokrokového studentstva (na lékařské fakultě UK)
- JSČZ= Jednotný svaz českých zemědělců
- JRD = Jednotné rolnické družstvo
- JZD = Jednotné zemědělské družstvo
- KAV = Krajský akční výbor
- KSČ = Komunistická strana Čech
- KSS = Komunistická strana Slovenska
- L= Československá strana lidová
- NF = Národní fronta
- NFŽ = Národní fronta žen
- NS = Národní shromáždění
- NSR = Německá spolková republika
- PB = Politické byro (Politbyro ÚV KSČ)
- PS = Poslanecká sněmovna
- RČŽ= Rada československých žen
- RNS =Revoluční národní shromáždění
- ROH =Revoluční odborové hnutí
- RSFSR= Ruská sovětská federativní socialistická republika
- SD = Sociální demokracie (Československá sociální demokracie)
- SSO =Strana Slovenské Obrody
- ÚAVNF= Ústřední akční výbor Národní fronty
- ÚKLN = Ústřední komise lidové kontroly
- ÚKRN = Ústřední kontrolní a revizní komise
- ÚNS= Ústavodárné národní shromáždění
- ÚRO = Ústřední rada odborů
- ÚV KSČ = Ústřední výbor Komunistické strany Československa
- VKS(b) = Vsesvazová komunistická strana (bolševiků)
- VŠZ = Vysoká škola zemědělská
- VO = Volební období
- YWCA = Young Women Christian Association, organizace mladých křesťanských žen

11. Přílohy

11.1. Seznam příloh

- **Příloha č. 1:** Zastoupení žen v Parlamentu a v Senátu v letech 1918-1939
- **Příloha č. 2:** Zastoupení žen v Národním shromáždění v letech 1945-1968
- **Příloha č. 3:** Zastoupení žen v ÚV KSČ v letech 1945-1968
- **Příloha č. 4:** Jmenný seznam žen v ÚV KSČ v roce 1968
- **Příloha č. 5:** Jmenný seznam žen v Prozatímním národním shromáždění 1945-1946
- **Příloha č. 6:** Jmenný seznam žen v Ústavodárném národním shromáždění 1946-1948
- **Příloha č. 7:** Jmenný seznam žen v Národním shromáždění 1948-1954
- **Příloha č. 8:** Jmenný seznam žen v Národním shromáždění 1954-1960
- **Příloha č. 9:** Jmenný seznam žen v Národním shromáždění 1960-1964
- **Příloha č. 10:** Jmenný seznam žen v Národním shromáždění 1964-1968
- **Příloha č. 11:** Obrazová příloha-portréty političek
- **Příloha č. 12:** Fotografie poslankyně Marie Šplíchalové jako sportovkyně
- **Příloha č. 13:** Dopis kandidátky na poslankyni Josefě Smejkalové Marii Švermové z 14.5.1948
- **Příloha č. 14:** Řád sv. Jiří do roku 1917
- **Příloha č. 15 A:** Řád Zlatá hvězda Hrdiny Sovětského svazu
- **Příloha č. 15 B:** Čestný odznak Mateřství
- **Příloha č. 16-24:** Portréty významných žen v SSSR ke 3. kapitole
 - **Příloha č. 16:** Maria Bočkareva
 - **Příloha č. 17:** Maria Raškova
 - **Příloha č. 18:** Inessa Armand
 - **Příloha č. 19:** Alexandra Kollontaieová
 - **Příloha č. 20:** Jekatěrina Furceva
 - **Příloha č. 21:** Ludmila Pavličenko
 - **Příloha č. 22:** Valentina Biněvská-Lísková
 - **Příloha č. 23:** Marie Ljajková-Lastovecká
 - **Příloha č. 24:** Valentina Těreškovová

Příloha č. 1:

- **Zastoupení žen v Parlamentu a v Senátu v letech 1918-1939¹⁸⁰³**

Počet členů	RNS 1918-1920	1.VO 1920-1925		2.VO 1925-1929		3.VO 1929-1935		4.VO 1935-1939	
		PS	Senát	PS	Senát	PS	Senát	PS	Senát
Počet žen v %	3,9 %	5,3%	2,8%	3,3%	2,7%	4,3%	4,6%	3%	3,3%

¹⁸⁰³ Podle tabulky „Početní složení československého parlamentu v letech 1918-1939, in: MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu-Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*, c.d., s. 154.

Příloha č. 2:

- Zastoupení žen v Národním shromáždění v letech 1945-1968¹⁸⁰⁴

Počet členů	Prozatímní národní shromáždění 1945–1946	Ústavodárné národní shromáždění 1946–1948	Národní shromáždění 1948–1954	Národní shromáždění 1954–1960	Národní shromáždění 1960-1964	Národní shromáždění 1964–1968
Počet žen v %	20 (6,7%)	27 (9%) ¹⁸⁰⁵	37 (52) ¹⁸⁰⁶ (12,3%/17,3%)	63 (67) ¹⁸⁰⁷ (17,1%/18,2%)	67 (69) (22,3%) ¹⁸⁰⁸	60 (20%)

Příloha č. 3:

- Zastoupení žen v ÚV KSČ v letech 1946-1968

	Počet žen v ÚV KSČ	Počet žen jako kandidátek ÚV KSČ	Počet žen v předsednictvu ÚV KSČ	Počet žen celkem
Od VIII. sjezdu KSČ (28.03.1946 - 31.03.1946)	18	3	1	21
Od IX. sjezdu KSČ (25.05.1949 - 29.05.1949)	17	3	2	20
Od X. sjezdu KSČ (11.06.1954-15.06.1954)	9	2	0 (1 kandidátka do Politického byra)	11
Od XI. sjezdu KSČ (18.06.1958 - 21.06.1958)	8	6	0 (1 kandidátka do Politického byra)	14
Od XII. sjezdu KSČ (4.12.1962 - 8.12.1962)	10 (+2 členky Ústřední kontrolní a revizní komise)	5	0 (1 kandidátka do Politického byra)	17
Od XIII. sjezdu KSČ (31.05.1966 - 04.06.1966)	10 (+4 členek Ústřední kontrolní a revizní komise)	5	0	19
Od mimořádného vysočanského XIV. Sjezdu (22.- 8.1968)	7		1	

¹⁸⁰⁴ Údaje ze jmenných seznamů in: <http://www.psp.cz/eknih/index.htm>

¹⁸⁰⁵ Počítáme-li všech dvacet sedm poslankyň, pokud nepočítáme Olgu Maršálovou, která rezignovala na svůj mandát již v prosinci 1946, pak ženy tvořily 8,7 % všech poslanců v tomto období

¹⁸⁰⁶ Ve volbách zvoleno 37 žen, dalších 15 se vystřídalo během volebního období, celkem prošlo poslaneckými lavicemi NS 1948-1964 52 žen.

¹⁸⁰⁷ Ve volbách bylo zvoleno 63 žen. Pět se vzdalo během volebního období mandátu, (Jarmila Glazarová, Marie Petrová, Anna Nechybová; Mária Sziglová Winklerová a Júlia Šimudrová). Místo nich byly zvoleny: Alena Bernášková, Jaroslava Mišková, Svatoslava Kernerová a Zdenka Fehérová. V poslaneckých lavicích se během tohoto období tedy vystřídalo celkem 67 žen.

¹⁸⁰⁸ Zvoleno bylo 67 žen, zemřelou Anežku Hodinovou-Spurnou posléze nahradila poslankyně Jiřina Turečková, dodatečně zvolená po poslanci Chalánkovi byla poslankyně Veronika Majtanová. Celkem tedy prošlo NS za toto volební období 69 různých poslankyň.

- **Od VIII. sjezdu KSČ¹⁸⁰⁹**
(28.03.1946 - 31.03.1946)

Ženy v předsednictvu ÚV KSČ:

1. Švermová Marie – členka předsednictva ÚV KSČ

Ženy v ÚV KSČ:

- | | |
|------------------------|-------------|
| 1. Barfusová Herma | Člen ÚV KSČ |
| 2. Besserová Ladislava | Člen ÚV KSČ |
| 3. Čížinská Marie | Člen ÚV KSČ |
| 4. Dubová Ružena | Člen ÚV KSČ |
| 5. Hodinová Anežka | Člen ÚV KSČ |
| 6. Kolmistrová Blažena | Člen ÚV KSČ |
| 7. Košťálová Božena | Člen ÚV KSČ |
| 8. Macháčová Božena | Člen ÚV KSČ |
| 9. Pikhartová Emilie | Člen ÚV KSČ |
| 10. Prokopová Julie | Člen ÚV KSČ |
| 11. Sekaninová Truda | Člen ÚV KSČ |
| 12. Sinkulová Ludmila | Člen ÚV KSČ |
| 13. Synková Matylda | Člen ÚV KSČ |
| 14. Šašková Božena | Člen ÚV KSČ |
| 15. Švermová Márie | Člen ÚV KSČ |
| 16. Taussigová Jarmila | Člen ÚV KSČ |
| 17. Trojanová Marie | Člen ÚV KSČ |
| 18. Vobecká Marie | Člen ÚV KSČ |

Ženy jako náhradnice v ÚV KSČ:

1. Gerlichová Jarmila
2. Manclová Hanna
3. Trousilová Gusta

- **Od IX. sjezdu KSČ: (25.05.1949 - 29.05.1949)¹⁸¹⁰**

Ženy v předsednictvu ÚV KSČ:

1. Švermová Marie – členka předsednictva ÚV KSČ
2. Jankovcová Ludmila – členka předsednictva ÚV KSČ (kooptována v červnu 1948)

Ženy v ÚV KSČ:

- | | |
|------------------------|-------------|
| 1. Barfusová Herma | Člen ÚV KSČ |
| 2. Besserová Ladislava | Člen ÚV KSČ |
| 3. Dubová Ružena | Člen ÚV KSČ |
| 4. Hodinová Anežka | Člen ÚV KSČ |
| 5. Kolmistrová Blažena | Člen ÚV KSČ |
| 6. Košťálová Božena | Člen ÚV KSČ |
| 7. Macháčová Božena | Člen ÚV KSČ |
| 8. Pikhartová Emilie | Člen ÚV KSČ |
| 9. Prokopová Julie | Člen ÚV KSČ |
| 10. Sekaninová Truda | Člen ÚV KSČ |
| 11. Sinkulová Ludmila | Člen ÚV KSČ |
| 12. Synková Matylda | Člen ÚV KSČ |
| 13. Šašková Božena | Člen ÚV KSČ |
| 14. Švermová Márie | Člen ÚV KSČ |
| 15. Taussigová Jarmila | Člen ÚV KSČ |
| 16. Trojanová Marie | Člen ÚV KSČ |
| 17. Vobecká Marie | Člen ÚV KSČ |

Ženy jako Náhradnice v ÚV KSČ:

- | | |
|-----------------------|------------------|
| 1. Gerlichová Jarmila | Náhradník ÚV KSČ |
| 2. Manclová Hanna | Náhradník ÚV KSČ |
| 3. Trousilová Gusta | Náhradník ÚV KSČ |

¹⁸⁰⁹ Podle: <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=1>

¹⁸¹⁰ Podle: <http://www.upn.gov.sk/funksdcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=2>

- **Od X. Sjezdu KSČ:**
(11.06.1954 - 15.06.1954)¹⁸¹¹

Kandidátka Politického Byra KSČ:

1. Jankovcová Ludmila

Ženy v ÚV KSČ:

- | | |
|------------------------|-------------|
| 1. Besserová Ladislava | Člen ÚV KSČ |
| 2. Ďurišová Irena | Člen ÚV KSČ |
| 3. Jankovcová Ludmila | Člen ÚV KSČ |
| 4. Kafková Františka | Člen ÚV KSČ |
| 5. Kondrová Štěpánka | Člen ÚV KSČ |
| 6. Macháčová Božena | Člen ÚV KSČ |
| 7. Prokopová Julie | Člen ÚV KSČ |
| 8. Šmehlíková Ludmila | Člen ÚV KSČ |
| 9. Trojanová Marie | Člen ÚV KSČ |

Kandidátky ÚV KSČ:

1. Hodinová Anežka
2. Knotková Emilie

- **Od XI. sjezdu KSČ:**
(18.06.1958 - 21.06.1958)¹⁸¹²

Kandidátka Politického Byra KSČ:

1. Jankovcová Ludmila-kandidát Politického byra ÚV KSČ

Ženy V ÚV KSČ:

- | | |
|------------------------|-------------|
| 1. Besserová Ladislava | Člen ÚV KSČ |
| 2. Jankovcová Ludmila | Člen ÚV KSČ |
| 3. Leflerová Helena | Člen ÚV KSČ |
| 4. Litvajová Elena | Člen ÚV KSČ |
| 5. Macháčová Božena | Člen ÚV KSČ |
| 6. Procházková Božena | Člen ÚV KSČ |
| 7. Prokopová Julie | Člen ÚV KSČ |
| 8. Šmehlíková Ludmila | Člen ÚV KSČ |

Kandidátky ÚV KSČ:

- | | |
|----------------------|-----------------|
| 1. Janhubová Anna | Kandidát ÚV KSČ |
| 2. Kretová Anna | Kandidát ÚV KSČ |
| 3. Marečková Božena | Kandidát ÚV KSČ |
| 4. Mišková Jaroslava | Kandidát ÚV KSČ |
| 5. Moravcová Marie | Kandidát ÚV KSČ |
| 6. Šťastná Věra | Kandidát ÚV KSČ |

- **Od XII. Sjezdu KSČ:**
(4.12.1962- 8.12.1962)¹⁸¹³

Kandidátka Politického Byra KSČ:

1. Jankovcová Ludmila-kandidát předsednictva ÚV KSČ

Členky Ústřední Kontrolní A Revizní Komise:

1. Prokopová Julie-členka ústřední kontrolní a revizní komise KSČ
2. Růžičková Marie-členka ústřední kontrolní a revizní komise KSČ

Ženy V ÚV KSČ:

- | | |
|------------------------|-------------|
| 1. Besserová Ladislava | Člen ÚV KSČ |
| 2. Daňková Jarmila | Člen ÚV KSČ |
| 3. Dočkalová Věra | Člen ÚV KSČ |
| 4. Hodinová Anežka | Člen ÚV KSČ |
| 5. Jankovcová Ludmila | Člen ÚV KSČ |
| 6. Jungerová Zuzana | Člen ÚV KSČ |
| 7. Leflerová Helena | Člen ÚV KSČ |

¹⁸¹¹ Podle: <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=3>

¹⁸¹² Podle: <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=4>

¹⁸¹³ <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=5>

- | | |
|------------------------|-------------|
| 8. Macháčová Božena | Člen ÚV KSČ |
| 9. Marková Justina | Člen ÚV KSČ |
| 10. Šmehlíková Ludmila | Člen ÚV KSČ |

Kandidátky ÚV KSČ:

1. Černá Marie
2. Doleželová Jaroslava
3. Litvajová Elena
4. Miková Marie
5. Studihradová Jarina

Příloha č. 4:

Ženy v ÚV KSČ v roce 1968:

- **Od posledního XIII. sjezdu:**
(31.05.1966 -4.6.1966)¹⁸¹⁴

Ženy v ÚV KSČ:

1. Besserová Ladislava
2. Dočkalová Věra
3. Hrdinová Libuše
4. Jankovcová Ludmila
5. Jirásková Marie
6. Kopecká Ludmila
7. Leflerová Helena
8. Macháčová Božena
9. Sedláková Mária
10. Stehlíková Anna

Kandidátky ÚV KSČ:

1. Humhalová Hana
2. Kóňová Elena
3. Labuťová Indra
4. Miková Marie
5. Rašková Helena

Členky Ústřední kontrolní a revizní komise:

1. Forejtová Anna
2. Kříčková Bohuslava
3. Růžičková Marie
4. Vrňatová Božena

- **Od mimořádného vysočanského XIV. sjezdu KSČ:**

Ženy v předsednictvu ÚV KSČ:

1. Hrdinová Libuše

Ženy v ÚV KSČ:

1. Fúziová Pavlína
2. Hrdinová Libuše
3. Koukalová Olga
4. Macháčová Božena
5. Němcová Jarmila
6. Sedláková Mária

¹⁸¹⁴ Podle: <http://www.upn.gov.sk/funkcionari-ksc-kss/zobraz.php?zjazd=6>

Příloha č. 5:**Jmenný seznam žen v Prozatímním Národním shromáždění v letech 1945-1946¹⁸¹⁵**

1. Adéla Bělíková (ČSSD)
2. Jarmila Gerlichová-Petrusková (KSČ)
3. Anežka Hodinová-Spurná (KSČ)
4. JuDr. Milada Horáková (ČSNS)
5. Elena Hroboňová (KSS/ZSŽ)
6. Františka Hrušovská (KSS)
7. Anna Jungwirthová (ČSSD)
8. Božena Machačová-Dostálová (KSČ)
9. JuDr. Božena Pátková (ČSNS)
10. Mária Poloncová (DS/ZSŽ)
11. Vladimíra Příbylová (ČSSD)
12. Marie Skuhrovcová (ČSL)
13. Barbora Škrlantová (KSČ)
14. Marie Švermová (KSČ)
15. Marie Trojanová (ČSL)
16. Mária Turková (KSS)
17. Jarmila Uhlířová (ČSNS)
18. Františka Zeminová (ČSNS)
19. Helena Zimáková (KSČ)
20. Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS)

Příloha číslo 6:**Jmenný seznam žen v Ústavodárném národním shromáždění v letech 1946-1948¹⁸¹⁶**

1. Anežka Hodinová-Spurná (KSČ)
2. JuDr. Milada Horáková (ČSNS)
3. Růžena Hrbková (ČSNS)
4. Ing. Ludmila Jankovcová (ČSSD)
5. Anna Jungwirthová (ČSSD)
6. Antonie Kleinerová (ČSNS)
7. JuDr. Helena Koželuhová-Procházková (ČSL)
8. Matilda Kulichová-Sutórisová (DS)
9. Božena Machačová-Dostálová (KSČ)
10. Olga Maršálová (KSČ)-mandát jen do prosince 1946, kdy rezignovala
11. Běla Pažoutová (ČSSD)
12. Růžena Skřivanová (ČSNS)
13. Matylda Synková (KSČ)
14. Marie Syrovátková-Palečková (KSČ)
15. Pavla Šimonková (KSČ)
16. Barbora Škrlantová (KSČ)
17. Milena Šmejcová (ČSNS)
18. Marie Švermová (KSČ)
19. Marie Trojanová (KSČ)
20. Marie Trojanová (ČSL)
21. Mária Turková (KSS)
22. Jarmila Uhlířová (ČSNS)
23. Eliška Ullrichová (KSČ)
24. Ludmila Weberová (KSČ)
25. Františka Zeminová (ČSNS)
26. Helena Zimáková (KSČ)
27. Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS)

¹⁸¹⁵ Vychází ze jmených seznamů členů parlamentu in:

<http://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmeny/index.htm>

¹⁸¹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/REJSTRIK/JMENNY/INDEX.HTM> ; podtržená jména jsou jména znovuzvolených poslankyň

Příloha číslo 7:

Jmenný seznam žen v Národním shromáždění v letech 1948-1954:¹⁸¹⁷

1. Belokostolská Mária-KSS
2. Durná-Hercková Jolana
3. Ertingerová Ida
4. Gaďurková Stella
5. Hodinová-Spurná Anežka
6. Holečková Božena
7. Horklová-Damková Vlasta
8. Hrušková-Rozsypalová Marie
9. Janečková-Muriňová Emília
10. Jankovcová Ludmila, Ing. -SD-KSČ
11. Jungwirthová Anna -SD-KSČ
12. Karlovská Anna
13. Kišová-Horňáková Jozefína
14. Kleňhová-Besserová Ladislava
15. Klímová Miluše
16. Koyšová Elena
17. Krafková Jaroslava
18. Křížová Marie
19. Leflerová Helena
20. Machačová-Dostálová Božena
21. Matějková Marie
22. Mouralová-Úlehlová Viera, JuDr.
23. Mrskošová Anna
24. Müllerová Marie
25. Netušilová Milada
26. Obuchová Marta
27. Pátková Božena, JuDr. - ČS
28. Patschová Zdenka, Judr.
29. Pažoutová Běla -SD-KSČ
30. Pfeiferová-Hlávková Karla
31. Prokopová-Škrabálková Julie
32. Rainerová Jiřina
33. Sedláčková Marie-ČS
34. Sklenářová Marie
35. Smejkalová Josefa
36. Sukupová Anděla-L
37. Svarovská-Vopičková Anna
38. Synková Matylda
39. Syrovátková-Palečková Marie
40. Šachová Marie-L
41. Šimonková Pavla
42. Škrlantová Barbora
43. Šmehlíková Ludmila
44. Šplíchalová Marie
45. Šťastná Věra
46. Švermová Marie
47. Taussigová-Potůčková Jarmila, Ing.
48. Teluchová Margita
49. Trojanová Marie
50. Vaverková Hermína
51. Zahradková Růžena
52. Zimáková Helena

¹⁸¹⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenný/index.htm>; podtržená jména jsou jména znovuzvolených poslankyň

Příloha číslo 8:

Jmenný seznam žen v Národním shromáždění v letech 1954-1960:¹⁸¹⁸

1. Zdeňka Augenthalerová (KSČ)
2. Albína Benčíková (KSS)
3. Alena Bernášková (KSČ)
4. Terezia Botková (KSS)
5. Blažena Čakrtová (KSČ)
6. Růžena Čechová (KSČ)
7. Marie Černá (KSČ)
8. Marie Danielová (KSČ)
9. Jozefína Dankovičová (bezpartijní)
10. Helena Dudášová-Géreczová (bezpartijní)
11. Gizela Farkašovská-Gajdošová (bezpartijní)
12. Zdenka Fehérová (KSS)
13. Marie Fišarová (ČSS)
14. Aloisie Garažijová (KSČ)
15. Jarmila Glazarová (KSČ)
16. Ing. Miluše Goppoldová (KSČ)
17. Marie Hejlová (KSČ)
18. Anežka Hodinová-Spurná (KSČ)
19. Jana Holinková-Mičkovská (bezpartijní, pak KSS)
20. Mária Hradská (bezpartijní)
21. Růžena Hromádková (bezpartijní, pak KSČ)
22. Anna Hrubá (KSČ)
23. Vlasta Hružová (KSČ)
24. Valburga Chvilová-Oravcová (bezpartijní, pak KSS)
25. Ing. Ludmila Jankovcová (KSČ)
26. Vilma Jasenovcová (KSS)
27. Marie Jirásková (KSČ)
28. Anna Karlovská (KSČ)
29. Svatoslava Kernerová (bezpartijní, pak KSČ)
30. Anna Klejchová (bezpartijní)
31. Ladislava Kleňhová-Besserová (KSČ)
32. Ludmila Kopecká (KSČ)
33. Jolana Kovalčíková (KSS)
34. JUDr. Helena Leflerová (KSČ)
35. Pavla Letavajová (bezpartijní)
36. Božena Lyčková (KSČ)
37. Božena Macháčová-Dostálová (KSČ)
38. Božena Marečková-Krejstová (KSČ)
39. Jaroslava Míšková (KSČ)
40. Žofia Mokošová (bezpartijní, pak KSS)
41. Anna Motejlová (bezpartijní)
42. Anna Nechybová (bezpartijní)
43. Josefa Pásková (KSČ)
44. MuDr. Kamila Pešková (KSČ)
45. Gabriela Petrášová (bezpartijní, pak KSS)
46. Marie Petrová (KSČ)
47. Valerie Polachová (bezpartijní)
48. Božena Procházková (KSČ)
49. Julie Prokopová (KSČ)
50. Anna Přibková (KSČ)
51. Ludmila Režná-Václavíková (KSČ)
52. Marie Růžičková (KSČ)
53. Marie Slámová-Kettnerová (bezpartijní, pak KSČ)
54. Josefa Stulíková (KSČ)

¹⁸¹⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/rejstrik/jmenný/index.htm>; podtržená jména jsou jména znovuzvolených poslankyň

55. Anděla Sukupová (ČSL)
56. Eliška Svobodová (KSČ)
57. Mária Sziglová-Winklerová (KSS)
58. Božena Šimečková (KSČ)
59. Júlia Šimurdová (bezpartijní)
60. Marie Šindlerová (KSČ)
61. Mária Škopová (bezpartijní, pak KSS)
62. Ludmila Šmehlíková (KSČ)
63. Emilie Šmidková (bezpartijní)
64. Věra Šťastná (KSČ)
65. MuDr. Vlasta Trpíková (bezpartijní, pak KSČ)
66. Mária Vraniaková (KSS)

Příloha číslo 9:

Jmenný seznam žen v Národním shromáždění v letech 1960-1964:¹⁸¹⁹

1. Gizela Bendová (bezpartijní)
2. Lenka Benešová (KSČ)
3. Alena Bernášková (KSČ)
4. Anna Betíková (KSS)
5. Jarmila Bilková (KSČ)
6. Žofia Čekanová (KSS)
7. Božena Danielová (KSČ)
8. Anežka Dočkalová (KSČ)
9. Zdena Dohnalová (KSČ)
10. Mária Durcová-Heřmanová (KSS)
11. Aloisie Faktorová (KSČ)
12. Marie Fišarová (ČSS)
13. Barbora Géciová (bezpartijní)
14. Ing. Miluše Goppoldová (KSČ)
15. Marie Hejlová (KSČ)
16. Etela Hergeselová (bezpartijní, pak KSS)
17. Anežka Hodinová-Spurná (KSČ)
18. Margita Hriníková (bezpartijní)
19. Mária Illiašová (bezpartijní)
20. Elena Jahodníková (KSS)
21. Ing. Ludmila Jankovcová (KSČ)
22. Marie Jirásková (KSČ)
23. Anna Karlovská (KSČ)
24. Svatoslava Kernerová (KSČ)
25. Emanuela Kícová (KSČ)
26. Ladislava Kleňhová-Besserová (KSČ)
27. Anna Kobosilová (KSČ)
28. Růžena Kolářová (KSČ)
29. Ludmila Kopecká (KSČ)
30. Helena Kovářová (KSČ)
31. Mária Kraková (bezpartijní)
32. Vilma Kramárová (KSS)
33. Marie Kratochvílová (KSČ)
34. Libuše Kubešová (KSČ)
35. Bohumila Kubišová (KSČ)
36. Magdaléna Lapárová (KSS)
37. JUDr. Helena Leflerová (KSČ)
38. Elena Litvajová (KSS)
39. Anna Luptáková (bezpartijní)
40. Božena Macháčová-Dostálová (KSČ)

¹⁸¹⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/rejstrik/jmenný/index.htm>, podtržená jména jsou jména znovuzvolených poslankyň

41. Žofie Majerová (KSČ)
42. Veronika Majtanová (KSČ)
43. Antonie Maláčková (bezpartijní)
44. Božena Marečková-Krejstová (KSČ)
45. Jaroslava Míšková (KSČ)
46. Marie Nováková (KSČ)
47. Anna Pařková (bezpartijní)
48. Jana Pečená (KSČ)
49. MuDr. doc. Soňa Pennigerová (KSČ)
50. Valerie Polachová (bezpartijní)
51. Božena Procházková (KSČ)
52. Julie Prokopová (KSČ)
53. Františka Rezníčková (bezpartijní)
54. Františka Strouhalová (bezpartijní)
55. Anna Šimová (KSČ)
56. Jarmila Škorcová-Svršková (bezpartijní)
57. Ludmila Šmehlíková (KSČ)
58. Anna Špačková (KSS)
59. Věra Šťastná (KSČ)
60. Anna Štěpánková (bezpartijní)
61. Mária Šulganová (KSS)
62. Jiřina Turečková (KSČ)
63. Růžena Veselá (KSČ)
64. Mária Vraniaková (KSS)
65. Zuzana Výbošťoková (KSS)
66. Olga Wolková (bezpartijní)
67. Božena Zapletalová (KSČ)
68. Františka Závodská (bezpartijní)

Příloha číslo 10:

Jmenný seznam žen v Národním shromáždění v letech 1964-1968:¹⁸²⁰

Ženy v předsednictvu NS:

1. Besserová-Kleňhová Ladislava
2. Bilková Jarmila
3. Leflerová Helena, Judr. - místopředsedkyně NS do 18.4.1968
(od 18.4.1968 Miková Marie-místopředsedkyně NS)
4. Malecká Olga, Ing.
5. Petrusová Antónia, MuDr.

Poslankyně NS:

1. Besserová Ladislava
2. Bilková Jarmila
3. Čubová Marta
4. Dohnalová Zdena
5. Faktorová Aloisie
6. Filipcová Marie
7. Fílová Livia
8. Fišarová Marie
9. Fuková Božena, Ing.
10. Harasztiová Valéria
11. Hejlová Marie
12. Holatová Marie
13. Jakubcová Štefánia
14. Jirásková Marie
15. Karlovska Anna
16. Kenclová Zdena
17. Kobosilová Anna

¹⁸²⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/rejstrik/jmenný/index.htm>; podtržená jména jsou jména znovuzvolených poslankyň

18. Kolářová Růžena
19. Komlóšiová Mária
20. Kopecská Ludmila
21. Kotlebová Olga
22. Kovářová Helena
23. Kratochvílová Marie
24. Krupalová Estera
25. Kubešová Libuše
26. Kulíčková Ludmila
27. Lapárová Magdalena
28. Helena Leflerová, JuDr.
29. Lieskovská Valéria
30. Litvajová Elena
31. Luptáková Anna
32. Machačová-Dostálová Božena
33. Malecká Olga
34. Marečková Božena
35. Meluzínová Marie
36. Miková Marie
37. Míková Anna
38. Míšková Jaroslava
39. Molnárová Pavla
40. Paťková Anna
41. Penningerová Soňa, MuDr.
42. Pernická Anna
43. Petrusová Antónia, MuDr.
44. Pokorná Alena
45. Polachová Valérie
46. Priehodová Olga
47. Procházková Božena
48. Procházková Libuše
49. Prokopová Julie
50. Sachsová Hana, PhDr.
51. Sekaninová –Čakrtová Gertruda, JuDr.
52. Solčányová Mária
53. Spěváková Ludmila
54. Šmehlíková Ludmila
55. Šmejkalová Blažena
56. Tóthová Mária
57. Turečková Jiřina
58. Závacká Marie
59. Závodská Zdenka
60. Zemanová Štefánia

Příloha č. 11:
Obrazová příloha-portréty vybraných političek.¹⁸²¹

Političky zvolené do Národního shromáždění ve volbách 30.5.1948:¹⁸²²

**Belokostolská
Mária¹⁸²³**



¹⁸²¹ Obrazová příloha obsahuje portréty většiny političek zvolených v období 1948-1968, ne však úplně všech

¹⁸²² Portréty političek převzaty z: *Národní shromáždění v I. volebním období*. Praha: Archív Národního shromáždění, 1948.

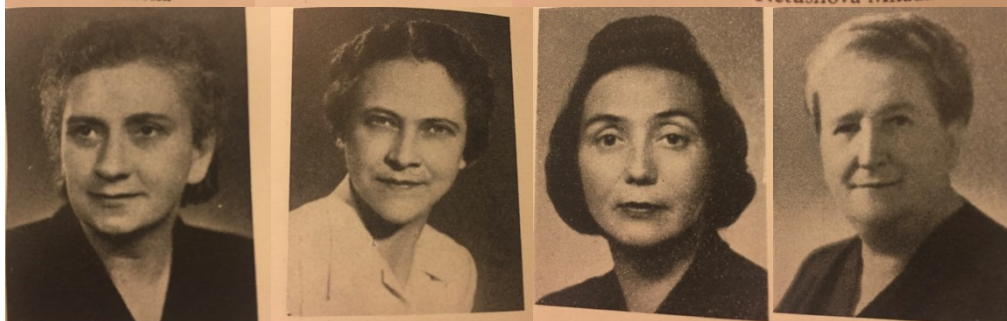
¹⁸²³ Zdroj: APS Praha, osobní karta poslankyně



Kišová-Horňáková Jozefa KSS Kleňhová-Besserová Ladislava KŠČ Kračková Jaroslava KŠČ Leflerová Helena KŠČ 54



Machačová-Dostálová Božena KŠČ Matějková Marie KŠČ Muralová-Úlehlová Viera JUDr KSS Netušilová Milada KŠČ



Obuchová Marta KSS Pátková Božena JUDr ČS Patschová Zdeňka KŠČ Pažoutová Běla KŠČ



Pfeiferová-Hlávková Karla KŠČ Prokopová-Škrabálková Julie KŠČ Rainerová Jiřina KŠČ ČSL Sukupová Anděla 227



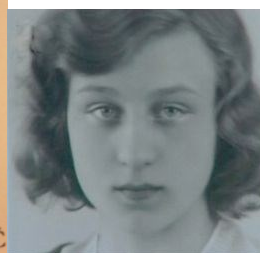
Syrovátková Marie KSC Synková Matylda KSC Šimonková Pavla KSC Škrlantová Barbora KSC



Štátná Věra



KSC Švermová Marie KSC



Taussigová-Potůčková Jarmila -KSC¹⁸²⁴



Teluchová Margita KSS Trojanová Marie KSC Vaverková Hermína KSC Zimáková Helena KSC

¹⁸²⁴ Zdroj: <http://forum.valka.cz/topic/view/89603/Taussigova-Potuckova-Jarmila>

Politčky zvolené do Národního shromáždění ve volbách 28. listopadu 1954:¹⁸²⁵



¹⁸²⁵ *Národní shromáždění ve II. volebním období*. Praha: Kancelář Národního shromáždění, 1955.



Jankovcová Ludmila
KSC Ing. 116

Jasenovcová Vilma
KSS 328

Jirásková Marie
KSC 137

Károlovská Anna
KSC 42

Kernerová Svatoslava
KSC 1



B Klejchová Anna
152



Kleňhová-Besserová
KSC Ladislava 28



Kopecká Ludmila
KSC 171



Kovalčíková Jolana
KSS 341



KSC Krejstová Božena
201



Leflerová Helena
KSC 54



B Letavajová Pavla
322



KSC Lyčková Božena
242



KSC Machačová-Dostálová
Božena 45



B Mičkovská Jana
279



B Mokošová Zofia
298



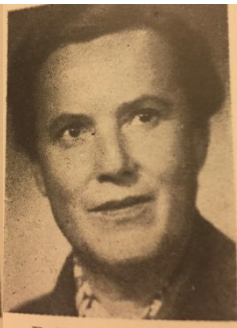
B Motejlová Anna
165



Nechybová Anna
B 115



Pásková Josefa
KSC 184



Pešková Kamila,
MUDr 70 B
KSC



Petrášová Gabriela
294



Petrová Marie
KSC 110



Polachová Valerie
241 B



Procházková Božena
KSC 183



Prokopová Julie
KSC 63



Příbková Anna
KSC 83



Režná Ludmila
KSC 232



Růžičková Marie
KSC 23 B



Slámová Marie
120



Stulíková Josefa
KSC 79



Sukupová Anděla
ČSL 227



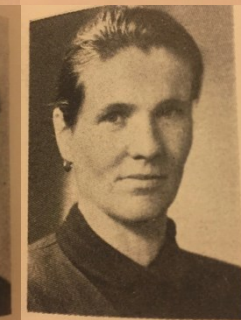
Svobodová Eliška
KSC 44



Sziglová Mária
KSS 289



Šimečková Božena
KSC 56



Šimurdová Júlíe
B 337



Šindlerová Marie
KSC 236 B



Škopová Mária
KSC 363



Šmeříková Ludmila
KSC 264



Šťastná Věra
KSC 138



Trpíková Vlasta,
MUDr 259 B



Vraniaková Mária
KSS 344

Političky zvolené do Národního shromáždění ve volbách 12. června 1960:¹⁸²⁶



¹⁸²⁶ *Národní shromáždění ve III. volebním období*. Praha: Kancelář Národního shromáždění, 1960.



Veronika Majtanová





Politicky zvolené do Národního shromáždění ve volbách 14. června 1964:¹⁸²⁷



¹⁸²⁷ *Národní shromáždění ve IV. volebním období*. Praha: Kancelář Národního shromáždění, 1964.



Fišarová Marie 2 CSS
Fuková Božena prom. ek. 250 KSS
Harasztiová Valéria 233 KSS
Fišarová Marie 2 CSS



Hejlová Marie 129B KSC
Holatová Marie 207B KSC
Jakubcová Štefánia KSC
Jirásková Marie KSC
Karlovská Anna 36 KSC



Kenclová Zdeňka B
Kleňhová-Besserová Ladislava 4 KSC
Kobosilová Anna KSC
Kolářová Růžena KSC
Komlóšiová Mária B



Kopecská Ludmila 18 B KSC
Kotlebová Oľga 24 KSC
Kovářová Helena 17 KSC
Kratochvílová Marie 20 KSS
Krúpalová Estera 2 KSS



Kubešová Libuše KSC
Kulíčková Ludmila KSC
Lapárová Magda KSS
Leflérová Helena KSC
Lieskovská Valéria B 2



Litvajová Elena KSS
Luptáková Anna B 2
Macháčová-Dostálová Božena KSC
Malecká Olga inž. KSS 2
Marečková Božena KSC 12



Meluzínová Marie KSC
Míková Anna 1 ČSL
Míková Marie KSC 192
Mišková Jaroslava KSC
Pennigerová Soňa dr. KSC



Pernická Anna KSC 1 B
Petrusová Antónia prom. lék. KSC 25
Pokorná Alena KSC 91
Polachová Valerie KSC 18 B
Friehodová Olga KSC 25



Další vybrané političky, poslankyně a členky ÚV KSČ



**Božena Fuková při přebírání
vyznamenání s Vlastou Parkanovou¹⁸²⁹**



Gertruda Čákrtová-Sekaninová¹⁸²⁸

¹⁸²⁸ Převzato z: <http://www.vons.cz/data/pdf/clenovevons/sekaninova.jpg>

¹⁸²⁹ Převzato z:

http://images.google.cz/imgres?imgurl=http://img.radio.cz/pictures/r/udalosti/srpen68/rozhlas/fukova_bozenax.jpg&imgrefurl=http://www.radio.cz/cz/clanek/107511&usq=__2URlohQL_8u_HFk22tLVif0aI0=&h=180&w=



Gertruda Čakrtová-Sekaninová zachycená při hlasování o přijetí moskevských dohod v Národním shromáždění – jako jedna ze čtyř poslanců zvedla ruku proti přijetí¹⁸³¹



Mária Belokostolská při projevu na IX. sjezdu KSČ¹⁸³⁰



Marie Danielová¹⁸³²



Jana Holinková-Míčková¹⁸³³



Růžena Zahrádková¹⁸³⁴



Božena Procházková¹⁸³⁵



Helena Rašková¹⁸³⁶

[127&sz=10&hl=cs&start=2&um=1&tbnid=pgv2DSOFwrqwOM:&tbnh=101&tbnw=71&prev=/images%3Fq%3Dbo%25C5%25BEena%2Bfukov%25C3%25A1%26ndsp%3D18%26hl%3Dcs%26client%3Dfirefox-a%26rls%3Dorg.mozilla.cs:official%26sa%3DG%26um%3D1](http://www.kominternet.cz/subdom/cssr/foto_cssr/cssr0187_m.jpg) ze dne: 22.5.2009

¹⁸³⁰ Převzato z: http://www.kominternet.cz/subdom/cssr/foto_cssr/cssr0187_m.jpg

¹⁸³¹ Převzato z: <http://www.reflex.cz/images/tistenyrx/2008/42/72-3-.jpg>, (foto Vladimír Lammer)

¹⁸³² Převzato z: *Rudé Právo*. 8.11.1954, s.2.

¹⁸³³ Převzato z: *Rudé Právo*. 16.11.1954, s.2.

¹⁸³⁴ Převzato z: *Vlasta*. 5. ročník, číslo 30, 24.7.1951.

¹⁸³⁵ Převzato z: *Rudé Právo*. 16.11.1954, s.2.

¹⁸³⁶ Převzato z: http://www.dvurkralove.cz/images/article/arc738_raskova.jpg



Ludmila Sinkulová¹⁸³⁷



Pavla Šimonková¹⁸³⁸



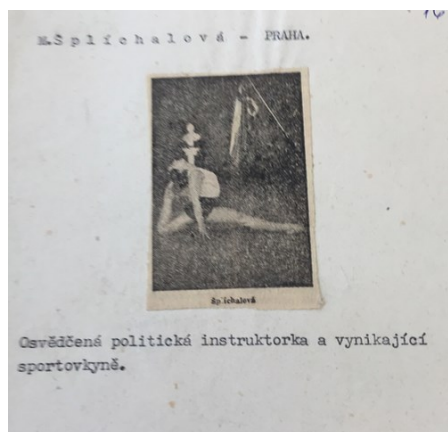
Marie Trojanová¹⁸³⁹



Hermína Vaverková¹⁸⁴⁰

Příloha č. 12:

Fotografie poslankyně Marie Šplíchalové jako sportovkyně¹⁸⁴¹



¹⁸³⁷ Převzato z: SINKULOVÁ, Ludmila. *Byla jsem někdo jiný*. c.d., obrazová příloha mezi s. 240-241.

¹⁸³⁸ Zdroj: Předvolební agitační leták: *Vedoucí kandidáti obrozené NF v kraji Pardubice do NS* in: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.45, l.215.

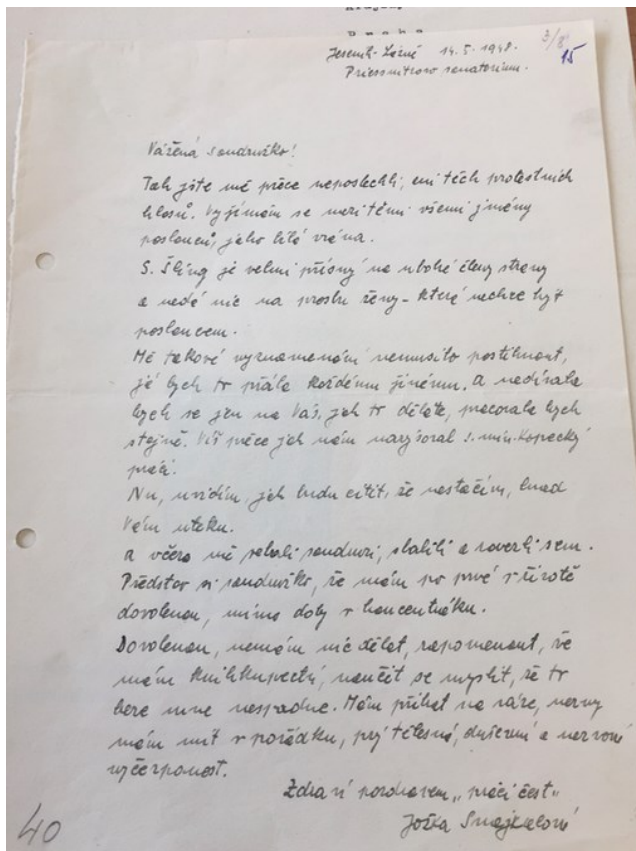
¹⁸³⁹ Převzato z: *Československá žena*. Ročník 1, č.1.1.8.1945, s.2.

¹⁸⁴⁰ Zdroj: Předvolební agitační leták: *Kandidáti NF hovoří k lidu*, vydal Krajský akční výbor in: NA Praha, f.100/4, sv.9, a.j.45, l.237.

¹⁸⁴¹ NA Praha, f.100/4 (KSČ-ÚV), sv. 94, a.j.504, l.16.

Příloha č. 13:

Dopis kandidátky na poslankyni Josefy Smejkalové Marii Švermové z 14.5.1948¹⁸⁴²



Příloha č.14: Řád sv. Jiří do roku 1917¹⁸⁴³

Zleva doprava: řádová hvězda, odznak II. třídy, odznak II. třídy a odznak IV. třídy



Příloha č.15 A: Řád Zlatá hvězda Hrdiny Sovětského svazu¹⁸⁴⁴



¹⁸⁴² NA Praha, f.100/4 (KSČ-ÚV), sv. 94, a.j.504, l.15 (40).

¹⁸⁴³ Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AStar_and_badges_to_Order_St_George.jpg

¹⁸⁴⁴ Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/9a/Golden_Star_medal_473.jpg/250px-Golden_Star_medal_473.jpg

Příloha č.15 B: Čestný odznak „Materství”¹⁸⁴⁵



Příloha č.16: Maria Bočkareva¹⁸⁴⁶



Příloha č.17: Maria Raškova¹⁸⁴⁷



Příloha č.18: Inessa Armand¹⁸⁴⁸



Příloha č.19: Alexandra Kollontaiová¹⁸⁴⁹



¹⁸⁴⁵ Zdroj: http://www.zlatakorunacz.cz/eshop/products_pictures/male/cestny-odznak-materstvi-2456-1444137222.jpg

¹⁸⁴⁶ Zdroj:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1d/Bochkareva_Maria_LOC_ggbain_26866.jpg/220px-Bochkareva_Maria_LOC_ggbain_26866.jpg

¹⁸⁴⁷ Zdroj: <https://02varvara.files.wordpress.com/2013/02/00-maria-dolina-23-12-13.jpg>

¹⁸⁴⁸ Zdroj: [http://althistory.wikia.com/wiki/Inessa_Armand_\(Nazi_Cold_War\)](http://althistory.wikia.com/wiki/Inessa_Armand_(Nazi_Cold_War))

¹⁸⁴⁹ Zdroj: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1b/AlexandraKollontai.jpg/220px-AlexandraKollontai.jpg>

Příloha č.20: Jekatěrina Furceva¹⁸⁵⁰



Příloha č.21: Ludmila Pavličenko¹⁸⁵¹



Příloha č.22: Valentina Biněvská-Lísková¹⁸⁵²



Příloha č.23: Marie Ljajková-Lastovecká¹⁸⁵³



Příloha č.24: Valentina Těreškovová¹⁸⁵⁴



¹⁸⁵⁰ Zdroj: http://4.bp.blogspot.com/-j5D8i_8Q3mg/UtRgGL9IDtI/AAAAAAAAAs4/rQcQqtyw17w/s1600/Ekaterina_Furtseva.jpg

¹⁸⁵¹ Zdroj: http://forum.valka.cz/attachments/3140/pavlicenkova_01.jpg

¹⁸⁵² Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/9a/Golden_Star_medal_473.jpg/250px-Golden_Star_medal_473.jpg

¹⁸⁵³ Zdroj: http://vcdn.valka.cz/html_images_cache/html_images/01_2015/394xNx394_800_marek101.jpg.pagespeed.ic.qIIhDJ79oD.jpg

¹⁸⁵⁴ Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1a/RIAN_archive_581339_Pilot-cosmonaut_Valentina_Vladimirovna_Tereshkova.jpg/220px-RIAN_archive_581339_Pilot-cosmonaut_Valentina_Vladimirovna_Tereshkova.jpg